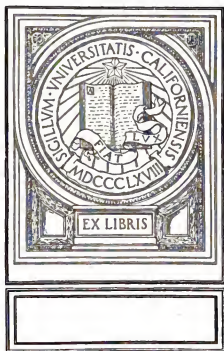

8 3 013 296

VG 29

KRONIJK

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

Elfde Jaargang 1855.

DERDE SERIE.

EERSTE DEEL.

Univ. of
California

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1855.

DJ1

H7

v. 11-12

40 1000
1000 1000

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honorair
Voorzitter.*

Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck, *Eerste Voorzitter.*

Jhr. Mr. B. J. L. de Goer, *Tweede Voorzitter.*

Mr. H. Hooft Graafland, *Eerste Secretaris.*

Mr. J. A. Grothe, *Tweede Secretaris.*

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, *Eerste Bibliothekaris.*

Mr. J. I. D. Nepveu, *Tweede Bibliothekaris.*

Mr. H. A. R. Vosmaer, *Penningmeester.*

Dr. S. Karsten.

M22391

HONORAIRE LEDEN.

- Dr. J. J. Altmeyer, te Brussel.
 Dr. J. M. F. Birnbaum, te Giessen.
 Jhr. Ph. Blommaert, te Gent.
 Dr. A. Borgnet, te Luik.
 Dr. J. Bowering, te Londen.
 Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
 E. de Busscher, te Gent.
 U. Capitaine, te Luik.
 C. Carton, te Brugge.
 Fr. Cramer, te Straalsund.
 Dr. J. David, te Leuven.
 Mr. Prudens van Duyse, te Gent.
 Dr. H. A. Erbard, te Munster.
 E. van Even, te Leuven.
 Dr. J. G. Flügel, te Leipzig.
 L. P. Gachard, te Brussel.
 Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
 Dr. J. Gervinus, te Heidelberg.
 Dr. H. Grote, te Hanover.
 Dr. L. J. F. Janssen, te Leyden.
 Mr. M. C. van Hall, te Amsterdam.
 Xavier Heuschling, te Brussel.
 F. Kügler, te Berlijn.
 P. Lansens, te Couckelaere.
 Dr. J. M. Lappenberg, te Hamburg.
 L. J. Lardner, te Londen.
 L. von Ledebür, te Berlijn.
 C. Leirens, te Gent.
 Th. Babington Macaulay, te Londen.
 A. Mathieu, te Brussel.
 A. L. Graaf de Méano, te Londen.
 F. H. Mertens, te Antwerpen.
 Ridder Jules Pautet, te Beaune in Frankrijk.

G. H. Pertz , te Berlijn.
 P. F. X. de Ram , te Leuven.
 F. von Raumer , te Breslau.
 F. Rens , te Gent.
 A. de Reume , te Brussel.
 Dr. G. J. Rozenkranz , te Munster.
 J. Baron de Saint-Genois , te Gent.
 A. G. B. Schayes , te Brussel.
 W. A. Baron Schimmelpenninck van der Oye , te Arnhem.
 Mr. C. L. Schüller tot Peursum , te Utrecht.
 C. P. Serrure , te Gent.
 Dr. F. A. Snellaert , te Gent.
 C. Stroobant , te Lembeq.
 K. L. Torfs , te Antwerpen.
 Dr. L. Tross , te Ham.
 Dr. C. Ullmann , te Halle.
 F. Verachter , te Antwerpen.
 A. Wauters , te Brussel.

GEWONE LEDEN.

Mr. J. Ackersdijck , te Utrecht.
 Jhr. P. Opperdoes Alewijn , te Hoorn.
 W. Alewijn Fz. , te Amsterdam.
 Mr. J. H. Beucker Andreac , te Leeuwarden.
 Dr. J. P. Arend , te Amsterdam.
 H. A. van den Wall Bake , te Utrecht.
 Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland , te Rotterdam.
 L. M. Beels , te Amsterdam.
 Dr. N. Beets , te Utrecht.
 N. P. van den Berg , te Rotterdam.
 L. R. Beijnen , te 's Gravenhage.
 Mr. M. Bichon van IJsselmonde , te Rotterdam.
 Dr. W. Bisschop , te Dordrecht.

- Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, te Leyden.
 Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
 W. A. Boers, te Utrecht.
 Mr. C. W. J. Baron van Boetzeler van Dubbeldam, te Utrecht.
 Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.
 Dr. J. C. G. Boot, te Amsterdam.
 Jhr. W. Boreel van Hogelanden, te 's Gravenhage.
 J. Borsius, te Middelburg.
 Dr. J. Bosscha, te Amsterdam.
 Mr. P. van den Brandeler, te Dordrecht.
 Mr. R. Baron van Breugel, te 's Gravenhage.
 Mr. P. A. Broers, te Utrecht.
 H. Broese, te Aardenburg.
 Dr. G. A. van Limburg Brouwer, te Amsterdam.
 Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer, te Amsterdam.
 Mr. A. Brugmans, te Amsterdam.
 C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
 D. D. Büchler, te Amsterdam.
 A. J. de Bull, te Amsterdam.
 Mr. A. J. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
 Dr. G. Munnicks van Cleeff, te Utrecht.
 G. Craeyvanger, te Utrecht.
 J. H. van Dale, te Sluis.
 Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam.
 Mr. A. Deketh, te 's Gravenhage.
 Mr. W. M. J. van Dielen, te Utrecht.
 Mr. J. Dirks, te Leeuwarden.
 Dr. J. I. Doedes, te Rotterdam.
 Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
 Mr. J. van Doorninck, te Zwolle.
 Dr. J. C. Drabbe, te Rijswijk.
 J. ab Utrecht Dresselhuys, te Wolphaartsdijk.
 Mr. G. Dumbar, te Deventer.
 F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst.

- A. van Eck , te Zierikzee.
 J. van Eik , te Amsterdam.
 Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude , te 's Gravenhage.
 Dr. C. A. Engelbregt , te Doesburg.
 Mr. H. J. Engelkens , te Winschoten.
 Mr. J. J. Ermerins , te Zierikzee.
 Mr. D. J. van Ewijck van de Bilt , te Haarlem.
 Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem , te Maartensdijk.
 F. W. Fabius , te Amsterdam.
 Mr. G. J. Fabius , te Assen.
 Mr. H. O. Feith , te Groningen.
 Jhr. Mr. C. van Forcest , te Heilo.
 Mr. G. D. Franquinet , te Maastricht.
 Jhr. Mr. E. L. de Geer , te Amsterdam.
 E. F. Georges , te Utrecht.
 Mr. S. J. van Geuns , te Utrecht.
 Dr. B. Glasius , te Geertruidenberg.
 Mr. J. K. Baron van Goltstein , te 's Gravenhage.
 Mr. C. E. van Goor , te Amsterdam.
 J. Goudriaan , te Leyden.
 Mr. J. van 's Gravenweert , te Oosterbeek.
 Mr. G. Groen van Prinsterer , te 's Gravenhage.
 Jhr. J. P. Cornets de Groot van Krasijenburg , te 's Gravenhage.
 C. Weggeman Guldemont , te Ouderkerk aan den IJssel.
 Dr. J. C. Hacke , te Nieuw-Loosdrecht.
 Dr. J. H. Halbertsma , te Deventer.
 Mr. F. A. van Hall , te 's Gravenhage.
 Mr. J. van Hall , te Utrecht.
 Mr. W. J. C. van Hasselt , te Amsterdam.
 Mr. B. T. Baron van Heemstra van Froma en Eibersburen ,
 te IJsselstein.
 Jhr. Mr. H. J. van der Heim , te 's Gravenhage.
 C. J. Hellingwerff , te Alkmaar.
 Dr. A. A. van Heusden , te Breda.

- B. L. C. van den Heuvel, te IJsselstein.
 Mr. J. Hinlópén, te Utrecht.
 Dr. A. des Amorie van der Hoeven, te Amsterdam.
 Mr. M. des Amorie van der Hoeven, te Amsterdam.
 J. Hoevenaar, te Utrecht.
 Mr. H. M. Hoffmān, te Utrecht.
 J. W. Holtrop, te 's Gravenhage.
 Mr. J. C. M. van den Honert, te Brielle.
 J. Honig Jz. Jr., te Zaandijk.
 Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.
 F. H. G. van Iterson, te Leyden.
 R. A. J. Baron van Ittersum, te Brummen.
 H. Q. Janssen, te Vrouwepolder.
 Mr. J. C. W. Le Jeune, te Wageningen.
 Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, te Oost-Kapelle.
 Mr. W. H. Cost Jordens, te Deventer.
 Dr. H. H. Kemink, te Utrecht.
 J. M. van Kempen, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, te Amsterdam.
 Jhr. C. P. L. van Kinsehot, te Assen.
 Jhr. G. L. F. van Kinsehot, te Arnhem.
 Dr. F. C. Kist, te Utrecht.
 Mr. J. A. Kluppel, te Alkmaar.
 Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Leyden.
 W. J. Knoop, te Leeuwarden.
 Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam.
 Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
 G. Kuyper Hzn., te Muiden.
 A. van Lee, te Amsterdam.
 J. H. van Lennep, te Amsterdam.
 P. A. Leupe, te Amsterdam.
 E. van Löben Sels, te 's Gravenhage.
 Jhr. Mr. J. W. van Loon, te Amsterdam.
 Mr. C. Th. Baron van Lynden, te Utrecht.

- Mr. C. van Marle, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. C. Martens van Sevenhoven, te Utrecht.
 Mr. G. J. de Martini, te Amsterdam.
 Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk.
 Mr. A. A. J. Meylink, te 's Gravenhage.
 Dr. W. Moll, te Amsterdam.
 P. M. Montijn, te Oudewater.
 Mr. P. J. van der Muelen tot Maarssenbroek, te Utrecht.
 F. Muller, te Amsterdam.
 F. Nagtglas, te Middelburg.
 Mr. L. J. Nepveu tot Ameyde, te Zwolle.
 P. M. Netscher, te 's Gravenhage.
 J. W. van der Noorda, te Dordrecht.
 Dr. M. J. Noordewier, te Assen.
 J. J. F. Noordziek, te 's Gravenhage.
 J. Noot, te Harderwijk.
 Is. An. Nijhoff Az., te Arnhem.
 P. Nijhoff, te Arnhem.
 Jhr. Mr. A. A. van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tul-
 lingh, te Utrecht.
 Dr. C. G. R. Ontijd, te Brummen.
 Dr. J. J. van Oosterzee, te Rotterdam.
 Jhr. J. Ortt van Schonauwen, te Utrecht.
 Mr. B. G. A. Pabst, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. M. van Pabst van Bingerden, te Nijmegen.
 Mr. A. A. W. Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
 Jhr. Mr. M. C. Paspoort van Grijskerke, te Middelburg.
 A. Perk, te Hilversum.
 Mr. A. Philips, te Amsterdam.
 B. de Poorter, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford, te 's Gravenhage.
 Mr. O. van Rees, te Utrecht.
 L. H. W. van Aylva Baron Rengers, te Bergen-op-Zoom.
 M. Roest Mz., te St.-Oedenrode.
 Mr. H. G. Römer, te Utrecht.

- Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
 Jhr. W. J. A. van Romondt, te Zeist.
 C. Baron de Salis, te 's Gravenhage.
 Mr. E. A. Sandbrink, te Amerongen.
 J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
 Dr. P. Scholtema, te Amsterdam.
 A. D. Schinkel, te 's Gravenhage.
 Dr. G. D. J. Schotel, te Tilburg.
 C. D. Schüller, te Amsterdam.
 Mr. L. C. Hora Siecama, te Utrecht.
 Jhr. J. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
 A. Elink Sterk, te 's Gravenhage.
 W. B. Stoof, te Utrecht.
 Mr. G. N. de Stoppelaar, te Middelburg.
 Mr. J. H. de Stoppelaar, te Middelburg.
 Y. D. C. Suermondt, te Utrecht.
 Jhr. D. M. van Dusseldorp de Superville, te Middelburg.
 J. Swart, te Amsterdam.
 Mr. H. J. Swaving, te Groenlo.
 Mr. R. W. Tadama, te Zutphen.
 Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
 Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
 Mr. A. Teking, te Franeker.
 Dr. P. H. Tydeman, te Tiel.
 Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Utrecht.
 Mr. W. R. Baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen,
 te Zuilen.
 Dr. D. J. Veegens, te Amsterdam.
 Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.
 Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
 Dr. P. J. Vermeulen, te Utrecht.
 Mr. L. G. Vernée, te Medemblik.
 Dr. P. J. Veth, te Amsterdam.
 F. H. de Veye de Burine, te Utrecht.
 Dr. L. G. Visscher, te Utrecht.

Dr. N. P. Visseher, te Utrecht.
 Mr. A. R. Visser, te Brielle.
 J. P. van Visvliet, te Middelburg.
 H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
 J. J. van Vollenhoven, te Utrecht.
 Mr. J. C. Voorduin, te Utrecht.
 J. J. van Voorst, te Amsterdam.
 Mr. G. W. Vreede, te Utrecht.
 Dr. A. de Vries, te Haarlem.
 Dr. M. de Vries, te Leyden.
 Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
 Mr. W. F. H. Baron van Wassenacr tot Catwijk, te Bennekom.
 Mr. S. de Wind, te Middelburg:
 A. Winkler Prins, te Vecndam.
 B. W. Wttewaal, te Leyden.
 Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wyck, te Wijk bij Duurstede.
 Mr. G. A. IJssel de Schepper, te Olst.
 J. G. Waldkirch Ziepprecht, te Leyden.

GENOOTSCHAPPEN, MET WELKE HET HISTORISCH OENOOTSCHAP GEVESTIGD TE UTRECHT DOOR RUILING VAN
 WERKEN IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen.
 Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant.
 Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde.
 Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.
 Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht.
 Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques du Grand-duché de Luxembourg.
 Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts
de Belgique.

Société des Gens de Lettres belges.

Société Archéologique de Namur.

Société Scientifique et Littéraire du Limbourg.

Société royale des Beaux-arts et de Littérature, de Gand.

Institut Archéologique liégeois.

Der Verein für Hamburgische Geschichte.

Die Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften.

RAPPORTEURS.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, voor de provincien Noord-Brabant, Zeeland en Limburg.

Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck, voor de provincien Gelderland en Overijssel.

Mr. H. Hooft Graafland, voor de provincien Noord- en Zuid-Holland.

Mr. J. A. Grothe, voor de provincien Friesland, Groningen en Drenthe.

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, voor de Oost- en West-Indische bezittingen.

Dr. S. Karsten, voor de Engelsche, Fransche en Duitsche leden.

Mr. J. I. D. Nepveu, voor de Belgische en Deensche leden.

COMMISSIEN.

Commissie van Redactie.

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck.

Mr. H. Hooft Graafland.

Commissie voor de Nederlandsche Kunstgeschiedenis.

E. F. Georges.
B. de Poorter.
G. Craeyvanger.

Commissie voor de Sphragistiek.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.
Jhr. J. J. de Geer.
Jhr. J. P. Six van Hillegom.
E. F. Georges.

Commissie voor de Nederlandsche Geslacht- en Wapenkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.
Jhr. J. J. de Geer.
Mr. H. Hooft Graafland.
Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht.

Commissie voor de Nederlandsche Archeologie en Middeleruwsche Bouwkunde.

Mr. F. N. M. Eyck van Zaylichem.
B. de Poorter.
Jhr. J. Ortt van Schonsauwen.
Mr. J. I. D. Nepveu.

Commissie voor de Nederlandsche Penningkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.
F. H. de Veye de Burine.
Dr. G. Munnicks van Cleeff.

I Vergadering. 6 Januarij 1855.

Leden. Ruiling van genootschappelijke werken. Bibliotheek. Oudste stads rekening van Antwerpen, 1324. Gouden munten te Utrecht gevonden. Kaart van het strand tusschen den Helder en Zandvoort. Dichtregelen in de kerken van Calantsoog en Petten. Betrekking tusschen de republiek der Vereenigde Nederlanden en Genève in 1589.

Leden. Het Genootschap had in 1854 het verlies te betreuren van de heeren Dr. H. J. Royaards, te Utrecht, den 2. Jan., Mr. P. C. Prince, te Gouda, den 29. Jan., Mr. J. I. van Hees van Berkel, te 's Gravenhage, den 11. Julij en Mr. A. Backer, te Amsterdam, den 3. Dec. 1854 overleden.

Ruiling van genootschappelijke werken. In 1854 is eene ruiling van werken tot stand gekomen met de *Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques du Grand-duché de Luxembourg*, met de *Société des Beaux-arts et de Littérature de Gand* en met het *Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht*, terwijl de ruiling, die vroeger met het *Koninklijk Nederlandsch Instituut* geschiedde, thans plaats heeft met de *Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, te Amsterdam.

Bibliotheek. Ten geschenken ontvangen:

Van Mr. A. Telting, te Franeker:

De Waalsche bezetting te Franeker. 1572—1577. Door Mr. A. Telting. (Overgedrukt uit de *Nieuwe Friesche Volksalmanak* voor 1855)

In ruiling ontvangen :

Van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen , te Amsterdam :

Verslagen en Mededeelingen. Tweede deel, derde stuk. Amsterdam , 1854.

Oudste stads rekening van Antwerpen van het jaar 1324.

Wordt ter tafel gebracht een afschrift dezer rekening , ter plaatsing in den *Codes Diplomaticus* aangeboden door den heer F. H. Mertens , te Antwerpen. Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

Gouden munten. Jhr. C. A. Rethaen Macaré , te Utrecht , vertoont de door hem aangekochte exemplaren uit de onlangs alhier gevonden gouden munten. (Zie *Algemeene Konst- en Letterbode* van 1854, N°. 52.)

Kaart van het strand tusschen den Helder en Zandvoort. Dichtregelen in de kerken van Callantsoog en Petten. Jhr. J. Ortt van Sehonsauwen vertoont eene uitvoerige kaart van het strand tusschen den Helder en Zandvoort , waarop is aangewezen de standplaats der vaste verkenningsspalen langs het strand , welke strekken om door jaarlijksche meting de afnemings der kust met juistheid te kunnen beoordeelen , en deelt de navolgende dichtregelen mede , welke zich op muurborden in de kerken van Callantsoog en Petten bevinden , en voor de geschiedenis van de kaart niet geheel onbelangrijk zijn.

Vers op een bord in de kerk te Callantsoog.

Callants-Oogh tot den Leescerl

Anno.

1200. Een eyland was ik eerst , omcingelt door de zee ,

1300. Seer volk en neeringh-rijk , mijn scheepen van de
rhee ,

1510. Tot ses en dertigh stuks , alleen ten haringh gingen ,
Wijl veelen voor de wal , de versche zeevis vingen.

1553. Twee dorpen 't Oogh genaamt , zijn voor mijn tijd ge-
weest.

- 1570 Het laatste door den vloed vernielt, waarvan men
op al- leest,
derhey- Dat neffens kerk en school, drie honderd huysen ston-
lige den.
vloed. Mijn dijk is eerst, daarna, die van de Zijp verslon-
den ;
Maar eendraght, met Gods hulp, weerstonden 'tzee-
gewelt ,
- 1598 Want als de Zijp, met mij, sigh hadde 'tzaam gestelt,
en Door Noord en Zuyderdijk, doe is tot Sevenhuysen ,
1612. 'T gehught daar ik nu sta, gedekt voor 't water
bruyzen ,
1581. Het derde dorp gestigt, en dit kleyn tempelwerk ,
Maar tien voet grooter, dan het choor van d'oude
kerk ,
Uyt oerblijfsels van den selven op doen bouwen.
1610. De zanddijk is hierna, om 't water te weêrhouden ,
Uyt Staten last, ten deele, ook op mijn grond ge-
legt ;
1581. 'T is hondert sestigh jaar, dat ik wierd opgereght.
Schoon kleynder, blijf ik dogh, het Oogh van Cal-
lens landen,
Sie verder dan gij denkt, mijn duynen, velden, stran-
den ,
1230. Begaaft met 't hoogste recht, door Floris Hollands ,
graaf,
Afkomstigh uyt 't geslacht, soo eedel, oud, als braaff,
Der Brederodens, die voorheen vrij heeren waaren.
Ik groey van nieuws weerop herhooren uyt de baaren,
En heff het oogh om hoogh, alleen tot Godes eer,
Gevestight in 't gelooff, en Christi waare leer,
Gemoedight om mijn lot, en stants verwisselingen,
Te dragen na den raad, des Scheppers aller dingen.
Gaet nu, en leert uyt mij, dat niets hier seeker staat,
Maar wat het oogh besiet, als tijdelijk vergaet.

Dies werkt uw zaligheyt met vreesen en met beeven,
 Voor Gods alsierend oogh, zoo zult gij eeuwig leeven.

Gegeven bij Mr. Jacob Coren van der Mieden
 en zijn huysvrouw
 Susanna Doubleth,
 Heer en vrouwe tot Callants-Ooge.
 Anno 1741.

Vers op een bord in de kerk te Pelten.

Laus Magno CoeLI Deo.

Door sterke aanwas en geweld,
 Des oceaans ter neer geveld,
 Ben ik dus uit mijn as herboren,
 Roemwaardiger dan ooit te vooren,
 Ter eere van Gods ware licht
 en heiligen tempel dienst herstigt;
 Dns wert des Heeren suyer Woord
 Hier staag verkondigd en gehoordt.

P. Pant.

A° 1701.

Vers op een bord in de kerk te Pelten.

Weleer door 't woen der zee geveld,
 Werd ik weer luisterrijk hersteld, (1701)
 En stond hier tros de woeste baren,
 Ruim honderd vijf en veertig jaren.

Verouderd in 't verval geraakt,
 Werd ik ten gronde toe geslaakt, (1846)
 Doch dad'lijk nit het puin herboren,
 Verrees ik kleiner dan te voren.

Maar met een schoolgebonw verrijkt,
 't Geen thans aan mijne zijde prijkt,
 Ten einde oud en jong te leeren,
 Mét kennis zijnen God te eeren.

1846.

XI. J.

E. de Kruyff.

2

De tegenwoordige kerk en school te Petten zijn onder één dak gebouwd op de grondslagen van het kruis der vorige in 1701 gebouwde kerk.

Betrekking tusschen de republiek der Vereenigde Nederlanden en Genève in 1589 en 1590.

Het Provinciaal Utrechtsch Genootschap heeft sedert 1848 in eene uitgeschrevene prijsvraag verlangd »een overzicht der staatkundige betrekkingen en van den wederzijdsehen invloed, dien de Nederlanden en de Zwitsersche kantons op elkander gehad hebben.” Door de welwillendheid van den heer A. C. Grivel, archivaris der republiek en van het kanton Genève, daartoe in staat gesteld, deelt Mr. W. G. Vreede, te Utrecht, eene kleine bijdrage mede tot opheldering en aanvulling van hetgeen wegens eene eerste diplomatische aanraking van het Protestantsche Zwitserland en de Vereenigde Nederlanden in onze Staatsresolutiën en bij enkele geschiedschrijvers voorkomt. Zoo meldt Bor, *Nederl. Oorlogen*, XXVIIe Boek, fol. 497, op het jaar 1589: »De hertoge van Savoyen belegert hebbende de stad van Genève, is daerna genootsaekt geweest 'tselve te verlaten, om Grenoble te secoureren, dat van den conink van Vrankrijk belegert was, doch hiel het evenwel seer sterk beset om uyt te hongeren met wel 22 fortén. Middelertijd hebben sij overal gedeputeerde gesonden, om assistentie te hebben, en ia bij de Generale Staten in henlieden faveur geschreven aen de particuliere Provintien, ten eynde men op de sake en hare beswaernisse lettende, deselve stad soude secoureren na de importantie en gelegentheyd van der sake, sonder eenige somme naemhaftich te maken, en sijn de Gesanten met redelik contentement vertogen, hebbende de Provintien elx eenige penningen goetwillichlijk opgebracht.”

In het *Register van Holland en West-Friesland of Resolutien van Holland*, fol. 886 volg. (2 en 14 December 1589, fol. 898) wordt gewag gemaakt van den naam, eenigzins verminkt, van den uitstekenden man, als regtsgeleerde, philoloog en staats-

man vermaard, Jacobus Lectius, die de bede der hulpbehoevende geloofsgenooten overbragt en met brieven van de sijndios en den raad van Genève was voorzien, in welke hij aangeduid werd als «le Sieur Lect — nostre bien aymé frere et conseiller», de dagteekening van 14 September 1589 dragende. — In onze staatsbesluiten luidt het verhaal aldus: «In de vergadering van de Staten-Generaal heeft Jacobus Electius (sic) jurisconsultus, als gesante van die van Geneve, ter presentie van de gecommitteerden van Holland overgeleevert seckere Brieven van die van Geneve, addresserende bij inadvertentie *aan de Staten van Holland*, ende daarenbooven mondeling secker verhaal en petitie gedaan en in geschrifte overgeleevert.» De rede van Lectius en den brief van die van Genève vindt men in het Fransch in het *Register van Holland* geboekt, tot hetwelk korthedshalve verwezen wordt. Maar uit de door den archivaris Grivel medegedeelde briefwisseling van Lectius blijkt, dat deze eigenlijk naar koningin Elizabeth was afgevaardigd, en slechts toevallig tot de vervulling van een dergelijken last bij de Nederlandsche Staten besloot. Hij zal derhalve geloofsbrieven *in blanco* of een *mandatum s. actus ad omnes populos* ¹⁾ van zijne lastgevers ontvangen hebben, nevens de bijzondere credentialen voor de zending naar Engeland. Dat men over den uitslag zijner handelingen ten onzent, inderdaad tevreden was, blijkt uit een nader aanzoek van 25 Maart 1595, te vinden bij Bor, XXXIIe Boek, fol. 29, 30.

De veelzijdige wetenschappelijke verdiensten van den bekwaamen gezant, die, onder anderen, met Justus Lipsius, destijds hoogleeraar te Leiden, briefwisseling onderhield, worden behalve de vertaling: *Poetae Graeci veteres carminis heroici scriptores, qui extant omnes, cura et recensione Jac. Lectii*, V. Cl. Aureliae Allobrogum (fol.) 1606, tegenover den Griekschen tekst geplaatst, ook door de volgende lijst van zijne geschriften gestaafd, welke Prof. B. J. L. de Geer zich, na de bijdrage van den heer Vreede, heeft gehaast dezen te doen toekomen.

1) Klüber, *Droit des gens moderne de l'Europe*, § 193.

1. *De Judiciis publicis*, Lugduni 1597, 8°. (Met opdragt aan C. van der Myle, wegens de vriendschap des vaders in *primore Curia Praes.*)

2. *Ad Modestinum de poenis*, Lib. I. Genevae, 1592, 8°.

3. *De Vita et scriptis Domitii Ulpiani Orationes duae.*

4. *Vita Papiniani*. Genev., 1591, 8°.

(Dit vierstal te vinden bij Ev. Otto, *Thesaurus Jnr. Rom.*, I. p. 41—159.)

Drie andere lettervrachten worden in Lipenii, *Bibliotheca Philosoph.* vermeld, als:

a. Jac. Lectii, *Orationes* Genev., 1615. 8°.

b. Jac. Lectii, *Poematum*, Liber. I. Genev., 1595. 8°.

c. *Poemata varia*. Aurel. Allobrog., 1609. 8°.

Prof. de Geer bezit Q. Aurelii Symmachi *Epistolarum Libri* X. Jac. Lectius, *Jc. recensuit, notis, emendationibus, Epistolis etiam auxit*, (2^e uitg. Genev., 1598, 8°.), eerste uitg. 1587. In de voorrede komen de volgende treffelijke regelen van den echten vaderlander voor, die in de letteren eene toevlugt en opwekking zocht: »Nostis-quibus aerumnis urbem nostram annus universo prope orbi luctuosus exerceat. Quam in finem haec casura, noverit ille, cui curae res mortalium. Per id temporis, dum a publica juris interpretatione vaco, has ad Q. Symmachum notas-delineavi.»

Nog maakt Struvius in de *Bibliotheca Juris selecta*, p. 349, melding van *Praescriptionum Theologicarum*, Libri II, Aurel. Allobrog., 1607, 8°, tegen hatelijke uitvallen in den *Codex Fabrianus* gerigt.

Na deze inleiding laten wij de mededeeling van den heer Grivel volgen.

Extraits des Registres du Conseil de Genève, année 1589.

13 Septembre, f°. 180, v°. »Sur ces difficultes, ou il plaist a Dieu que nous soyons revenutz, a este arreste quon escrive au roy (de France) pour l'advertir de nostre estat. Pareillement

a la royne d'Angleterre, et quon advise de mander m^r. Lect on quelque aultre."

v^r. »Suyvant ce qua este parlé cy devant de mander en Angleterre pour essayer si ou y pourroit trouver quelque argent, a este arreste quon y envoie m^r. Lect."

17 Novembre, f^r. 230, v^r. »Ont este venues lettres de m^r. Lect escrites Amburg du 22 Octobre, par lesquelles il maude navoir pas encor passe la mer, tant a cause du vent que faulte d'escorte, cependant il a sollicite ceux de leglise du dit lieu et Stade de prester ou contribuer quelque chose, dont il a chaige m^r. Calandrin, qui est bien affectione."

Année 1590.

4 Mars, f^r. 59, v^r. »Ont este veues dudit s^r. Lect dattees de Loudres du 28 Decembre 1589, desquelles la teneur s'ensuyt. Magnifiques et tres honnores Seigneurs. Il a pleu a Dieu donner a mon passage en ce pays taut et de si grandes difficultes, que j'y suis arrive des environ cinq sepmaines seulement. Jay esté l'espace de donze jours a Ambourg et Staden attendant le vent, ne trouvant convoy ny commodité de passer droit en Angleterre; et ny ayant nulle apparenee d'en trouver encor de vingt jours, j'eus advis de passer par Holande, d'ou le traject est plus aise et plus court en Angleterre; finalement comme je fus entré en mer environ la Toussaius nous eusmes une estrange tempeste par l'espace de trois nuitets et deux jours entiers, de laquelle e'est merveille que soyons eschapez. La tempeste cessée le vent estoit neantmoins contraire et combien que fussions seulement a deux lieues du port de Holande, falut totefois ceder aux vens et fusmes jectes en la Frise Orientale. De la nous partismes au premier bon vent et par le danger des ennemis Espagnols, qui diverses fois costoierent nostre navire, passasmes finalement en Holande. Or comme jay taché tirer quelque fruit de mon sejour à Staden et Ambourg y moyennant quelque collecte, dont jeus promesse à mon parlement, et laquelle j'estime que Vos Seigneuries auront receues par la

voye de mons^r. Calendrin, aussi en passant par Holande, je prins conseil avec quelques amis et fis essai si nostre ville en pourroit recevoir quelque allegement. Je fus ouy bien au long au conseil des Estats Generaux, qui m'ayans declaré tout honneur et amitié envers Vos Seigneries, me promirent escrire aux Provinces pour avoir leur consentement a ce que quelque subvention nous fut faite. Monsr. le prince Maurice, filz de feu mons^r. le prince d'Orenge, se trouva pour lors à la Haye, aiége ordinaire des Estats, lequel ne se monstra moins affectionné m'appela deux fois en sa table, en chacune desquelles estoient une partie des Estats, ausquels il recommanda serieusement ceste affaire. Plusieurs aussi de m^{rs}. les Estats me traictèrent en leurs maisons. M^{rs}. les Estats defrayerent mon sejour, qui fut de six jours, comme aussi me firent conduire par un leur hernault jusqu'à la mer pour me pourvoir d'un navire et le fit partir promptement, defrayerent aussi mon passage en Angleterre. En general j'ay trouve beaucoup d'affection en ce pays la et une grande compassion des calamitez de nostre ville; les prieres y commençoient a estre faictes en toutes les eglises. Jay laisse audit lieu de la Haye charge à un ministre dudit lieu de solliciter l'affaire en mon absence .....

9 Octobre, f°. 245, v^o. » Ont este venues lettres de m^r. Lect. escrites d'Amsterdam du 4e de Septembre, se rapportant a ce quil a escrit de son exploit en Augleterre et des parties quil mande par lettres de change. Il escrit aussy quil passa en Zelande y a cinq sepmaines et ayant ben audience des Estats de la dite Isle il luy fust donnee promesse de la somme de 2500 fr. du tresor publicq, pourveu que les Estats Generaux se resolussent de ne proceder par collecte ains par telle voye de cotte, comme ils l'appellent, laquelle ils jugerent plus honorable et pour messeigneurs et pour eux, que si les dits Estats preferoient la voye d'une collecte, en ce cas ils autoriseroient pareillement une collecte dans leur petite province. Madame la princesse d'Orenge luy fit particulièrement gracieux accueil et aporta toute sa faveur en ceste affaire. Delà il reprint mer

pour passer en la Hollande, où il trouva la cueillette tant seulement commencee en quelques endroitz suyvant l'assidue sollicitation, quil en avoit faict par lettres des Angleterre et ny avoit qu'environ 2000 francs de receuillis et prenoit on occasion de se refroidir par les nouvelles de quelques bons succes, que Dieu nous avoit donneez, les quelles on faict sonner la bien hault. Il fust ony de messeigneurs les Estats et fist instance bien au long sur les necessitez, que ceste longue guerre non encor finie aporloit sans doubte a messeigneurs, remonstrant mesmes l'interest qu'ils peuvent avoir en particulier a divertir l'Espagnol en divers endroits et choses semblables. Par leur responce ils mettoient la coulpe de ceste longueur sur quelques villes, qui n'avoient peu se resondre encore et qui alleguoient leurs charges et necessitez. Totesfois quilz prendroient tellement l'affaire a coeur, quilz esperoient luy faire bientost veoir les effectz, priant cependant qu'on eust esgard aux charges que le pays soustient etc. Ils laissent au choix de chacune ville de proceder comme bon leur semblera. Ainsy despuis son arrivee a este assemblee la somme d'environ trois mille francs et luy a este necessaire d'aller hastivement en ladite ville pour seurement envoyer a la foyre prochaine par lettres de change tote la somme receuillie. Il envoya donc a m^r. Carron a Francfort quatre lettres de change, l'une de 1975 francs, l'autre de 774, la troisieme de 1279 $\frac{3}{4}$, la quatrieme de 984, laquelle somme de 4963 francs 17 $\frac{3}{4}$ ou soit 2517 florins d'Allemagne le dit sieur Carron devra recevoir des marchands, nommes auxdictes lettres de change, et le delivrer aux commis de messeigneurs qui seront à la foyre. Il sollicite le reste et espere partir de de la dans quinze jours. Il est alle en quelques villes, mesmes en la province d'Utrecht pour recommander plus particulièrement l'affaire. La collecte sy faict a present; m^r. le prince Maurice est par dela lequel luy tient la main comme il peult. ....

Année 1591.

13 Janvier, f. 8, v°. » Ledict s^r. Lect à apporté aussi let-

tres de messieurs les Estats Generaux du Pays Bas, qui s'en-suyvent.

Messieurs, nous avons esté bien marris d'entendre tant par vos lettres que la remonstrance dn sr. conseiller Lect vostre agent present porteur, l'estat de la seigneurie de Geneve et en quelle necessite vous esties reduits par la forte et cruelle guerre, que pieça vous faisoit le duc de Savoye, soustenn des forces du roy d'Espagne et d'autres nos ennemis communs en hayne de la religion Chrestienne au regard de l'interest, qui en va de ceste guerre a toute la Chrestienté, et d'autre part, que nous voions affliges nos bons amis, qui par tant d'annees ont fait de leur ville un refuge et hospital de tous Chrestiens, et specialement recen et nourri en icelle un nombre d'exilez et retirez de ces pays pour la parole de Dieu. Et pour ces raisons et autres bonnes considerations avons envoyé incontinent copie desdites lettres et remonstrances à chascune de nos provinces et selon la forme ordinaire de proceder en matiere de quelques subventions et aydes extraordinaires et prié icelles bien serieusement d'y prendre tout le regard, que convenoit à ceste fin; quil leur pleust encor s'esvertuer parmi toutes leurs charges et grandes incommoditez a vous apporter et fournir autant d'assistance, que leur seroit aucunement possible, y ayans adjousté toutes les meillenres indnctions, que pouvions adviser alors; lesquelles nous avons aussi depuis secondé sur les instances, quen faisoit ledict sr. Lect par nos lettres de recommendation, tellement que les dietes provinces se sont eslargies si avant qu'en ceste conjuncture, il leur a este aucunement possible. Si messieurs la somme, qu'icelles ont accorde pour ceste fois, n'est si grande et importante que nous heussions bien souhsité, et n'a aussi esté fournie tant promptement que convenoit selon l'exigence et necessité de vos affaires, nous vous pouvons assurer, que cela n'est procedé par faute de bonne volonté et affection, quelles portent a vostre ayde soulagement et conservation (laquelle nous desirous generalement comme la nostre propre), ains des incommoditez et difficultez

de la longue guerre, que lediet roy d'Espaigne nous a fait continuellement l'espace de vingt et quatre ans et davantage, lesquelles consomment tellement tous les moyens de ces pays, quil nous est impossible de fournir et payer toutes les charges requises et necessaires pour nostre defense, et sont cause que les manans et habitans de ces pays se trouvent si menacez de toutes parts des lettres d'arrest et represailles pour arerages des services des gens de guerre, qu'ils n'osent trafiquer librement sur les royaumes et autres pays voisins, au grand prejudice et interest d'iceux et de tout nostre Estat. Pourquoy messieurs nous vous prions bien affectueusement, quil vous plaise acceper en gré ce peu que recepvres de nostre part, dont nous ne demandons aucun autre remboursement, que quand vos affaires le permettront, que veuillez employer semblable somme au redressement de vostre escole et eroire que, si Dieu nous fait une fois la grace de nous delivrer de ceste nostre longue miserable et eruelle guerre, (comme nous esperons quil fera bien tost), que ne serons de nostre part meseognoissans de la faveur, que vous aves ey devant fait au susdiets refugies. Confians cependant en sa divine elemence et bonté, quil ne vous abandonnera jamais, ains delivrera à son temps de vos ennemis pour la grandeur de son nom et l'accroissement de sa sainte parole, à quoy nous ne cesserons de l'implorer par nos prieres. Au demourant vous entendrez la disposition de nostre Estat et affaires et ce que nous avons fait pour divertir les entreprises du due de Parme au soulagement du roy de France et asseurer nostre Estat tant quil nous a este possible par lediet sr. Lect vostre agent, personnage, que nous avons heu fort agreable et qui s'est fort dextrement et diligemment employé vers nous et les Provinces Unies en ceste sa charge, a la suffisance desquels nous remetans prions au Createur, messieurs, vous msintenir et conserver en sa sainte protection a la honte et confusion de nos ennemis communs.

De la Haye en Hollande ce 16 de Novembre 1590. Signé
 Vos tres affectionnez amis les Estats Generaux des Provinces

Unies des Pays Bas, et au dessoubz: par ordonnance des dits s^{rs}. Estats. Aerssens."

Fragment tiré de *l'Histoire de Genève* ¹⁾ manuscrite, par Gautier, T. VII, p. 331.

« Lect repassa la mer, au mois de Septembre. Comme il avoit reën en Hollande, lorsqu'il y passa, pour aller en Angleterre, beaucoup d'honnêtetés, et de mess^{rs}. les Estats, et de Maurice prince d'Orange, il se flata d'y tronver à son retour, les esprits favorablement disposés, et qu'on ne lui refuseroit pas la même chose, qui lui avoit été accordée en Angleterre. Il se présenta pour cet éfèt, devant les États, auxquels il représenta les mêmes choses, qu'il avoit dites à la reine Elizabeth sur la situation des affaires de la République de Geneve, et sur ses besoins; il en obtint la permission de faire une collecte, qui prodnisait la somme de quatorze mille francs. Elle ne lui fut cependant tacordée qu'à condition que cet argent seroit employé à rétablir l'Académie, qui avoit été comme renversée, par le congé qu'on avoit donné aux professens, depuis le commencement de la guerre."

Certifié conforme. Ad. C. Grivel,
Archiviste de la république et canton de Genève.

2 Vergadering. 20 Januarij 1855.

Geweldadige ontvoering eener non uit het klooster van St. Clara bij Wamel, uit het midden der 15e eeuw. Beschikkingen betreffende den uitvaart van Frank van Borselen, graaf van Oostervant.

Geweldadige ontvoering eener non uit het klooster van St. Clara bij Wamel, uit het midden der 15e eeuw. In de navolgende

1) Cette Histoire est la plus complète et la plus exacte que nous ayons. *Histoire de Genève* contenant ce qui est arrivé de plus remarquable par rapport à cette ville, depuis qu'elle est connue jusqu'à l'année 1608, par Jean-Antoine Gautier, professeur de philosophie, (recteur de l'académie, et conseiller secrétaire d'Etat, mort en 1729), XI. vol. in-f°.

drie brieven door de abdis van dit klooster aan den bisschop van Utrecht en aan den hertog van Gelder geschreven, wordt omstandig deze geweldadigheid verhaald. Als eene bijdrage tot de klooster-geschiedenis en van die der zeden van dien tijd is de mededeeling daarvan niet geheel van belang ontbloot.

»Jhesu Christum pro salute. Eerwaardige gemynde vader in Christo. Ick danck v alte hoechlijck mit allen mijnen lieuen mede susteren, dat ghij onse saken alsoe ter herten neemt ende soo trouwelick doer breneck, dat mij seer grotelijck staet te verdienen, welck ick mit mijnen mede susteren na onns arm vermoegen seer neerstelic haep te verdienen. Eerwaardige lieue vader, ick heb in soe groete lijden geweest om deser saken will, ick en wist nyet dat gij alsoe trouwelick in die weer waert, ick woude waill dat gij bynnen geweest had eer dat gij bi den deken van Batenborch hed geweest, ick en wost nyet dat gij in desen land waert, mer ick heb vernomen dat gij ons sake alsoe eerberlich ende soe trouwelick bewaert heht, dat ick daer aff verblijt byn in mijnre herten. Gemynde, lieue vader, ic sall uwer eerwerdicheyt kond doen all die saken, hoe dat sij geschiet sijn, dair en sall mijn noch meer aen sijn, dat will ic nemen op dat ordell mijnre zielen ala nv v eerwerdicheyt hoeren sall. Item soe is geleden sess jair dat wij onse mede suster ontfangen hebben in onsen cloester, welc ons affbeudich gemaickt is ende mit gewelt genamen, soe ist alsus geschiet, dat haer vader Henrich Gijsbertsoen alsoe genuempt heeft mij aen doen leggen mit sijnen vrienden, als dat ick aen wolde nemen ende ontfangen sijn dochter Ide in onsen cloester, op dat sij den almechtigen God ind heyligen oirden van Sante Claren dienen solde, welc dochter olt was elf jair, ende had noch nyet totten heiligen sacrament geweest, als mij die cappellaen, dair sij heyde onder stonden, seluer mit sijnen monde heeft geseyt. Deze dochter en moichti in sijnen huys nyet behouden mit vreden om des mans will, die se ons nv affhendich gemaickt heeft, welck naem genoempt is Gadert Eghensoen, die hüm sijn dochter aff woude dwyngen ende deyngen; soe

heh ie mij beraden mit mijnen biechtvader, genûempt brueder
 Henrick Hellinc, te haens woeneftieh te Cleue, die heeft mij
 dair op geantwort, dat oen gaet dûcht dat hij yrst hoert spre-
 ken dat kynt, dat ick hûm dair liet trecken; soe is dat ge-
 sebiet, hij is getogen totten kynde voirs. ende heeftet gevon-
 den stantafftich onser Heer God te dienen, hij heeft haer
 gevraegt off sij yet vytstaende had mit Gadert voirs., want dair
 een naeme ghinec vpter straten, dat sij hûm getront soude heb-
 ben; sij heeft dair op geantwort, dat dair nyet aen en is, sij
 en wolde gheenre trouwen bekend wesen, aen haer en kost hij
 nyet gewynnen, hoe dat hijt haer aen laecht. Soe is hij gesloe-
 ten mitten vrienden van alle saken, die dair yn behoirlie wa-
 ren te verelaren; soe heeftet sommygen vanden vrienden goet
 gedoeht, dat sij dat kynt brochten bij nacht, op dat ghenen
 oploepen geschieden vanden man voirs. off van sijnen vrienden;
 also hebben sijt gebrocht bij nacht voir ons eloester, voir mij
 heb ick laten komen, dair bij geweest sijn een deell van mij-
 nen mede susteren, ende hebse noech ondersocht off sij mit ha-
 ren will waer gekomen onser God te dienen; ick hebse stant-
 afftich gevonden hij haren woirden; soe hebben wij haer laten
 bliuen voir onsen eloester acht dage, gaende in haeren weer-
 lieken ahyt; enen daech bynnen der weken hebben wij laten
 komen enen notarius ende hebben se laten gaen op frier stra-
 ten, weleke notarius haer heeft ondersocht mit seerpen woerden
 ende meniohsyns voirgeleyt; sij is gheleuen vast op haeren
 sijn Got te dienen, dair sijn auer geweest twee eerber haeff-
 mans tot enen getuyeh, die een genuempt Willem Milline,
 noech is in leeftiden lijff, die ander genuempt Alart Spaen, zali-
 ger gedaechten, hi is vander jair gekomen van lijff ter doot;
 hier aff is een instrument, dat to Coelen lecht inder cameran
 ons eerweerdigen vaders ministers; mer eest van node, die no-
 tarius ende die een getnych gheern tugen willen voir mijns
 heren genaden om gehreek will des instruments, dat wij te hans
 nyet tegenwoirdich en hebben. Na dier gheschiennis, soe heb-
 ben wij se geelcet na manieren van onsen oirden. Als sij geleet

is geweest een corte tijt van dagen, soe is dese Gadert gekomen mit sijnen vrienden, beyde gheestelick ende weerlick, dair mede waren notarijssen, ende eyste sijn getrouwde wijff ende begerden haer te spreken; sij quam voir dat spreekvynster in hare eyghenre personen; hij lacht hoer aen van trouwen, sij loechgende hem ende weder sprackt hem ende allen diegheene, die tegenwoordich waren. Na dier tijt en hebben wij dair nyet aff gehoert, ende sij heeft geweest drie jair in onsen cloester ongeprofessyt; dair nae heeft sij professi gedaen mit frien will, des is geleden drie jair vanden hoechtijt van Paeschen neest geleden. Vyt ingheuens des dauels ende quader informaeien weerlicker personen, die sij hebben beyde ondertussen gehadt, dat dair een condicie gemaect is, dat hij haerre wachten solde, sij solde tot hem komen ouer der mûeren; het is alsoe geschiet op eenre naecht, dat sij ouer der mûeren is gecloommen, ende hij heeftse wech geleyt in een huys, heeft hij se laten verwaren; des mergens als wij haer gemisten, soe hebben wij se doen zoeken, als wij schuldich waren te doen, ende sij is gevonden ende terstont in ons cloester gebracht. Na dien dat sij weder int cloester is geweest, soe heeft dese Gadert groeten arbeyt gedaen om haer weder te krijgen ende heeft aen ons gescynt geestelick ende weerlick, biden welcken wij hem ontboeden, had hij yet op onse te seggen, dat hij versoeht mitten geestelicken rechten, wes hem dair geboeren mocht; des gûsten wij hem waill by ons seluen, ende waren wij niet mechtich een professide suster vyten cloester te geuen; geschiet ons dair ouer gewelt, dat moesten wi lijden. Dit heb ie hem zeer dick doen seggen; dair auer is hij gekomen bij nacht mit voell gewapender mannen ons cloester opgeslagen, gekomen op onse dorniten mit gewapender hant, mit getagen zweerden, mit geladen armborsten, mit verveerliken dreygende woirden, mit blaneken zweerden slaende opten bedden der kynderen, mit sulcker gewelt hebben sij se vyten cloester genomen, als wij onse gnedigen heer hebben verclsert mit corte woerden; wes wij dair in after gelaten hebben, dat mach v weerdicheyt

hier vyt nemen ende ten oren des vorsten brengen; want dit volcomelick soe is. Item, lieue, eerweerdige vader, ons lieue vader de minister heeft enen brueder tot ons gesant, die voirt sall gaen te Coelen om een mandaet ende om dat instrument. Lieue vader, dat hebt mede vor ogen, oft v goet dunkt te verwerven aen onsen genedigen heer, dattet mandaet mach gaen doir sijnen lande. Voirt wilt doen in allen zaken als wij v to betrouwen, ende wij begheren dat gij tot ons komen wilt, op dat moegen sien ende spreken onsen goedertieren vader, die ons dese trouwe bewijst, op dat uwer weerdicheyt danckberheyt moegen bewijsen. Voir dese tijt nyct meer, God neem v weerdicheit altijt in hoeden.

Opeckrift. Vander gewalt vanden cloester tusseben Maess ende Wael.

Hogeboren furst, vermogende heer vnde lieue genedige prince, mijnen oitmodigen schuldigen dynst etc.

Vwer genaden, jeh genen to kennen dat ich scrijftelicke waerheit heb ontfangen, woe Gadert Egensoen, ons wederpart is geweest des satersdages nae Sunte Martens dach, to Colen voir den officiaal, vnde heeft den aengebracht drie punten: Dat irste woe wij sijn buysvrou vp den dach bie professien wolden leggen een kussen opte mont etc. Dat ander punt dat bij in onsen cloister niet en is geweest, noch geen slaet noch doren vp befft geslagen etc. Dat derde punt woe v furstelike genayd sijn sake verhoit heft vnde geuen on groit recht etc. Vp dat irste punt, lieue genedige heer, antwoord ons heil conuent vnde nemen dat bij dat streng ordel Gades, vnde betugen dat onder onse gemeynde conuents segel, dat nye suster bynnen onsen tijt also groiten arbeit gedayn hefft mit voir ons allen professie te doen vnde mit also groter blijtschappen vnde vrouden, dat wij des niet en kosten verwonderen; want id docht ons bouwen die natuyre wesen etc. Responsy vp dat ander punt befft v genayd seir duck gehoirt vnde scrijfft aff vntfangen etc. Responsi op dat derde punt, lieue genedige, wij

en konnen niet gegeuen vnde hapen dat des niet en is, vnde uwer fursteliken genaden seir dair ind to kort gedayn hefft, vnde versoeint als hij ons vnde den heligen stoil van Rome gedayn hefft.

Fort nen, liue genedighe heer, vp dat de wairheit stat maech wynden (voir uwen) genaden vnde wijsen rait, so seynd ons heil conuent mit ons bryuen tot uwer rechtuerdigen genaden niet alleen ongeleerden, mer oick doctoior vnde geleirden mit onsen bichtvader dese na besereuen punten te probieren vnde bij te brengen, als sich behoirlicken is na vitwijsing des rechten voir den richter, den toe behoirt dese sake te judieieren.

Irst aen so bekennen wij, dat wij onse medesuster Yda Henrick Gisbertsocus dochter hebbe ontfangen toe onsen heligen oir-den, eer sij ontfangen had dat helige sacrament des altairs, vnde hebben sij irst wail laten examinieren van geistlike vnde warliken, die noch leuendich sijn, oft sij ymant hed getroud off gelaift trou, vnde responay is altit neen geweest. Eir wij sy sollemplick cleedden, so hebben wij ay acht dage laten gaen vp onsen cloister hynnen vnde buten, vnde alle nacht sij lieten slapen buten vnsen slot hij eenre werlike weduen, genoempt jofer Alit vande Poll, die noch is inder tijt, hebbende een beueel van ons, dat sij ay des nachts vnde des auents mit des morgens solt wail vragen vnde vndersucken vander trouwen, vp dat ons cloister namails gien laat en kreege. Vnde heeft sij altit streugelick der trouwe missaken etc.

Item na der cleyugen as Godart voirs. gekomen mit sijnen sijnen vrynden mit ..... dat ons bicht vader stait inden missen, dat sij on doe soe apitelicken antworten voir alle sijn vrynd vnde ....., leue genedige heer dat dit wair is, dat nemen ich hyn mijnre hoechste zelicheit. Item kondich .....duck hij gestayn hefft na hiliken te doen in disser tijt.

Item van vre professien is voir geroert, dat wij desgelick in onsen cloister nyemand hebben gehad die al sulke blijtschappen vnde vrouden professie dede als sij gedayn hefft etc., want na-

turliken is ..... de natuyre verstrikt ..... mit gesontheit
altit to staruen ...

Liue genedige heer vp vr wederspreken die gelcirste docto-
toir in beyden rechten hebben gescreuen, wair ons dat voir
is komen vnde dat wilt van nwen wijsen vnde doctoren laten
examinieren etc., vnde sich dair in bewisen dat ons niet noit
is den richter den tobehoirt, den noch nye versoeht is dese
saken to sententyeren, mit onser waerheit aen te ropen.

Item sijn mistroistige voirde, die hij hefft laten luden vp den
Pinxter auent voir enen doctoren der gotheit vnde vor enen an-
deren eerbaren geleirde vader en luyde, mer off hij enich toe-
seggen ye noch vr hefft gehad de altit der woird sullen stayn.

Liue genedige heer, rechtuerdige vader, uwer fursteliken ge-
naden, ich geuen oick to kennen mijn antword, die ich gaff uwen
amptman tnschen Maess vnde Wail, voir der tijt eir ons de groit
ongenayd geschieden van vns weder paert, die wilke amptman
tot mij quam vp enen sonnendach, vnde quam van Bueren vnde
saecht, »liue vrou, Godert Egensoen hefft my geclaget, woe ghi
mit gewalt sijn wijf onthalt, vnde dair aff ich heb mijn berait
genomen mijns heren huse, ich wol dat ghi v beraden wolt
vnde geuen on sijn huysvrou etc." Liue genedige heer, mijn an-
wort was, »jch en ken sij niet voir sijn huysvrou, vnde ich en
macht oick niet; doen mer hefft hij recht aen, hij spreket sij
mit den geisteliken rechten aen, jck will mij altit mit vr wesen
na den rechten vnde den rechten gehoorsam wesen." So heb ich
vn geantwoert, doe mij aen sijn gekomen van sijne wegen,
vnde na der tijt oick den priesteren, die hij tot mij sant, die
sachten, »vrou, wij en moegen v niet naerre komen etc." Liue
genedige heer, doe den amptman van mij ginck, jnder irsten
nacht dair na quamen vj man vnde beelommen vns muren vnde
braken vns leyeren, doe sij worden gesien van onse knechten,
doe liepen sij en weich. Dit saecht ich des anderen dages den
amptman, vnde bad vn dat dit hij myr wold aff stellen, vnde
allen woirden sprack hij mij toe mit enen vruntliken laggende
mont, »vrou, ghi sult slapen, ick sall waken." Des fridages dair

na doe quam Goddart voirs. mit groter macht vnde gewapender hant vnde bracht mit leyeren vnde sloch drio doren vp mit groten gewelt, vnde toenden ons verschriekelicke ansichte mit vitgetagener messen vnde swerden, vnde riepen »wij hebben oirloff'' etc., des wij niet en hapen dat ennich keersten bloit, dat bekeent den gecruisten Got, dair to oirloff sold geuen, dat Got vnde der heliger kerken vnde der macht, die Christus Jhesus gaff den beligen Petrus, alsulken groten ongenayd solt geschyen. Lieue gnedige heer, bij disse wairheit wij leuen vnde staruen. Onse lieue Heer Jhesus die will v furstelike genayd altit in sijn Gotlike gunste bewaren, to troist vnde to zelicheit al uwer ondersaten. Gescrenen to Wamel jn die Conceptionis virginis gloriose.

Uwer fursteliker oitmodighe bedelerse snster Berta van Reymsdick, abdiss to Clareveld binnen Wamel jn Sent Claren cloister.

Het op papier gedrukt zegel verdoenen. Zonder opschrift.

Hogeboren fust, lieue, gnedige here.

So als uwer hoge forsteliker genaden is te kennen gegeuen vanden eerbaren broder Warmbolt, ordens Sent Franciscus, vander groter ongenade, gewalt ende onwerlast bynnen nwen lande geschiet, tegens Got vnd allen rechten vnde alre barmherticheit, an onsen armen verlatenen kinderen, uwer genaden oitmodige dochteren van Sunte Claren ordens, der v genaid niet meer en heft bynnen sijnen lande, vnde sijn ..... vanden heligen stoil van Rome mit alle vrijheiden, priuilegien, indulten, gracen vnde deulgencien, als der seluer oirden heft to Rome vnde in allen anderen cloisteren liggende inder heliger kerken, want wij disse grote gewalt vanden boesen mynschen, die ons cloister jnder middernacht vpgeslagen hebben vnde mit swerden vnde vitgetagen messen vns armeu kinderen mit groter ongenade ouerwallen vnd een van onsen professien ioncfrouwen daer wt genoemen, sonder alle recht etc., wilke gewalt geschiet is tegens die macht des heligen Roemschen stolls vnde onser moeder der heliger kirken, niet geclaget

en hebben, noch der geesticheit aengebracht, so sijn wij arme kinderen gecitert to Collen etc. Alrerechtuerdichste line heer, totter groter gewalt ons geschiet vanden boesen creaturen, die vns ansichten toenden off sij mit duwelen weren beseten geweest, wij warden noch alle dage gedreiget to barnen, onse priesteren to slaen, v briue noch mandaten wardent niet geacht, sij bliuen vp der straten gaen in nwen lande vnde in spit onser heliger sacramenten ..... informacii uwen wijzen rait wart gegeuen vanden genen, die Got noch de rechtuerdicheit noch die ere nwer fursteliken genaden niet lieff en hebben. Hyr vm, lieue genedige heer, wij hadden geordiniert enen erbaren doctoren der gotheit oick van Sunt Franciscus oirden, bij vre genaden to kommen vnde vier daghe to Graue hefft gelegen, vnde hefft uwer verbeit vnde niet en kost vernemen verwart sich v genaid wolt keren, vnde niet langer en moicht vit bliuen etc., vnde sold uwer genaden worder informacien hebben gegeuen, woe wij arme verlatene kinderen nu sitten, gelick den kinderen van Israhel in die gewenkenisse van Babilonien, sachten vnd schreyen off geen koninck noch verloesser vanden erden en is, die ons nu vanden handen vnde macht der boesen wollix mach verloessen. O lieue genedige heer, wij arme gewangen uwer genaden wallen to woeten, laet nu schijnen dat licht der wairheit, vnde bidden in die krafft der h. rechtuerdicheit, die Got sal geuen ouwer aller zielen, die dat recht is benalen to regieren, dat ghi doch v furstelicke genaid wilt an vns keren, want wij genen titeliken vader inder erden kennen ons to beschermen dan alleyn vre genaden, vnde wilt vns groite gewelt ende onrecht richtelicke richten na Got vnde consciencie, vnde dreigen der boeser creaturen, die bi vre straten blinen gaen, wilt aff stellen mit enen faste starken gebot in uwen kirken om ons gelegen, vnde geen stat der quader aenbrenger on wilt geuen, die men oudertijden in die haue der lans heren pleich to wynden, die, leider! niet aen en syen die aensichten der bedructer herten, mer die hande giften vnde gauen dair vit to ontfangen, dair bij

dat die eir vnde glorie der edele heren seir verneert word vnde lande verstoirt vnde den rechtuerdige Got verweecken tot enen tagen ouwer die heren etc. Liue genedige heer vnde vader, wij hapen dat na disser tijt ons niet meir noet en sall wesen uwer fursteliken genaden to verelagen ouwer gewalt off dreigen, vnde dat ghi wail ons verlopen suster sult weder om stellen, want na vitwijsen allen rechten mit onrecht ons is genomen, als al doctoren spreken, wattan hij mit sijnen gelde vrynden heft gemaekt vnde vytspreke die niet dan lugentail vnd falsheit voir sich nemen, als wij alle dage vernemen vnde hoeren etc. Genedige liue heer vnd vader, aller geistliker bedructer herten, ons sake wij oitmodelicken uwer genaden nu beuelen, doirch die genayd vnd gracy des arme ..... bloeten geeruste Jhesuss, die sich om die ewiger rechnerdicheit heff laten hangen aen den boem des heligen cruces, dair om ons line vader vnd genedige heer altit moit. Gescreuen to Wamel onder onsen conuents segel xijj Octohris.

Uwe hoger fursteliker genade oitmoedighe dochter vnde bedelerse suster Berte van Ryemsdick, abdisse des conuents van Sunt Claren ordens to Clarecamp bij Wamel.

Opschrift. Den hogebaren durluchtigen fursten vnde linen genedige heren Arnolt, hertouch to Gelren, to Gulich, vnde greue to Zutphen, onsen liuen genedigen heren etc.

Beschikkingen betreffende de uitsaart van Frank van Borselen, graaf van Oostervant.

Het navolgend blijkbaar gelijktijdig afschrift bevindt zich onder de papieren van Buren en kan als bijdrage strekken tot de geschiedenis van dien door zijn hnwelijk met Jacoba van Beijeren zoo bekend geworden graaf.

Copie.

Jnden eersten datmen jnden Briell deilen zal ter stondt nae zijn ouerlijden een vol gedeyll van broede, ende dat men desgelicx tot zijn wtuairt zenendach derstichste ende zijn eerste jairgetijde, die men mijn heer doen zal jnder kerken van St. Mertynsdijck deilen zal den armen, tot elke reyse een voll deys-

linge van broede off andere nae discrete zinen eeruen, ende ten zeluen dage ende tijden deylen zal den deken aldair twee croenen, ende elken canonick een croene, ende elken cappellaen, coster ende scoelmeister een halff croen, als men nae die customen des zeluen collegium plecht te doen, ende elken priester van binnen off van buten wesende ten zeluen dagen ende getide aldair inder kerken misse doende, vi groet, ende den anderen die gheen misse en doen, iij groet.

Item ten ewigen dagen alle inir opten dach zijns ouerlijdens zijn memorie ende jairgetijden te doen inder kerken van Sinte Mertynsdijck voirs. kerken noch drie singende missen van requiem ter weken, ten wair dattet alsulke dach waeren dat men inder kerken voirs. ghien singende zielmissen en plecht te doen, ende zoe zal mense lesen. Ende men zal delen den deken ij d. gr., elken canonick enen groten, den cappellanen, coster ende scoelmeester, die present inden zelue missen wesen zullen, elcx enen haluen groten. Des zoe zal teapittell voirs. ten seluen dagen besorgen ende betalen dat waslicht totter memorien vande zielmissen dienende. Ende hiervoor zoe heeft die testatoir voirs. bewesen dat capittell voirs. c Rijnsche gulden tsairs erflicke renten, tstück gerekent voir xl gr., ende wyt alsulke wtgorsen, als gelegen zijn omtrent dat lant van Sinte Mertynsdijck.

Item die voirs. kerck van St. Mertynsdijck noch besproken vijftich Rijnsche gulden tsairs, eefflicker renten, xl groet tstück, gerekent op die wtgorsen van St. Mertynsdijck voirs. Ende dairvoir zel die kerke gehouden wesen ewelic te doen barnen nacht ende dach een waskerse voir dat heilige sacrament, ende te deylen opten dach van sijne memorien, alle jair acht achtendeell broets.

Item den Heiligen Gheest tot Sinte Mertynsdijck ij 66 gr. eens.

Item den gasthuys inden zeluen stede totten armen behoef j 66 gr.

Item dat men zulke ordinancie ende institucie van prouenen ende anders bij him gefundeert tSinte Mertijns buten der stede

van St. Mertynsdijck , onderhoude mit alsulke goeden, als dair toe gesticht ende tot desen dagen toe gebruyct zijn. Ende oft van node zij die te mortificeren ende te confirmeren mitten gereetsten goeden, buten cost van den zeluen huse, ende gheeft den zeluen huse om renten mede te copen totten geassigneerde goeden, die zij hebben, een hondert Rijns gulden tot xl gr. tistuc.

Item dat men onderhoude sulke fundacie ende ordinancie van coralen tSinte Mertynsdijck , ende oft van node zij te mortificeren mitten reetsten goeden, die hij achterlaten zall, ende om te volbringen znke gebreken als dair an wesen mogen, heeft hij besproken c ƒ gr. eens.

Item die kerck van St. Mertynsdijck besproken c croenen, om te repareren die drie glasen int weesteynde vander kerken, die wtgebagelt zijn.

Item elke gilde inder kerken van St. Mertynsdijck , j ƒ gr. eens.

Item drie priesteren, die terstondt in St. Mertynsdijck kerke zijn wtuairt beghinnen, zullen eelcx xxx zielmissen lesen, die een in die cappelle van Sinte Anthonis, dander voir den Heiligen Gheest, ende die derde voir onser Lieuer Vrouwen, elken priester voir zijn arbeyt een ƒ gr.

Item opten dach zijns ouerlijden, in zijn collegiael kerke ten Briell zijn ewige memorie jairlix te doen mit vier achten-deell broets, jairlix te deyken den armen, ende dair voir beset hij tselue capittel ij ƒ gr. tsiairs erfrenten op die gorsen aan den Onden Hoirn.

Item totten tymmeringe der kerken vanden Briell, vi ƒ gr. eens.

Item den Heiligen Gheest ten Briell totten armen behoef, ij gr. eens.

Item den twee gasthusen ten Briell, elcx j ƒ gr. eens.

Item den zusteren van Sinte Katrinen ten Briell, ij ƒ gr. eens.

Item den zusteren tot Sinte Andries buten den Briell, ij ƒ gr. eens.

Item den broet zusteren ten Briell, j ƒ gr. eens.

Item den malaetsen luden ten Briell, ij ƒ gr. eens.

Item den prochikerke van ...lant tot ornamenten, c R. guld.

Item den heiligen geest van ...lant voirs., j ƒ gr. eens.

Item opten dach zijns ouerlijdens zijn ewige memorie te doen jairlix int regulier cloester te Rugge buten den Briell, ende dair voir bewesen ten ewigen dagen j ƒ gr., wten wtgorsen van den Ouden Hoirn.

Item opten dach zijns ouerlijdens zijn wtvaert te doen inder capellen ende collegiaal kerke inden houe ten Voern, ende alsdan te deylen ende geuen den deken een croene, elken canonic een halff croen, elken cappellaen ende den coster xij gr.

Item in die zelue collegiaal kerke te Voirn opten dach zijns ouerlijdens ewelic alle jair te houden ziin ewige memorie mit iij achtendeell broets den armen te deylen, ende dair voir is him bewesen ij ƒ gr. tsiairs erfrenten op die wtgorsen inden Ouden boirn.

Item die kerke van Kortkeon o Riynsche gulden eens, om ornamenten dair mede te copen.

Item alle andere prochi kerken, dair hi bij sinen leuen heer ouer geweest is, elke kerke bijzonder j ƒ gr. eens, wt zinen gereetsten goeden.

Item den vier biddenden oirden prebende binnen den termine vanden Briell ende van Sinte Mertynsdijk, elcx een gouden leeuw.

Item heeft noch geordineert elken prochipape van alle zine prochikerke, dair hij heer aff geweest is, voir een dertichste van requiem te lesen, elken priester ij nobelen eens voir zijn loen.

Item den Cathusen cloester ..... heeft ende bouen all dat zij geh..... noch vijff hondert cronon .....

Item den rechten armen huysaten, dair tran noode wesen zal, na discretie van zijnen rechten eeruen, te deylen c nobelen eens.

Item een bedeuairt te doen tSinte Jacobs mitten gewoentliken loen.

Item een bedeuairt te doen ten heyligen bloede mitten gewoentliken loen.

Item alzoec als hij ten zeluen plaats en alle jaer dese bedeuairden plach te doen doen, zoe gheeft hij noch in rechter selmissen den kerken aldair elcx j t^{c} gr. eens.

Item alzoec die graue van Oesteruant fundatoir is vanden collegium tSinte Mertynsdijck ende zyn lichaem aldair begrauen leit, zoe zall hebben die deken aldair anderhalff marc zuluers, ende elke canonick, die dair tien zyn, een marc zuluers, ende elke cappellaen, die dair vijff zyn, $\frac{1}{2}$ marc zulver, des zoe zell elcx eens van den voirs. priesteren doen ofte doen doen xxx zielmissen voir die zielen des grauen van Oesteruants, ende die coster ende die scoelmeister elke een halff marc zulver, ende die onderooster ende elke corael een croen.

Item priester Peter van Wemelingen, deken van Sinte Mertynsdijck ....., bloede is, ende voell arbeids in dit stick gedaen heeft, zoe belieft die voirs. joncfrouwe ..... van Borssele etc. dat hij hebben zall vi marck zuluers.

Item zoe belieft mijn joncfrouwe voirn. dat mr. Jacop wt Borssele, deken van Oestuoirn, Aerst vander A, meyster Reynier van Eten, die prior van Rugge ende mr. Jan Keyll hebben zullen drie marck ziluers.

3 Vergadering. 3 Februarj 1855.

Bibliotheek. *Memorie van Rijkloff van Goens. Lollards. Twee brieven van Barlaumont en een van Johan van Oostenrijk aan de regering van Amsterdam. Iets tetreffende de Malcontenten. Brieven van Hendrik van Montfoort aan Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia:

Verhandelingen. Deel XXV. Batavia, 1853. 4°.

Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkskunde, uitgegeven door voorn. Genootschap; onder redactie der Heeren Dr. P. Bleeker, Mr. L. W. C. Keuchenius, J. Munnich, en E. Netscher. Deel I. Batavia, 1853.

Idem; onder redactie der Heeren Dr. P. Bleeker, J. Munnich en E. Netscher. Deel II. Batavia, 1854.

Van den heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Beschrijvinge van de eylanden Banda, soo die geregeert syn in de jaren dat onse schepen daer eerst begonnen te negotyeren ende hoe deselve nu beseth syn. Door L(eupe). (Overgedrukt uit de *Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkskunde van Neêrlandsch Indië*, Deel III, hl. 73.)

Beschrijvingh van de Westoost van Sumatra. (Door P. A. Leupe.) (Overgedrukt uit de voorn. *Bijdragen*, Deel III, hl. 106.)

II. *De vestiging der Hollanders op Mauritius in 1638.* — III. *Iets naders over het eiland Mauritius.* Door Leupe. (Overgedrukt uit de *Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zee- en de Zeevaarkunde*, door Jacob Swart, (1854), n° 3 en 4, 2° afd.)

De heer P. A. Lenpe hiedt ter plaatsing aan eene *Memorie van Rijckloff van Goens*, gouverneur-generaal van Neêrlandsch Indië. 1678—1681. Wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie.

Lollards. De Secretaris deelt mede een in de Latijnsche taal geschreven brief van den heer M' Caul, bihliothekaris aan het Britsch Museum te Londen, dd. 5 Jan. 1855, waarhij deze zijn verlangen te kennen geeft, om uit welligt te Utrecht aanwezige onuitgegeven kronijken de vraag beslist te zien, of de secte der Lollards haren naam bekomen heeft naar Matthaeus Lollaert, vermeld hij *Heda* (*Hist. Episc. Ultraj.*, pag. 259), of naar de lijkzangen door die lieden hij begrafenissen aangeheven.

Deze vraag van den heer M' Caul in het tijdschrift *De Navorscher* (zie 2ⁿ jaarg. hl. 220 en 3ⁿ jaarg. hl. 236), nit het Engelsche tijdschrift *Notes and Queries* (V, 292) overgenomen, werd tot heden niet voldoende beantwoord.

Twee brieven van Barlaimont en een van Johan van Oostenrijk aan de regering van Amsterdam. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe, te Utrecht.

Eersaeme Goede Vrunden. Jek hebbe uwen hrieff van den naestlesten op huyden ontfangen ende is mij leet et hooren van de apresten, die die van Zuythollant ende Noorthollant sonde schijnen te maecken jegens die goede stede van Amsterdam, al jegens tinhout vande pacificatie, moegelijk om dies ghij ulieden noch niet verclaert en heht mitten Generale Staten u te willen vougen, twelck te verhoopen staet dat onlanx sal geschieden, ten hijoomste van uwen gedeputeerden nae thoff geschickt, soo verre het noch niet gedaen en is, want den raet van Hollant uwe voorgaende brieven mit een propren bode vande escurie daer te voeren afgeuerdicht heeft, soo mij die president seyt.

Jek verwachtte alhier van daege te daege die graue van Bossu, achteruolgende sijn schrijven bij mij onlanx ontfangen, ende hoope alsdan in alles geremedieert sal werden.

Middelertijt sult weldoen ende draegen u gelijckerwijs ghij tot noch toe in Godts ende coninx dienste gedaen heht, ick sal niet achterlaeten u lieden in alles mijn moegelijk ende doenlijk sal wesen t'assistceren, mitte hulpe Godts Almachtich, die u verleene sijn gratie.

Vuyt Utrecht desen lesten Decembris 1576.

Vwe wel goede vrundt,
Gilles van Barlaimont.

Jek sende u een extract vuyt een missiue van de Generaale Staten aen mij geschreuen, waer vuyt ghijluyden wel moecht verstaen heurlieder intentie ende meeninge.

Superscriptie. Den eersamen, discretten die hurgem. ende regeerders der stede van Amsterdam.

Extract.

Il nous a desplu amerement, que n'avez plustot esté secouru de deniers et draps selon l'accord faict avec iceulx, mais il

vous plaira croire et entendre, qu'anons requis et despeche mons^r. le conte de Bossut avecque tels moyens touchant les dicts deniers et draps, quesperons en donnera tout bon contentement et satisfaction. L'ayant aussy requis de passer par Amsterdam, Haerlem et aultres villes non encores declaires, sfin de se joindre au plustost pour les preserver de tel inconuenient, qu'est aduenu a Audewatere, et comme de la en apres comprins en la Pacification pour negocier et contracter par mer et par terre, dont jusques a present ont souffert grand prejudice.

Datées du xixe de Decembre 1576.

Eersaeme goede vrunden. Jek hebbe uwen brieff van den 29^{en} Decembris op gisteren ontfangen; voor antwoorde op deselue en weet anders niet te schrijuen dan ick op gisteren op uwen brief van den nescstlesten Decembris gedaen hebbe, maer nochtans innouerende deselue antwoorde, hebbe u noch wel willen schrijuen, dat deselue tijdinge contineert ende daer beneffens geaduerteert werde, dat Don Johan d'Austriche binnen Naemen gecoomen is, waer vuyt dat te verhoopen es dat alle saecken tot een goet eynde geredrescheert ende die landen tot een goede ruste gebracht sullen werden, ter eere Godts ende dienste van sijne Con. Mat. Twelck ons gunne den Heere Almachtich, die u verleene dat salichste is.

Vuyt Utrecht den eersten Jannarij 1577.

U wel goede vrundt,
Gilles van Barlaimont.

Don Johan van Oistenrijk, ridder van den ordere van den Gulden Vliese, Lieutenant gouuerneur ende Capiteyn generael.

Liene besundere. Ghij sult vuyt anderen onsen brief verstaen hebben die hooch nodige oirsaecke ons beweecht hebbende op dit slot van Namen te commen logeren, derhaluen wij dser aff niet wijder en sullen roeren in desen brief, die alleenlijck sel dienen om van wegen des coninx onses heeren, u te vermaenen ende exhorteren ende vlietlijck versoecken, dat ghij u

wilt bearbeyden om te continueren in dienst Godts ende van sijne Mat. ende in gehoorsaemheydt derselver, als ghij tot noch toe soo getrouwelijk gedaen hebt, en van onsent wegen sal u tot dien effect altijt alle mogelijke hulp ende bijstandt en wat wij andersins tot beuorderinge van den weluaert der stede van Amstelredamme sullen connen bedencken, genedichlijk ende gunstelijk gedaen worden; derhalven wij ons vertrouwen dat ghij sulcx gheren suldt doen, des wij u nochmaels versoecken, ende u den almogende Heeren beuelen. Geschreuen opt voors. slot van Namen den xxvij^{en} Julij 1577.

Johan.

J. Berty.

Iets betreffende de Malecontenten. Het navolgend nittreksel uit eene Latijnsche missive onder de papieren van Buren aange troffen, behelst de bijzonderheden van de overwinning, door de Malecontenten, op die van Gent aangevoerd door La Noue, nabij het dorp Ingelmunster den 10^{en} Mei 1580 behaald. Deze strijd stond in verband met de togten der Malecontenten, die Meenen, niet ver van Kortrijk, innamen en hier maakte hij zijnen stoel van oorloge tegen die van Gent" zegt Bor XIII (II. bl. 3.) in 1578. In het volgende jaar hadden zij Aalst en Ronse overvallen, bl. 131. Van Meteren, bl. 162 verso, spreekt ook van een aanslag van hen op Gent, die echter mislukte, hetgeen ook Van Meerbeeck, *Cronycke*, bl. 546 verhaalt. In 1580 namen zij Kortrijk in, Bor, bl. 175. Verg. Kervijn de Volkaersbeke, *Documents Historiques*, 1577—1585.

Extractum ex missiva quadam, 17 May data ¹⁾.

Nova perpauca sunt. Malecontenti copias Gandaviensium considerunt duobus à Cortraco miliaribus; id quomodo acciderit, paucis perstringam. Est vicus Engelmunster de via, quae Cortraco Brugas ducit, eique eiusdem nominis adiuncta arx fuerat, ea quondam Gandaviensium firmata praesidiis, sed Malecontenti ex improviso eam occuparant. Gandavienses quod vide-

1) Aan de kantzijde met eene andere hand geschreven: *Auss Antorff.*

rent sibi hac ratione praecusam viam libere cum Brugensibus communicandi, vltro citroque consultant, qua ratione hanc arcem Malecontentis extorquere possint. Cum astu et dolo negotium non procederet, statuunt eam vi aggredi. Colligunt igitur ex praesidiis 25 aut circiter signa peditum, equitum turmas tres, Noeo, Mornao et Scoto quodam ductoribus. Omnibus copiis praeficitur Noeus. His coniungunt ad 250 aut circiter currus, puluere tormentario, globis, farre et diuersa alimonia onustos, ad hoc tormenta quinque, campestria duo, muralia tria, inter quae erat permagnum illud tormentum Gandauensium, Diaboli Cerulei cognomine insignitum. Non longe a vico praedicto pons erat, quem Malecontenti praesidiis firmarant et hinc inde suos in insidiis collocarant. Gandauenses hostium paucitatem contemnentes in eos irruunt, qui pontem custodiebant, qui cum initio acriter resisterent, paulatim multitudine pressi pedem referunt, donec ad insidias ventum est. Hic Gandauenses palantes, vt qui in manibus se putarent habere victoriam, ad pontem vsque rejiciuntur, non sine magno suo damno. Conspicatus id Noeus equitum turmas educit, vt suis auxilio esset. Oritur dehinc turma atrox, nutante victoria, cum ecce tres Epirotarum equitum turmae ex insidiis prouolant, qui Gandauensibus (quod a tergo eis insisterent) talem metum incusserunt, vt nec minis nec ducum imperio a fuga reuocari potuerint. Inter strenue pugnantes cecidit Scotus ille turmae ductor. Mornaus pernici equo vectus Gandauum profugit. Noeus cum plerisque aliis captus est, tormenta cum 250 curribus et omnimoda preda Malecontentis cesserunt; caesorum numerus, vt in omnibus praeliis, ita in hoc incertus. Qui plures cecidisse aiunt ad 1000 numerant, qui pauciores ad 300, fama est supra 700 desideratos et in his fere 200 equites. Noeus post praelium Cortracum abductus, postridie Sanctomarum deducitur, colliguntur verum copiae prope Gandauum eisque Gollefortium Scotum praefectum iri opinio est. Quae istae de tumultibus Santani Angelici excitatis et de morte dncis Andii ferebantur, falsa sunt. Laborat ille quidem acri

morbo, idque Andegam, sed de morte nullus sermo Enpollam a regio milite astu occupatam plerique autumant, neque adhuc quiequam in contrarium resciri potuit. Parum abfuit quadragesima praeterita, quin Galliae difficillimo premerentur, ita ut quae his 18 annis praeteritis contigerunt huius comparatione prope ludicra dici possint; nam ordines aut, ut ita loquar, status Galliarum a rege deficiebant interque alias provincias utraque Britannia et Normandia quid in eo sentirent, exposuerant et dominum de la Rochoguyon in Germaniam amandarant, ut is coactis decem milibus equitum et quam maximis possit peditum copiis quomodocunque res cederet, sibi praesto esset; sed intercessione et diligentia reginae matris consopita res est, provinciaeque cum rege in gratiam redierunt, recrudescit quidem bellum inter Catholicos et Hnguenotos, sed parvis utrinque copiis res geritur, Mandolotius, praefectus Lugdunensis, aliquot eorum turmas conciderat, quem illi de integro maioribus copiis adorti fuderunt et ad portas usque Lugdunenses persecuti sunt, caesis circiter 300, Nauarrus cum vxore Noraci in Vasconia degit, Aiunt agrestes Piconeorum montium accolae Bandolioros vocant auxilio ipsi in omnem euentum promississe. Quicquid tandem ex deploratis hisce temporibus emerget, nouit Deus.

Brieven van Hendrik van Montfoort aan Maximiliaan van Egmond. Medegedeeld door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck, te Utrecht.

Hendrik de Montfort is een in de geschiedenis onbekend persoon, vermoedelijk was hij vermaagschapt aan de burggraven van Montfoort. Hij schijnt in naauwe vriendschapsbetrekking met Maximiliaan van Egmond, wien hij in zijne brieven „son cousin” noemt, gestaan te hebben. Ook blijkt, dat bij destijds het bevel voerde over een bende ruitery. Naar de gebeurtenissen te oordeelen, die in de navolgende brieven met een enkel woord zijn aangestipt, moeten zij in het jaar 1546 geschreven zijn.

» Monsr. pour ce quil y a long temps que nay en de vos nouuelles, nay voulu laysser vous enuoyer ce present messagier pour vous aduertir des nouuelles, dequoy jespere que vous ores

volentiers sssauoir de la venne de lempereur, car la royne a en lettres de sa Ma^t. escriptes a G.... et depuis lon a eu nouuelles, quil seroit arriue a Trente, ce que vous ay bien voulu mander en toute diligence, car je suis hier renenu de la court. Monsr., je vous aduertis aussy, que les Francois ont assyge le chasteau de Lymcy, ... appartenant au s^r. de Besang et tout prins a la despourueue, car il anoit enuoye ses gens au fourage, et cependant il le sont venu assyger et ont ..... les gens dehors, parquoy on donbte fort, sy on ne luy done de brief assistance, que force sera de la perdre a cause de peu de gens, quil y (assemble) Lesd. Francois se sont assemble bien fort, pour venir au pays de Hannaut, et je croy quilz sont des maintenant deusnt Landerchies; je crains bien quilz ne lemporont. Jay ausy eu nouuelles de nostre capitaine, et a ce que mescript mons^r. de Hoechstracte, lon poroit bien auoir bataille auant huit iours; les gendarmes, que Bourmaingne anoit assemble, sont pour lheure au camp et les quatre enseignes Frisons se sont party suant hier dUtrecht, pour tirer ausy vers le camp. La royne a enuoye ausy toutes les bendes nouuelles aud. camp. Je suis bien delibere de my trouer de brief, et je vous vouldroy bien prier, mons^r., de vouloir enuoyer quelque bon cheual, car ce vous preuiens que je nay riens quil vaille, et sy on en porroit reconure pour argent, je vous assure que je ne vous en vouldroy point traualier, vous priant que vous ne le point vonloir prendre de mauuaisse part, je vous promets ma foy, sy vous en aues quelque jour affaire, je vous enuoyeroyle mielleur que jauroy. Quy sera la fin de ceste, me recommandant bien humblement a vostre bonne grace, priant Dieu vous doner, mons^r., bonne vie et longue. De Duerstede le xv^e de Juny.

Le tont vostre obeysant cousin,

Henry de Montfort.

Opachrift. A mons^r. mons^r. le conte de Buren.

Monsr. Jay a ce matin receipt vos lettres, par lesquelles me mnades que vous estes esbahy, que ne suis encore party diey,

car la royne vous auoit escript manoir commande de me trouuer le xx^e de ce mois a Ayre. Je vous asseure, mons^r., que nay eu nulles nouuelles de sa Ma^t. de me partyr dicy, et quant ausy seroit, nest possible que les gensdarmes partent dicy sans argent, comme sa Ma^t. mauet ausy permis de les payer deuant leur partement dicy, car les hostelanies ne les voudroient layser sortir dicy sans payer, et dauantage yl leur fault auoir argent pour payer en chemyn, ou autrement seroyent constrains de manger les subgels de lempereur, dont la royne men porroit scauoir mauays gre, ce que ne seroit toutefois ma faulte. De quoy vous ay bien volu aduertir, affin que ne penses que ce soit ma faulte, que ne suis desia party, car je vous asseure que je ne demande aultre chose que destre aux champs aupres de vous, comme je croy que y aues bien la fiance en moy.

Monsr. Jay a ce matin aduertiy la royne de tous les poinz, toutefois me semble, sous vostre correccion, quil seroit bon que vous en aduertissies ausy a sa Ma^t. Atant, mons^r., apres mes humbles recommandacions faictes a vostre bonne grace je suplye Dieu vous donner en prosperite bonne vie et longe. De Cambray le xix^e de Juyn.

Le tout vostre obeyssant consin a vous faire seruice,
Henry de Montfort.

Monsr. je fusse venu a ce soir vers vous, mais sy je partoy vag pas hors dicy, les gensdarmes sen voudront aller a leur mayson, a cause quil nout point dargent, et fays mon myeux de les tenir ensemble.

Opſchrift. A mons^r. mous^r. le conte de Buren.

Monsr. Je suis bien mary de point auoir eu oysy longtemps de vos nouuelles, je vois ben que vous manes du tout pris en onbly et pour ce ennoy le porteur de ceste vers vous, pour scauoir comment vous vous portes, vous priant, mons^r., me vouloir mander de vos bonnes nouuelles. Jay entendu que vous aues este de brief a Amsterdam, sy vous ensse pleu me mander, je fusse venu incontinent vers vous et meussies faict bien grand

plaisir. Monsr. je vous manderay des nouuelles de pardeca, mais je voy quen estes asses aduerty; toutefois, mons^r., ne veulx laisser vous mander comment depuis 4 jour en sa Meerten van Rossem a rue icy la bende de mons^r. de Merode, estans dedans Eyndouen et ont prins la dicte ville dEyndouen et de la faire rasonner, et dict on quil retourne vers ce quartier icy. Je vouldroy bien, mons^r. que je vous puise mander mylleures nonnelles que ceux la, vous priant, mons^r., prendre de bonne part ce que vous en escrips.

Monsr. jeeroy que vous estes asses aduerty que la royne ma baillie charge dune bende de deux cens chevaux, lesquelz sont prest icy, et ne me reste que vne chose, dont men pourries bien assister, sil vous plaisoit, scest a sauoir, dune trompette; parquoy, mons^r., je vous prie bien affectueusement que me veniles faire ce plaisir de me prester pour vng mois lune de vous trompettes et ce temps pendant espere de recouurir vng. Monsr. vous me feries vng singulier plaisir, parquoy je espere que ne me refuseres pas cbela, car je vous assure, mons^r., que je vous faire vouldroy plus grand seruice. Quy sera la fin de ceste, priant estre recommande bien humblement a vostre bonne grace, dUtrecht le premier jour dAust.

Le tout vostre humble et obeysant cousin,
Henry de Montfort.

Opschrift A mons^r. mons^r. le conte de Buren, gouuerneur de Fryse et de Oueryssel.

Monsr. jay receupt vostre lettre, par laquelle jentens que vous aures bientost assemble xi ou xii enseignes de pietons et v on vi cens ebenaux, dont suis bien joyeux, esperant que nous nous joindrons ensemble; je vouldroy bien que je fusse desia. Monsr. ie suis bien mary que nay peu auoir nulles de vos trompettes, toutefois puisque vous en aues affaire, ne vous en vouldroy point desfournir. Monsr. je ne vous saurois escrire nulles nouuelles, sinon Meerten van Rossem scest retire, ayant prins vostre chastean de Cranendonek et a eu baucop de

brantsehat plus que je noseroy escripre ; au surplus lempereur est encore a Spiers , ayant grand nombre de gens de pied et de cheual ; sy je oy auleunes nouuelles dignes de vous aduertir, ne fauldray incontinent faire mon debuoir. Sur ce, mons^r., me recommande bien humblement a vostre bonne grace, priant Dieu vous Jouner bonne vie et longue. dUtrecht le vij^e dAust.

Le tout vostre humble et obeissant cousin ,

Henry de Montfort.

Opschrift. A mons^r. mons^r. le conte de Buren.

Monsr. Le plus humblement que faire puis a vostre bonne grace me recommande.

Monsr., jay entendu que vous este a Vtrecht ce pendant que jay este en court, dont je suis bien mary, que nay sceu venir en temps pour vous y trouuer vous faire la reuerance.

Monsr., jay entendu par le mareschal ..... dYfelt (dYselt), que vous estes mary a luy a cause quil ma faiet ce plaisir dettre lyutenant de ma bende, de quoy luy sy prie longtemps deuant quil la voulu accepte, esperant que nen series point mary.

Monsr., je neusse jamais pense que vous eusyes este mary a luy pour ce quil me demande a faire seruitee, car je suis vostre humble et obeyssant cousin et seruiteur, et me fyay bien ot-tant en vous, sy jeuse este en dangier dung, que vous ne me eussies pas laise en dangier. Monsr., je vous prie sur toutes les seruites que je vous puisse faire, que ne veuilles estre mary de celle et quil puisse demeurer touiours vostre seruiteur et moy aussi, et sil vous plaist me deporteray de son seruitee et de la bende aussy. Atant, mons^r., je prie Dieu vous doner accomplissement de tous vos bons desirs. dUtrecht le xxiiij^e dAust.

Le tout vostre humble et obeyssant cousin et seruiteur,

Heury de Montfort.

Opschrift. A mons^r. mons^r. le conte de Buren, gouuerneur de Fryse et dOuerysel.

XI. J.

4

Monsr. Jay receupt vos lettres par mons^r. de Barbanson , par lesquelles maduertissez, comment vous auez prins la peyne de recommander mon affaire a mons^r. de Grannelle, comme vous auoy snplie, dequoy ne vous scauroy assez remercier, vous asseurant que porez estre certain, que je ne desire que dauoir moyen de vous faire seruice.

Monsr., jentens aussy par vos lettres, quil ny a nulle certitude que lon tiendra lordre, quy a este cauze que ne me suis sytost bouge dicy, car jauoy entendu que lempereur deuoit estre a ce jour a Vtrecht, par qnoy estoy delibere, comme vous auoy promis, de me partyr incontinent pour vous aller trouuer a Vtrecht.

Monsr., je ne venx laysser vous aduertir, que madame de Bergues a este vers ma seur d'Artembergue et ma escript de ny vouloir trouuer, et moy estant venu la a demande de parler apnt aneques ma seur, ma niece et moy, en fin de conclusion a diet quelle estoit expressement venue de pardeca pour demander vostre niece en mariage pour son filz, dysant quelle auoit enuoye ces desputez pardeuant pour la demander en mariage pour faire quelque bon apoietement, mais que maintenant elle la demandoit nement et quelle laysoit cette querelle, que porroit estre entre sa fille et nos nieces en debat des tuteurs et de sa fille, et quelle estoit age assez pour sen bien defendre, par quoy en layssant toutes querelles derriere elle, demande simplement nostre niece pour son filz, sur quoy, apres les remercimens faitz tant dn coste de mn seur que dn myen pour lonneur quelle faysoit n nostre niece, luy demanday, sy elle ne vons en auoit point parle ou faict parler, me respondiet, quelle auoit enuoye le bastardt de Falaix vers vons la demauder en mariage pour faire quelque bon appointment, mais point nement, comme elle faisoit maintenant, et quelle auoit reserue celn a elle, me disant que incontinent quelle viendrait vers vous, vous en parleroit en telle sorte, comme elle en auoit parle n ma seur et n moy, dont luy dis de vons en aduertir, car nous auions conclu de point marier nostre niece, sy ces seurs ne soyent premie-

rement party par ensemble et que vous auoy layssé en telle conclusion et que ne scauoy donne aultre responce; sur quoy madame de Bergues ma diet, quelle estoit bien contente que je vous en aduertisse et quelle menpnyoit, dysant quelle esperoit le vous doner a eongnoistre elle mesmes, auecques plusieurs aultre propos, que jespere vous declayrer plus amplement, me trouuant la premiere fois vers vous. Depuis le departement de Honsel la dicte dame de Bergues est venue en ce quartier vers moy, me rancontrant les mesmes propos, et ayant icy trouue mons^r. de Barbanson, vous pouuez penser lequel a esté le plus ebaby de son compaignon. Monsr., je nay volu laysser vous mander ceste bistoyre pour vous aduertir, que suis demeure aupres de vostre derniere conelusion, comme aussy a faiet ma seur. Qui sera la fin de ceste, apres mauoir recommande bien humblement a vostre bonne grace et pryant Dieu vous doner en sante bonne vie et longue. De la Haye le xxv^e de No- uembre.

Le tout vostre obeyssant cousin a vous faire serueice,
Henry de Montfort.

Monsr. se vouldroy estre aupres de vous pour vous dire auleunes eboses, que ne vous puis bonnement escrire.

Opachrift. A mons^r. mons^r. le conte de Buren.

Monsr. Je ne puis laysser vous aduertir comment depuis que je suis party de vous les gouttes mont assaylly et nont layssé de me tourmenter jusques maintenant, que a esté la cauze que ne me suis trouue a Bruxelles, comme je vous auoy promis en partant de vous, et croy fermement que la bonne ehie, que vous mauuez faiet aultrefois, est grandement cauze de mon mal, parquoy ay delibere de sobrier desormais.

Monsr., je ne vous scauroye escrire nulles nouuelles de par deca, je vous prie que me veuyllez auertyr de vostres et aussy comment nostre niece d'Arembergue se porte. Atant, mons^r., je me recommande bien humblement a vostre bonne grace, pryant

Dieu vous donner bonne vie et longue De Wijck le xvi^e de Decembre.

Le tont vostre obeysant cousin a vous faire service,

Henry de Montfort.

Opschrift. A mons^r. mons^r. le conte de Buren.

4 Vergadering. 24 Februarij 1855.

Bibliotheek. *Ruiling van werken.* Ordonnantie van Margaretha betreffende het diepen der grachten en het maken der wallen te Amsterdam in 1565 en het verzoekschrift denwege door het stedelijk bestuur. Brief van Bossu, 1567 en van den hertog van Alva, 1568, aan de regering van Amsterdam, ter zake van de geloofsvervolging. Memorie van prins Maurits van Nassau van 16 Jan. 1638, waarbij deze op vrijen handel aandringt en het monopolie der West-Indische Compagnie bestrijdt.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer J. H. van Dale, te Slnis:

Cadstrandia. *Zeeuwsch-Vlaamsch Jaarboekje voor 1855*, verzameld door J. H. van Dale. Tweede jaargang. Schoondijke, 1854.

Van den heer U. Capitaine, te Luik:

Nécronologie Liégois pour 1854. Liège. Janvier 1855. (4e Année.)

Van den heer P. Nijhoff, te Arnhem, namens de gemeente Hattem:

Tijdrekenkundig Register van oorkonden, berustende in het Oudarchief der gemeente Hattem; opgemaakt volgens besluit van H.H. Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland, van 27 April 1850, door P. Nijhoff. Arnhem, 1854.

Ruiling van werken. De voorzitter deelt mede, dat er eene ruiling van werken tot stand gekomen is met het *Bataviansch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, te Batavia.

Ordonnantie van Margaretha betreffende het diepen der grachten en het maken der wallen te Amsterdam in 1565 en het verzoek-

schrijft deswege door het stedelijk bestuur. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe, te Utrecht.

Margareta, bij de gracie Godts hertoginne van Parma, Placentz etc., regente ende gunernante.

Lieue ende wel beminde. Alsoo t'onser kennisse gecoomen es groote ondiepte te wesen, soe in de Burchwallen ende Ammarack binnen der stede van Amstelredam, als oock in de Oudezijts Waele buyten derseluer stede ontrent die Lastaige gelegen, ende om tot diepninge, bijzonder in die voors. stede Achterburchwalle te geraecken, versouck bij diuersche burgeren gedaen geweest te sijn, omme bat met gelaeden schuyten te moegen vloeten ende meerder genot van haer spiijkers, huysen ende kelders te moegen hebben, ende ouermits d'ondiepte van de voors. Waele die schepen dicwils metten zuytwesten windt int slick liggen, daer deur oock die neeringe van tscheepmaecken elders geschapen soude sijn te vertrekken, ende andere inconuenienten bij last van brande nae soude moegen volgen, al tot groote achterdeel vanden burgeren, vreemden coopman ende oock de voors. stede.

Wij rijpelijk daer op gelet hebbende, ende sijnde begeerich vande meeste voorspoet ende weluaert der voors. stede, hebben voor dienstlijk aengesien n sulcx te kennen te geven bij desen, ende bij desclue van sijner Ma^{te}. wegen u te belasten ende t'ordonneeren, dat ghij met aller noersticheyt ter eerster gelegener tijt die diepinge soo vande Ammerack, Burchwallen als Waele voors. doet maecken, op dat volgende d'ordonnantie van hooger memorie vrou Maria, coninginne doen ter tijt regente ende gounernante van herwaerts ouer, van date den 15^{en} Septembris 1543, ende die redenen van dien daerinne begrepen, die schepen binnen die stadt oueral doer moegen vaeren, die neeringe aldaer hen oueral strecken ende die schepen in die Waele leggende beter haeuene ende winterlaege genieten moegen, altoos regart neemende int diepen van de Burchwallen voors. die juckinge sulcx geordonneert te werden ende te doen mae-

eken in respect van de schamele luyden ende conuenten daer op respondeerende, dat die selue niet te seer geграueert en werden, waer toe wij onsen neue, den prince van Orangnen etc. als stadthouder belast hebben goet regart te neemen dat tselue sulcx geëffectueert worde.

Ende alsoe mede tot onse kennisse gecoomen es, dat sommige oirbaer duncken soude ordonnantie gemaeckt te werden, omme te verhoeden die schaede der gheenre, die daegelijckx die plecken aldaer buyten inne neemende, sonder eenige roynghe ende ordonnantie timmeren ende daeromme in toecomenden tijde afbreck sonde moeten lijden, ordonneeren u voirts, dat ghij luyden daerinne versiet sulcx ghij beuinden sult van noode en oirbaer tot weluaren der voors. stede te wesen, als wij oock belast hebben den stathouder voors., in tijden ende wijlen (soo tselue eenige vermeerderinge vande stadt soude mogen causeeren), daer op te willen dencken ende met u breeder daer van communicceeren, omme daer aff het rapport gehoort hebbende, bij ons alsdan daer voerder inne versien te werden naer behooren. Lieue ende wel beminde, Godt sij u behueder. Geschreuen te Bruessele den 3^e dach Septembris 1565.

(get.) Margarita.

(get.) Berty.

Opschrift. Onsen lieuen ende wel beminden den burgemr ende regeerderen der stede Amsterdam.

Aen de hertoginne van Parma ende Plaisance, regente ende gouernante van dese sijne Ma^{te}. Nederlanden.

Geuen ootmoedelyck ende mit reuerentie te kennen die borgemeesteren ende regenten in der tijt van sijne Ma^{te}. stadt van Amstelredam in Hollant, hoe dat onlanx geleden bij uwe Hocheyt ter instantie van eenige onbekende dolcanten haer supplianten onder anderen geordonneert is des voorn. stadts Burchwallen te beplaeten ofte te bejueken ende die waeteren te diepen, ende dat sij supplianten eenige seamele lieden ende conuenten op den voorn. Burchwallen respondeerende, te seer geграueert

sijnde ende daer deur twerek verachtert mochte worden, vuyt deser stede kisten souden succurreren ende assistentie doen, broder blijkende hij extract aen deser gehecht, ende alsoo ouermits den grooten tegenwoordigen dieren tijt sij supplianten tot subventie van haeren schamelen gemeente ouer de seuen en twintich duysent gulden besteeet hebben aen rogge ende graen, ende oock vermits der oorloge tusschen der Co^e weerde van Denemercken ende Zweden het eeckenhout seer qualijck te becoomen is, dat oock de armoede van den lieden oueral door den voorn. dieren tijt soo groot wert dat de selue seer qualijcken tot der bepalinge ofte bejuekinge van der voorn. stadts wateren ende Burchwallen sullen mogen verstaen, behaluen noch die lasten vanden thienden penningh, daer die lieden tegenwoordich mede beswaert werden, bouen desen dnt de voorn. stadt geschapen ia mede te sullen moeten draegen ende betaelen de beplatinge van den Burchwallen neffens der Minrebroeders conuente gelegen, soe die Minrebroeders geen gelt noch temporele goeden en hebben, ende welcke beplatinge hij estimatie daer op gedaen wel costen soude de somma van 500 gulden, souden van gelijcken sij supplianten geschapen wesen te moeten dragen de costen vander beplatinge neffens den conuente van Bethanien, de welcke soo povre sijn dat, hoewel die susteren van dien niet en mendiceeren, nochtans apparentelijck in corten tijt sullen moeten seheyden, ende om meer andere diergelijcke, daeromme soude haer supplianten wel goed beduncken, besonderlijck ouermits den voornoemden grooten dieren tijt, dat de voorn. beplatinge voor deser tijt noch gesurceert worde. Regardt oock genoomen dat veel lieden hebbende eygen huysen, nochtans met desen dieren tijt seer beswaert sijnde, niet lichtelijck sonder groote moeyten ende oproer en sullen willen gehengen haeren staet ende goet te laeten werderen, omme nae adnenante tot der voorn. beplatinge te contribueeren, ten eynde deur die reuelatie van haerlieder secrete armoede sij nochtans wesende in eeren niet beschaemt en worden, ende soo verre sij supplianten dandere arme lieden geheel povre sijnde nu souden

succurceren volgende uwe Hoocheyts ordonnancie, souden dander oock povre sijnde, maer niet soo seere, haer costen vande voorgaende beplatinge willen repeteeren, daer deur sij supplianten, besunder in desen tijt, in groote disordre ende verscheyden inconuenienten vallen souden, omme twelck te verhueden ende tranquilliteyt in sijnen Ma^{te}. stadt voors. (soo veel des doenlijk sij) te houden, soo versoecken sij supplianten onder alle behoorlijke reuerentie, dat uwe Hoocheyt omme redenen voors. gelieue de voorn. ordonnantie desen dieren tijt geduerende te surceren, ende dat haer supplianten gepermitteert mach worden de voorn. beplatinge ende diepinge successiue in sekeren jaeren te mogen doen, ende niet teenemael teffens, sulcx als sij supplianten tot den meesten commodite ende minste lesie van sijne Ma^{te}. stadt sullen mogen doen, effectueerende ierst al sulcke beplatinge, daer bij die vaerte meest soude werden gepreindiceert ende behindert, soo teenemael teffens te doen haer supplianten onmogelijk soude sijn, ouermits die diuersche plaetsen ende andere verscheyden wercken tot der stadt behoorende: daerinne sij tegenwoordich doende sijn, ende oock vermits sij supplianten noeh doende sijn om te repareren die palen voor den nienwen brugge staende, dwelcke tslot ende sterckte is van de stadt; welcke palen in den winter voorleden met een ijsganck gebroocken sijn, ende sonderlinge dat supplianten (als bouen geseght is), omme te subvenieeren den armen gemeente, groote ende excessiue costen hebben gedaen int coopen van rogge ende graen. Dat voorts uwe Hoocheyt gelieue haer supplianten nu voor als dan ende dan voor als nu te auctoriseren omme voor den eygenaers vande huysen, die niet geheel povre en sijn, in tgeheel ofte deel te verschieten die penningen vande voorn. beplatinge, sulcx als een yder in den sijnen gehouden sal wesen tselue te doen, omme in tijden ende wijlen de voorn. penningen weder van haerlieden te mogen repeteeren, soo ende in sulcker vneugen sij supplianten met hen lieden sullen connen accordeeren, ende sal uwe Hoocheyt wel doen.

In margine staat de volgende beschikking:

Haer Hoocheyt hebbende gehoord het rapport van dese requeste, heeft geconsenteert ende geacordeert, consenteert ende accordeert bij desen, dat die burgemeesters ende regenten der stadt Amstelredam de beplatinge ende diepinge hier geroert successie sullen mogen doen, sonder gehouden te sijn die teffens te moeten doen, behoudelijck dat sij van stonden aen beginnen te weren ende niet af en laeten altijd wat te doen tot dattet al voldoen sal sijn. Ende dat sij daer inne den schamelen luyden ende conuenten succurreren ende assistentie doen vnytter stede kisten, gelijk sullicx bij de acte, waer af hier mentie gemaect wert, geordonneert is; ende sengaende den anderen, die niet geheel arme en sijn, dat sij hen assistentie doen, het sij bij maniere van verschietinge, leeninge oft andersins, gelijk bevonden sal worden te behooren, waer toe haer Hoocheyt den voors. burgemeesteren ende regenten heeft geauthoriseert bij desen, soo veel des noodich mocht sijn, hen luyden belastende altoos een neerstich insien ende regardt te hebben ende te dragen, dat de voors. acte niet gecontraveneert en worde, noch datter redelijke clachten en mogen gedaen worden. Aldus gedaen bij haer Hooch. in den Raede van State, gehouden te Bruesselle den 13 dach des maents Octohris 1565.

Margarita,

Mij daer bij sijnde,

Berty.

Extract

Alsoo moegelijk int diepen der stede Burchwallen ende tmaecken der juckingen van dien eenige schamele luden ende connenten opte selue Burchwallen respondeerende, te seer ge-graueert ende daer deur twerck verachtert mochte werden, dat sij burgemeesters een insien ende regart willen neemen, die selue scamelen vnyter stede kiste te succurreren ende eenige assistentie te doen, daer toe haer Hoocheyt oock belast heeft hem stadthouder, in cas van weygeringe, hemluyden van Amstelredam te ordonneeren tselue sulcx te doen.

Geextraheert vuyt seekeren ordonnantie bij haer Hoocheyt onlanex doen publicceeren, den 1^e Septembris verleeden, beginnende: Poinoten daer van die burgemeesters etc. Ende eyndigende: Aldus gedaen bij haer Hoocheyt in den Raide van State, gehouden te Bruessle den eersten dagh Septembris 1565 etc. Waer nae noch volgde seekeren acte van remonstrantie ofte insinuasie, endende: actum binnen der stede van Brussel, onder die handt van sijne Exellentie den 5^e Septembris anno 1565. Onderstont: Guille^e de Nassau. Ende is voors. extract, 14^e article der voors. ordonnantie wesende authenteyck, daer tegen deselve gecollationneert sijnde, is beuonden daer mede te accordeeren van woorde te woorde. In kennisse van mij Michiel Bloemaerts, als openbaer notaris der Co. Ma^t. in sijnen rade daer toe geadmitteert en toegelaten.

M. Bloemaerts.

1565.

Brief van Bossu 1567 en van den hertog van Alba 1568, aan de regering van Amsterdam, ter sake van de geloofsvervolging.
Medegedeeld door voorn. heer.

Copie.

Die grnue van Bossu, heere van Benri, Garmeranges, Blangi etc., statboudet ende capt. generael bij prouisie.
Die president en raden des conigbx ouer Hollandt ende Vrieslant. Eersame, discrete goede vrienden.

Alsoo die hartoge ven Alue, goeuerneur ende capit. generael van Co. Ma^t. Nederlanden begeert an zijner Excellentie te behouden ende alleen die kennisse te nemen van alle processen, die altans begost en alsnoch te beginnen sijn, bij wie ende ter instantie van wie dattet oock wesen magh, op 'en tegens die goederen vanden geen, die belast ende beschuldigh sijn in den voorleeden troublen, wederspannigheden en beroerten, t'sij die selue tegenwoordigh ofte vluchtigh ende verlopen sijn, ofte latiteren ter occasie ofte oorsake van dien; soo ist dat

wij volgende de last van sijner Excellentie u bevelen en ordonneeren wel ernstelijk, dat ghij u van nu voortaan verdraecht van eenige vorder kennisse vanden voors. processen, soo verre daer eenige voorn. hangende sijn, ende die selue sijner Excellentie metten eerster ouer te senden, in sulken state als die selue tegenwoordigh moogen weesen, omme daer van bij sijner Excellentie gekent, gevuytet ende getermineert te worden, soo sijnder Exoellentie in den gerechticheyt en goede justitie beuinden sal te behooren, doende ten seluen eynde ophouden ende te niete alle executie, dien ghij dien aengaende sout moogen hebben gedecorneert ende gegeuen ten versoeke en veruolge van eenige vanden crediteuren tegens den goeden vanden voors. beschuldighden, sonder hier van in gebreke te bliuen. Eersame, discrete, goede vrinden, onse Heer die sij met u. Gescreeuen in den Hage den 7^{en} Aprilis anno 1567, stilo curie voor Pacsschen. Ondergetekent: V. de Berendrecht. Superscriptie: Eersame, discrete, goede vrinden, schout, burgermeesters ende regeerders der stede Amsterdam.

(Ondert.) Ffranc Delff.

Translaet vuyten Francoise.

Don Fernando Aluarez van Toledo, hertogh van Alue etc., ende lieutenant gouuerneur capiteyn generael etc. ¹⁾).

Lieuen ende welbeminden. Wij senden u wederomme hij desen het proces crimineel van Jan Joachimsz., geuangen tot Amsterdam, mitagaders het advys, daerop gegeuen bij die van den rade van sijne Ma^t. nenens ons resideerende, u ordonneeren, dat ghij dien volgende hebt terstont te procedeeeren tot pronunciatie van diffinitue sententie totte vuytterste straff jegens de voors. geuangenenen, ende ingeualle dat hij obstinset sij ende persisteere in sijn dwalingen ende ketterye, sult hem doen executeeren metten viere leuendich, conform die placcaten van

1) Zie de Sententien ten tijde van Alva, uitgegeuen door Jacob Marcus te Amsterdam, in 1735, bl. 355.

sijne Ma^t., mit confiscatie van allen ende een yedere sijne goederen tot profijt van sijne voors. Ma^t., ende dat gedaen sult senden copyen autentycken vanden voors. sententien ende vanden inventaris van sijn goeden, in dient tot noch toe niet en is gesonden geweest, aen die vanden voors. raede omme daer van notule te doen houden, alst behoort. Ende en wilt daer van niet gebrecklick sijn. Hier mede lieue en beminden, onse Heere wil u hebben in sijn heylige hoede. Vuyt Bruyssel den 4^{en} January 1568. Stilo curiae. En was onderteykent: F. A. duc d'Alue. Ende noch beneden bij den secretaris Prats.

Opschrift. Aen onse lieue ende wel beminden de luyden vande weth vander stede van Amstelredamme.

Aduys.

Gesien inden rade vanden Coninc neffens sijnder Excellentie het proces crimineel tusschen de schout der stede van Amsterdam tegens Jan Jochemsz. geuangen, hebbende gehanteert de predication, soo binnen als buyten deser stede; geweest iegenwoordich totte vuytdeelinghe van tnachtmael der Caluinisten in tMinrebroeders conuente, ende gedoen doopen ende hij selfs gehouden ouer tbecken sijn kint, dat gedoopt is bij den dienaer ofte minister Jan Aertsz., is geordonneert geweest aen die vander wet der voors. stede, te condemneeren den voors. geuangen geexecuteert te werden mitten swarde, indien hij blijft catholyck, andersins mitten viere, mit confiscatie van sijne goederen. Gedaen te Bruyssele opten laetsten Decembris 1568. Stilo curiae. Ende was onderteeckent. Deur ordonnantie van sijnder Excellentie, Prats.

Memorie van Prias Manrils van Nassau van 16 Jan. 1638, waarbij deze op vrijen handel aandringt en het monopolie der West-Indische Compagnie bestrijdt. Medegedeeld door voorn. heer.

De strijd tusschen monopolie en vrijen handel behoort niet slechts tot den lateren tijd. Het heeft ook vroeger in ons vaderland niet ontbroken aan mannen, die met kracht op vrijheid van handel aandrongen en het nut daarvan aantoonde. In de jaren 1636 en 1637 werd hierover in ons vaderland

een folle strijd gevoerd; vele vlugschriften van dien tijd strekken daarvan ten bewijze.

Met een enkel woord wensch ik over de aanleiding tot dien strijd te spreken en alzoo eenigzins het navolgend merkwaardig stuk toe te lichten.

De hij het einde van het 12jarig bestand opgerigte West-Indische Compagnie wendde al aanstonds den blik naar Brazilië en hesloot den algemeenen vijand aldaar afbreuk te doen, uitgelokt door hoop op buit, dien de bemagtiging der rijk beladen Spaansche handelsschepen heloofde. Het karakter toch dezer Compagnie was meer dat van eene vereeniging tot kaapvaart onder begunstiging van den Staat, dan wel van eene handelmaatschappij.

In 1624 werd eene expeditie naar Brazilië ondernomen en nam men sommige plaatsen in hezit. De strijd werd, zooals bekend is, vele jaren met afwisselend geluk gevoerd; den vijand werden vele schatten ontnomen en de 37 millioen, die men van 1624 tot 1636 in schepen en ladingen buit maakte, hadden het aanzien der maatschappij zeer verhoogd en de deelhouders door groote dividenden verheugd. Tegenover deze voordeelen stonden echter ook groote kosten van uitrusting over, en deze hadden, nu door het verheken van den Spaanschen handel de bron der inkomsten minder mild begon te vloeijen, op het laatst van genoemd tijdvak eene opneming van 18 millioen van de participanten noodzakelijk gemaakt. Men hesloot, bij dezen achteruitgang van zaken, het karakter der Compagnie te veranderen, zich meer als eene handelmaatschappij te gedragen en zich daartoe het rustige bezit van Brazilië te verzekeren. Men sloeg, om eene nieuwe uitrusting aan te voeren, het oog op Joan Maurits van Nassau, die daartoe door de Staten-Generaal was aanbevolen en dan ook 4 Aug. 1636 tot gouverneur van Brazilië werd benoemd. Tot deze veranderde zienswijze schijnt men gekomen te zijn door den achteruitgang der zaken, maar ook vooral door de groote voordeelen, in den handel door de Amsterdamsche kooplieden

behaald, die soms in eene reize 4 of 5 malen het uitgescho-
ten kapitaal voor winst hadden genoten.

De Compagnie, steunende op het octrooi van 3 Junij 1621, waarbij haar voor 24 jaar uitsluitend regt van handelen werd verleend, schijnt paal en perk te hebben gesteld aan den bij oogluiking door particulieren gedreven handel.

Ziedaar de aanleiding tot den evengemelden strijd van 1636 en 1637, waarin de Amsterdamsche kooplieden tegen de Compagnie en vooral de Zeeuwsche kamer vóór het monopolie streden.

Het ware niet onnatuurlijk geweest, indien Maurits van Nassau vóór het monopolie der Compagnie hadde geijverd, en zoo wordt dan ook door sommigen beweerd. Zijne onderstaande memorie van 16 Januarij 1638, die na het medegedeelde voor ieder verstaanbaar wezen zal, bewijst nogtans het tegendeel. Het schijnt wel dat hij hierdoor en de Compagnie en H. Ho. Mo. van de juistheid zijner inzigten meer of min heeft overtuigd en dat de beperking van het monopolie in 1638 daarvan de vrucht is geweest.

Hij doet zich in dezen brief als een helderziend staatsman kennen, die zijnen tijd verre vooruit was, en wiens raadgevingen, indien zij meer waren opgevolgd, de Compagnie wellicht in het bezit van Brazilië zouden bevestigd hebben, zeker althans het *verzuimd Brazilië* niet tot spreekwoord zonden hebben gemaakt. Tien jaren na het einde van het glansrijke bestuur van Maurits was Brazilië onberroepelijk voor de Compagnie verloren.

De memorie is van den volgenden inhoud:

Hooge mogende heeren.

Mij sijn verscheyden missiuen vuyt dinersehe camere ende plaetsen, sich int stuk van den handel seer contrarierende, ter hant gecomen, de welcke mij meer ende meer hebben doen apprehenderen de periculouse gevolgen van de soo lange traineerende ende bitterlijck gedrevene dispten ouer het stuk van

den handel, siende dat de medecijs soo lange ouer de kure van een krancken twisten tot dat de sieckte meer de ouerhant nemende, den patient tuschen bijden pericliteert.

Hebbe derhaluen mij verobligeert beuonden naer alles wat tot die saecke mochte dienen met groote sorghvuldicheyt ende onpartijdicheyt wel serieusliĳk ende bedachteliĳk ouerleyt te hebben, mijne geuoelen aengaende het voors. stuck van den handel uwer Ho. Mo. rondeliĳk te verklaren, opdat niet huyden ofte morgen, wanneer wt eene schadelijcke resoltie quade effecten mochten volgen, mij alsdan niet geimputeert werde, dat ick wt dese ofte andere consideratien mijn geuoelen tegens mijne schuldicheyt tot grooten naedeel van de Compagnie soude ont-sien hebben te declareeren.

Ick sie dat die geene, die den handel voor de Compagnie alleen willen behouden, wel erkennen, dat het populereen van Brasil ten hoochsten noodich sij, ende sullen oock apparenteliĳk toestaen, dat door vrye negotie die populatie beteren voort-ganek soude neemen, maer dat den tegenwoordigen stant van de Compagnie sulckx niet toe en laat ende daer na niet en kan wachten, maer dat presente middelen van noode sij, daer door de Compagnie staende moet gehouden worden, die dan door het sluyten van den handel soude te vinden sij, de Compagnie alleeno negotieerende en alle suyckeren ende cres-centien voor rekening van deselve alleen ouercomende, ende dat die consideratie int tegenwoordige voor alle moet preponderereen ende meest wegen.

Het laet sich den geenem, die weynich kennisse hebben van den gelegentheden alhier, seer specieux aensien, want het schijnt als de Compagnie de negotie aen sich sal hebben, soo sal sij alle profijten, die particulieren hebben getrocken, de welcke soo groot en hooch geroemt sij, alleen trecken, maer sij sij door onkennisse van saecken misleyt.

Sij maecken comparatie tusschen den gepasseerde ende tegenwoordige tijt, daer in twederhande abnys wert begaen, want eersteliĳk imagineeren sij haer sulcken profijten nu te sullen

doen, als de particulieren van den beginne van de conquesten van dese landen hebben gedaen, welck nu is verandert.

Ick gelooue niet, dat de cooplyuden daer tegenwoordich soo roemen van de groote profijten, die se nu connen doen, als wel sommige veor desen hebben gedaen.

Ten anderen abuseeren haer oock, dat sij comparatie maecken van de tijden, in de welcke de saecke in haer geheel was, ende de Compagnie sonder preiuditie van icmant den handel aeu haer conde houden tusschen deso tijden, in welcke sij met de particulieren gingageert is, want in dien eersten hadde de compagnie in haer handen den handel (gelijck hij was) geslooten te houden, ende soude alsdoen groote profijten konnen getrocken hebben ende alles nae haer eygen hant gestelt (sonder dat ick als nu wil seggen, off dat in toecomende den staet vorderlijck soude sijn geweest off niet), maer tegenwoordich heeft sij dat soo niet in hare eygene handen en sal daerom de profijten niet konnen trecken, die men sich imagineert.

In den beginne, gelijck elck een bekent is, waer een redelijke quantiteyt suyckeren hier te lande, ende van de coopmanschappen waren de inwoonders gansch ontbloot; daer bij quam oock haer vresen, dat sij haer suyckeren door den oorloch mochten verliesen en geplondert worden, tsij door deene tsij door dandere partye, soo maeckten sij haer suyckeren lichtelijck quijt, ende deden alsoo de cooplyuden, die dogh hier weynich ende met geen sware cargasoenen voorsien waren, euenwel op haer cleyntie groote auance en haer capitalen vier vijf malen verdobbelden.

Tegenwoordich sijn de suyckeren weynich ende de coopmanschappen in onwaerdeerlijcken oueruloet, de inwoonders geruster int landt en onsen staet oock geene coopmanschappen gebreck hebbende, werpen haer suyckeren soo niet uyt de handt, maer sijn daer wel costelijck met, soo dat die eerste jaren in de welcke particulieren soo groote profijte hebben gedaen, gepasseert sijn en de Compagnie daer nu niet op te bouwen heeft.

Soo soude dan van geuoelen sijn, dat wanneer de Compagnie

bij dese tijt en voortaan de negotie aen haer wilde trecken, het selue haer tot geen voordeel sal connen strecken en dat se daer door tot haer ogenmerck niet sal geraecken, maer haer als te laet sal sijn geabbuseert vinden, in die meyninge datae door de negotie meer soude profiteeren als wanneer de negotie vrij blene en dat om dese redenen:

Soo haest den handel is geslooten geweest, is de compagnie gefrustreert geweest van alle recognitien, vrachten en aueryen, weleke andersins een schoon incoomen soude ingebracht hebben, de welke de Compagnie quyt is en krijgt niet daer van in casse. Daer tegen als de compagnie sal gaen negocieeren, soo moet se voor eerst een groot capitael uyt de handt werpen om soo dange cargasoenen te bestellen als daer sullen van noode sijn, en alsoo hier gereets soo groote quantiteyt coopmanschappen is dat die coopluyden daer geen wegh met wecten en het landt vervult is, soo sullen des Compagnies cargasoenen blijuen leggen ofte seer tragelijck van de hant gaen, soo dat sij op groote interessen sullen leggen ende (aan) veele laccasien ende boderf onderworpen sijn, ende tweynige dat sal vercoft worden, sal met weynich profijt gedistrahert worden, want de particulieren sullen tegen de Compagnie cladden, ende de Compagnie sal tegen haer niet mogen uthouden off sij mist de geimagineerde profijten, veel min sal de Compagnie mogeu doen gelijk de particulieren tot noch toe godaen hebben, geuende hare coopmauscappen op een jaer ende meer dage, ende om die te beter quyt te worden geuen daer noch contanten bij, soo die Compagnie soo moste doen, soo waren se gefrustreert van de presente geimagineerde profijten, maer sonde noch haer gereetste uyt de handt quyt sijn, daer sij in tegendeel de handel vrijlatende, alijt noch een goet incomen soude gehad hebben, tot die gemelte recognitien, vrachten ende aueryen. Ende is wel te notteren, dat alle suyckeren in meest alle jngenios al vercoft sijn ofte verobligeert, soo dat het al sijn moyte sal hebben soo veele suyckeren te becoomen als wij dit jaer de Compagnie voor retour voor hebben te senden.

Maer ick sie, dat men om dit te remedieeren meynt det men de vrye cooplyden haer suykeren ende coopmanschappen soude afcoopen tot contentemen van die vercoopers, gelijk voorgegeuen wort, doch ick kan niet sien hoe tselue mit contentement sal connen geschieden, want tot minder prijs als die tegenwoordich gelden te neemen, sal met contentement niet connen geschieden, ende tot den prijscourant ouerneemende, gelijk de inwoonders, die nu coopen, sel niet willen gaen, soo de cooplyden deer geen suykeren voor en becomen om retour te doen, ende soo de Compagnie de coopmanschappen ouerneemende, deselue daer na vrij wat corrigeert om met euence te vercoopen, dat sal de gemeynte daetlijk voelen ende daer ouer elagen ende gedegousteert sijn. Al wilde men dat alles ouer thoofst sien, soo sal de Compagnie meynende den vryen luyden haer coopmanschappen ouer te nemen, haer gefrustreert vinden, want de cooplyden sullen hare coopmanschappen in verscheyden ingenios ende plaetsen te lande veruoeren ende seggen geene coopmanschappen te hebben, maer alles vercoft te sijn; soo sal het lendt evenwel met coopmanschappen vervult bliuen ende de Compagnie sal sulchen twe stoelen in de asche zitten.

Bewesen hebbende dat die Compagnie geen presente middelen door de negotie dese eerste twee joren connen toecomen, soo willen wij nu vorder aanwijzen wet naedeel in toecomende tijden wt den geslooten handel te verwachten sijn. Brasil heeft nu echt jaren continueelen oorloge uytgestaen ende is in begin door de troupen van de Compagnie alsins seer gedestruert, verarmt ende seer veele inwoonderen verdreuen worden, soo dat het schijnt in den gront bedorven te sijn, ende meer dat dese landen geconquesteert weren ende de inwoonderen meynden wat ruste te genieten, sijn die eduerse pertyen oock int lant gevellen, hebbent veel leelicker bedoruen els van te voeren, ende uyt heele lentschappen, als wt Goyawe ende andere plaetsen, meest alle inwoonderen wegh genoomen, soo dat het lent nu outbloot legt sonder inwoonderen ofte culture. Om hier in

te voorsien sal van noode sijn dat veele inwoonderen van mid- delen uyt het Nederlandt ofte andere naburige landen werden bewoogen haer herwaers te transporteerē, op dat des landen ende met inwoonders vervult ende weder tot behoorlijke culture gebragt, ofte soo het mogelijk ware, gelijk het doch is, in culture verbeterd worden, want de Compagnie is daer ten hoogsten aen geleege, om dese redenen: daer veel inwoonders sijn, daer wert veel gearbeyt, wel gebouwd ende veel geteelt, ende heeft dan het lant veel vruchten ende koopmanschappen om groote negotien te connen drijven uyt dit lant naer andere, ende veele inwoonderen slijten, verteerē ende consumeerē veel ende hebben veel en van alderhande koopmanschappen wt vreemde landen van noode.

Dat is het dat den handel ende negotie doet floreerē, dat is het daer alle republycken hare middelen ende finantien uyt- trecken; ende dese, als het lant wel gepopuleert sal sijn, sullen veel meerde waardich sijn ende meerder profijten inbrengen als die winsten, die men nyt den geslooten handel verwacht, ende dat des te meer alsoo de recognitien ende andere finan- tien incoomen, sonder dat de Compagnie daer toe eygentlick eenige capitalen behoeft te risiquerē. Oock voorts als mid- delen aangewent worden een lant te populeerē ende dat eens in treyn begint te coomen, soo pousseert den eenen den ande- ren, het landt wordt volckrijk, de culture floreert, ende de negotie hoe langer hoe wackerder ende van grooter consequen- tie in dese conquesten is, soo worden daer voor vast gemaect ende defensibel tegen alle vianden; de Compagnie heeft oock voortaan soo swaer garnisoenen niet van noode en heeft de inwoonders neffens de gansche landchap in haer gewelt, 'twelck hiermede principalijk considerabel is, daer wij niet als een deel onsekere lantēten ende weinige te vertronwene Portuge- sen hebben, soo dat het lant atereker ende de Compagnie van lasten verlicht wort. Is derhaluen mijn opinie dat dese landen alsoo in fleur gebracht sijnde, de Compagnie haer met deselue incoomen ten hoogsten soude hebben te vergenoegen.

Maer hoe sou men eenige natie herwaers trecken dan alleenlijk niet hoope van gewin ende rijk te worden, welek mijn gevoelen is, ende alleenlijk hij het vrijstellen van den handel sal conuen te wege gebracht worden, twelek daer uyt hlijckt dat den gesloten handel bewesen wort in allen deelen het contrarie wt te wercken, want niemant kan alhier begripen hoe dat tsamen soude mogen gaen, dat de Compagnie de negotie aen haer sonde houden ende evenwel particulieren welvaren ende alsoo andere trecken om haer metter woonste herwaers te begeuen.

Men sal seggen, de Compagnie sal alleen in tgros handelen ende soo sullen veel particuliere cooplyden, die daer sijn, met grote partyen van de Compagnie coopen ende int eleyne weder vercoopen ende alsoo haer generen; maer dit is niet genoegh, ende als het soo aengaen soude, soo moeten wij ons daer mede niet contenteeren dat eenige, die gereets hier sijn, middelen aen de handt gegeuen werden om haer te geneeren, daer om wert het lant niet bevolect; jae het sluiten van den handel sal d'inwoonderen, die gereets sijn, verjagen, want sij maecken veele ende sware clachten, gelijk nyt hijgaende copie aen de xix te sien is, seggende liener alle hare planten te laeten hliuen ende verwilderden, haer ingenios stil laeten staen, als onder den gesloten handel alleen hare arbeyt voor anderen te doen ende in gelijker slavernie voor die Compagnie te arbeyden als hare negros voor haer in molens arbeyden, dat ten eynde van tjaer niet souden overgewonnen hebben, want de Compagnie sonde haer alle coopmanschappen ende hare nootwendigheden tot soo hogen prijs aenrekenen als haer goet dochte, ende die suyckeren tot soodanigen prijs aenneemen als het haer liefde, twelek sij wel weten te seggen in gene rechtmatige regeringe oyt geplecht te sijn. Beroepende haer voorts op de conditien, op de welcke het lant is ouergegaen, die sij besworen hebben ende haer door die, aldoen alhier in regeringe waren, sijn voorgehouden ende doen besweren, dat sij souden gaudeeren alle privilegien ende vrijheden, die sij onder den coninch van Spangen hadde genooten, seggende dat het

verre daer van sij dat men haer nienwe privilegien aen ons sonde verobligeert hebben, men hebbe haer ter contrarie haer oude privilegien van exemptien benoomen, ende daer bij zij het niet genoech, men wil haer oock noch beneemen tgeene uyt het recht der volkeren alleen gemeyn ende vrij behoort te sijn, dat is die vrye commercie. Veele seggen niet alleen te willen ophouden van suycker te maecten, maer willen oock haer mid-delties tot gelt maecten ende vertrecken elders, daer sij haer vrye negotie connen hebben.

Door den gesloten handel sullen wij oock de inwoonderen jegens ona verbitteren ende noyt verder meester sijn als van onse fortén, soo haest eenige viant op dese custe sonde comen, want de inwoonders sullen altijd weder na de onde vrijheyt, den ouden vryen handel haecten ende alsoo den coninch van Spengien datelijck toevallen. Met de inwoonders soo staende, sal de Compagnie gedurich seer sware garnisoenen op dese custe moeten houden ende haere lasten eer verswaert als verlicht worden. Indien nu de Compagnie, persisterende bij het aluyten van den handel, seer cleyne suans sal doen, het lant oock van tijt tot tijt verarmt, wat sal de nytcomste sijn?

Mogen derhalven hier wel besluuten dat den gesloten handel die Compagnie noch die twee eerste jaren noch in de toecomende tijden vorderlijck, maer veel meer schadelijck, ja, soo veel ick noch kan spenren, den wegh van verderf sal sijn, en dat is dan mijn genoelen van tstück, twelck ick wt ijver tot den welstant van de Compagnie alsoo oprechtelijck hebbe gedaecht voor te stellen ende uwer Ho. Mo. te gemoet te voeren. Voorts blijue bij de conclusie in onsen generalen brief geschre-nen aen den xix^e, dat die Compagnie eenige specie van coop-manschappen, die de courantste sijn, aen haer behoude ende soo het nodich ware, bij de voor desen aen de Compagnie verbleuene noch eenige andere bijuoegende, soo dat de eracht van negotie den particulieren niet gans benomen werde, want soo soude men beyde de intensien mogen erlangen, de Com-pagnie soude bij de negotie connen prospereeren, particulieren

souden haer oock generen en alsoo het lant gepopuleert en in fleur gebracht worden. Hiermede: nwer Ho. Mo. in des Alderhoogsten protectie beuelende ende een langdurige voorspoedige regeeringe toewenshende, verblijue ick

Uwer Ho. Mo. gehoorsame ende getrouwe diener,
Maurice conte de Nassau.

Anthony Vaaz de Bernambuco, den 16^{en} Januarij 1638.

5 Vergadering. 10 Maart 1855.

Nieuwe Leden. Bibliotheek. Beschrijving der geslachtwapens en rouwborden in de kerken der provincie Zeeland.

Nieuwe Leden. Benoemd tot honoraire leden de heeren A. Borgnet, te Lnik en Dr. L. J. F. Janssen, te Leyden en tot gewone leden de heeren Dr. N. Beets, te Utrecht, Dr. J. Bosscha, te Amsterdam, Mr. P. van den Brandeler, te Dordrecht, Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam, Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude, te 's Gravenhage, Jhr. Mr. C. van Foreest, te Heilo, Jhr. Mr. B. T. Baron van Heemstra van Froma en Eibersburen, te IJsselstein, Dr. A. A. van Heusden, te Breda, G. Kuyper Han., te Muiden, F. Nagtglas, te Middelburg, J. W. van der Noorda, te Dordrecht, Mr. H. J. Swaving, te Groenlo en Dr. P. H. Tydeman, te Tiel.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer C. P. Serrure, te Gent:

Messenger des Sciences historiques, des Arts et de la Bibliographie de Belgique. Année 1854. Gand.

Beschrijving der geslachtwapens en rouwborden in de kerken der provincie Zeeland. Medegedeeld door Jhr. C. A. Bethaan Macaré, te Utrecht.

Gemelde heer herinnert aan het deswege door hem gegeven veralg in de vergadering van den 9^{en} April 1853 (*Kronijk* bl. 239), en deelt omtrent dit handschrift van wijlen zijn vader P. J. Bethaan Macaré meer omstandig het navolgende mede.

Het is gebonden in vier deelen in folio, waarvan het 1e deel bevat de kerken van Middelburg, het 2e deel die van Vlissingen, van Veere, van Arnemuiden en van de dorpen van Walcheren, het 3e deel die van Goes, van Tholen en van de dorpen van Zuid- en Noord-Beveland en van het eiland Tholen, het 4^e deel die van Zierikzee, van Brouwershaven en van de dorpen van Schouwen, terwijl aan het hoofd van het werk is geplaatst de navolgende inleiding:

Onder de vele onheilen die ons vaderland door de omwenteling van 1795 hebben getroffen, behoort ook de vandalische woede, waarmede men de hand sloeg aan de gedenkteekenen onzer voorvaderen, die zich in meest alle onze kerken bevonden, waaronder zoo vele tropheën hunner grootheid als herinneringen aan hunne roemruchtige verdiensten zoowel in staat als krijgadienst, te land en ter zee waren bewaard geworden.

Toen na vele woelingen op den 22^{en} Januarij 1798 de partij van het Foederalismus het onderspit delven moest en de tweede nationale vergadering vernietigd werd om plaats te maken voor eene constituerende vergadering, representerende het Bataafsche volk, zag men uit haar midden een eigendunkelijk verkozen uitvoerend bewind verrijzen.

Dit schrikbewind, zooals graaf Schimmelpenninck het terecht noemt, niet tevreden van de levenden door verbeurdverklaring van de goederen der uitgewekenen, door ontzetting van ambten, door ontburgering van allen, die dat opgeworpen bestuur niet waren toegedaan, door in hechtenisneming van anderen, door verkrachting van de vrijheid der drukpers, door stoornis van den loop der justitie en door andere wandaden te vervolgen¹⁾, liet de dooden ook geenszins met rust, maar gaf in de eerste dagen der maand Maart het noodlottig bevel dat, onder bedreiging van straf binnen den tijd van zes weken al de wapens in de kerken moesten weggenomen worden.

Wanneer men zich daarbij herinnert, dat in ons vaderland de gewoonte meer en meer had veld gewonnen om erkende

1) Rutger Jan Schimmelpenninck. Deel I, bl. 146, 147.

verdiensden niet door eerzuilen of standbeelden, maar door grafteekenen te vereenwigen en bij gebreke daarvan door het op hangen van geslachtwapens de gedachtenis aan uitstekende mannen in herinnering te houden, dan beseft men welk een onherstelbaar nadeel aan onze geschiedenis en aan onzen roem door deze wegruiming is toegebracht geworden.

Het was geen adeltrots en aristocratische hoogmoed, die zich op deze gedenkteekenen der vaderen verhief, maar wel het gevoel van eigenwaarde van elk rechtschapen Nederlander, die hem — om van Zeeland alleen te gewagen — op de wapenborden van de Banckerts, de Mooren, Evertsens, Marnix van St. Aldegonde, Beeckman, Lampsins, van Reigersberg, de Knuyt, van Citters, Boreel, van de Perre, van Beaumont, Jonchimi, de Hubert, de la Rue en van zoo vele anderen deed wijzen, die door de pen of den degen 'a lands onafhankelijkheid gegrondvest, verdedigd en gehandhaafd, of door geleerdheid en kennis opgeluisterd hebben. Wie zag niet met welgevallen op de hertogskroon van den nederigen de Ruiters, op de Deensche gravenkroon van Tromp, als luisterrijke bewijzen van de vereering hunner verdiensten, ook buiten het vaderland. Wie kon met onverschilligheid de aanwijzing beschouwen der grafsteden van zoo vele onzer roemruchtige zeehelden, die in nederigen stand geboren, zich zelve een voorgelacht hadden verworven. Het waren deze tropheën met zoo vele anderen, die door partijwoede werden vernietigd en die, voor Zeeland althans, voor altijd uit het geheugen zouden gewischt zijn geworden, zonder de zorg van mijnen achtenswaardigen vader, die op eene onregtmatische wijze wegens zijne gehechtheid aan de bestaande orde van zaken en aan het huis van Oranje, van zijne lands en stedelijke posten, zonder vergoeding, (niettegenstaande die volgens wettelijke verordeningen op onereuse voorwaarden waren verkregen) ontzet, zich tot een ambtelooz leven zag teruggebracht. Gedreven door de zucht om te behouden wat hij door anderen zoo gruwzaam vernietigd zag, aangespoord door de begeerte om voor de geschiedenis te bewaren wat voor

haar van zoo veel waarde kon wezen, besloot hij van al de wapenborden in de kerken van Zeeland, alsmede van de wapens welke aldaar op de gedenk- en grafteekenen aanwezig waren, eene eigenhandige afteekening te vervaardigen. Hij ondernam dit reuzenwerk en bragt het gelukkig vóór de bevolen alooping ten einde. Hij begaf zich tot dat einde van stad tot stad, van kerk tot kerk geheel Zeeland door, teekende in kleine octavo boekjes met potlood al de wapens en quartieren af, raadpleegde de sterf- en begraafregisters op de meeste plaatsen om zich van de personen, ter welker nagedachtenis de wapenborden waren opgehangen, te vergewissen. Op vele plaatsen ondervond hij belangstelling en medewerking, op anderen nogtans tegenwerking en bemoeijelijking; zoo werd hem eenmaal de toegang tot eene kerk gedurende de werkdagen geweigerd, doch dit kon hem geenszins terughouden, en volbragt hij zijne taak gedurende de openbare godadienst tot ergernis van den vrijheidlievendenden koster, die de vrijheid op zijne wijze begreep. Met den vergaderden achat verrijkt, ondernam hij zijne aantekeningboekjes regelmatig in geschrift over te brengen, onder bijvoeging der wapens die met de pen sierlijk geteekend zijn, met aanduiding der kleuren volgens de regelen der wapenkunde. Eerst meende hij zich daarbij te kunnen bepalen, doch weldra gevoelde hij zich opgewekt om, na het wapenbord op de rechterzijde van het blad gebragt te hebben, tegen over hetzelfde aan de linkerzijde den persoon aan te wijzen ter wien nagedachtenis het wapen was opgehangen, met vermelding van namen, toenamen, ambtsbedieningen, ouders en grootouders, en wanneer er quartieren nevens het wapen geplaatst waren, met uitwerking op gelijke wijze van die quartieren, niet zelden tot in het vijfde geslacht aan vaders en aan moeders zijde. Eene ongeloofelijke zorg en moeite werd tot opsporing en nazoeking door hem aan dien arbeid besteed en legde hij daarbij eene bewonderenswaardige heraldische, genealogische en biographische kennis aan den dag. Op deze wijze werden door dien werkzamen man al de wapens in de kerken van Middel-

burg, Veere en Arnemuiden in het net gebragt, toen hij door nieuwe ambtsbetigheden en beoefening van andere vakken van letterkunde en geschiedenis, waaronder ook de penningkunde eene eerste plaats bekleedde, wel niet in den voortgang van dit werk gestoord, maar toch teruggebouden werd, zoodat bij, hoezeer ook tot het laatst zijns levens bij tusschenpozen daaraan arbeidende, evenwel het geheele werk volgens het aangevangen plan niet heeft mogen voltoojnen, maar nog een zeer aanzienlijk gedeelte zijner aantekeningboekjes onovergeschreven heeft nagelaten. Om die kostbare aantekeningen voor de nakomelingschap te behouden, heb ik gemeend die zoo naauwkenrig mogelijk te laten afschrijven en de daarin vermelde wapens ook met de pen te doen afteekenen. Om echter de autenticiteit daarvan te bewaren en tevens de verkeerde opvattingen van den afschrijver voor naziening en verbetering vatbaar te maken, heb ik het dienstig geacht het handschrift bij het afschrift en zoo veel mogelijk daarnevens te doen inbinden, te meer daar de aantekeningen en ophelderingen, die in menigte in het handschrift ter voorbereiding eener latere bewerking reeds waren geplaatst, de ontcijfering der oorspronkelijke blaadjes niet zelden moeilijk en soms onzeker hebben gemaakt. Van de wapens, waarvan reeds ééne gelijkmatige afteekening in het werk bestond, is meestal de berhaling weggelaten, maar wordt bij elk opengelaten wapen naar de plaats verwezen, waar de afteekening voorkomt. Om nog meerdere volledigheid te bereiken heb ik bij de verzameling nog gevoegd: *a* de aanwijzing der wapens en zerken, die vroeger in de gesloopte kapel van het slot Zandenburg bij Veere, bestaan hebben (overgenomen uit de aantekening van K. van Alkemade en P. van der Schelling), zoo belangrijk voor de kennis en geschiedenis van het aloude geslacht der van Borselens; *b* afschrift van zerken vroeger aanwezig in de kerken van Veere en van Tholen.

Onlangs de belangrijke verzameling heraldische en genealogische door mijn vader nagelatene en thans in mijn bezit zich

bevindende schriften, heb ik het ook wegens gebrek aan den noodigen tijd niet durven ondernemen om het aangevangen werk op denzelfden voet voort te zetten met bijwerking der quartieren. Indien ik evenwel door deze poging het werk mijns vaders voor de nakomelingschap tot nut der wetenschap en der vaderlandsche geschiedenis moge bewaard hebben, dan is daardoor mijn doel bereikt geworden.

Het handschrift behelst alzoo de beschrijving der wapens en grafsteenten die vroeger aanwezig waren in 57 onderscheidene kerken ten getale van 6496 stuks (de quartieren daaronder begrepen), tot welker duidelijke beschrijving 1997 wapens met de pen met aanwijzing der kleuren zijn afgeteekend, terwijl deze wapens betrekking hebben tot ruim 1600 geslachten blijkens het alphabetisch aan het einde van het handschrift geplaatst en hiernavolgend register.

Algemeen register op de geslachten, waarvan in de kerken der voormalige provincie Zeeland de wapens hebben gehangen alsmede van de lombes, monumenten of grafsteenten, die aanwezig zijn geweest.

Aa, van der,	Aleman.
Aarschot van Schoonhove, van,	Allemans.
Aartsen.	Allemans du Drot.
Abeelen, van den,	Allen, van,
Achelen, van,	Alman.
Adriaanse.	d'Almeras.
Adriaem.	Alphen, van,
Adrichem v. Vredenburg, van,	Altena, Rijswijk van,
Aemstel, Ploos van,	Altena.
Aichelenberg gezegd Hooftman.	Alteren, van,
Aimery.	Alvares dict Hoemaecker.
Al, van,	Amelgem.
Alards.	Amour, d',
Alblas.	Amsincq.
Albout.	Andreas.

Anthonyzoon.	Barendrecht, van,
Anthoniaen.	Bartholt.
Antheunis.	Bartholotti van den Heuvel.
Antonnasen.	Bartont.
Armagnac.	Barwell.
Arnemuiden, van,	Barwijn.
Artus.	Bas, de,
Asperen, van,	Bas.
Asseliers.	Baudaen.
Assemans.	Baudaen Courten.
Assendelft, van,	Baudoux.
Assouville, d',	Bautersem, van,
Anbert.	Bautzer.
Aurelia.	Bave.
Baarland, van,	Beamondt.
Baarsdorp.	Beaufort, de,
Bachelier.	Beanfo.
Bacher, de,	Beanlieu.
Bacherach.	Beaumont, van,
Backer, Roodhoorn. gezegd	Bebber, van,
Backer.	Beck.
Baertwijk, v. d. Merwede, v.,	Becker.
Bagueman.	Beckman.
Baillenl.	Becq, de le,
Balen, van,	Becx.
Balfour.	Beeckman.
Baltens.	Becke, van der,
Bambeeck, van,	Beekerke, van,
Banchem, van,	Beelmaker.
Banckert gezegd van Trappen.	Beems.
Baradot.	Beens.
Barbanzon.	Beeresteyn, van,
Barbe de Baanst.	Beke, van der,
Barean, de,	Beker.
Barentsd',	Belen, van der,

Belgens, de,
 Bellem, van,
 Bemmelen, van,
 Bem, den, gezegd Briel.
 Berchem, van,
 Berchem, van, of Ranst.
 Berchma.
 Berckel, van,
 Beresteyn, van,
 Berendrecht, van,
 Berghe, van den,
 Berge, van,
 Berghen.
 Beringhe.
 Berk.
 Bermuy, de,
 Bernard.
 Berring.
 Berry.
 Berwey of Brewey.
 Bery.
 Beukelaar.
 Bevers.
 Beveren, de,
 Bevigny, de,
 Bevre, de,
 Beyma.
 Beyselaer.
 Bicker.
 Bies, van der,
 Biestate, de la,
 Bils, de,
 Biscop.
 Bitter, de,
 Blance.

Blanche.
 Blancheteste, de,
 Blans, van,
 Blijenburg, van,
 Bleyswijck, van,
 Block, de,
 Blocquery, van de,
 Blocxen.
 Blois, de Witte van,
 Blomme.
 Blom.
 Blon, le,
 Bloys.
 Bochoven.
 Boddaert.
 Bodt.
 Boecholt.
 Boele.
 Boensse.
 Boersschot.
 Boer, den,
 Boerberg.
 Boesschot, van,
 Boet van Vrijberghe, de,
 Boey, de,
 Bocije.
 Bogaard.
 Bogle.
 Boghaart.
 Bois, de, van Stockum.
 Bollaert.
 Bolle.
 Bollijn.
 Bommarschiet.
 Bomme, de Haze,

Bom.	Both of Botha.
Bombergues of Bomberge.	Botland.
Bon.	Boubais, van,
Boner.	Bonquet.
Bonheur, de,	Boullenger, le,
Bont.	Bonman.
Bonython.	Bourbon.
Bood, de,	Bourbonnois.
Boom.	Bourgeois.
Boonem.	Bourgondie.
Boone.	Bout, de,
Booth.	Bovem.
Bordels.	Boxhorn, van,
Bordes, de,	Boys, du,
Boreanducq.	Boys.
Boredon.	Brakel, van,
Boreel.	Brammers, de,
Borregem of Bergem, van,	Brande, van den,
Borendam.	Brasser.
Borggraef, de,	Braszage, van de,
Borgneval.	Brauw, de,
Borre, van,	Breen, van,
Borrendamme, van,	Brest.
Bornins.	Brest, <i>anders</i> ,
Borselen, van,	Brett.
Borselen van Jaersvelt.	Bridorp.
Borsselen van der Hooge.	Briëll of Briël.
Borsselen, van, van de Capelle.	Brienen.
Borsselaers.	Brigdamme.
Borselaer.	Brimeu.
Bort of Burt.	Brink.
Bos.	Broeck, van den,
Boschuysen.	Broecke, van den,
Bosschaerd.	Broekhouse.
Bosschaert.	Broen.

Bron of Bronner.	Caen.
Bronkhorst, van,	Calandrini.
Bronart.	Campe.
Brouqsant, de Chantraines dict,	Campen, van,
Broun.	Campen, Stapel gezegt van,
Brouwer.	Campe van Bruheze.
Brouwer gezegt van Watervliet.	Cannoy.
Brouwers.	Cansius.
Bruëlis.	Cant.
Brugge, van der,	Capelle, van de,
Bruheso, van,	Capelle, van den,
Brune, de,	Cardon.
Brussegghem, van,	Carlington, de Vernatty baron v.
Bruwelis, van,	Caron, de,
Bruyn, de,	Carré.
Budt, de,	Casteele.
Bueren, van,	Catel.
Buisero.	Cats.
Buisson, du,	Cats, Peters gezegd
Bulmer.	Cats van Bruwelis, van,
Burcht, van der,	Cats, Welle van,
Bussche, van den,	Catwijk, van Reygersberg van,
Butlant, van,	Caulier.
Butler.	Canmont.
Buttingen, van,	Cempe.
Butry.	Cerf, de,
Buuren, van,	Cesijns.
Buvry, de,	Ceulen, van,
Buyssen, de,	Chalmers.
Buyts.	Chambon.
Buyts.	Chantraines dict Brouqsant, de
Bye, de,	Chapelle, Drieu dite la,
Bijl, de,	Chardijn.
Bijler.	Chastelein.
Cabeljau.	Chavonnes.

Chetoria.	Coole.
Chuy, de,	Coolput, van,
Citters, van,	Coomans.
Claarbout.	Cooper.
Claarhout.	Coorte.
Clæssens.	Copal.
Clarisse.	Corné, del,
Clement.	Cornelisz.
Clinckbijsl.	Cornelisse.
Clooster.	Corput, van den,
Clootwijk, van der Merwede v.,	Corvinck.
Clootwijk.	Cotterwick.
Cloppenburg.	Coulster, van,
Cloudt of Cloets.	Courten.
Cluse, le.	Coutereau, van,
Cobert.	Couwerve, van,
Cock, de, Cock of le Cock.	Conwenberg.
Cocq van Nerijnen.	Couwenburg.
Cocq van Haeften,	Couwenburch, Blois van,
Cocq van Matheusse.	Couwenhoven, van,
Coenen.	Coymans.
Colaart.	Cræne of Crane.
Colgenesse.	Crins.
Collen, van,	Croesinck of Croesing.
Colve of van Colve.	Croix, de la,
Colve, gezegt Wonters.	Crommon, van,
Colijn.	Cromstien, van,
Commene.	Croock.
Commelin.	Crooswijk.
Commerse.	Cruiningen, van,
Commersteijn.	Cruysse, van de,
Coninck.	Culemburg.
Constants.	Cunæus.
Convers.	Cuvingham.
Conyers.	Cuyck, van,

Cuylenburg, alias van Palestein,	Dopff, van,
Cuynre, Freis van,	Dorp, van,
Dach.	Durth, van,
Daelbergh of van Daelberg.	Duucet.
Dailly.	Drabbe.
Daladio.	Drieu dite la Chapelle.
Dalem of van Dale, van,	Driewegen.
Dalens.	Droati.
Dallens.	Dudzele.
Dam, van,	Duese, de la, of Duese, la,
Dame.	Duinen gezegt Helmer.
Danckaerts.	Duinem, van,
Daniels.	Duin, van,
Dankers.	Duivelande, van,
Deles, van,	Duncan.
Deutz.	Dunnnen.
Diemen, van,	Duraa.
Dieren.	Dussen, van der,
Diericx.	Duvelaer.
Dierycsen.	Duveland, Ewouts adwel of van,
Dilling.	Duvenee.
Dingelsche.	Duvenvoorde, van,
Dishoeck, van,	Duyt.
Disselen, van,	Duyts van Santen.
Does, van der,	Duyveland, gezegd van der
Doll.	Strijpen.
Domburg, van,	Duyvendrecht, Huybrechtsen v.
Domburgh.	Dijcke, van,
Domburch, van,	Dijngel.
Domburg, van Foreest van,	Echten.
Dommelen, van,	Eck.
Donct, van der,	Ecluse, de l',
Dnngen, van,	Edenburg.
Doorn, van,	Beckeren, van.
Doos.	Eekama de Vries.

Eelbout of Paludanus.	Fels.
Eemas.	Fervaques, de,
Eepen, van,	Ferrers.
Egmond, van,	Flemming.
Egmond van der Nyenburg.	Fleye, de la,
Egmond.	Fluck.
Ehem of van Ehm.	Focqueday.
Eynde, van den,	Fopma.
Elants.	Foreest, van,
Elfsdijk.	Foreest van Domburg.
Eliasse.	Fortse.
Enfans, des,	Fosse, de la,
Engelbrocht of Ingelbert.	Fourmenois.
Erinne.	Franchiment.
Erp, van,	Frankrijk.
Erten.	Franse.
Esme, d',	Freis van Cuyne.
Essen, van,	Fresne, de,
Etten of van Etten.	Gameren van Herwijnen.
Evers.	Gansnep, genaamd Tegnagel.
Eversdijk, van,	Gardin, du,
Everslage.	Gauw.
Everswaert.	Gaye, de la,
Everwijn, d',	Geer, de,
Evertse of Evertsen.	Geersma, van,
Evigny, d',	Gelée, de,
Ewouts Adwel.	Gelre, van,
Ewouts Adwel of van Duveland,	Gelijnsz.
Eyman.	Gemen, van,
Faille, de la,	Genée, van,
Famars, de,	Genois, Saint,
Fannius.	Gent, van der Moeren gezegd v,
Febvre, le,	Gerards.
Felle.	Gerlach.
Fellius.	Gheel, van,

Ghent.	Grimbergen, Voorst tot,
Ghert of van Ghert.	Grindet.
Ghiessen, van der.	Groef, de,
Gill.	Groelaert.
Gilles.	Groenhoven of van Groenhoven.
Gindertale, van,	Groesbeeck en Grave van Groes- beeck.
Gistelle.	Grof, de,
Glaude.	Gruwart.
Glimes dict Cock.	Gruythuyzen.
Goeh, van,	Grijpakerke, van,
Godefrydy.	Grijssperre, van,
Godin.	Grijze, de,
Goens, van,	Gijsberti.
Goes.	Gijsberti gezegd de Wijze.
Goes, van der,	Gijseling, Ghijselin.
Goethals.	Haack, Kerckman.
Goethem, van,	Haack.
Gogh, van,	Haaf, ten,
Goirle van Tilburgh.	Haemstede, van,
Gommer.	Haan, de,
Gommers.	Haar, van der,
Goosins, Sauvage dict,	Haarlem, van,
Goreum, van de Sweerde van,	Hacquet.
Gorcum, van,	Haecx.
Govarts.	Haef, ten,
Graaf, van der,	Haeften, van,
Graaff, de,	Haeften, Coq van,
Graas, van,	Haen, de,
Gracht, van der,	Haer, van der,
Granier.	Haese, de,
Grans.	Haze, de,
Gregory.	Hagen gezegd Pipenpay, v. d.,
Grenier.	Hagen, Hagensen.
Grenier Verwout Noiret.	Hage, van der,
Grenu.	

Halewijn, van,	Helmer, Duinen gezegd
Hallingh.	Helt.
Haman.	Hemmericourt.
Hemel.	Hemsrode.
Hammius.	Hendriks.
Hane, d',	Henegouwen.
Hane, de,	Herdinek.
Hanneman.	Herlaer of van Herlaer.
Hannot.	Hermans.
Hannoze.	Herp, van,
Hardemee.	Hertsbeque, van,
Hardenbroek.	Herve.
Harrewell.	Herwijnen, Gameraen van,
Hartman de Custer.	Herwijnen.
Hasselaer.	Herzele, van,
Hasse, la,	Hesse van Pierstijl,
Haultain, van,	Heule.
Havart.	Heurebloec of Heurbloek.
Haven Steenberg, van der,	Heurne, van,
Haven, van der,	Heuvel, van den,
Have of Hagen, van der,	Heuvel, Bartholotti van den,
Haveskerke, van,	Heyden, van der,
Haviex.	Heyde, van der,
Hayman.	Heydelberg.
Hazard.	Heye, van der,
Haze Bomme, de,	Heylersich.
Hecke, van,	Heylinek.
Heemskere.	Heynrieck.
Heenvliet.	Heyningen, van,
Heerenthont, Sandelin van,	Heyns.
Heerjansdam, van,	Heys, de,
Helling.	Hildernisse.
Helle, van der,	Hil, van,
Helm, van den,	Hinckaert.
Helm Boddaert, van den,	Hobius.

Hobius de Krijger.	Huibregtsen.
Hohepied, de,	Huisman.
Hodenpijl.	Hume.
Hoemaecker, Alvares dict,	Hurgronje.
Hoest, de,	Huybrechtsen v. Duyvendrecht.
Hoeufft.	Huygens.
Hoeven, van der,	Huygensen.
Hoffer.	Huysman.
Hogendorp, van,	Huyssen.
Hogerzijde, Weytsen van,	Jacobs.
Hoghe.	Jamar, de,
Holland.	Janszoon.
Hollaer.	Jans.
Hollenboom.	Janssen van den Oven.
Holy, Muys van,	Jansen.
Honert, van den,	Janse, gezegt Steengracht.
Honingh.	Jardin, du,
Hoofft.	Jhane of Jane.
Hoofman, Aichelenberg gezegd	Imans.
Hooge, van Borsssele van der,	Immerseele, de Liere d',
Hoogenhouck, van,	Indevelde, Micault van,
Hoogstraten, van,	Ingelbert of Engelbrecht.
Hoogwerf.	Ingels of Ingelse.
Hoorn, van,	Ingel.
Hoornbeeck, van,	Ingenhaeff.
Hoven, van,	Joachimi.
Horn.	Jogny, Alias Blondel.
Hornman.	Jolijt.
Houtegem, van,	Jong, de,
Houtlook.	Jonge, de, als Steengracht.
Houtman.	Jonge, de, van Schuytwerve
Hoijegem.	Jonge, de, van Ellemeeet.
Hubert, de,	Jonge de, van Baersdorp.
Hubrechtsen.	Jonge, de, gezegd Ockers.
Hinemen.	Jonge, de, gezegd Vagers.

Jonge, de,	Kien, <i>anders</i> ,
Jongeling.	Kiers.
Jongh van Velsen, de,	Kinnemondt.
Jongh, de,	Kinsehot, van,
Joije de Dodame.	Kint van Rubroeke.
Isaacs.	Kints.
Ita.	Klaassen.
Juerdaens.	Klaver, van de,
Junins.	Klerck, de,
Juste, le,	Klinck.
Jnynbol.	Kling.
Kaersmaker.	Klink.
Kanter, de,	Klooven, van der,
Kar.	Knaap.
Karaman.	Knibbe.
Kas.	Knobbert, Nicolai alius,
Keetlaar of Keetlaer.	Knuyt, de,
Kellenberg.	Kock, Ras,
Kelmis.	Kock.
Kemp.	Koenen.
Keppel.	Kok, de,
Kerckhove, van den, gezegd	Kolu.
van der Varent.	Koning, de,
Kerckman.	Kool.
Kerkman, Haaek,	Koonynek, de,
Kerkwerve.	Kop, van der,
Kervinek of Korvinck.	Korvinek of Kervinck.
Kessel, van,	Kouwerve, van,
Ketelaer.	Kretschmar, van,
Ketenburg.	Kroy, van,
Ketbel.	Kruiningen, van,
Kethels.	Krijger, Hobius de,
Ketting.	Kuyck.
Keyser, de, of Keyser.	Kuyck van Mierop.
Kien.	Kuyser, de,

Laan, van der,	Liens.
Labiistrate, de,	Liere, van,
Lafilanfijn.	Liere tot Oosterwijk, van,
Lalier.	Liere d'Immerzeede, de,
Lambrechtsen.	Lievens.
Lamburck.	Linek.
Lampens.	Linde, van der,
Lampsins.	Linge, van der,
Lammens.	Lippe gend Horn, van der,
Lammers.	Lippe, van der,
Landas, de,	Lisse, van der, genaamd Vier-
Lauge, de,	ling.
Lange alias Pagegay, de,	Lodesteyn, van,
Langenanwer.	Loef, van der,
Lannoy, de,	Loens.
Lansbergen, van,	Logiers.
Laureissen.	Loncke.
Laurens.	Longijn.
Leclusc, de,	Loon, van,
Leeftael, van,	Looper, de,
Leendertse.	Loower.
Leenhoven.	Lopez Serano.
Leeuwen, van,	Loupdat.
Lein, de,	Louwsen.
Lems.	Lovendegem.
Lensaart.	Lucassen.
Lenaerts.	Lugtenburg, van,
Lernout.	Lnycx.
Lestevenon.	Lijnders.
Leunis.	Lijnslager.
Leydekker.	Lyon, le,
Ley, van der,	Maalstede.
Leyns.	Maas, van der,
Lichtenberg, van,	Macaré.
Lieberge.	Maecht, de,

Maeght, de,	Mathias.
Macrse, van der,	Matruit.
Maersen.	Manregnault, de,
Maersen, van der,	Mechelen of van Mechelen.
Magnus.	Meer, van der,
Maiken.	Meer van Berendrecht, van der,
Maire, le,	Meerkerke.
Malapért.	Meerman.
Maldegem.	Meersche, van der.
Maklere, de,	Meersen.
Malse, van,	Meester, de,
Mandere, van der,	Meganck of Megang.
Manée.	Meppen van Schoerling.
Mangelare.	Merct, van der,
Maniegies.	Merenburg, van,
Manrique.	Merwede, van der,
Manteau.	Merwede van Baertwijk, van der,
Manuemaker, van,	Merwede van Clootwijk, van der,
Marct, van der,	Messing.
Marees, de,	Messuys.
Marievoorde, van,	Meulenaer, de,
Marinnsse.	Meulen, van der,
Marnix van St. Aldegonde.	Meunickx.
Maronx, de,	Meurskens, Smits gezegd
Mars, van der,	Mey, de,
Martens.	Meyer, de,
Martins.	Meyere, de,
Martruit.	Micault.
Masieres.	Mierop, Kayk van.
Masseme.	Miggrode.
Massis.	Minaert.
Mastrigt, van,	Miseras.
Masuer.	Missue.
Matenes, van,	Moens.
Mattens.	Moeren gezegt van Gent, vander,

Moermont.	Nellingen.
Mogge.	Nemours.
Mogge Pous.	Nes, van
Mogge van Renesse.	Neyn, de,
Moine, le,	Nicola.
Molde.	Nicolaï alias Knobbert.
Molenaar.	Nicolaï van Beeresteyn.
Monix.	Nienroy.
Monsjou.	Nieuland.
Montens.	Nieuwburg, van Egmond van,
Montfoort.	Nieuwerve.
Moor, de,	Nienwpoort, van der,
Morslede.	Nieuwstat, van der,
Motte, van der, of Moote.	Nieuwveen of Nieuwburch.
Motte, la,	Nispen, van,
Muenicx.	Nisse, van der,
Muilwijk, van,	Nisse van Bieseliuge, van der,
Muincq, de,	Noalet, de la Jaille de,
Mulert, de,	Nobeling,
Munninck, de,	Noblets.
Mus.	Noiret.
Naalvond.	Noiret, Verwont,
Naboth.	Nollens.
Nachtegaël.	Nollet.
Naeldewijk.	Nolthenius.
Naemer, van,	Noodts.
Naerssen, van,	Noortgouwen.
Naille, de,	Noorthouck.
Nantius.	Noortwijk, van,
Narwille.	Noris.
Nassau, van,	Normandie, de,
Nath, van der,	Noese.
Nebbens.	Nyenroy.
Nederhove van Maseik.	Ockers.
Nederveen, van,	Ockers, gezegd de Jonge.

Oekerse.	Padburgh.
Oem van Wijngaarden.	Palestein, Cnylemburg alias van,
Oensky.	Palinck.
Offema, van,	Pall.
Offerhaus.	Palma de St. Fuentes, de la,
Oisel.	Palma, de la,
Oiseleur de Villers.	Paludanus of Eelbout.
Oldendorpius.	Pamelen, van,
Oldenniel.	Panhuy, van,
Oliphant.	Parduin,
Ollaere.	Parent.
Oltsende.	Paris.
Onegnics.	Parker.
Oortse.	Parmentier.
Oostdijk.	Paschiers.
Oosten, van,	Paspoort.
Oostende, van, of Oostende.	Pasques de Chavonnes.
Oosterland.	Pauw.
Ophemert, van, genaamd Bloemendaal.	Peckius.
Opijnen.	Peenen, van,
Orliens, van,	Peeters dit Cats.
Os, van,	Pelgrom.
Osbaldeston.	Pellé.
Ossewaarde, van,	Pelletier.
Otte, van,	Pels.
Oudaert.	Pere, van,
Oude, de,	Perre, van de,
Oudewater.	Perre, Veth van de,
Oudshoorn.	Perponcher, de,
Outeroy.	Perponcher Maisoneuve, van,
Ouzeel.	Persijn van Beverwaard.
Overrijn van Schoterbosch.	Phoenix.
Oye.	Piel.
Oysel.	Piello.
	Piere, du,

Pieters.	Pratensis.
Pietersdochter.	Prato, del,
Pietersen.	Prée, dn,
Pietersen.	Prince, le,
Pieterseon.	Prins.
Pieterszoon.	Proost van Ramp.
Pignon.	Pruck.
Pigow.	Pruys.
Pipenpoy of Pipenpoy, van der Hagen gend.	Pundere, de, Putte, van de.
Piron.	Putter, de,
Plevier.	Pijkke.
Ploegh.	Pijl.
Ploos van Aemstel.	Pijl, van der,
Pluimpot.	Pijnsen van der Aa.
Poelgeest, van,	Quack.
Poitier.	Quade, de,
Polanen, van,	Quaelberge.
Polset.	Querijnsen.
Ponts.	Quirijnsen.
Poort, van der,	Raad, de,
Poppe.	Raaphorst, van,
Porrenaer.	Racket.
Porte, de la,	Radermacher.
Port, van de,	Radermacher, <i>anders</i> .
Potegors.	Rainefort.
Pothuisen.	Ram, de,
Pots.	Ramée, de la,
Pottere, de,	Ramoens.
Pottersberghe.	Ramp, alias Proost van
Pottey.	Ramsdonk.
Poulier.	Raulé.
Pouille.	Raven.
Pous of van der Weele dictus	Ravenschot, van,
Pous.	Ravesway.

Rechem, van,	Rootaerts, de,
Rechteren, van,	Rolland.
Rechtergem.	Rollé.
Reede van Amerongen, van,	Roman.
Reghemorter, van,	Rompel.
Regnanlt.	Rontvis.
Regtergem.	Roo, de.
Reimerswale.	Roode.
Reinier.	Rookarteel.
Reiniërsins.	Roon.
Reland.	Roos.
Remoens.	Roose.
Renesse, van,	Roose, de,
Renoy.	Roscam.
Rezen, van,	Rosenburg, van of in,
Resinkhoven.	Rosebeke.
Rethaan.	Rosebeque, van,
Rexstoot.	Rosevelt. van,
Reygersberg, van,	Rot of Pot, van der,
Reygersberg van Catwijk, van,	Rouberge, van,
Reyvaert.	Rouck, de,
Rhee, van,	Rovere, de,
Rieholts.	Rubempré.
Ridder, de,	Rue, de la,
Riebeck, van,	Rnelles, des,
Rietraat.	Ruiter, de,
Rietwijk of van Rietwijk.	Rutgers
Rincs.	Rutsaerts of Rutgers.
Rine, van den,	Rnyssenaer.
Robais, van,	Ruyterburg.
Robert.	Ruyven, van,
Robijn.	Rijeke, de,
Roclants.	Rijcx.
Roëll.	Rijkegem, van,
Roels.	Rijstuijn.

Rijswijk van Altena.	Schey.
Rijswijk of van Rijswijk.	Scheyden, van,
Saal.	Schilders.
Sabbingen.	Schilleman.
Sage, le,	Schinne, van,
Saint Genois.	Scholten.
Sakema gezegd Zijthjema.	Schonenberg.
Salle, de la,	Schoonhoven, van,
Salomons.	Schoonhove, van Aarschot van,
Sandelin van Heerenthout.	Schorer.
Sanders.	Schot, Boers of Boerssen,
Sandick, van,	Schot.
Sandra.	Schoteu, van,
Santen, van,	Schoterbosch, Overrijn van,
Santen, Duyts van,	Schotin.
Sappius.	Schotland.
Sasbout.	Schott.
Sauvage dit Goosins.	Schotte.
Savornin, de,	Schotte van Thoer.
Schaap tot den Dam.	Schouwen, van.
Schade van Westrum.	Schravelaar.
Schae.	Schreevel.
Schaep.	Schroots.
Schagem.	Schrijvers.
Schamarzoufky.	Schnyf.
Scharlaken, van,	Schuyt van Walhorn.
Schatte, van der,	Schuyken, van,
Schauwers.	Scolvynen.
Scheidernit de Vos.	Sedlnitzky.
Schelen, van,	Segers van Wassenhove.
Schelling, van der,	Seggeren.
Schemeringius.	Sem.
Schengen.	Seraerts, 't,
Schenghe, van,	Serooskerke.
Schets.	Scullijns.

Seylmaker.	Stakenburgh.
Sickele.	Stalins.
Sillemans.	Stamper.
Six.	Standlijs.
Slingeland van den Tympel.	Stapel.
Sloten, van,	Stapele, van,
Smallegange.	Stapels gezegd van Campen.
Smet, de,	Staple.
Smit van Baerlandt.	Stappart.
Smits.	Stas.
Smit, de,	Stavenisse gezegd Cromstrijen.
Smits gezegd Meurskens.	Stavele.
Smulders.	Steeland, van,
Sneck.	Steen, van den.
Snoeck.	Steenberg, van der Haven,
Snouck.	Sterne, van der,
Snouckaert van Schauburg.	Steengracht.
Soeteman.	Steenhuze.
Solderbeke.	Steehuysen.
Soly.	Steinmole.
Somer.	Sterk.
Sonbreuil.	Sterthemius
Sonnevelt.	Stevens.
Sousbeek, van,	Steyaert.
Soutbeecque.	Steyls.
Soute, de,	Steynberg, van,
Soutelands, van,	Stilte.
Spangen, van,	Stockum, du Bois van,
Spiegel.	Stoffels.
Spier.	Stoop.
Spiering.	Storm, van,
Spinelle.	Stoutenburg.
Spruit.	Straten, van der,
Spruit van Kriekenbeek.	Striugen, van der,
Staetenburg.	Struve.

Struvinas.	Thijssen.
Strijen.	Thijssen of Theyssen.
Strijping.	Tirions.
Stuart.	Tobrysse.
Stuyver.	Toellenis.
Suys.	Toppe.
Swacne.	Torre, de la,
Swarsche.	Torrenton.
Swartbecq.	Tradelle.
Sweerde, van de, van Gorcum.	Trappen, van, gezegd Bankert.
Sweerts de Weerd.	Trezel.
Symons.	Triest.
Sype.	Trigland.
Sypestein.	Trip.
Tacquet.	Tromp.
Taelbout.	Tropma.
Taetse.	Tœrmertens.
Tak.	Tulleken.
Talyarde.	Turchi, de,
Teelinck.	Turcq.
Teerlinx.	Tuyneman.
Tegnagel, Gansneb gentsamd.	Twist, van,
Teuijs.	Tympel, Slingeland van den,
Terlon.	Udemans.
Terpijn.	Uden.
Tessel, van,	Uffelen, van,
Teylingen, van,	Uitenengh.
Theding van Berkhout.	Uitkerke.
Theye, van,	Ursel, van,
Thibaut.	Utenhove.
Thilenus.	Uterlier.
Thoer, Schotte van,	Utima.
Thoor, van,	Vaartman.
Thorini.	Vager, de,
Thuil van Serooskerken, van,	Vagers gezegd de Jonge.

Vaillant.	Vermeulen.
Val, de,	Vermuyden.
Valeran.	Verwont Noiret.
Valke.	Verwout.
Valkenburg.	Veth.
Valkenier.	Veth van de Perre.
Varent, van der, gezegd van der Kerkhove.	Vianen.
Varent, van der,	Vicq, de,
Veen, van,	Vienne, Dauphin de,
Volde, de,	Vierling of van der Lisse, ge- zegd Vierling.
Velde, van de,	Viersen, van,
Velinx,	Villaers, de,
Velsen, van,	Visch.
Velters.	Visscher.
Verbeek.	Visschere, de,
Verheke.	Visvliet, van,
Verbergh.	Vivien.
Verboom.	Vlaamiug, de,
Verbrugge.	Vlaerdingerwout.
Verburg.	Vocht, de,
Vercelst.	Voet.
Vereyken.	Vogel.
Verheye.	Volbergen.
Verhonne.	Voldere.
Vermehr.	Volmer.
Vernaat.	Voocht, de,
Vernatty, Baron van Carling- ton, de,	Voorde, van de,
Verney.	Voorhoudt.
Vernis.	Voorst tot Grimbergen.
Verniers.	Vorst, van der,
Verpoorten.	Vos, of de Vos.
Verron.	Voshergen, van,
Versluys.	Voxdaal.
	Vredenburg van Adrichem, van,

Vriese, de,	Welle, van de,
Vriesele.	Welle van Cats.
Vroe, de,	Welsinghe.
Vrijberge, de Boet van,	Weuyten.
Vrijberghe, van,	Werdmuller.
Vijllaers.	Werkendet.
Vijts.	Werve, van de,
Waal, de,	Wessell.
Waarsegger.	Westcappel, van,
Waas, van der,	Westerwijk.
Wachter, de,	Westhouck, van,
Wachterdonk, van,	Wevort van Ossenbergh.
Wadde.	Weytsen.
Waert, de,	Weytsen van Hogerzijde.
Wallaeus.	Wielant.
Wale, de,	Wiele, van de,
Walle, van de,	Wilhelmins.
Wallis.	Willeboords of Willeboorts.
Wassem, van,	Wille of Wylo.
Wassenaar, van,	Willems.
Wassenaar Duvenvoorde, van,	Willemse Scha.
Wassenhove, Segers van,	Wilms.
Watervliet, van,	Wiltschut.
Wauters.	Winkelman of Winkelman.
Wedal.	Wispelare, de,
Weede, van,	Wisse.
Weel, van der,	Wissekerke of van Wissekerke.
Weel gezegd Pous, van der,	Wisselt, van,
Weerde, van de,	With, de,
Weerdenburg, van,	Witheim, van,
Weert, Sweerts de,	Witte, de,
Weiburch, van,	Witte van Blois, de,
Weir.	Wit, Paschier de
Welderen, van,	Witte van Elkerzee.
Welevelt.	Witte van Haamstede.

Witteles.	Zeger van Wassenhove.
Wittenhorst, van,	Zealers.
Wittens of Witteense.	Zimmerman.
Woestine.	Zolterman.
Wolfwinekel.	Zomer.
Wood.	Zoutbecque.
Wotzon.	Zuidland, van,
Wouters.	Zullius.
Wouters, gezegd Colve.	Zut'wint.
Wijk, van,	Zuylen, van,
Wyllo of Wille.	Zuylen van Nievelt, van,
Wijngaerden, van,	Zuytpeene.
Wijse, de,	Zuytwegen.
Ypelaer.	Zwaan.
Zalaert.	Zwardbijl.
Zaleers.	Zweerts de Weerd.
Zas van de Bossehe.	Zwieten.
Zeegers.	Zijl, van,

6 Vergadering. 21 Maart 1855.

Bibliotheek. Verzoek van eenige Schotsche kooplieden te Brugge aan den hertog van Bourgondië, om teruggave en schadeloosstelling hunner door die van Hoorn ontnomene koopgoederen. Opgave van het geschut, hetwelk zich in de helst der 16^e eeuw op den huize Vollenhoven bevond. Eigenhandige brief van J. van Wassenaer aan den graaf van Buren.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Dr. C. G. Th. Neumann, te Görlitz:

Geschichte der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften in den ersten 50 Jahren. Eine Jubelschrift zur dritten Säcularfeier derselben am 16. August 1854 von Dr. C. G. Th. Neumann. (Aus dem Neuen Laus. Magazine besonders abgedruckt.) Görlitz, 1854.

Van het Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz:

Verzeichniss Oberlausitzischer Urkunden. Herausgegeben von der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften in Görlitz. Görlitz, 1799—1824. 2 deelen in 4°.

Die Bibliothek der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften alphabetisch verzeichnet. Görlitz, 1819. 2 deelen.

Scriptores rerum Lusatiarum. Sammlung Ober- und Niederlausitzischer Geschichtschreiber. Herausgegeben von der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften. Deel I, II en III. Görlitz, 1837—1852.

Neues Lausitzisches Magazin. Deel 23—31. Görlitz, 1846—1855.

Van den heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Schriftelyck Rapport gedarn door den Predicant Justus Heurnius, aengaende de gelegenthyt van 't eylandt Ende, tot het voortplanten van de Christelycke Religie, en van wegen de gelegenthyt van Bali, 1638. — *Stukken betrekkelijk Borneo, 1635—1636.* — *Verhael van de belegeringhe der stad Batavia in 't coninckryck van Jaccatra, Anno 1628, den 22 Augusty.* (Door een ooggetuige.) Medegedeeld door P. A. Leupe en overgedrukt mit de *Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandisch Indië*, Deel III, bl. 250, 263 en 289.

Van Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, te Utrecht:

Onuitgegeven Landregt van Drenthe van 17 Febr. 1614. Medegedeeld en toegelicht door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer. (Overgedrukt uit de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, IIe deel, 2^e stuk, bl. 209, 3^e stuk, bl. 361, IIIe deel, 2^e stuk, bl. 193 en IVe deel, 2^e stuk, bl. 161.

Van den heer Mr. A. F. Siffel, te Middelburg:

Pleitrede van Mr. A. F. Siffel, in de zaak van het dagblad De Ekster, uitgever Alex. A. Crafford, te Middelburg; beschuldigd van laster jegens de Ministers. Middelburg, 1855.

Verzoek van eenige Scholeche kooplieden te Brugge aan den hertog van Bourgondië, om teruggave en schadeloosstelling hunner door die van Hoorn ontnomene koopgoederen.

Treshault et puissant prince et tresredoupte seigneur. Nous auons resceu a reuerence, que appartient certaines voz honorables lettres a Bruges le xv^e de ce moys de May, par lesquelles vostre noble seigneurie nous mande, comme par dessus et a bonne assurance et payx estant accordee par entre vous et de royaume d'Escoce soit venu a vostre cognoissance, que certain subgetz du dit royaume mesmement miss^{re}. Guillaume Sineler et Symon Loken, sient endommage plusieurs voz bourgeois de Hoorn, dont les nons sont contenus en vos dietes honorable lettres, en leur biens et marchandises, mouotans a la somme de iij^e nobles, sanz ce que aucune reconnaissance ou restituicion jls ont peu auoir de leur dietes pertes et dommages, non obstant quilz ont grandement poursny ou dit royaume pour lauoir, comme vos dietes lettres portent plus a plein. Et pour ce, treshault et puissant, que ce vous semble estrange chose, et que souffrir ore voudriees voz subgetz estre ensy endommages pendant la diete paix ou assurance vostre noble magnificence nous mande et desires de nous, que nous fissions tellement en ceste bousoigne, que voz ditz bourgeois eussent droit et restitution de leur dietes pertes et dommages sans delay, tellement que bon soioy ne vous soit de pourueoir dautre remede. Sur quoy, treshault et puissant prince et tresredoubte seigneur, vous plaise sauoir que se aucuns de voz subgetz ou bourgeois soient ainsy endommages, comme dit est, par aucuns habitans du dit royaume, nous en sommes moult dolantz et eorouses et nous desplest moult grandement, quar se la chose soit ainsy auenue, ce na pas este par nous ne aucuns marchantz du dit royaume, lesquels de vostre haulte et noble magnificence desirent tousiours humblement la bonne paix, tranquillite et amour, et pensons bien sanz hesitation que ceste chose venue deument a la cognaissance de vostre coosin le due d'Albanie, gouuerneur du dit royaume d'Escoce, nostre tres redoubte seigneur, quil sera tres-

mal content et quil ne faudra pas de bonhe et biené acomplissement de justice faite, se Dieu plest, a voz dites gentz endommages, comme dit est. Et quant est de nous, treshault et trespouissant prince, pour lonneur et a la reuerence de vous, affin que vos dictes gentz soient recompensez, nous signifions ceste matiere a vostre dit consin, nostre tresredouble seigneur, sy effectueusement, au quel la correction et amendement de ce cas apertient, comme saues; et nous emploierons tellement a nostre pouoir enuers luy, que nous pensons que vostre treshault et pouissant prince et voz dictes gentz seres bien content de la bonne justice et raison, qui par vostre dit cousin se fera a vos ditz subgetz, si quel que bonsoing ne sera dautre remede a laide de nostre seigneur Jesu Christ, qui vous, treshault et trespouissant prince et tresredoubte seigneur, vuelle auoir par n misericorde en sa benoite garde en prosperite de vostre tresnoble corps et de voz faitz longuement durant, selon que vostre tresnoble lo desire. Escript a Bruges le xix de May.

Vostres treshumbles seruiteurs a voz plaisirs et mandemens prest et apparellans tous les marchantz de la nacion d'Escoce, presentement estants a Bruges.

Opschrift. A treshault et pouissant prince et treshoubte seigneur, monst. le duc de Braban et de Lymborch, comte de Haynau, de Holande et de Zelande etc.

Lijst van het gescht, hetwelk zich in de helft der 18^e eeuw op den huize Vollenhoven bevond.

De navolgende lijst, welke blijkbaar omstreeks dien tijd geschreven is, kan mede tot eene bijdrage strekken voor de geschiedenis van het krijgswezen.

Dat huys tho Vullenho.

Bussen.

Item xiiij haeckbussen der stadt van Campen tobehorende, daer de eyne van geborstet is.

Item xxiiij haken to den huys to horende, des heeft Herman IJselmunden daerenboven xiiij to Versbeeke gelaten.

Item vij haken mit holtz stellen.

Item iij. haken van mijn heer van Roggedorp.

Item iij. dubbelde haken.

Item iij. kleyns-scherpetijneren plegen vp mijns g. b. beerssen to wesen.

Item ij ijeren posthonde mit stellen.

Item j balue selane (slange) de is entwee.

Daer zynnen noch vijf off seess stucke bussen, de alles weges lyggen vnnde onbereit zynnen.

Item v dubbelde scherrepelijere.

Item noch cyn dubbelt scherrepetener vp Appeltoren.

Item noch ij scherppelijner mit voerborchte vpten wall, yder mit twee kamer.

Hyr van Zynnen geleuert xiiij haken vnnde iij scherrepetener tho Gennemuden, nba luydt der reickenonge bij bishopp Henrick gedaen, vnnde eyne pottbont.

Vnnde wesbyren bouen van gesbuttes vpten huysc is van Vollenho, komt den drost daer fullesten tho.

Eigenhandige brief van J. van Wassenaar aan den graaf van Buren.

Jan van Wassenaar, gebnwd met Josine, dochter van Jan van Egmond, stadhouder van Holland, diende als kapitein onder George Schenk van Tautenburg en bragt in 1516 de provincie Friesland onder de geboorzaamheid van Karel V. De navolgende brief schijnt geschreven te zijn toen hij in Aug. van dat jaar voor Dokkum lag, hetwelk spoedig daarna ingenomen werd, zie Arend, *Alg. Geschiedenis des Vaderlands*, IIe deel, 3^e stuk, bl. 571. Hij stierf 4 Dec. 1523, na bij het beleg van Sloten gewond te zijn geworden. Zie *Delfsche Oudheden*, bl. 387.

« Monsr. Je me recommande a vostre bonne grace. Monsr. her au soyz somes aryves isy et sommes empasser a estopper la ryviere; nostre artilleiry sera isy demen, et alors nous nous mettrons ausy comme il apartyent. Tout seux, quy cognosset se lyeu, conseillet de battre la vylle le premyr et se ducote du clotre la estyes loge que somes a Dochkem. Monsr. vous ne

croriyes point que cryrye fyret les pyeton, cher por argent et enehore tout les eures du jour. Je vous pryé ferre payer largent, quar autrement tous et por ryens, se que jay soin. Atant, mons^r., je prie Dyeu vous garder. De devant Dochkem le xiiij d'Aoust.

Le tout vostre serryen et servyteur,
J. de Wassenser.

Opschrift. A mous^r. mons^r. le conte de Bueren, cappitaine general.

7 Vergadering. 7 April 1855.

Bibliotheek. Ruiling van werken. Onuitgegeven brieven van Mr. W. Bilderdijk. Oude ijseren lans of werpspies. Extract van twee brieven van Pieter Heutle France, missionaris in Cochinchina, aan den bisschop van Tyllopolis, vicaris aldaar, 1715.

Bibliotheek. In ruiling ontvangen:

Van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam:

Verslagen en Mededeelingen. Derde deel. Eerste stuk. Amsterdam, 1855.

Van het *Institut Archéologique liégeois*:

Bulletin. Tome II. 2e livraison. Liège, 1855.

Ten geschenke ontvangen:

Van den heer Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht:

Struensee en de Koningin, door Mr. J. I. D. Nepveu. (Overgedrukt uit: *De Revensent, Alg. Litt. Maandschrift*, jaargang 1855.)

Het Nederlandsche Rijks-archief. Door H. W. Tydeman. (Overgedrukt nls boven.)

Van den heer J. David, te Leuven:

De Ziekte der Geleerden, in ses zangen, Gedicht van Mr. W. Bilderdijk. Uitgegeven met inleiding en aantekeningen door J. David. Zesde en laatste stuk. Leuven, 1854.

Ruiling van werken. De voorzitter deelt mede, dat ten gevolge der uitnoodiging van het Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften te Görlitz, eene ruiling van werken met dat genootschap tot stand is gekomen.

Onuitgegeven brieven van Mr. W. Bilderdyk. De heer Mr. A. J. van Beeck Calkoen doet eene voorlezing uit verscheidene onuitgevene hem toebehoorende brieven van den beroemden dichter.

Oude ijzeren lans of werpspies. Wordt door Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wijck aan het Genootschap als een merkwaardig overblijfsel der oudheid ten geschenke aangeboden een ijzeren lans of werpspies, gevonden even buiten de stad Wijk bij Duurstede achter de Hoogstraat, in eene oude rivierbedding.

Extract van twee brieven, geschreven door Pieter Heutle France, missionaris apostolicus in Cochîn China, aan den bisschop van Tylopolis, vicario apostolico van Cochîn China, die deselve gezonden heeft aan den bisschop van Sabule, vicarius apostolicus van Siam, om ze te communiceren aan den kapitein van de Hollandische loge. Medegedeeld door Jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht.

Deze beide brieven geven eenige bijzonderheden omtrent de schipbreuk van het schip De Auon. Gerard Voogd strandde in November 1714 met genoemd schip op het rif de Paracelles; hij werd met 92 schepelingen gered en landde in Januarij 1715 te Cochîn China; vervolgens kwam hij den 20^{en} Februarij 1716 met 65 zielen te Batavia. Het opperhoofd, dat volgens die brieven verongelukt is, zal vermoedelijk geweest zijn Cornelis Lardiyn, die op dien tijd opperhoofd van den Nederland-schen handel te Decima was.

Tot Nha-tlang den 11^{en} Januarij a° 1715.

Mijnen Heere!

Ik moet aan uwe grootheyd berigt geven van 'tgene hier passeert, ten eynde sij tot Nha-ru souden kunnen naderen en mij raad geven. Op Drie Coningen dag omtrent den avond quam binnen de haven een groote Hollandse chaloup, beladeu

met 87 mannen, alle bijna stervende van honger, bebbende in haar vaartuyg geen provisie ter werelt. Alle die arme menschen vertrocken uyt Japan in 't begin van October mitte drie schepen te samen van 55 stucken canon, yder rijkelijk geladen. Wanneer sij op de hoogte van Parcel waren, wierden sij van een woedende stormwind geslagen, die vier dagen duurde. Twee van die schepen zijn waarschijnlijk ontkomen; maar dese sijne drie masten verlooren hebbende en niet meer konnende stieren, wierd door de wind op de blinde klippen van de banck geworpen, daar sij jammerlijk schipbreuk leden, waarin 17 mannen vergaan sijn. Mijn beer 't opperhoofd is ook verongelukt. Den tweede en alle de andere voornaamste coopluysden sijn nog int leven; de anderen ontkomen zijnde ten deele met behulp van den overloop, daar sij op bleven, en ten deele op planken, die sij onder die rampen magtig wierden. Sij quamen eyndelijk aan land, maar een land twelk baar wel een graf konde verschaffen, maar geen middelen om daar van te leven, dog alsoo daar veel vogelen sijn, die noyt menschen hebben gesien, vingen sij een seer groot getal daar van met de hand, en hebben een maand lang hun daar mede gespijsigd. Gedurende dien tijd, soo als sij sagen dat den overloop van baar schip op de rotsen daar het gestrand was, gestadig bleef sitten, namen sij soo veel planken als haar mogelijk was; sij versamelden wat touwerck, eenige ankers, eenige lappen van zeylen, eenige mudden theer en maekten bet cyndelijk soo wel, dat sij haar kleyn scheepje in dier voegen gemaakt bebben, en na dat sijlicden soo veel vogelen badden versamelt als sij konden, dooden en deselve te bebben ingesout met sout, twelck sij daar ter plaatse maakten (hebbende bun ook voorsien van een weynig soet water, dat door baar met bet graven van cuylen op de hoogten van de bank gevonden wiert) gingen sij onder zeyl, soo ik mene den eersten dag van tjaar, sonder ander compas als de sterren en de son, en zijn het land van Cochin China komen verkennen, sonder nogtans te weten dat het dit land was. Wanneer sij in tgesigt van de baey van

Nha-ru quamen, gelet hebbende dat de vissers in de haven van Nha-thlang liepen, volgden sij deselve en wierpen het anker tegen over het Tolhuys. Den tollenaar en de gantsche landatreek was niet weynig verwondert over sodanige aankomat en wierd seer bevreesd. Ondertusschen quamen de drie voornaamste van vaartuyg aan land en knielden voor al dat volk, twelk onder malkanderen quam toeloopen om haar te bekijken. Bij gebreck van tkonnen doen verstaan dat sij van honger sterven, toonde sij hun mond ende borst. Een vrouw bragt haar uyt medelijden twee porceleynen met cangie, en sijlieden setteden hun opt sandt neder. Terstond waarschouwden de Cochinchinders de soldaten van de dorpen en alle deselve quamen om dat vaartuyg en de drie vremdelingen te bewaren. Sij riepen eenige Chinesen om te vertolken, maar se konden het niet doen. Eyndelijk de mandarijns van de dorpen en de soldaten, die de wagt hadden, lieten mij na middernagt roepen en bragten mij aanstonds na de haven om te zijn, dan wel om te sien of ik taalman van dit scheepsvolk konde zijn. Twee van dese heeren, die aan land getreden waren, spreken redelijk wel Latijn en een boven dien spreekt goed Frans. Dus dan soodra als ik haar int Latijn aangesproken hadde, bleven sij niet in gebreke van mij te antwoorden en mij duysent dankseggingen op te offeren en nog veel meer aan Godt voor zijn beweseue genade. De kleyne mandarijns gesien hebbonde dat die personen mij verstonden, hielden sij mij den gantschen volgende dag op, ondervragende sonder ophouden en sonder order. Des anderen daags de mandarijns van Nha-ru gekomen zijnde, hebben sij nog gecontinueert te ondervragen, in voegen dat ik sedert vier dagen aldaar geduurig ben, sonder bijna een moment te vinden om den goeden Godt aanteroepen. Wanneer ik bij die arme menschen gekomen was, siende dat sij op het pnnt waren om van honger te sterven en dat niemand haar geen rijs bragt om te eeten en dat haar onmogelijk was nog voor goud nog voor silver daar van te kopen, liet ik voor haar rijs koken en verdeelde deselve onder haar met permissie

van de wagters en int gesigt van alle de soldaten en van alle de mandarijns die daar als getuygen waren. Ik hebbe vier dagen lang gecontinueerd haer die dienst van liefde te doen, tot dat de heer gouverneur heden geordonneert heeft, dat men hen rijs en tienq: (dit schijnt andere provisien off wel geld te beduyden) geven soude. De Quan-sai hebben wij gerapporteert dat de heer gouverneur veel gepresen heeft de daat van barmhertigheyd, die ik aan die arme heeren bewesen had, twelk ik aan nwe grootheyd rapporteere om dat onse christenen mij bevreesd maakten, seggende dat mij aanspreken soude ter sake van de rijs, die ik aan de kaic of vreemdelingen gaf; maar alhoewel ik ten eersten voorsien had dat ik mij in gevaar stelde, heeft de christelijke liefde mij verpligt alles over te stappen, te meer wijl ik geloofde, dat dese een van die seldsame gelegentheden was, ubi nrget praeceptum charitatis, en 't is de waarheyd dat sij van hunger souden zijn gestorven, indien ik haar niet g'assisteerd had. (Onderstond): Dit extract accordeerd met sijn origineel, gedaan tot Siam in onse seminarium van St. Joseph, den 12^{en} Mey 1715. (Getekent) Louis de Cico, bisschop van Sabule, vicarus apostolicus van Siam. Lager stond: Door order van mijnen heere (getekent) Emmanuel Joseph, secretaris.

Den 23^{en} Januarij a^o 1715.

Mijnen Heere!

Concroan arriveerde gisteren avondt en behandigde mij twee brieven van uwe grootheyd. De vier mandarijns, die den gouverneur gedeputeert heeft om het kleyn scheepje van de heeren Hollanders te examineren, hebben eyndelijk na seven off agt dagen ondervragingen een soort van schriftelijk berigt opgesteld, waar in verhaald werd het ongeval van haar schipbreuk, de plaats van waar se vertrocken waren, waar se van daan wederquamen, den staat waarin sij hun jegenwoordig bevinden, als mede hetgene haar aan goederen overig blijft, dat is omtrent 1000 ponden Japans koper, met hetgeene sij op het lijf

van vier van haar, die sij ondersogt hebben, hebben gevonden. Wat de anderen aangaat, die nog in de bank verblijven en die sij niet hebben derven onderzoeken, stellen sij in het berigt, dat hen niet bekend is ofse nog iets bij haar hebben of niet. Dat berigt is aan den heer gouverneur gehragt en aan de twee Ou Nyhe (dat is te seggen: twee grooten mandarijns) dewelke het Ho Tha (dat is te seggen: smeeking aan den koning) hebben gedaan, om den coning te versoeken, een quan-sai (dat is: een afgesonden van het hof) te senden, om het voormelde vaartuyg te onderzoeken, en ook om hem te versoeken hen levensmiddelen bij te setten, waar van sij een uyttermaten gebrek hebben. Ik vergat te seggen dat de quan-sai ons hebben doen doen het dien chi, (dat is te seggen: een merk of teiken) eerstelijk aan de Hollander, die met mij spreekt, en vervolgens aan mij selfs, met mijnen naam van Thay Padro. Ik nam in agt tot meerder sekerheyd aan de vier mandarijns te seggen, dat ik het diem chi opt geschrift, dat men opgesteld en mij voorgelesen had, stelde, en dat ik versogt dat men dit eerste opstel soude bewaren, om dat ik int vervolg geen andere copye als die sonde erkennen; waarop eenige mandarijns seiden, desen thay is niet day, (dat is te seggen: onvoorsigtig). Voor het overige het legd haar soo veel als mij daar aan gelegen dat het geschrift, twelk sij opgesteld hebben, over een kome met de verklaring van de Hollanders, andersints sullen zij daar aan zijn va (dat is te seggen: schuldig). De heer gouverneur heeft geordonneert dat men dese heeren Hollanders, opdat sij een weynig meer ruymte souden hebben, in twee barcken sonde verdeelen en dat men hen geven soude rijs, vis, hout, sout, kookpotten etc. Dat alles is seer slegt volbragt geweest, want de rijs, die men hen geeft, is niet dan ten halven gestampt, en soo swart dat sij bijna daar van niet kunnen eten; de vis werd niet als in kleyne quantiteyt uytgegeven, en wie dat het zij, durft tot hen niet naderen. De heer gouverneur ordonneert in zijn tha aan de mandarijns, dat ik se van tijd tot tijd gaa besoecken om kennisse te geven van tgene haar ontbreekt,

maar alsoo jegenwoordig alle de mandarijns na Nha-ru zijn weder gekeerd en dat er niet meer overblijfd als eenige soldaten en de bon-phu (dat is te seggen: wagters) die hen bewaren, zijn mijne waarsehouwingen van weynig vrugt, en ik vrees dat die arme heeren ten minsten eenige van haar van ellende en van de jegenwoordige ongemeene felle koude sullen sterven. Ik ben heden bij haar geweest en ik hebbe hen versekert van het deel, twelk u e. in haare quellinge neemt. Zij hebben mij met veel aanbouding versogt: uwe grootheyd versekering te doen van hunne beleefdheden. Op de religie na, schijnen zij seer eerlijke lieden te zijn, die veel verstand en beleyd besitten, voornamendlijk den geenen, die een weynig Frans spreekt en haar hoofd. Zij wenschen bovenmaten na Siam te kunnen schrijven, maar voor jegenwoordig moet men daaraan niet denken, want zij werden al te naauw bewaard om mij eene brief te kunnen geven, en ik soude niet wel doen deselve te ontfangen in presentie van hare wagters, want zij soude niet manqueren mij dnyzent vragen te doen en selfs daarvan kennis te geven aan de heer gouverneur. Als zij geexamineert werden, zouden zij, volgens tgeene u e. mij aanschrijft, de heer gouverneur kunnen versocken hen toe te laten na 't hof te gaan, maar nu is er geen kans om daar aan te denken. De mandarijns hebben mij aangesegd, hen te versekeren dat den koning niet manqueren sal van haar te assisteeren en, soo haast als het mogelijk is, na hun land weder te senden, maar het is voor mij moeyelijk dese tijding te betrouwen. Aangaande het laatste point soo ist gelijk vast, dat ten minsten eenige van haar na thoff sullen werden gebragt, ter sake zij een kleyn copier canon hebben, (waaraan mentie gemaakt is int schriftelijk opstel), welkers maaksel de Cochinchinders volkomendlijk onbekend is, dewijl men met dat geschut geduriglijk schieten kan, sonder dat het nodig zij hetselve weder te laden. Dese soort van stucken werden camers genoemd. Omtrent het agterste van het canon is een langwerpige holligheyd ter plaatse daar men het buskruyt aansteekt, waarin vier off vijf kleyne metale bus-

sen de een na den anderen geset werden, de mond van dat kleyne stuckje sodanig geschikt zijnde dat deselve in de loop van het groot geschnt werd gebragt, en men werp daarin niet anders als de kogel sonder andere lading. Terwijl nu een van die kleyne stucken afgeschoten werden, laden de canonniers een ander en stellen het selve weder in de plaats van tgeene dat afgeschoten is en vervolgens gestadig, in voegen dat sij sonder ophouden schieten. De mandarijns waren seer verwondert van soo een kunstig werk te sien, en men sal niet nagelaten hebben daarover aan den koning te schrijven, die daar van een proef sal willen laten doen en die ten dien eynde de heeren Hollanders sal laten ontbieden. Door des Heeren genade ben ik niet over die saak ongerust. Ik bidde eindelijk den goeden Godt dat deselve tot sijne heerlijkheyd dienen mag en tot bevordering van onse arme sending. Soodra als ik in dit werk van te vertolken gesteld en ingewickeld was, aag ik aanstonds dat uwe grootheyd of ik na het hoff soude moeten gaan; en ik merkte met verwondering aan de werken van Godes voorzienigheyd. Voorts hebben mij de beeren Hollanders desen morgen versogt, nwe grootheyd van barentwegen te smeken, de goetheyt te hebben van een Latynse brieff te schrijven aan mijn heer topperhoofd van de Hollanders tot Siam, om hem kennisse te geven van haar ongeluck, en ook om hem te verzoeken na Batavia te schrijven aan hare vrunden, die tegenwoordig geloven dat se verongeluckt zijn. Haar schip was Arion genaamd, het was een groote fluyt, die in de maand van Julij in Siam is aangewcest. Het hoofd van de cooplieden is verdronken en hij is de eenigste der personen van aansien, die verongelukt is. Den tweede is genaamt Gerardus Tutor, (Gerrit Voogt), de geenen die Latijn en Frans spreekt, is genaamt mijnheer Jacob Nentovaret. (Jacob Nentwich), den schipper vant schip off den capitein van de matiroosen word genaamt mijnheer Vinter (Winter), een van de schrijvers is genaemt Mijnheer Haulstarde off Hogestate (den boekhouder vant schip Mattheus Hoogstraten). Sij wenschen seer dat, ingevalle sijlie-

den in desen mousson niet mogen wederkeeren, gelijk daar toe geen apparencie is, dat mijn heer topperhoofd in Siam den koning van Siam soude versoeken haar aan dat hof van Cochinchina te reclameren, en zij seggen dat het hof van de logie in Siam, die haar kend en die weet dat zij de eerste zijn van den handel van Japan, wel gaarne de onkosten sal doen van een kleyn scheepken (niet op zijn rekening maar op rekening van de compagnie) om haar te verlossen. En waarlijk 87 mannen bijna alle Europeanen verdienen wel dat de compagnie aan hun gedencke. De heeren Hollanders hebben mij gesegd dat in de maand van Julij laatstleden zij een kist voor mijnen heere de Fabule bragten, waarin zij menen wel twee off drie duysend croonen kan zijn geweest met boeken etc., en dat, nu dat men het te Deum voor de vrede gesongen had, mijnen heere de Fabule en alle de Europeanen van Siam in de Hollandse logie wierden geregaleerd. (Onderstond): Dit afschrift en extract accordeeren met het origineel. Gedaan tot Siam den 12^{en} Mey 1715. (Geteekent) Louis de Cice, bisschop van Sabule, vicarius apostolicus van Siam. (Lager stond): door order van mijnen heere (geteekent) Manuel Joseph, secretaris.

8 Vergadering. 21 April 1855.

Bibliotheek. Versameling stukken betreffende de Oost-Indische Compagnie. Charters betreffende het voormalig St. Barbara gouthuis te Utrecht. Handschrift betreffende de ramp van Woerden in 1813. Brief van Margaretha van Parma aan Floris van IJsselstein. De komst van den hertog de Medina Celi te Sluis. Bijzonderheden uit de oude registers van resolutien of passeringen, berustende in het archief der stad van Sluis.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam:

Verhandeling over den Nederlandschen versbouw, door Mr. Prudens van Duyse. Bekroond in den jare 1851 door de 2^e klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten, en uitgegeven door en voor rekening van het Gouvernement der Nederlanden. 's Gravenhage, 1854, 2 deelen.

Van Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam:

Levensberigt van Pieter Jacob van Maanen.

In ruiling ontvangen:

Van de *Société Archéologique de Namur*:

Annales, tome III. 4e livr. Namur, 1854.

Rapport sur la situation de la Société, pendant l'année 1854.

Présenté par Mr le Président dans l'assemblée générale du 4 février 1855.

Verzameling van stukken meest betreffende de Oost-Indische Compagnie. Medegedeeld door Mr. R. W. Tadama, te Zutphen.

Wordt besloten deze verzameling in handen te stellen van Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam, met verzoek deswege verslag te willen uitbrengen.

Charters betreffende het voormalig St. Barbara gasthuis te Utrecht. Jhr. J. J. de Geer, brengt eene verzameling charters ter tafel het voormalig Barbara gasthuis betreffende, die door een lid des Genootschaps ter beschikking van hetzelfde gesteld worden. De heer de G. stelt voor om deze verzameling, na behoorlijke inventarisatie, aan de stad Utrecht ten geschenke aan te bieden, zich voorts bereid verklarende om die inventarisatie op zich te nemen en tevens te berigten, welke charters belangrijk ter uitgave in een der genootschappelijke werken mogten bevonden worden.

Handschrift betreffende de ramp van Woerden in 1813. De heer Mr. J. A. Grothe, te Utrecht, deelt mede een handschrift in drie deelen, getiteld: *Werksaamheden der Commissie ter leniging van de ramp de stad Woerden en derselver ingezetenen, op den 24 November 1813 overgekomen*, door Jacobus Albertus van Wenen, predikant der Hervormde gemeente te Woerden en lid der Commissie.

Brief van Margaretha van Parma aan Floris van Egmond.

Het is moeilijk te bepalen van welk jaar omstreeks deze brief welke van zeer vertrouwelyken aard is en waarin gewag gemaakt wordt van de ziekte van haren zoon dagteekent.

Monsr. d'Ysselstain. Mon cousin, je me recomande a vous, mais par ensemble je me complains de vous, de ce que en si long temps je nay point eu de voz nouvelles. Ayant nagueres seen l'inconuenient de maladie de vostre maistre, mon filz, que mont este bien dures et desplaisantes nouvelles. Jenuoye le present porteur Balthazar, afin de sauoir et entendre au vray comment jl lui est de ladite maladie, et de moy en rapporter, car jusques jen auray nouvelles par homme qui lait ven de luoil, je non seray a mon contentement. Si vous pryé que par ledit Balthazar men vueilliez faire sauoir ensemble de voz autres nouvelles, mesmement de l'espoir on apparence que est du retour de vostre dit maistre mon filz et que par les entrevenans je puisse auoir entre deux aucun mot de voz nouvelles en recompense du temps passe, quil ne vous est point souenu de vos ames. Et atant, mons^r. d'Iselstain, mon cousin, le Saint Esprit vous ait en sa bonne garde. Escript a Malines le vie jour de May.

Get. Margarete.

Opschrift. A mons^r. d'Yselstain, mon consin.

De komst van den hertog de Medina Celi te Sluis. Medege-doeld door den heer J. H. van Dale, te Sluis.

Het is uit de geschiedenis onzes vaderlands genoegzaam bekend, dat de hertog van Medina Celi in 1572 uit Spanje herwaarts overkwam, en met zijne vloot te Sluis binnen liep. Volgens 's Gravesande, *Hist. aaneenschakeling*, kwam hij aldaar aan op den 12^{en} Junij van even genoemd jaar. Van Meteren bepaalt den dag niet naauwkeurig, doch uit den zamenhang van zijn verhaal is genoegzaam op te maken, dat des hertogs aankomst tusschen 10 en 12 Junij, d. i. op den 11^{en} Junij gesteld moet worden, gelijk zulks dan ook geschiedt door P. Bernardus de Jonghe in zijne *Gedachte Geschiedenissen*, I. bl. 192 1);

1) Ook Castis, *Juerboecken der stad Brugge enz.*, II. bl. 264.

hetwelk door Arend in zijne *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands* wordt gevolgd. Wij achten het niet ongepast, opmerkzaam te maken op het in het oog loopend verschil dat er heerscht in het verhaal van des hertogs aankomst enz., zoo als deze beschreven wordt bij van Meteren in zijn 4de boek, folio 70 ¹⁾, en bij van Lennep in de voorn. *Geschiedenissen van Noord-Nederland* enz., 2^e afd, 1^e st., bl. 96. Wij vestigen de aandacht slechts op twee gewigtige zaken: 1° van Lennep plaatst bij den scheepsstrijd voor 't Zwin, die bij de komst van Medina Celi plaats had, de zelfopoffering van Sebastiaan de Lange van Veere; van Meteren, — en Arend volgt hem ten deze, — plaatst haar echter, fol. 70, 4^e boek, op 22 Mei, bij eene der gelegenheden dat de Spanjaarden het ingesloten Middelburg toevoer van levensmiddelen, enz. wilden aanbrengeu. 2° Terwijl van Meteren, Ewout Pietersz. Worst, admiraal van Vlissingen, noemt als het hoofd der Zeeuwsche vloot, die de Spaansche vaartuigen aantastte, wordt bij van Lennep als zoodanig vermeld Bartel Ewouts, die bij van Meteren niet voorkomt; doch deze laatste noemt eenen Bouwen Ewoutsz., als schipper op een Vlissingsch vaartuig, dat met de Spaansche vloot mede was gekomen en, even als de overige schepen, Spaansch krijgsvolk aan boord had. Dit vaartuig op de zandbank de Paardemarkt vastgeraakt zijnde, maakte Ewoutsz., den gang der zaken ziende, gemeene zaak met zijne stadgenooten en bragt zijn schip, bij hoog water vlot geraakt, behouden te Vlissingen binnen. Welligt heeft een en ander aanleiding gegeven tot misverstand. Bedriegen wij ons niet, dan is Bouwen of Boudewijn Ewoutsz. dezelfde als Bartel Ewoutsz., wiens naam ons niet ontmoet is. Bouwen Ewoutsz. werd, kort na den scheepsaanval voor 't Zwin, schipper op der Vlissingers admiraalschip, en volgde in Mei 1573, bij den dood van admiraal E. P. Worst, dezen in die waardigheid op. Hij overleed echter reeds in hetzelfde jaar. Wij achten het bovenstaande genoeg, om er de aandacht der geschiedvorschers

1) Uitgave van 1608.

op te doen vestigen, en laten hier onder drie stukken volgen, ten naauwste in betrekking staande tot de komst van Medina Celi te Sluis, menige ongekeende bijzonderheid aan het licht brengende en het reeds bekende toelichtende of bevestigende. Ze zijn ontleend aan het *Register van Passeringen* der stad Sluis, loopende over 1572 en 1573. Wij geven den inhoud getrouw weder, alleen de spelling eenigszins wijzigende.

Attestatie. Guillame van Hende.

Allen den genen, die deze presente letteren zullen zien ofte hooren lezen, burgemeesters en schepenen van der stede van der Sluis en Waterregte, saluut! Unte dien dat men naar regt en reden schuldig is te certificeren alle waarachtige zaken, zonderling als men dies verzoekt is, zoo ist, dat wij, ten verzoeke van Guillame van Hende, certificeren en attesteren voor waarachtig dat de Excellentie van den hertoge de Medina Celi gearriveerd is met zeker mombre van schepe binnen den Zwene en havene van der Sluis, op swoensdags den 11^{en} dag Junij, wezende 's daags voor de octave van heilig Sacramentsdag laastleden, in dit tegenwoordig jaar x^{ve} twee en zeventig. En dst dezelve hertog in propren persone gekomen is met een pynatse of kleen schipken tot in de Vliet van der Sluus, aldaar zijne Excellentie op de kaai van de vliet eerst land genomen heeft, ten zelfden woensdage 11 Junij omtrent den vier uren na noene, immers een luttel tijds vóór loftijd. En overzulks is regt van de voornoemde kaai gegaan naar de Sint Janskerk, zonder eenigszins te diverteren, aldaar zijne Excellentie 't lof in persoon gehoord heeft. Al 'twelk wij voor zoo waarachtig wel mogen attesteren, want boven de wetenschep en goede memorie, die wij daaraf hebben, zoo heeft ons 'tzelve ook zoo gebleken bij diverse notitien daaraf gehouden. Van 'twelk wij den voornoemden Guillame van Hende wel hebben willen consenteren ~~deze~~ onze opene attestatie omme hem daarmede te behelpen, daar en zoo 't naar regt behooren zal. In oorkondschepe op den 13^{en} van December 1572."

Renunciatie. Johan de Puerto.

» Wij baljuw, burgemeesters en schepenen der stede van der Sluis en Waterregt, doen te weten dat op den vijfden dag van Hooimaand 1573 voor ons, collegialiter vergaderd zijnde, gekomen en geccompareerd is Johan de Puerto, biscayen, burger van Sestoc tusschen Bilbau en Portugalet, ons vertoogende hoe hij, schipper en pilote geweest had van eenen schepe, genaamd Sint Joris, gekomen met de vloot van den doorluchstigen heer, mijn heer de hertog de Medina Celi, bevracht met wol en soldaten, wezende een van drie de schepen, die ten dage van het arriveren van mijnen voornoemden heer den hertog in de haven en Zwene van der Sluis, verbrand zijn geweest bij die van Vlissingen, vijanden en rebellen van den koning onzen geduchten heer. En want het zelve schip met al de goedingen gebleven en verbrand was, zoo voorzcid is, zoo dat er zeer luttel af gebergd is, en dat hetzelfde schip verassureerd en verzekerd was, zoo verklaarde hij comparant, dat hij als schipper en nitername van die 't zonde mogen aangaan, was rennuncierende van alzulke goedingen als er mogten gebergd wezen tot profijte van de assuradeurs en verzekraars, ons exhiberende en doende lezen te dien fine zeker schriftelijk protest in 't Spaansch, daar door wij deze gesteken en getransfixeerd hebben, verzoekende dat men dezelve gebergdde goedingen zoude wettelijk verkoopen bij den stokke, en dat wij hem daarvan en van dat hetzelfde gekost had van bergen en ander onkosten, mitsgaders van deze zijne rennunciatie en protest zouden willen verleenen deze onze opene letteren van attestatie. Dien volgende zoo hebben wij gedaan verkoopen openbaarlijk bij den stokke al de goedingen, die er van den voornoemden schepe gebergd zijn geweest en daaraf gedaan stellen den inventaris en prijs dat die verkocht zijn geweest bij onzen griffier of secretaris, mitsgaders ook al de onkosten daar af geloopen van berggeld en andere wettelijke kosten, al volgende den zelve inventaris en rekening door deze letteren ook door gesteken en

gezegeld zijn. (Van al 'twelk wij den voornoemden Johan de Puerto geconsenteerd hebben deze onze opene letteren van attestatie, om hem daarmede te behelpen daar en zoo 't naar regte behooren zal). Certifierende voorts dat de voornoemde Johan ons bij eede verklaard heeft, gegeven te hebben zijnen bootsgezellen van den zelven schepe, die hem ook hebben helpen partie van de voornoemde goedingen bergen, bet dan zes dukaten om teergeld en naar huis te keeren en ten respteete van hunlieder moeite, van al 'twelk wij den voorn. Johan de Puerto geconsenteerd hebben onze opene letteren van attestatie om hem daarmede te behelpen daar en zoo 't naar regte behooren zal. In oorkondschepe van welken enz."

Aann. Er is aan dit stuk blijkbaar een dubbel slot. Daarom hebben wij het eerste, dat in de aete is doorgehaald, tusschen ( ) gesteld.

13^{en} van Mei 73, *present* Jeronimns Reyniers en Joos van der Strate.

* Doen te weten dat wij waren als schepenen op den zolder van den schepenhuiuze dezer voorn. stede. Aldaar Cornelis Becq, officier der zelve stede, ten verzoeke van Antonio Diest, nittername van de consuls van der natie van Spanje over de suppoosten van der zelve natie, als de preëminentie hebbende en van allen ouden tijden in possessie zijnde te vervolgen en salveren tot profijte van haarl. suppoosten alzulke goedingen als uit Spanje herwaarts over arriveren die op zie bederven, geroofd en gestolen worden, wettelijk arresteerde zes hoopen Spaanse wol, op denzeluen zolder liggende en bij mijn heer den baljaw der zelve stede aangesproken, als gekomen uiter stede van Vlissingen, gemerkt dat de zelve wol toebehoort den suppoosten van de zelve natie, gekomen met de schepen lest gearriveerd binnen dezen lande, met de armeye van den hertog van Medina Celi, bij dezelve van Vlissingen, rebellen van zijne majesteit en piraten, te Vlissingen ingehaald en geroofd, en alzoo gestolen goed zijnde. Om bij de voorn. con-

suls dezelve wol beweegd en gedistribueerd te worden haarl. suppoosten, wien dezelve bevonden wordt te behooren, met presentatie van den voorn. baljuw eerlijk te contenteren van zijnen exploite en devoire hierinne gedaan. En wierd aldaar bij den voorn. officier elken geïnterdiceerd, ter presentie van den onderbaljuw, de voorn. wol te verkoopen, veralieneren of verporren op arresthrake, behoudens elk zijn regt. In kennisse."

Bijzonderheden uit de registers van resolutiën of passeringen berustende in het archief der stad Sluis. Medegedeeld door voornoemden heer.

In de oude registers van resolutiën of die van passeringen, welke in sommige archieven berusten, vindt men niet zelden besluiten of acten, bijzonderheden of merkwaardigheden hevvattende, welke men elders vergeefs roept, en die soms vnn groot gewigt zijn voor de geschiedenis, het zij voor die der stad, in wier midden zij zijn opgesteld, of wel voor die van 't vaderland in 't algemeen. Wij achten het niet ondoelmatig door het openbaarmaken dier acten of resolutiën zelve, nieuwe bouwstof te leveren voor de geschiedenis van stad of land, gelijk wij dan daarmede een aanvang willen maken, in de hoop, in 't vervolg nog meer dergelijke bijdragen te kunnen leveren.

Consent. Moeder van de Magdalene.

Op den 9^m dag van Spørkele 1572 zoo heeft 't college van burgemeesters en schepenen der stede van der Sluus, ten neerstigen verzoeke van vrouw Francken van der Woude, moeder van den convente van Sint Katherijne, gezeid de Magdalene dezer stede, met Christiaan de Plaekere als voogd en ten rade wezende van den zelven convente heml. geconsenteerd voor zooveel als 't de voorn. stede en de keuren van dien aangaan mag, en behoudens 't adveu van mijn' eerwaardigen heer den bisshop van Brugge, dat de voorn. moeder zal mogen doen afbreken en weren een klein kapelleken, dat 't voorn. convent heeft, staande aan de oostzijde van de Zuiderzee dezer stede

op 't land van den voorn. convente, aan beide zijden, wezende nog reliquie van haarl. ond convent van Sint Katharijne, ende materialen van dien te mogen verkoopen en appliqueren tot meesten profijte van den zelven convente, behoudens dat zij een' muur in stratevaart zullen laten en stoppen in kalk, van gelijke hoogte dat de andere muren zijn. En dit ten respecte en omme dieswille, dat in 't zelve kapelleken in zeer langen tijd geen dienst gedaan is geweest, en dat de soldaten 't houtwerk van dien meest al afgetrokken en verbrand hebben, en ter ruine gebragt. Om 't meeste profijt en oorboor van den voorn. convente, zoo de voorn. moeder en voogd, mitsgaders Mayken Beernouts over de gemeene religieuzen van den voorn. convente verklaard. Actum als voren.

Aann. Bovenstaande acte wijt op de kapel, waarvan Dr. J. Ab Utrecht Dresselhuis in *Zeeland*, Jaarb. voor 1852, bl. 154 en 155, dat ze in 1572 werd afgebroken. Hem, die met de vroegere inwendige gesteldheid van Sluis bekend is, is de bepaling aan de oostzijde der Zuidkeure voldoende om de ligging van het oude convent op te maken; de Zuidkeure heet thans de Nieuwstraat. Nabij de ruine van de oude Oostpoort der stad Sluis wijst een stuk lands, dat den naam van Magdalene draagt, zelfs in den mond des volks, de ligging van het tweede kloostergesticht aan.

11^{en} in Hooimaand 1575, *present* Christiaan Victoors en Karel van de Walle.

» Doen te weten dat wij waren in 't collegie van schepenen derzelve stede, aldaar gekomen en gecompareerd zijn jonkvrouw Anna van der Woude met zuster Jozijnken Block religieuse, over heml. en niter name van al de gemeene religieuzen van den kloostre en convente van Sint Kathelijne, genaamd ter Magdalene, staande binnen deze voorn. stede, geassisteerd bij Adriaan van der Woude en Hieronimus Regniersz, als voogden van den zelven convente, en vertoogden hoe door de groote duurte van alle zaken en 'taannemen van diverse dochterkens,

haarl. tafelieren, in den goeden tijd aangenomen, 'tzelve convent van over zeker jaren gevallen was in groote achterheden en schulden in der manieren, dat 'tzelve convent, geen geloove meer hebbende, noch gered geld, alle dingen ongelijk duurder koopen moet dan anderen. En waut er mits 't kleene inkomen van denzelven convente, als maar wezende zeven of acht ponden grooten 's jaars, geen apparenter middel was om de zelve schulden te ontkomen en kwijten, dan door 't verkoopen en vertransporteren van zekere rente van vier ponden grooten sjaars, losselijk den penning 16, bezet, verzekerd en geassigneerd op 37 gem. 1 lijne 96 rooden lands, liggende binnen den ambachte van Oostkerke en prochie van Lapschure, daaraf de letteren van constitutie zijn in date van den derden van Ougst 1529, getransporteerd tot profijte van den voorz. convente bij de voogden van de kinderen van wijlend Adriaan van der Wonde, tot onderhoud van de voorn. jonkvrouw Anna van der Wonde, ten tijde dat dezelve jonkvrouw Anna eerst gasnvaard is geweest en perfeste in 't voorn. convent, zoo verzochten de voorn. comparanten zeer naarstelijk geautoriseerd te zijn om dezelve rente te mogen vertransporteren en de penningen daaraf komende te employeren in betaling van de schulden van den voorz. convente. Mits twelke 't voorn. college, genoeg geïnformeerd zijnde van de t'achterheden en armoede van 't voorz. convent en considererende dat de voorn. moeder dezelve rente in 't voorn. klooster gebragt hadde, dat zijl. ook over zes of acht jaren zelf gelost hadden 30 sch. gr. 's jaars, in mindering van 2 ~~sch.~~ 's jaars, die 't voorn. convent jaarlijks geldende was de kerk of disch van onzer Vrouwen in Sluis. En op alles gelcet, 'tzelve college consenteerde en autorizeerde de voorn. comparanten om te mogen verkoopen en vertransporteren de voorz. rente van 4 ~~sch.~~ gr. 's jaars en te dien finje te verkennen tot profijte van den kooper of koopers van diere alzulke letteren van transporte en opdragte als 't behooren zal; behouden en met expressen last dat de voorn. voogden met de penningen daaraf komende, lossen zouden de resterende

10 sch. 's jaars van de voorz. rente van 2 ~~fl~~ gr. 's jaars, die 't voorn. convent jaarlijks gegolden heeft de voorn. kerk of disch van onzer Vronwen in Sluis, en dat zij met de reste van de penningen betaald zullen worden, zoo dezelve voogden beloofden te doen. Actum, den 11^m in Hooimaand xv^e vijf en zeventig."

Hierop volgt de acte van transport aan Adriaan de Makere voor de som van 64 ponden grooten.

Aanm. Het bovenstaande stuk is van veel belang voor de geschiedenis van het Katharina convent, gezegd de Magdalene, daar het ons deszelfs financielen toestand leert kennen, weinig tijds vóór de hervorming te Sluis doorbrak, en het klooster gesupprimeerd en verkocht werd.

Acte. A. de Makere, Philippus de Witte.

„Gehoord bij den collegie van schepenen der stede van der Sluis, 't rapport van den burgemeester van der courpse voor schepenen en griffier gekomen zijnde van Brugge van de enterprinsen bij den Prinse en zijne geallieerden geconcipeerd op Sluis, volgende 't schrijven van den groot commandador en 't verklaars van mijnheer den burgemeester Pardo, 't voorn. college heeft gedeputeerd bij dezen d'heer Adriaan de Makere, afgaand burgemeester, en Philippus de Witte om alle naarstigheid te doen, dat de partijen van de fortification die besteed zijn, in alle diligentie volkomen mogen worden. En van die besteed zijn, te vervolgen aan de comysen (die men verwacht van Brugge en van den Vrijen), dat die mogen besteed en ook in diligentie volkomen worden. Voorts alle naarstig toezigt te nemen en te vervorderen eerst en principalijk den boom, dat die mag gemaakt worden voor de Vliet; en dat zij voorts zullen doen maken alle andere zaken, die zij noodzakelijk zullen bevinden tot fortificatie en defensie van der stede, zoo aan 't geschut als muragien en vesten, nemende daartoe ook advys van mijnheer den ontfangen als hij in stede wordt; en 't voorn. college bij dezen te doen betalen, 't zij bij den voorn. ontfan-

ger of bij zijnen commys van de assijzen, alle werken die zij tot fortificatie en defensie dezer stede zullen doen maken, al en hadden zij daaraf ook 'tadvys niet van den voorn. ontfan-ger, behoudeus dat in dien gevalle elke besteding niet en ex-cedere twee ponden grooten. Actum in 't voorn. college, den 21^{en} dag van Ougstmaand, xv^o lxxiii.

Aann. Getuigt deze acte aan den eenen kant voor de on-vermoeide waakzaamheid van den groot commandador Louis de Requesens, aan den anderen kant stelt zij Prins Willems werk-zamenheid in 't licht.

9 Vergadering. 5 Mei 1855.

Epistolae Frisiorum. Handschriften afkomstig van Dr. Cornelis Booth. Verzoek van een theol. student uit Frankfort aan den graaf van Hohenlo om onderstand, 1601. Uitspraak van den hove van Holland in de geschillen tuschen Cornelis van Bergen en Philips van Wassenaar over de ouderlijke nalatenschap zij-ner huisvrouw Gijberta van Zevenhoven.

Epistolae Frisiorum. De heer Mr. J. A. Grothe deelt een handschrift mede getiteld: *Ereditorum Frisiorum aliorumque viro-rum doctorum epistolae Mss. maximam partem ineditae, collectae et scriptae manu Simonis Abbe Gabbema. Adjunctae huic volumini Antonii van Dale epistolae Mss. ineditae ad Th. Jans Almelove-niem*, hetwelk op voorstel van Jhr. Mr. B. J. L. de Geer in handen zal worden gesteld van den heer Delprat, emeritus Waalsch predikant te Rotterdam, met verzoek om te mogen vernemen, welke brieven nog onnitgegeven zijn en belangrijk genoeg voorkomen om in de genootschappelijke werken te wor-den opgenomen.

Handschriften afkomstig van Dr. Cornelis Booth. De heer Mr. J. A. Grothe deelt eenige bijzonderheden mede omtrent de door hem enden heer Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht voor gezamenlijke rekening onlangs aangekochte handschriften en

stukken, afkomstig uit de verzameling van den bekenden ondeheidkundige, Dr. Cornelis Booth, waarvan in het jaar 1840 reeds een aanzienlijk gedeelte voor het provinciaal archief van Utrecht werd aangekocht ¹⁾.

Verzoek van een theol. student van Frankfort aan den graaf van Hohenlo tot onderstand, 1601.

Animi et corporis saltem Nestorem.

Esaias propheta, generosissime ac victorioso comes, domine clementissime, de studio beneficendi erga tenuioris fortunae homines exercendae admodum uenuste docet, »Frangere esurienti panem, et nudum vestibus orna", quibus uerbis omnes christianos homines fraterne admonet, ut proximo dnro paupertatis telo conflictanti auxiliatrices manus dementer porrigant iisquo in rebus aduersis opem ferant. Cum a ego pauper studiosus in terra Guilicensi ad tempus aliquot tenuae iuuentuti profuerim, in hac extrema mundi senecta propter oppugnationes crebras oras istas derelinquere coactus, conditione mihi prospicienda, in qua iuuentutem erudiendo vitae alimenta acquirere, honeste vivere et Deo seruire possim, non dubito quin pii christiani id audientes, officinum omnia humanitatis studia in me miserum sint collocaturi. Quare U. D. propter commune charitatis christianae ac fraternitatis ninculum etiam atque etiam rogatam volo, ne U. D. granetur hunc meum statum ad ruinam inflexum viatico aliquo elargiri, quo meam vitam honeste tueri queam, pro quo officii genere U. D. Deum Opt. Max. remuneratorem amplissimum habebit, et si quid penes me erit, quo aliquando meam ergo U. D. declarare queam, gratitudinem eam omnem me debere ingenue fateor. Ex tempore.

V. D.

Addictissimus,

Nicolaus Hugo, studiosus Francofurdiensis.

Afschrift. Aen den welgeborenen herrn, herrn Philip, grauen zu Hogenlo, freyherrn zu Langenberck, luytenant gene-

1) Zie Dr. P. J. Vermeulen, *Verslag aangaande de archieven te Utrecht*, Utrecht, 1850, bl. 40 en volg.

rael der Vereenigden Nederlandschen Provincien, mijnen genadigen heern.

Aan de kantrijde staat aangekeekend: Gegeuen eenen gulden den 27^{en} Maerte 1601.

Uitspraak van den hove van Holland in de geschillen tusschen Cornelis van Bergen en Philips van Wassenaar oer de ouderlijke nalatenschap zijner huisvrouw Ghijsberta van Zevenbergen. Men zie in verband hiermede hunne huwelijksche voorwaarden, medegedeeld in de *Kronijk* 1854 hl. 315. Het afschrift dezer uitspraak luidt als volgt:

»Alsoe twyst ende geschille geweest es tusschen den eedelen vromen heeren Cornelis zoon van Berghen, ridder, heer van Greuenhrouck, van Noirdeloos, marscalek vanden Roemaschen conynck ende ertshertoge Philips zijne genaden zoon ende erfachtigen heer etc., inden name van vrouwe Marie van Zenenbergen zijne huisvrouwe, vrouwe van Noerdeloos ter eene zijde, ende heeren Philips van Wassenaer, ridder, inden name van vrouwe Ghijsrechte van Zeuenherghen zijne huysvrouwe, vrouwe van Voerburch ter andere, roerende alle alsulcke geschillen als zijloyden te samen ende onder malcanderen hadden angaende die successie, erfnisse, makinghe, besterfennisse, bespreck ende anders, zoo wel vanden hylicke voirwaerden vande huysvrouwe vanden voors. heeren Philips vanden goeden haer bij denzeluen bylicke voirwaerden gemaet, vande erfnisse ende goeden vande vrouwe moeder van dezelve huysvrouwe van den voirs. heeren Philips, vanden goederen ende besterfennisse van wijlen heeren Ghijsbrecht ende Jan van Vyanen, ridderen, ende oic vanden goeden ende besterfennisse van eender joncfrouwe, genoemd die joncfrouwe van Campe, als oic van allen anderen goeden, hoedanich die zijn ende dairinne die voirs. vrouwe van Voerburch, huysvrouwe vanden voirs. heeren Philips, gerechticht mochte wesen, het waert dat die gecommen waeren vande zijde vanden heer van Zeuenbergen, vader vande voors. vrouwe van Voerburch, vande zijde van wijlen hoere vrouwe moeder ofte andere huer oemes vrienden ende magen, daerinne zij

enich recht hebben mochte tot desen tijt toe, gheen goeden vuytgesondert, noch leen noch eyghen, roerende noch onroerende, ende daer of die zelue partijen houen verclaert ende elc van hem inden name als bouen alle huer geschillen gebleuen zijn anden welgeboeren mogenden ende vromen heer den graue van Egmonde, heer tot Bar etc., stadthouder generael van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, ende heloeft hebben te onderhouden, te volcommen ende nae te gaen alle tguent dat bijden zeluen graue van Egmond mitten gheenen, die hij tot zijnen raede nemen, vuytgesproken worden sal, zonder dair tegens te doene hij reductie, hij appellacie, hij relienemente oft ander nyenwe vonden, hoedanich die wesen moghen, dair mede zij him ter contrarie der vuytsprake, die gedaen sal wesen hij den voors. graue in namen voors. eenichsins zoude mogen behelpen, gelijk dat blijkt hijde acte vanden compromisse hiernaer volgende ende geincorporeert." Vpten dach van huyden soe compareerde voordien houe van Hollant die edelen ende vromen heeren heer Cornelis zoon van Berghen, heer van Greuenbrouck, van Noordeloes etc. inden name als man ende voicht van vrouwe Marie van Zeuenberghen zijne huysvrouwe, vrouwe van Noordeloes, ende heeren Philips van Wassenaer, ridder, als man, voecht ende inden name van vrouwe Ghijsbrechte van Zeuenberghen zijne huysvrouwe, vrouwe van Voerhurch, ende die voors. heeren Cornelis ende heeren Philips, hij expresse consent, helieuen ende onergeuen van zijner huysvrouwe voors., die daer mede tegenwoordich was, submitteerde himlieden ende elcx van hem, van alsnelcke geschillen als zijluyden te samen ende onder malcanderen hadden angaende die successie, ernisse, makinghe, besternisse, bespreck ende anders, zoo wel vanden hylicxe voirwairden vande huysvrouwe vanden voors. heeren Philips, vanden goeden haer bijden zeluen hylicxe voirwairden gemaect, vande ernisse ende goeden vande vrouwe moeder vande zelue huysvrouwe vanden voors. Philips, vanden goeden ende besternisse van wijlen heeren Ghijsbrecht ende Jan van Vyanen, riddersen, ende oic vanden goeden ende hesternisse van eender

joncfrouwe, genoemt die joncfrouwe van Campe, als oio van
 allen anderen goeden, hoedaenich die zijn ende daerinne de
 voors. vrouwe van Voerburch, huysvrouwe vanden voors. heeren
 Philips gerechticht mochte wesen, het wairt dat die gecoom-
 men waeren vande zijde vanden heer van Zeuenberghen, heer
 vader vande voors. vrouwe van Voerburch, vande zijde van
 wijlen hoer vrouwe moeder ofte andere huere oemers, vrunden
 ende maghen, daerinne zij eenich recht hebben mochte tot de-
 sen tijt toe, gheen goeden vuytgesondert, noch leen noch eyghen,
 roerende noch onroerende, int seggen ende arbitraige vanden
 waelgeboerea, mogenden ende vromen heer den graue van Eg-
 monde, heer tot Bar etc., stadthouder generael van Holland,
 Zeelaat ende Vrieslant, mit den ghenen, die hij in desen saicke
 tot hem nemen sal, ende zoe wes bijden voors. graue van Eg-
 monde mit den ghenen, die hij tot zijnen rade in desen sake
 tot hem nemen, verclairt ende vuytgesproken wesen sal, tselue
 hebben beloeft die voors. heeren Cornelis ende heeren Philips
 ende elcs van him inden mane als bouen te onderhouden, te
 achtervolgen ende te volcommen ia allen saicken, sonder daer
 af in gebreke te wesen, vptie pene van zes hondert marek zil-
 ners tegens mijnen alderghenadigen heeren te verbueren, ende
 renunehierden van allen reductien, appellacien, relionementen,
 gracen van princen, beneficien van rechten ende van alle nyen-
 we vonden, dair mede zijluyden ende elcs van him him zoude
 moegen behelpen tegens ende in contrarie der voors. vuytspra-
 eke, eade die voors. heeren Cornelis beloefde tguent dat hij in
 dese sake doet ende geseyt heeft, te onderhouden ende in alle
 tguent dat hij in dese ouergheeft eade dairinne dat hij him sal
 laeten condempneren, dat hij tselue zijnre voors. huysvrouwe,
 alsoe zij niet present en was, sal laeten ende doen ratiffioeren
 ende doen onderhouden mit alsuleke vastiehey, condicien ende
 voirwairden als dairtoe behoert; ende omme dat te onderhouden
 ende te volcommen mit alle tgueat dat voors. is, versochten die
 voors. heren Cornelis van Berghen, indea name als bouen, ende
 heeren Philips van Wassenaer, inden name vande vrouwe van

Voerburch zijnder huysvrouwe, die aldaer jegenwoirdich stont ende tselue oick versochte, gecondempneert te wesen. Geboort welck versouck tvoors. hof heeft den voors. heeren Cornelis, inden name als bouen, ende oic den voors. heeren Philips, inden name als bouen, mitgaders die vrouwe van Voerburch in tguent des voors. is, gecondempneert ende condempneert mits desen. Aldns gedaen inden Haghe den elfften dach in Decembri anno twee ende tnegentich, hij meester Geryt vander Mye en Symon Pieterszoon, raidslyuden van Hollant, mij jegenwoirdich C. Duyt." Soe yst dat die voors. graue van Egmonde mit den cedelen vromen heer den heer van Wassenaer, heeren Clais van Assendelf, ridder, meester Jacob van Almonde ende Philips Ruychroch vander Werue, raidslyuden, ende Florys van Wijngerden griffier van Hollant, als bij him in desen sake gekoeren ende genomen omme dese vnytsprake te doene in jegenwoirdicheyt vande voors. twee partyen in presencie vanden luyden vanden raide ende mannen van leene van Hollant hier nae verclairt, vptic voergenoemde geschillen van partijen mit alle dat dair an cleeft, vuytgesproken ende verclairt heeft, zeyt ende verclairt, eerst dat die voors. heeren Cornelis inden name van zijnder huysvrouwe aenvaerden hebben ende behouden sal voer haer, bueren eruen ende naercommelingen die stede, slot ende heerlicheit van Zeuenbergen mitten anwassen visscherie, vogelrie ende alle hueren toebehoeren, dat huys mitter heerlicheit van Ranst, thijnsen, hoeuen, bosschen ende andere allen zijnen toebehoren, het zij leen ofte eygen, mitgaders een huys, staende binnen der stede van Liere, in alle manieren als die heer Aernt, heer van Zeuenbergen, dat int laetste van zijnen leuen beseten heeft, die heerlicheit goeden mit allen zijnen toebehoeren van Heesbeen, die heerlicheit van Noerdeloos mitten leengoeden ende eruen daertoe behoerende, die goeden van Heemskereck, die heerlicheit van Oesthuysen, die goeden van Vredensteyn, alle die goeden achtergelaten bij wijlen heeren Ghijsbrecht ende Jan van Vyanen, ridderen, ende oick vande voors. joncfrouwe van Campe, gelegen omtrent Breda, te leen gehouden vanden

heer van Breda, mitsgaders ende generalicken alle anderen goeden beyden, leen ende eygen, erue ende hane, roerende ende onroerende, schulden ende wedersculden mit allen van dien achtergelaten bij wijlen heeren Aernt, heer van Zeu-bergen voors. ende oick bij vrouwe van Noerdeloes ende van Vyanen, wijlen heer vader ende vrouwe moeder vander huys-vrouwe vanden voors. heer Cornelis ende andere huere oemers ende vrunden bouen genoempt, tot sulcken rechten als die bij doode vanden voors. personen achtergelaten zijn; ende tegens desen ende tguent die voors. is, zoe sal hebben die vrouwe van Voerburch voors. vanden voors. heeren Cornelis inden name als bouen vier hondert gulden erflicke jaerlicxe renten zuuer zonder eenige belastinge van commer, bezwaernisse van schulden ofte anders, in afcortinge van welke jaerlijcx renten ende omme die jaerlijcx ontfangen te wesen bijden voors. vrouwe van Voerburch, die voors. heeren Cornelis ouergeuen ende bewij-sen sal die voors. vrouwe van Voerburch, eerst die heerlichbode van Nyecoip ende Noerden mit allen huere toebehoeren ende geuolch, noch die renten op tveer van Vyanen mit den goeden daerontrent gelegen ende ter rechter waerde, prijse, tauxacie ende groothinge van dat die zelue heerlichkeiten ende goeden ge-tauxeerd ende gegroot zullen zijn jaerlicx waerdich te wesen bij meester Jacob van Almonde, Philips Rnychrock, vander Werue, Symon Pieters zoen ende Dirck van Almonde, die beyde die voirs. partien daertoe genomen hebben, ende zullen die voors. partien die tauxacie, prijsinge ende grootinge alsoe gedaen bijden voors. vier gekoeren personen ofte tmeestedeel van himlieden, vast ende gestade ouderhouden onuerbreckelick, ende van tguent dat die voors. heerlicheiden van Nyecoop ende Noerden mit alle zijnen toebehoeren ende geuolch, mitsgaders die renten van tveer van Vyanen mit den goeden dair ontrent gelegen, myn beloepen in jaerlijcx rente ende niet strecken en mogen omme die veruollinghe vanden vierhondert gulden jaerlicxe renten der voors. vrouwe van Voerburch toe geuonden, die sal die voors. heer Cornelis inden name als bouen terstont oeck ouersetten

voerden leenheere ende bewijzen an zekere percheelen van goeden vuyt die heerlicheit van Noerdeloos ofte vuyt die goeden van Heemskerck, alle ten tauxacie, prijse, waerde ende groote vande vier bouen gekoeren ende genoemde personen, ende daer toe zoe zal die voors. heeren Cornelis noch de voors. vrouwe van Voerburch geuen een huys, staende bynnen der stede van Vyane, zonder cortinge te wesen vanden voors. iiij^e gulden jaerlicxe renten, des zoe zullen alle die andere bouen verelaerde percheelen der voors. vrouwe van Voerburch gemaect ende gegeuen in bewijsinge vanden voors. iiij^e gulden jaerlicxe renten, indien de selue vrouwe van Voerburch ofinich worde zonder blijnende geboorte, wedercoemen ende eruen, vrij, onbelast an huere gerechte erfgenamen, ende bouen daer vierhondert gulden jaerlicxe renten ende bewijsinge van dien, zoe zal die voors. heeren Cornelis noch geuen ende betalen der voors. vrouwe van Voerburch die somme van achtien hondert ponden tot vier-tich gr. tpont, nae de leste eualuacie voer date van desen, daer inne dat die voors. heeren Cornelis ofslach wesen sal zes hondert der zeluer ponden ende niet meer, ende dat voer vier hondert ponden, die de voors. heeren Cornelis voer den voors. heeren Philips betalen moet den tresorier vande oerde voer tailuer der voors. heeren Philips gelenert ende voer alle die penningen goude ende siluer, bijden voors. vrouwe van Voerburch, huysvrouwe vanden voors. heeren Philips, ten dage toe van huyden ontfangen, ende vanden resten vanden anderen penningen, bedragende ter somme van twalef hondert der voors. ponden, al die voors. Cornelis betalen den voors. heeren Philips, inden name van zijne huysvrouwe, twee hondert der voors. ponden, Kersmisse naestcommende noch twee hondert der zeluen ponden onser Vrouwer Lichtmisse naestcommende, noch twee hondert of xiiij dagen daer nae onbegrepen, noch vierhondert der voors. ponden te Paesschen naestcommende, ende die andere ende leste vier hondert der voors. ponden tSinte Jacobs daghe inden somer oic eerstcomende, ofte binnen eender maent nae elken van desen twee lesten termijnen oic onbegrepen; wel verstaende dat

die voors. vrouwe van Voerburch, huysvrouwe vanden voors. heeren Philips, ongehouden wesen ende vrij blijven sal van allen seulden hoedanich die zijn, ende oic vanden vuytusert van den voors. wijlen heere van Zeuenbergen, mitsgaders alle den oncosten van dien, die commen zullen ten laste vanden voors. heeren Cornelis, ende mits dese zoe sal die voors. vrouwe van Voerburch mitten voors. heren Philips huere man ende voichts handt renonchieren ende te buyten gaen alle recht, actie ende toeseggen, dat zij hebben mach bij haer buwelicxe voorwaerde ende anders vuyt wat tytel dat het zij anden goeden bouen verclairt; ende die voors. heeren Cornelis als man ende voicht van zijnder huysvrouwe, mitsgaders zijnder huysvrouwe zullen oiek ouergeuen voerden leenheer ende leenmannen, als dat behoort, die percheelen vanden voors. goeden, dairinne die voors. vrouwe van Voerburch bewesen ende gevesticht sal wesen, omme die te gebruycken jaerlicx daer van te heffen die voors. vierhondert gnldeu jaerlicxe renten, die verclaringe vander extimacie vande jaerlicxe renten vanden, altijts blijnende anden voors. vier bouen genoemde personen mit eenen ouerman, die zij tot him zullen mogen nemen, indien zij niet eena worden en moebten, des zullen die vier goede mannen mit den ouerman alsoe genomen int tauxien ende verclaeren voors. regardt hebben vp tguent dat die heerlicheit ende goeden der voors. vrouwe van Voerburch bewesen ende gegeuen jaerlicx incommende renten waerdich geweest hebben dese naeste thien jaren, gelijk als dat in gelijcke saicken gewoonlick es te geschien, ende die tauxacie ende verclaringe alsoe gedaen, zullen beyden partijen die onderhouden ende sal die voors. vrouwe van Voerburch tot hoeren prouffijte heffen alle die renten, die vallen ende verschijnen zullen van desen daghe voert vanden goeden ende percheelen, die hoer toegевonden zullen worden voer die voors. jaerlicxe renten, ende die renten daer van nu ter tijt verscheenen sal die voors. heeren Cornelis bebouden ende heffen tot zijnen prouffijte, ende sal die voors. vrouwe van Voerburch van die tijt voert die selue goeden behouden in verbeternisse ende ver-

argeringe tot hoere proffijte. Ende dese vuytprake gedaen zijnde beloofden die voors. heeren Cornelis inden name als bouen ende de voors. heeren Philips mit die vrouwe van Voerburch zijnder huysvrouwe, die zelue vuytsprake te onderhouden, nae te gaen ende te volcommen in allen punten ende gelijk die vuytgesproken es den zeluen mits den anroerende, ende versochten daer inne anden houe van Hollant gecondempneert te wesen ende oeck tselue voer. ende ouer himluyden bekend te zijn bijden leenmannen van Hollant daer jegenwoordich wesende. Geboert welck versouck tvoors. hof heeft den voors. heeren Cornelis, inden name als bouen, ende heeren Philips mitter vrouwe van Voerburch zijnder huysvrouwe, in alle tguent dat voors. is gecondempneert ende condempneert mits desen. Aldus gedaen ende vuytgesproken inden Haghe ten huysse vanden voors. heeren Phillips, onder tsignet hier angehangen vpten elfsten dach in Decembri int jaer ons Heeren dōysent vierhondert twee ende tnegentich, ende is die condempnacie gedaen bij meester Gorit vander Mye ende Simon Pieters zoen, raedsluyden van Hollant, ende omme kennisse te dragen van desen als leenmannen van Hollant, zijn present geweest heeren Phillips van Spaengen, heer Otte van Egmond, ridderen, joncker Jan van Wasenair ende Jan vander Mye, mij jegenwoordich. J. Egmond dAssendelf. Gecollacioneert tegens dat origineel bij mij,
(get.) Isbrantim.

10 Vergadering. 19 Mei 1855.

Bibliotheek. Ruiling van werken. Verzameling van Dr. Cornelis Booth. Geschrift van Prof. C. F. Wurm, te Hamburg, over Toppe van Aitzema. Willem van Flodorp belooft Arnold van Gelder zijn slot Montfoort gelrouwelijk te bewaren.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van de Commissie voor de internationale ruiling van voorwerpen van wetenschap en kunst, te 's Gravenhage:

Rapport, over het jaar 1854. Aan Z. E. den Minister van Binn. Zaken uitgebragt door L. J. F. Janssen, J. W. Holtrop en R. C. Bakhuizen van den Brink.

Van Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem, te Maartensdijk:
Kort Overzicht over de oude versterkingen en kasteelen in ons land, tot op de 16^e eeuw, door F. N. M. Eyck van Zuylichem. Uitgave van het Landb. Gesticht te Montfoort. 1855.

Van Mr. H. O. Feith, te Groningen:
Register van het Archief van Groningen, door Mr. H. O. Feith, Archivarius der provincie Groningen. Chronologisch gedeelte. 1587—1630. Derde deel. Groningen, 1855.

Van Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraayenburg, te 's Gravenhage:

Het Indisch Genootschap te 's Gravenhage, opgericht in Mei 1854. (Overgedrukt nit den *Alg. Konst- en Letterbode*, n° 12 en 13 van het jaar 1855.)

Handelingen en Geschriften van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage, onder de zinspreuk: Onderzoek leidt tot waarheid. Eerste jaargang. Zalt-Bommel, 1854.

Idem. Tweede jaargang, eerste afl. Zalt-Bommel, 1855.

Ruiling van werken. De Voorzitter deelt mede, dat er eene ruiling van werken is tot stand gekomen met het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Verzameling van Dr. Cornelis Booth. De heeren Mr. J. A. Grothe en E. Huydecoper van Nigtevecht brengen nit deze verzameling eenige stukken ter tafel, o. a. de navolgende op eene lange strook papier geschrevene rekening.

»Dit is die cost ende dat vutgheuen, dat Bernd van den Dorenwerde vut gheghenen heuet inder baelinscap van Amstel, sint dat hem mijn here die biscop die baeliuscap benal, dat was inden jaren ons Heren dusent driehondert ende vine vp Sinte Willeborts daeh, an goeden ghelde.»

Urkundliche Mittheilungen über die Schuld und die letzten Schicksale des Foppins van Aitsema. Nachtrag zum vorjährigen

Osterprogramm des Hamburgischen akademischen und Real-Gymnasiums von C. F. Wurm. 1855. 4°.

De heer B. J. L. de Geer vestigt, namens den hoogleeraar G. W. Vreede de aandacht der leden op voormeld onlangs in het licht verschenen geschrift over Aitzema, Resident wegens de Algemeene Staten bij de Hanzesteden.

Willem van Vlodorp belooft Arnold, hertog van Gelder, zijn slot Montfoort getrouwelijk te bewaren.

Het charter, waarvan het tamelijk beschadigd concept hierna volgt, moet vermoedelijk gebragt worden tot het midden der 14de eeuw. Het werd uitgegeven toen insseken den hertog en zijne staten de oneenigheden gerezen waren.

• Ich Willem van Vlodorp, erfvoigt tot Ruermunde, ritter etc. tesser tijt huysmarscale mijns genedigen heren hertoge van Gelre ende van Gulich, greue van Zutphen, doe kont, alsoe mijn genedige heer hertoge van Gelre vors., mij in groter truwen ende geloûen huden sijre genaden slot ende ampt tot Montfort nû ingedaen ende tot sijre genaden drossaet aldaer gesat ende dat selue slot ende ampt te bewaren ende te regeren beuoelen heeft, allet na vytwijsonge sijre genaden brieffe mij dacrop gegeuen, soe beken ich Wyllein voers. voer mij ende mijnen eruen, dat ich mijnen genedigen heer voers. wederom geloeft hebbe ende nu geloue myt desen openen brieue, dat ich alle puncten, die in mijnre amptbrieue voirs. gescreuen staen, sementlich truweliken volbrengen, halden ende voldoen sal sonder ennich gebreck aen mij daer in gevouden te warden ende nye niets daerinne tontsyen, ende voer all dat ich tot desen slot voirs. also truwelic sal doen syen ende dat also sal bestellen gesyen ende bewaert te worden, ende geloue off die mijne daer op dat mijnen genedigen heer talretijt tot sijre gened. gesynnen te openen ende dacrop sal mogen laten bynnen den yersten ende neesten xiiij dagen teynde de sijre maninge als sijne genade dat mantlich talretijt opgesacht of doen scrijuen sal hebben myt sijre genaden brieuen, of aen mijnen mont of woenstat tot Ruermunde aen den voechdyen of aen den vors. slote ende huysse

tot eelgem macht sal hebben sijne genaden wederomme (te geuen), daer tegen en sal ich of nyemnants van mijnre wegen asdan oeck om engeenre saken will of gebreke, dye ick nu hebben mucht aen mijnen geneden heren of sijne gen. eruen of ommermeer hir namaels krijgen mûcht, tweer heymelic of openbaer, weygeren off doen weyeren sal of weygerynge of gebreck daer ynne sal laten geseyen in ennyger wijs, myt alsulken onderscheyde of ich mijnen lieuen genedygen heer ennyge sommen van gulde van datum dis briefs voirt aengeleent, daervan ich sijne genaden bewijslick segel ende brieue hadde, dat mij dat yrst gehalden ende na vytwijssinge mijnre brieue wael betaelt ende opgelacht sal sijn, mer doch en sal ich van engeenen scade, nederlage, verloss van peerden, cost ende terynge of anders hoe ich dat voer deser tijt ye ghadt, geleden of hier namaels, tweer in mijns gened. heren dyensat of ich of mijn dienre om mijn voers. ampt te verwaren, ommermeer krijgen of dat lijden of hoe dat anders ommermeer bijcoomen mûcht, op dyt voers. slot ende ampt nyet slaen, rekenen of dat daer mede besweren, mer dat voers. slot ende ampt sal daeraf genslick voer mij ende mijn eruen ende voer allen den genen, die daertoe recht ende reden krijgen of hebben machten, genslick ende al nu alsdan ende dan als nu onbesweert, onbelast ende onbecommert sijn ende blijen in enniger wijs, mer sijne gen. soelen mijn hoeftheer dair af sijn ende mij doen als men andere sijne gen. in desen te doen is gewoonlich, gelijc mijn amptbrief dat vuytwijst; ende weert sake dat ich hier namaels wael vorder brieue daerof van mijnen gened. heer of sijne eruen erege, dye soelen doch doet, maecteloes ende van engeenre weerde sijn. Weert oeck sake dat so lange ich sijne genade slot ende ampt voers. in hebben, sal mijnen gened. heer of sijne eruen, daer Got voer sij, sulken commer, last of noet aen stonde, dat sij dat voer. slot ende ampt tot yementz anderen handen versetten, verondersaten of die anders brengen of ouergeuen wolde, so heb ich oeck gesekert ende geloeft dat ich daer dan voir sijne gen. beueels wegen nyet intreken noch

hynderlic wesen en sal, dan dser mede toe helpen ende arbeyden was in mijne machten is dat slot ende ampt dan den genen ouergeleuert te warden, in des geens hande den mijn gen. heer, of joncker mijns gen. heren zoen teynden dode mijns heren, mij dan dat myt hoeren openen brieuen ende myt hoer ennidis segel besegelt ende mit hoeren hant geteykent dat dan beuelende warde, sonder ennych wederseggen, doch altoes heheltlic mij mijns, gelts dat ich alsdan na vytwijsonge mijnre brieue allet in mate voers. ende dat hyer voer gescreuen steet ende anders nyet, dan tachten weer . . . vorder gesekert ende geloest of mijn gen. heer afsuich worde, dye alsdan sijne gen. amptman alhyer tot Montfoirt sijn sal, dat ich dyt slot alsdan truwelich bewaren ende nyementz ouerleueren en sal, dan alleen mijnre gen. joncker Adolf sijnre gen. soen in sijnre genade ennigen persoonlicke tegenwordicheit ende gewalt ende anders nymants, ende daer mijns gened. jonckeren oeck gebreke weer, daer Got voer sij, sijnre genaden dochteren, den het dan myt recht toebehoerde. Ende so dan mijn gen. heer, leyder, een tijt lanek ende nv tegenwordich op datum des briefs myt sijnen lande van Gelre ende sunderlynge myt sijne steden twydrachtich, oncens ende in swaere erryngen gestaen heeft, nv steit ende vorder te besorgen is, nv of tot cnyngen tijt te comen of tot enniger tijt comende mucht worden, hoe ende wanneer dat gescyen ende dat toecomen mucht, so geloue ich mijnen gen. heer ende sijnen eruen, so lange ich sijnre genaden drosset ende amptman hyer sijn ende dat slot aldus te bewaren sal hebben, dat ich sijnre gensden talre tijt, als sijnen genaden des dan van mij gesynnende soelen warden, truwelic daer ouer bijstaen, helpen ende vyantlic doen sal, so voel ich des ommermeer myt mijnen lyûe ende gûede, myt rade ende dade vermogen ende vollbrengen sal konnen ende in mijnre machte sijn sal, sonder ennyge weygerynge ende indracht te maken of te gescyen om ennyger verenynge of verbontenisse van voer of na, dye mijn gen. heer tot ennyger tijt besegelt, belyeft of consentyert mucht hebben, of anders hoe mij dat aen-

treffen mûcht in ennyger wijse, men dat voer nemen of tot enen bescedde deser voers. punteo gedencken konde, dat ich sal altoes sijnen genaden ende sijnen soen een getruwe dyener ende amptman sijn myt rade ende dade, ende oeck van sijne genaden nyet laten noch mijner hulpen voerser. ophalden so voel des ommermeer in mijner machte sijn sal, buten sijne genaden gueden wyl ende geheyte. Ende weert oeck sake dat ich of dye mijnen neder legen, gevangen worden of ennygen scade leden, dat en sal ich op dat voers. slot ende ampt nyet rekenen, opslaen noch mede besweren in ennyger wijs, dan ich sal dyt voirs. slot altoes tot sijne genaden behoef so hal- den eode besorgen als voers. is, ende dat mijn gened. heer altoes tot sijne genaden gesynnen ende wil sijn, sijn slot open vynden mit allen den sijne of dye hij ouermits sijnen brieuen myt sijner hant oeck geteykent, mij beuelende worde, in te laten, bereet vynden sal, ende daerom en sal ich oeck op desen slotte gene van mijnen knechte of anderen, die ich so lange ich sijne amptman byn nv hebben of aldus krijgen mach, op den slotte comen laten, sij en soelen mij ende den graue voer der bruggen yerst sulke eyde daertoe doen, gelijk den amptbrief dat alles vytwijst, ende ich ende die borchgreue oeck vorder ..... omme bedencken mijnen gen. heer ende sijnen erueu tot bewarynge vandeo slot voirs. ende om dat selue weder te moghen hebben ende te behalden noet wesen sal, al sonder argelist.

11 Vergadering. 2 Junij 1855.

Bibliotheek. Ond handchrift. Bevoorregte vraag van De Navorscher. Opgave der verteringen des hertogs Reinold van Gelder, op eene reize naar Venlo.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van deo heer Mr. M. C. van Hall, te Amsterdam:

Navolgingen uit oude Latijnsche dichters, door Mr. M. C. van Hall. (Buiten den handel.)

Oud handschrift. De Voorzitter deelt mede dat de heer Mr. H. O. Feith, te Groningen, ter inzage aan het Genootschap heeft aangeboden een in de archieven der stad Groningen berustend handschrift van eenen onbekenden schrijver, ten einde het belangrijke daarvan te doen onderzoeken, welk handschrift tot opschrift voert »Van den staet der tegenwoerdiger Nederlandtsche regiervng. — Perditio tua ex te o Israel. OSEAE xij. Concordia res parvae crescunt: Discordia maximae dilabuntur. A° Domini 1583. Aldus in Octobri tot Arnhem gestroijet als volgt." Dit handschrift zou, volgens gemelden heer, eenig licht verspreiden over de oneenigheden tusschen de provincien. De schrijver deelt zijn gevoelen mede omtrent de wijze, waarop de gewesten onder een bestuur zonden moeten gebragt worden en betwijfelt de opdracht van Holland en Zeeland aan den prins van Oranje als Graaf en prijst de liefde en zorg van Oranje voor het vaderland.

Bevoorregte vraag van De Navorcher. Op deze vraag op den omslag van dat tijdschrift, Ven jaargang, n° 5, voorkomende, wordt de aandacht der leden van het Genootschap gevestigd.

De heer P. J. Harrebomée wenscht namelijk inzage te bekomen van een werk getiteld: *Les Proverbes Anciens, Flamens et François, correspondants de sentence les uns aux autres, colligés et ordonnés* par M. François Goedthals. (Anvers, Plantin 1568) en tevens eenige inlichtingen te bekomen omtrent de partynamen *Remeus en Coppenhole*, om daarvan gebrnik te maken in de 3e afl. van zijn *Spreekwoordenboek*, waarin de spreekwijze *Het is er Remeus en Coppenhole* moet worden opgenomen, en welke door hem alleen aangetroffen werd in de *Oude Nederl. Spreuken en Spreekwoorden, met Taalkundige aanm. uitgegeven door G. J. Meyer.* (Gron., Oomkens, 1836) waar men op bl. 97 leest: *Houcks ende Cabeliaus, Remeus ende Coppenhole.*

Opgave van de verteringen van hertog Reinald van Gelder op eenre reize naar Venlo.

In de navolgende rekening, blijkbaar dagteekenende uit het begin der 15^e eeuw, komen onder anderen voor de heeren Arend

van Wachtendonck, Godert van Rore, Jan van Buren en Elbert van Eijle, ala hebbende den hertog Reinald van Gelder op zijne reize naar Venlo vergezeld. Uit de opgave van den mairschalk van het verteerde tijdens zijn kortstondig oponthoud is niet te bepalen in welke plaats de hertog en zijn gevolg vertoefd heeft.

Mairschalkaria.

Irst, ad dominum Arntz. Lemmen, van quitingen des haifmeisters in perde.

Die rentmeiater v, Hegman ij, Gerit van Wijck j, meister Jan donremeister j, meister Ywaen j, Vunde j, Vedder j, Jan van Vossem j, Buerken j, Alophken vanden Voirst ij, Jan van Bûren ij, Goess. Momme j, die mairschalch ij, tsamen xxvj perde ad ij gr., v. j gul., ix gr., van wijn ende alrehande teringen j gul., ix gr., Zijlken, die ij reisen up ende noder gerdren heeft geweest, yn Arnt Lemmen huys vert. xxxj g., p cur. iij gulden, familie j gul. simul vij gul., vj g.

Item in Symon Drabben huys Henr. Nijss ij perde, te ruvoder iij g., p cur. iij g., ancille ij g. simul xj g. Item in Ludolphs huys Deric van Eluer ij, Jan van Mairch ij simul iij perde te ruvoder viij g., p cur. viij g., ancille ij g. simul xix g. Item in Willem Kremer huys Velich j, te ruvoder ende te bellesier vj gr. Item ad domum Martijns Rulof van Buderich ij, Henric van Nymegen ij, samen ij perde, te ruvoder viij g. p cur. viij g., ancille ij g., simul xix g. Item ad domum Arntz. van Wachtendonck, her Gadert van Ruer j, Claise vanden Voirst ij, tsamen ij perde, te ruvoder vj g., van teringen ..... cur. iij g., ancille ij g. simul xvij g. Item ad domum Deric Gruter iij mijna heren somelier, Rubert die Wale ij, Dirk ..ij, meister Henric ij, Breemker j, tsamen x perde, te ruvoder xx g., p cur., x g., ancille ij g., simul xxxij g. Item ad domum Willem Wueste, heer Herman Nollter ij, heren Lambert ij, tsamen iij perde, te ruvoder viij g., p cur. vj gr. ancille iij g. simul xx gr., p ij quart van viij g. simul xxvij g. Item ad domum Plancken huys, Willem van Kuyck myt eynen perde v g. Item ad domum Jan

Sandert pastoir van Boislar ij, Reynert van Castor ij, Lodderpape ij, Gijss. Penthier j, tsamen vij perde, te ruvoder xiiij g. pro sumptibus viij g. p cur. x g. ancille iiij g. simul xxxj g.

Summa lateris xj gul. ij gr.

Item ad domum Heyn Engels, Grote Peter j, Mens j, Derixken j, Geertken j, Gaitsenleh j, tsamen v perde, te ruvoder x g. p cur., dair die gesellen te voete oic eyn deile geslapen hebben, x g. ancille ij g. simul xxij g. Item ad domum Nelys Schuerman ij, Henrick van Wuerde mit den seluen zoin ij, Volmer, Bemer j, Nycol j, tsamen vij perde, te ruvoder xiiij g. p cur. x g. ancille ij g. simul xxvij g. Item in Jan Vincken huys Elbert van Eyle, die jonghe, viij g. mit ij perde. Item ad domum tinctorum heer Arnt, cappellaen j, Elmers. j, die coickenmeister ij, Swedan ij, Swerijn j, Daem, bottelier j, tsamen viij perde, te ruvoder xvj g. pro sumptibus xij g. p tar. xxj g. ancille iiij g. simul j gul. xvj gr. Item van xij ij ijseren ad ij g., facit xxxix g. Item vanden hauerer up zulre te dragen vj g.

Summa lateris ij gul. xxvj gr.

In prouiden. xvij malder hauerer.

Dien veren, die mijne lienen heren auer vuerden ende sijn vriende ij gul. Item dien gesellen te voete, die van Venle tot Nymegen liepen, j gul. ij gr. Item Vunde van sinen sadel te maken viij g. Item Alit van Acheren xij g. Item den vrouwen in mijnen heren hof xij g. Item dien bode vander stat xij g. Item eynen die torf gedragen heeft x g. Item Meus xij g. Item na gehat yn Arntz huys van Lemmen an teringe, pro marscalkis j gul. v g.

Venle.

Item des goidesdag na Scolastice Virginie, ten auont eten quam mijn genedige heer van Gulich ende van Gelre van Broiche tot Venle, ende duerden aldair thent des donredages dat he vro mergens wat geten hadde. Aldair en binnen verdaen:

Irst vander koicken des goidesdages thauontide om j runt xiiij gul., om ij kaluere ij gulden, om ij verken vj gul., om

ij siden spex vj gul., om gruenvisch j gul. iiij gr., om j pri-
cken j gul. xj gr., om j hanster erten x g., om j hanster zaltz
xij g., om onloich iiij g., om j^e eyer xx g., om xj hanster mel-
lix ix g., om viij hanster edix ad ij g., vz xx g., om ij hanster
mostert iiij g., om j^e scotelen xxx g., van vleisch ende visch te
te dragen v g. Item des donredages te mergenade om ij ver-
ken v gul., om ij kalueren ij gul. xij g. Samma xl gul. xxiiij g.

In proud. xxxiiij hoenre.

Panenta om e weitenbroitz ad xv g. faeit in gul. xxj g.
Item cynen die broit gedragen heeft vj g. Item van ij malder
rogge te backen ad x g. faeit xxx g. Summa iiij gul. xiiij g.

In proud. ij mal rogge.

Bottelry om xxxj quarten wijns te tappe gehailt ad iiij g.
faeit ij gul. xxxvij g. Item om ij vait hoppen ij gul. Item
vanden hoppen te dragen iiij g. Item om j^e drinekpotte j gul.
Item om j schenekanne iiij g., Vincken die wijn gedragen heeft
vj g. Summa vj gul. ix g.

In proud. ij aem wijns.

Camera om xvj lib. waskerssen ad xij g. mit den maickloen,
faeit iiij gul. xxxvj g., om ij pair tappen xij g., om j^e appel
viij g. Summa v gul. xiiij g.

12 Vergadering. 16 Juntij 1855.

Bibliotheek. Instructie voor den amptman van Montfoort.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen :

Van Burgenneester en Wethouders der stad Utrecht :

Verslag van den toestand der gemeente Utrecht. 1854. Utrecht,
1855.

Van den heer Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht :

*Zeeland. Jaarboekje voor 1855, verzameld door H. M. C.
van Oosterzoe.* Middelburg.

Van Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Utrecht :

Documents inédits concernant l'histoire de la Réforme en Belgique,

uitgegeven door C. A. R(ahlenbeck). (Overgedrukt uit het tijdschrift *l'Union*.) Bruxelles, 1855.

Van Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck :

A. van de Velde's *Wonderen des Allerhoogsten, zichtbaar in Nederland's Geschiedenis. Een nuttig huisboek voor het Nederlandsche volk*. Op nieuw uitgegeven door Jhr. Mr. M. A. C. van Asch van Wijck. Utrecht, 1855.

In ruiling ontvangen :

Van de koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

Verhandelingen. 2^e deel, met platen, 4°. Amsterdam, 1855.

Koninklijk Besluit tot vorming der Akademie van Wetenschappen. Organiek reglement der Akademie. Memorie van toelichting ingediend door de Staats-Commissie. Personeel staat der Akademie, op 28 April 1855. Lijst der binnen- en buitenlandsche Akademien waarmede de Akademie in verbinding is. Amsterdam, 1855. 4°.

Verslagen en Mededeelingen. Derde deel, tweede stnk. Amsterdam, 1855.

Catalogus der boekery van de Akademie. 1^e Afl. Amst., 1855.

Wordt ter tafel gebragt het handschrift uit het Groninger archief, door den heer Mr. H. O. Feith ten gebruike aangeboden, (zie boven bl. 137) en is besloten hetzelfde in handen te stellen van den heer Dr. P. J. Vermeulen te Utrecht, met verzoek daarover verslag nit te brengen.

Instructie voor den amptman van Montfoort.

Naar het schrift te oordeelen moet het navolgend concept dezer instructie tot den zelfden tijd behooren, als de hierboven op bl. 133 medegedeelde opene brief, waarbij Willem van Vlodorp aan Arnold hertog van Gelder belooft, dit slot trouwelijk te bewaren. Toen dit stuk geplaatst werd viel ons toevallig dit concept in handen. De aanhef van dit stuk is teloor gegaan.

» Item die borch, slot end ampt getruwelich tot mijna heren behoef te verwaneren malck recht ende voirdenisse te doin nae den lantrecht.

Item mijns heren palen te bescudden ende te halden.

Item mijns heren geleide ende herlieheit te halden.

Item mijns heren kanyne, wronden, visseheryen, bussche ende voirt alle sijne saken, als eyn getruwe amptman sculdich is, te verwaeren ende te doin verwaeren aner all, tsij mit scolteden, richteren, baden off anderen, na alle sijne maecht.

Item so sal mijn heer alle dienre ende huysgesyn opten slate, eleynde ende groit, soe der noit geboeren muchte, ende oich alle die scholteden ende baden talre tijt tot sijnen wille setten ende ontsetten, soe sijnen genaden genuegen sall, die mijnen heer oich sunderlinge eyde doin soelen, ende die rentmeister van mijns heren wegen sal die eleyden ende loenen, elken den dat geboirt, ende die drosset sal hem den kost doin den schuen, die mijn heer dair op settende wurde ende die drosset soe hij nu mijns heren marschalck is, off dat hij mijns heren marschalck nyet en weer, en sal dair egenen onderdrosset setten dan hij will en wil beuallen mijns heren, ende die ende alle knecht des vaigtz off sijns onderdrosset soelen mijnen heer ende borchgreue eide doen, dat slot Montfoirt truwelich te helpen verwaeren vir sijn opt slott komen soelen, talre tijt, soe dnoke des noit geboeren sall.

Item soe sall die drosset noch voir hem hebn dat ampt te verwaeren iij reysige knechten, dat zijn tsamen vijff personen mit hem ende v peerde.

Item soe sal mijn heer voir den kost van desen vurs. vijff personen ende voirt alle den anderen personen, die mijn heer daer settende wurde, den hij den kost dede iairliex nae beloipt der tijt geuen soe voel heer Scholaert 1) van elcken persoen an gelde te hebn plach 2).

Item soe sall hij noch hebn alle eleynde broicken beneden vijff mareken, beheltlich doch den scholteden ende baden hoira rechten, des sij gewonlich sijn te hebn.

Item soe sall hij voirt alle ande broicken als oeck alle canijnen, soe sij dair bouen dragen, getruwelic sonder yment

1) Jan Schelaert van Oppendorp. 2) Op de kantijde: so xii alden sc.

dairynne lontayen, vorderen, ynne weruen ende opboeren tot mijns heren meisten nut ende orber, ende off enige broicken an lijff ende guet dragen, die trefflich weren, dat hij des nyet en sal laten scheiden buten weten ende wille mijns heren, ende dit allet tot gueder bewisinge ende rekenscap.

Item off mijn heer enige ledige lude dair schiekden tot eniger tijt, ende hem beuele den kost te doin, dair aff sal hij van eleken hebben des daigs ij alb., ende off der enigen alsdan tot wijnscade stonden, sall hij den wijn gebuerlich besonder oick dair toe moigen rekenen.

Item dit vurs. gehalt sall hij jairlix ynne halden vanden broicken, groit ende cleyen, bouen vijf maurek dragende, ende off hem tot eniger tijt dair an ontbreecken, dat sal hem die rentmeister voirt betalen, hantreyken van wegen mijns heren.

Item soe sall hij noeh hebben tot sijnen peerden ij^c malder hauerer ende voirt ruvoeder van mijns heren koey, dat hem die rentmeister oick leueren sol, te wten ¹⁾ voeder hoey, soe verre dair soe veel hoey van mijns heren gewasa versaken weer ²⁾.

Item die rentmeister sal hem leueren notorst tot v peerden hoey, als die marschalck dair is, soe verre dat dair gewassen ende ingeworuen weer.

Item sall hij jairlix hebben xl vercken ekers, als eyckelen op mijns heren busschen wassen, ende helpen voirt getruwelich den rentmeister dat ander tot mijns heren best gekeert te werden.

Item soe sal hij brant vyter den broicken van weicken holt ende voirt anders vyter der gemeynten moigen doin houwen.

Item soe hij hebn ende gebruyeken den dienst, sonder enieh gelt dair voirt te boeren, soe die dienst vergeet, ende als mijn heer selen dair is, soelen sijne genaden dan des dienst gebruyeken.

Item sall hij hebn die kanijne ende die verwaeren getruwelich regieren ende verwaeren, dat sij weder bijkomen ende nyet alsus verbistert off verwoest en blijuen, ende sal mijnen heer

1) Ongevuld gelatu.

2) Doorghand.

off den rentmeister tot sijne genadeo behoef, als men des gesynt, jairlix dair aff leueren ije par kanijne, also kanijne dair sijn.

Item als mijn heer, *het navolgende onleesbaar.*

Item vorder en sal hij egenen opslach maken off kost rekenen dat ampt to regieren off te verwaeren in enigerwijs, dan hij sall dat ampt ende slot gelijke wail truwelick werwaeren ende doin verwaeren, ende mijns heren herlicheyt ende renthen dair thoe gehoereode oich getruwelick helpen vorderen dairs den rentmeister inder tijt noit weer, ende halden sonder enigen kost mijnen heer dair aff te rekenen ende nyment dairynne an te sien; *ende off hij enigen opslach*, kost off schade hyr en bauen dede, et weer mit mijn heren bryeuen off muntlich beuele off anders, woe dat herkomeo mucht, dairmede en sall dat slott off ampt nyet besweert sijn, ende wat briene hem mijns hereo genadeo hyer en bauen geuen en soelen nv off nummermeer van egeenre werden weseo.

Item sall hij altyt rekenschap doin, wanneer hem mijns heren genaden dat xiiij dage off langer te voerens doin scrijuen, ende wes hem mijns heren genade tot eniger tijt sculdich blieneo vanden gehalden vurs., dat hem die rentmeister doch jairlix, als vurs. is, leueren ende betalen sall, dat hem mijn gen. heer yrst doin verouegen ende betaelen eir hem mijns heren genade dair aff ontsetteo, dat doch sijne genaden altyt soilen moigen doin, als hem des genuegt eode hem dat viiij dage te voerens laten weten.

Item sal hij mijnen heer geloifte ende sekerheit in guedeo brienen doio, dat slot mijneo heer tot sijnen gewalt off na mijns heren doide mijnen joncker, ende dair en theinden hoeren nakomelingen hertogen van Gelre, off wen mijo heer hem dat mit sijoen brieuen mit sijnen vryen wille ende mit sijne hant geteickent beueelt auergeleuert te werden, beheltich hem des hij tachteren weer an sijnen gehalde.

Item, *het volgende onleesbaar.*

Item off sij yment ryngen. die sij mit eren nyet haldeo en muchten, weder quyt te moigen geuen.

Item off sij yemant wonden off doetslogen om dat ampt te verwaeren, mijns heren palen te beseudden, off herlicheyt te balden, dair an nyet te broecken.

Item cynen brieff te genen dat hij tegen die stede bij mijnen heer truwelich sal blijuen ende mijnen heer sal helpen taller tijd, als mijnen heer des noit is.

Item vanden gelde, dat die vaigt nv vyt den renthen jairlix heeft ende dat hij mijnen heer nv iiij^m R. gul. leueren solde, hoe dat nv stain, ende wat schade men hem dair aff geuen sall.

Item die drosset selff vijfften. Item die rentmeister. Item die borchgreue. Item iiij poirten. Item iij wekere. Item j becker en de brouwer. Item j kock. Item j moeder. Item j huyskemerlick. Item j visscher. Item j jeger die wronde te verwaeren. Item een waltfurst. Item twee thoeren knechten, die koren sulre te helpen verwaeren. Item j tymmerman. Item j wagenknecht. Summa xxiiij personen.

13 Vergadering. 29 September 1855.

Bibliotheek. *Brieven van Friesche en andere geleerden. Vrede en bondgenootschap tussehen de Engelsche en Nederlandsche O.-I. Compagnien in 1619 enz. Kort relaas van het gepasseerde in de Chineese revolte, in de maend van October anno 1740. Zegelstempel gevonden binnen Sluis. Nadere mededeeling omtrent Jacobus Leclius en zijne schriften; en Hendrik van Montfoort. Archief van Schoonhoven. Van den staet der tegenwoerdiger Nederlandtsche regering, 1583.*

Bibliotheek. In ruiling ontvangen:

Van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam:

Verlagen en Mededeelingen. Derde deel. Derde stuk. Amsterdam, 1855.

Verlagen en Mededeelingen. Afdeling Letterkunde. Eerste deel. Eerste stuk. Amsterdam, 1855.

Van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht:

W't van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. A°. 1848.

J. van Manen Adr. Z., *Verhandeling over de oorzaken, waardoor ons vaderland, in 't begin der zeventiende eeuw, in 't voortbrengen van voortreffelijke schrijvers, dichters, geleerden en schilders, boven andere landen, zoo zeer heeft uitgemunt, enz.* Utr., 1818.

Dr. Carl Friedrich Bachmann, *Von der Verwandtschaft der Physick und der Psychologie.* Ibid., 1821.

Jani van der Hoeven, *Disputatio de causarum finalium doctrina ejusque in zoologia usu.* Ibid., 1824.

Theodor Friedrich Baltz, *Ueber die Entstehung, Beschaffenheit und zweckmässigte Behandlung der Aug-Entzündung, welche seit mehreren Jahren unter den Soldaten einiger Europaischen Armeen geherrscht hat.* Ibid., 1824.

J. A. Bakker, *Verhandeling over de geestdrift.* Ibid., 1824.

E. J. Haver Droeze, *Verhandeling over den kanker.* Ibid., 1824.

Dr. Friedrich Ludwig Andreas Koele, *Ueber die in den verschiedenen Europäischen Ländern genommenen Maaatregelen um das sträuben der Leute ggen die Impfung der Schutzblattern zu überwinden.* Ibid., 1825.

Gerhard Mauritz Röntgen, *Verhandeling over de sloombooten.* Ibid., 1825.

C. J. Glavimans, *Verhandeling over het onderwijs in de meetkundige teekenkunst.* Ibid., 1825.

F. W. Buchner, *Verhandeling over den invloed der Noord-Hollandsche droogmakerijen na 1608 op de gezondheid der ingezetenen.* Ibid., 1826.

R. G. Bennet en J. van Wijk, Roeldz., *Verhandeling over de Nederlandsche ontdekkingen in Amerika, Australië, de Indiën en de Poollanden, en de namen, welke weleer aan dezelve door Nederlanders zijn gegeven.* Ibid., 1827.

G. J. Pool, *Onderzoek naar de oorsaken en voorbehoedsmiddelen der herenvliesontstekking bij kinderen.* Ibid., 1830.

J. N. Engeltrum, *Onderzoek of uit de statistieke opgave genoegzaam zeker blijkt, dat het getal doodgeborene, of kort na de geboorte gestorvene kinderen, hier te lande in de laatste jaren is toegenomen?* Ibid., 1830.

S. J. Galama, *Verhandeling over de levertraan.* Ibid., 1832.

S. J. Galama, *Verhandeling over het gebruik der kina.* Ibid., 1832.

C. de Beer, *Verhandeling over het vervaardigen van een kanaal in de provincie Drenthe.* Ibid., 1835.

Mr. R. Metelercamp, *Verhandeling over de vrijheid van den handel, beschouwd als algemeen beginsel van staatshuishoudkunde.* Ibid., 1835.

P. H. Tydeman, *Verhandeling ter beantwoording van de vraag: Welke is de invloed van het gevoel voor het schoone, op de zedelijke volmaking des menschen?* Ibid., 1837.

F. Baur, *Abhandlung zur Beantwortung der Frage: Welchen Einfluss hat das Gefühl des Schönen auf die sittliche Vervollkommenung des Menschen?* Ibid., 1837.

J. W. G. Merkes, *Verhandeling ter beantwoording der vrage: Welke doelmatige veranderingen zouden kunnen gemaakt en in werking gebragt worden, zoowel ten opzigte der bomvrije en niet bomvrije magazijnen, als ten opzigte van het vaatwerk of de kisten, waarin het suikruid tot nu toe vervoerd en bewaard wordt, ter voorkoming van het vochtig worden, klonteren en bederven van het pulter, en de daaruit voortvloeiende noodzakelijkheid, om hetzelfde van tijd tot tijd, te onderzoeken, te verwerken en vervoeren, bij welke gelegenheden meest alle ongelukken van verwoestende ontploffingen plaats hebben?* Ibid., 1838.

P. J. Blom, *Verhandeling over het kwaad-hoofdteer. (linea capitis.)* Ibid., 1839.

D. J. A. Arntrenius, *De organische gebreken der urethra.* Ibid., 1840.

J. C. van den Broecke en Mr. Ph. van den Broecke, *De*

uitoefening der geregelijke geneeskunde in Nederland, — hare gebreken — middelen tot herstel derzelve. Ibid., 1845.

Mr. Jacob Dirks, *Geschiedkundig onderzoek van den koophandel der Friesen van de vroegste tijden tot aan den dood van Karel den Grooten. Ibid., 1846.*

Mr. J. Dirks, *Geschiedkundige onderzoekingen aangaande het verblijf der Heidenen of Egyptiërs in de Noordelijke Nederlanden. Ibid., 1850.*

A. van der Boon, Cz., *Geschiedenis der ontdekkingen in de ontleedkunde van den mensch, gedaan in de Noordelijke Nederlanden, tot aan het begin der negentiende eeuw. Ibid., 1851.*

R. van Rees, *Uitskomsten der meteorologische waarnemingen, gedaan te Utrecht, in de jaren 1839—1843. Ibid., 1844.*

W. Wenckebach, *Uittreksel uit de meteorologische waarnemingen, gedaan aan boord van Z. M. korvet Boreas, op eene reis naar Oost-Indië en terug, door den bevelhebber derzelve, den kapitein ter zee J. Boelen, en den luitenant ter zee 2e klasse Brutel de la Rivière, in de jaren 1840—1842. Ibid., 1844.*

Dr. C. H. D. Buys Ballot, *Uitskomsten der meteorologische waarnemingen, gedaan te Breda van 1839—1846, door en onder de leiding van Dr. W. Wenckebach. Ibid., 1848.*

F. W. C. Krocke, *Description de l'observatoire météorologique et magnétique à Utrecht. Ibid., 1849.*

Mr. O. van Rees, *Verhandeling over de verdiensten van Gijsbert Karel van Hogendorp, als staatshuishoudkundige ten aanzien van Nederland. Ibid., 1854.*

Aanteekeningen van het verhandelde in de sectie-vergaderingen van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. 1845—1855.

Verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, van het jaar 1854.

Idem, van het jaar 1855.

Naamlijst der leden van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, op 28 Junij 1854.

Van de Académie royale de Belgique, te Brussel:

Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, ou Recueil de ses bulletins. 2e série, tome 6e. Bruxelles, 1854.

Idem, tome 7e, 1er bulletin. Bruxelles, 1855.

Bulletins des séances de la classe des lettres. Année 1854. Bruxelles, 1855.

Annuaire de l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique. 21e Année. Bruxelles, 1855.

Cronique des Ducs de Brabant, par Edmond de Dwyer, publiée par P. F. X. de Ram. Tome I, 2me partie et tome II. Bruxelles, 1854. 4e.

Retraite et mort de Charles-Quint au monastère de Yuste. Lettres inédites publiées d'après les originaux conservés dans les archives royales de Simancas; par M. Gachard. Introduction. Bruxelles, 1854.

Van de Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren:

Bulletin. Tome II. 2e fascicule. Tongres 1854—1855.

Van het Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg:
Zeitschrift des Vereines für hamburgische Geschichte. Nene Folge. Ersten Bandes Erstes Heft. Hamburg, 1854.

Ten geschenke ontvangen:

Van den Hoogleraar C. P. Serrure, te Gent:

Messenger des sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique. Année 1855. 1re et 2e livr. Gand.

Jacob van Maerlant's drie boeken van den Wapene Martyn, in het Latyn vertaeld door Jan Bukelare, voor de eerste maal, naer het eenig bekende handschrift, in het licht gegeven door C. P. Serrure. Gent, 1855.

Geschiedenis der Nederlandsche en Fransche Letterkunde in het Graefschap Vlaenderen, van de vroegste tyden tot aen het einde der regering van het huis van Burgondie, door C. A. Serrure. Bekroond met de gouden medalie in den letterkundigen prydkamp voor 1852—1853 der Kon. Maetschappij van Schoone Kunsten en Letteren te Gent. Gent, 1855.

Note sur la complainte composée par Thibaut II, Comte de Bar, pendant sa captivité en Hollande (1253—1254), par C. A. Serrure. (Extrait de Messager des sciences historiques de Belgique.) Gand, 1855.

Van den heer P. Lansens, te Couckelaere:

Révolution Brabançonne. Essai historique suivi de la joyeuse entrée de Joseph II annotée par M. Le Grand. Bruxelles, 1843.

Van den heer U. Capitaine, te Luik:

Notice sur Jean Placentius poète et historien du XVIe siècle par Ulysse Capitaine. Liège, 1855. (*Extrait du Bulletin de l'Institut archéologique liégeois*)

Van

Un jeton tournaisien, par Renier Chalon.

Jeanne de Weemaële et Jeanne de Merwede, par le même. Bruxelles, 1855. (*Extrait de la Revue de la numismatique belge*, t. V, 2e série.)

Van Mr. L. A. J. W. Baron Sloet:

Bijdragen tot de kennis van Gelderland. III. Polders. Arnhem, 1855.

Van den heer P. Nijhoff, te Arnhem:

Bijdragen tot de geschiedenis van het voormalig Hof van Gelderland, opgemaakt uit zijn oud archief en andere onuitgegeven stukken door P. Nijhoff. Arnhem, 1855. (Niet afzonderlijk in den handel.)

Van den Hoogleeraar P. J. Veth, te Amsterdam:

Het eiland Timor. 1855. (Overgedrukt uit *De Gids*, nieuwe serie, 8^e jaarg.)

Van den heer J. P. Kempers, te Breda:

De Koninklijke Scherpshutters-gilde: »Ridderlijke Confrerie Diletto ed Arme'', oudtijds de ridderlijke broederschap, genaamd de Confrerie van de handbussche, binnen Delft. (Met 6 uitlaande platen.) (Opgenomen in het *Jaarboekje voor Nederlandsche scherpshutters* voor 1855.) Door J. P. Kempers.

Van Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk:

Karel V en zijne Plakaten. (Overgedrukt uit de *Nieuwe Bijdragen voor Regtgeleerdheid en Wetgeving*, Deel V, Stuk 2, bl.241.)

Van Mr. J. Dirks, te Leeuwarden:

Enquete in Friesland, in Januarij 1564, gehouden over het placaat van koning Philips II, van den 31 October 1563, op de scheepstoerusting, de seerregten en assuranties. (Overgedrukt uit het *Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek*, 12 dl., 4^e stuk.)

Van Mr. A. Telting, te Franeker:

Het leven van Jan Willem de Crane, door Mr. A. Telting. Workum, 1855. (Overgedrukt uit *De vrije Fries*, nieuwe reeks, deel I.)

Van den heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Philip Lucass., Raad en Directeur-Generaal van Nederlandsch Indië. Door P. A. Leupe.

Maerten Thyssen, Hollandsch-Zweedisch Admiraal. Door denzelfden. (Overgedrukt uit *Zeeland. Jaarboekje voor 1855.*)

Van den heer M. Roest Mz., te Amsterdam:

Seërith-Jisrael. Vervolg en slot.

Joodsche taal in Nederland. (Overgedrukt uit *De Navorscher*, V^e jaargang, bladz. 252—257.)

Brieven van Friesche en andere geleerden. De heer G. H. M. Delprat, te Rotterdam, bereidwillig gehoor gevende aan het verzoek des Genootschaps (zie *Kronijk* 1855, bl. 122), heeft daaromtrent het volgende belangrijk verslag ingezonden:

„Het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, heeft van een der Leden een handschrift ter inzage bekomen, waarvan men verlangt te vernemen, »of, en welke van de daarin »vervatte brieven onuitgegeven zijn, en welke belangrijk genoeg voorkomen, om in een der genootschappelijke werken »te worden geplaatst.”

Uitgenoodigd om tot dit onderzoek mede te werken, deel ik gaarne aan het geacht Genootschap de slotsom van mijne bevinding mede; ten einde, voor zoo verre de mij ten dienst staande letterkundige hulpmiddelen het gedoogen, de waarde van dit gedenkstuk nader te doen kennen.

Het handschrift voert tot opschrift: *Eroditorum Frisiorum aliorumque virorum doctorum epistolae manuscriptae maximam partem ineditae: collectae et scriptae manu Simonis Abbes Gabbema. Adjunctae huic volumini Antonii van Dale epistolae mss. ineditae ad Th. Jans. Almeloventium.*

De inhoud beantwoordt aan den titel. De verzameling bestaat uit twee geheel afzonderlijke afdeelingen: de eerste is eene reeks van afschriften, vervaardigd met de kennelijke hand van den Frieschen historieschrijver *Simon Abbes Gabbema*, overleden omtrent het einde van de XVII. eeuw (Z. Gah. de Wal, *de claris Frisiae Jureconsultis* p. 182, not.). — Het zijn alle kopijen van brieven van staatspersonen, of letterkundigen uit de XVI. en XVII. eeuw, — in chaotischen toestand, zonder eenig bepaald doel, ordeloos aan één gehecht. Van deze brieven zijn ruim een twintigtal in druk nitgegeven in de bekende verzameling: *Epistolarum ab illustribus et claris viris scriptarum centuriae tres.* (Harlingae 1655, herdr. 1669, 8°.) door S. A. Gabbema bezorgd. — Twee brieven van Casaubonus, hier overgeschreven, staan afgedrukt in de uitgave van de *Epistolae* van dien geleerde door Th. J. Almelovent. (Roterod. 1709, fol.) Een van Hadrianus Junius in de *Epistol. selectae* van dezen door P. Scheltema (Amstelod. 1839), bl. 39, doch ook reeds vroeger in de *Gabbema'sche* verzameling bl. 639. Een van Johann. Arminius, en van Ubbo Emmius aan dezen, is door mij uit het origineel zelf in het licht gegeven in het *Nederlandsch Archief voor Kerk. Geschiedenis* VI, 407—418.

Overigens kan ik, uit mijne ten jare 1845 in Leeuwarden bijeen gebragte aantekeningen omtrent de nagelatene papieren van S. A. Gabbema, destijds berustende in het archief van het Old Burger-weeshuis, thans onder bewaring van het Friesch genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, het berigt voegen, dat de originelen van de meeste der hier, door Gabbema uitgeschreven, alsmede der door hem in druk bezorgde brieven, nog op dit oogenblik onder de zoo even genoemde verzameling voorhanden zijn.

Uit de bijzonderheid, dat S. A. Gabbema niet slechts kopist, maar ook uitgever van een gedeelte van deze verzameling geweest is, mag men vermoeden, dat hij de *bloot afgeschreevenen* der opentlijke uitgave minder waardig zal gekeurd hebben en dat zij dus meer tot de curiosa, dan wel tot de voor het algemeen belangrijke gedenkstukken behooren. In die veronderstelling worde ik versterkt door de ontdekking, dat de voor mij liggende verzameling vroeger in het bezit schijnt geweest te zijn van een nog meer bevoegden beoordeelaar en uitgever van dergelijke letterkundige palatenschap, dan Gabbema geweest is. Immers boven enkele brieven (niet overal, waar het noodig was) staat de aanteekening, dat de brief in de *centuriae epistolarum* van Gabbema in druk is opgenomen. Duidelijk erken ik in dat schrift de hand van den hoogleeraar Petrus Burman, aan wiens zorg wij de zoo belangrijke *Sylloge Epistolarum* 5 deelen in 4°. (L. Bat. 1727) verschuldigd zijn. Wilt deze geleerde de uitgever geweest is van eene zeer uitgebreide brievenverzameling van gelijken aard, als in dit H. S. vervat is, mogen wij veronderstellen, dat de inhoud der hier voor hem liggende door hem, als eene meer algemeene bekendmaking minder waardig, beschouwd is geworden. In den *Catalogus* van H. S. S. van P. Burman wordt onder N°. 1294 (bl. 5) eene verzameling van onuitgegevene brieven, afkomstig van S. A. Gabbema aangeduid. Is het mij toegezonden H. S. misschien dezelfde?

Hoe het ook hiermede zij, in de daad de hier voorhanden brieven, voor zoo ver zij ongedrukt zijn, leveren enkele niet onbelangrijke bijdragen tot onze letterkundige en kerkelijke geschiedenis, doch komen mij voor eene volledige uitgave niet te verdienen. Zij bieden bouwstoffen aan voor hem, die zich den toestand wenscht voor te stellen van de hoogeschool te Franeker in de XVII. eeuw; bijzonderheden over het gedrag der studenten, over dat der hoogleeraren J. Maccovius, S. Lubbertus en Joh. Bogerman, over des laatsten beschuldiging van met de gevoelens van Joh. Piscator te heulen, over

het beroep van Janus Gruterus uit Heidelberg naar Franeker; — behalve eene toereikende bezoldiging vraagt Gruterus jaarlijks een *plaustrum vini*, een klein huisje (*aedicula*) met een tuintje van zulk een omvang, dat er ten minste een slang regt uit zou kunnen liggen. (Brief aan den Curator Joannes Saeckma uit Heidelberg van het jaar 1619.) — over den afdruk der zoogenaamde Staten Bijbel in brieven van Joann. Bogerman en van Sixtinus Amama, enz. enz.

Zeer belangrijk komen in den eersten opslag voor de brieven gewisseld tusschen Aggaeus Albada en Viglius ab Aytta, of door eerstgenoemde gerigt aan de Gedeputeerde Staten van Friesland, tijdens hij als gezant der Staten de Kenlsche vredehandeling (1579) bijwoonde. Doch ook, voor zoo ver zij niet in de gedrukte collectie van Gabbema zijn opgenomen, schijnen zij door Gabbema's voorganger in de betrekking van historieschrijver van Friesland, namelijk door Pierius Winsemius, van wien de originelen welligt afkomstig waren, te zijn geraadpleegd bij het opstellen van het omstandig verhaal over de genoemde vredehandeling te vinden in P. Winsemii *Historiarum ab exoeun Caroli V sive rerum sub Philippo II per Frisiam gestarum libri VII* (Leov. 1686, fol.). Immers in dat boek vindt men uittreksels uit vele brieven van A. Albada (zoo als pag. 397, 403, 424, enz.) — ook van dezulken, die hier afgeschreven voorkomen. Mogelijk is het, dat men uit het voor mij liggend H. S. nog enkele belangrijke onopgemerkte bijzonderheden (belangrijker, bijv., dan dat Albada gewoond heeft te Keulen bij Arent Schol in de Strasburgergasse) zou kunnen opzamelen, bij Winsemius niet vermeld. Dan, om dit te ontdekken, is een langdurig opzettelijk onderzoek noodig, hetwelk thans buiten mijn bereik ligt.

Van den beroomden Joann. Caselius (hoogleraar te Rostock en Helmstad geb. 1533, † 1613, over wien men zie Saxe *Onom. liter.* III, 442) treft men hier achttien brieven, gerigt tot Poppe van Aitsema, niet vermeld door Burman in zijne nitvoerige noot over J. Cassel in de *Sylloge epistolar.* T. I. p.

125, en ook niet begrepen onder de 60 brieven van Caselius door Burman niet gekend en te vinden in het *Commercium literarium clarorum virorum e musaeo R. A. Nollonii* (Brunsv. 1737). Uit deze brieven wordt men met zijne levensbijzonderheden nader bekend. Of Gabbema eebter in dit H. S. alle de hem toegankelijke brieven van Casselius heeft overgeschreven, moet ik betwijfelen: immers onder de hier boren aangednide Gabbemaasche brievenverzameling, te Leenwarden berustende, herrinner ik mij een brief van 23 Sept. 1607, tot F. Aitsema gericht te hebben aangetroffen, waarin Casselius over zijne armoede klaagt en geld te leen vraagt; terwijl mij dat schrijven hier niet voor oogen komt.

Uit een en ander kom ik tot het besluit, dat het eerste deel van dit HS. stof zou opleveren tot de uitgave van eene *bloemlesing*, maar van zeer bonten inhoud: daar de kerkelijke en de staatkundige geschiedenis, het geleerde en het triviale, de ehronique scandaleuse en voorvallen met wereldgebeurtenissen in verband daarin ter sprake komen. Tot het bijeenbrengen van eene dergelijke bloemlesing is veelzijdige kennis noodig. Allereerst zoude ik meenen, dat een philoloog van professie tot het onderzoek zou behooren geroepen te worden, ten einde over de waarde van enkele emendatien, conjecturen of interpretatien van oude schrijvers door mannen van het vak hier te berde gebragt, nitspraak te doen, of omtrent het gebruik, dat daarvan reeds mogt gemaakt zijn, aanwijzing te geven. Eene nalezing op kerkelijk historisch gebied en voor historia literaria zou daarna gevoegelijk kunnen worden uitgelokt, ofschoon ik, naar aanleiding van het hierboren aangevoerde, twijfel, of de alzoo te verkrijgen oogst wel voor *het algemeen belangrijke* vruchten opleveren zal.

Het tweede gedeelte van dit HS. bestaat uit eene reeks van oorspronkelijke brieven, geschreven door Antonius van Dale (geb. te Haarlem 8 Nov. 1638, overl. 28 Nov. 1708) eerst doopsgezind leeraar, later geneesheer in zijne vaderstad. Zijne levensgeschiedenis is behandeld door Nicéron, *Mém. des hommes illustr.* T. 36. p. 5; *Chausépé, Dictionn. ad. voc.*; *Fa-*

bricius, *Historia bibliothecae suae* VI. 10; Saxe, *Onomast.* V. 202; Chalmot, *Biograph. woordenboek* ad. v., en door vele anderen; maar men zal zich van het naslaan van al die citatien kunnen ontslaan, door terug te gaan tot aller eenige bron, zijnde Jean le Clerc, welke, kort na het overlijden van van Dale, in zijn *Bibliothèque choisie* T. XVII. 309, als gemeenzame vriend van den afgestorvene eene levensschets heeft ontworpen, die vlugtig en eenvoudig, echter den grond heeft gelegd tot al wat latere geleerden in soma meer waterigen stijl hebben aan den dag gebracht. En dat Jean le Clerc bevoegd was om als gemeenzame vriend over van Dale te spreken, blijkt ten overvloede uit de hier voor mij liggende brieven van laatstgenoemde, waarin dit: »Heri cum Domino de Barry simul cum optimo nostro le Clerc summa cum hilaritate domine prandium sumpsi, atque in salutem tuam (Almeloveenii) poculum vini bibimus, bipsimus, bapsimus (sic).»!

Van Dale is de bekende uitgever van: *de Oracula veterum ethnicorum dissertationes duae*, 1683 et 1700, waarvan Fontenelle eene vertaling onder den titel van: *Histoire des Oracles* in het licht gaf, en waardoor v. D. zich den onwil van vele kerkelijken op den hals haalde.

Theodorus Janssonius van Almeloveen, tot welken al de hier bijeenverzamelde brieven van van Dale gerigt zijn, (geb. te Mijdrecht 24 Julij 1657), hoogleeraar in de geschiedenis, de welsprekendheid, de Griekse taal, later in de geneeskunde te Harderwijk (overl. te Amsterdam 29 Julij 1712), staat bekend als een uitstekend geleerde, in zijn' tijd de vraagbaak van godgeleerden en geneeskundigen.

Al weder zijn deze brieven van van Dale, ordeloos, naast elkander gesebaard. De vroegste dagteekent van het jaar 1685 (31 Maart), en draagt tot opschrift, niet in gemeenzamen stijl, zoo als vele anderen, te weten: *Orestes Pyladi*; maar aan den heer *A. van Dale over de nieuwe sijden achterburgwal over de stads paardenstal, naast de blaauwe veem: der Medecynen doctor te Amsterdam, medico experientissima.*

De brieven zijn 146 in getal: de laatste, half in het Nederduitsch en half in het Latijn geschreven, is van den 4^{en} Maart 1708. In 1698 is de briefwisseling het drukste: er verscheenen negentien brieven met dat jaartal.

Maar nu wat de waarde van dezen lettersehat, en wat de openlijke uitgave daarvan betreft, zoo moet ik herhalen, wat ik ten aanzien der eerste brievenverzameling heb in het midden gebragt. Er is hier veel, dat bloot van *tijdelijk*, maar weinig dat van *algemeen en blijvend belang* kan geacht worden te zijn. Voor hem, die eene geschiedenis van van Dale's leven en werkzaamheid zou wenschen uit te geven, of die de twisten zou wenschen te kennen, waarin, behalve de uitgave van de *dissertationes de Oraculis* ook die *de origine et progressu idolatriae et superstitionis, de vera et falsa prophetia uti et de dinationibus idolatricis Judaeorum* 1696; de *Aristea et LXX interpretibus* (1704) van Dale gewikkeld hebben, zal hier licht bekomen. Men leert er uit kennen zijne betrekking tot Balthaar Bekker en tot Fontenelle. Over dezen laatste is het merkwaardig bij voorb. te lezen wat van Dale uit Haarlem schrijft (13 Jul. 1692): »Metuo domino de Fontenelle. Scis namque quo in regno versatus ac subditus sit, quamque maxima ibi Jesuitae auctoritate valeant! Sed omnia bona se meliora ipsi spero, neque illum ad retractationem coactum iri, cum jam regio privilegio munitus, plus quam ter in Gallia editus sit. O quam bonum et jucundum est," (en wij zeggen hem dit nog beden zeer gaarne, zelfs met betrekking tot Frankrijk na!) »in libera patria posse vivere et libere loqui. Et hoc nobis Dei Opt. Maximi munere se beneficio contingit." Men wordt voort voort ingeleid in de geschiedenis der twisten van de geleerden onderling. De Haarlemse rector van Zurek was van Dale's vriend niet. De corrector Hauten werd op de school ten toon gesteld door zijn ambtgenoot Rabus, van wien hier verhaald wordt, dat hij Hauten, *Hauten Knelis*, door de studerende jeugd liet noemen: »addito hoc versu: Een allerplompste plompste quant: een Ezel als een Olifant."

Dan door het overschrijven van deze weinig beduidende bijdragen tot de geschiedenis onzer schooljeugd in de eerste helft der XVIIIe eeuw, overtreed ik het verbod van den brieven-schrijver zelve. Hij toch geeft op meer dan eene plaats zijn verlangen te kennen, dat zijn geschrift geheim blijve, of Dene Cloacinae worde toevertrouwd. »Si mors mea accidit,» schrijft hij aan zijn vriend op den 26 April 1703: »quaeso ne temere »epistolas meas (praeterquam quod minime contineant quod luce »publica dignum sit) multis communicas seu imprimas: tibi »enim scriptae sunt, non aliis.» — En inderdaad enkele brieven bieden berichten aan omtrent van Dale's huiselijk leven, die ik mij regt goed voorstellen kan, dat hij ze ongaarne voor het oog van het algemeen geopenbaard zag. Daarbij missen wij hier de antwoorden van Almelooven, welke, naar mijn inzien, onontbeerlijk zonden zijn, om zin en bedoeling van van Dale's correspondentie overal te volgen. Bijaldien men mogt goed vinden, bij wijze van uittreksel, of anderzins, iets uit deze brieven mede te deelen, dan moet ik herinneren, dat men daarbij zal moeten trachten inzage te bekomen van een andere, mede nog onuitgegevene verzameling van brieven, aan Almelooven door tijdgenooten geschreven, thans, naar de verzekering van den hoogleeraar Bouman (zie *Geschied. der Geldersche Hoogeschool*, II, bl. 35), berustende te Utrecht onder bewaring van zijn' geleerden ambtgenoot Prof. Mr. A. C. Holtius.

Almelooven's leven en verdiensten zijn nog door niemand opzettelijk beschreven. Hij, die deze taak mogt ondernemen, zou met vrucht de hier liggende verzameling kunnen raadplegen.

Met deze korte aanwijzing van den inhoud van het handschrift hoop ik, den mij medegedeelden wensch van het Historisch Genootschap niet geheel te hebben te leur gesteld."

Vrede en bondgenootschap tusschen de Engelsche en Nederland-sche O.-I. Compagnien in 1619 enz. De hoogleeraar P. J. Vetb, te Amsterdam, verslag uitbrengende over de in zijne handen gestelde verzameling van stukken, meest betreffende de Oost-Indische Compagnie (zie *Kronijk* 1854, bl. 125 en 126), be-

rigt daaromtrent het volgende: »Klaarblijkelijk zijn verschillende verzamelingen van authentieke stukken, die tot elkander in geen de minste betrekking staan, om redenen die ik onmogelijk kan bevroeden, in éénen hand vereenigd. Zoover ik kan nagaan — en het slechte, onduidelijke schrift van sommige stukken maakt dit ten deele vrij moeilijk — heeft slechts eene dezer verzamelingen, en wel de eerste in den bundel, betrekking tot de zaken der Oost-Indische Compagnie. Ik zal mij dus tot deze bepalen; mogt bij een nader onderzoek der overige deelen van dit handschrift, dat mij toeschijnt voegzamer aan andere leden des genootschaps te zullen worden opgedragen, nog iets gevonden worden dat tot de O.-I. Compagnie betrekking heeft, dan zal ik daarover gaarne nader mijn advies mededeelen. 't Schijnt mij toe dat daaronder veel belangrijks is, maar dat er niets in wordt gevonden 't welk tot mijne competentie behoort.

Maar wat nu het eerste stuk in dezen bundel betreft, of juist de eerste kleinere verzameling van stukken, deze is mij alleropmerkelijkst en eene opneming in de werken des genootschaps ten hoogste waardig voorgekomen. Al de stukken dezer verzameling hebben betrekking tot den in Julij 1619 tusschen de Engelsche en Nederlandsche O.-Indische Compagnien gesloten vrede en bondgenootschap, sedert zoo ongelukkig door den zoogenaamden moord van Amboina verstoord. Het gesloten traktaat zelf is medegedeeld in het *Historisch verhaal van het begin, den voortgang en den tegenwoordigen staat des koophandels van de generale Ned. geotroijeerde O.-I. Compagnie*, (Arnhem, 1772) D. II, bl. 289—326, terwijl de geschiedenis daarvan meer of minder uitvoerig besproken is in hetzelfde werk, D. II, bl. 189—192, Du Bois, *Vies des Gouverneurs*, p. 65—68, van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. I, bl. 258, 259, Lauts, *Geschied. der Nederl. in Indië*, D. I, bl. 188 vv. Deze onderhandelingen en de daarop gevolgde vrede schijnen mij intusschen veel meer aandacht waardig te zijn, dan daaraan door de aangehaalde schrijvers ge-

sehonken wordt. De oorzaken der geschillen tusschen de beide Compagnien zijn gebrekkig bekend, en ofschoon, als men onze Nederlandsche schrijvers op het woord gelooven wil, er geen twijfel is of het regt was altijd aan onze, het onregt aan der Engelschen zijde, kan het den historieschrijver onzer dagen zeer wenschelijk voorkomen daaromtrent met eigen oogen te zien. Davies, *History of Holland*, spreekt over dit merkwaardig verdrag, D. II, hl. 531; hij beroept zich op Aitzema, *Saaken van staat en oorlog*, I, bl. 206 en Rymer, *Foedera*, T. XVII, p. 170, maar haalt geen enkelen Engelschen schrijver aan, zoodat men moet aannemen, dat ook de Engelsche literatuur over dit verdrag niet veel lichts verspreidt. Noch Aitzema noch Rymer kan ik op dit oogenblik naslaan; doch ik onderstel dat ook deze schrijvers niets mededeelen omtrent den aard der voorafgegane geschillen, dewijl Davies zegt: »in the year 1615 Grotius had unsuccessfully endeavoured to arrange some differences between the companies, the exact nature of which is not stated, but which will best appear, perhaps, by the terms of the treaty now concluded."

Na deze voorafgaande opmerkingen kom ik terug op het handschrift, welks gewigt daardoor heter zal worden ingezien. Het bevat hoofdzakelijk een zeer uitgebreid stuk, getiteld: Verhael van doctoor Dideryck Bas, ridder, hurgemeester der stede Amsterdam, Jacob Borcel, oudt burgemeester van de stadt Middelhurgh in Zeelandt, Arent Jacobsz. Lodesteyn, raedtsheer ter Admiraliteyt in Zeelandt ende inden raedt van Vlacnderen, Albert Franssen Sounck, oudt hurgemeester vande stadt Hoorn ende gedepnteerde inden raedt van staten der Vereeniehde Nederlanden, Andries Ryckaerts, hewinthebbers vande geotroyeerde Oostindische Compaignie, ende Mr. Willem Borcel, advocaet vande zelue Compaignie, gedeputeerden vande Ho. Mo. heeren de Staten Generael der Vereeniehde Nederlanden, op de conferentie in Engelandt gehouden tot vereeniging van beyde Nederlandtsche ende Engelsche Oost-Indische Compagnien, ende begonnen int lactste vant jaer 1618." Dit

stuk bevat den geheelen loop der onderhandelingen en al de — in 't Fransch gestelde — tusschen de beide partijen gewisselde stukken, waaronder mij vooral hoogst merkwaardig en van veel belang tot opheldering der geschiedenis voorkomen, de memorien van doleantie over de tegenpartij van beide zijden ingeleverd, die de oorzaken der geschillen in vele bijzonderheden ontwikkelen en vele nog geheel onbekende bijzonderheden aan het licht brengen. Zoo is mij o. a. uit de Nederlandsche memorie gebleken, dat de Engelschen reeds voor 1618 een kantoor of loge hadden te Sukkadana op Borneo en de schandelijkste middelen hebben te baat genomen om hunne mededingers, de Hollanders, van daar te verwijderen. Deze bijzonderheid, die mij geheel nieuw was, moest mij te meer treffen, daar ik mij met de geschiedenis van Borneo zoo bijzonder heb bezig gehouden.

De stukken, die voorafgaan en volgen, schijnen mij als zoo-vele bijlagen tot het genoemde nitgebreide verbaal te kunnen beschouwd worden, en 't is mij voorgekomen dat deze stukken ten deele ook reeds in het verbaal zijn opgenomen, doch ik heb mij den tijd niet gegund om dit door naauwkenrige vergelijking uit te maken. Indien tot de uitgave van het verbaal, gelijk ik hoop, wordt overgegaan, zal dit spoedig van zelf blijken."

Kort relaas van het gefasseerde in de Chineese revolte, in de maand van October anno 1740. De hoogleeraar Veth deelt omtrent dit HS., mede in zijne handen gesteld (zie *Kronijk* 1854, bl. 325) het volgende mede:

• Het stuk heeft betrekking tot den bekenden moord der Chinezen te Batavia onder het bestuur van den gouverneur-generaal Valckenier. Het verbaal is niet onbelangrijk, maar reeds gedrukt. Het komt voor in een boekje, waarvan ik een exemplaar bezit, doch dat tamelijk zeldzaam is geworden, getiteld: *Verzameling van verscheide echte stukken van Batavia herwaards gezonden: concernerende den opstand der Chineesen buiten, en de daarop gevolgde gruwelijke massacre binnen gemelde stad.*" (Zon-

der jaartal.) Het *Kort Relaas* is het eerste van de vijf stukken in deze verzameling geplaatst. De overeenstemming tusschen het gedrukte stuk en het handschrift is echter niet letterlijk. Bij eene vlugtige vergelijking heb ik hier en daar kleine verscheidenheden gevonden, die mij voorkomen grootendeels uit de poging om den stijl in het gedrukte stuk eenigzins te verbeteren, verklaard te kunnen worden. Bovendien heeft het handschrift nog iets eigenaardigs. Op de achterzijde van den omslag staat geschreven: »Ontvangen in de missive van onsen soon Jan van Leve (of Lene), Batavia den 6ten Msart, 1741. Deze Jan van Leve schijnt zelf deelgenomen te hebben aan de vijandelijkheden tegen de Chinezen; want het afschrift van het Relaas, door hem aan zijne ouders gezonden, is voorzien van eenige weinige kantteekeningen, in eene andere hand geschreven, die betrekking schijnen te hebben tot hetgeen bij die gelegenheid persoonlijk door hem verrigt of hem wedervaren is. Voor iemand, die zich opzettelijk wilde bezig houden met de geschiedenis van den opstand en moord der Chinezen in 1740 zou het wellicht eenig nut kunnen hebben, dit stuk met het reeds uitgegeven *Kort Relaas* te vergelijken; misschien zou het hier of daar eene enkele kleinigheid kunnen toelichten. Ik twijfel echter zeer of dit de opneming van het bedoelde stuk in de werken van het Genootschap zou regtvaardigen. Wanneer eenmaal het Historisch Genootschap er toe mogt overgaan, om herdrukken van zeldzaam geworden historische schriften, die reeds vroeger werden uitgegeven, in het licht te zenden, dan zou misschien de boven aangehaalde verzameling van echte stukken daarvoor in aanmerking kunnen komen, en in dat geval zou dit handschrift aanleiding kunnen geven tot de opneming van eenige varianten en aantekeningen.

Zegelatempel, gevonden binnen Sluis. Medegedeeld door den heer J. H. van Dale, te Sluis.

Eenige jaren geleden is te Sluis, bij het omploegen eener weide, naar het in vroeger eeuw aldaar gestaan hebbend klooster der Minderbroeders, de Kloosterweide geheeten, het ovaal-

vormig zegelstempel ontdekt, waarvan we eene korte beschrijving geven willen, niet twijfelende of velen zullen mijn gevoelen deelen, dat het overwaardig is der vergetelheid ontrukkt te worden. 't Zal zekerlijk niet ondoelmatig zijn met enkele woorden de stichting van bovengemeld klooster te vermelden, daar het misschien aan het onderzoek omtrent de herkomst van het zegelstempel eene gewenschte rigting geven kan. *P. Meesters* zegt er in zijne handschriftelijke *Geschiedkundige Bijzonderheden betreffende de stad Sluis in Vlaanderen* op het jaar 1443 het volgende van: »Die zelfde beroemde man St. Jan de Capistrano had paus Eugenius IV voorgedragen om, hier te lande, vijf kloosters voor de Minderbroeders Observanten op te rigten, dat is voor de zoodanigen, die er zich op laten voorstaan, de regels der orde nauwer te observeren. De goedkeuring van Z. H. daarop verleend, en in welke gemelden Johannis hooge lof wordt toegezwaid, dagteekent van 1435, en is gegeven te Florence; doch alzoo het in de volgende jaren bij ons al vrij onrustig was, zoo duurde het tot 1443, al eer men te Sluis, gemelde broeders kon ontvangen en huisvesten. Johannis Brugman vinden wij als eersten Gardiaan aangeteekend, en zulks wel bij schrifturen van 1444." Daar de plaats waar het klooster gesticht werd bij Meesters niet wordt opgegeven, en anderen weder die plaats verkeerd aanwijzen, voegen wij bij het bovenstaande nog dit, dat het gesticht werd in de Rikerstrate, eigenlijk Heer Ricquaertstrate, die nu den naam kreeg van de groote Kloosterstraat, terwijl de Hugo filins Jansstraat of Hugo Janszoonstraat, de kleine Kloosterstraat geheeten werd. Beide straten lagen in elkanders nabijheid, zuidwaarts van den nog bestaanden Zuiddijk, en zijn thans in wei- en bouwland verkeerd. De vorm van het zegelstempel, zoo wel overeenstemmende met dien, welken Vredius in *De zeghelen der graven van Vlaenderen*, enz. geeft op fol. 17^a van een zegelstempel van gravin Margaretha van Vlanderen, gelijk ook dien van het groot zegel der abdij te Hoog-Elten (zie *Nieuw Archief voor Kerk. Gesch.*

inzonderheid van Nederland, verzameld door N. C. Kist en H. J. Royaards, enz. IIe deel, 1854, bladz. 58), doet bij den eersten aanblik aan een vrouwen-, ja, in verband tot het bovenstaande en de plaats der vinding, aan een geestelijk zegel denken. Door een dwarsbalk in twee ongelijke deelen gedeeld, bevat het bovenste, tevens het grootste deel, de boodschap des engels Gabriël aan Maria. Meer dan opmerkelijk is de overeenstemming van dit gedeelte met de beschrijving van de teekening der *Annonciation de la mère de Dieu*, zoo als die immer in de Grieksche kerk voorkomt, en ons opgegeven wordt in *Manuel d'iconographie grecque et latine, avec une introduction et des notes par M. Didron, etc. Paris. Imprimerie royale, 1845*. Op page 155 van dit werk toch leest men:

Annonciation de la mère de Dieu.

Maisons. La sainte Vierge debout devant un siège, la tête un peu inclinée. Dans la main gauche elle tient un fuseau enroulé de soie; sa main droite, ouverte, est étendue vers l'archange. Saint Michel est devant elle; il la salue de la main droite, et tient une lance ¹⁾ de la gauche. Au dessus de la maison, le ciel. Le Saint Esprit en sort sur un rayon qui se dirige vers la tête de la Vierge.

Wanneer men de laatste phrase nitzondert, is de beschrijving ook op de afbeelding van het bovendoel des zegels van toepassing. Er is op het stempel geen spoor van den H. Geest te ontdekken, hoewel het opmerking verdient, dat boven het hoofd des aartsengels eene vlam schijnt te zweven, welk figuur m. i. wel te onderscheiden is van de sterren waarmede het veld der afbeelding bezet is, en die ongetwijfeld den hemel moeten verbeelden. Boven het middelste en grootste der huizen, — die men op het eerste gezigt voor kapellen houden zoude — die boven de *Annonciation* geplaatst zijn, prijkt een kruisje. Wij moeten doen opmerken dat de naam *Michel* in de boven aangegevene beschrijving der *Annonc.* blijkens ²⁾ bijbelverhaal, de ware naam des aartsengels niet is. Wij

1) Un bâton, long comme un bâton de lance.

gelooven dus aan eene vergissing of drukfout te moeten denken, te meer wijl men p. 293 en 294 der *Iconologie*, waar, onder het opschrift: *Comment il faut représenter les vingt-quatre stations de la mère de Dieu* gevonden wordt in de 2e statie: l'Archange Gabriël devant elle (Marie), etc. Men zal dus ook in de borenangehaalde beschrijving, daar beide betrekking hebben op hetzelfde, *Gabriël* moeten lezen voor *Michel*. Aan den anderen kant verdient het opmerking dat men bij de Grieken, wanneer dezen, 'tgeen ze gaarne doen, in eene enkele schilderij de vereeniging van al de aartsengels voorstellen, Michel als krijgsman voorkomt, en Gabriël als priester. Zie p. 77. De algemeene vorm of gedaante waaronder de *Archanges* gewoonlijk voorkomen wordt p. 74 aldus beschreven: *Ceux-ci sont représentés avec des vêtements de soldats et des ceintures d'or. Ils tiennent dans leurs mains des javelots avec des haches; les javelots se terminent en fers de lance.*

Het benedendeel van 't zegel toont ons een knielend geestelijk persoon, 'tzij abt, bisschop of iemand dergelijks, die, met mantel, mijter en staf aangedaan, de handen biddend ten hemel heft. Het veld der plaats die hij inneemt, door twee kolommen of zuilen afgesloten, is ook hier met sterren en ronde kringen bezet, terwijl het overige van het benedendeel des stemfels, dat tusschen deze zuilen en het randschrift is gelegen, bezet is met leliën — wijzende op Maria, de koningin des hemels? — en ronde kringetjes bezet is.

Het randschrift, half Gothisch, half Romeinsch, lees ik, onder verbetering, aldus: S. DNI. CHŌIS. CHEPAL' E. DIVINA. PROVIDENCIA. DNI. CALIPOLENSIS. EPI, i. dat is: sigillum domini iohannis chefalere (?) divina providencia domini calipolensis episcopi. Het woord CHEPAL'E is mij, zoo 't geen eigennaam, maar een titel is, onverklaarbaar, en we laten derhalve de volledige verklaring van 't randschrift volgaarne aan anderer scherppzinnigheid over. Er waren, gelijk bekend is, twee bisschoppelijke steden, de eene in Napels, de andere in Turkije, die den naam van Calipoli of Galipoli droegen. Zoude de Grieksche

gravure van de *Annunciation* niet voor Gallipoli in Turkije pleiten?

Ten slotte merken wij nog aan, dat de stof waarvan het zegelstempel is vervaardigd een mengsel van koper schijnt te zijn. Het stempel is aan de achterzijde, gelijk zulks meer voorkomt, van een klein gesloten oog of bandvatstel voorzien. Zijne grootste lengte is 77 ned. strepen, de grootste breedte 48.

Het bovenstaande onderwerpende aan het oordeel van Zee-lands beroemden oudheidkundige Dr. J. ab U. D., mogt ik daarop een vereerend sehrijven ontfangen, waaruit ik het volgende, in het belang der verklaring des zegels mededeel. »Het laatste woord *chefale* is Griekseh, en beteekent *caput*, hoofd. *Kafalas* was een Gr. hijnnaam, en schijnt mij overeen te stemmen met Capistranus, onder welken latijnsehn hijnnaam in het midden der vijftiende eenw de, ook door n genoemde, vicaris generaal der Minderhroeders observanten, Johannes bekend was, die naar Nederland en Duitschland ter hervorming werd gezonden. Of deze, te zijnen tijde heroemde, doeh niet voor Heilig verklaarde man, hissehop is geweest van Gallipoli, weet ik niet; het Oostersche was toen in verval, doch 't is zeer mogelijk dat hij op een van beiden, dien naam dragende, betrekking had, en dat het gevonden cachet aan hem toebehoorde. —

Uit den stempelvorm geloof ik niet, dat iets is af te leiden. Ook de Utrechtsche bisschoppen gebruikten dien meermalen. Ik zon hem meer in verband brengen met den patroon of *patrones* der stempelaars. Bij de observanten stond, meen ik, de L. V. vooruit: van daar de nadering tot den ruitvorm. De Kromstaf in verband met het *Epi*, i op den rand wijst, meen ik, hij do onderste helft, stellig op een' hissehop.

Ik zou mij in allen gevalle zeer moeten bedriegen, wanneer niet aan uwe mededeeling hijnzondere aandacht werd gegeven."

Wij hebben hij het hovenstaande niets te voegen. Hebben wij als onwillekeurig op Capistrano gewezen, 't geschiedde in het stille vermoeden, dat het zegel op hem betrekking had.

Meesters noemt hem *Sint*, doch, verkeerdelijk. Onze stads-rekeningen van dien jare noemen hem *Meester*; in de Lat. brieven waarin van hem gesproken wordt, wordt hij eenvoudig *frater* geheeten.

Nadere mededeeling omtrent Jacobus Lectius en zijne schriften; en Hendrik van Montfoort. De heer J. van Dam van Noorde-loos, te Rotterdam, berigt daaromtrent het volgende: »Op bl. 19 der *Kronijk*, 1855, trok mijne aandacht het aldaar medegedeelde over Jacobus Lectius en zijne schriften, waaruit ik vermeen te mogen besluiten, dat aan Prof. de Geer onbekend is het verslag over dezen verdienstelijken man, en vooral zijne schriften betreffende, vrij breedvoerig geleverd door Jugler in zijne *Beytrage sur Juristische Biographien*, T. III, pag. 61—71, alwaar tevens wordt vermeld, Nicéron, *Mémoires*, T. XXX; nog zie men over hem Saxe, *Onom. lit.*, T. IV, p. 14, en de aldaar aangehaalde schrijvers; nit het medegedeelde door Jugler blijkt dat het door Prof. de Geer opgegeven werk onder n° 3, in het jaar 1601 is uitgegeven, en dat van het werk onder n° 4 het jaar der uitgave op 1594 wordt gesteld.

Op bl. 45 van genoemde *Kronijk* lees ik dat Hendrik van Montfoort, wiens brieven worden medegedeeld, »een in de geschiedenis onbekend persoon zoude zijn." Ofschoon ik die meening van den heer van Asch van Wijck, niet zal tegenspreken, wil ik echter bij deze opmerken, dat in het werk van Lamb. Hortensius Montf., *Sessionum civilium Ultrajectarum etc.*, 1ste uitgave Basel, 1546, pag. 78, en 2de uitgave Utrecht, 1642, pag. 55, wordt vermeld Henricus Montfortins en vraag, kan deze dezelfde persoon geweest zijn ala Henrik van Montfoort, de *cousin* van Maximiliaan van Egmond, den achrijver der brieven? Hoogstraten, *Woordenboek* op het artikel *Montfoort*, verwijst naar een ouden brief aangehaald door den Aanteeken. op de *Historie van 't Utrechtsche Bisdom*, D. II, bl. 271, waarin onderscheiden namen van niet door hem vermelde heeren van dat geslacht voorkomen; dat werk niet kunnende opslaan is het mij onbekend of ook soms Hendrik v. M. daaronder voorkomt.

Archief van Schoonhoven. De heer Mr. O. van Rees deelt eenige bijzonderheden mede omtrent het archief van Schoonhoven en vertoont een register van de charters dier stad, in 1790 door de regerende Burgemeesters Mr. D. Hoola van Nooten en Mr. S. J. Scheltus opgemaakt.

Wordt besloten aan den Gemeenteraad van Schoonhoven vergunning te vragen om een afschrift te laten vervaardigen van dat register, ten einde het na onderzoek welligt in de genootschappelijke werken op te nemen.

Van den staet der tegenwoerdiger nederlandsche regering, 1583. De heer Dr. P. J. Vermeulen brengt omtrent dit in zijne handen gestelde HS. (zie *Kronijk* 1835, bl. 141) het volgende verslag uit :

» Het handschrift getiteld : *Van den staet der tegenwoerdiger nederlandsche regering* (enz.) *A° Domini 1583, aldus in Octobri tot Arnhem gestroyet* is mij in druk niet bekend. Mogt het — zoo als waarschijnlijk is — gedrukt zijn, dan zullen de exemplaren gewis zeldzaam wezen.

Het bestaat uit twee deelen. Het tweede is uit de eerste helft van het jaar 1584; immers het eindigt met de woorden *Explicuit A° 1584* en werd bij het leven van onzen Willem I opgesteld door den schrijver van het eerste. Een Gelderschman waarschijnlijk, immers de tongval is Geldersch en aan het slot van hetzelfde lezen wij : »Nemant stote sick daer an »dat wy vnse name verswijgen, dan ho wal wy ingeboren »landtzaten sinnen, so sijn wy doch in wttheymescher heren »dienst, derhalven wy wal geen mangel hebben van goede »correspondentie enz.”

De schrijver behandelt de vragen of men zich met den Hertog van Anjou moet verstaan, of men den Prins van Oranje tot heer moet aannemen, of men eene verbindtenis met de vorsten en steden des Rijks moet zoeken.

Noch het een noch het ander bevat hem De Hertog van Anjou wordt aanstonds ter zijde gesteld »angesehen hy sich »anders dragen vnd anstellen moet, so hij geerne wederom

«angenomen were.” Later wordt dit breedvoeriger uit een gezet.

De Prins van Oranje, zegt de schrijver, is te wijs om de heerschappij van den lande te aanvaarden. Sommigen houden hem reeds, hoewel te onregte, voor Graaf van Holland en Zeeland. Ware hij dat, dan zonde hij door de verdediging van de voorregten dier gewesten aanleiding geven tot het vermoeden dat Holland de overige verbondenene provincien zocht te beheerschen. Om eenige redenen, die de schrijver verder opgeeft, kan de Prins geen heer van eenig bijzonder gewest zijn, hij behoort de algemeene belangen der geunieerden voor te staan en de waardigheid van graaf zoude de Unie breken. De treffelijke Prins zal dan den roem van vader des vaderlands te zijn niet verwisselen tegen den onzaligen naam van verderver.

De schrijver gebruikt echter zoo veel woorden om te bewijzen dat geen enkel onderdaan dit van onzen Willem vermoeden mag, dat het vrij duidelijk blijkt hoe zwak zijn eigen vertrouwen op de gezindheid van den Prins is. De magt der Staten-Generaal en die der gewestelijke Staten zijn bij hem verder de grondslagen onzer vrijheid; deze hebben van ouds onder anderen het regt gehad om buiten den Heer van den Lande te vergaderen enz. De Staten zijn voogden en beschermers der onderzaten tegen de aangeborene heerschezucht van elken vorst, den besten zelfs niet uitgezonderd.

Wat betreft het verbond met de Keurvorsten en Steden des Rijks: de schrijver denkt er niet gunstiger over en eindigt met den raad om onafhankelijk te blijven. Alle vorsten lijden aan dezelfde kwaal, herhaalt de schrijver; zij heerschen gaarne. Dus ook de duitsche. Slaat men zich zelven moedig door alle zwarigheden heen dan zullen die buitenlanders van zelf eerbied voor ons opratten en onze bondgenooten worden. Daarmede loopt onze vrijheid geen gevaar.

Zoo wel in het eerste als tweede gedeelte van dit opstel treedt de schrijver in een overzicht van 's lands toestand en schroomt ook niet om 's lands regenten eenige waarheden te

laten hooren, waarbij het niet geheel zeker is of die natuurlijke voogden en beschermers des volks als van de vorstelijke kwaal geheel vrij te beschouwen zijn. De raadgevingen van den schrijver komen hierop neder, dat de algemeene en gewestelijke Staten zich binnen de palen hanner wettelijke bevoegdheid houden, goed acht geven op het beheer der financiën en de verdediging des lands, eenparigheid in de munt brengen, de onderlinge welwillendheid der Provinciën versterken. Verder behoort men den Prins met eenen Raad het algemeen gouvernement te geven; de Prins zelf moet aan het hoofd des legers en in het veld staan als zoo veel andere vorsten van vroeger en later tijd. »Dan wat is loffliker, lustiger, heerlycker vnder de sonne, ala dagelix voer dynen oghen »tho sechen de voernemsten, dappersten, erentvesten dyner vnderdanen, veerdich, gerustet ende moedig mit dy tho leven »ende tho sterven?» Zijn leven is daar niet meer in gevaar dan in zijn paleis. »Hebben dan de moordenaers de sael des Prin »cen tho Vranien niet even wal vinden konnen? Eegent het »niet dat de veltheer int leger een goet getal trawanten ende »lijffschutten gebruyckt, daer het in steden ende buyten het »leger tyrannichss geholden wort? Iss dan Godt niet so mach »tich in het velt als in de pallasten?» —

En nu tot de vraag komende, door het Genootschap mij gedaan, of het besproken stuk in een der genootschappelijke werken behoort te worden opgenomen, sta ik niet in twijfel een voorstel tot die opname aan uwe goedkeuring te onderwerpen. De eeuwig gedenkwaardige tijd, waaruit dat stuk tot ons kwam, de in hooge betrekkingen geplaatste of levende schrijver, zijne opregte, ofschoon dan ook wat staatsgezinde vaderlandsliefde, zijn goede, nu en dan sierlijke stijl, dat alles pleit voor eenen herdruk, waartoe men overigens ten aanzien van oude blaauwboekjes niet ligtvaardig besluiten mag, — en mijn ambtgenoot in Groningen verdient gewis den dank van ons Genootschap voor de mededeeling van het handschrift.

14 Vergadering. 13 October 1855.

Bibliotheek. Opgave van het geleden verlies der Geldersche edelen in den slag van Woeringen 1288. Opgave van hetgeen de bewaring van het blokhuis en der stad Wageningen heeft gekost. Opgaven van geleden schade en verlies van paarden van eenige Geldersche edelen in dienst des hertogs van Gelder. Iets tot bijdrage der kennis van het middeleeuwsch huisraad.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Dr. A. A. van Heusden, te Breda:

Historische Leercursus ten gebruike der Koninklijke Akademie voor de Zee- en Landmagt. — Handleiding tot de kennis der Nieuwe Geschiedenis, voor de Kadetten van alle wapenen. Door Dr. A. A. van Heusden. 1° en 2° deel, 2° druk, Breda, 1854 en 1855.

Van den Heer A. Wauters, te Brussel:

Histoire des Environs de Bruxelles, par Alphonse Wauters. Tom. II et III, 1re part. Bruxelles, 1852.

In ruiling ontvangen:

Van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maasticht:

Annales de la Société historique et archéologique à Maestricht. Tom. I, 4e fasc. Maestricht, 1854—1855.

Opgave van het geleden verlies der Geldersche edelen in den slag van Woeringen.

Reinald I was zijn vader Otto als hertog van Gelder opgevolgd en huwde in 1276 met de erfdochter van den hertog van Limburg, na wiens dood Reinald hem in de regering van dat land, onder goedkeuring van keizer Rudolf, verving. Adolf, graaf van den Berg, maakte aanspraak op dat regt en zelf niet bij magte zijne regten te doen gelden, droeg hij de handhaving daarvan op aan Jan, hertog van Brabant. Van hier de oorlog tusschen Reinald en dezen laatste. Al de naburige vorsten trokken partij in die geschillen. Reinald had

den aartsbisschop van Keulen, de graven van Luxemburg, Kleef, Gulik, Sayn, Spanheim, Nassau, Nieuwenaar, Solms, Salm en de Brabantsche edelen tot bondgenooten. Hertog Jan werd bijgestaan door de graven van Bourgondië, Hessen, Loon, van den Berg enz., alsmede zond graaf Floris hem hulpbenden. Lang duurde deze oorlog; de onderhandelingen leidden tot geen uitslag, tot dat de vijandelijke partijen elkander te Woe- ringen slag leverden den 5^{en} Julij 1288, waarbij de hertog van Brabant de zege behaalde. Elfhonderd edelen vielen aan beide zijden. De aartsbisschop van Keulen, graaf Reinald, Adolf van Nassau, van Nieuwenaar werden gevangen genomen. De graaf van Nassau werd zonder losprijs ontslagen. Reinald verkreeg zijne vrijheid drie maanden daarna, maar de aartsbisschop van Keulen werd een jaar gevangen gehouden.

Het navolgend perkamenten stuk, op vele plaatsen weggeknaagd en vrij beschadigd en afkomstig nit het voormalig archief van het graafschap Buren, behelst eene opgave van het geleden verlies der Geldersche edelen in dien slag.

Isti morantur inter Mosam et Walum.

1ste *regel*. Hec sunt perdita fidelium comitis in conflictu apud Woring et exactiones exactae ab ipsis

2. Dicit Thomas de Berchusen, quod ipse captus a Gosuino de Bech de ...

3. iij^e lib. pr. Item idem estimat arma sua perdita ...

4. Item dicit Henricus de Deyle, frater domini Theod...

5. valorem xl^e lib. pr. Item estimat arma ...

6. Item idem captus fuit a domino Ric...

7. sed tenetur in fideiussione.

8. Item dominus Theodoricus de Balenburch ... (ex) pensas

9. factas in captivitate o et l .....

10. comiti de allodio suo redditus x enr., de quibus homo snus est effectus.

11. Item estimat dextrum et alios equos ad personam ipsius tantum pertinentes, quos amisit, ad valorem

12. l marcarum Brab. den.

13. Item Rutgerus de Bâmel, famulus ipsius domini Theodorici ...

14. sua lx lib. pr. Item ipsum R...

15. domini de Knc et ad eius recuperationem ipse...

16. Item dextrum et alios equos, quos amisit, estimat ad valorem lx lib. pr.

17. Item Genekinus de Winsen estimat perdita sua ad valorem xl lib. pr.

18. Item Wilhelmus de Huisen (Hursen), famulus domini Theod. predicti, estimat perdita sua ad valorem ... libr.

19. lib., captus fuit in terra de Monte, sed per permutationem domini Gosuini Coc de Busca evasit.

20. Item Conrardus dictus Paunekuke, famulus ipsius domini Theod., captus a domino Ritolfo de

21. Hesewic, qui ipsum presentavit domino de Kue, a quo exactionatus fuit ad xl^e lib. p.

22. Item perdita sua et expensas factas estimat ad valorem xx lib. pr.

23. Item Hermannus, dictus Piuncken, captus a domino de Knc, persolvit de exactione sua xx lib. pr.

24. Item Rutgerus, dictus Buckingen, captus a domino de Knc, persolvit pro exactione ...

25. Item Arnoldus de Autfurst, captus a dapfero Juliacensi, persolvit pro exactione xxx^e lib. p.

26. Item equus et arma sua perdita estimat ad valorem x lib. p.

27. Isti fuerunt cum domino Theod. de Batenburgh.

28. Item Arnoldus, filius Florini de Wamel, captus a Johanne de Megen, solvit pro exactione xv lib. p.

29. Item Th. dictus Camerarius de Wamel dextrum et arma sua perdita estimat

30. ad valorem xl lib. p., et item Johannes, dictus de Stralen de Wamel, captus a Colon.

31. solvit pro exactione xij lib. p. Item equos perditos et arma estimat ad valorem x lib.

32. Item Alardus, filius Trude de Wamel, estimat perdita sua xv lib. p.

Item Wolterus, dictus Pycke de Wamel, amisit dextrum, quem estimat ad valorem lxx lib.

33. (captus) fuit a domino de Knc, a quo tenetur adhuc in fideiussione. Item alios equos, quos amisit,

34. (estimat) ad valorem x lib.

35. Item Gosninus de Lewen, filius Wolteri, captus a domino Ritolfo de Hesewic, tenetur in fideiussione

36. Item estimat perdita sua in equis et aliis clenodiis ad valorem xxx^c libr.

Item dom. de Lewen, captus a dicto Ritolfo de Hesewic, tenetur in fideiussione l lib.

37. perdita in dextro et aliis equis et clenodiis estimat ad valorem l libr.

38. Item ... de Lewen, captus a Gosuino de Becke, soluit pro exactione xv ^{ss} et de expensis (factis)

39. in captiuitate x lib. Item amisit in equis et armis ad valorem xxx^c libr.

40. Item ... de Cleen comorans apud Lewen, captus a Ruberto de Licce (Litte) tenetur in fide-

41. .... Item Rutgerus de Autfurst amisit dnos equos, quos estimat ad valorem ...

42. Item ... Pufflich, captus a domino de Arekeke (Arekero), soluit pro exactione lxvi libr.

43. dnos equos, quos amisit, et clenodia estimat ad valorem lxxxvi^c libr.

44. Item ... Buchurst, captus a domino Ritolfo de Hesewic, tenetur adhuc in fide-

45. iussione ... perdita sua in equis et armis, estimat ad valorem xl libr.

46. .... captus a domino de Kuc, tenetur in fideiussione l lib. Item dextrum

47. .... arma perdita estimat ad valorem xl lib.

48. .... de Wamel, captus ab Arnoldo Hoynic (Hoyuic),

tenetur in fideiussione lx lib.

49. .... (arma per)dita estimat ad valorem xl lib.

50. .... Pufflic, captus a domino de Kâc, tenetar in fideiussione xxx^e lib.

51. .... libr. Isti fuerunt cum Willhelmo de Pufflic.

52. ....

Opgave van hetgeen de bewaring van het blokhuis en der stad Wageningen heeft gekost.

De navolgende opgave van hetgeen de bewaring van het blokhuis en de stad Wageningen heeft gekost, is, omdat men zoo wel het getal der daartoe benoodigde krijgslieden als het bedrag van de hun daarvoor uitbetaalde soldijgelden er uit leert kennen, van eenig belang voor de geschiedenis van het krijgswezen in de 16^e eeuw. Het stuk is blijkbaar uit den tijd van Arnould van Gelder, doch het jaartal is moeilijk te bepalen.

Item Willem van Heeze end Gelis van Merwijck quamen mit tweën knechten tot Wageningen opden blockhuys, omme dat te verwaeren des goedsdaiges post Bartholomei inclusien ind aldair verbleuen bis des goedsdaig neest post Lamberti ex... die tijt is iij weicken, soe beloipt oer soldye ende kostgelt vander tijt xi Rijnsche gulden ende v stuuers, ind soe hebn die selue dat voirstadt mede verwaerd ind bynnen der tijt auergevuert iij^e peerde, die vj ad j stuer gerekent, beloipen die iij^e ij Rijns gulden ende xix stuer. Item bynnen derseluer tijt hebn se auergevuert iij^e voetknecht, die viij ad j stuer gerekent, beloopen die iij^e j Rijns gulden ende xi stuuers, j oirt stuuers.

Item noch heeft Wilhem voirs. op sijn veirscaidt tot Lixkens ouergevuert saterdaigs post Victoris xv perde, die iij ad j stuer gerekent, beloopen Dirxs iij stuer iij oirt stuuers.

Simul xv Rijns gulden ende xvij stuer.

Item soe heeft Gelis voirs. dat blockhuys verdingt te Leymen voir ij Rijns gulden.

Item noch heeft Gelis eynen tymmerman, die den schoirsteyn maickte, ind dair iij daige auer arbeiden, gegenen sdaigs iij Vleews, facit ix vleyen.

Item gegeuen omb pyll iij vleyrn.

Item soe heeft die tymmerman bynnen des iij^{en} daigen verteirt iij Philippus.

Opgauen van geldene schade en verlies van paarden van eenige Geldersche edelen in dienst des hertogs van Gelder.

Dit is alsullich gelt als jeh Johan van Loen, aldste soen tzo Hensbergh, vytgegeuen ende verlacht heb jn dienste mijns lieuen gemynden heren van Gelre etc.

Item jnden yersten ther Nykerken, dat mijn ruterer dair verteert hebben jnden herbergen, dat sij sculdich weren van allen saken, cxlvj Arn. gulden.

Item tot Tyel had jeh lxxv peerde drye weken langk, dair van heb ich voir ruvoeder betaelt xliij Arn. gulden.

..... peerde en heeftmen in vijf daigen nyet gevoedert, den heb ich die vitalye gegolden voir lxxxiij Arn. gul.

Item in mijne herbergen, dair mijn peerde standen, heb ich verdaen lxxxvj Arn. gul.

Item soe heb ich ... betaelt dair mijn gesellen in lagen, voir baner die sij auergenomen hadden om des wille dat si the cleyn gevoedert worden, xxxvj. gul.

Item doen ich mit mijne ruterer van Tyell opwert reet ende had wail lxxv peerde, doen verdede jeh tot Nymegen xxiij Gwilhelmus Holl. schild, maken xxxvj Arn. gul.

Soe heb ich ... herbergen selue gequyt ..... ar. gul. vz. xiiij Arn. gul.

Dit sijn die perde die mijn gesellen verloren ende geleuert hebben.

Item jnden yersten Johan Poydich eyne bruyne henxst myt enen korten stert ende een vael paert myt enen langen stert verloren.

Item Johan van Leeck eyne swartz peert myt enen kurzen stert geleuert ende eyne valen henxste verloren.

Item Dirck Olman enen grauwen henxst myt enen langen

stert verloren ende oich eyn bruyn peert myt enen langen stert geleuert.

Item cleyn Henrisken een swartz peert verloren.

Item Willems knechte van Vlodorp ij perde verloren.

Item Johans knecht vander Worm een swart peert verloren.

Item Sitse van dem Hornich eyn blasieh peert geleuert.

Item Johan Schut eyn schymmelt henxst bleeff tzo Kuyck staen.

Item Wyllem Swoick j bruyn peert gelenert myt enen langen stert.

Item Scheyde eyn bruyn peert myt enen langen stert geleuert.

Item wat dese peerde geleuert synt die synt der marschalck geleuert.

Item doen jch jnder Twynten was myt mijnen lieuen heren op onser Lieuer Vrouwen dach Annunciacio, doe synt dese perde hyrnae bescreuen geleuert.

Item jnden yersten mijne grawe telder myt enen langen stert.

Item Goedert van Vlodorp een blasich peert myt enen langen stert.

Item Frederich van Wede een bruyn peert myt enen langen stert.

Item Johan Spaenrebnyck een roet blasich henxst gestoruen toe Venloe jn Aernts. hays.

Item Wyllem van Tegelen een bruin peert.

Item Willem Franck een veel peert .....

Dit is alsullich harnasch als mijne gesellen verloren hant.

Item Johan Poedick een stelen panser ende dairtoe sijn haernasch xl., R. gulden current.

Sijn knecht een stelen panser ende sijn haernasch xxx R. gul., vz. tsamen lxx R. gul.

Item Johan van Leeck een voll haernasch zo sijnre lijne xl R. g.

Item cleyn Henrisken eyn vol haernasch zo sijnre lijue xxxi R. gul.

Item Derik Mangelman een vol harnaseh zo sijnre lijue xxxi R. gul.

Item Wyllems knecht van Vlodorp, des waren twe, elck
sijn hairnasch xv R. gul., vz. xxx R. gul.

Item Johans knecht vander Worme sijn hairnasch xv R. gul.

Summa ij^{cxvij} Rijns gulden.

Dit js alsullick gelt als mijn knechten gebreckt van oirre
schettinge ende teringe.

Item joden yersten Johan Poedich c ende xv R. gul. Item
denseluen Johan verteert myt twee knechten c Arn. gul., facit
lxiiij R. gul., maect tsamen clxxxix R. gul.

Item Wylhelms twe knechten van Vlodorp lx ald. schild.,
ende die selue knechten verteert ..... gulden, maect tsamen
cxxxiiij R. gul. ende vij wyt d.

Item Johans knecht vander Worm xx ald. schild, den sel-
uen knecht oich verteert xxij Arn. gul., maect tsamen xliiiij
R. gul. en ix wyt d.

Item cleyn Henricxken xij ald. schild, ende den seluen ver-
teert xl ar. gul. Item den seluen Henricxken wart sinen budel
genomen, dair was in iiij kronen ende v schild, maect tsamen
lij R. gul. x wyt d.

Item Derich Mangelman ij ald. schild, den seluen verteert
xij ar. gul. vz., tsamen ciij R. gul. x wyt d.

Item Johan van Leeck verteert xxxj R. gul.

Summa v^{cxliiiij} Rijns gul. x wyt d.

Summa summarum altesamen xxv^{cxj} Rijns gul. viij wyte d.

Item soe heb jck mijnen here tot vijff malen ruteren ge-
vuert tot elke male heb ich daer twe off drye vorderinge mede
gedaen.

Item ten yersten male doen mijn here was an Lantereberch
ende he wendich wert.

Item ten anderen male doen mijn rutere toe Nyerkerken
reden leggen.

Item then derden male doen jck tot Tyel reet.

Item ten vierden male doe mijn here in Twent was.

Item ten vijfften male doen jck wendrich wart an een tollhuys.

Item dese voir. saicken sette ich tot mijns heren truwe ende guetduneken.

Item mijn lieue heer heift mij toe twen off toe dryn tijden hir beneden bescheiden omb mijnre rekeningen wille toe illiker tijt nyet mijn verdaen dan j^e Arnhemsehe gul., facit m^e Arn. gul.

Cedulen mijns jonckeren van Heinsberge ende Johans Budels.

Dit is alsulken gebreeke als ic Jan van Oest bij mijn genad. heer van Gelre tafter ende gebrecklie byn.

Item inden yersten enen knecht ..... wart voir Roedynghen ende daer pert ende haernys verlocs, dat mij stont voir lx Rijsche gulden to samen.

Item doe mijn here van Heynsberge die rûter sende te Aldenhauen, dair sijn genaeden van Gelre op die tijt oie sijn volck ende ruter sende, daer verlocs iek enen henxt in mijns heren dienst van Gelre, die mij wale stont voir hondert gul. vijf myn.

Item daer nae waert ic tÛtroecht gevangen, daer verloer ic enen grauwen henxt, die welke mieh gelden moecht hondert Rijs. gul. ende thien die mijn here van Ludick daer voer boet tot Aldenhanen aen wedergelde.

Item mijn harnaebe dat ic des seluen dages an hadde, dat was al stelen, dat stont mieh hoger dan xlvij Rijsche gul. mitten goedel ende een teshken, dat ie om hadde.

Item soe gaff ie hondert alde seilde ende thien, die welke ic langhe tijt genocek verhielt, daer toe verterden ie in derden haluen jair meer dan twee honderd gulden, daer toe gaff ie wael xxvij Rijsche gul. ewech om mijn ...

Item soe verderffde mij een knecht an een peert, dat berste, dat wael ... Rijsche gul.

Item noch een pert verlaerff inder Twynden mit Zweeder van Bron..... ic Sendiken tot Nymighen voir betalt heb lxj Rijnsaldus gulden.

Item een pert, dat mijn knecht tot Kruechten doet reet, welke

knecht mijnen soen dieselue tijt afgenomen waert, dat mij hogher stont soe terynghe ende pert dan xxvj R. gulden.

Item enen voelen heynxt, die geleeuert waert, daer mich her Schelairt om boet hondert Rijnsche gulden vj myn.

Item soe hefft Bernt Dircks mijn soens knecht een pert ver-
verloren tot ... hij gevanghen wart, dat mij hoger stont dan
xxix Rijnsche gulden.

Item mich waert een knecht af gevanghen tusschen Hyllen-
rade ende ... tot Besel aen den haide gaen solde om der scat-
tynghen wille, welke stont voir lxxxix gul. eer hij quit wart
so scattynghe so terynghe, ... Werner van Palant aff scattet.

Item hier teghen heb ic gekort ij^e ende xxv alde scilde, x
Ar. gul. gerekent voir iij scilde, dat maekte te samen dry
hondert R. gul.

Item dit loept sich omtrynt dūsent Rijnsche gul. vijff myn.

Item mijn her hefft mij oock een pert gegeuen, dat stont
voir lxx R. gul. aen Roeloff vanden Hatert.

Jan van Oest tot vrijd. feria quarta post Oculi gededinet op
iij^e R. gul., ind he sal Derich sijnen soen vernūgen.

Dit is alsulken nederlage als ich Wilhem van Vloedorp,
erfvoicht zu Rnremunde heysende byn den hoge boeren
furste miinen gen. lieuen heren hertoghe van Gelre ind
van Gulich ind grene van Zntphen, als ich inden lande
vad Gulich neder geleghen byn.

Inden irsten soe byn ich gereden in mijns heren genaden
dyerst, als mich die rentmeyster schreuen van beueelte mijns
heren genade, mit ses reysighen knechten, der is dry myt
mich gevangen waerden, ind die ander dry synt gevlouwen.

Item soe byn ich gesat van mijns gen. heren vrunden toe
Gelre, doe wir gevanghen gesat woerden mit mijnen dryen
knechten, die mit mich gevangen woerden, samen op seuen
ende twyntichondert Rijnsche gulden,

Item noch vander oirveden betailt xx Rijnsche gul.

Item toe Caster toe stockgelde, doe ick irste dair sat, enen

alden schilt, ind doe wir ter Horst hielden, dair moist ich noch eyns stockgelt geuen, ind dair wairt mijn knecht Dierick bij mij gesat, voir hem ind mich betaillt twe alde schilde, tsamen iij alde schilde.

Item doe ich nederlach doe verloir ich drie reysiger graeuwe peert, ind eyn peert bleeff op then Wailstat doet ende noch eyn peert dat mijne knapen eyn verderfden, die ewech vloe, dat ich mijnen knechten gaff, dat zij verkochten vur xij Arn. gul.

Item dat peert dair ich vp nederlach buten mijnen joncker vanden Berghe vur hondert ende tyen Rijnssche gul.

Item Pijls peert kosten, dat he dair vur betaillde, eynen dertich Rijnssche gul.

Item dat peert dat derde dat Heynriesken verloir, koste toe s.... xxxv Rijnssche gul.

Item dat peert dat doit bleeff, dair betaillde ich Wyenhorst voir xij Rijnssche gul.

Item dat peert dat die knecht verderfden dat ewech vloe, dat gaff mich mijn heer van Nuwenar, die betaillde Arnt van Lom dair voir drye ende negentich Rijnssche gulden.

Item leenden ich Wilhem Kerner eyn peert inden velde dair he vp nederlach, dair mij heer van Ludich vur betaillde aen Gerit vanden Hout hondert ende vijftien Rijnssche gul.

Item soe heb ich verloren mijn harnis ind mijne dryer knechten mit mich, alsoe groet ich mijn harnis vp vijftich Rijnssche gul., ind der dryer knechten harnis, dair waeren twe scutten mede mit oeren armboisten, ylke vur xxv Rijnssche gul., ind eyn knecht vloe ewech ind liet rij armborst dair, kosten ij R. gul., tsamen vanden harnis hondert xxiij Rijnssche gul.

Item mitter vyt ende inrijden verderfden ich eyn peert, dair ich vur betaillde achten Rijnssche gul.

Item soe was ich mit mijnen knechten gevangen vur Sunte Remeis misse vmtrynt bis Sunte Jacobs soe hebben mijn knapen die drey verteert ..... twyntich Rijnssche gul., in ende vyt te gaen, tsamen tsestich Rijnssche gul.

Item soe heb ich gevangen geweest ouch alsoe lange vyt

ende in gereden, die coringhe sedt ich vp hondert Rijnss. gul.

Item mijns heren genaden beuoel mich dat ich eynen knecht vp die Horst senden soilde inden sticht van Vtrecht, dat ich dede ende dat die knecht toe Rijnen gevanghen waert, ind geschat vur twyntich alde schilde ind drie st., die coestgelde vur xxiiij alde schilde.

Item soe sat he tot Rijnen inden stok vj weken myn ij daghe, verteert soe in ende vytgaen, dat ich hem betailde xxiiij Ar. g.

Item verloir die selue knecht eyu peert, dat mich mijn joncheer van Moirs gaff, dair he tot Arnhem vur betailde lxxxiiij Rijnssche gul.

Item doe mijn heer van Boirgondie tot Herderwijck was ind mijns genaden bij hem waeren, doe sehreuen mich mijns heren genaden dat ich mit ruyteren sijnen genaden godient soilde hebn, soe dat ich verderfden enen henxt toe Nijmegen opten scheep, den mieh den heer van Diest gaff, den schat ich vur hondert Rijnssche gul.

Item alsulken handgelt ind sehaden als ich sent ter tijt dair van gehat heb, den set ich tot mijns gen. heren genaden ind sijnen rait, ind ducht ouch mijns gen. heren genaden ende sijnen raede, dat hyr eynighe saken in weren die nyet redelich ende waer, des woulde ich bliuen bij mijns gen. heren genaden ind raet.

Summa vyrdehalf dusent hondert ind xxxiiij Rijnssche gulden xxvj alde schilde ind xxiiij Ar. gul.

Item is dit suermiis meister Michel ende den marscalek gemiddelt op iiij^m Rijnsscha gul., des die voight alsoe te vrede is.

Die schade die ich Frederich van Baerle geleden hebbe bij mijns heren genaden van Gelre.

Item ten yersten een grauwe pert, dat ich van Rutger van Vloedorp buyten, dat my scont van xl R. gulden, dit voirs. peert verdarff, doemen Herman van Eppinehanen joegden, dair ich doe op storten voir doot.

Item een bruyen peert gekoft van Herman van Honseler voir

xxxiiij Rijns. guld., dat peert verdarff ende wart geschoten, doemen ouer die Worm was.

Item een brayn peert gekoft van Michiel Dusen voir xxxiiij Arnhems gul., dit peert blynt ende verderff, doemen Roedyn-gem brande, dair mosten wij doir den vâer rijden, dat die vlamme den peerde ouer die ogen sloech.

Item een grauwe peert gekoft van Rutger Roeyerken voir xxviiij Arnh. gul., dit wart geschaten ende verderff voir Auger-roidre inden lande vanden Berge, dair wij dat bolwarek be-sueken solden hebben des nachts, dair die krigslude vander Olderkirchen deels mede waeren.

Item doe mijns heren genaden Caterich reeden loeffden mij Sander van Enger een peert van mijns heren wegen, dat ich mitten mannen lach op die hoede ende op die waarde bij twee maende langh, dair dier tyt dat ich dair soe wael niet verlo-ren en wart als een ackerpert.

Voirt, liene heer maerscale, uwer lieffden waile conclich doe ich mijns heren hulper wart, dat mij inden Hage toegesacht warde van uwer lieffden xxx off xxxiiij gul., te vollest mij mede te loessen ende te quyten vter herbergen. Hier ynne wilt, liene heer maerscale, best praeuen ende mijnen orber dat ich doch den mijnen reken mach, angesien dat ich doch altoes mijns genedigen heren parthy geweest byn ende des maerscales, dair ich voele ende vaeke tanderen steden ongonst omme gehadt hebbe, als den haueluden te Bercken waill kondich is ende ich den maerscale waill vertellen sall, wanneer ich, wilt Got, we-deromme bij hoen koeme.

Iets tot bijdrage der kennis van het middeleeuwsch huisraad.

De navolgende opgave van hetgeen in een der strooptogten der Arkelschen in den lande van Vianen, gedurende de twisten tusschen deze beide heeren in het laatz der 15^e eeuw, aan eenen Baars van Tul is ontnomen, heeft alleen eenige belang-rijkheid voor de kennis van het middeleeuwsch huisraad en zijne waarde, van een, zooals uit de opgave blijkt, welgeze-ten man.

Dit is alsulc goet als die ioncker van Arkel heeft doen nemen Baers van Tul.

Item inden eersten een breed bed met sinen tobehoren mit gordine, mit roeyen, voer xxvi gulden. Noch een breed bed voer xij gul. Noch een breed bed voer viij gul. Noch een bed voer iiij gul. Noch een bed voer iiij gul. Noch een bed voer iiij gul. Noch ghenomen vij deken, gherekent voer xxvij gul. Noch ij voet cleder ende een saerts voer xiiij gul. Noch ij voeyer laken voer iij gul. Ghenomen an tafelaken ende an slapelaken ende an dwalen xvi gul. xxv sit cussen xvi gul. Voert an sortinen ende an tridsoer ende an run ende koets ende tafelen, ende an sitten ende setelen, ende an stoelen, aen alznk reescap xxxij gul. Voert an potten ende ketelen ende an kannen tinne werc, an kandelaren xxij gul. Aen becken ende an watervate, ende an spec, ende an suicer xiiij gul. An iseren candelaren, an treeft, brandroeyer, halen mostertmolen x gul. An standeren, stoppen, cribben, bedsplancken vij gul. Mijn haernasseche xxij gul.

Summa summarum cc ende xlij gulden.

Item noch heeft die ioncker van Arkel af doe houwen griet ende wilgben binnen der vorwaerd, die ghededinct hadden des ionckeren vrienden van Arkel ende des heren vrienden van Vianen, die weerdich waren xx gul.

15 Vergadering. 27 October 1855.

Leden. Bibliotheek. Verzameling van stukken meesal betreffende de Oost-Indische Compagnie. Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeenwsch-Vlaanderen. Wapen van Meteren, en heerlijkheid Mierop. Conceptbrief van Arnold, hertog van Gelder aan den kardinaal van Engeland.

Leden. Gelezen een schrijven van mevrouw de weduwe Arend, geboren Abbink, tot kennisgeving van het overlijden van haren

echtgenoot den heer Dr. J. P. Arend, lid des Genootschaps, op den 5^{en} October 1855.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer J. Honig Jz. Jr., te Zaandijk:

Beschrijving van het Bezoek van Z. M. Willem III te Zaandam op den 17^{en} Augustus 1855. Door Jacob Honig Jansz. Jr. Met eene plaat. Zaandam, 1855.

Zaanlandsch Jaarboekje, van 1854. Verzameld door J. Honig Jsz. Jr. Nieuwe Serie. Eerste Jaargang. Zaandijk.

Van den heer F. Nagtglas, te Middelburg:

Een blik op het lot der lagere standen, in de verschillende tijdperken van beschaving. Door F. Nagtglas. (Overgedrukt uit de *Vaderl. Letteroefeningen* van April 1855.)

In ruiling ontvangen:

Van de Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg, to Luxembourg:

Publications. Année 1854. X. Luxembourg, 1855. 4°.

Verzameling van stukken meest betreffende de Oost-Indische Compagnie. De heer Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam, schriftelijk verslag uitbrengende omtrent deze in zijne handen gestelde verzameling (zie *Kronijk* 1855, bl. 112), berigt aan het Genootschap, dat de meeste stukken of reeds gedrukt zijn, of minder geschikt om te worden uitgegeven, met uitzondering evenwel eener *Memorie* van den Raad extraordinaris van Nederl. Indie en Gouverneur van Java's Noord-oostkust W. H. van Ossenberch, welke hem merkwaardig genoeg voorkomt om in de genootschappelijke werken te worden geplaatst.

Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen. De aandacht der leden wordt bijzonder gevestigd op een onder dezen titel door de heeren H. Q. Janssen en J. H. van Dale, beiden leden van het Hist. Genootschap, uit te geven tijdschrift, waarvan dezer dagen een prospectus verspreid is. De ondernemers stellen zich voor drie verschillende rubrieken in hun tijdschrift op te nemen, hetwelk zij in-

zonderheid aan de geschiedenis en oudheidkunde van Zeeuwsch-Vlaanderen verlangen te wijden. De eerste rubriek zal bestaan uit *Verhandelingen*; de tweede zal onder het opschrift *Bronnen* de aanhalingen en noten en ook de authentieke bescheiden inhouden, waarmede de verhandelingen bevestigd, opgehelderd en gestaafd worden. Mede wordt hier opgenomen de tekst van afzonderlijke echte oorkonden met bijgevoegde aantekeningen. De derde rubriek zal onder den titel: *Kleinere Bijdragen* aantekeningen behelzen voor geschiedenis, oudheid- en letterkunde; voorts vragen en daarop ingeleverde antwoorden in verband tot de wetenschap, die het tijdschrift wenseht te bevorderen, berigten en correspondentie en eindelijk een kort verslag van uitgekomen geschriften.

Wapen van van Meteren, en heerlijkheid Mierop. De heer Dr. J. J. F. Wap wenseht de twee volgende vragen in de *Kronijk* ter beantwoording opgenomen te zien. 1°. Hoedanig was het wapen van Meteren, waarmede volgens van Spaen, *Inl. tot de Hist. van Gelderl.*, III, 322, de hoeren van Cuyk als beeren van Meteren hebben geëcarteleerd? en 2°. Waar lag of ligt thans nog het heerlijk goed, waaruaar zieb een tak van het geslacht Cuyk noemde: *Cuyk van Mierop (Myerop)?* 1).

Conceptbrief van Arnold, hertog van Gelder, aan den kardinaal van Engeland. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Onderstaand concept, waarschijnlijk door de eigen hand van Arnold van Gelder verbeterd, heeft betrekking op de door hem aangewende pogingen om door den koning van Engeland beleend te worden, kraebtens de vroegere betrekkingen tussehen de graven van Gelder en de vorsten van Engeland, sints in 1331 Eleonora, zuster van Ednard III met Reinald II gehuwd was, uit welk huwelijk den 13^{en} Mei 1333 Reinald, en den 23^{en} April 1336 Eduard geboren was. Hierdoor was hij mede bij den vrede van Kamerijk in 1334 (zie van Spaen, *Geschieden.*,

1) Deze laatste vraag is ook door den heer W. A. Hamelberg gedaan. Zie Bevoorrregte vragen op den omslag van *De Navorscher*, 1855, 5e jaarg., N°. 11.

bl. 471—473, 478, 487, 498) en hield de zijde van Eduard in diens oorlogen met Frankrijk. In 1339 werd Reinald III hertog en werd leenman van Eduard, al zijne leenen aan Frankrijk opzeggende, en bevond hij zich in 1346 bij de belegering van Calais met Eduard III van Engeland, mede strijd voerende tegen Philips (niet Karel) van Valois. In 1387 verbond hertog Willem zich weder met Engeland tegen Frankrijk, en waarschijnlijk wilde Arnold, nadat hij in 1424 en 1425 vele pogingen had aangewend om de beleening van keizer Sigismund te verkrijgen, nadat deze mislukt waren en daarentegen in 1425 Adolf die verkregen had en hij in 1431. werd ingedaagd door het Rijk, nu trachten in nadere verbinding met Engeland te treden en hadden hierop de onderhandelingen betrekking bij Pontanns, bl. 464 vermeld en waarop in dit concept gedoeld wordt.

..... no cardinali Anglie etc.

..... ad v. r. p. beneplacit ... et pss. r. pater, domine et consanguine carissime! aliis nobis insimul in ciuitate Attrebatensi existentibus nobisque de diuersis conferentibus, inter cetera amena et dulcia habuimus inuicem colloquia de strennis et inelitis progenitoribus nostris, quorum anime, vt pie speratur, in paradiso Dei mune requiescant et potissimum conuulimus de illustrissimo domino Ewardo, rege Anglie etc. et Reynaldo duce Gelrie etc. qui coniunctim fuerunt in obsidione iuxta Kalisencem (?) ¹⁾ contra tunc regem Francie (*Karolum se pro rege Francie tunc gerentem* ²⁾), qui Reynaldus matrimonio contracto cum domina Alienora illustrissima v. r. p. consanguinea, ex ea, diuina disponente elemencia, duos filios suscitauit. Et sic, tam propter propinquitatem, qua progenitores mei inclitam attingebant domum et coronam Anglie, tam alios respectus bonos et affectiones ymo optimas, obsequia, quibus domus et principes Gelrie etc., strenuis progenitoribus corone inclite Angliette fuerunt haecenus obsecuti, v. p. r. innouaui. Quorum vestigia ymitando stabilem firmitatem et sinceram perscueranciam erga Christinissimum principem, dominum meum, regem

1) Calais. 2) Doorgehaald.

Anglie modernum sue illustrissime magnificencie, animo obsequendi v. r. p. domino archiepiscopo Eboracensi, domino comiti de Suffolch, consanguineo Attrebatu declaravi, modum et formam specificando de homagio a regia celsitudine assequendo, quem ad modum mei progenitores homagia habuerunt, vobis tunc respondentibus, quod premissa ad audienciam regiam adeo efficaciter deducere volebatis, eandem taliter informando, quod res ipsa infallanter debetur executioni debite demandari. Verum quod post hoc recepi litteras regias et v. r. p. inter alia continentes, quod sua maiestas nobiles et notabiles viros ambaciatores ad sacrum consilium et alibi transmittere deliberavit, et postquam venierint ad partes coadiacentes patriis meis, iidem me accederent auctoritate regia suffulti plenaria, mecum communicaturi, punctuaturi et conclusuri in materia, prout sua illustrissima magnificencia me redderet certiorum, licet nulla post hoc unquam desupra conclusio sit secuta, ymmo nil penitus in effectu. Et interim reuera ab adversariis domini nostri regis casu, quo confederationem cum eis et contra dominum regem facere voluissem, oblatum erat in homagium nobile, quod propter superius descripta renui acceptare. Post hoc et alia dum dediceram v. r. p. fuisse Kalisei oratores meos, magistrum Theodoricum Stock, notarium et juris utriusque doctorem, prepositum Arnh., et Theodoricum de Kelle, magistrum curie mee, plenarie instructos una cum exemplaribus litterarum ligarum et confederacionis progenitorum nostrorum Anglie et Gelrie etc., ut v. r. p. per eosdem ..... et hoc pro expeditione omnimodo premissorum, ad eandem r. p. et ad r. dominum archiepiscopum Eboracensem transmittere deliberaui. Qui reuersi fuerunt, nunc fere sunt duo anni, et michi scripta v. r. p. et dicti r. p. domini Eboracensis etc. cum vestrarum manuum subscriptione inter cetera continentia reposuerunt, quod ubi et quamcunq; regie celsitudinis presenciam attigeritis, quemadmodum illam proxime futuram existimabatis, eidem per extensum insinuare velletis maxime prohibatum; quia regia celsitudo a proposito mittendi alias concepto ambaciatores ad partes Alamanie

et ad me, qui auctoritate puntuandi et concludendi habitori essent in materia memorata, desistere nollet, quum regia celsitudo memoriam illorum Attrebatii et alibi narratorum et scriptorum non vellet vllatenus tradere sepulture, nec poteratis concludere Kalisei iuxta michi scriptam quia a regia celsitudine auctoritate, nullatenus habuistis nec prouidere poteratis transmissionem nuntiorum meorum ad Kaliseum tunc fiendam. Et licet huiusmodi scripta et alia hiis similia pluries recepi, adhuc tamen feodalis materia non est vllatenus terminata, nec vellem libenter animum meum in hoc retinere diucius in suspensio. Quare sincere rogo v. r. p., quod velit vna cum domino archiepiscopo Eboracensi et comite de Suffolch consanguineis carissimis, conclusiue loqui regie celsitudini supra hac re concludenda, de quibus desupra scripsi. Et si sua maiestas adhuc sit in proposito, prout michi scriperatis, materiam suprascriptam sine laudabili velle terminare, tunc adhuc semel et ex suprahabundanti intenderem, mittere oratores meos ad regiam celsitudinem, sufficiente et plenaria auctoritate suffultos, qui verisimiliter securiori modo ad Angliam quam ambaciatores regis ad Alamaniam venire possunt pro determinando, v. r. p. consilio et promocione, fructifere materiam memoratam. Et ne r. p. sit opus totiens scribere in postero placeat michi presenti nuncio rescribere occurrentia, et, si videatur consultum, scribat michi v. r. p. de tempore, quo mittere debeam oratores meos ad Angliam auctoritate plenaria suffultos pro conclusione finali nedum bona ymo optima concludenda. Et precipue placeat michi scribere an aliquid sequetur an non, et si vtique habeatis in memoria illa, que michi scripta sint, in ..... faciendam diligenciam in premissis, vt confido-quod erga v. r. p. velim vbi potero infallibiliter remereri, patre angelo comitante, qui eandem v. r. p. conseruare dignetur feliciter et votine. Ad v. r. p. beneplacita Arnoldus Gelrensis et Juliacensis dux ac comes Zutpbensis.

Reuerendissimo in Christo patri et domino domino Henrico t.t. Sancti Ensebii cardinali de Anglia vulgariter nuncupato, domino et consanguineo carissimo.

16 Vergadering. 10 November 1855.

Bibliotheek. *Verhandelde bij den Staataraad der Bataafsche republiek, tijdens het voorstel van Napoleon tot verandering van den regeringsvorm der Bataafsche republiek, en Henrici Bommellii historia translationis temporalitatis episcopatus Ultraj. in Carolum V. Boekdrukkunst. Bibliotheek van pamfletten, traktaten enz. Inventaris van het krijgsmateriaal en ander huisraad, aanwezig bevonden op de bisschoppelijke sloten ter Eem, Vredelant en Koevorden, eene bijdrage vooral belangrijk voor de kennis van het middeleeuwsch geschutwezen.*

Bibliotheek. Ten geschenken ontvangen:

Van den heer Mr. J. Dirks, te Leeuwarden:

Nieuwe bouwstoffen voor de geschiedenis van het verblijf der Heidenen of Egyptiërs in Nederland, medegedeeld door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit de Bijdr. voor Vad. Gesch. en Oudh., deel X.)

De munten der voormalige Heeren en Steden van Overijssel, van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gend; door P. O. van der Chijs. (Eene beoordeeling door Mr. J. Dirks; overgedrukt als voren.)

Verhandelde bij den Staataraad der Bataafsche republiek, tijdens het voorstel van Napoleon tot verandering van den regeringsvorm der Bataafsche republiek, en Henrici Bommellii historia translationis temporalitatis episcopatus Ultraj. in Carolum V.

De heer Mr. J. A. Grothe brengt ter tafel een geauthenticeerd afschrift van een »Buitengewoon secreet verbaal van het verhandelde bij den Staataraad der Bataafsche Republiek, in en ter gelegenheid van de gehoudene braognes oover het gedane voorstel tot verandering in de Regeringsvorm dezer Republiek door Zijne Majesteit den Keizer der Franschen en Koning van Italien" en voorts een HS., afkomstig uit de verzameling Booth, getiteld: *Henrici Bommellii historia translationis temporalitatis episcopatus Ultrajectini in Carolum V. Caes. Exeuna fuit Marpurgi 1542.*

Het eerste stuk wordt gesteld in handen der Commissie van Redactie; het laatstgenoemde in handen van Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, met verzoek daaromtrent te willen dienen van berigt.

Boekdrukkunst. Gelezen eene missive van den heer Mr. H. J. Koenen aan den Secretaris des Genootschaps, als belast met het vraagstuk betreffende de uitvinding der boekdrukkunst hier te lande na te gaan en bij te houden, waarbij de heer Koenen 1°. de vraag voorstelt, of de Utrechtsehe burgerlijsten reeds zijn geraadpleegd omtrent de boekdruckers Ketelaer en van Leempt en zoo niet, of het niet der moeite waard ware daarvan werk te maken; en 2°. in bedenking geeft, of het Hist. Genootschap niet iets aan zijne leden zoude mededeelen omtrent sommige in de Haarlemsche boekerij berustende HSS. van den heer Koning, betreffende de boekdrukkunst. Nadat de Voorzitter heeft medegedeeld, dat de heer Mr. H. Hooft Graafland zijn verlangen te kennen gegeven heeft, om niet langer met de bedoelde commissie belast te blijven en dat zij daarop door het Bestuur is opgedragen geworden aan den heer Dr. N. P. Visscher, die deze taak wel heeft willen aanvaarden, wordt besloten om den heer Visscher te verzoeken omtrent de door den heer Koenen voorgestelde vraag te willen dienen van berigt, en om voorts de missive van den heer Koenen voor zooveel het tweede punt betreft, aan de beslissing van het Bestuur des Genootschaps te onderwerpen.

Bibliotheek van pamfletten, traktaten enz. Wordt ter tafel gebracht een prospectus van een door den heer Frederik Muller te Amsterdam nit te geven werk, getiteld: *Bibliotheek van pamfletten, traktaten, plakaten en andere stukken oer de Nederlandische Geschiedenis; en van in Nederland gedrukte stukken oer gebeurtenissen in en buiten Europa, voornamelijk in Engeland, Azie en Amerika. Beschreeven, naar tijdsorde gerangschikt, en met alphabetische registers voorzien.*

Het blijkt nit dezen prospectus, dat het den heer Muller niet gelukt is om de beschrijving der verzameling van wijlen

den heer Jan Schouten in zijne *Bibliotheek* op te nemen. (Zie *Kronijk* 1854, bl. 494.)

Inventaris van het krijgsmateriaal en ander huisraad, aanwezig bevonden op de bisschoppelijke sloten ter Eem, Vredeland en Koevorden, eene bijdrage vooral belangrijk voor de kennis van het middeleeuwsch geschutwezen. Medegedeeld door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck.

De navolgende inventaris schijnt op last der stad Utrecht door twee daartoe belaste leden des bestuurs te zijn opgemaakt; volgens het schrift te oordeelen dagteekenen de drie langwerpige strooken papier, waarop al betgeen op de voorn. sloten bevonden is, opgeteekend staat, uit het laatst der 14^e eeuw. Deze bijdrage kan als een aanhangsel beschouwd worden tot hetgeen vroeger door genoemden heer omtrent de geschiedenis van het geschutwezen is medegedeeld in de *Kronijk* van 1850 bl. 328, 387 en in de *Kronijk* van 1853 bl. 218, 380 en 472. Zie ook omtrent de verschillende bogen met het daartoe behoorende eene omstandige beschrijving in de *Berigten*, derde deel, tweede stuk, bl. 6 en volg.

Dit is sulke reescap alse Johan vander Meer ende Herman Wesselss. opten huze ter Eem gevonden bebben ende ghesien.

Item ij cleyn camerbussen, elc mit iij cameran.

Item noch een camerbusse mit iij cameran, die wat meerre is.

Item noch twe camerbussen elc mit iij cameran, die noch wat meerre siin.

Item een steen busse zonder camer, die in een hout beslagen leyt ende die sciet de meeste steen.

Item dat desen voirs. bussen twe nye bouten stellinge, dairmen die bussen op scieten mach ende men omme drayen mach.

Item vij loetbussen, die mit boiren sterten siin ende ij loetbussen mit ijzeren sterten.

Item tot desen loetbussen een groet deel ghegoten cloeten elc nader groet vanden bussen.

Item noch een groet deel loets tot den seluen bussen, dat ongegoten is.

Item een derdendeel van eenen Hoemborger vate donrekruyts.

Item noch een vierendeel van eenen Hoemborger vate donrekruyts.

Item noch een vierendeel van eenen Hoemborger vate donrekruyts.

Item iij leeren sacke mit donre krude, dair si dagelix op scieten, ende rede hangen oft noet waer biden bussen, ende wegen omtrent xxv ^{ss}, nadat wi dat naeste ramen consten.

Item iij ijzeren hoede vuer jn te doen biden bussen.

Item so sagen wi dair vier grote manden al vol busse steens ende proppen, elc hore groete naden bussen, die ons teveel waren te tellen.

Item so sagen wi daer zes sterke wiindaes boegen ende tot elken boge siin wiindaes bi hem hangen.

Item so sagen wi iij hoernen ermborsten ende enen houten ermborst mit horen gordelen.

Item iij tonne groet scuts totten wiindaes bogen.

Item een deel cleyn scuts jn eenre mande tot den reysbogen.

Item een mande mit vuer piil, die wi proefden ende goet waren.

Item wi sagen staen op een camer viij nye eunsen bi een gesloten.

Item jnder zael een gleny mit eenre wiimpel mit miins heren wapen.

Item dit siin zulke bussen ende steen ende cruyt also wi daer sagen ende der stat toebehoerde.

Item een groete zwaer steen busse, die sciet omtrent lx ^{ss} wegen mit horen steen proppen ende toebehoren.

Item een grote camerbusse mit ij cameren mit horen steen en proppen.

Item een cleyn camerbusse mit iij cameren ende mit horen steen ende proppen.

Item ij stertbussen mit horen steen ende proppen.

Item tot desen der stat hussen een half tonne cruyts.

Item der stat reescap voirs. lach elc bi sinen der stat bus-
sen jnden voirborcht.

Dit ziiin zulke werken alse op ende omme den huse
gemaect siin ende Herman nyet gemaect en heeft.

Item vi horkyeren bonen omme den huse.

Item een nye stallaedse die neder ghevallen was bi Jacobs
tijden van Lichtenberch.

Item een huys, dairmen beeste, scape, verken ende ander
runder jn set, mit eyken plancken omme bescoten ende beneden
gheboeymt.

Item dat huys voir der bruggen dair den oestel jn staet
voir vercleet mit nyen eyken plancken.

Item ent bonhnys ende torfhuys elc een nye venster.

Item enen goeden nyen berch van vi roeden.

Item ande onde poerthuys vanden voerhorcht ande een side
een nye poert daer gemaect mit enen wyncket.

Item ij nye hoeftde sen enen scot, die van Zoest quam.

Item anden seluen scot ij grote ijzeren boutte mit ij grote sloet.

Item opte west eynde honen jnden genel vanden sael ij nye
venster.

Item bonen opten toern een staft, dairmen die mande mede
optreckt ande een mande dair sen.

Item nye ghespen ende krammen ende twe sloet anden val-
hrudden jnden nyen bolwerck.

Item een groet nye reek jnde camer.

Item ij vuuren raster jnden sael, dair die bnassen ende kruyt
op staen, om datte nyet verderflic werden en sal.

Item een balke hinnen wt den toern ghesteken mit eenre
matalen sciue, daer men alrehande dinc mede opten toern wiin-
den mach.

Item een cleyn solre jnder poerte alre hande reescap dair op
te leggen.

Item twe venster bouen jnden toern, dair die waker sit.

Item enen nyen boem onder die onersten valbrugge ende die valbrugge mit nyen planeken gedect.

Item sommige nye locuen ouer die brugge vanden huse.

Item so had die maerscalc dat bolwerc mit soden op geboert omme den huse ende dair horde ende boem op gheset ende grauen dair omme doen greuen, dair dat nye bolwerc voirt omme op ghemaect is.

Voirt so heeft hi dat huys ghehouden ende doen maken daegaer, slotvast ende dicht van glasen ende veel ander cleyn werken, die wi gesien hebben, tot nvtscap des huys, ende wi nyet al scriuen en consten.

Dit is alsulke reytschap als mijnen heer op Vredelant heeft.

Item ij camer bussen.

Item ij cleyne tonnen eruyts.

Item c bussen steen.

Item v boghen, die ander sijn ontwe.

Item ij tonne schuts.

Item soe heeft die maerscalc dair op een camer huse mit c stene.

Op een ander los blad.

Dit is Henric van Zulen, maerscalc, geleuert op Vredelant.

Inden jersten in mijns heren camer een betstede.

Item opten toren een betstede.

Item inden zael een strijsitten ende j voetscheimer.

Item j tafel, twe schragen ende een tritsoer.

Item inden zael ij lange bancken.

Item noch twe bancken in die capel ende in die coken, ende vier sijn vueren bancken.

Item noch j eyken banc.

Item j grote backtroch in die coken.

Item j paer cleyure rosmalen steen.

Item iij busen ende sijn vogelers.
 Item c ende xvi steen totten busen.
 Item j stock inden groten toern.
 Item j cleyne stoc in cleyne Rosendael.
 Item beneden int bouhuys een grote hauer kiste.
 Item enen vijfroeden berch.

Op een ander los blad.

Dit is die rescap die Herman van Haersolt ouergheleuert heuet vpt hnes to Couorden, die mijnen heren to behoert ende Dirx van Voerste ontfangen heuet.

Item jn der cokenen v ketele, des js een van v emmer, een van veer emmer, een van twen emmeren, een van een emmer ende eyn kleyn ketel.

Item twe potte zamen van enen emmer ende een kleyn pott.

Item een hael, een schumer, een vleysch krone, een alde mostermale.

Item jnder penterye iij alde kysten, ende jnden kelre ende battelrye een groter vleysch boden.

Item jn den bachues een broubodene, ij groter bodene, j alde bndel kyste, een werctafel.

Item een zuerketel ende j nye bodene, die Herman daer in gecofft heuet.

Opten vangen hues.

Item jnden vangenhues x loetbusen.

Item een vogeler, vi donre haken.

Item iij dreuer.

Item een hamer ende v ijseren boltten, de to den stocken hoert.

Item een stochamer. Item ij breeijseren.

Item een langer kiste half vol pile.

Item op den solre ene kleyne kiste neet al vol pile.

Item twe tonne pile de ene en droech neet vele.

Item jader kisten een weynich krudes.

Item iij spangordel. Item ij zulen, de sint to Zwolle.

Item een olt armborst.

Vp den solre bouen der sale.

Item een halue tonne salpeters.

Item hondert 88 zweuels also vele mijn als daer van vermaket is to krude, ende daer js een halue tonne krude van gewicht

Item jnden vleyshues een korff lijnden, kolen ende een steenbusse.

Item iij wippen ende enen wynde banck.

Item op der drosten kamer een watervat ende een lonenbecken ende ene kiste.

Item ij spangordel ende een horen armborst.

Item ene wynde, een staende bedde, ene kuetsse.

Item een zitten ende j koker.

Item jnder joncfrouwen camer een staende bedde.

Item v tzaersen.

Item vp den poerthues iij armborst.

Item een nye armborst, dat Herman coffte.

Item een loetbusse.

Item ene wynde ende enen koker mit pilen.

Jnder nedersten kamer.

Item jnde nedersten kamer j staende bedde.

Item ene kiste myt vele donre lode lxvi.

Item iij nye armborsten, de Herman koffte.

Item een alt armborst.

Item een zittenken.

Item een spangordel.

Item jnder camer onder der trappe een ijseren keteren ter brugge, iij grote kluester ende een groet staeke lodes.

Item int blochues, bussen, stene ongetelt groet en klene.

Item bouen de camer j bedde.

Item opden plancken een soldeert wakehorn.

Item een trysoer.

Item een preecke ende kusen.

Item een zitten.

Item opden hnes ende beneden an den berghe iij bussen scraghen.

Item op dat Zallantsche berchvrede iij loet'bussen. Item ij voghelers. Item iij armborsten.

Item xxv stoef pile. Item noch xix stoef pile.

Item eene tafels. Item enen driffhamer.

Item enen driffnagel. Item een wynde.

Item ij spangordel. Item een zitten.

Item een hael. Item een brancrode.

Item een watervat. Item een kiste myt wat krudes. Item xxvij lade. Item een bussen scraghe. Item ij bedden. Item enen tzaerse. Item een wippe. Item ij bussenhaken. Item een steenbusse, de js vpt hnes.

Item opdat Drentessche berchvrede, iij loetbussen. Item ij haken. Item een drauel. Item een hamer. Item een armborst. Item een nye armborst, dat Herman koffte. Item een wynde. Item ene halve tonne pile. Item een peek. Item xxvij lode. Item een bedde myt enen staende bedde.

Item opdat Twentessche berchvrede, iij loetbussen. Item ij haken. Item een drenel. Item een hamer. Item xxij lade. Item een armborst, dat Herman koffte. Item een wynde. Item een spangordel. Item ix stoeff pile. Item een peock. Item enen budel myt krude.

Item opdat berchvrede bij der bruggen, eene loetbusse. Item een armborst. Item de grote steen busse jnde voerborchte etc.

17 Vergadering. 24 November 1855.

Bibliotheek. Ruiling van werken. Remonstrantie der hervormingsgezinden in 1576 te Brussel aangeplakt.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer G. Kuyper Hx., te Muiden:

Letterkundige Leercursus ten gebruike der Koninklijke Akademie voor de Zee- en Landmagt. — Handleiding tot de beoefening der Nederl. Taal- en Letterkunde, voor de Kadetten van alle wapenen, door G. Kuiper Hz. 4^e herziene druk. Breda, 1855.

Van Mr. W. H. Cost Jordena, te Deventer:

Bijdragen tot de geschiedenis der Deventer Munt. Tweede gedeelte. (Overgedrukt uit den Overijsselachen Almanak voor Oudheid en Letteren, 1855.) Door C(ost). J(ordens).

Van den hoogleeraar C. P. Serrure, te Gent:

Messenger des Sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique. Année 1855, 3e livr. Gand.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en Geschriften. 2e jaarg., 2e en 3e afl. Zalt-Bommel, 1855.

Ruiling van werken. De Voorzitter deelt mede, dat er eene ruiling van werken tot stand is gekomen met het *Indisch Genootschap te 's Gravenhage, onder de sinspreuk: Onderzoek leidt tot waarheid*, opgericht in 1854 ¹⁾).

Remonstrantie der hervormingsgezinden in 1576 te Brussel aangeplakt. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

De navolgende remonstrantie der hervormingsgezinden werd, volgens het opschrift, op den 24^{en} Maart 1576 te Bruasel aangeplakt aan de woning van Philips van Croy, hertog van Aarschot. Het afschrift, waarnaar dit stuk wordt medegedeeld, is blijkbaar in dien tijd vervaardigd.

Encoires sourds et aueugles estes? Encoires ne vous voulez es-
ueiller du sommeil, vous excellens nobles et magistratz, qui n'avez
point rechen de Dieu l'espeé en vain, mais en protection des bons,
et punition des mauuais. Dieu maintenant vous a mis le gouuer-
nement en mains: si desirez la paix, c'est en voz mains; punissez
a cest heure les mauuais, et deffendez les oppressez, entretenez
les priuileges du pays, maintenez le Roy en son honneur et ser-

1) Zie over dit Genootschap *Algem. Konst- en Letterbode*, 1855, n°. 12 en 13.

ment, lequel luy et vous n'avez seulement juré, mais aussi avez demandé par requeste que toutes nouvelles introductions et tous officiers non natifs en Brabant fussent deportez, cassez et mis jus, selon la teneur de la joyeuse entrée, ensemble le conseil des troubles et recepueurs des confiscations; monstrez a ceste heure vous nobles vostre noblesse, et que vous aymez la patrie, et vous mesmes deffendez les oppresses des estrangiers, tant du plat pays, que es villes, cherchez la paix, extirpez la guerre, a fin que ne donnes occasion de la perte du pays, de sa Majesté et ne vous precipites en extreme ruine et que toute la malediction viene sur vous.

Aussi vous nonueaux Evesques, qui ne vous denriez mesler, que d'estre comme bergiers du troupeau de Christ, et desraciner par la parole de Dieu toute herbe mauuaise, de reformer vous mesmes et les vostres, selon la voix de Christ, car Dieu a son plaisir en Christ, a quelle occasion il crie du ciel, que vous l'orrez et l'obeierez en tout ce qu'il a planté au vieil et nouveau testament et du contraire extirperez tout ce qu'il n'y a point planté. Quoy faisans vous vous monstrerez vrayz pacifiques et fideles guardes du troupeau du grand bergier Christ, qui ne vous a point appris de conspirer et alimenter la guerre par voz nouvelles inuentions, c^e, xxe et x^e denier, ensemble par cotisations indnes, opprimer un chascun. Regardez que par aventure la sueur et sang des oppresses ne soit exigé et demandé de vos mains, cessez, cest assez conspiré en telle fureur, a fin que Dieu n'envoye vne fervente ire et fureur entre le peuple desolé, et qu'ilz ne vous brisent comme les vaisseaulx de pottier. Pourquoy vous, Chiefs (qui a oreille pour ouyr) oyez, esneillez vous du sommeil, il est temps, a fin que toute ire et malediction ne viene sur vous, car Dieu parle de tous ceux qui par les lacqs intrigues declinent le droict, de tous ceux que disent le mal le bien, et le bien le mal, qui de tenebres font lumiere, et de lumiere tenebres, de tous ceux qui font des statutes injustes, avecque placcards, pour corrompre le droict es choses des pouures et d'vser tyrannie au

droiet, qu'vn chascun soit leur rapine et confiscation. O tous vous, Chiefs, pensez et considerez d'auoir vn Chief, qui abusa de vous ruer auecque corps et ame, au fouds de l'enfer, il vous est dur regiber contre l'esguillon, parquoy si au jourdhuy auez ouy la voix du Seigneur, n'eudureissez point voz cueurs, ains apprehendez la crainte et vertu du Seigneur. Si trouueriez vue innumerable multitude non seulement dedie a vostre obeissance, honneur et crainte, mais aussi preste a employer tout ce que Dieu leur a eslargi a son honneur, paix et salut de la patrie.

Regardez que ne vous repentez trop tard; il vous est assez remoustré.

18 Vergadering. 8 December 1855.

Bibliotheek. Kronijk van Gelderland. Onuitgegeven brieven en gedichten van Anna Maria van Schurman, Willem Staackmans, Constantijn Huygens enz.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, te Leyden:

Verpreide bijzonderheden over Mr. Nicolaes Corns. Witsen, Burgemeester van Amsterdam. Door Mr. J. T. Bodel Nijenhuis. (Overgedrukt uit de Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidk., deel X.)

Van Dr. J. van Vloten, te Deventer:

Marniz van St. Aldegonde's wenken over opvoeding. (Naar het oorspronkelijk handschrift, ter Borgondische boekerij.) Mededeeld door Dr. J. van Vloten. (Overgedrukt uit de Vaderl. Letteroef., n°. XV, van 1855.)

Van den heer U. Capitaine, te Luik:

Correspondance de Bernard de Montfaucon Bénédictin avec le Baron G. de Crassier archéologue liégeois publié par Ulysse Capitaine. Liège, 1855. (Overgedrukt uit het Bulletin de l'Institut archéologique liégeois, tom. II, 3e livr.)

In ruiling ontvangen :

Vau de Société archéologique de Namur, te Namen :

Annales. Tome IVe. 1° livr. Namur, 1855.

Kronijk van Gelderland. De heer J. W. van der Noordaa brengt ter tafel een HS. in folio van Johan de Bye, J. U. D. der Levensche akademie, getiteld: *Brevis rerum in Geldria et ab Geldrias Ducibus gestarum Epitome*. Johan de Bye, burgemeester van Zalt-Bommel en secretaris der schepenbank aldaar en te Tuil, was afkomstig uit eene oude familie, sedert 1385 bekend en vader van den ridder Arend de Bye, bekend als gecommitteerde ter Staten-Generaal. Het HS. is voortgezet tot Augustus 1624, welligt het sterfjaar van den schrijver, wiens vrouw in 1634 als weduwe voorkomt.

Wordt besloten dit HS. te stellen in handen van den heer Is. An. Nijhoff Az. te Arnhem, met verzoek daaromtrent eenig verslag te willen nitbrengen.

Onuitgegeven brieven en gedichten van Anna Maria van Schurman, Willem Staackmans, Constantijn Huygens ens. De heer Jhr. C. A. Rethaan Macaré, deelt namens den heer Mr. N. F. van Nooten, te Utrecht, de navolgende stukken mede, afkomstig uit de nalatenschap van wijlen den hoogleeraar van Geuna.

V. C.

Domino Guilhelmo Staackmanno

S. D.

Quod recens adhuc apud te mei vsquequaque vigeat memoria, cumque eam inter assiduas tuas occupationes locum aliquem occupare sinas, vel in primis hnmanitati tuae debeo: tum ob id vero maxime, quod litteris me tam honorificis tamque amicis toties affari, nec non illustres ingenij tui radios ad nos quoque transmittere dignatus sis. Ne igitur tandem ingratitude suspicionem apud te incam has qualescunque litterulas, vt grati mei erga te animi, ac perpetuae benevolentiae testes, accipe, quas tamen vt festinantius, ita et negligentius, quam decuit, ad te scripsi: ne longiore temporis intervallo, deside-

rio tuo minus respondiſſe videar. Vale virorum humaniſſime cum omnibus qui tibi ſunt cari.

Anno 1629.

Anna Maria A Schurman ¹⁾.

Menſe Maio d. 9.

Opſcript. Clariffimo ſimul ac Doctiſſimo Viro Domino Guilhelmo Staackmanno Franckeræ.

Ezimio, omnique Doctrina, et Humanitate non Vulgari ornatiffimo Viro. Domino Guillelmo Staackmanno.

S. P. D.

Carmina Staackmanno debebam qualia dulci
Cygnus in Eridani non canit ore vadis.
Qualia nec volucris modulatur Daulias umbris
Dum blanda reliquis voce lacceſſit aves.
Cynnama Panchæo, et redolentia thura colono,
Corſicæque Hyblææ mella reponet api.
Qui tibi, cui verſus creſcit nativus in ore,
Carmina ſi mittet, non meliora dabit.
Non me Pieriis, decet annumerare Poetia:
Nam mihi Caſtalidum de grege nulla favet.
Sum velut exutus, liquefactis Icarus alis,
Fidere non tutis viribus auſa meis.
Sum tanquam dubiis agitatſus Jæſon ab undis;
Parnæſſi quaerens ad iuga montis iter.
At tibi, cum Phoebo, chorus aſſurrexit: alumno
Quæque ſuas largas attulit artia opes.
Non adeo Andinum mirata eſt Mantua vatem,
Nec ſua jactarunt sæcula Maconidem;
Quam, modo qui antiquo generis contendis honori,
Suſpicit ingenium Fryſia tota tuum.
Accipe, ſed feſtina, rudi, quæ ſcripſimus vltro
Paucas, manu, Muſæ munera parva meæ.

A. M. A. Schurman.

1) Over Anna Maria van Schurman zie men: Dr. G. D. J. Schotel, *Anna Maria van Schurman*. 's Hertogenboſch, 1853.

Advertissement au Roy Trescrestien.

Sire, c'est profaner ta dignité Royale,
 Que la faire Advocat d'une gent desloyale,
 Et des chefs conjurés à la subversion,
 De nostre Estat, duquel la conservation
 Ayma si ardemment feu ton Pere tressage
 Roy, qu'il fut mesme esté vengeur de cest outrage.
 Scachant que si vn jour, ou par force, ou par dol,
 Il vint a retomber aux mains de l'Espagnol,
 Sa France en souffriroit vne playe mortelle.
 Et parainsi le print en sa sainte tutelle;
 Dont si bien luy avint, voire et a nous aussi,
 Que l'ennemy commun nous vint prier merci.
 Qui tontesfois depuis, n'espargnant artifice,
 A gaigné parmi nous, ces a son service
 Trop prompts, lesquels tirans long temps a feu convert,
 La boiste de Pandore à la fin ont ouvert.
 Dont bientost sont sortis les discordes, les haines,
 Et les maux infinis, qui tronblent nos domaines.
 Tant que rien ne nous soit demeuré sain, ni saint,
 Que ceste sacrilege audace n'a enfrainct.
 Si nous ne voulons doncq trahir nostre patrie
 Qui nous conseiliera de leur sauver la vie.
 Le crime est si enorme, et telle est leur malice
 Quelle surpasse toute sorte de supplice.
 Ce qu'en brief te ferons toncher, Roy treschrestien,
 Tant a l'oell, comme au doigt pour vostre et nostre bien.
 Mais d'Ancre le proces widé par vn courage
 Digne de ta grandeur, nous donne tesmoignage
 Cependant de l'honneur et de l'affection,
 Que portes a tons ceux qui brassent trahison.
 Si nous nous proposons donq, Sire, ton exemple,
 Ne soia à l'avenir, leur Autel ni leur Temple,
 Car vn tel roy ne doit plus d'Asyle servir,

Aux traistres convaincus d'un si felon desir.
 Voire nous esperons, qu'imitant ton bon Pere,
 Le grand Henry serez plustost juste et sevre
 Revengeur de l'Estat, de vos bons alliez,
 Qui d'un saintet noeud se sont, Sire, avec toy liez.
 F(rederik) Schurmans.

*Ad nobilissimam Dominam A. M. A. Schurman
 Epistola Gallica.*

Mademoiselle !

Il y a longtemps que j'ay desseigné, voire promis a monsieur vostre frere, de vous offrir quelque petit eschantillon de ma Muse. Non que je la cuide (ce que seroit une outrecuidance extreme) estre digne de vos mains et oreilles tres-exquises, mais estant poussé d'un desir, quoy qu'extravagant, de saluer celle, que je tiens pour la Minerve de ce siecle. Voila pourquoy j'y adjouste les ¹⁾ boutades d'une braue artisan suivant la coustume des anciens, qui n'osoient comparoistre devant leur Dieux et Deesses sans donaires. D'auantage c'est maintenant la saison, qu'on envoie en Espagne las buenas pascuas: en France l'on plante le May: en Italie ai danno balli et fiori, Tra ninfe et tra pastori. En fin,

Si vous prenez en gré ceste petit' offrande,

Je seray obligé à faire une plus grande:

mais tousiours infiniment moindre, que vos merites, desquelles
 je suis

Tres-devot observateur

G. Staackmans ²⁾.

1) *Aan de kantsijde staat*: Emblem. Horat. Othonis Veni, de quibus Grot. Poem. p. 336.

2) Willem Staackmans, Burgemeester van Franeker en Gecommitteerde ter vergadering der Staten Generaal, was te dier tijde de Maecenas der jeugdige geleerden en zelf de vriend der beroemde letterkundigen van zijn tijd. Hij vervaardigde gedichten in de grieksche, latijnsche, franche, nederl. en andere talen, die men in en voor de werken zijner tijdgenooten

Ad eandem.

Πρόφως.

Importunus ego: sed sic junat esse beatum,
 Dum tantae potiar virginis alloquio.
 Fallor? an hoc etiam facinus nova tempora suadent,
 Et veniam obsequio non violenta dabis?
 Sit cui ludibrium, non et fastidia vobis
 Debnerim: sit cui largiar invidiam.

I. Anagramma.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

HUMANA RIMANS ARCANA.

Sudant artifices, prociidunt mille figuras:
 Denique naturam vix imitatur opus.
 Haec humana levi rimans arcana labore,
 Naturam superat dotibus ingenii.

II. Anagramma.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

HANC IANAM NARRA MUSA.

Jana fuit quondam venatrix inclyta, quae se
 Perpetua fecit virginitate Deam.
 Sic cui dura placent, arcus, fera, retia, sylvae,
 Dianae poterit voce sacrisque coli.
 At tu digna magis celebri, Schurmannia, ritu,
 Seu tibi stet pinus, seu tibi cerva cadat:
 Virginibus pariter coleris, maribusque; sed illis,
 Qui juga Parnassi, non tna, Tanre, petunt.
 Quis satis huic sublimis honor? quid nominis sequum?
 Hanc ianam narra musa, vetaque mori.

o. a. in Beverwijk's *Uitnemendheid des vrouwelijken geslachts* aantreft. Eenige zijner gedichten op A. M. v. S. zijn in hare *Opuscula* opgenomen, doch niet de hier voorkomende stukken. Zie Dr. G. D. J. Schotel, *Anna Maria van Schurman*, bl. 120. Verg. bl. 93. Van der Aa, *Woordenb. van Nederl. dichters*, III, bl. 182.

In primores literas, quibus nomen suum compendifacit.

A. M. A. S.

Anna decus rerum, quas arduus ambit Olympus,

Miranda ingenio, moribus, arte, manu :

An tibi sola Venus non cognita, solus Amoris

Sensus abest? an tu sola vocanda Venus?

Anna-Maria meos a fronte recollige versus,

Scribe notas primas nominis, Anna, tui :

Quod calamo et metro constat, tamen ore negabis?

Nymphula, quantumvis ore negabis, *Amas.*

Ad eandem.

Δωροφορίας Απολόγημα.

Ergo-ne ab ignoto capies, Notissima, munus,

Indoctosque leges, docta virago, modos?

Nec tibi sordebunt, epulis assueta Deorum,

Quae damna incautâ praecipitata manu?

Scilicet et rudis est et parvi nominis agnus,

Victima fit summo non minus ille Jovi.

Est animus nobis tanti conaminis auctor,

Cui stimulum virtus addidit illa Deae:

Illa Deae virtus, quam plurimus audit amator,

Rarus adit; quâ se coelitus esse probat.

O quam te memorem, Jove-nata, an Delia? certe

Altior humano sanguine progenies.

Pallada detrectas? meritis sed te quoque crede

Palladis aequari, nec minus esse Deam.

Tu modo Frisiacis dignissima Praeses Athenia

Addita, perpetuum dasque capisque decus;

Cumque Deos inter cognataque sidera versans

Despicere ex alto frivola nostra queas:

Te similem nobis, adeoque hoc maior habebis

Quod similem nobis, Maxima Diva, facis.

Utque tuos nunquam, vere studiosa, labores

Omnituens ortu, praevenit ille suo :
 Non rutilat pleno vacuae tibi Cinhia vultu ,
 Cornua nec tendens inter aperta fugit.
 Hinc sua Castalides tolli tibi praemia cernunt :
 Hincce facem eastis tradis Amazonibus.
 Seu libet aethereas tibi debita limina sedes
 Scandere, panduntur sidera sponte tibi.
 Fallor? an exilii memor hic terrestres oberrat ,
 Et per te asserier vult sua sacra Themis?
 Hoc etiam permittit tibi, veneranda sacerdos ,
 Sanctior officio fiat ut ipsa tuo.
 Vis rigidae dare jura togae, quis posse negabit?
 Vis ehlamydi? Mavors desinet esse ferox.
 Si decus intactum, si gratia quaseritur; en te,
 Cui Venus invidet, cui litet ipsa Charis.
 Sed quid vela damus laudum per vasta tuarum,
 Hec ubi nec portus nec cynosura patet?
 Qualis, ubi exeuisset sonipes generosus habenas,
 Fertur eques, nec jam se regere ipse potest;
 Jamque inter salebras et saxa immania raptus,
 Exemplum de se triste daturus, obit:
 Sic quoties vultuque tuo fama stupentes
 Concipimus magnâ religione Deam,
 Indulget fervori animus, ratione relictâ,
 Nec spatium novit se cohibere suis;
 Ludicrus, aut post cuncta miser: nam cuncta poregit
 Indigna, et meritis inferiora tuis.
 Tu pelago inveheris, transisque caeumina rerum:
 Nos oram legimus, nosque manemus humi.
 Te minus est quicquid loquimur, nimiumque loquendo
 Traetamus laudes, sed sine laude, tuas.

Ad eandem.

Hendecasyllabi.

Phoebei delictum severioris,

Praetextata cui nec obscenare
 Audent verba Paphi iubente Divâ,
 Nec cum sacra tubis licentiosis
 Fiunt Bassares, Deumve Matri:
 Te, sancti quoties vigent calores,
 Sit fas ingenuo proboque cultu
 Nostri Pallada seculi vocare.
 Quod non prodieris Jovis cerebro,
 Nec sis aegide clara, nil moramur;
 Nam sit Jupiter ipse nasciturus,
 Nasci nunc poterit tuo cerebro:
 Et coelestis spectet ora quisquam,
 Plus te Gorgonibus decem stupebit.
 Tu, seu prodigium vocêre mundi,
 Sen Cyrrhae domina, artiumque asyllum,
 Et disci speculum eruditionis:
 Tu mortale nihil petens agensve
 Immortalia cuncta consequêris.
 Nos dum dispicimus perenne nomen,
 Digna indignaque, Nympha, te moventes:
 Dici ne renue interim, precamur,
 Phoebi delictum severioris.

Ad eandem.

Mercurii Triamégiati

Commendatio.

Prima sacerdotes inter, regesque, sophosque,
 Cui quondam pietas, gloria, fama fuit:
 Virus adhuc triplici surrexit in aethera nisu,
 Tartara concussit, personuitque solum.

Eiusdem oblatio.

Pallada Mercurius, quâ te nunc fronte, salutat,
 Maxima Nympharum, Maximus ille virum.

Idem Gallice.

Mercur le plus-grand des sages , prestres , roys ,
 Va davenir tantost plus-grand cent mille fois ;
 Soit qu'il attouchera de Minerve le sein ,
 Ou bien qu'il baisera sa delicaste main.

*Ad eandem.**Occasione seqq. Epigramm..*

Nobilissima Domina !

Satius nuper fuerat temperare flagrantissimo desiderio, quam te visum ire animo sinistrum quid praesagiente. Sed poena praesto fuit, a tam grato sodalitus tam ingrato nuntio divelli. Caetera, quoniam infecta reddi nequeunt, indicta sunt: auspicatoribus. Ille dolor verbis emoderandus erit. Meministi, Pallas mea, aut memini saltem ego, quo me discedentem ornâris commeatu. Tali nimirum, qui actatem me tibi devinciat: quo accepto, quam nec ratio mihi nec lingua constiterit, horresco referens sicut praesens obstupui. Indignum me mihimet visum tanto munere, sufficient illa *τεκμήρια*. At ingratus ne tibi videar, habe septena Epigrammata *ἑννίδεσσιν* instar. Sic farra ac fitilla quondam sacrificatum, e Seneca tuo nosti. Quo confidentius ea mitto, non ut subinde munificentiam tuam experiar, sed ne dissimulare credar, quod redhostire non valeo. Mitto autem, quia tradere per mortualia, differre per debiti conscientiam non licet. Vale

Nobilissima domina, et favere perge

Admiratori tuo G. Staackmans.

De VII. Frasia

A Nobiliss. Domina A. M. A. Schurman vividissime pictis
 et in strenam datis epigrammata totidem.

I.

Dona renascenti quae talia gignit Jano.

Una quot aestatum millia vincit hyems?

II.

Si uova forte parat torris miracula, formas
Alma parens istis sumat ab archetypis.

III.

Nec celebres mittunt tam splendida thura Sabaci
Mâla uec auriferum tam preciosa uemus.

IV.

Efferat incauta Veneris se sanguine tinctum
Flos tener: hæc gaudent nobiliore satu.

V.

Auctorem si laudat opus, mihi Belgica porro
Certior Argolicâ Pallade Pallas erit.

VI.

Qui videt in sterili nascentia Fraga papyro,
Consita mortali non putat illa manu.

VII.

Sollicitos ausus pudibundaque virginis ora
Quid simulas? numerus detegit ipse Deam.

Τρογραφή.

Nectareos fructus et dignos coelîte mensâ
Quæ posuit, mensâ coelîte digna fuit.

*De eadem.**Epigr. Latinum.*

Quantum mellis Amor, quantum tu Suda lepôris,
Ars geuii, virtus Musaque laudis habent:
Unius inclusum est excelso iu pectore uymphae,
Delicias coeli quæ tenet atque soli.

Gallicum.

Quel sera le Midi — de cest' illustre Dame,
 Dout l'Orient ainsi — tout l'Univers enflame?
 Que pourra l'aage meur — adjouster au default,
 Puis que sa jeune fleur — resplendist au plus hault?

Italicum.

So ch'altra piu di quella
 Non è pulit' et bella:
 Ma deguamente mai lodarla non potrò,
 Peròche col taur' sue lodi parlerò.

Graecum.

Θέλω τὸν ἥρατόν τε
 ἔλῃν τε τὴν ἡμέραν
 ἀνακιμπλάσαι ἁειδῶν-
 μένῳν γε τῆς τόν αἶνον
 κατέρχομαι μελίζων,
 τίσι βᾶσιμιον μ' ἁπείργει.

Id est.

Sidera telluremque libet perfruere cauto,
 Insolitum genio suppeditante melos:
 Sed cuius meritis accingor strenuus, ausus
 Maiestate meos impedit ipsa sua.

Ad eandem.

Aemula nequicquam est operum Natura tuorum,
 Seque parem sexu praedicat esse tibi.
 Sexus in orbe frequens: sed unquam Femina, tecum
 Quae paria efficeret, vita nec ulla fuit.

A Monsieur, Monsieur Jean Goticalck a Schürman.

Response à son epigramme.

Et quoy, Mignon du ciel? appelez vous silence

Vos mots Pindarisez, chef d'oeuvre d'éloquence ?
 Qu' appelleray-je doncq mon enfantin parler,
 Que tend à vostre loz, mais n'y sçauroit toucher ?
 Peut estre qu'Amphiou à force de son chant
 A esleué jadis un royal bastiment.
 Peut estre que quelqu'un pour orner son langage
 A forgé gayement ce joly badinage.
 Oh ! qu'il seroit beau veoir les pierres s'amasser
 Par quelque son piteux, et mesmes se renger
 En forme de rempart, pour entourer la ville,
 Et faire en moins de rien oeuvre si difficile !
 C'est bien plus asseuré que vous, grand artisan,
 A qui sert de subject la terre, l'océan,
 Et l'asur estoillé; que vous representez
 Des cas tres-merveilleux aux humains estonnez :
 Vaincant en hault sçavoir Alphonses, Ptolemées,
 En chant melodieux Amphions et Orphées :
 Des grands thresors de Dieu un abbregé divin
 Dont il me fault les loz commencer par la fin.

A Monsieur ¹⁾ et Mademoiselle A Schurman.

Jupin symbolizant avecque la grande mere
 Creast deux corps sereins ressemblants ²⁾ soeur et frere :
 L'un pour servir au jour de guide non-pareil,
 L'autre pour seconder aux efforts du soleil.
 Ce sont les Dieux gemeaux tant aimez et celebres,
 Qui rayonnent partout et chassent les tenebres :
 Ce sont eux, dont a faict l'aveugle ancienneté,
 (En les idolatrant) Apollou et Phoebé.
 S'y plaise qui voudra : pour moy, je me contente
 De deux astres plus-clairs, deux paragons que j'haute
 Par amour et respect ³⁾. Envie, evite toy

1) Jan Gotschalck v. Schurman.

2) Doorgehaald de woorden: *Eist naistre deux flambeaux prochains en.*

3) Doorgehaald: *grand heur et souhait.*

Le coeur avecque les yeux, ou bien m'adjouste foy:
 Les luminares vieulx, qui parfois vont et viennent,
 Sont rien au prix d'iceulx, qui sa splendeur maintiennent
 Tonsiours en mesme estat: voire plus en avant
 Poussent et vont du pair, l'un l'autre eternizant:
 Lay par le zodiac de ses vertus, et elle
 Par son gentil esprit, qui la rend immortelle.
 O Pere bienheureux, dont les dignes enfans
 Vivront à tout jamais! Ne seront plus longtempa
 Le Pol et l'Antipol, que vous serez princesse,
 Vous prince réputé de toute la jeunesse:
 Que s'offriront à vous les ames et les coeurs
 (Le reste estant trop peu) de vos admirateurs,
 Desquel je me declare le moindre

G. S.

De navolgende gedichten, ofschoon niet door C. Huygens
 geteekend, zijn kennelijk van zijne hand en in zijn geest en
 stijl, en verdienen als onuitgegeven hier eene plaats.

Aen meester Jan Broetkuijsen ¹⁾.

Wil- je mee gaen in duwel,
 Om te duwen in uw vel
 Tien of twintich cabbeljauwen,
 Of soo veel ons geeft te kauwen
 't Mond- gerijf- volck van ons oom?
 Neem- je langh beraed, ich oom'
 Self den langh- beraeder haelen:
 Anders moght hij licht verdwaelen,
 Niet bij wijn, taback of bier,
 Maer bij 't een of 't ander dier,
 Daer-op menigh man hem dol rijdt
 En daer van ghij, Leijden, vol zijt. Etc.

1) Zie over dezen: Witsen Geijsbeek, *Biogr., Anth. en Crit. Woordenb.
 der Ned. dichters*, de brieven van Pieter Cornelisz. Hooft en Koning's
 slot te Muiden, bl. 82.

Op eene Gorcomsche schoonheijt.

De dochter van de Swaen die Leda heeft bedrogen
 Hielp Ilion ind'asch door cracht van haer gesicht,
 Doch proeffde selver mee haer schadelijcke licht:
 Soo t anders waarheyt is. Dan dit en is geen loogen:
 De dochter in de Swaen streck ich voor Ilion.
 Die hielp mij in brandt van hoofde totte soolen
 Eer ich mij wachten con, en warmt haer bij de koolen.

Van een Maestrichtse schoonheijt.

Voix: C'est trop courir les eaux.

Trotzt, Troien, op Heleen,
 Ghij, Paris, voert vrij heen,
 Uw schadelijcke schat. Veel waerder wacr is hier:
 Veel loffelijcker beeldt, veel lieffelijcker dier.

Dees' schoonheyt tert de tijt,
 En 't blinkend volck benijdt
 Dees' claerheyt sonder wolck, dees onbevleekte jeught,
 Die 't hoogh gewelf doorstraelt en 't middel-rond verheught.

Hoe heller Phoebus schijnt,
 Zijn glans bijnae verdwijnt
 In 't midden van zijn loop; als deese dagheraet,
 Verbleeckster van Auror' haer kaeckjes bloosen laet.

Waer is een groot vernuft,
 Dat ontrent haer niet suft?
 Waer is een manlijk hert, dat sij niet haest ontmant,
 En met haer lockjes bindt, en met haer lonckjes brandt?

De tafel vande Goon
 Is 't aerdsch geslacht verboon,
 Maer 't geen dees lieve Nymph brengt uyt haer boesem voort,
 De stervers niet alleen, maer d' hemel selv' becoort.

Hier is der Goden spijs
 En vracht van't Paradijs.

Zijn oock de laeghten groen en vruchtbaer overal?
 Och heuveltjes! wat moet dan bloeyen in uw dal?

Wie gunt ghij dit gelnek,
 Dat hij een roosje pluck'?
 O broekje voor Jupijn! o soete Coninx kindt!
 Uw dienaer wordt een Prins, als ghij hem weder-mint.

De navolgende dichten schijnen weder te moeten worden
 toegeschreven aan W. Staackmans.

Op't huys vander Noot, bij 's Gravenhaghe.

Is yemand meer-als-wereld-wijs,
 Die seg': of oyt d'ontlijfde sielen
 De lusten van het Paradijs
 Soo wel, als deese mij, gevielen?

Op't selve.

Het noodighst van de wereld-saecken
 Is, van de noodt een deughd te maecken:
 Den sterver wint aldus onstervelijke prijs.
 De nijders moghen op mij passen,
 En met haer bondsche tonghen bassen:
 Ick roem, dat mij de Noot wordt tot een Paradijs.

Aliud.

Nox mentem tenet atra meam; nisi nocte solutis
 Mentibus Elisium est, quod mihi Nota domus?

Sur le mesme subject.

Se la vertu tousjours n'est pas necessiteuse,
 Ni la necessité tousjours est vertueuse:
 Pourquoi as tu, chere maison,
 De la necessité ton nom?
 Vray temple des vertus; magazin de science,
 Court des perfections, escole d'eloquence;
 Palais ensemble, et Paradis,
 Des relevés et beaux esprits:

Du reste d'icy bas point je ne me soucie,
 De toy, chere maison, plus je me glorifie:
 Car j'ay de tout bonheur trouvé
 Le comble en la Necessité.

Altro corcetto.

Non è la notte qui:
 Essendo senza di,
 Entenebrata, et nera
 La mezza nostra sfera.
 Può questa casa poi,
 Co' vivi lumi suoi,
 Rasserensar' del cielo
 Il doloroso velo.
 Illustre casa; homsi,
 Di notte non sarai,
 Ms di lume chiamata;
 Et piu d'altre beata.

Un otro.

Quien miza la Casa de Nota passando,
 Recibe muy muchas holguras in si,
 Mas puede, quien entra holgazse; notando
 Mil cosas notables, que posan aqui.

And' eygenaers van't selve huys.

Ghij, die zijt vander Noot, gebiedend' Heer end' Vrouw,
 Denwelcken nood tot noodt, dees' lieve Noot zou strecken:
 Geeft dat iek uyt den noodt, noyt wanhoop, sinned of rouw,
 Maer deughdt, en achtbaerheyt, en vreughdt altoos magh trecken.

De Madame la Baronne etc.

Des belles la plus-belle vienne:
 Beautés ensemble, venez çs,
 La belle Paradisienne,
 Plus de beauté vous monstera.

*Sur ce, qu'elle disoit,
En se moquant de son seroiteur :
« Il me tue par sa courtoisie. »*

Tué de vous par courtoisie,
Se peut il plaindre de sa mort ?
Non, grande Roïne de sa vie :
Il craindroit de vous faire tort.

Si vous avez droict et puissance,
De le tuer à bon escient :
Le peut il prendre pour offense,
Si vous le tuez en riant ?

Qui dit, apres qu'il mit par terre
Son ennemi (frappé d'effroy,
Comme un sapin d'un grand tonnerre)
Le voicy triompher de moy.

Il sçait, que fort contrevenues,
Sont ses paroles au vray sens.
Aussi vous, quand vous dites : tu es
Meurtrier, tuant par compliments.

Vous mourrez doncq, sans justes larmes :
Les spectateurs s'en riront tons.
Vous mourrez par vos propres armes :
Ce qu'il en a, il l'a de vous.

De vous, courtoisement cruelle !
Vous, qui tuez dans son cerveau
Mainte conception nouvelle,
Comme un enfant dans le berceau.

Portant des fruits en abondance
De la plus-innocente amour,
Doibt il avoir en recompense
Des traicts si aspres de la cour ?

Or soit qu'il meure, soit qu'il vive :
 Celui qui de bon coeur vous sert,
 S'est resolu, quoy qu'en arrive,
 D'estre tousjours franc et ouvert.

Op't voorgaende.

Ghij doodt, dien ghij segt u te dooden :
 En wilt dat hij't niet claegh', noch voel'.
 Hebt ghij te branden hem gebooden,
 En moet hij seggen: 't vyer is koel?

Hebt ghij uyt wreedtheyt voorgenomen,
 Hem te verdrencken in de zee?
 Toont hem dan niet de dulle stroomen,
 Als of hij spelen zou' daermee.

Denckt ghij gheweldelijk te rucken
 Zijn siel en lichaem van malcaer?
 Verbiedt hem dan niet neer te bucken,
 Als of het uyt beleeftheyt waer.

Claeght ghij, dat hij met heusche woorden
 Uws levens lieve loop vercoert?
 Ghij comt hem self soo heusch vermoorden,
 Dat hij weet nauwlijcx wat hem schort.

Cunt ghij dit alles doen en spreekken
 Als waer u noch groot leedt gedaen?
 Wie can dan voor nw hoofsche treecken
 Met een vrij oopen hert bestaen?

Vyer is' er in uw' minlijckheden:
 Een zee van deughden in uw zeén:
 Verruckinghen zijn all' uw' reden:
 Moord-priemen uw' volcomenthéen.

Mevrouw, uw slaev' is overwonnen:
 Uw heuscheyt heeft de syn' vercracht,

Eyndt hij niet wel het wel-begonnen :
Uw wil heeft hem daertoe gebracht.

Derde-half Vries.

Twee Vriesen, die ghij bij u siet,
Mevrouw, die waeren een te samen
Al-eer-se voor uw aenschijn quamen :
Nu zijn-se beyd' bij u, en zijn beyd' bij u niet.

Twee nieten maeckten t'saem noyt wat :
Wat maecken toch dees een-twee nieten ?
Al cond-men-s' in malcander gieten,
Sij bleeven min als niet, bij u, all-waerde schat.

Gevaerlijk is uw bijzijn dan,
En boven al nochtans te wenschen :
Vernietight ghij twee slechte menschen,
Ghij maeckt tot duysendt weer een nytvercooren man.

't Half aerd-begryp draeght rouw terstondt,
Wanneer de maen bedeckt haer aensicht :
't Bedecken van uw meer-als-maen-licht.
Brengh in een diepe swijm 't geheele hemel-rondt.

Wij nieten, of wij een, of twee,
Op dat ghij u niet meught onttrecken,
Wij zullen ons opt nyterst' reeken,
Jae zijn, Mevrouw, gereckt tot derde-half alree.

Drie Vriesen, of een weynigh min,
Jae driemacl drie, zijn u niet waerdigh,
Altoos te vinden soo goedt-aerdigh :
Weest uyt meedoogenthey, Mevrouw, haer Noot-vriendin.

In Eurum.

Eure, furis? nihil haec rabies, neque terret euntem
Aspera, quae patriae est utilis aura meae.

Eure, feris aures, frontemque et lumina laedis;
 Vim stomachus ridet, corque, jecurque tuum;
 Tam bene conservant tenues praecordia chartae.
 Si fuit, hoc clypeo tuta Minerva fuit.
 Eure, sapis? libeat partiri tempora mecum:
 Nox tua tota quidem, sit mea tota dies.

*Op de Smidts-keijzer;
 La clef passe-par-tout.*

Jan de portier die vrijden een meijt
 Daer Melis sijn sinnen had' op eleyt.
 Maer raeckt er Jan achter met sijnen keyser,
 So bid ich ju Melis steec op juwen deyser.

Op't houwen.

Als Lucas gevraecht werdt, waerom hij niet houwt,
 Soo antwoordt hij, dattet aen hem niet en staet,
 Om dat hij hem niet op sijn tuyghje vertrouwt.
 Ick seg je dan Lucas, 't is best dat je't laet.

Vyt een vertreck.

Aerd-roering' can den mensch verschricken en beschaden:
 Elck gaet in, wat se deed' en wat se duijdt, beladen.
 Het eeuwighge gebeef van 's hemels omme-keer
 Was altijt machtigher, en dee' noijt ijemant seer.

Ons een paer sielen, een, en maer een siel te achten,
 Of ick vertrecken moet, en voelt sich niet verkrachten:
 Sij lijden min als breuck, sij werden maer gereckt,
 Gelijck men 't smeedigh goud tot locht van bladen treckt.

En meent men 't zijnder twee? Sij zijn maer twee te meenen,
 Gelijck een passer is met tweelinghen van beenen.
 Uw siel, de vaste voet, all werdt sij omgevoert,
 Gaet staende voets, en doch roert, als haer tweelingh roert.

Ja, schoon de vaste voet int middel-punt gepaelt staet:
 Soo haest als d'andere wat ruymmer omgehaelt gaet,
 Men siet hij leent er naer, en luijstert nae sijn gaen:
 En, komt sijn gade thyns, soo gaet hij weder staen.

Soo zijt ghij tegens mij, mij die gestadigh maeyen,
 En, als de losse voet, rondom end om moet draeyen.
 Uw trouwe stevigheid maect mijnen omloop wis,
 En doet mij eindighen daer hij begonnen is.

Soo laet ons ruchteloos versmeltende vertrecken;
 Geen tranen-hooghen-vloed, geen suchten-storm verwecken.

*Op de vertaelinghen van den Ed. hoogh- ende wijdt-beroemden Heere
 Constant. Huygens, Ridder, Heer van Zuylichem, etc., Raedt
 ende Geheym-houder van sijn vorstel, doorinchtigheid,
 d'Heere Prince van Orangien etc., uyt het En-
 gelsch van Dr. John Donne.*

Merg-loose been'gewrichten,
 Grof-lijvige gedichten:
 Op 't fijne siel-stof, in noch fijner siel hermaelt,
 En 't Engelsch Engelsch, in meer-Engelsch Duytsch vertaelt.

Aen den Heere vertaelder.

Uw dichten schaduwen? die jockende vercrachten
 Den scherpsten ooghen-ernst? Soo zijn de mijn geen nachten,
 (Want nachten hebben glans) maer dicke duysterheen?

Daer uyt noch vlam, noch luyster scheen.
 Of zijn-se schaduwen? op dat ghij toch gelooft zijt:
 Soo zijn se 't van die recht de son-koets boven 't hooft rijdt.
 Of zijn se schad'wen, als een lichaem-vrije geest?

Soo zijn-der claerer noyt geweest.
 Dus schijnt, dat Phoebus segt: Van waer dees' engel-tael-man?
 Zijn dit sijn schaduwen, wat is sijn best gestrael dan?

Jae 't schijnt dat Phoehns swijmt, en sucht dit uyt met schrick:
Och waer ich ander hij, of hij mser ander ick!

Uw dichten scheef, en lam? Ging wis-cunst wis, en was-er
Een ster-vang, recht-snoer of een wel-verdeelde passer,
Om deese meten mee te meten: 'k wed' men vond
Van 't leegste tot het hoogste rond,
Geen maecksel soo volmaeckt, soo net, soo juyst, soo even,
Dat enig' sterver oock het leven cond sien leven:
Sulck een vol-geestigh lijf hij nergens vinden zou,
Noch sulck een levendigh gebouw.
Daer zoud' een reyne siel, die niet en wser gebonden
Aen 't erf-aerd-vaste block van meer als hondert ponden,
Vernemen dat het beeldt int afgebeeld verselft,
Al speetet d'hemel, die geen grooter cunst omwelft.

Uw dichten, als de nacht, onminlijk, swert en duyster?
Nacht, welcom; dagh, vaert wel. O ncht, die met uw luyster,
Al zijt ghij sonder son, de lichte dagh besohaemt!
Ghij zijt, dat sij slechts werdt genaemt.
De trecken, Heer, uws handts ons wel ten voorschijn comen:
't Inwendigh siel-geheym werdt niet terstondt vernomen.
Hoe menigh meent ghij, siet in uw geschrift, als keeck
Een esel in een Apotheek?
Moet dan 't volcomen werck eens anders feylen draghen?
Soo magh oock 't wit papier sich over u beclaghen.
Maer beter is uw inct als d'aller witste sneeuw:
Sij smet, noch smelt, maer cyert, en duyrt van eeuw
tot eeuw.

Uw dichten lauw, jae koel? Hoe koud is dan de somer,
Die mijn dicht-ijver noyt maeckt heeter, dickwils loomer.
De son beelint de Ram, verjaegend' ijs en vorst:
Noch blijft de winter in mijn borst.
Ick klapper-tand, en beev' int leesen van uw versen,
Toch knauw der 't vyer niet uyt met mijn versvrooren hersen;

En reken 't voor geluck: want voeld' ick wat ick las,
Ick wierd al lesende tot as.

Ick voeld' Apollos cracht, daer door hij was ontsteecken
Dies' uytgaf; en daer voor mijn erachten billick weecken,
Als ick-s'ontving. Uw vlam heeft niet hier bij, Vulcaen;
Men caos'ontwijken, of meo canse tegenstaen.

Uw dichten, nw (ick ken 't, en eant nae waerd' niet noemen)
Gaet ghij dat noemen niet? So denck ick dat sijn roem, en
Sijn lof, en rechte naem recht niet te noemen zij.

Maer tegen recht verbloemen wij,
Wij ander', ons' hedrijf met valsche pronck van woorden.
Mars en sijn snoo gevolg, om dat sij't al verstoorde,
Als grootst vermogend', zijn vernaemt, gevreesd, geleert;
Nochtans uw pen verwint haer sweerdt.
Of Phoeus, hemel, sneeuw, Vulcaen, Mars, van verdriet quijnt.
't Geen 't licht, en rondst, en witst, en heetst, en machtighst
yet schijnt,
Maer schaduw, schreef, en swert, en koel, en niet zijn zal
Omtrent dit licht, dit rond, dit wit, dit beet, dit al.

Aen de begiftighde met de voogeroerde vertaelinghen.

Dees' Goden-spijse, die geen hroosche vaten vaten,
Eo noodight op-der aerd geen disch-genoot, als u:
U leyd-ster nae Parnas (de Noord-land-berghen bergen,
Dewijl ghij haer beschijnt, de wester-eunsten nu;
En daer ghij zijt, trekt Rom', en ook Athenen, heoen).
Zoudt ghijse gaen voorbij? o Tessel-nutte-schael
O Tessel-schaduw niet, maer Tessel-luyster l luyster:

Ick hid u, en ick raed u, en
Ontwijckt niet deese schaduwen:
U zijn-se meer als licht. Soo langh als d'uyren duyren,
Dit rond en reyn onthael, voor't beste mij geviel,
Vielt mij te deel, hoe heet oock Indjens waeren waeren,
Ick queeckt' alleeo met dit in-heet gerecht mijn siel:

Ontdoyd' hier mee 't vernuft, en liet de Vriesen vriesen.
 Slaet met een wacker oogh, 't gewoel der menschen gae,
 Die wijs in dwaesheyt zijn, en daegsche droomen droomen:
 Al 't nietich werck ghij mercklijck siet,
 Vermeystert van dit wercklijck niet.

Wensch.

Och dat mijn beste schilderij'
 Maer d'omtreck van uw schaduw zij!
 Dat van mijn maecksels 'tgansche weesen
 Een stip alleen daer van magh weesen!
 En 't uw gelijcke, 't geen ick schrijf,
 Gelijck uw schacht mijn levend lijf!
 Ghij stelt mij voor de naeckte waarheyt,
 Als in een middag-sonne-claerheyt:
 Ick sie quantswijs de letters aen,
 En can in 't Duytsch geen Duytsch verstaen.
 Mijn oordeel, dat flus scherp en rijp scheen,
 Behoeft nu wel een sweep, en slijp-steen.
 Ben ick alree te traegh en swack:
 Hoe zouden dan een swaerder pack
 Mijn teere schouderen verdraghen?
 Hoe zoud' ick connen gaen, en jaeghen,
 En vliegghen snellijck door de locht
 Soo hoogh dit hooghe spoor mij brocht?
 Al had ick vijf en vijftich ainnen,
 'k Besinde 't eynden noch 't beginnen.
 Dan waer-toe meerder malligheyt?
 't Is engel-werk, daer 's 't al geseyt.
 Soo yemand dat vermeent te volghen,
 Die is soo stout en soo verbolghen,
 Als of hij sonder sorgh hem voegh,
 Te weesen keyser morghen vroegh,
 Die nu hoedt in de wey' de koeyen,
 Of sit op een galey' te roeyen.

Toe-maet.

Mijn versen vers en onvolwassen ,
 Als voor de suyder-son het was ; en
     De sneeuw , versmelten :
     Als-men-se stelt , en
 Ontdeekt , heer Huygens , voor uw ooghen.
 Mijn versen laf , en ongepekelt ,
 Mijn versen rouw , en ongehekelt ,
     En conen 't licht
     Bij nw gedicht ,
 Hoogh-wijse Ridder , niet gedooghen.
 Al ben ick schoon op't peerd gsteeghen ,
 Mijn versen cruypen langhs de weggen.
     Een houten Peter
     En werdt niet beter
 Al staet hij midden in de wy-roock :
 Al comt nw wijsheyt mij genaecken ,
 En pooght mijn hersen te doen blaecken
     Met d'heyliche brandt
     Van nw verstandt ;
 Ick vries ick vries bij salck een vyer oock.

*Toṽ १११ṽ**Const. Hugeni.**Alexander in equo currente.*

Credimus historiarum tandem, et tibi: quâ patet orbis,
 Sic festinanti non satis unus erat.

Se così sempre cavalcava,
 Un mundo, et più, non gli bastava.

Alexander op een post-peerd.

Soo deese jagher niet gekeert wordt ,
 Off soo d'er nergens yet aent peerd schort :
 Soo valt hem (nae sijn jaght te sien)
 Te cort een wereld , acht , off tien.

Hij meend' all eer, die trotse coning,
Dat d'hemel selv' oock aen sijn croon hing.

Daerom seij' Sparta: deese zou'

Een Godt zijn, als hij't weesen wou.

Jae 'tscheen dat Jupiter de wijck nam,

Als aen de grensen van sijn rijk quam

Dees onbedwongen dwingelandt,

Met staelen blixem in de handt.

Waer off nu 't allberennend peerd zij?

En d'allberijder, waer verkeert hij?

Waer is de groote Ruijter heen?

Hij is ter wereld uijt gereen.

Het beest, all had'et sulck een heer op,

Is van dien hemel-hooghen eer-top

Ind' affgrondt, als een oopen graff,

Met dulle moed geloopen aff.

Παρέφραζε G. S.

Vriend-bekijving.

Wel! is dan

Meijster Jan

Nimmermeer voor mij te vinden?

Dat ick hem niet seer beminden,

Ick wierd toornigh op de man.

Toornigh? Jae:

Toch daer-nae

Wierd' ick dubbeld weer te vreden,

Als hij in mijn huijs quam treden,

En vervulde deese schae.

Comt dan, vriendt,

Maer indien't

Vriesch gekoock u niet wel aen-staet,

't Staet aen u, dat ghij het staen laet.

Weest met mijn Vriesch hert gedient.

19 Vergadering. 22 December 1855.

Bibliotheek. Eiteren bij IJsselstein. Brief van Gerhard van Prouninck genoemd van Deventer aan de stedelijke regering van Utrecht, 1586.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. A. Grothe, te Utrecht:

Letz over Tesslachade's gedicht: »De beste tong die stemmensmeede enz.» Door (Dr. J. van) V(toten). (Overgedrukt uit den *Alg. Konst- en Letterb.* van 1855, n°. 48.)

In ruiling ontvangen:

Van het Institut archéologique liégeois, te Luik:

Bulletin. Tom. II, 3e livr. Liège, 1855.

Van de Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren:

Bulletin. Tom. II, 3e fasc. Tongres, 1854—1855.

Van de Redactie:

De Katholiek. Godsdiensdag, Geschied- en Letterkundig Maandschrift. Jaargang 1855.

Van de Redactie:

Algemeene Konst- en Letterbode. 67e Jaargang. Nieuwe reeks, 2e Jaarg. 1855.

Van Dr. F. C. Kist, te Utrecht:

Caecilia. Muzikaal tijdschrift van Nederland. 12^e Jaarg., 1855.

Eiteren bij IJsselstein. Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht, leest over het oude kerkdorp of kerspel Eiteren bij IJsselstein, naar aanleiding eener oorkonde van Keizer Hendrik V, gegeven te Utrecht 27 Mei 1122, waarbij o. a. nieuwe denkbeelden door hem worden geopperd over den voormaligen loop van een arm van den Rijn, de Lek en den IJssel, welke rivieren zich vroeger bij Eiteren vereenigden. De heer de Geer geeft het voornemen te kennen om een werk uit te geven onder den titel van *Oudegein en het Gein*, waarvan het over Eiteren medegedeelde het eerste hoofdstuk zal uitmaken.

Brief van Gerhard van Prouninck genoot van Dencker aan de stedelijke regering van Utrecht, 1586. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

De betrekking van Stadhouder-Generaal, aan Leycester door de Algemeene Staten op 10 Januarij 1586 opgedragen, moge voor de eersucht van den veldheer schoone uitzigten hebben geopend, het valt niet te betwijfelen dat de eer ruimschoots is opgewogen geworden door de onophoudelijke tegenkantingen, die hij te regt en te onregt gedurende zijn kortstondig verblijf hier te lande van de zijde van Provinciale of Algemeene Staten ondervonden heeft. Het document dat ik wensch medelededeelen behoort tot de geschiedenis van een dier veelvuldige onaangename botsingen met de Algemeene Staten en die van Holland, die hem bij zijne reize naar Engeland in het laatst van 1586 gewis meer met de lippen dan met het hart deden betuigen, dat geene verstoordheid op de Staten maar het belang des lauds rede was van zijn oversteken naar zijn geboorteland. Tot regt verstand zij het mij vergund eenen vlugtigen blik te slaan op de gebeurtenissen die vooraf gingen en de omstandigheid waarop het bedoelde stuk betrekking heeft.

Leycesters ontvangst te Vlissingen, Dordrecht en 's Hage was, vooral van de zijde van het volk regt hartelijk, de toespraken van de Menin en Leoninus ademden vertrouwen en vloeiden over van de schoonste betuigingen: maar toch waren in de verheffing van den jeugdigen Maurits tot het stadhouderschap van Holland en Zeeland, reeds voor zijne afreize uit Engeland de eerste zaden gelegd van de gedurige botsingen, die zich later bijna bij iedere handeling van Leycester zoo jammerlijk openbaarden.

Den benarden toestand des Vaderlands in aanmerking nemende mag men de veiligheidsmaatregelen (om een zacht woord te gebruiken) tegen over den man, dien men als eenen van den hemel gezondene beschouwde en betitelde, niet vrijspreken van wantrouwen dat op zijnen niet van heerschzucht ontblooten aard, meer dan op zekere geheime instructie die hem door

Elisabeth zoude zijn gegeven, mij voorkomt gegrond te zijn geweest.

Zoo veel is intusschen zeker dat indien de gunsteling van Elisabeth zich hier te lande een aangenaam verlijf en voldoening voor zijn eerzucht heeft voorgespiegeld, hij zich jammerlijk heeft bedrogen gezien. De inrigting en de instructie van den Raad van State die meer als een controlerend dan als een raadgevend ligchaam hem werd ter zijde gesteld, gaven al aanstonds aanleiding tot wederzijds ongenoegen en kibbelarij. Vele andere zaken het staats- en krijgbeleid betreffende gaven daaraan nieuw voedsel; in Holland waren hem door het stadhouderschap van Manrits en den invloed van 's lands advocaat van Oldenbarnevelt de handen gansch gehonden. Wat wonder dat hij, toen over zaken van koophandel eene heftige oneenigheid ontstaan was tusschen Holland, bepaaldelijk Amsterdam, en Utrecht, besloot den zetel van zijn verlijf in deze stad te vestigen. Utrecht toch had hovenal aangedrongen op hulp uit Engeland, stad en provincie hadden sterk geijverd voor de opdracht der souvereiniteit aan Elisabeth en de Staten hadden na de gevangenneming van hunnen stadhouder den heer van Vilers deze betrekking opgedragen aan den stadhouder van Gelderland Adolf van Nieuwenaar, graaf van Meurs, die den Engelschen en Leicester wel genegen was.

De kern der hervormde en engelschgezinde partij in Utrecht bestond uit mannen die om des geloofswille Brahand en Vlaanderen waren ontvlugt, gerugsteund door den ijveraar Modet en de Consistorialen. Aan haar hoofd stond Reingond, een man van huitengewoone begaafdheden, die echter onder de mom van godsvrucht een tijd lang eene twijfelachtige moraliteit wist te verbergen, Daniël Burchgrave een Vlaming, die uit nederigen stand zich door eigen verdienste wist op te heffen en den landvoogd weldra als secretaris onmisbaar was, en eindelijk *Gerard Prouninck gezegd van Deventer*, de persoon om wien het ons heden te doen is.

Deze was geboren te 's Hertogenbosch en had in die stad

gewoond tot dat zij aan den vijand overgaande, hem de keus gelaten was tussehen geloof of geboorteplaats. De keuze was hem niet moeilijk geweest en sedert had hij zich te Utrecht met der woon gevestigd. In verschillende betrekkingen had hij de stad en ook de Algemeene Staten als Tresorier-Generaal gediend zonder dat ook bij den lateren partijstrijd waarin hij gewikkeld was, hem ontrouw of ander verwijt in dezen is voorgeworpen. Hij was thans buiten betrekking: Van Reyd en de anderen op zijn voetspoor noemen hem oerzuchtig en hooghartig van aard, terwijl dit karakter zich in den ganschen uitwendigen mensch, gang, taal en gebaren afspiegelde. Deze karaktertrek, zegt men, dreef hem tot Leycester, bij wien hij voldoening voor zijne eerzucht hoopte te vinden, door wien hij tot den Raad van State dacht op te klimmen, tot wien hij wellicht ook door overeenstemming van inborst gedreven werd. De meester aan wien hij zich verbond was den dienaar niet ontrouw en ook nadat Leycester ons land reeds verlaten had, heeft het Prouninck aan zijnen voorspraak niet ontbroken. Aanvankelijk schijnt hij Leycester slechts als raadsman, wel bekend met de locale belangen, omstandigheden en personen, ter zijde te hebben gestaan.

Naast de genoemde partij ontbrak het echter ook in Utrecht niet aan dezulken die door godsdienstige of politieke inzigten Leycester ongenegen waren: deze moesten worden ter zijde gezet. In het *Raadsdagelijks Boek* wordt ons beschreven hoe op den 21^{en} Julij 1586 de stadhouder Nieuwenaar met mylord North in den raad komen en in tegenwoordigheid der burgerhoplieden verhalen dat Leycester »verscheydene ende sekere advertentie »hadde ontfangen soo van hare Mat. van Engelant, als vuyt »Frankrijk ende andere oirden, dat deur de groote menichte »van papisten ende andere malcontenten binnen desen stadt »wesende, de viant alsulcke correspondentie ende intelligentie »hier binnen hadden dat hij hem genoch versekert hielden van »den selven datter nyet en reste dan de leverantie van dien, »waaromme sine Ex^{cie}. hoich nodich geacht, oick belast ende

»bevolen hadde dat men een seer goede getal papisten, ofte
 »die int ooch waren dat zij onder de gemoente quade offitien
 »deden soude ruyt doen gaan voir een tijt, opdat de stadt
 »also beter versekert ende den viant van zijn hope gefrustreerd
 »soude worden." Hier op werd namens Leycester een lijst
 van 19 personen overgelegd: de burgerhoplieden bragten eene
 tweede lijst van 22 personen in, door de vergadering werd
 het getal tot op 60 gebragt. De laatste op deze lijst (Raads-
 dagel. boek) was Floris Thin ¹⁾. Nadat met en boven Leycesters
 verlangen velen ter stad waren nitgebannen, nam hij de eerste
 verzetting der wet te baat om in den raad der stad meerdere
 hem toegenegene personen te brengen. Nieuwenaar aan wien
 de verzetting stond was in Duitschland en Leycester droeg,
 daarvan gebruik makende, aan den graaf van Culenborch en
 North de commissie op, den nieuwen magistraat op den gewo-
 nen dag te zamen te roepen.

Peter Ruysch die tweede Burgemeester was geweest werd tot
 eersten en Prouninck tot 2^{en} Burgemeester verkoren. De benoe-
 ming van den laatstgenoemde, die als Brabander niet benoeem-
 baar werd gencht volgens de stads-privilegien, gaf aan de Alge-
 meene Staten en die van Holland, die door vele maatregelen van
 Leycester, als zijn placcaat tegen den uitvoer van eetwaren naar
 den vijand, de arrestatie van Buys en vooral de oprigting van
 de Kamer van Finantien onder Reingond, waardoor hij zich

1) De door Leycester aangewezen 19 personen waren, volgens het
Raadsdagel. boek, jonker Niclaes van Zoylen, Floris Hermalen, Jan Robberts
 van Drunen, Ailbert Fooek, Aernst van Beeck, Lambert van den Burch,
 Adriaen van den Burch, Peter van Honthorst, Herman van de Vecht,
 Willem van Vianen, Mr. Adriaen Valck, Willem van Lamsweert, Frede-
 rik de Wael van Vronesteyn, Jan van Winssen, Bencho van Munsema,
 prior van St. Jan, Folkert van Monsema, Joris van Lamsweert, Jasper
 van Brakel, en Amerongen tresorier sinte Marien.

Men kan hier uit zien in hoe verre Leycester teregt door Wagenaar
 van dubbeltzinnigheid wordt beschuldigd, als hij op de klagt, mede van
 Thin aan de Staten van Holland verklaart, dat hij niet dan onrustige bar-
 gers heeft willen verwijderen en dat het gedeeltelijk haiten zijn last was
 geschied. Wagenaar, VIII, bl. 166.

in het finantiële van den Raad van State onafhankelijk poogde te maken, erg op hem gebeten waren, maar al te gereede gelegenheid om van hunnen onwil te doen blijken.

Utrecht zonde op de Algemeene Staten vergadering vertegenwoordigd worden door Hendrik Buth voor het eerste lid, door de Wael, heer van Moersbergen, voor de Ridderschap, en Pronninek voor Utrecht, die in last had om Holland zoo mogelijk over te halen tot eene herhaalde aanbieding der souveriniteit aan Elisabeth. Toen nu Pronninek zitting wilde nemen werd hem de toelating geweigerd; men zeide dat hij niet tot Burgemeester had mogen verkozen worden en dat hij dus ook niet admissibel was. Holland kon vooral zoo gemakkelijk niet besluiten tot de toelating van eenen man die bevriend was geweest met Reingond, en die als een der raadsliden van Leycester welligt niet vreemd was geweest aan het nemen van vele besluiten die hun onaangenaam waren. Holland dat anders op niet al te besten voet met Utrecht stond, sprong nu op eens manmoedig, zoo het heette voor de Utrechtsche privilegien in de bres en verklaarde eindelijk geen zitting te zullen nemen voor dat Pronninek bewees met regt verkoren te zijn. Pronninek geroepen om in bijzijn van Leycester zich tegen het beweren van Holland te verdedigen, ontkende het bestaan der bedoelde privilegien (Amsterdam had dit een jaar vroeger in zake hunnen pensionaris *van de Werke* even zoo gedaan tegen over de Staten van Holland) en hield vol dat hij en door meer dan vijfjarig verblijf binnen Utrecht en door genoegzaam grondbezit verkiesbaar was: en het schijnt dat hij hen een oogenblik aan het wankelen heeft gebragt.

Maar de sterkste tegenstand, die eindelijk de schaal ten zijnen nadeele deed overslaan, kwam van eene zijde van waar die niet verwacht werd. In Utrecht zelf waren maar al te veel elementen van tegenstand tegen Leycester aanwezig. Men bedenke hoe bij de uitbanning van 21 Julij velen van de geestelijkheid ter stad waren uitgewezen, hoe onder die uitgebannen ook was *Frederik de Wael van Vronesteyn*, broeder of

verwante van den heer van Moersbergen, terwijl onder de hervormden zelven strijd was tusschen de Consistorialen en de Jacobagemeente, waarmede Leycester zich ook had gemoeid. In dezen stand van zaken had Hendrik Buth een keer naar Utrecht gedaan en van daar terug gekomen hadden hij en Moersbergen aan de zaak den laatsten stoot gegeven. Pronnink werd verzocht te vertrekken en een ander in zijne plaats te doen benoemen.

Dit heb ik geacht noodig te zijn tot toelichting van den originelen brief dien Pronnink te dier tijd aan den magistraat van Utrecht geschreven heeft en die hier volgt.

Mijne Heeren ende insonders goede vrienden !

Wat U L. herwaerts oncr geschreuen hebben, wat oick zijn Ex^{tie}. soo mondelinge als deur gedeputeerden wt zijnen Raede heeft connen doen, deesen allen niet tegenstaenden bliuen die Generale Staeten bij haere ierste opinie, het was wel soo verre dat zij begonden te swichten, bijzonder die van Hollant, die welke haere resolutie tot gisteren toe (als op de wedercompste van H. But) opgchonden, nochtans niet soo hert als voorhin geantwoordt hebben, genoch (soo mij bedunckt) versekert dat ons eygen volk van Vtrecht die caerte voor haer wel onderstecken soudon, want 'tgeene zijn Ex^{tie}. haer meest hadde ver-toont, wat zij haer soo veel te bemoyen hadden met tgeene in andere prouincien ende steden geschieden alst den seluen waer aengenaem, moste deur uwe eygen litmaeten sulker wijze onderstecken worden dat die gedeputeerden van nwe twee ierste leeden, weenich achtende op des stadts schrijuen oick der Staeten brieuen, als niet staetsgewijze maer alleen van den Gedeputeerden, des geen last hebbende, her gekoomen, met protestasie hebben wederleet, als niet kunnende strecken tot naedeel van den welgenoomen resolutie op de wterlijke handhondinge der priuilegien. Wij geuen U L. te bedencken hoe dit zijn Ex^{tie}. ende mij beswaeren moet dat hier, bouen soo

groote tweedracht, tot onstichtinge van den geheele Landen, in negen daegen niet anders gedaen is dan 'tgeene U L. wten schepen Domselaer verstaen zullen. Die priuilegien te hanthouden is eene schoone saecke, maer die selue wederom te gebruyken tot eenen deckmantel van allen wederstrijdinge, wtstellingen, misuerstant ende oneenicheyt op sulken tijt als men wel anders te doen hadde, om soo meenich dusent bedroefde weduwen ende weesen op haer rustende, te beschermen, jae tegens haer eygen resolutie, als te voorens besloten hebbende, dat men om zijn Ex^{tie}. op zijn vertreck niet moeyelijk te vallen, noch te zeer te vervreemden het ij^e artikel van 't reces, niet soo hert drijven sonde, dit voorwaer dunckt mij geheel geheel bnyten propooste. Iek machs mij wel beclaegen dat ick om U L. dienste zijn Ex^{tie}. bin gehoorsam geweest, ende t'loon mijnes oprechticheyts weesen moet hoon ende spot, der gener die mij haeten te vergeefs, sonder ..... zijn. Doch mijn ..... ende conversatie metten vroomen eerlijke luyden, die men wt uwer stadt voor bin heeft doen vertrecken, niet sonder vruchte. Die welke hoochelijk elagende dat haer, ongehoort, cracht ende geweld geschiet is, ende daer met alle onse daeden suspect mackende, beter mochten ingemant worden om haere saecken met recht te verdedigen. Het waer mij lieff ende zeer te wenschen dat men deese priuilegien daer zijn Ex^{tie}. soo wonderlijk mede gequelt, ende alle saecken verachtet worden, eens sien ende leesen mochte, de wel ick sekerlijk onderricht bin, dat in Hollant selfs, al wisten zij haer eygen lant daer mit te redden, hier aff geen priuilegie en sal connen voortsbrengen. Tot dien eynde wordt hier beuonden dat die pensionaris van Vlissingen, ende de ierste ¹⁾ edelman der Staeten van Zeelant beyde Vlaemingen zijn: de baillu ²⁾ van Veere (nu op de Generale Staeten com-

1) Mr. Pieter de Rijke op commissie van prins Willem, 10 Nov. 1579; vroeger was hij in de regering te Gent, in 1573 wordt hij baillu van Vlissingen.

2) Richard Barradot.

parerende, mette pensionaris ¹⁾ van de Staeten van Zeelant ende pensionaris van ²⁾ Middelborch alle gebooren Brabanders, soo oick de pensionaris van der Gouwen ³⁾, d'ontfanger ⁴⁾ van Noort-Hollant, ende meer anderen, de pensionaris ⁵⁾ van Amsterdam eenen Mechelaer, van Alkmaer ⁶⁾ een Geldersman, van Delft ⁷⁾ en Dort ⁸⁾ Vlaemingen. Jae inde Generaele Staeten selfs die griffier, agent ende huissiers alle Brabanders: Inden Raede van Staete, deur recommendatie der van Holland eenen secretaris wt Brabant gebooren, ende eenen wt Duytslant. Niet tegestaende dit alle officien zijn den leuen lank gedeurende, op gagie wedden ende profijten, endo in handen van den welken die gheele Regeringe, ende Secrete van den Landen schijnen te berusten, dwelk nochtans die prouincie van Vtrecht sich noyt bemoyt en heeft. Daer tegens een borgemeester van Vtrecht niet als officier zijn leuen lank noch op gagie, wedden ofte profijten dienende, maer een eenjarige slaeue van de gheele gemeeynte, geen Brabander weesen mach en daer met moeten Holland, Zeelant ende Vrieslant sich bemoyen! Voorwaer bouen maeten gerne wilde ick dat mijn geboorte mij ontschuldigen mogte, soo mij niet en deerde dat zijn Ex^{te}. niet eenen dienaer nae zijn hert in deesen landen gevonden heeft, al wner

1) Mr. Christoffel Roels was reeds voor de omwenteling in die betrekking in 1578 op nieuw beëdigd.

2) Mr. Willem Roels 1585—1595.

3) Francois Francken, geboren te Zevenbergen: hij was tegenstander van Leycester: (Gouda was standvastig tegen de opdracht der soevereiniteit aan Elisabeth).

4) Gnillaume Mostaert (?) ontvanger der kerkelijke goederen in 't Noorderkwartier. (Zie *Resol. van Holl.*, Oct. 1586).

5) Jan v. d. Werke wordt door Amst. aangenomen, de Staten weigeren hem te erkennen als geboren Brabander, 't *contra Privileg. van 1555*. Amsterdam allegereet dat het pensionariatschap geen officie is. De Staten vinden die allegatie niet gefundeerd, maar Amsterdam persisteert in zijn sustenn en zegt dat het privilegie ziet op officien die bij de graven of hunne stadholders begeben worden. Hij blijft pensionaris tot 1601. *Resol. van Holl.*

6) Fredrik Boyemer wordt aangenomen in de vergadering der Staten van Holland, 15 Nov. 1585.

7) Mr. Leonard de Voogt.

8) Mr. Joost van Meenen gezegd de Menin.

hij schoon den landen voor hin nengenaem geweest, den sij niet gesocht hebben te wederleggen .....
 ..... nochtans selfs ..... op zijn eygen versoeck (om hser te believen) niet eenen Edelman in zijn hoff tot dienaar bestelt hebben. Maer wat swaricheyt wuert, dat ick met mijnen persoon alleen min ofte meer die saecke goet gemnecken conde, hadden zij met haere clachten die stadt van Vtrecht niet beschuldicht dat daer d'antoriteyt van de regeerders genoch wære te niet gedaen ende dat uwe Gouverneur behoorden verlaeten te worden 1), om volgens d'unie metten Keyser Carolo gemaect ende onuerbrekelyk gebruyck van veertich ende meer jaeren Hollant ende Vtrecht weder onder een goucnement te voegen, zulx Hollant, Zelant ende Vrieslant zijne Ex^{te}, scriftelyk versocht hebben. Die coninginne van Engellant heeft onse gesanten opt vertrek van zijne Ex^{te}, tot twee reysen toe ernstelyk vermaent, *soo men herwaerts over hem geen meerder autoriteyt toe en stelde dan den aertshertoge Matthia, hertoge van Anjou ende prince van Oraengie, soo soude zij hem aenstonts met allen het crychsvolk wederroepen ende ons als onwaardige ganschelyk verlaeten*. T'is nu ofte nimmer meer dat haere M^{te}, opt hoogste sal aengevochten worden om peys metten coninck van Spaengien te maeken, op dat de coninginne van Schotland 't leuen bebouden mochte. T'is nu dat men zijne Ex^{te}, van hier vertreckende aller beleefdelykste ende vriendelykste behoorde te tracteeren, hier en tegens doet men hem die meeste cleynicheyt niet alleen int geene voorscreuen, maer oick ouer 't gewelt dat men in zijnen eygen kercker gepoocht hadde nen te grijpen 2), soo de voorss. Domselsaer U

1) Adolf van Nieuwenaar, Gouverneur van Utrecht en Gelderland; hij was Leicester niet ongenegen: men zag hem daarom liever door Maurits vervangen.

2) Dit zal waarschijnlijk zien op Reingout, om wien beter te bewaken (men vreesde dat de algem. provoost, een Engelschman, hem zonde laten ontsnappen), de Staten den Procureur-Generaal zonden met 4 boden. De provoost die dit als inbreuk op zijne magt opnam, sloeg, zegt Bilderdyk (VII. 121) ze de deur uit, als zijn pligt was.

L. breder sal mogen te kennen geuen. Hier wt ons allerley te bedencken staet, ende ick U L. wil laten oordeelen, soo die twee ierste leeden ons opinie hadden willen volgen opt ije point van den recesse (al hadden sij schoon maer eene saecke: daert hen doch schien om gedaen te sijn: secretelijk wtgescheyden ende hij sijne Ex^{tie}, alleen vervordert) off zij niet een groot deel deeser inconvenientie hadden connen voorcoomen, maer mijne waerschouwinge waert ten quaeste geduydet, ende wel goet dat ick ..... soude gedaen hebben ..... oick zijne Ex^{tie}, soo staatsgewijse als anders te doen staet, sal u de schepen Domsclaer breder verclaeren, in alles hebben U L. sich haersterste vermogens te spoedigen, ende zijne Ex^{tie}, opt hoochste te versoecken dat hij zijne autoriteyt voltrecke: het welk is waarmede ick U L. mijn heeren ende insondera goede vrienden den Almogenden Heer beveele. Wt 's Grevenhage deesen vijf Novembr. 1586.

Die al uwer gediensstige mitbroeder: Gerhard van Pronnincq genoemt van Deventer.

Superscriptie: Mijn Heeren mijn Heeren Borgemeesteren, Schepenen ende Raet der stede van Vtrecht.

Voorts ist noot, te communicateeren metten heeren Staeten van Vtrecht oft haer gedeputeerden.

De indruk dien het genomen besluit maakte op den Utrechtschen Raad, de terugroeping, hij wijze van repressilie, van Buth en Moersbergen, de twisten daar over gerezen met de Provinciale Staten, de cassasie van den eersten Staat en Pronnincq's afkenring daarvan ¹⁾ zijn door Bor, naar het geen *het Raadsdagelijksch Boek* daaromtrent bevat, uitvoerig beschreven; de mededeeling daarvan, gelijk die van de verdere lotgevallen van Pronnincq, ligt buiten mijn bestek.

1) Ter beoordeeling van Pronnincq's karakter is zeer belangrijk het oordeel door hem in den stedelijken raad op 24 Nov. 1586 over dezen maatregel uitgesproken, naauwkeurig medegedeeld door Bor uit het *Raadsdagb.* zonder aanwijzing van de bron.

BLADWIJZER.

A.

- A, Aert van der, 39.
ACHEREN, Alit van, 139.
ADOLF, zoon van hertog Arnold van Gelder, 135.
AERSEN, C. van, griffier, 26.
AERTSZ., Jan, predikant, 60.
Aire, 47.
AITSEMA, Poppe van, 154.
AYTTA, Vigilius ab, 154.
Akademie van Genève. Zie Genève.
ALBADA, Agg., 154.
ALBANIE, Duc d', gouverneur d'Ecosse, 100.
Aldenhaven, 179.
ALMELOVEEN, Th. J. van, 122, 152, 156.
ALMONDE, Dirk van, 128. — Jacob van, 127.
ALVA, hertog van, 58, 59. — Brief van den hertog 1568.
AMAMA, Sixtinus, 154.
Amboina, moord te, 159.
AMERONGEN, tresorier van St. Marie, 232.
Amstel, bailluschap van, 132.
Amsterdam, 41, 42, 43, 47. — Minnebroeders te, 55. — Klooster van Bethanien, 55. — Grachten gediept en wallen gemakt, 53. — Verzoek daartoe, 54. — Geloofsvervolgving te, 58.
Angeroirde, 183.
ANJOU, hertog van, 168, 237.
Antwerpen, oudste stads rekening van (1324), 15.

Apeldoorn, 103.

Archief van Schoonhoven. Zie Schoonhoven.

AREKEEK, heer van, 174.

ARENBERGUX, Madame d', 50, 51.

AREND, Dr. P. J., lid van het Hist. Genootschap, overleden
5 Oct. 1855, 185.

ARKEK, jonker van, 184.

ARMINIUS, Joh., 152.

Arnhem, wapens in de kerk te, 71.

ARNOLD, hertog van Gelder. Zie Gelderland.

ASCH VAN WYCK, Jr. Mr. A. M. C. van, schrijft: Over een
Inventaris van krijgsmaterieel op de sloten ter Eem, Vredeland
en Koeverden, 192. — Brieven van Hendrik van Montfoort, 45.

ASSENDELFF, Claes van, ridder, 127. — J. Egmond van As-
sendelff, 131.

AUSFURST, Arnoldus de, 173. — Rutgerus de, 174.

B.

BACKER, Mr. A., lid van het Hist. Genootschap, 5 Dec. 1854
overleden, 14.

BAERLE, Frederich van, 182.

BARBANSON, Monsr. de, 50, 51.

BARLAIMONT, Gillis v., 41, 42. — Brieven, 1576-1577.

BARRADOT, Richard, 235.

BARRY, Dominus de, 156.

BAS, Dr. Dideryck, ridder, 160.

Batavia, moord der Chinezen te, 161.

BATENBURCH, Theodoricus de, 172.

Batenburch, deken van, 27.

BECKE, Goswinus de, 174.

BECC, Cornelis, 117.

Bedevaart na St. Jacob van Compostel, 38. — ten heiligen
bloede, 39.

BEECK, Aernt van, 232.

- BEEBNOOTS, Maijken, 119.
- BEETS, Dr. N., gewoon lid van het Hist. Genootschap, 70.
- Beijeren*, Jacoba van, 35.
- BEKKER, Balthassar, 157.
- BERCHUSEN, Thomas de, 172.
- BERENDRECHT, V. de, 59.
- Berg*, Adolf, graaf van den, 171.
- BERGE, jonker van den, 181.
- BERGEN, Cornelis van, ridder, 124, 125, 126, 128, 129. Maria van Zevenbergen, zijn huisvrouw. — Madame de Bergen, 50, 51.
- BERTY, secretaris, 54, 57.
- BESANG, sr. de, 46.
- Bezel*, 180.
- Beveland*, wapens in de kerken van N. en Z., 71.
- Bibliotheek, 14, 39, 52, 70, 98, 103, 111, 131, 132, 136, 140, 145, 171, 185, 190, 198, 201, 228.
- BILDERDIJK, Mr. W., onuitgegeven brieven van, 104.
- BYE, Arend de, ridder, 202. — Johan de, 202.
- BLOEMAERTS, Michiel, notaris, 58.
- BLOCK, Josijnken, 119.
- Boekdrukkunst, 191.
- BOGERMAN, Job., 153, 154.
- BOYEMER, Frederik, 236.
- BOMMELIUS, Henr., 190. — Rutgerus de, 173.
- BOOTH, Dr. C., zijn handschriften, 122, 132.
- BOREEL, Jacob, oud-burgemeester, 160. — Mr. Willem, advocaat, 160.
- BORNET, A., honorair lid van het Hist. Gen., 70.
- BORSLEN, Frank van, beschikkingen over zijn uitvaart, 35. — Mr. Jacob wt, deken van Oostvoorn, 39.
- BOSSCHA, Dr. J., gewoon lid van het Hist. Gen., 70.
- BOSSU, graaf van, 41, 42. Brief van den graaf, 58.
- Bourgondie*, heer van, 182.
- BOURMAIGNE, 46.
- Brabant*, Jan I, hertog v., 171.

BRAKEL, Jasper van, 232.

BRANDELER, Mr. P. van den, gewoon lid van het Hist. Genootschap, 70.

Brasilie, 61. — Verzuimd Brazilie (vlogschrift), 62.

BREDERODE, geslacht v., 16.

Briel, den, 35, 37. — Collegiale kerk te. — Gasthuizen, Heilige Geest; St. Katharijne, St. Andries, Broodzusters klooster te, 38.

Brieven en verdere stukken in chronologische orde:

1288 Opgave van het geleden verlies der Geldersche edelen in den slag van Woeringen, 171.	1492 Uitspraak van het hof van Holland, in geschillen tussehen Cornelis van Bergen en Philips van Wassenaer, 124.
1350 Willem van Vlodorp be- looft Arnold, hertog van Gelder, het slot Mont- foort te bewaren, 133, 141.	Laatst der XV ^e eeuw. Iets tot bijdrage der kennis van het middeleeuwsche huis- raad, 183.
Laatst der XIV ^e eeuw. Inven- taris van krijgsmaterieel op de sloten Ter Eem, Vredeland en Koelvorden. 192.	XVI ^e eeuw. Opgave van het- geen de bewaring van het blokhuis en der stad Wa- geningen heeft gekost, 175.
1450 Brieven van Berta van Riemsdijk, abdis van St. Clara clooster bij Wam- mell, 27 seq.	1522 Brief van Jan van Was- senaer, 102.
Middelen der XV ^e eeuw. Geweld- dadige ontvoering eener non uit het klooster van St. Clara bij Wamel. 26.	1546 Brieven van Hendrik van Montfoort, 45 seq.
1450 Opgave van de verterin- gen van hertog Reinald van Gelder, op eene reis naar Venlo, 137.	Helpt der XVI ^e eeuw. Lijst van het geschut op den huize Vollenhove, 101.
	1565 Request der burgemees- ters van Amsterdam, 54.
	• Ordonnantie van Marga- retha tot het diepen der grachten te Amster., 53.

- z. j. Brief van Margaretha van Parma, 115.
- 1567 Brief van den graaf van Bossu, 58.
- 1568 Brief van Alva, 59.
- 1572-1575 Attestationen wegens de komst van Medina Celi te Sluis, 115 seq.
- 1576 Remoustrantie der hervormingsgezinden, 199.
- Brief van de Staten-Generaal, 41.
- 1576-77 Brieven van G. Barhaimont, 41, 42.
- 1577 Brief van Don Juan, 42.
- 1580 Iets betreffende de malcoatenten, 43.
- 1586 Brief van Gerhard Prouninek, 234.
- 1590 Brief van de Staten-Generaal, 24.
- Brief van J. Lectius, 21.
- 1601 Verzoek van een student tot onderstand, 123.
- BROSTERHUYSEN, Mr. Jan, 214.
- Brouwershaven*, wapens in de kerken van, 71.
- Brugge*, 100. — bisschop van, 118.
- BRUGMAN, Johannes, guardiaan, 163.
- Brussel*, 51, 199.
- BUCKINGEN, Rutgerus, 173.
- BUEDEL, Johau, 179.
- BUDERICH, Martijns Rulof van, 138.
- BUYS, Paulus, 232.
- BURCH, Adriaen en Lamb. van der, 232.
- BURCHGRAVE, D., 230.
- 1629 Brief van A. M. van Schurman, 202.
- z. j. Brieven van W. Staeckmans, 205, 210.
- 1638 Memorie van Johan Maurits, 60 seq.
- 1715 Brieven van Pieter Heutte France, 104.
- z. j. Beschikkingen betreffende de uitvaart van Frank van Borselen, 35.
- Opgaven van geleden schade en verlies van paarden van eenige Geldersche edelen in dienst des hertogs van Galdar, 176.
- Conceptbrief van Arnold, hertog van Gelder, 186.
- Verzoek van eenige Schotsche kooplieden te Brugge aan den hertog van Bourgondie, 100.

- BUREN, Jan van, 138.
 BURMAN, P., hoogleeraar, 153, 154.
 BUTH, Hendrik, 233, 234, 238.

C.

- Calais*, 187.
 CALANDRIN, Mr., 21, 22.
Callantsoog, vers op een bord in de kerk te, 15.
 CAMPE, jonkvrouw van, 124, 126, 127.
 CAPISTRANO, Jan de, 163.
 CARRON, Mr., 23.
 CASAUBONUS, J., 152.
 CASELIUS, Joannes, hoogleeraar, 154.
 CASSEL, J., 154, 155.
Caster, 180.
 CASTOR, Reynert van, 139.
Caterick, 183.
 Charters van 't St. Barbara gasthuis te Utrecht, 112.
 CICE, Louis de, bisschop van Sabule, 104, 107, 111.
Clara, St., klooster bij Wamel, 27.
 CLERC, Jean le, 156.
 Coc, Gosuinus de, 173.
Cochin-China, 105.
Concroan, 107.
 Consistorialen, 230, 234.
 COREN VAN DER MIEDEN, Mr. J., heer van Callantsoog, 17.
     Susanna Doubleth, zijn huisvrouw.
 CROY, Philips van, hertog van Aarschot, 199.
Cuyck, heeren van, 186.
Culenborck, graaf van, 232.

D.

- DALE, Antonius van, 122, 152, 155, 158. — J. H. van,

- schrijft: Over de komst van Medina Celi te Sluis, (1572), 113 seq. — Bijzonderheden uit de resolutiën der stad Sluis, 118 seq. — Verslag van een zegelstempel, gevonden te Sluis, 162.
- DAM VAN NOORDELOOS, Mr. J. van, gewoon lid van het Hist. Gen., 70, schrijft: Nadere mededeeling over Jacobus Lectius en Hendrik van Montfoort, 167.
- DEYLE, Henricus de, 172.
- DELFF, Franc., 59.
- DELPRAT, G. H. M., schrijft: Verslag der brieven van Friesche en andere geleerden, 151 seq.
- DIEST, heer van, 182. — Antonio, 117.
- DIRCKS, Bernt, 180.
- Dokkm*, 102.
- DOMSELAER, schepen te Utrecht, 235, 237.
- DORNEWERDE, Bernd van den, baillu van Amstel, 132.
- DOUBLETH, Susanna, echtgenoot van Mr. Jacob Coren v. d. Mieden, 17.
- DRABEN, Symon, 138.
- DRUENEN, Jan Robberts van, 232.
- DUYST, C., 127.
- DUSEN, Michiel, 183.

E.

- EDUARD, koning van Engeland. Zie Engeland.
- Eem*, ter, slot, 192.
- EGHENZ., Godert, 27, 29, 30, 31, 32.
- EGMOND, Floris van, 112. — graaf van, 125, 126, 127. — Jan van, stadhouder van Holland, 102. — Josine, echtgen. van Jan van Wassenaer, 102. — Maximiliaan van, 45. — Otto van, ridder, 131.
- EYLE, Elbert van, 138. — (de jonge) Elbert van, 139.
- Eindhoven*, ingenomen, 48.
- Eideren*, 228.

- ELIZABETH, koningin van Engeland. Zie Engeland.
 ELOUT VAN SOETERWOUDE, Jhr. Mr. P. J., gewoon lid van
 het Hist. Gen., 70.
 ELVER, Deric van, 138.
 EMMIUS, Ubbo, 152.
Engeland, Eduard III, koning van, 187. — Elizabeth, koningin
 van, 19, 25, 26, 230. — Henricus, kardinaal van, 186.
 ENGELS, Heyn, 139.
 ENGER, Sander van, 183.
 Epistolae Frisiorum. Zie Gabbema.
 EPPINCHOVEN, Herman van, 182.
 ETEN, Mr. Reynier van, 39.
 EUGENIUS IV, paus, 163.
 EWOUTS, Bartel, admiraal, 114.

F.

- FALAIX, batard de, 50.
 FLORIS V, graaf, 16.
 FOECK, Aelbert, 232.
 FOREEST, Jhr. Mr. C. van, gewoon lid van het Hist. Gen., 70.
 FRANCE, Pieter Heutte, apost. missionaris in Cochinchina,
 104. Extracten uit zijne brieven.
 FRANCK, Willem, 177.
 FRANCKEN, François, pens. van Gouda, 236.
Fraeker, hoogeschool te, 153.

G.

- Geschut, 101, 192, 193 seq. — Armborsten (houten en hoor-
 nen). — Boegen. — Bussen. — Camerbussen, groote en
 kleine. — Donderhaken. — Donderkruid. — Dubbele haken.
 — Haakbussen. — Haken. — Kanon, zeldzaam. — Klooten.
 — Lootbussen. — Pijlen. — Posthond. — Proppen. —
 Reisbogen. — Salpeter. — Serpentijnen. — Dubbele serpen-

tijnen. — Slangen. — Spangordels. — Staartbussen. — Steenbussen. — Steenkloten. — IJzeren hoeden. — Vogelaars. — Windasbogen. — Zwavel.

GABBEA, S. A., zijn *Epistolae Frisiorum*, 122, 152, 153.

GAUTIER, schrijver eener ongedrukte *Histoire de Genève*, 26.

GEER, Jhr. Mr. B. J. L. de, schrijft: *Over een Conceptbrief van Arnold, hertog van Gelder, aan den kardinaal van Engeland*, 186. — Jhr. J. J. de, schrijft: *Over het kerspel Eiteren*, 228.

Gelderland, kronijk van, 202. — Arnold, hertog van, 35, 133, 186. — Adolf zijn zoon, 135. — Reinald, hertog van, 137. — Reinald I, hertog van, 171. — Otto, 171.

Genemuiden, 102.

Genève belegerd (1589), 18. — Akademie te, 26.

Genootschappen, 14.

Gent, 43. — Pacificatie van, 41, 42.

GIJSBERTSZ., Henrick, 27. — Ida zijn dochter, 31.

GOENS, Rijklof van, gouverneur-generaal, 40.

Goes, wapens in de kerken van, 71.

Goyawa, 66.

GRANVELLE, kardinaal van, 50.

's *Gravenhage*, gedichten op het huis Ter Noot bij, 216 seq.

Grenoble, 18.

GRIVEL, A. C., archivaris van Genève, 18.

GROTHE, Mr. J. A., schrijft: *Brief van Barlaimont*, 41. — *Brief van Don Johan van Oostenrijk*, 42. — *Ordonnantie van Margaretha, betreffende het diepen der grachten en het maken der wallen te Amsterdam*, 53. — *Brief van Bossu*. — *Brief van Alva*, 58. — *Memorie van prins Johan Maurits van Nassau*, 60. — *Remonstrantie der hervormingsgezinden*, 199. — *Brief van Gerhard Prouninck, gezegd van Deventer*, 229.

GRUTEN, Derie, 138.

GRUTERUS, Janus, 154.

M.

Haarlem, 42.

HAERSOLT, Herman van, 196.

Handschriften, 122, 132, 137, 152, 158, 161.

HATERT, Roelof van den, 180.

HAUTEN, corrector, 157.

Heemskerk, goederen van, 127, 129.

HEEMSTRA van Froma en Eibersburen, Jhr. Mr. R. T. baron van, gewoon lid van het Hist. Gen., 70.

HEERMALE, Floris, 232.

HEES VAN BERKEL, Mr. J. J. van, lid van het Hist. Gen., 11 Julij 1854 overleden, 14.

Heesbeen, heerlijkheid, 127.

HEESWIJK, Rutolf van, 174.

HEEZE, Willem van, 175.

HEINSBERG, Jonker van, 179.

Helder, den, 15.

HELLING, Henrick, biechtvader te Cleef, 28.

HENDE, Guillaume van, zijne attestatie, 115.

HENDRIK V, keizer, 228.

HEUSDEN, Dr. A. A. van, gewoon lid van het Hist. Gen., 70.

Hyllenrade, 180.

Hohenlo, Philips, graaf van, 123.

HOYVIC, Arnoldus, 174.

Hongarije, Maria van, 53.

HONTHORST, Peter van, 232.

Honsel, 51.

HONSELER, Herman van, 182.

HOOOSTRATEN, Monsr. de, 46. — Matthaeus, scheepsboekhouder, 110.

Hoorn, 100.

HORNICH, Sitse van den, 177.

Horst, ter, 181, 182.

HOUT, Gerit van den, 181.

Hugenoten, 123.

- HUGO, Nicolaus, 123. — Brief van hem, (1601).
 HUYGENS, C., 214. — Gedichten van hem, 214 seq.
 HUISEN, Wilhelmus de, 173.
 Huisraad, 184, 192 seq.

I.

- JAN, Mr., douremeister (busschieter), 138.
 JANSSEN, Dr. L. J. F., honorair lid van het Hist. Gen. 170.
Japan, 105, 111.
Japansch koper, 107.
Ingelmunster, 43.
 JOACHIMSZ., Jan, verbrand, 59, 60.
 JOSEPH, Emmanuel, secretaris, 107, 111.
 ISBRANTIM, secretaris, 131.
 JUNIUS, Hadrianus, 152.

K.

- Kaapvaart, 61.
 Kaart van het strand tusschen den Helder en Zaudvoort, 15-
Kampen, 101.
 Kanon, zeldzaam, 109.
 KEYLL, Mr. Jan, 39.
 KELLE, Theodorus de, 188.
 KELNER, Wilhem, 181.
 KETELAER, N., boekdrukker, 191.
 Keulsche vredehandel, 154.
 KOENEN, Mr. H. J., schrijft: Verslag van stukken, betreffende
 de O. I. Comp., 185.
Koevorden, slot, 192, 196.
 Kolonisatie, 67, 69.
Kortgeen, kerk te, 38.
Kranendonk, kasteel van, 48.
 KREMER, Willem, 138.

Kronijk van Gelderland. Zie Gelderland.

Kruchten, 179.

KRUYFF, E. de, 17.

Kuc (Kuyck), dominus de, 173.

KUYCK, Willem van, 138.

KUYFER Hz, G., gewoon lid van het Hist. Gen., 70.

L.

Landrechie, 46.

LAMSWEERDE, Joris en Willem van, 232.

LANGE, Sebastiaan de, van Veere, 114.

Lapschure, parochie, 12.

LARDYN, Cornelis, opperhoofd te Decima, verongelukt, 104, 105.

LECTIUS, Jacobus, philoloog, 19. — brieven (1589), 22, 167.

— Zijne werken, 20, 167.

LEECK, Johan van, 176, 177, 178.

LEEMPT, G. de, boekdrukker, 191.

LEYCESTER, 229 seq.

LEMMEN, Arntz., 138, 139.

LEONINUS, A., 229.

LEVE, Jan van, 162.

LEWEN, Gosuinus, zoon van Wolter, 174.

LICHTENBERCH, Jacob van, 194.

LIPSIUS, Justus, hoogleenaar te Leyden, 19.

LITTE, Rubertus de, 174.

LODESTEYN, Arent Jacobsz., raadshcer, 160.

LOEN, Johan van, 176.

LOKEN, Symon, 100.

LOLLAERT, Matthaeus, 40.

Lollards, 40.

LOM, Arnt van, 181.

LUBBERTUS, S., hoogleenaar, 153.

Lumey, Chateau de, ingenomen, 46.

Lunterberch, 178.

M.

- Maartensdijk*, kerk van St., 35, 36. — Heilige Geest te. — Geschilderde glazen in de kerk. — St. Anthonis kapel, 37.
- MACARÉ, Jhr. C. A. Rethaan, schrijft: Beschrijving der geslaachtwapens en rouwborden in de kerken der provincie Zeeland, 70. — Extract van 2 brieven, geschreven door Pieter Heutte France, apost. missionaris, 104. — Onuitgegeven brieven en gedichten van A. M. van Schurman, W. Staackmans, C. Huygens, 202 seq. — P. J. Rethaan Macaré, zijn handschrift, 70, 71 seq.
- MACCOVIUS, J., hoogleeraar, 153.
- MAIRCH, Jan van, 138.
- MAKERE, Adriaan de, burgemeester, 121.
- Malcontenten, 43, 44.
- MANDOLOTIUS, praef. Lugdunensis, 45.
- MANGELMAN, Deriek, 177, 178.
- MARGARETHA v. Parma. Zie Parma.
- MARIA VAN HONGARIJE. Zie Hongarije.
- MATTHIAS, aartshertog, 287.
- MAURITS, prins v. Oranje. Zie Nassau.
- M' CAUL, biblioth. aan het Britsch museum, 40.
- MEDINA CELI, te Sluis, 113, 114 seq.
- Meenen*, 43.
- MEENEN, Joost van, 229, 236.
- MENIN, de. Zie J. van Meenen.
- MEER, Johan, 192.
- MEGEN, Johannes de, 48.
- MERODE, Monsr. de, 48.
- MERWIJCK, Gelis van, 175.
- Meteren*, wapen van, 186.
- Meurs*, Jonker van, 182.
- Middelburg*, 114. — wapens in de kerken te, 71.
- Middeleeuwsch huisraad. Zie Huisraad.
- Mierop*, wapen van de heerlijkheid, 186.

- MILLINC, Willem, 28.
 MYE, Gerrit van der, raadsheer, 127, 131. — Jan van der, 131.
 MYLE, C. van der, 20.
 MODET, Herman, predikant, 230.
Moersbergen, heer van. Zie de Wael van Moersbergen.
 MOMME, Goessen, 138.
 MONTFOORT, Hendrik van, 45 seq. 167. Brieven van hem. —
   burggraven van, 45. — slot, 133 seq. 141.
Mornao, 44.
 MONTSIMA, Bucho van, 232. — Folkert, 232.
 MOSTAERT, Willem, 236.
 Munten, gouden, 15.

N.

- NAGTGLAS, F., gewoon lid van het Hist. Gen., 70.
Namen, 42.
Nassau, Willem 1 van, prins van Oranje, 54, 58, 168 seq. —
   Maurits van, 22, 23, 26, 229. — Joan Maurits van, (de
   Braziliaan), zijne memorie 1638, 60, 61.
 NENTWICH, Jacob, 110.
Nha-ru, 104, 109. — baai, 106.
Nha-thlaug, haven van, 106.
Nieuwenaeer, heer van, 181. — Adolf van, graaf van Meurs,
   230, 231, 237.
Nycoop, heerlijkheid, 128.
Nykerk, 178.
 NIJMEGEN, Henric van, 138.
 NIJSS, Henr., 138.
 NOLLTER, Herman, 138.
 NOORDAA, J. W. van der, gewoon lid van het Hist. Genoots.
   70. — Schrijft: Over een kronijk van Gelderland, 202.
Noordeloos, heerlijkheid, 127, 129.
Noorden, heerlijkheid, 128.
 NORTH, Mylord, 231, 232.

NOOTEN, Mr. D. Hoola van, burgemeester, 168.

NOUE, la, 43, 44.

O.

OBSENDORP, Jan Schelart van, 142, 180.

OEST, Jan van, 179, 180.

OLDENBARNEVELT, J. van, 230.

Oldenkirchen, 183.

OLMAN, Dirck, 176.

't Oogh, dorp, 15.

Oostenrijk, Don Juan van, brief van den landvoogd, 1577, 42, 43.

Oostervant, graaf van, 29.

Oosthuysen, heerlijkheid, 127.

Oost-Indische Compagnie, stukken betreffende de, 112, 159, 185.

Oostkerke, ambacht, 120.

ORTT VAN SCHONAUWEN, Jbr. J., schrijft: Over een Kaart van het strand tusschen Helder en Zandvoort, 15. — Dichtregelen in de kerken van Callantsoog en Petten, 15 seq.

OSSENBERCH, W. H. van, raad extra-ordin. van N. Indië, 185.

OTTO, hertog van Gelder. Zie Gelderland.

Oudenhoorn, Gorsen aan den, 37, 38.

Oudheden, 104. Zie ook Wijk bij Duurstede.

Oudewater, 42.

P.

Pacificatie van Gent. Zie Gent.

PALLANT, Werner van, 180.

Pamfletten, bibliotheek van, 191.

PANNEKUK, Conradus de, 173.

Paracelles, rif de, 104, 105.

PARDO, burgemeester, 121.

Parma, hertog van, 25. — Margaretha van, 53, 113. — Brieven van de landvoogdes, 54, 113.

PENTHIER, Gijss, 139.

Pellen, verzen op een bord in de kerk te, 17 seq.

PIETERSZ., Symon, raadsheer, 127, 128, 131.

PIJCKE, Wolterus, 174.

PINNEKEN, Hermanus, 173.

PISCATOR, Joh., 153.

PLACKERE, Christiaan de, 118.

POLL, Alijt van de, 31.

POYDICH, Johan, 176, 177, 178.

PRATS, secretaris, 60.

PRINCE, Mr. P. C., lid van het Hist. Genootschap, 24 Jan. 1854 overleden, 14.

PROUNINCK, Gerhard, 229 seq. — Brief van hem (1586), 234.

PUERTO, Johan de, biscayer, 116, 117.

PUFFLIC, Wilhelmus van, 175.

R.

RABUS, P., 157.

Ranst, huis en heerlijkheid, 127.

REES, Mr. O. van, schrijft: Over het archief van Schoonhoven, 168.

Register op de geslachten, waarvan in de kerken der voormalige provincie Zeeland wapens, tombes, monumenten of grafsteenten aanwezig zijn geweest, 75 seq.

REINALD I, hertog van Gelderland. Zie Gelderland.

REINGOUD, Jacob, 230, 237.

REYNIERS, Jeronimus, 117, 119.

REQUESENS, Don Louis de, 122.

Rhenen, 182.

RIEMSDIJK, Berta van, abdis van St. Claraklooster te Wamel, 33. — Brieven van haar, 27.

RIJCKAERTS, Andries, 160.

RIJCKE, Mr. Pieter de, baillu van Vlissingen, 235.

ROCHEGUYON, heer van, 45.

- Rordischem*, verbrand, 183.
 ROEYERKEN, Rutger, 183.
 ROELS, Mr. Christoffel, 236. — Mr. Willem, 236.
 ROGGEDORP, heer van, 102.
 ROYAARDS, Dr. H. J., lid van het Hist. Genootschap, 2 Jan.
 1854 overleden, 14.
 RORE, Godert van, 138.
Rosendael, klein, 196.
 ROSSEM, Maerten van, 48.
 RUDOLF, keizer, 171.
 RUYSCH, Peter, 232.

S.

- Sabule*, bischop van, zie Louis de Cice.
 SAECKMA, Joannes, 154.
 SANDERT, Jan, pastoor van Boislar, 139.
Savoie, hertog van, 18, 24.
 SCHELTUS, Mr. S. J., burgemeester, 168.
 SCHENK VAN TAUTENBERG, George, 102.
 SCHIMMELPENNINCK, Rutger Jan, 71.
Schoonhoven, archief van, 168.
Schotland, 100. — Maria, koningin van, 237.
 SCHOUTEN, Jan, 192.
Schouwen, wapens in de kerken van, 71.
 Schrikbewind, 71.
 SCHUERMAN, Nelys, 139.
 SCHURMAN, A. M. van, 202, 205, 206, 213 — Brief van
 haar. — Gedichten, 203. — F., 204. — Gedicht van hem.
 — Jan Gotschalk, 212.
 SCHUT, Johan, 177.
Siam, 109, 110, 111.
 SINCLER, Guillaume, 100.
 Slavernij, 68.
Sloten, beleg van, 102.

- Sluis*, bijzonderheden uit de resolution der stad, 118. — Katharijne klooster te, 118 seq., 121. — fortificatie te, 121. — Medina Celi te, 113 seq. — Zegel aldaar gevonden, 162.
- SOUNCK, Albert Franssen, oud-burgemeester, 160.
- SPAEN, Alart, 28.
- SPAENGEN, Philips van, ridder, 131.
- SPAENREBUYCK, Johan, 177.
- Spanje*, 24.
- Spiera*, 49.
- Staden*, 21.
- STAECKMANS, W., 202, 205. — Brief van hem, 205, 214. — Gedichten van hem, 206 seq., 227.
- STOCK, Theodorus, proost van Arnhem, 188.
- STRALEN, Johannes de, 173.
- STRATE, Joos van der, 117.
- Suffolk*, graafschap, 188, 189.
- Sukkadana*, op Borneo, 161.
- SWAVING, Mr. H. J., gewoon lid van het Hist. Gen., 70.
- SWOICK, Wyllem, 177.

T.

- TEGELEN, Willem van, 177.
- THIN, Floris, 232.
- Tholen*, wapens in de kerken van, 71.
- Tiel*, 178.
- TYDEMAN, Dr. P. H., gewoon lid van het Hist. Gen., 70.
- Tyllopolis*, bisschop van, 104.
- Trente*, 46.
- TUL, Baars van, 183.
- Twente*, 177, 178, 179.

U.

- Uitvaart van Frank van Borselen. Zie Borselen.

Utrecht. 46, 49, 50, 229 seq. — Charters van het St. Barbara gasthuis te, 112. — Archieven van, Dr. C. Booth, 123, 132.

V.

VALCK, Mr. Adriaan, 232.

VECHT, Herman van de, 232.

Veere, wapens in de kerken te, 71.

Venloo, 137.

VERMEULEN, Dr. P. J., schrijft: Verslag van een HS. getiteld: *Van den staat der tegenwoordiger Nederlandtsche regering*, 168.

Versbeeke, 101.

VETH, P. J., schrijft: Verslag der stukken betreffende de O.-I. Comp., 152. — Kort relaas van het gepasseerde in de Chinese revolte, 161.

Vianen, 129, 183. — Veer van, 128.

VIANEN, Gijsbrecht en Jan van, 124, 125, 127. — Willem van, 232.

VICTOORS, Christiaan, 119.

VILLERS, heer van, stadhouder van Gelderland, 230.

VINCKEN, Jan, 139.

VISSCHER, Dr. N. P., lid der Commissie voor de boekdruk-kunst, 191.

Vlissingen, wapens in de kerken te, 71.

VLODORP, Godert van, 177. — Rutger van, 182. — Willem, erfvoogd van Roermonde, 183, 141, 177, 178, 180.

Vollenhoven, geschut op het hnis te, 101.

VOOGD, Gerard, 104, 110.

VOOGT, Mr. Leonard, 236.

Voorne, hof en collegiaal kerke te, 38.

VOIRST, Adolphken van den, 138. — Claise van den, 138. — Dirck van, 196.

VOSSEM, Jan van, 138.

Fredensteyn, goederen van, 127.

VREEDE, Mr. G. W., schrijft over de: Betrekking tusschen de republiek der Vereenigde Nederlanden en Genève, 18 seq. XI. J.

Freeland, slot, 192, 195.

W.

WACHTENDONCK, Aernt van, 138.

WAELE VAN VRONENSTEYN, Frederik de, 232, 233. — van Moersbergen, 233, 238.

WAENEN, J. A. van, predikant te Woerden, 112.

Wageningen, blokhuis en stad, 175.

Wailstat, 181.

Walcheren, wapens in de dorpskerken van, 71.

WALE, Robert die, 138.

WALLE, Karel van de, 119.

Wamel, klooster van St. Clara te, 27. — Arnoldus en Floris, 173. — Alardus, zoon van Trude van, 174.

Wapen van Meteren en Mierop, 186.

WARMBOLT, broeder der orde van St. Franciscus, 33.

WASSENAER, Jonkheer Jan van, 131. Josina van Egmont, zijn echtgenoot. — Jan van, gesneuveld (1523), 102. — Philips van, ridder, 124, 125, 127, 129, 130, 131. Gijberta van Zevenbergen, zijn huisvrouw.

WEDE, Frederich van, 177.

WEMELINGEN, Peter van, priester, deken van St. Maartensdijk, 39.

WERKE, J. van der, pensionaris van Amsterdam, 233, 236.

Werken, Ruiling van, 14, 52, 104, 133, 199.

WERVE, Philips Ruychroek van der, 127, 128.

WESSELSZ., Herman, 192.

West-Indische compagnie, 61 seq.

WIJCK, Gerrit van, 138.

Wijk bij Duurstede, ouden daer gevonden, 104.

WIJNGAERDEN, Floris van, griffier, 127.

WILLEM I, prins van Oranje. Zie Nassau.

WINSEMIUS, P., 154.

WINSSEN, Geuckinus, 173.

WINSEN, Jan van, 232.

- WINTER, schipper, 110.
 WITTE, Philips de, 121.
Woerden, handschrift betreffende de ramp in 1813, 112.
Woeringen, slag bij (1288), 171.
Worm, de, 183.
 WORM, Johannes van der, 177, 178.
 WORST, Ewout Pietersz., admiraal, 114.
 WOUDE, Adriaan van der, 119, 120. — Anna van der, 119, 120. — Tranken van der, mater van St. Katharine klooster te Sluis, 118.
 WUERDE, Henrich van, 139.
 WUESTE, Willem, 138.

IJ.

- IJSELT, Maréchal de, 49.
 IJSELMONDE, Herman, 101.

Z.

- Zandvoort*, 15.
Zeland, geslachtwapens en rouwborden in de kerken van, 71 seq.
 — Register daarop, 75 seq.
Zeeuwsch Vlaanderen, Oudheidkunde en Geschiedenis van, 185.
 Zegelstempel te Sluis gevonden, 162.
Zevenbergen, stad slot en heerlijkheid, 127.
 ZEVENBEROEN, Aernt van, 127, 128. — hecr van, 124, 126.
 — Gijsberta, echtgenoot van Philips van, Wassenaer, 124, 125. — Maria van, echtgenoot van Cornelis van Bergen, 124, 125, 129, 130.
Zeeenhuyzen, 16.
Zierikzee, wapens in de kerken van, 71.
 ZYNNEN, Heyn van, 102.
Zijpe, de, 16.
 ZUYLEN, Henrich van, maarschalk, 195. — Nicolaes van, 232.
 ZURCK, Van, rector te Haarlem, 157.
Zwin, scheepsstrijd voor 't, 114 seq.

KRONIJK

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

Twaalfde Jaargang 1856.

DERDE SERIE.

TWEDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON,
1856.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD

te **UTRECHT.**

BESTUUR.

Mr. N. P. J. Kien, Burgemeester der stad Utrecht, *Honoraire Voorzitter.*

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, *Eerste Voorzitter.*

Dr. S. Karsten, *Tweede Voorzitter.*

Mr. H. Hooft Graafland, *Eerste Secretaris.*

Mr. J. A. Grothe, *Tweede Secretaris.*

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, *Eerste Bibliotheekaris.*

Mr. J. I. D. Nepveu, *Tweede Bibliotheekaris.*

Mr. H. A. R. Vosmaer, *Penningmeester.*

HONORAIRE LEDEN.

- Dr. J. J. Altmeyer, te Brussel.
 Dr. J. M. F. Birnbaum, te Giessen.
 Jhr. Ph. Blommaert, te Gent.
 Dr. A. Borgnet, te Luik.
 Dr. J. Bowring, te Londen.
 Dr. J. G. Burman Becker, te Koppenhagen.
 E. de Busscher, te Gent.
 U. Capitaine, te Luik.
 C. Carton, te Brugge.
 Fr. Cramer, te Straalsund.
 Dr. J. David, te Leuven.
 Mr. Prudens van Duyse, te Gent.
 Dr. H. A. Erhard, te Munster.
 E. van Even, te Leuven.
 L. P. Gachard, te Brussel.
 Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
 Dr. J. Gervinns, te Heidelberg.
 Dr. H. Grote, te Hanover.
 Dr. L. J. F. Janssen, te Leyden.
 Mr. M. C. van Hall, te Amsterdam.
 Xavier Heuschling, te Brussel.
 F. Kügler, te Berlijn.
 P. Lansens, te Couckelaere.
 Dr. J. M. Løppenbergh, te Hamburg.
 L. J. Lardner, te Londen.
 L. von Ledebür, te Berlijn.
 C. Leirens, te Gent.
 Th. Babington Macaulay, te Londen.
 A. Mathieu, te Brussel.
 A. L. Graaf de Mélano, te Loudon.
 F. H. Mertens, te Antwerpen.
 Ridder Jules Pautet, te Beaune in Frankrijk.
 G. H. Pertz, te Berlijn.

P. F. X. de Ram , te Leuven.
 F. von Raumer , te Breslau.
 F. Rens , te Gent.
 A. de Reume , te Brussel.
 Dr. G. J. Rosenkranz , te Munster.
 J. Baron de Saint-Genois , te Gent.
 A. G. B. Sehayes , te Brussel.
 W. A. Baron Schimmelpenninek van der Oye , te Voorst.
 Mr. C. L. Schüller tot Peursum , te Utrecht.
 C. P. Serrure , te Gent.
 Dr. F. A. Snellaert , te Gent.
 C. Stroobant , te Lembeek.
 K. L. Torfs , te Antwerpen.
 Dr. L. Tross , te Ham.
 Dr. C. Ullmann , te Halle.
 F. Verachter , te Antwerpen.
 A. Wauters , te Brussel.
 Dr. J. J. F. Wap , te Utrecht.
 Jhr. Mr. A. M. C. van Aseh van Wyck , *Oud-Voorzitter des*
Genootschaps.

GEWONE LEDEN.

Mr. J. Ackersdijk , te Utrecht.
 Mr. M. C. Baron van Alderwerelt Houtuijn , te Arnhem.
 Jhr. P. Opperdoes Alewijn , te Hoorn.
 W. Alewijn Fz. , te Amsterdam.
 Mr. J. H. Beneker Andreæ , te Leeuwarden.
 H. A. van den Wall Bake , te Utrecht.
 Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland , te Rotterdam.
 L. M. Beels , te Amsterdam.
 Dr. N. Beets , te Utrecht.
 N. P. van den Berg , te Rotterdam.
 L. R. Beijnen , te 's Gravenhage.
 Mr. M. Bichon van IJsselmonde , te Rotterdam.

- Dr. W. Bisschop, te Dordrecht.
 Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, te Leyden.
 Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
 W. A. Boers, te Utrecht.
 Mr. C. W. J. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam, te Utrecht.
 Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.
 Jhr. Mr. W. Boreel van Hogelanden, te Haarlem.
 J. Borsius, te Middelburg.
 Jhr. H. van den Bosch, aan de Bilt.
 Dr. J. Bosscha, te Amsterdam.
 Mr. P. van den Brandeler, te Dordrecht.
 Mr. R. Baron van Breugel, te 'a Gravenhage.
 Mr. P. A. Broers, te Utrecht.
 H. Broese, te Aardenburg.
 Mr. P. A. S. van Limburg Brouwer, te Amsterdam.
 Mr. A. Brugmans, te Amsterdam.
 C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
 D. D. Büchler, te Amsterdam.
 A. J. de Bull, te Amsterdam.
 Mr. A. J. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
 Dr. G. Munnicks van Cleeff, te Utrecht.
 G. Craeyvanger, te Utrecht.
 J. H. van Dale, te Sluis.
 Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam.
 Mr. A. Deketh, te 'a Gravenhage.
 G. H. M. Delprat, te Rotterdam.
 Mr. W. M. J. van Dielen, te Utrecht.
 Dr. J. I. Doedes, te Rotterdam.
 Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
 Mr. J. van Doorninck, te Zwolle.
 Dr. J. C. Drabbe, te Rijswijk.
 J. ab Utrecht Dresselhuis, te Wolphaartsdijk.
 Mr. G. Dumbar, te Deventer.
 F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst.

- A. van Eck , te Zierikzee.
 J. van Eik , te Amsterdam.
 Jhr. Mr. P. J. Elout van Soeterwoude , te 's Gravenhage.
 Jhr. W. I. C. Rammelman Elsevier , te Leyden.
 Dr. C. A. Engelbregt , te Doesburg.
 Mr. H. J. Engelkens , te Groningen.
 Mr. J. J. Ermerins , te Zierikzee.
 Mr. D. J. van Ewijck van de Bilt , te Utrecht.
 Mr. F. N. M. Eyek van Zuylichem , te Maartensdijk.
 F. W. Fabius , te Amsterdam.
 Mr. G. J. Fabius , te Assen.
 Mr. H. O. Feith , te Groningen.
 Mr. C. Fock , te Wijk bij Duurstede.
 Jhr. Mr. C. van Foreest , te Heilo.
 Mr. G. D. Franquinet , te Maastricht.
 Jhr. Mr. E. L. de Geer , te Amsterdam.
 Jhr. Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen , te Utrecht.
 E. F. Georges , te Utrecht.
 Mr. S. J. van Geuns , te Utrecht.
 Dr. B. Glasius , te Geertruidenberg.
 Mr. J. K. Baron van Goltstein , te 's Gravenhage.
 Mr. C. E. van Goor , te Amsterdam.
 J. Goudriaan , te Leyden.
 Mr. J. van 's Gravenweert , te Oosterbeek.
 Mr. G. Groen van Prinsterer , te 's Gravenhage.
 Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kraaijenburg , te 's Gravenhage.
 Dr. J. C. Hacke , te Nieuw-Loosdrecht.
 Dr. J. H. Halbertsma , te Deventer.
 Mr. F. A. Baron van Hall , te 's Gravenhage.
 Mr. J. van Hall , te Utrecht.
 Mr. W. J. C. van Hasselt , te Amsterdam.
 Mr. B. T. Baron van Heemstra van Froma en Eibersburen ,
 te IJsselstein.
 Jhr. Mr. H. J. van der Heim , te 's Gravenhage.

Dr. A. A. van Heusden, te Breda.
 B. L. C. van den Heuvel, te IJsselstein.
 Mr. J. Hinlôpen, te Utrecht.
 W. P. Hoevenaar, te Utrecht.
 Mr. H. M. Hoffman, te Utrecht.
 Dr. J. Hoffmann, te Leyden.
 J. W. Holtrop, te 'a Gravenhage.
 Mr. J. C. M. van den Honert, te Brielle.
 J. Honig Jz. Jr., te Zaandijk.
 Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.
 F. H. G. van Iterson, te Leyden.
 R. A. J. Baron van Ittersum, te Brummen.
 H. Q. Janssen, te St. Anna ter Muiden.
 Mr. J. C. W. Le Jeune, te Wageningen.
 Jhr. Mr. W. C. M. de Jonge van Ellemeet, te Oost-Kapelle.
 Mr. W. H. Cost Jordens, te Deventer.
 Dr. H. H. Kemink, te Utrecht.
 J. M. van Kempen, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, te Amsterdam.
 Jhr. C. P. L. van Kinschot, te Assen.
 Jhr. G. L. F. van Kinschot, te Arnhem.
 Dr. F. C. Kist, te Utrecht.
 Mr. J. A. Kluppel, te Alkmaar.
 Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Leyden.
 W. J. Knoop, te Leeuwarden.
 Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam.
 Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
 G. Kuyper Hzn., te Muiden.
 A. van Lee, te Amsterdam.
 J. H. van Lennep, te Amsterdam.
 P. A. Leupe, te Amsterdam.
 Jhr. Mr. J. W. van Loon, te Amsterdam.
 Mr. C. Th. Baron van Lynden van Sandenburg, te Utrecht.
 Mr. W. Baron van Lynden, te Nijmegen.

- Mr. C. van Marle, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. C. Martens van Sevenhoven, te Utrecht.
 Mr. G. J. de Martini, te Amsterdam.
 Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk.
 Mr. A. A. J. Meyliak, te 'a Gravenhage.
 Dr. W. Moll, te Amsterdam.
 P. M. Montijn, te Oudewater.
 C. V. E. van der Bilt la Motte, te Oosterwijk.
 Mr. P. J. van der Muelen tot Maarssenbroek, te Utrecht.
 F. Muller, te Amsterdam.
 F. Nagtglas, te Middelburg.
 Mr. L. J. Nepveu tot Ameyde, te Zwolle.
 P. M. Netscher, te 's Gravenhage.
 J. W. van der Noordaa, te Utrecht.
 Dr. M. J. Noordewier, te Assen.
 J. J. F. Noordziek, te 's Gravenhage.
 J. Noot, te Harderwijk.
 Mr. N. F. van Nooten, te Utrecht.
 Mr. Is. An. Nijhoff Az., te Arnhem.
 P. Nijhoff, te Arnhem.
 Jhr. Mr. A. A. van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tul-
 lingh, te Utrecht.
 Dr. C. G. B. Ontijd, te Brummen.
 Dr. J. J. van Oosterzee, te Rotterdam.
 Jhr. J. Ort van Schonauwen, te Utrecht.
 Mr. B. G. A. Pabst, te Utrecht.
 Jhr. Mr. J. M. van Pabst van Bingerden, te Nijmegen.
 Mr. A. A. Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
 Jhr. Mr. M. C. Paspoort van Grijpskerke, te Middelburg.
 A. Perk, te Hilversum.
 Mr. A. Philips, te Amsterdam.
 Jhr. Mr. W. van de Poll, te Tiel.
 B. de Poorter, te Utrecht.
 Mr. O. van Rees, te Utrecht.
 Mr. W. Siewertsz van Reesema, te Rotterdam.

- L. H. W. van Aylva Baron Rengers, te Maastricht.
 M. Roest Mz., te Amsterdam.
 Mr. H. G. Römer, te Utrecht.
 Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
 Jhr. W. J. A. van Romondt, te Zeist.
 Dr. J. A. C. Rovers, te Utrecht.
 Mr. H. Royaards, te Utrecht.
 C. Baron de Salis, te 's Gravenhage.
 Mr. E. A. Sandbrink, te 's Gravenhage.
 J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
 Dr. P. Scheltema, te Amsterdam.
 A. D. Schinkel, te 's Gravenhage.
 Dr. G. D. J. Schotel, te Tilburg.
 Mr. J. Schröder, te 's Gravenhage.
 C. D. Schüller, te Amsterdam.
 Mr. L. C. Hora Siccama, te Utrecht.
 Jhr. J. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
 Jhr. H. Baerdts van Sminia, te Bergum.
 W. B. Stoof, te Utrecht.
 Mr. G. N. de Stoppelaar, te Middelburg.
 Mr. J. H. de Stoppelaar, te Middelburg.
 Y. D. C. Suermondt, te Utrecht.
 Jhr. D. M. van Dusseldorp de Superville, te Middelburg.
 J. Swart, te Amsterdam.
 Mr. H. J. Swaving, te Groenlo.
 Mr. R. W. Tadama, te Zutphen.
 Mr. J. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
 Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
 Mr. A. Telting, te Franeker.
 Dr. P. H. Tydeman, te Tiel.
 Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Uithoorn.
 Mr. W. R. Baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen,
 te Zuylen.
 Dr. D. J. Veegens, te Amsterdam.
 Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.

- Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
 Dr. P. J. Vermeulen, te Utrecht.
 Mr. L. G. Vernée, te Haarlem.
 Dr. T. Verwayen, te Maastricht.
 Dr. P. J. Veth, te Amsterdam.
 F. H. de Veye de Burino, te Utrecht.
 Dr. L. G. Visscher, te Utrecht.
 Dr. N. P. Visseher, te Utrecht.
 Mr. A. R. Visser, te Brielle.
 J. P. van Visvliet, te Middelburg.
 Mr. H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
 J. J. van Vollenhoven, te Utrecht.
 Mr. J. C. Voorluin, te 's Gravenhage.
 J. J. van Voorst, te Amsterdam.
 Mr. G. W. Vreede, te Utrecht.
 Dr. A. de Vries, te Haarlem.
 Dr. M. de Vries, te Leyden.
 Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
 Mr. W. F. H. Baron van Wassenaeer tot Catwijk, te Bennekom.
 Mr. S. de Wind, te Middelburg.
 A. Winkler Prins, te Veendam.
 B. W. Wittewaal, te Leyden.
 Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wyck, te Wijk bij Duurstede.
 Mr. G. A. IJssel de Schepper, te Olst.
 J. G. Waldkirch Ziepprecht, te Leyden.
-

GENOOTSCHAPPEN,

MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP GEVESTIGD
TE UTRECHT DOOR RUILING VAN WERKEN IN BE-
TREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in
Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Weten-
schappen, te Utrecht.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde,
te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap te Maastricht.

Société pour la recherche et la conservation des monuments
historiques du Grand-duché de Luxembourg, te Luxemburg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen,
te Batavia.

Indisch Genootschap, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt
tot waarheid*, te 's Gravenhage.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts
de Belgique, te Brussel.

Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.

Société des Gens de Lettres belges, te Brussel.

Société Archéologique de Namur, te Namen.

Société Scientifique et Littéraire du Limbourg, te Tongeren.

Société royale des Beaux-arts et de Littérature, de Gand.

Institut Archéologique liégeois, te Luik.

Société de l'Histoire et des Beaux-Arts de la Flandre mari-
time de France, te Bergues.

Der Verein für Hamburgische Geschichte, te Hamburg.

Die Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te
Görlitz.

Smithsonian Institution, te Washington.

RAPPORTEURS.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré, voor de provincien Noord-Brabant, Zeeland en Limburg.

Dr. S. Karsten, voor de provincien Gelderland en Overijssel.

Mr. H. Hooft Graafland, voor de provincien Noord- en Zuid-Holland.

Mr. J. A. Grothe, voor de provincien Friesland, Groningen en Drenthe.

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer, voor de Oost- en West-Indische bezittingen.

Dr. S. Karsten, voor de Engelsche, Fransche en Duitsche leden.

Mr. J. I. D. Nepveu, voor de Belgische en Deensche leden.

COMMISSIEN.

Commissie van Redactie.

Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Mr. H. Hooft Graafland.

Mr. J. A. Grothe.

Commissie voor de Nederlandsche Kunstgeschiedenis.

E. F. Georges.

B. de Poorter.

G. Craeyvanger.

Commissie voor de Spkragistiek.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.

Jhr. J. J. de Geer.

Jhr. J. P. Six van Hillegom.

E. F. Georges.

Commissie voor de Nederlandsche Geslacht- en Wapenkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.

Jhr. J. J. de Geer.

Mr. H. Hooft Graafland.

Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht.

*Commissie voor de Nederlandsche Archeologie en middel-
eeuwache Bouwkunde.*

Mr. F. N. M. Eyck van Zuylichem.

B. de Poorter.

Jhr. J. Orté van Schonauwen.

Mr. J. I. D. Nepren.

Commissie voor de Nederlandsche Penningkunde.

Jhr. C. A. Rethaan Macaré.

F. H. de Veye de Burine.

Dr. G. Munnicks van Cleeff.

Commissie betreffende de uitvinding der boekdrukkunst.

Dr. N. P. Visscher.

1 Vergadering. 5 Januarij 1856.

Bibliotheek. — *Brief van Prins Willem I aan de Regering van Wijk bij Duurstede*, 1584. — *Verraad van Deventer*, 1587. — *Publicatie van Henricus Slatius, predikant te Bleiswijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Abel Janz. Tasman en Franchoyz Jacobsz. Visscher. 1642—1644. — *Rapport van Van Goens* (1655). (Medegedeeld door P. A. Leupe) (Overgedrukt uit de *Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkskunde van Nêrlandsch Indië*, Deel IV, bl. 123.)

Dr. Johannes Pieter Arend, door P. A. Leupe. (Overgedrukt uit de *Verhandelingen en Berigten betreffende het Zee- en de Zeevaartkunde*; door Jacob Swart. Jaargang 1855, N°. 4.)

De reizen naar Oost-Indië in de 17e eeuw, door P. A. Leupe. (Overgedrukt als voren.)

Van den Heer R. Chalon, te Brussel:

Monnaies de métal prétendument produites par les procédés occultes de l'alchimie; par Renier Chalon. (Extrait de la *Revue de la numismatique belge*, t. V, 2e série.) Bruxelles, 1855.

Le Baron de Blanche et sa monnaie de Schönaue; par Renier Chalon. (Extrait de la *Revue de la numismatique belge*, t. V, 2e série.) Bruxelles, 1855.

Rapport de M. Chalon sur un dépôt de monnaies du XIIme siècle, découvert à Tillet, près de St. Hubert. Notice de M. l'abbé Germain. (Extrait du t. XXII, n°. 10, des *Bulletins de l'Académie royale de Belgique*.)

Van den Heer Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht:

Geldersche Volksalmanak voor 1856.

In ruiliog ontvangen :

Van de Smithsonian Istitutioo , te Washington :

Smithsonian Contributions to Knowledge. Washington. Vol. I—VII. 1848—1855. 4°.

Eight annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution. Washington, 1854.

Ninth annual Report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution. Washington, 1855.

Brief van Prins Willem I aan de Regering van Wijk bij Duurstede, 1584. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

De toestand des vaderlands was met den aanvang van 1584 zeer gevaarlijk. Verraad van binnen spande samen met den vijand van buiten. De Graaf van deo Bergh ¹⁾, die in 1581 in de plaats van Jan van Nassau, maar half met den zin van zijneo schoonbroeder den Prios van Oranje ²⁾ tot stadhouder van Gelderland was benoemd, werd al sedert eenigen tijd verdacht naar Spanje over te hellen; bij zijne arrestatie echter in November 1583 bleek maar al te duidelijk, dat hij zich verbonden had Gelderland aan Parma over te geven en Zutphen daartoe als sleutel hem in handen te spelen. Zijne vervanging door Adolf van Nieuwenaar kon het gedreigde gevaor maar ten deele afwenden, want reeds voor zijoe afzetting was op 12 September Zutphen door Parma's veldoverste Taxis verrast. Om de deur, die door de bezetting dezer vesting geopend was, te sluiten, had men aan deze zijde der rivier eene schans opgeworpen, waardoor de Veluwe vooreerst gedekt werd ³⁾. Door

1) Zie de *Onuitgegeven Berigten over den afval van Graaf Willem van den Berg*, door Dr. L. J. F. Jaansen, medegedeeld uit het archief der oude Graven Van den Berg in Nijhoff's *Bijdragen*, I, 49 en Mr. R. W. Tadama, *Willem Graaf van den Berg; eene bijdrage tot de Geschiedenis van den tachtigjarigen oorlog. Uit oorspronkelijke en grootendeels onbekende stukken zamengesteld*. Zutphen, 1846. 8°. Ook Groen van Prinsterer, *Archives*, VIII, 288.

2) Reyd, II, 29. Zie ook *Kronijk van het Historisch Gezelschap*, V. 338.

3) Zie den brief van Willem I, gegeven te Delft 3 Julij 1584, in de *Kronijk van het Historisch Gezelschap*, V. 421.

den hoogen stand der rivier was men echter in December genoodzaakt de schans te ontruimen. Vijf en twintig vendelen voetvolks met 700 ruiters liepen nu weldra de Veluwe af, wendden zich naar Overijssel dat uitgenomen eenige sterke plaatsen voor hen openlag, en overstroonden ook Groningerland, waar zij echter het hoofd stieten voor de sterke in het voorgaande jaar bij Oterdum aangelegde schans. Maar al te zeer schijnt men te hebben gevreesd dat de vijand na den overtocht van den IJssel in het hart des lands mogt doordringen. En wel was daartoe reden, want reeds den 8^{en} Jan, kwam de tijding te Utrecht dat de vijand de beide huizen te Amerongen vermeesterd had (*Raadsdagel. boek*). De krachtige maatregelen van den Prins van Oranje ¹⁾ en de houding van Hohenlohe, die eenigen tijd later ²⁾ zelfs Zutphen en den daarover liggenden schans benaauwde, mogten met de dappere verdediging van Oterdum, waardoor ook Vriesland beveiligd werd, het gevaar afweren.

Onder den eersten indruk van het gevaar, toen het echter door den mislukten aanval op Oterdum ³⁾ reeds verminderd was, schreef de Prins onderstaanden brief aan den magistraat van Wijk bij Duurstede, aan het bezit van welke plaats men in dien tijd uit een krijgskundig oogpunt, als voormuur van Utrecht een groot gewigt schijnt gehecht te hebben, om hun een deel van dien moed en die vastberadenheid medetedeelen, die ook in de meest hachelijke omstandigheden den Prins nimmer ontbrak.

Eerentfeste, eerbare, wijze, bezondere, goede vrienden.

Wij laten u te gedencken met wat droefheyt wij verstaen

1) Utrecht werd in der haast versterkt, het Martha gasthuis buiten Wittevrouten en andere huizen die voor de verdediging belemmerend waren afgebroken, geslecht gezonden naar Wijk en Rheuen, garnizoen uit Amsterdam naar Utrecht gelegd en Hohenlohe door den Prins afgevaardigd om de noodige maatregelen van tegenweer te nemen. *Raadsdagel. bk.*

2) Reeds 6 Feb. leent Utrecht geschut en kogels aan Hohenlo om de schans tegen over Zutphen te veroveren. *Raadsdagel. boek.*

3) 12 Jan. 1684.

hebben de tjdinge dat den vijandt onlanex zoude de Riviere gepasseert ende in de Veluwe gevallen zijn. Daer van wij te meer verwondert zijn geweest, midts dat wij ons wel verzekert hadden, dat den zelve daer toe allen beleth zoude zijn gedaen geweest, zoo wij allen goede ordre gestelt ende geraden hadden. Nyettemin want tselve gebeurt is zoo subitelijk ende zonder dat wij alnoch daer van tot noch toe te recht onderrecht zijn, zoo en mach men daerom nyet verslaghen zijn noch den moet laten sincken, maer ter contrarien met den goeden borgheren tsamen eenen goeden moet ende courage nemen tot wederstandt van den vijandt. Dewelke op u luyden nyet en can gewinnen zoo ghijluyden tsamen standtvastelijk blijft in goede courage, vromicheyt ende gemoet. Te min dat wij nyet naerlaeten en zullen nae alle onze macht ende moghelicheyt ons te gebruyeken zoo wij jegenwoordelijk geduerichlijk doen om zuleken ordre te stellen, dat wij met der hulpe Godts cortteling den vijandt zullen beletten ende middel benemen om u luyden ende allen den anderen steden ende plaetzen uwen gebueren eenighe schade oft voordere beswaernisse te doen. Ende ons in alles tot u luyder ernsticheyt ende vromicheyt vertrouwende bidden Godt, Eerentfeste, eezame, wijze, bezondere, u luyden te houden in Zijne heylighe bescherminge. Vuyt Delft den xvi^m Januarij 1584.

Die Prince van Oraengien, Grave van Nassau enz., Marquis vander Veere enz.

U L. zeer goede vriendt,

GUILLE DE NASSAU.

Superscriptie.

Den edelen, eezamen, wijzen, onzen lieven bezonderen goeden vrienden, Borgemro, schepenen ende Raedt der stadt Wijck te Duerstede.

Verraad van Deventer, 1587. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Hadden oneenigheden met de Staten, slechts ten halve on-

der het kleet van officiele beleefdheid verborgen, Leycester bewogen om in het laatst van 1586 eene reize naar Engeland te doen; verre was het er af dat zijn vertrek tot volkomen bevrediging mogt bijdragen. Voor zijne afreise had hij op 24 November het tijdelijk bestuur van 's lands zaken in zijnen naam, en bepaaldelijk ook het kriegsbeleid aan den Raad van State opgedragen. Hij had echter ten zelfden dage een besluit genomen waarbij de garnizoenen der Engelsche troepen werden bepaald en de benoeming of afzetting der krijgsoversten aan den Raad van State niet dan provisioneel werd toegestaan. Dit besluit eerst na zijn vertrek bekend geworden, werd hem weldra door de opvolgende gebeurtenissen ten kwade geduid en op 't ergste uitgelegd, ofschoon het zeer twijfelachtig voorkomt of ook zonder die restrictie het onheil wel had kunnen voorkomen worden.

In 1586 had Leycester, half tegen den wil der burgerij en regering eene bezetting van 1200 man Ieren in Deventer gelegd om deze belangrijke vesting en koopstad te beschermen tegen eenen overval van de Spaansche bezetting van Zutphen. Het bevel over deze woeste benden had hij opgedragen aan eenen Engelschen edelman William Stanley, die Roomschgezind, vroeger onder Alva tegen het vaderland had gediend en hoewel later overgekomen echter zeer werd gemistrouwd en zich dan ook te Deventer weldra aan de Spaanschgezinden had aangesloten. De in den loop van dat jaar heroverde schans voor Zutphen, voor de dekking der Veluwe van zoo veel belang, had hij toevertrouwd aan zekeren Roeland Jorek, die beurtelings beide partijen had gediend, maar later naar Engeland teruggekeerd, door voorgewende kennis van 's vijands geheimen en hoog opgeven van door hem te bewijzen diensten zich in Leycesters vertrouwen had weten in te dringen. Beide waren den Staten verdacht, men had hen niet dan zeer ongaarne door Leycester tot die betrekkingen benoemd gezien: toen men nu op verzoek der Deventersche regering Stanley wegens verstandhouding met de Spaanschen wilde verwijderen of onschaf-

delijk maken, verspreidde zich weldra de mare door het land dat op 29 Januarij Stanley Deventer aan de Spaanschen had in handen gespeeld, welk voorbeeld nog ten zelfden dage door Jorck met de schans op de Veluwe gevolgd was.

• Het innemen van dese stadt ende schantsche heeft niet alleen eene groote bedroeffenisse ende perplexiteyt in de Vereenichde Nederlanden veroorsaect, maer oock een groot mistrouwen over de ghebele Engelsche natie" zegt Bor XXII. 20.

Men dacht niet anders of vele plaatsen die Engelsche bezetting in hadden zouden het zelfde overkomen, ook ontbrak het niet aan pogingen van Taxis om de andere naburige steden op gelijke wijze te winnen. Niet slechts echter voor de naburige steden was men beducht, het blijkt toch duidelijk dat men in de provincie Utrecht in groote ontsteltenis en zeer op zijne hoede was.

De gouverneur van dat gewest, de graaf van Nieuwenaar, was op die oogenblikken in den Haag en zond van daar brieven aan de sterke plaatsen onder zijn gebied. Een daarvan aan den magistraat van Wijk bij Duurstede is van den volgenden inhoud ¹⁾.

Adolff, graeff tot Nuenar, Moers ende Luneborch, stadtholder etc.

Eersame, voorsienige, lieve besondere ende goede vrienden. Wij hebben met groote bedroeffenisse verstaen het schandlick ouergueuen der stadt Deventer ende schansse voor Zutphen, Ende also te beduchten is dat der vijant meer aenslagen op andere plaetsen werdt hebben, Soe hebben wij niet konnen laten u luyden sonderlinge te recommanderen die goede toersicht uwer stadt, ten eynde ghij die wachten soe versorcht ende verniet dat des vijants practijcken, (soe hij eenige daer op moechte hebben) mogen voorgekomen werden. Ende ons tot uwe getrouwe ende neerlicheyt verlatende, bevelen wij u

1) Wijk had eene kleine Engelsche bezetting. Bor XXI. f° 76.

hiermede de Heere. Wt Sgravenhage den 21^{en} January 1567
stilo veteri.

Uwe geneigter freundt,
ADOLFF, Graff zu Neuwenar.

Superscriptie.

Den eersamen ende voirsichtige onsen lieuen, besonderen
ende goede vrienden, Burgemrn, schepenen ende Raedt der
stadt Wijck. *Cito.*

Het raads dagelijksche boek geeft in korte aantekeningen
te kennen dat men ook te Utrecht niet geheel zonder zorg was.
De tijding van het verraad komt 31 Januarij te Utrecht, de
raad vergadert terstond: men verleent assistentie in geschut en
ammunitie aan Amersfoort welks burgemeester ter vergadering
wordt toegelaten: men komt nn dagelijks te zamen, meerdere
brieven komen in van Nieuwenaar ¹⁾, men besluit voor overval
of verraad beducht, de sloten der bolwerken te verhangen,
doet klokken koopen om op of bij de poorten te stellen en
treedt met Norrits in overleg over de bewaring der stad.

Bij de Staten van Holland en de algemeene Staten was, het
behoeft wel geen betoog, het gepleegde verraad niet dienstig
om het vertronwen op Leycester te vermeederen; men nam
maatregelen die later door sommigen werden uitgelegd als in
prejudicie van de autoriteit van Leycester, en dit was voorzigtig,
maar minder goed was het dat men over de zaak scherpe
brieven vol verwijten zond aan Leycester en aan de koningin.
Waar de Staten zoo voorgingen is het niet te verwonderen dat
de burgerij volgde en dat de Raad van State een placcaat moest
doen uitgaan tegen de pertnbatens die zich niet ontzagen de
geheele Engelsche natie te lasteren en in het bijzonder Elisabeth
en Leycester, als of zij met voordacht die twee plantsen
den vijand hadden in handen gespeeld om zoo doende het
volk tegen de Engelschen op te zetten: een placcaat tegen
welks publicatie de Staten van Holland zich hebben verzet op

1) Ze zijn niet meer op het stedelijk archief.

grond dat het niet op naam van Leyeester of van de algemeene Staten maar op dien van den Raad van State was gedrukt ¹⁾).

Leyeester schijnt intusschen het zelf raadzaam geoordeeld te hebben niet gansch stil te zitten en het was op zijne uitdrukkelijken last dat de Raad van State een schrijven deed uitgaan aan de plaatsen die Engelsche bezetting in hadden om hen aantemanen tot goed toezigt op alle aanslagen des vijands, en daartoe tot eensgezindheid tusschen burgerij en garnizoen. De brief gezonden aan den Magistraat van Wijk, in mijn bezit, is van den volgende inhoud.

Robert, Grave van Leyeester etc., Gouverneur ende Capiteyn General etc.

Eersame, lieve, besondere. Wij hebben tot onsen groot leetweesen verstaen hoe schandelijk de goede stadt Deventer door 't verstant van colonel Stanly den viandt is ouergeleuert waer van wij niet en twijffelen off u lieden en hebt daervan met ons de droevige nieuware dan alsoe tzelve niet en behoort te strecken tot alienatie van u lieder affectie ofte verminderinge van uwe goeden moet bij u lieden tot noch too soe getrouwelick tot bescherminge van uwe stadt bethoont, maer veel eer tot een waerschouwinge om u lieder goede ende vrome stadt tegens alle listighe endo valsche aanslagen van den viandt te bewaren ende tot dyen eynde te houden goede wacht ende scharpe toesicht ook alle goede correspondentie ende eenicheyt met den soldaten garnizoen houdende binnen uwe stede, omme alle vorder inbreck van den viandt te verhinderen.

Tot wleken eynde wij u lieden deesen hebben afgevaardicht u daer beneffens verseeckerende alle hulp ende getrouwe bijstant te doen ons mogelijk sijnde in alle tgrndt u lieden van noode soude mogen wesen .... van victuailen, ammunitien van oorloge garnizoenen ende anderssins, als ghijlieden selfs tot

1) Bor XXII. f° 23.

defentie van U L. goede stadt ende vrome Ingesctenen van dien sult versoucken ende begeeren.

Oock niet twijfelende off Hare Mat. syende de goede ende getrouwe offitien die ghijlieden fungeren sult ende cedts halven schuldich sijt te gebruycken en sal niet laeten opt alderspoe-
dichste bare bulp soe tot onswaerts te keeren als tot de ge-
heele defentie deser landen noodich sal sijn.

Hier en tusschen en sult om het ongeluck van een plaetse ende die valsche ontrouwicheyt van eenen persoon U niet laten moveren tot versmadiuge van den goeden die de saecke van herten meynen ende mit U de selve kantse loopen. Godt de Heere die dese landen in grooter nooden ende meerder extre-
miteyt, jae ten vuytersten toe bijna gebracht sijnde, geholpen heeft, leeft noech ende can sijne craecht toonen als des men-
schen middelen faileren. Laet ons dan bewijzen op Hem te betrouwen sonder twijfelen ende sal ons daerna geschyeden.

Hiermede eersame, Lieve, besondere, U lieden den Heer Almachtich beveelende die U behoede in sijn heylige protectie.

Vuyt 'a Gravenhaghe den 1^{en} Februarij, 1587, de Meetkerke.

Deur expresse ende speciale authorisatie van zijn Excie.

MAURICE DE NASSAU TH. WILKES.

Lager stond: GILPIN.

Superscriptie.

Eersamen, onsen lieven ende besonderen, den Burgemrn ende regierders der stadt Wijk.

Had de Raad van State tegen alle onjuiste gevolgtrekkingen en onware beschuldigingen gewaarschuwd op het bedoelde ver-
raad gegrond, niet te verwonderen is bet dat, zoo ergens, Ley-
cester ondersteuning vond bij den Utrechtschen raad aan wier hoofd Prouninck stond. Men wist daar onderscheid te maken
tusschen het verraad van enkelen en de gebeele Engelsche natie.

De Raad consenteert op 2 Februarij (O. S.) »dat men in
»druck vuyt sal laten gaen een verantwoirdinge voir de En-
»gelsche heren eude natie, te weten dat denselven nyet te laste

te leggen en is 't verract van Deventer en de schantsche van «Sutphen» ¹⁾. De bewerker van dat raadsbesluit was waarschijnlijk Prouninck en de *corte erinnringhe ende waerachwinghe etc.* van zijne band was daarvan het uitvloeiſel ²⁾.

Nog wensch ik onderstaanden brief van Norrits, omtrent dezelfde nangelegenheid mede te deelen, waaruit men mag opmaken, dat het niet ontbroken heeft aan hen die gaarne, met welke bedoelingen dan ook, verdenking tegen de Engelschen zagen ontstaan en waarin Norrits zijne goede gezindheid boven alle verdenking verheft.

Eerntfeste, wijze, manhafte, discreet, bezondere goede vrienden.

Alzoe wij genoechsaem verſekert ſijn datter eenighe quade geesten bij den vijandt toegemaect worden om dinwoonders van dese landen te impresseren eene jalousie ouer dengelssche soldaten, overmits de traditie van de stadt Deucnter ende foort van Sutphen. Soe is hiermede ons jonstich versueckt dat U E. sulcke persuasien nyet ten gelooven, want zij anderssins nyet en engendreren dan confusie ende andere deplorable ongemacken. Maer ter contrarion vast betruuwen dat Haere Majesteit van Engelandt eer corts eene vruchtbare resolutie zal overseynden nser exigencie van dese tegenwoordighe occurrentie. Alzoe wij ten selven eynde zeer oytmoedich ende vlietich gescreuen hebben. Ende soe verre de compaignie van capiteyn Wilsson baer debuoir nyet wel en doet oft bij U E. in eeniger manieren suspect gehouden wordt: Taelve ouerscrijvende, sal-

1) Raadsdag. boek; Hier twijfelt dus te onregte aan de waarheid van het «met consent vanden Rade der stadt Utrecht» op de «corte erinnringhe» gedrukt.

2) Te vinden bij Bor XXII. f° 22. Behalve de *Corte erinnringhe* die ook ezonderlijk verscheen te Utrecht 1587 4°, heeft men over dit verraad nog: G. Ahlin, *Epistola de civitate Daventriensi, reddita suo legitimo regi, per illustrem virum Guilielmum Stanlacum. Cracoviae* 1588. 12°. — *Seditious plots, concerning the delivering up of Deventer to the King of Spain, confuted* by G. D. London 1588. 4°. Zie over deze geschriften Paquot, *Histoire littéraire etc. des Pays Bas*. XVIII. p. 20.

len de handt aen houden om derwärts te proeureeren eene duytsche compaignie: maer begeren sij dezelve te houden conformeren ons met U E. goet duncken. Bouen al bidden de ooghe int zeyl te houden om te wederstacu ende tapprehenderen de ghene bevonden sullen worden discipulen ende instrumenten van den vijandt te wesen. Dwelek verhoepende recommanderen U E.

Eernstfeste, wijse, manhafte, discrete bezondere goede vrienden inde protectie van den Almogenden Heere.

Van Utrecht den ^{ten} Februarij 1687.

U E. goetjonstich vriendt,

Ten dienste bereet,

J. NORRIGS.

Superscriptie.

Eernstfeste, wijse, manhafte, vroomme, zeer voersienighe, onze bezondere goede vrienden, Borgemeesters ende Schepenen der stede Wijck. *Cito, cito, cito, cito, cito.*

Wel laat het zich verklaren dat Leycester, die in vele opzichten door de Staten werd gedwarsboomd, althans daar zich van hunnen invloed wilde vrij houden waar het hoog beleid hem moeilijk kon worden betwist. Te betrenren is het echter dat hij door die tegenkantingen verbitterd ook voor der Staten stem doof was als zij hem te regt voor sommige personen waarschuwd. In min gelukkige keuzen van hen aan wien hij zijn vertrouwen schonk, in gebrek aan menschenkennis, eene deugd in tijden als die Leycester beleefde, vooral zoo onontbeerlijk voor den regent en veldheer, moet de grond gezocht worden van vele moeilijkheden door hem hier te lande ondervonden.

Met hoe veel regt intusschen het verraad van Deventer door Bor, Hooft en anderen op hun voetspoor wordt toegeschreven aan de magteloosheid van den Raad van State wien Leycester door zijn geheim berigtschrift de handen gebonden had, moge blijken uit hetgeen Bor zelf omtrent deze zaak verhaalt 1).

1) Boek XXII. F° 19.

Op 14 Januarij komt er eene deputatie van den magistraat van Deventer in de vergadering der Staten van Holland om te klagen over de verstandhouding van Stanley met den vijand. De Staten dragen de zaak op aan den Raad van State. Deze neemt maatregelen om de bezwaren uit den weg te ruimen en zendt zijne bevelen aan Stanley en Yorck. Zij beweren echter dat Leyecester en niet de Raad van State over hen te gebieden heeft. Nu komt eerst de *restrictie* voor den dag van wier bestaan men tot nu toe onkundig was ¹⁾ en waardoor niet mag geïnnoveerd worden in het stuk van de gouvernementen, ten ware met voorkennis van Z. Ex. De Raad van State draagt aan Norrits op om Deventer te verrassen of door meerder en beter garnizoen Stanley onschadelijk te maken, maar herroept daarna dien last; iets waaraan Norrits de volvoering en het gelukken van het verraad toeschrijft (Bor XXII fol. 24 verso). Stanley die intusseken van de zaak lucht schijnt gekregen te hebben levert de stad den 29^{en} Januarij aan Taxis. Tusschen de indiening van het verzoek en het verraad liggen slechts 15 dagen: wat al verzenden, schrijven en weder schrijven in dit tijdsbestek, en bij slechte middelen van gemeenschap. Ik meen te mogen beweren dat Deventer alleen ware te redden geweest door eenen snellen overval van Norrits en dat Stanley, die de zaak met Taxis reeds lang eens was, zich door het al of niet bestaan der restrictie daarvan niet zoude hebben laten terug houden.

Publicatie van Henricus Slatus, Predikant te Bleiswijk.

De Heer Dr. N. Beets brengt ter tafel een zeer zeldzaam, missehien eenig exemplaar eener Publicatie van Henricus Slatus, predikant te Bleiswijk, op den 28^{en} Mei 1617 aangeslagen geweest en tot opschrift voerende: *Ghelickenissen vande Predestinatie ende voorzienighydt Gods int quade.*

1) Hoe kan men zich nu ook op deze restrictie beroepen als beletsel om het slot van Wouw tegen het verraad in December aldaar gepleegd te redden!

2 Vergadering. 19 Januarij 1856.

Bibliotheek. — *Tweejarig overzicht van den toestand des Genootschaps.* — *Overeenkomst van Johan van Wilttenhorst en Elbertus Leoninus met de gedeputeerden van de regementen van den Graaf van Bossu.* — *Verslag omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel.* — *Inventaris des boedels van Frederik Schenk van Tautenburg.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst:

Stedelijke Munt van Hasselt. Door F. A. Ebbinge Wubben.
(Overgedrukt uit den *Overijsselsche Volksalmanak*.)

Tweejarig overzicht van den toestand van het Historisch Genootschap. De Voorzitter het woord nemende, zegt daaromtrent hoofdzakelijk het volgende:

In de eerste plaats behoor ik melding te maken van de afstreding van den geachten Voorzitter, den Heer Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck, een der oudste leden en medeoprichter des Genootschaps, hetwelk zoo veel aan hem verplicht is, niet alleen met betrekking tot de uitgegeven werken, maar ook ten opzichte der veertiendagsche bijeenkomsten. De Heer van Asch van Wyck toch, wien de bezorging der drukwerken op den duur te veel tijd nam, naar eenige meerdere rust verlangende, is thans niet alleen als Voorzitter, maar ook als lid des Bestuurs afgetreden. Men heeft gemeend in zijn besluit, schriftelijk aan het Bestuur kenbaar gemaakt, te moeten berusten, ofschoon wij allen, en zeker alle leden des Genootschaps een diep leedwezen over dit besluit gevoelen, overtuigd als wij zijn, hoe veel wij aan de kennis en den ijver van dat voor het Genootschap zoo verdienstelijk lid verliezen. Ten gevolge dier afstreding is het Bestuur niet vermeerderd, daar het volgens art. 16 der Wet, behalve den Honorairen Voorzitter, uit zeven leden behoort te bestaan; bij de vereeniging met het Oudheidkundig

Gezelschap werd het slechts tijdelijk op acht leden gebragt ¹⁾. Er heeft echter eene nienwe verdeeling van werkzaamheden moeten plaats hebben. Mij is de eer te beurt gevallen tot eersten Voorzitter benoemd te worden. De Heer Dr. S. Karsten is tot tweeden Voorzitter gekozen. De Commissie van redactie, belast met de keuze en bezorging der uit te geven werken, bestaat thans nevens mij uit de Heeren Mr. H. Hooft Graafland en Mr. J. A. Grothe. De Heer Karsten is Rapporteur geworden voor de provincien Gelderland en Overijssel. Nadat ook de Heer Hooft Graafland verzocht had niet langer belast te blijven met de commissie ter zake van de uitvinding der boekdrukkunst, heeft de Heer Dr. N. P. Visscher die taak welwillend op zich genomen, waardoor op nieuw voldaan is geworden aan de voorwaarde, door den Heer Mr. H. J. Koenen aan zijn geschenk van het exemplaar der beroemde Keulsche Kronijk van 1499 verbonden.

Het laatste tweejarig Overzicht, voorkomende in de Kronijk van 1854, tot leiddraad nemende, kan ik hier mededeelen, dat het Genootschap sedert de maand September 1853 in het gebouw genaamd *het Keizerrijk* vergadert, alwaar de stedelijke Regering het tegenwoordige doelmatige lokaal goedgegunstig tot dat einde heeft willen afstaan. In 1854 zijn vier leden aan het Genootschap door den dood ontvallen ²⁾; in 1855 had het Genootschap het verlies te betreuren van de Heeren C. Weggeman Guldemont, te Ouderkerk aan den IJssel († 13 Mei), Mr. A. Moens van Bloois, te Zierikzee († 15 Februarij), Dr. A. des Amorie van der Hoeven, te Amsterdam († 30 Julij), Dr. J. P. Arend, te Amsterdam († 5 October), allen gewone leden des Genootschaps, benevens van den Heer Dr. J. G. Flügel, te Leipzig, Consul der Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Agent der Smithsonian Institution te Washington en honorair lid des Genootschaps, die op den 24^{en} Junij 1855 overleed. De Heer Flügel is als Agent der Smithsonian Institution opgevolgd door

1) Zie *Kronijk* 1854, bl. 16.

2) Zie *Kronijk* 1855, bl. 14.

zijnen zoon den Heer Dr. F. Flügel, te Leipzig, met wien wij tegenwoordig als zoodanig in betrekking staan. Op den 31^{en} December 1854 bedroeg het getal der honoraire leden 50; dat der gewone leden 200. Door de benoeming der Heeren Dr. A. Borgnet, te Luik, en Dr. L. J. F. Janssen, te Leyden, waren er op 1 April 1855, 52 honoraire leden, terwijl het getal der gewone leden op dat tijdstip 209 bedroeg, ten gevolge der nieuwe benoemingen, die zoo in de *Kronijk* van 1855 als op de daarvoor geplaatste Naamlijst vermeld zijn. Op 31 December j.l. waren er 198 gewone leden.

De vergaderingen zijn geregeld gehouden en werden steeds druk door de leden bezocht. Ik hoop dat dit zal blijven voortduren en beveel onze vergaderingen in de belangstelling van de leden aan. Slechts dan wanneer er veel stukken ter tafel gebragt of toegezonden worden, kan de bloei des Genootschaps duurzaam zijn en de uitgave der werken geregeld worden voortgezet. De *Kronijk* van 1853 en 1854 verschenen reeds voor lang in het licht; die van 1855 zal weldra voltooid zijn. Zoo deze laatste jaargang kleiner van omvang is, de belangrijkheid der bijdragen en stukken moge het minder aantal bladen vergoeden. De *Berigten* werden het laatst in 1853 uitgegeven, maar zullen, zoo wij bopen, spoedig worden vervolgd. Het slot van den *Codex diplomaticus*, derde deel, 1^e afdeeling, zal binnen kort worden verzonden. De 2^e afdeeling zal dus moeten volgen even als het 2^e stuk van het vijfde deel der *Berigten*. De ruiling onzer werken tegen die van andere Genootschappen is in den laatsten tijd zeer uitgebreid. Na de tot stand gekomen ruilingen in de *Kronijk* van 1854 vermeld, zijn er betrekkingen aangeknoopt met het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Batavia, met het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht, met het Indisch Genootschap onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage, met die Oberlansitzische Gesellschaft der Wissenschaften te Görlitz en met de Smithsonian Institution te Washington.

Het Genootschap ontvangt ook bij voortduring aangename blijken van belangstelling door velerlei boekgeschenken, die na aan de leden der Oudheidkundige seetie ter lezing gezonden te zijn, in onze bibliotheek worden geplaatst.

Dit zij genoeg omtrent den algemeenen toestand des Genootschaps, over welks bloei wij ons kunnen verheugen. Ik eindig met den wensch, dat die bloei meer en meer moge toenemen en vermeerderen.

Overeenkomst van Johan van Wittenhorst en Elbertus Leoninus met de gedeputeerden van de regementen van den Graaf van Bossu.
Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Toen in 1576 na den dood van Requesens de Spaansche soldaten van alle banden zich ontslaande, het land afliepen brandschattende en moordende, waren de Staten er op uit om aan het bij de pacificatie van Gend aangenomen en straks bij de Unie van Brussel bevestigd beginsel, verwijdering der Spaansche troepen, kracht bij te zetten door aan zich te verbinden de stadhouders der gewesten en de krijgsoversten in 's konings dienst. Men schijnt eenigzins verlegen te zijn geweest hoe te handelen met Gillis van Barlaumont, heer van Hierges, den graaf van Megen en anderen als getrouwe dienaars van den Spaanschen koning bekend. Bondam ¹⁾ heeft ons het advies van den prins van Oranje geschonken, strekkende om hen met zachtheid en onder zekere voorwaarden te winnen, benevens andere belangrijke stukken op deze zaak betrekkelijk. In gevolge 's Prinsen advies werd Elbertus Leoninus door de Algemeene Staten te Brussel vergaderd 17 Nov., ge-committeerd ²⁾ om deze onderhandelingen te voeren, mede over de betaling der achterstallige soldij van de regementen van Hierges, Bossu en Megen. Bij van Hasselt ³⁾ komt eene ratificatie voor van 20 Januarij 1577, der door Johan van Wit-

1) Onuitgeg. st. I, p. 101 seqq.

2) Zie zijne instructie bij Bondam, I. p. 158.

3) Stukken voor de Vnd. Gesch. III. p. 147.

tenhorst ¹⁾ en Leoninus ²⁾ gemaakte overeenkomst. Dit stuk ontvangt licht en de gaping wordt aangevuld door onderstaande overeenkomst van 6 December 1576.

Alsoo de Staten van herwärts ouere geunieert sijn, ende de wapenen genomen hebben tegens de gemutineerde Spaugiardens, naer dyen sie bij den heren gecommitterden tot den gouvernemente vanden landen van herrewerts onere verclaert waren rebellen van sijne Mat. und landen, ende dat die Gouverneuren, Heren ende Capiteynen met heur chrijgesvolck voor tmeistendell sich gevuecht hadden met den vorsz. Staten, ende dat dyen volgende sekere onderhandelinge geschiet was tusschen dye vorsz. Staten, ende etlicke hopluiden ende cap^{ten}. van Nederlantsche Duitsche knechten, wesende onder die regimenten van wolgeboren grauen van Bussen, Megen ende vrijhere van Herges, angande die toeuoginge ende associatie van vorsz. regimenten. Szo yst dat wij Johan van Wittehorst, here van Horst ende gouverneur tot Venlo ende Elbertus Leoninus, docteur yn beyden rechten, vnyt crachte van last ende commissie ons bij den generale Staten van herwärts ouere gegeven vergadert wesende yn dey stadt van Renen mit die gedeputerden vande vorsz. regimenten, in presentie van den wolgemelte vrijhere Herges, ende den here van Grevenbroeck, den vorsz. gedeputerden gepresentert hebben in name und van wegen der vorsz. Staten, twe manden betalinge, halff yn laeken, halff yn gelde sonder vortreck mitsgaders allzulcke tachterheit van be-

1) Zie over Johan van Wittenhorst, van Hasselt, III. 124; meerdere brieven van en aan hem komen in dit deel voor.

2) Van den beroemden Kanselier van Gelderland (Elbertus Leoninus) heeft A. Matthaeus een *Vita* door L. zelf opgesteld, opgenomen in zijne uitgave van Andreas Alciatus, *de Vita monastica*. Doch de heer Delprat heeft in Nijhoff's *Bijdragen*, VI. p. 162, naar een H.S. het ontbrekende bij Matthaeus, aangevuld. Voorts raadplege men J. P. van Capelle, Verhandeling over Elbertus Leoninus, in zijne *Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlanden*, en R. H. Gradt Jonkers, in den *Gelderschen Volksalmanak* 1848, p. 52, heeft hem mede een klein artikel gewijd. Uit een meer litterarisch en rechtsgeleerd oogpunt is hij beschouwd bij Goethals, *Histoire des Lettres en Belgique*.

talinge op termijnen als beuonden sullen worden bij slote van reckeninge, dat de vorsz. regimenten an Co^e. Ma^t. ten achteren sijn, volgende de bessegelde belofte van vorsz. Staten onder onss berustende. Ende daer aff wij den vorsz. gedeputerden autenticquen ende onderteyckende copyen geleuert hebben. Presenterende daer en bouen, in den name als bonen den cap^{ten}. ende knechten van dye vorsz. drey regimenten te doen hebben vor den toecomende tijdt, duyzent cronen ter maendt bij maniere van leninge vor yder fenlijn te betalen, ten langesten yn de eynde van de maendt naer die vorsz. verclaringe ende accordt. Ende dyt all onder conditien ende expresse voerwoerden, dat de vorsz. cap^{ten}. ende soldaten sich sullen opentlich verclaren ende vueghen yn dienste van sijne Ma^t. tot assistentie van vorsz. Staten, ende volgen ende obedieren die brieuen ende beuelen, die hun dyen angande bij den Raet van Staten tot Brussell residerende, gesonden sullen woerden. Welck gedaen zijnde, wij commissarien verclaren geret te sijn die vorsz. belofte van den Staten van twe maenden ende vorder tachterheit der vorsz. regimenten den vorsz. Gedeputerden oner te leueren ende in handen te stellen, mitszgners ock te doen hebben verzeckerheit van vorsz. leninge, met thoforginge, dat de voirsz. verclaringe bij den voirsz. regimenten geschiedt zijnde, ock geyn mangell offte vortreck vallen en zall. Belangende de betalinge van voirsz. twee maenden, yn gelde offte yn lacken, ende yn tyecken, dat de proposition van wegen die Staten gedaen ya, zoe vorsz. staet, hebben wij vorsz. commissarizen dit onderteickent. Aldus gedaen tot Rheuen den 6ten Decemb. A^o 1576.

JOHAN VAN WYTTENHORST.

ELBERTUS LEONINUS.

Verslag omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel, door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Het door den Heer Grothe in onze vergadering medegedeelde H.S. bevat op de eerste bl., met de kennelijke hand van den

Utrechtschen advocaat Lap van Waveren, deze aantekening omtrent den inhoud: Henrici Bommelii historia translationis temporalitatis Episcopatus Ultrajectini in Carol. V. Caes. Excusa fuit Marpurgi 1542. Ex bibliotheca Gisberti Lappii a Waveren Icti Ultrajectini, waaronder met zijne hand deze aantekening betrekkelijk den schrijver: Henricus de Boemel frater domus sancti Hieronymi in Trajecto et Rector sororum beatae Mariae Magdalensae, ibidem obiit anno 1542, ad beatam Magdalenam sepultus. Legit Lappius in cod. MS. qui olim pertinuit ad dictum Bommelium, ex cujus indicio Joann. Valerius Andreas Desselius Henricum Bommelium bibliothecae belgicae inseruit et discrimen inter hunc Henricum Bommelicum et alium Henricum Bommelicum ecclesiastem Wesaliensem propalam fecit.

Uit deze aantekening weten wij dus, dat de verbeterde berigten omtrent dezen H. Bommelius in de laatste uitgaaf van Valerius Andreas p. CCCXLIII, van Lap van Waveren afkomstig waren, terwijl deze in de vroegere uitgave, even als Sweerts, *Athen. Batav.* hem met den schrijver van de *Lamentationes Petri* had verward. Maar dit bericht van Lap was dan ook al wat van den man bekend schijnt te zijn gebleven. Althans Foppens, Tom. I. p. 434 en de Wind, p. 143 hebben het slechts herhaald en ook Burman, *Traj. erudit* p. 29 levert niets meer dan alleen eenige woorden nit de voorrede van zijn geschrift. Daarvan wordt de titel steeds door allen opgegeven: *Bellum Trajectinum inter Gelriae ducem Carolum et Henricum Bavarum Episcopum Ultrajectinum*, Marpurgi, 1542. 8°, en deze titel schijnt de ware, omdat Burman zijne woorden aanhalende, waardoor hij verklaart alleen te verhalen: quae nos ipsi praesentes vel vidimus vel a testibus fide dignis audivimus, het boekje schijnt gezien te hebben. Ons is het niet mogen gelukken even min als de Wind het te zien te krijgen, en waarschijnlijk is het verloren, zeker hoogst zeldzaam geworden. Maar juist deze woorden doen mij deze gelegenheid te baat nemen, om alle leden des Genootschaps dringend uit te noodigen naar

dit werkje nasporingen te doen en, mogt het kunnen terug gevonden worden, dit mede te deelen. Wie, zoo als ik, onder- vonden heeft, hoe hoogst onnaauwkeurig de geschiedenis van de regering van Hendrik van Beyeren door Hortensius is behan- deld, blijkbaar vooral bij vergelijking met het *Raads dagelyksch boek* van Utrecht en andere bescheiden, zal gevoelen, bij de hoogst spaarzame berigten over dit veel bewogen tijdvak der Utrechtsche geschiedenis, welk eene waarde de berigten van een ooggetuige zoude hebben.

Dan eerst zal ook zeker kunnen blijken of het HS. van den Heer Grothe een ander of een excerpt nit dit werk is. Nu komt mij het laatste waarschijnlijk voor om de aanteekening van Lap op de keerzijde van den titel: deest dedicatoria Epis- tola, en het opschrift van bl. 1, bellum Trajectinum en van den inbond en het onderschrift op bl. 18 aan het einde: hic desinit Exemplar excusum a 1542. In elk geval, dit stuk be- vat, na vier zeer korte aanteekeningen, onder opschriften: loci situs — instituta — mores Trajectinorum — de ordine ma- gistratus, geheel zonder waarde, eene geschiedenis van het in Utrecht voorgevallene van Februarij 1525 tot 1528 en eindigt met den overgang van het wereldlijk gezag over het bisdom op Karel V en bevat menige bijzonderheid en eene geheel van Hortensius verschillende voorstelling, die ik allezins waardig zou rekenen door het Genootschap te worden uitgegeven, zoo men eerst zieh zal kunnen overtuigen, dat hier een ongedrukt verhaal voor ons ligt, terwijl als het blijken mogt een excerpt uit het gedrukte werk van Van Bommel te zijn, ik een her- druk van dit werkje zelf hoogst wenschelijk zou rekenen.

Inventaris des boedels van Frederik Schenk van Tautenburg.

De heer Dr. P. J. Vermeulen brengt ter tafel den oorspron- kelijken inventaris van den boedel en nalatenschap van den laat- sten aartsbisschop van Utrecht Frederik Schenk van Tauten- burch, den 25 Augustus 1580 aldaar overleden. Deze is in onderscheiden opzigten zeer belangrijk en, in afwachting dat

die geheel zal kunnen uitgegeven worden, maakt de heer Vermeulen op verschillende bijzonderheden, die daaruit blijken, opmerkzaam. Vooreerst zien wij reeds uit den aanhef, dat de aartsbisschop plotseling aan tafel zittende overleden was. Deze toch luidt aldus: »Up huyden den xx^{ten} Augusti 1580, tusschen ses ende seven uren nae noon, sijn gecompareert opten Eertsbisschop tUtrechts hove die E. heeren Ansonina a Galama, vicedomdeecken, Johan van Duvenvorde, domscholaster ende Engelbert van Bruwesen, canonick ende Thesaurier tUtrecht, die bevonden hebben mijn gen. heere die Eertsbisschop voors., dezer werelt overleden te sijn, sittende in sijn stoell gecleet, met sijn clederen ende tabbaert, voor sijn tafell hebbende voor hem schotelen met spijs ende kannen ende cruykens met bier." Daar waren mede tegenwoordig heer Peter Willemsz. van Vliert, 's bisschops kapellaan en Jan Beerntsz. sijn secretaris, (vgl. Bor R. XV. II. D. bl. 215) terwijl van het ameublement in die kamer niets nader wordt opgegeven, behalve dat op de tafel stonden: »twee silvere tafel bierbeekers, twee groote silvere cruykeus, drie silvere cruykens wat cleynder, twee noch cleynder, een silvere lepell, twee eerde kannen mit silvere leden en een doosgen, daerin was sijn gen. signet ende een golden rinck met een grote schone torcois, en een cleyn silvere cruycentgen." Overigens vinden wij onder het geïnventariseerde rijke zilverwerk tweemaal vermeld de punt van een eenhoorn met goud beslagen en met het wapen van Tautenburch, die men gewoon was te beschouwen als een middel om vergiftigde spijsen te onderkennen, en »een silvere vergulde crucifix in een custodie gesloten, gecomen als men seyde van Duerstede, bevonden onder 't lijk." Ook verschillende contanten, gedeeltelijk in peperzakskens bewaard. Belangrijker echter is het, na het reeds bij Dodt in het tweede deel des *Archiefs* medegedeelde, te zien hoe het met de inventarisatie en erfenis ging. De inventarisatie was begonnen door de gecommitteerden der vijf godshuizen, blijkens speciale commissie, »mit beyde die Burgemeesters der stadt Utrecht, die

men hier toe specialick om meerder autoriteytswille sall requireren om aldaer mede te compareren", welke gecommiteerden ook voor de eerlijke en behoorlijke begrafenis en uitvaart moesten zorgen, en alles doen »dat executoren zouden doen. Ende dit all bij provisie totdat het testament gevonden sall zijn." Dit testament werd echter niet gevonden, en deze heeren stelden order op het doorloopen van het huishouden, het bewaren van den wijnkelder en stelden twee stadsdiensnaars tot deurwaarders aan. Zaterdag echter, den 27 Augustus, meldten zich Jr. Johan Sloot, drost tot Vollenhoven, als man en voogd van jufvrouw Evert de Vos, zijne huisvrouw, en Jr. Henrick de Vos van Steenwijk, drost van Coevorden, als medeërfgenamen aan, en verzochten dringend dat men toch overal naar het testament mogt zoeken. Men antwoordde dat men dit reeds gedaan had, doch vruchteloos, en dit ook nog verder zoude doen, »sijnde nyettemin als noch te vreden, dat die vrienden van den overleden haer in desen assisteren ende in alles goede toezicht helpen draegen."

Den 29 Augustus echter, de dag vóór de begrafenis, was nog geen testament gevonden, en zocht men weder in tegenwoordigheid van de drosten van Vollenhove en Coeverden en ook van Joachim van den Boetslaer, vrienden des overledenen, waarop de drost van Vollenhoven heeft »aangegeven ende gemonstreert hoe dat hij seeckere informatie doen nemen heeft, daer bij genoeg blijcken sall, dat sijn gen. eenen testament gemaect ende oock sijn executoren ende hem remonstrant onder anderen aengesteld heeft. Ende alsoe tot noch toe geen testament gevonden en is, soe heeft de voors. drossaert expresseliken geprotesteert ende protesteert bij desen dat tgene alhier int sterfhuys gedaen wordt, hij geén gestandt en doet, moegende nochtans lyden dat die gedeputeerden voorts procederen als sij begonst hebben." Een nieuw, maar even vruchteloos zoeken, tot in den wijnkelder toe, was hier het gevolg van.

Den volgenden dag had nu de begrafenis plaats, waarbij handschoenen voor de heeren en de knechts gekocht werden en ieder der xxxii huylers twee gulden ontving.

Nu duurde de inventarisatie voort tot den 6 September, toen dezelfde drie medeërfgenenamen een nieuw protest en verzoek aan de gedeputeerden rigtten, om behoorlijke inventarisatie en sequestratie, »wes ter tijd, dat die rechte erfgen. ende actie op die zelve hebbende tsamen willen comen ende accorderen van alles dat daar toe behoren sal." Ten zelfden dage echter meldde zich ook aan Adriaen van Rhenen, procureur, uit naam der vier natuurlijke kinderen van zijne gen., wien men antwoorde »dat sij requiranten baer verzoek articulativ bij geschifte sullen doen stellen, ende hun gedeput. overleveren ende daer bij voegen haer redenen ende bewijs om all tzelve gesien, te doen nae behoren, zoe sij gedeput. nyet anders en begeren dan den voorser. kynderen in alles te respecteren." De drie erfgenamen, aan wie dit verzoek werd medegedeeld, verklaarden tevreden te zijn, dat men ieder der vier kinderen, mitsgaders Lodewijk Schenck, natuurlijken zoon van heeren Caerel Schenck van Tautenburch, elk uitrijke bij provisie vijfhonderd gulden, op afkorting en rekening, tot ter tijd toe dat de vrienden en regte erfgenamen bij een gekomen zijn of wel het testament gevonden is. Daarmede waren echter die kinderen niet tevreden; er volgde een protest van Jacob Thimanss, als in huwelijk hebbende eene natuurlijke dochter, die de uitkeering vroeg van een kapitaal, groot 2400 gulden, wegens eene hem bij zijn huwelijk verzekerde jaarlijksche rente van 150 ear. gulden, en nog omtrent 350 gulden voor 't verloop van dien. De gedeputeerden echter protestoerden nu van hunne zijde tegen de erfgenamen en beweerden, alleen, naar de regten en costumen der kapittelen, erfgenamen te zijn; zij betaalden aan ieder der kinderen bij provisie 500 gulden uit en bepaalden den 12 September, dat ieder kind zijner gen. zou ontvangen 2400, dus te zamen 9600, onder afkorting der reeds ontvangen gelden, en dit wel gedeeltelijk uit de opbrengst van het te verkoopen zilverwerk. Tot den verkoop des inboedels werd dan ook besloten, den 17 September, dat die den 22 zou plaats vinden, terwijl door de gedeputeerden met advies der kinderen

aan de huisvrouw van Jeronimus Rataller, wezende die zuster van zijne gen. tot eene gedenkenisse geschonken werd een zilveren overdekte kop, hebbende een kindje of cupido boven op, met 12 gulden tot een reisgeld. Ook accordeerden de gedeputeerden eene lijfrente aan Cristina Dirck Jansz. dochter en aan Lijsken Henricx, »die oock bij zijn gen. twee kynderen gehadt heeft", en deden nu vervolgens verschillende geschenken, ook aan zijne Excellentie en Frederik Schenck, zijns genad. zoon. Men leefde nu als erfgenamen vrij willekeurig met de erfenis, terwijl den 17 Jan. 1581 de verdere beredderingen des boedels ophielden en de inventaris gesloten werd. Men weet hoe dit later tot een proces aanleiding gaf.

3 Vergadering. 2 Februarij 1856.

Bibliotheek. — *Bijdrage tot de kennis van den regtstoestand in het begin der vijftiende eeuw.* — *Dagelyksche aantekeningen van Mr. E. Booth gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673.* — *Charters van Maximiliaan, aartshertog van Oostenrijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer P. A. Lenpe, te Amsterdam:

Cornelis Symonss. van der Veer. Door P. A. Lenpe. (Overgedrukt uit het jaarboekje *Zeeland*.)

In ruiling ontvangen:

Van de Koninkl. Akad. van Wetenschappen, te Amsterdam:
Verslagen en Mededeelingen. Afd. Natuurkunde. 4e Deel.

1° Stuk. Amsterdam, 1855.

Van de Société archéologique, te Namen:

Annales. Tome 4e. 2e Livr. Namur, 1855.

Bijdrage tot de kennis van den regtstoestand in het begin der vijftiende eeuw. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Beide volgende stikken, op een groot vel papier in plano

met eene haad der 15e eeuw geschreven, leveren eene bijdrage tot de kennis van den regtstoestand en de regtsvordering in de Betuwe, en bepaaldelijk te Driel. In hoeverre deze geweldadigheden samenhangen met die vermeld bij Nijhoff, *Gedenkw.*, IV. bl. XI, waag ik niet te bepalen, noch kan ik alles daarin vermeld, ophelderen.

Item dit is dat Stegen ghebroect had dat hi gesteken ende geslagen had mijns heren richter van Gelre, des hi seluer gelijkt heeft eode noch lijdt. Eode om die broeken wil so is die richter comeo tot Dryel eode heeft hem aeogetast, ende doe eo sao hi deo richter niet dat hi hem terecht setten woude noch oyemaot van sijore wegen, doe voerde hem die richter tot Gameren in mijns heren stocken voers., doe eo scoude die amptman ooch die richter deo magen die straet nergeot off sij hem ennich recht sinnende woude sijn. Voert ouer twe dagen sijn die mage comeo ende hebben den richter rechts gesonnen, doe seyde die richter, hi en wist anders niet dan hem ende eoen yegeliken recht ende vonnys te doen na wisinge der sco-peneo. Doe bat hem die richter voers. dat sij verbeyden woude, dan hi metten amptman hed gesproken, doe seden die magen, sij woudent geern doen, eode dancten den richter. Eode die richter voers. sede, hi en soude hem ootgaen noch ontrideo. Doe die richter voers. stoot ende sprac metten amptmao, doe quamen die magen voers. ende sonnen den amptman voers. oec rechts, doe sede die amptman voers., hi woude alle doen dat hi vao recht sculdich weer te doeo, ende hi bat hem dat si beydeo wouden daer weer wat te doen, dair meer machten en lege. Doe seyden die magco voirs. si wilden dat wail doeo, mer aeo hareo maech leech hem oec macht. Eode dat is bliuen staen io deser manieren. Doe heeft die richter voers. Sander sinen brueder gheseynt aenden magen voers. off sij Stegen voers. met eneo gevoege wouden helpen vanden amptman voers. vao alsulcke broeken als hi ghebroect heeft, doe seyden sij, neen. Doe seynde die amptman voers. den richter van Bommel aen Stegen voers. off hi hem copen woude vanden broe-

ken, doe heeft hem Stege gecoft vanden broeken voers. ende die richter van Zalt Bomel voers. heeft Stegen mot hem bracht. Doe gine die richter van Bomelreweert ende seden den magen voers. Stege haeren maech voers. weer comen, ende hi woude hem doen dat hi met recht sculdich weer te doen. Doe quamen die mage voers. met hoerre mschten en met groeten geruft, daer die woerde onredelije, voren biden amptman, bi den richter van Bomelreweert, bi den richter van Bomel ende bi den richter van Tielrewert voers. ende meer gueder mannen. Voert soe hebben die magen voers. gesonnen, datmen hem in orkonde der scepenen haren maech te recht woude setten. Doe seden die amptman ende die richter si wouden hem doen al dat die scepenen wiseden, dat sij sculdich waren te doen, ende die richter van Bomelreweert maende den scepenen van Dryel, wat hi hem van recht sculdich weer te doen. Doe seyden die scepenen voers. sij en weren dair goen wiser, maer weren sij ter stat dair sij wiser weren, sij wouden wisen dat sij meenden dat recht weer, ende hier heeft Stege voers. bij gegaen opten straten, ende hi en heeft hem niet gesonnen van enigerhande saken, mer hi is gaen drincken metten amptmso ende metten rechter voers. ende heeft geseecht, hi wil den coep halden ende dat gelt verborgen na sijne machte tot sulken dagen als vorwairde is, ende hi ghesegct heeft, ende aldusselve voirwairde soe is ghesiet tot Bomel. Hier na soe is comen die richter voers. tot Dryel, ende dair soe sijn comen die mage voers. met ses scepenen ende hebben den rechter voers. gesonnen, datmen haren maech voers. verborgen woude te landrecht in orkonde der scepen, ende sij boeden haer borgen. Doe segede die richter voers. hi stonde dair oerboych enen yegeliken recht ende vonnisse te doen, dies hem sinnende weren, in orkonde der scepenen, na ingehaut onser lantbrieuc. Doe maende die richter voers. den scepenen een vonnisc, so wat hi hem van recht sculdich weer te doen. Doe segeden die scepenen sij wouden hem beraden met haren mede gesellen, ende wat sij gesamelije cendrechtelije wesen, dat sonde recht bliven. Doe seyden die

maghe voers. den richter voers., dat hi geen recht en dede, ende dat die scepenen geen recht vonnisse en wesen, hoeren maech en worde yerst beriecht. Doe sedde die richter, hi en woude nyemant rechts weygeren noeh die scepen en soude geen vonnisse weygeren, in deser manieren, dat hi daer oerboeyh stonde ende verboet hem dair in orkonde der scepenen een yegelijke recht ende vonnisse te doen, na wisinge der scepenen. Doe maende die richter voers. den scepenen voers. een vonnisse, of hi die richter voers. ende sij die scepenen voers. yemant enichs rechts weygeren soudon off en soudon off wat van recht wesen soude. Dair na is comen die richter voers. voer drye scepenen ende heeft gherichts gesonnen na inhaet synre scepenen bryeve. Doe bade die scepenen voers. dat sij hen een weinich mochten beraden. Ende doe sy hen beraden hadden, quamen twe scepenen voers. tot den richter ende baden hem of hijs hen wilde verdrngen. Doe segede die richter voers. neen, ten weer dat zaycke, dat sij hem wouden beraden met haren medescepenen off haren ho. ge nemen. Hier na quam die richter inder dingbaneken tot Dryel metten scepenen enen yegelijke recht ende vonnisse te doen, ende die richter voers. bande dat gedinge gelijc recht is. Ende die richter voers. gebode lost, ende vrageden den scepenen voers. een vonnisse, soe wie hem onlost dede, wat mijns heren broeken dair aff weren, ende dat voers. vonnisse plogen die scepenen te wisen, mer sij en wouden dat tot dier tijt niet wisen, haeren maech voers. en weer yerst alinge quijt ende los, ende weer weder op die stat, dair hij hem haelde. Doo segede die richter voers., sij en soudon hem met recht des vonnisse niet weygeren, by dien dat hi ghegiet had, dat hij mijns heren richter gesteken ende geslagen had, dair hi hem vanden broken gecoft had, sij en soudon hem vonnisse wisen, dies hi hen manende weer. Doe segeden die scepenen voers. sij en wouden gheen vonnisse wisen, mer weert dat zayck dat die richter voers. manen woude een vonnisse soe dat hi haren maech voers. quijt ende vrij woude seelden ende op die stat brengen, daer hi hem ghehaelt had, doe sprac die

richter voers. hi en weer niet sculdich ennich vonnisse te manen van haren maech voers., mer sij souden hem dat vonnisse wisen, dat hi hen gemaent had, voer enighe vonnisse. Ende die scepenen voers. hebben hem gheweygert, hoe menich werf hijs hen vragede. Ende voert hier nae soe quam een vanden magen ende (segede den) richter voers. dat hi hem haren maech wolde setten te recht. Doe segede die richter voers. hi soet dair enen ygeliken recht ende vonnisse te doen, ende wat die scepenen wisen dat hi sculdich weer te doen. Doe segede die scepenen voers., weert dat zayck, dat hem die richter voers. maende een vonnisse, wat hi haren maech voers. sculdich weer te doen, dat wouden sy hem wisen, mer sij en wouden hem anders ghene vonnisse wisen. Ende die richter beriet hem ende maenden den scepenen een vonnisse, so wat hi Stegen voers. van recht sculdich weer te doen. Ende die acht scepenen wesen dat hi Stegen voers. weer soude setten ter stat, dair hem haelde. Doe bracht die richter voers. Stegen haren maech voers. weder op die stat, daer hi hem hnelde, ende scout hem quijt in orkonde der scepenen. Ende doe vraechde die richter voers. den scepenen voers. of hi ghedaen hed met Stegen voers. als hi sculdich weer te doen, ende vragede Stegen voers. off hi yet ouer hem kroende off ouer yemant. Doe segede Stegen voers. hi en croende niet off hi en woude niet croenen, des heeft die richter voers. scepenen ghetughe genomen ende begheerde des enen scepenen hryef. Hier nae vraechde die richter voers. Stegen voers. off hij den coep wolde halden, dair hi hem aff geooft had vanden broeken, die hi ghebroect had aen mijns heren richter, doe segede Stege voers. ja hi, ende daertoe woude hi al sulc gelt gelouen daer hi hem afgecoft heeft. Ende des heeft die richter voers. enen scepenen hryeff. Ende die richter voers. myent, dat hi hier nyemant gheens rechts gheweygert en heeft, mer hi meynt dat die scepenen voers. hem vonnisse hebben gheweygert te wisen.

Item, so sijn mijns genadigen heren gruytmeyster van Dryel

comen ende hebben gesonnen mijns genedigen heren dagelix richter tot Driell, dat hij Jan Loyen panden soude voir alsulcke gelt als hij van mijns genedigen heren gruten sculdich was; dat die richter voerscrenen hem uytgepant hadde aen een peert in tugeniss der scepenen, welck peert die richter bestaede in een herberge vanden gruytmeister wegen. Des anderen dage quam Jan Loyen ende wolde dat pert weder halen als hij dede. Doe segede die weert, Jan Loyen, dit pert hebben die gruytmeesteren an mi bestaedt mitten richter; dair Jan Loyen op antwoorde, hij en vragede na genen panden, hij wolde sijn peert en wech leyden. Doe segede die weert, so laet mij doch den richter hier bij halen wildyt binnen nemen. Doe segede Jan Loyen, haelt dan bij den richter off wye gij wilt. Doe haelden die weert den richter ende doe die richter quam hij Jan Loyen, segede hy, Jan Loyen wildy dit pert nemen dat ik gepant hebbe vander gruytmeyster wegen sonder gelt of sonder betalinge, dat gij den gruytmeyster sculdich sijt? Doe segede Jan Loyen, hy vonde sijn pert dair stain, dat wolde hij thys leyden, hy en wist van geene pandinge noch hij en was hem niet sculdich. Doe segede die richter, wildijt binnen nemen, so en wil ic dair niet om vechten, mer des neme ik te orconde dese ende dese, die dair by waren, dat gy dit gewant doet aen mijns genedigen heren guede. Ende Jan voirs. nam dat pert ende leydent nu wech. Ende dit heeft die onderrichter bracht ende gesecht den amptman ende den hogen richter; dair die hoge richter hem voir toe gesproken heeft inder banken tot Driell voirden scepenen, ende al dese voirs. punten betuget mit scepenen ende der gehuer, so sij al gesciet sijn, dair hij borgen voir geset heeft op sijn lijf ende op sijn guet, rechts te verwachten der scepenen van Driell; eade die richter tichdende hem, dat hij die gewant gedaen hadde an die pande, die hij genomen had mit gewant sonder gelt of sonder pandeweringe of enich betalinge van mijns genedigen heren hoge guden ende gruten. Ende Jan Loyen antwoorde weder den richter mit sinen voerspreken, dat hij geen pande genomen en had noch geen gewant gedain en had

dair hij lijf of guet am verboerd hadde, ende boet dair sijn onscout voir te doen. Ende die richter segede, hij en soude dair geen onscout voir doen, bij dien dat hijt hem ouertugen soude dair hij niet tegen seggen mocht. Ende die tuge sijn geschiet inder banken mit eden in aldermaten, als voorscreuen staet, ende dit hebben die scepenen uytgegaen ende hebben hem bier en bouen gewijst tot enen onrechten aenvanc.

Dagelijksche aantrekningen van Mr. E. Booth gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673. De Heer Mr. J. A. Grothe brengt een HS. ter tafel getiteld: *Dagelijksche aantrekningen gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673 door Mr. Everard Booth, Raad-Ordinaris in den hooe provinciaal van Utrecht en Oud-Raad ter Admiraltieyt.*

Dit HS., waaruit de Heer Grothe eenige belangrijke bijzonderheden mededeelt, wordt gesteld in banden der Commissie van redactie.

Charters van Maximiliaan, Aarts Hertog van Oostenrijk. Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck brengt ter tafel deze navolgende stukken:

1°. Het oorspronkelijk vredesverdrag van Maximiliaan, aarts-hertog van Oostenrijk, gesloten den 13^{en} Sept. 1483, waarvan het zegel ontbreekt, welk merkwaardig charter van eenen vrede, waardoor de driejarige oorlog tusschen Maximiliaan en David van Bourgondie en de stad Utrecht werd geëindigd, ten geschenke zal worden aangeboden aan de stad Utrecht.

2°. Een charter, waarbij dezelfde aartshertog aan zijn raad, kamerling en kapitein der stad Venlo, Frederik van Egmond, heer van IJsselstein, wegens zijns vaders zaligers bewezene diensten in des vorsten reizen, wapeningen ende oorlogen ende andersins in diuerse manieren, ende sint den zeluen ons met grooter arbeit ende diligencie zijnes grooten ende zwaren costen doet dageliex ende boeca hij noch doene zal van meer te meer", ter belooning geeft het huis en hof te Coelbeek in den lando van Gelre gelegen, met alle renten,

tienden, pachten en visscherijen, vroeger in bezit van Reinier van Brouckhuizen, die als openbaar vijand en rebel daarvan is verbeurd verklaard. Gegeven te Arnhem 10 Aug. 1481. Het zegel is verloren.

3°. Een charter, waarbij dezelfde aartshertog aan zijn schildknaap Michiel van Niergen, op diens verzoek en volgens belofte wegens zijne groote en getrouwe bewezene diensten, geeft het dorp Hekendorp, Linsehoten en Weerde met de hooge, middel en lage heerlijkheid, gelegen in den lande van Woerden, met de renten, voorts het buis te Linschoten met 20 morgen lands en de ambachtsheerlijkheid van den Nuwenveen bij Delft met alle renten en opkomingen, van alle welke goederen de hurggraaf Jan van Montfoort bij zijne verbanning is verbeurd verklaard als vijand en rebel. Geg. te Dordrecht 26 Aug. 1481. Get. Numan. Het zegel is verloren.

4 Vergadering. 16 Februarij 1856.

Bibliotheek. — *Afgevaardigden naar Hory in 1576.* — *Bijdrage tot de kennis der regtsgebruiken in de middeleeuwen.* — *Bezoek van de Koningin van Engeland te Wijk bij Duurstede in 1642.*

Bibliotheek. Ten geschenko ontvangen:

Van den Heer J. H. van Dale, te Sluis:

Cadstrandria. Zeeuwsch-Vlaamsch jaarboekje voor het afschrikkeljaar 1856, verzameld door J. H. van Dale. Derde jaargang. Sehoondijke, 1856.

Van den Heer P. F. X. de Ram, te Leuven:

Annuaire de l'université catholique de Louvain. Année hissextile 1856. Vingtième année. Louvain.

Van Jhr. Mr. M. C. Paspoort van Grijskerke, te Middelburg:

Bijdrage betrekkelijk het ontstaan en de tropewijze uitbreiding der stad Middelburg in vroegere eeuwen, door Jhr. Paspoort van Grijskerke. (Overgedrukt uit het *Archief*.)

Afgevaardigden naar Hoey in 1576. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Gelijk menigmaal in de lotgevallen van menschen en volken, zoo bragt ook in Julij 1576 onder hooger bestuur, eene bij den eersten oogopslag onbeduidende omstandigheid eenen verbazenden omkeer te weeg in den toestand des vaderlands.

De Landvoogd Requesens, die door zijne zachtheid het vaderland meer dan Alva door zijn bloeddorstig bestuur onder Spanje had terug gebragt, kwam op 5 Mei 1576 plotseling te overlijden. Zeeland en Holland vereenigd, waren onder den Prins van Oranje het laatste bolwerk der vrijheid. Door de inname van Zierikzee door Mondragon, dreigde ook deze band verscheurd te zullen worden. Daar slaan de Spaansche soldaten op Schouwen wegens onbetasde soldij aan het muiten, op zich zelf niets ongewoons. Zij kiezen zich eigen bevelhebbers, trekken naar Vlaanderen, en overvallen woordende en brandende de welvarende stad Aalst en hare omstreken. Men vreest hen reeds te Brussel te zien, en geeft de schuld aan den Raad van State, die bij ontstentenis van den landvoogd het bestuur voert. Deze verklaart de krijgslieden voor rebellen en werft troepen tegen hen, en de andere Spanjaarden voegen zich bij hunne krijgsmakkers.

De Prins van Oranje trekt van de omstandigheden partij om de verschillende gewesten, met ter zijde atelling van bijzondere gevoelens, te vereenigen tegen de Spaansche benden.

De afgevaardigden van Brabant en Henegouwen in Brussel nog door Requesens te zamen geroepen, noodigen nu weldra, daar de leden van den Raad van State waren gevangen genomen, de andere gewesten uit om door hunne afgevaardigden te beraadslagen over den toestand des lands¹⁾. Men trad in overleg met den Prins van Oranje. De plundering van Maastricht (20 Octob.), maar vooral de Spaansche furie te Antwerpen (4 Nov.) werkte krachtladig mede om (8 Nov.) de ver-

1) Blijkens de onuitgegeven notulen kwam die vergadering te zamen op 4 Augustus.

eeniging tot stand te brengen, bekend onder den naam van de *pacificatie van Gend*, waarvan de uitdrijving der Spaansche soldaten en de beschrijving der Algemeene Staten de hoofdbestanddeelen waren; terwijl de Roomsche godsdienst overal behalve in Holland en Zeeland, met ter zijde stelling der platen, behouden bleef.

Intusschen had Philips de landvoogdij opgedragen aan zijnen natuurlijken broeder, Don Juan van Oostenrijk, die juist op den dag van de plundering van Antwerpen te Luxemburg aangekomen, door velen, niet het minst door den Prins van Oranje, werd gewantrouwd ¹⁾.

Men begreep dat, bij den eenstemmigen weerzin door de plunderzucht van het krijgsvolk opgewekt, nu of nooit de tijd daar was om zich tegen over den vreemden landsheer in beter toestand te verplaatsen, en het was op aanraden van den Prins van Oranje dat men de aanneming en erkenning van den landvoogd van zijne ratificatie der Gendsche pacificatie afhankelijk stelde. De onderhandelingen werden geopend met de voordragt

1) Zie den hoogst belangrijken brief, door den Prins geschreven uit Middelburg, 30 November 1576, aan de Staten-Generaal, vergaderd te Brussel, in de *Analectes Beligiques &c.* par L. P. Gachard, Brux. 1830, p. 301, alwaar de prins onder anderen schrijft: .... Mais, voyant que, par vostre facilité et bonté accoustumée (trop préjudiciable en telles occurrences) vous commenez à prêter l'oreille aux belles paroles et propositions du dict don Joan, je ne vous veulx celer la crainte que j'ay que vous vous laissiez aller aux desseings des Espagnols, nos ennemis jurez, ne doutant que ceux qui ont toujours travaillé à empêcher ceste sinistre assemblée des estats généraux, feront tout ce qu'il sera en eux pour vous circonvenir et atteindre à leur but, comme j'en fais ces ambitieux et avaricieux ministres qui deslrent (comme dict est) un absolu et tyrannique gouvernement, pour ce faire riches et opprimer ceux à qui ils portent envye, appercevans vostre intention on s'en doutans, ont cherché tous moyens pour rabattre ce coup, nayans peu trouver meilleur expedient pour ce faire, que par la soudaine venue de don Joan d'Autriche".....

Deze geheele brief, die bescheiden kan worden de voorlooper van de beroemde Apologie van 1580 te zijn, is overwaardig gelezen te worden. Over de komst van Don Juan zie men ook de Brieven, medegedeeld in de *Collection de Documents inédits concernant l'histoire de la Belgique publiée* par Gachard, tom. I. p. 354 seq.

van de punten die aanleiding gaven tot het tractaat van Luxemburg ons, door Bor X. 205, bewaard. Don Juan achtte het noodig om door persoonlijk zamentreffen met de algemeene Staten en den Raad van State tot een vergelijk te komen, waarvoor de stad Namen door hem werd aangewezen. Vrees voor verraad deed echter vele edelen en de burgerij van Brussel, die nu heftig anti-spaanschgezind was, zich hier tegen verzetten. De afzending van eene deputatie uit de Staten, die in aat had om vier dagen en niet langer, te zamen met den Raad van State met Don Juan te handelen, was daarvan het gevolg. Ook deze zamenkomst die te Hoey plaats greep, had nog wel niet terstond den gewenschten uitslag; de nadere vereeniging echter die weinige dagen vroeger (9 Januarij 1577) op de grondslagen van de Gendsche pacificatie plaats greep, en die onder den naam van de *Unie van Brussel* bekend is, drong weldra den landvoogd om bij het *eeuwig edict*, (11 Februarij) aan de wenschen der verbondenen gehoor te geven ¹⁾. De instructie voor de afgevaardigden naar Hoey, die ik hiermede heb ingeleid, is wel is waar door Bondam, II. p. 64, uit het Zutphensche archief ons medegedeeld, maar naar eene gebrekkige vertaling en zonder het hier voorafgaande advies aan de Generale Staten.

Het verbaal van deze bezending, in een oud gelijktijdig handschrift dezer dagen mij mede ter hand gekomen, hoop ik later ter tafel te brengen.

Pour acheuer sans ulterieure dilation ce qu'on doit traicter avecq le Sr. Don Jehan, consistant principalement en deux pointz assç. en l'aggreation de la pacification et prompt renvoy des Espaignolz; conviendroit a correction que les estatx se esclairsissent et resolussent sur les pointz ensuyvans.

1) *Eeuwig edict ende gebodt opt accord gedaen tuschen Johan van Oostenrijk, in naem ende van wegen des Catholijczschen Conincs van Spaignen ter eenre, ende de generale staten van dese landen van herweris over ter andere zijden, om die troublen in deselve landen bij de vuytheemseke crijcheluyden gemaciteert neder te legghen ende te appryeeren. Gepubliceert 17 Februarij 1577. Antw. 1577. 4°. De confirmatie van den Koning verscheen te Brussel. 1577. Fransch en Holl.*

Premierement, pour ce qu'on a mis en auant a son Alteze, que si icelle ne pouuoit si promptement faire partir les dicts Espaignolz les feisse du moins retirer des fortz. Si sa d^e Alteze sy accommodoit, conuient aduiser ou quon les mestroit pendant qu'on traicte seur leur partement, tellement quilz fussent assurez de nestre ny oultraigez ny affamez.

Secondement, si son Alteze se resolut de faire promptement sortir les dicts Espaignolz, conuient scavoir si les estatz seront aussy prestz de faire reciproquement sortir les estraingiers estant en leur seruice, ou de leur coste comme ilz ont promiz par le traicte de Luxembourg.

Et pour ce quil y a dispute du d^t partement sil se fera par mer ou par terre, si on persistera que ce soit par terre non obstant tous bons moyens que son Alteze pourroit proposer pour lallee par mer, et en ce cas quel ordre on y donnera pour leur seure conduicte et passaige par terre.

Tiercement, puis quon entend que les d^s Espaignolz en partant entendent estre payez apres leur descompte faict et que les Allemans confederez avecq eulx demandent le mesme, conuient scaoir si les estatz pour se deliurer et descharger de ce mal et de la despense quilz seroient contrainctz de continuer a loccasion de la retardence de leur partement, ne voudroient entendre a faire offre du moins d'une partie du d^t paiement pour en ce assister a son Alteze qui peult estre n'aura bien le moyen. Et en cas que non pour ce que son Alteze se fonde comme il semble sur quelque offre par cy devant par les estatz faict aus d^ts soldatz pour les faire sortir, conuiendra du moins adniser quelque excuse fondee pour pouuoir donner raison en payement a sa dicte Alteze.

Quartement, au regard que sa d^e Alteze a este requise des estatz de faire deliurer les prisonniers reciproquement sans rancon; a quoy icelle sest monstre volontaire, ayant mande que liste ou memoriale fust faict a telle fin de tous les prisonniers; sera bien si la d^e liste a este dressee quelle soit envoyee a son Alteze et ordonner ce quon aura a traicter avecq icelle.

Finalement, pour ce que sa d^e Alteze se fonde tout sur la promesse des Estatz en droict de la conservation et seurte des deux pointz ass^r. de la religion catholique Romaine et de la dene auctorite et obeysance de sa Ma^{te}. est plus que necessaire destre bien informe, en quelle maniere les estatz entendent de ce asseuer sa d^e Alteze mesmes que en leur assemblee generale ne sera riens traicte en prejndice de ses deux pointz, tellement quelle en doibue ou puisse auoir raisonnable appaisement.

Et pour traicter sur tout ce que dessus et aultres choses que peult estre de ..... se pourroient offrir, seroit bien requis, si les estatz desirent acheuer la negociacion et conper toute dilacion, de conionctement avecq eulx du conseil destat depn^rter auleuns personnaiges de qualite, si comme le s^r. de Champaigny, le s^r. de Swevegem et le s^r. de Willerual et aultres des ecclesiastiques et de Pensionnaires que bon leur semblera pour traicter avecq son Alteze. Ausquelz ceulx du d^t. conseil employant avecq eulx les deputez de l'empereur Evesque de Liege et Duc de Cleues pourront servir pour mediateurs et assistens affin que bonne et briefve conolusion au contentement des estatz se prende.

Et sans ainsy proceder en donnant assurance a son Alteze des deux pointz susd pour auoir aussy contentement reciproque des denx pointz dicelle pretenduz faict grandement a craindre que la negociacion tombera en quelque renvoy et ainsy en dilacion tant odieuse et preindiciable aus d^s estatz.

Par quoy convient despescher incontinent ceulx du conseil destat et deliberer conjointement sur ceulx que les d^s estatz de leur part voudront depn^rter.

Instruction pour mess^{rs}. le prelat de St. Gislain esleu Evesque darras¹⁾ et messire Bucho Ayta archidiacone dYpre²⁾, mess^{rs}. Jchah de St. Omer, s^r. de Moerbergue³⁾, gou-

1) De Jonge, Unie van Brussel, p. 98. 2) Op. cit. p. 70. 3) Op. cit. p. 86.

verneur des ville et chasteau d'Ayre et Franchois de Hallowijn, sr. de Swevegem ¹⁾, Grand Bailly et cap^{mo}. des ville et chasteau d'Oudenaerde, Fredericq de Prenost ²⁾, baron de Reynax sr. de Champaign etc., Chlrs et Adolff de Meetkercke ³⁾, pensionnaire du franc Requiz, deputez et envoyez de la part des estatiz generaux pour avecq mess^{rs}. du Conseil destat se trouver vers monsr. Don Jehan daulrice en la ville de Huy et traicter resolument les poinetz esuiuans sans y employer plus de quatre jours de communication.

Premiers prieront mess^{rs}. du Conseil destat se vouloir employer vers son Alteze affin de donner a icelle plaine satisfaction et contentement sur le point encoires demeure ouuert, seavoir quil ny a rien au traicte de la pacification contre lobeissance deue de sa Ma^{te}.

Dont estant son Alteze satisfaicte requerront que icelle veuille faire effectuer le traicte faict a Luxembourg entre sa d^e Alteze et les depntez des estatiz et speciallement daggreer et approuuer la d^e pacification en tous ses poinetz et articles.

Or suyvant ce faire promptement et effectuellement sortir et marcher la gendarmerie espagnolle tant de cheval que du pied et aultres estrangiers leurs adlierens hors le Pays Bas par terre pour les grandes difficultez qui se representent par mer.

Et neantmoins pourront traicter de lordre plus necessaire pour faire la d^e retraicte par terre ensemble pour la securite et conduite diceulx.

Mais ou celn ne se pourroit si promptement effectuer au moins supplieront les faire sortir prestement sans dilay hors le chasteau et ville d'Anvers, Liere, Maastricht, Utrecht et aultres fortz, les consignans es mains des naturrelz de par decha par laduis de mess^{rs}. du Conseil destat et des d^e estatiz pour le service de sa Ma^{te}. faisant marcher les d^e espagnolz

1) Op. cit. p. 70. 2) Op. cit. p. 45. 3) Op. cit. p. 76.

vers le pays de Luxembourg et Bourgoingne comme lieux plus propices et assenrez, et aussy chemin quilz doivent tenir ou seront accommodez de vivres et autres necessitez pour leurs deniers.

Et pour leur assurance les estatz feront reculer les gens de guerre estrangers estans en ces meismes quartiers accompaignans iceulx espagnolz de lettres de saulff conduit in forma et de meismes addressantes fait au Duc de Lorraine que au gouverneur et estatz de Bourgoingne, les requerrant de leur donner libre passaige, sans leur faire aucun moleste, ce que pourra suffir pour leur assurance. Attendu mesmes que marchans en troupe ne doivent craindre que aucun les assaille.

Suppliant son Alteze vouloir prefiger brieff jour arreste en dedans le quel ilz ayent a partir enthierement hors les d^s Pays-Bas.

Offrant apres icelluy partement effectuel hors les Pays-Bas suyvant le traicte de Luxembourg, faire aussy partir hors les Pays-Bas tous les estrangers gens de guerre estans en service des estatz.

Et on se feroit mention que les d^s estatz deburoyent faire payement ans d^s espagnolz on a leurs adherent allemans on autres, declaireront nestre aucunement l'intention des estatz de riens du monde payer, en premier lieu parce que les d^s estatz ont paye tous les aydes de sa Ma^{te} accordez, et plus, tant pour entretenir les gens de guerre que autrement: Secondement que des d^s espagnolz ne sont au service des d^s estatz, et tiercement quilz ont este declarez rebelles, ayans desrobbe, compose et branschatte plusieurs villes et villaiges du pays en partie payez a Alost, saccaige les jadis opulentes villes d'Anvers et Maastricht.

De toutes lesquelles pilleries brantschatz, compositions et extorsions ont beaucoup plus tire d'argent que leurs gaiges ne portent. Si que tant en fault que les estatz jugent leur competer payement encoires de leur part, que au contraire la raison veult que son Alteze et sa Ma^{te}. facent faire non seulement restitution de ce que tant excessivement ont desrobbe, mais

aussy condigne punition des crimes et delictz en ces entrefaictes perpetrez et designez, joint que par les d^s saccagemens aus d^s estatz est oste le moyen de furnir aus d^s payemens.

Et quant a la pretendne promesse et payement icelle leur pourroit auoir este faicte devant les d^s saecagemens et brantschatz, et na oneques par enx este acceptee, quant elle leur a este offerte. Et oires quelle eust este acceptee, que non, serat este fourfaicte par les surdicts crimes enormes par eulx perpetrez et quilz ont este declarez rebelles a sa Ma^{te}.

Servants des raisons precedentes aussy contre les allemans pour auoir este complices et adherens des d^s espagnolz, et que plus est en plusieurs poinetz contreuenn a leur *bestellbrieff* et reigles on statutz du St. Empire si que se pourra faire apparroistre tant souffisamment que pour les faire declairer au ban de Lempire comme schelms et parjures.

Neantmoins la on les d^s s^{rs}. deputer trouveroyent estre impossible incliner son Alteze a faire sortir les d^s espagnolz et adherens sans quelque payement, offriront finalement a icelles par forme de don gratnit, liberalite et present la somme de eent mil escnz de quarante pat pieche, somme conforme au present faiet par iceulx estatz a la joyeuse entree en ces Pays-Bas de la royne despaigne, a payer incontinent que son Alteze sera receue au gouvernement des Pays-Bas. Si avant neantmoins que son Alteze les face sortir en dedans vingt jours de laecordement.

Quant aux prisonniers quiceulx puissent estre delivrez dung costee et daultre sans payer rancbon comme ..... en faict reciproque. Et signament que le conte de Bueren jouysse du benefice de la pacification, le faisant retourner par decha librement pour jouyr de ses places et biens.

An cas que son Alteze requist plus ample satisfaction pour le maintiennement de la religion catholyque Romaine et obeissance duee a sa Ma^{te}. pour ladvenir pourront presenter les assurances quon pourroit humainement donner a tel faiet.

Finalement sy apres auoir faiet tous debuoirs possibles et

apres avoir employe l'intervention de mess^{rs}. du Conseil destat, monsr. le R^{me}. et Ill^{me}. Evesque et prinche de Liege et mess^{rs}. ambassadeurs de Lempereur et ducq de Juilliera aux fins que dessus son Alteze ne y vouloir incliner, iceulx deputez apres l'auoir requiz et somme de satisfaire, de leur part protesteront comme devant Dieu et les hommes que a eulx na tenu, et quilz se tiennent bien dechargez de tout ce que se pourroit ensuyuir du deseruice a Dieu, sa Ma^{te} et detrimet du paya, faict a Bruxelles a lassemblee generale des d^s estatz le xvij de Januyr 1577.

Bijdrage tot de kennis der rechtsgebruiken in de middeleeuwen.
Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

De Heer de Geer deelt het volgende stuk mede, niet onbelangrijk voor de kennis der rechtsgebruiken. Zonder tijdsbepaling wijst het schrift naar het begin der 15^e eeuw; jammer echter is het, dat het aan het einde meerdere gapingen heeft, waar het papier geheel verteerd is.

Quam in eene schouwen royen enen verloren vvaegijchghen Maesdijck, daer die richter van mijna genedigen heren wegen van Ghelre etc. die schouwe mit recht gebannen had, her Jan Spijsen, pryester als een dienre 's greuen van Megen mit meer gueden mannen, ende heeft getoent opten voors. Maesdijck een vytschrift van enen bryeff ende dede dieselue vytschrift den geswoeren clerek opten voirgenoomden dijk daer lesen. Ende doen die vytschrift gelesen was, doe hegheerde die seneuen vynder die hoer eede gedaen hadden, een vytschrift daer aff te behalden; doen en wilde her Jan Spijsen voirgenoeemt gheen vytschrift hem daer aff geuen, doen die seneuen vynders dese vytschrift nyet gekrigen en kosten doe (beghe)erden sij aen den rychter dat hij hem die vytschrift doen besetten wilde, want hij een dienre were mijns genedigen heren voirgenoeemt, ende sij hem mitder cedulen beraden moesten ende doen enen yegeliken, dat sij hem van rechtswegen sculdich weren to doen. Doen besette die richter die voirgenoeemde vytschrift voir dusent schilde tot behoef der

vii vjnders voirgenoemt. Doe nam Floris vander Dussen die vytschrift her Jan Spijsen vyt der hant, doe die rychter also beset had voir die voirgenoemde dusent schildde, ende nam sijn sweort in sijn hant ende steket voir hem ende segede, bij hedde die vytschrift ende die cedel daer bracht, bij wolde se weder thyns vueren, ontbreke yemant yet, dat die aentasten, ende vuerden die cedel also ..... die daer mit den recht beset was als voirs. is.

Item voert so sijn die ondersaten van ..... besorgt om des rechts wil, dat sij opten waedycbgen Maesdijck gedaen hebben, woe wael sij nyet gedaen en hebben anders dan sij (van re)chts wegen nae hoerre alder gewoenten ende beerc(ommen gewoon) waren te doen, gelijc als men dat inder wachtheyt bevynden sal ..... dat dykrecht bouen en beneden desgelicx also hanteer .....

Bezoek van de Koningin van Engeland te Wijk bij Duurstede in 1642. Medegedeeld door Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wyck te Wijk bij Duurstede. Toen Henrietta Maria van Bourbon (dochter van Hendrik IV), gemalin van Karel I, Koning van Engeland, hare dochter Maria, nadat deze op den 12^{en} Mei 1641 te Londen met Prins Willem II in het huwelijk verbonden was geworden, berwaarts overbragt, bezocht zij met de jeugdige echtelingen ook Wijk bij Duurstede. In de notulen van den magistraat dier stad vindt men daaromtrent het volgende aangeteckend :

22 May 1642. De secretaris gecommitt. om op morgen te gaen naar Utrecht om met de beeren gecommitt. te sprecken over de resuntie bij de regierders deser stede gedaen, over 't inhalen van de Coninginne van Engelandt en de logementen voor ....., mitsg^e. versoecken cruyt ende piecken.

23 May 1642. Bij de secretaris rapport gedaen van sijn gebesoigneerde en wedervaren van Ed. Mog. heeren Staten tUtrecht, en volgens d'ordre van hare Ed. Mog., op morgen wederom derwaerts te gaen, omme finale resolutie mede te

brengen, mitsgaders eenige poineten tot het traetement van hare Maj^t. de Coninginne van Engelandt nodig en bij de regierders deser stede bij advies gestelt haer Ed. Mog. te communiceren.

24 May 1642. Rapport gedaen bij de secretaris en de memorie van haer Ed. Mog. geopent, medebrenkende voor de stadt tot losbranden van canon ende musquetten drie hondert ponden bospulver.

Memorie.

Ende sijn op donredagh de xxvi May 1642, des morgens tijdeliek binnen Wijk gecomen de gecommitt. van de Ed. Mog. heeren Staten dczer provincie, met name de heeren Jacob van Asch van Wyck en Aerndt van Suylenborgh wege de heeren geellegeerden, Jor. Philibert van Tuyll van Serooskercken, heere tot Wulven en Jo^r. Ren^r. van Tuyll van Serooskercken, heere tot Stavenisse, Ryenhuyzen enz., Ridderschappen en Jo^r. Fredrick Ruysch, eerste regerende Borgem^r. der stadt Utrecht en Dirck van Velthuysen, oud Burgem^r. aldacr, wegens stadt en steden met den heere Anthoni van Hilten secretaris van Staten, en welcke haer op weg hebben begeven en aldaer hare Maj^t. gewellecomt, latende de heeren van de Magistraet deser stede Wijk binnen opt pleyn van easteel, die aldaer het hare mede hebben gedaen, en is hare Maj^t. aldaer van de carosse getreden, en geleyt door den Prins Mouris van Bohemen naer boven, bij haer hebbende hare dochter de gemalinne van sijn jonge Hooch^t. de Prince van Oraengien, die datelick met Graef Wilhem van Vriesland en andere grooten daerop volgden, sijnde de eedtplaets van hare Maj^t. geordineert op de groote saell van 't casteel, alwaer hare Maj^t. des middachs mael hiel, sittende int midden van de taeffel, sijn jonge Hooch^t. met de Princesse aen 't een einde en de Prince Mauris en Robbert van Bohemen aen 't andere einde, en voorts verscheyde taeffels van grooten 't ganse casteel door, wel getraeteert door d'ordre van den heere Balthasar de Leeuw, ontfangen der Ed. Mog. heeren Staten deser provincie, als hoofm^r. van hare Ed. Mog., en is hare

Maj^t. nae dat alles met goede ordre was toegegaen, des naemiddaghs omtrent vier uren afgetrocken, nemende haren wech de Vrouwepoort in en soo over de merckt, alwaer beyde comp^s. van de schutterye opt vereischt in de wapenen sijnde, hare Maj^t. waren verwachtende, en nae het voorbijtrecken eenige solvers hebben afgeschoten, gaende hare Maj^t. geaccomp^t. met de bovenst. heeren gecommitt. naer Utrecht, sijnde bare Maj^t. nae dat alle de clocken drie of vier nren waren geluyt, 't canon verscheyde malen losgebrandt, Godes geleyde toegewenscht.

5 Vergadering. 1 Maart 1856.

Bibliotheek. — Ring van J. van Oldenbarnevelt. — Charter van Paus Paschalis II. — Necrologium van het voormalig Karthuisklooster buiten Utrecht. — Diploma's van adeldom van de kleinzonen van Prins Maurits en van Otto Schwartz. — Stukken betreffende de oprigting van het koninkrijk Holland. — Merkwaardige beslissing.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. I. D. Nepveu, te Utrecht:

Utrechtsche Volks-almanak voor het schrikkeljaar 1856. Utrecht.

Hilversumsche Oudheden. Eene Bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis der vroegste Europesche volken. Door Dr. L. J. F. Janssen. Met X platen. Arnhem, 1856.

Van Jhr. C. A. Rethaan Macaré en Mr. J. I. D. Nepveu:

Archief. Vroegerè en latere mededeelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, nitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. I. Middelburg, 1856.

Van den Heer F. Muller, te Amsterdam:

Bibliotheek van pamsfletten, traktaten, plakaten en andere stukken over de Nederlandsche Geschiedenis; en van in Nederland gedrukte stukken over gebeurtenissen in en buiten Europa, voornamelijk in Engeland, Azie en Amerika. Beschreven, naar tijdsorde gerangschikt, en met alphabetische registers voorzien. Eerste

Afdeeling. Beschrijving der verzameling van Frederik Muller te Amsterdam, van het begin der 16de tot het midden der 18de eeuw. Eerste stuk. Amsterdam, 1856. kl. 4°.

Van Jhr. H. Baerdt van Sminia, te Bergum:

Jan Helles Dekema de laatste Potestaat van Friesland, door Jr. H. B. van Sminia. Workum. (Overgedrukt uit *De vrije Fries*, nieuwe Reeks, deel I.)

Rienck Bockema, Hoveling te Sneek en te Oosterend. Door Jhr. H. Baerdt van Sminia. (Overgedrukt uit den *Frieschen Volksalmanak*.)

In ruiling ontvangen:

Van die Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz:

Neues Lausitzisches Magazin. Im Auftrage der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften besorgt durch deren Secrelair C. G. Th. Neumann. 82er Band. Görlitz, 1855.

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en Geschriften van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage, onder de zinspreuk: Onderzoek leidt tot waarheid. Tweede jaargang. 4° Afl. Zalt-Bommel, 1855.

Van de Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen:

Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique. Tome XIe et XIIe. Anvers, 1854 et 1855.

Statuts de l'Ordre Chapitral d'ancienne Noblesse des Quatre Empereurs d'Allemagne. Langue Germanique ou primitive. Anvers, 1838.

Extrait du Nobiliaire de Belgique, concernant la famille de Kerckhove-Varent et contenant la biographie du Vicomte Joseph-Romain-Louis de Kerckhove-Varent; par N. J. van der Heyden. Anvers, 1853.

Ring van J. van Oldenbarnevelt. De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont aan de leden den gouden ring, dien Johan van Oldenbarnevelt op het schavot aan zijnen knecht Jan Franken geschonken heeft, benevens eene notariële akte van den jare 1722, om de echtheid van dit gedenkstuk te staven, het-

welk tegenwoordig in eigendom toebehoort aan de Heeren Smit te Rotterdam.

Charter van Paus Paschalis II. De Heer Vermeulen brengt ter tafel de kopij van een charter van 1 Maart 1104, waarbij Paus Paschalis II het klooster van Bursfeld bevestigt in het bezit van alle giften, die hetzelfde verkregen heeft, en deelt daarbij mede, dat het oorspronkelijke stuk gewikkeld is geweest in een zijden doek, waarop de beeldtenis van den Zaligmaker en eenige zinnebeelden uit de geschiedenis van het lijden waren afgemaald.

Necrologium van het voormalig Karthuizerklooster buiten Utrecht. De Heer Grothe brengt ter tafel een necrologium of kalendarium uit de 15^e eeuw, in 8°, gedeeltelijk op papier, gedeeltelijk op perkament geschreven, van het Karthuizerklooster buiten Utrecht, genaamd Bloemendaal, veel vollediger dan het door Matthaeus, *Fundationes eccl.* p. 614 uitgegevene. Het bevat vele bijzonderheden, vooral omtrent begiftigers van het gesticht, die daar worden gemist. Aan dit HS. ontbreken echter de eerste bladzijde der maand Januarij en de laatste van de maand Junij. Naar aanleiding hiervan deelt de heer Vermeulen mede, hoe een zeer schoon en goed bewaard kalendarium van dit klooster, in folio, zich bevindt op het provinciaal archief van Utrecht.

Diploma's van adeldom van de kleinzonen van Prins Maurits en van Otto Schwartz. Door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wyck wordt namens Jhr. R. A. J. Baron van Ittersum, te Brammen, ter tafel gebracht: 1°. het oorspronkelijk diploma van 26 April 1679, waarbij de Duitse Keizer Leopold I de drie zonen van Lodewijk van Nassau en Elisabeth van Hornes (kleinzonen van Prins Maurits), t. w. Maurits, Heer van de Lek en Beverweerd, Willem, Heer van Odijk en Hendrik, Heer van Ouwerkerk, als Graven van Nassau erkent en hun voor-

vaderlijk wapen vermeerderd met een surtout van zilver beladen met een leeuw van sabel;

2°. Een diploma van denzelfden Keizer van 2 Sept. 1685, waarbij sekere Otto Schwartz in den adelstand verheven wordt. Op voorstel van den Heer van Asch van Wyck wordt dit stuk in handen gesteld der Commissie voor de Nederl. geslacht- en wapenkunde, ten einde ingevolge het door den Heer van Ittersum te kennen gegeven verlangen, de vraag te onderzoeken, op welken titel de afstammelingen van Otto Schwartz volgens dat diploma hier te lande aanspraak zouden kunnen maken.

Stukken betreffende de oprigting van het koninkrijk Holland. Jhr. Mr. B. J. L. de Geer spreekt over de oprigting van het koninkrijk Holland, nu 50 jaren geleden, naar aanleiding ener zeer belangrijke verzameling van stukken, welke hem door den Heer Dr. N. P. Visscher ter hand gesteld zijn en bijeengebragt werden door wijlen den Heer H. J. van Hengst, lid van de Vergadering van H. Ho. Mog. vertegenwoordigende het Bataafsch Gemeenebest. De Heer de Geer stelt zich voor van deze verzameling gebruik te maken bij de uitgave van het »Buitengewoon secreet verbaal van het verhandelde bij den Staatsraad der Bataafsche Republiek, in en ter gelegenheid van de gehoudene besognes over het gedane voorstel tot verandering in de regeringsvorm dezer Republiek door Z. M. den Keizer der Franschen en Koning van Italien.” (Zie *Kronijk* 1835, bl. 190).

Merkwaardige beslissing. Medegedeeld door Mr. H. Hooft Graafland.

Alsoo Adam Aertsz chirurgijn, gevangen op sekere sijn requeste overgegeven omme gratie te genieten, agtervolgende die plaacnieten vander k. Majt. verkregen heeft van onse G. V. sekere besloetene brieven omme ontfangen te werden in submissie van sekere saken him over geseyt, ende onder anderen van dat hij sausijskens gegeten heeft op eenen saterdach tus-

schen Keramisse ende Lichtmisse ende van speck gegeten te hebben op een Pynxteravont, van welke hij him gesubmitteert heeft aen den voorsz. hove, ende heeft hetselve hof him in submissie ontfangen, ende daer over geroepen die vande Rekeninge heeft den selven Adam reguurd nemende op sijn lange gevangnisse, ter cause van desen affgeseyt ende gecondemneert te betalen die somme van veertien Carolus guldens in handen vanden Rentm^r. vanden exploitien van desen Hove ten profijte vander k. Majt., ende de voorsz. somme betaelt hebbende, mitsgaders den cipier, ontslaet him tselve Hof vander gevangnisse. Gedacn in den Hage bij de heeren Floris van Wijngaerden, ridder, heere van IJsselmonde, heer Jan van Duvenvoirde, ridder, heere tot Warmont, m^r. Abel van Colster, m^r. Francois Coebel, m^r. Huzé van Assendelft, deeken, m^r. Willem Pijnsen, m^r. Gelijn Zegers ende m^r. Arent Sandelin, Raetsluyden van Holland den xxvj Febr. a^o xv^oxxix stilo enr.

6 Vergadering. 15 Maart 1856.

Nieuwe leden. — Bibliotheek. — 5 Karels van Mander. — Instructie voor de afgezanten der vijf kapittelen te Utrecht naar Margaretha van Parma in 1561.

Nieuwe leden. De Voorzitter deelt mede, dat tot gewone leden des Genootschaps benoemd zijn de Heeren Jhr. Mr. M. C. Baron van Alderwerelt Houtnyn, te Arnhem; Jhr. H. van den Bosch, aan de Bilt; G. H. M. Delprat, te Rotterdam; Mr. C. Fock, te Wijk bij Duurstede; Dr. J. Hoffman, te Leyden, Mr. W. Baron van Lynden, te Nijmegen; C. V. E. van der Bilt la Motte, te Oosterwijk; Mr. N. F. van Nooten, te Utrecht; Jhr. Mr. W. van de Poll, te Tiel; Mr. W. Sievertsz. van Reeseema, te Rotterdam; Dr. J. A. C. Rovers, te Utrecht; Mr. H. Royaards, te Utrecht; Mr. J. Schröder, te 's Gravenhage; Jhr. H. Baerdt van Sminia, te Bergum en Dr. T. Verwayen, te Maastricht.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen :

Van den Heer C. P. Serrure te Gent :

Messenger des Sciences historiques, des arts et de la bibliographie de Belgique. Année 1855. 4e Livr. Gand.

5 *Karels van Mander.* Medegedeeld door Dr. G. J. Brnman Becker, te Koppenhagen.

De volgende mededeeling betreffende het beroemde geslacht der Van Mander's, hetwelk achtereenvolgens 5 leden heeft opgeleverd, die *Karel* genoemd waren, bevat eenige bijzonderheden uit de koninklijke archieven te Koppenhagen opgespoord, en kan tot aanvulling strekken van hetgeen Houbraken I. 251, Immerzeel en meer anderen over de Van Mander's hebben te boek gesteld ¹⁾.

De *eerste Karel van Mander*, geboren te Meulenbeeke in Vlaanderen en in 1606 overleden, bekend schilder en schrijver van *Het leven der doorluchtige Nederlandsche en Hoogduitsche schilders*, liet een zoon na insgelijks Karel genoemd, die te Delft woonde en schilder en tapijtfabrikant was. Koning Christiaan IV, die den oorlog met Zweden geëindigd had (1613) en het heerlijke kasteel Frederiksburg, op 4 mijlen van Koppenhagen gelegen, dat zijn vader Frederik II begonnen had te bouwen en nog tegenwoordig tot verblijf des konings verstrekt, wilde doen vergrooten, liet den Hollandschen tapijtwerker Frana Spiering van Delft ontbieden, met tapijten, die de koning tot versiering der groote zaal (lang 15½, breed 42 voeten) wilde gebruiken. Het schijnt dat de koning niet tevreden was over den fabrikant of over zijn werk, en reeds den 13^{en} September 1614 ontving Spiering zijn reispas om weder naar Holland te vertrekken. Toen deed de koning in 1616 Karel van Mander ontbieden, die de 26 stuks tapijten tot versiering van bovengenoemde zaal benoodigd, zou vervaardigen. Deze tapijten, die nog aanwezig zijn, waren zoodanig ingerigt dat zij bij plegtige

1) Zie ook *Berigten van het Historisch Genzelschap te Utrecht*, 1e deel, 1e stuk, bl. 160.

gelegenheden konden opgehangen en ook weder afgenomen worden; voor dagelijksch gebruik was de zaal met verguld lederen behangsel voorzien. Volgens een contract, gedagteekend Skanderburg October 1616, zou Van Mander onderhoud en transportkosten genieten en van den 20^{en} October tot zijn vertek een kroon per dag. Hij moest naar de verschillende plaatsen gebragt worden, waar in den laatsten oorlog met Zweden iets belangrijks voorgevallen was, teekeningen van die omstreken vervaardigen en vervolgens de patronen voor de tapijten zamenstellen, voorstellende de onderscheidene gevechten, waarvan men hem de beschrijving zonde geven. De tapijten moesten zijn als de beste van Spiering; hij moest 10 stuks in anderhalf jaar gereed hebben en zou 17 rijksdaalders per el bekomen. Van Mander zou 5000 rijksdaalders voornit ontvangen en Johan de Willem, burger en koopman te Koppenhagen, (waarschijnlijk van Hollandsche afkomst) zou voor Van Mander borg blijven. In een ander contract, gedagteekend Flensburg 9 December 1616, is omschreven wat die tapijten zouden moeten voorstellen, te weten: 2 stukken: de krooning des konings; 2 dito: de afbeelding der stad Calmar in Zweden; 2 dito: de afbeelding van Witsoë (eene plaats in Zweden); 2 dito: de afbeelding van de stad en vesting Elfsburg; 3 dito: de afbeelding van het eiland Oland; 1 dito: de afbeelding van de stad Travemunde; 1 dito: de afbeelding van Justburg; 1 dito: de afbeelding van een gevecht bij Calmar. Johan de Willem zou tot borg verstrekken voor de 5000 kroonen, betaalbaar aan Van Mander, terwijl Van Mander wederkeerig zekerheid zou stellen en een koopman te Amsterdam, als borg zou aanwijzen. In de maand Mei 1617 moest Van Mander de patronen voor de tapijten vertoonen en de beide volgende jaren de tapijten afwerken. Daarna zou hij weder andere maken, voorstellende: 1°. Een zeeslag bij Wexholm in Zweden. 2°. Koning Karel van Zweden zijn legerkamp verlatende. 3°. Een zeeslag, waarbij het admiraalschip in den grond werd geboord en de overigen de vlugt namen. 4°. Een aanval van den koning van Zweden op

het Deensche legerkamp voor Calmar. Den 19^{en} October 1619 schreef Christiaan IV aan Van Mander, om op het kasteel Kolding te komen en de tapijten mede te brengen, die gereed waren. De koning was over zijn werk tevreden en deed den borgtogt van Johan de Willem vernietigen. Den 31^{en} December 1620 (1619?) zond hij Karel van Mander eene verklaring, dat de 26 stuks tapijten tot eigen gebruik des konings vervaardigd waren ¹⁾. De koning noemde hem bij die gelegenheid *den Eeraemen onser lieben besonder Carl ver Mander en Delft woonhaft.*"

Een ander document of lijst der gemelde tapijten, vermeldt dat zij het volgende afbeelden: 1^e. De krooning des konings, 29 Augustus 1596 (die in de Lievevrouwe kerk te Koppenhagen plaats had). 2^e. De inkomst des konings door een eereboog. 3^e. De inneming van Calmar, 3 Mei 1611. 4^e. De overwinning op de Zweden, 17 Julij 1611. 5^e. De vlugt der Zweden bij Risbye, 20 Julij 1611. 6^e. De overwinning bij het fort van Risbye, 30 Julij 1611. 7^e. De inneming van Calmar, 3 Augustus 1611. 8^e. Den zeeslag van 1 September 1611. 9^e. De landing op Westgothland. 10^e. De overwinning van Witsoë, 11 Februarij 1612. 11^e. De belegering van Elfburg, 5 Mei 1612. 12^e. De inneming van Elfburg, 24 Mei 1612. 13^e. Den val van het Deensche gouvernement op het eiland Oland, 31 Mei 1612. 14^e. De overwinning te Borkholm, 1 Junij 1612. 15^e. De inneming van Guldburg, 11 Junij 1612. 16^e. De inneming van Borkholm, 11 Junij 1612. 17^e. De vlugt der vijandelijke vloot, 1 September 1612. 18^e. De

1) Die verklaring was noodig om te voldoen aan het besluit der Staten-Generaal dd. 31 Aug. 1619, luidende aldus: "Is Carel Vermauder (sic) geaccordeert paspoort, omme vuyt de Vereenichde Nederlanden nae Denemarken te mogen transporteren, achttien stucken tapisserien, by hem opgemaeckt door laat ende ten behouve van den coninck van Denemarcken, gepackt in drye cassen, vry van convoy ende licent, onder sufficient cautie, dat hy binnen den tyt van vier maanden sall overbrengen, attestatie by zyne Majesteyt geteckent, dat hy de voora. achttien stucken tapisserien tot zynen dienst ende gebruyck heeft ontfangen." *Dodt, Archief, VII. deel, bl. 83.*

Redactie.

overwinning bij Travemunde, 6 October 1612. 2 Stukken vertoonende drinkende en spelende lieden. 2 Stukken ieder voorstellende een soldaat op wacht, met de spreuk des konings: *Regnum firmat pietas*, en deze woorden: *Karel van der Mander fecit* 1620. De eigenhandige dagboeken van den koning wijzen de aan Van Mander betaalde kosten en de met hem gesloten contracten aan; den 19ten December 1620 heeft de koning o. a. in zijn dagboek geschreven: »Heden heb ik aan Karel van Mander 6005½ kroon gegeven, zijnde het restant voor de tapijten in de zaal te Frederiksborg; evenwel ontbreken nog eenige kleine stukken, die betaald zullen worden, wanneer zij geleverd zijn.»

Van Mander (II) stierf in 1623 en in hetzelfde jaar ging zijne huisvrouw Cornelia Roswijke met haar broeder en haar geheel gezin naar Denemarken. De reden hiervan was, dat een Hollandsch edelman, N. Snoeckart, beslag had gelegd op eene som van 8145 gulden, die de koning nog aan Van Mander betalen moest. Dit beslag werd eerst in 1628 opgeheven. Met de huisvrouw van Van Mander vertrok ook een zoon *Karel*, zijnde de *derde Van Mander*; deze werd welwillend bij den koning ontvangen en werd een beroemd schilder in Denemarken. Hij vervaardigde de groote schilderij, voorstellende onzen grooten Christiaan IV, een meesterstuk, dat in het vertrek des konings op het kasteel Christiaansburg te Koppenhagen berust. In de groote galerij van schilderijen aldaar vindt men van hem: 1°. Een kluienaar geknield voor het ligchaam van den Deenschen vorst Suend, die in de kruistogten sneuvelde (98 à 90 duim). 2°. Een Tartaarsch gezant met zijn gevolg, die zich in 1655 te Koppenhagen bevond en het hoofd van een zijner bedienden liet afslaan. Van Mander heeft dit tafereel geschilderd 106½ à 82 duim. 3°. Den apostel Petrus in overpeinzing (64 à 48 duim). 4° et 5°. Het gezigt en het gehoor, afgebeeld door een grijsaard met een bril en eene oude vrouw met een hoorn (22 à 17 duim). 6°. Een dwerg (62 à 39 duim). In de galerij van den graaf Moltke te Koppenhagen heeft men van Van Mander

den hoogepriester Aäron (51½ à 48 duim) en een drinkenden man (19 à 18 duim). In het kasteel Friederiksburg bevindt zich een belangrijke galerij, te weten de beroemde mannen onder iederen koning uit den tak van Oldenburg. Daar is eene geheele kamer gevuld met werken van Van Mander (III), als leden der koninklijke familie, veldheeren, admiraals, waaronder de beroemde Gùldenlôwe, gezanten, waaronder de Spaansche graaf Rebolledo, die de *Selvas danicas* en andere werken geschreven heeft. In 1638 kwam hier Abraham Wuchter, een Hollandsch schilder; hij huwde eene zuster van Van Mander en leefde nog in 1675 te Soroë. Toen de Deensche admiraal Cort Adeler (Court Adelaer) in 1662 uit Venetie terugkwam, bragt hij de zegeteekenen mee, die hij op de Turken veroverd had; deze zegeteekenen werden in een museum gerangschikt, en daar boven plaatste men een opschrift in Hollandse verzen, die men aan Van Mander toeschrijft. Hij heeft ook eene brochure geschreven, in de koninklijke bibliotheek voorhanden en getiteld: *Lauwerkrants voor alle liefhebbers des sunyftabacks*, Copenhagen, 1665, in 4°, herdrukt in 1668 met eenige andere gedichten. Van Mander bezat hier een huis in de Ostergade (Oosterstraat) en had er een rariteitenkabinet. Hij stierf in 1672 en werd in de St. Pieterskerk begraven.

Den 15^{en} Julij van dat jaar, zijnde op een Maandag, werd er eene verkooping ten zijnen huize gehouden. Op de koninklijke bibliotheek is de *Catalogus* dier verkooping nog voorhandsen, waarin gewag gemaakt wordt van zijne boeken, teekenboeken, gravuren, koperen platen, houtsneden, wapenen en geweren, uurwerken, schilderijen en van zijn geheel kabinet van rariteiten.

Bij die gelegenheid werden voor de koninklijke bibliotheek aangekocht: 10 boeken in folio, 3 boeken met platen, 10 boeken in 4°, 7 in 8° en een in 12°. Men heeft twee lange in het Fransch geschreven brieven van den graaf Corfits Ulfeld aan Karel van Mander (III), gedagteekend 10 April 1662 en 23

Mei 1663. Karel van Mander vorderde van hem 846 kroonen, voor schilderwerk.

Hij liet een zoon na, Karel, den *vierden* van dien naam. Deze was een zeer bekwaam instrumentmaker; in de verzamelingen vindt men nog compassen, cirkels en andere instrumenten van hem, met zijn naam er op. Op het museum bevinden zich twee voorwerpen, gesneden in buxushout die door hem met veel kunst en bekwaamheid vervaardigd zijn. Hij had wederom een zoon Karel, dus den *vijsden Van Mander*, die onder koning Christiaan V kapitein was. Deze Karel van Mander (V) was een goed graveur en heeft in 1689 het portret van den Franschen dichter Boileau Despréaux geschilderd, hetwelk door Haas, graveur te Koppeohagen, gegraveerd is geworden. Zoo dit portret oorspronkelijk is, moet Van Mander (V) ook Frankrijk bezocht hebben, want Boileau is nimmer in Denemarken geweest.

Instructie voor de afgezanten der vijf kapittelen te Utrecht naar Margaretha van Parma in 1561. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

De oprigting der nieuwe bisdommen in de Nederlanden door Paulus IV in 1559 en vooral de aanwijzing der inkomsten der nieuwe zetels uit de bezittingen der kapittelen en abdijen, en de vermindering der voorregten van de hooge geestelijken, gaven tot velerlei tegenstand aanleiding. Onder anderen zonden de vijf kapittelen van Utrecht eene bezending naar Margaretha van Parma in 1561 om haar te verzoeken daarin eenige wijziging te verwerven. (Vgl. van Heussen, *Batavia sacra*, II. p. 10; *Histor. Episcop.* I. p. 39; Hoynek van Papendrecht, *Hist. eccl. Ultraj.* p. 4). Wij geven hier de instructie aan de leden dier bezending gegeven, waaruit de bezwaren genoeg blijken.

Instructio pro deputatis quinque Ecclesiarum, Prelatorum et Archidiaconorum Trajectensium ad Illustrissimam ducissam Parmensem et Gubernatricem, etc.

Inprimis quod quinque Ecclesiae se, suas personas bonaque

omnia commendant quantum possint humillime et officiosissime Excellentiae Illustrissimae dominae ducissae Parmensis et Gubernatricis etc.

Quod incredibili laetitia affecerunt Ecclesias literae Regiae Majestatis ad ipsas datae de nominatione novi Presulis ad regimen sanarum Ecclesiarum Trajectensium.

At postquam ex copia literarum divisionis episcopatum intellexerunt erectionem huius novi Archiepiscopatus cum diminutione suae et snorm Archidiaconorum omnium jurisdictionis esse conceptam;

Ita ut in tam insigni univrsali Ecclesia Trajectensi tantum relinqui viderentur inanes tituli archidiaconorum sine jurisdictione, sine decimis etc. quibus omniibus videntur in vim huius erectionis privati;

Et quod novi quoque iati episcopatus erigi ex jurisdictionibus, bonis, fundis, decimis, censibus et redditibus quinque Ecclesiarum Trajectensium necnon iuribus archidiaconorum,

Certe non possunt non dolere quinque Ecclesiae praedictae quod jurisdictiones, decimae, fundi, redditus, census et bona sua (quae ante translationem temporalitatis sub suis Episcopis sexcentis, septingentis, octingentis, mille et amplius annis, et post translationem sub foelicis recordationis Carolo quinto imperatore viginti sex plus minus annis, ac sub Regia Majestate Philippo Caroli filio sex annis continuo possederunt);

Quod illa inquam bona hactenus per Ecclesias laudabiliter conservata, et nonnulla magnis etiam impensis suis redempta nunc ad alienas et externos novos Episcopos transferrentur,

Et sub praetextu decorationis harum Ecclesiarum Trajectensium nomine Archiepiscopatus, amitterent potiore partem suorum omnium bonorum et jurisdictionum,

Ita ut nunc Ecclesiae suffraganeae quas Regia Majestas erigere instituit, longe essent opulentiores quam Ecclesiae Trajectenses nomine tenus duntaxat decoratae titulo archiepiscopali.

Haec autem, absit verbo invidia, et ut cum venia dicatur, fuerunt per nonnullos persuasa summo Pontifici ex minus vera

relatione, quem ad modum, si opus esset, luce clarius constaret.

Primo adferuntur aliquot rationes in literis divisionis quae videntur summum Pontificem movisse ad erectionem istorum novorum episcoporum, inter quas inter ceteras una asseritur vid: quod Coloniae sit tam diversus sermo ab eorum sermone qui sunt diocesani Trajectenses, ut Colonienses diocesanos non intelligant neque ab his intelligantur.

Quod quam sit a veritate alienum noverunt illi qui quotidie ex istis regionibus ad civitatem Coloniensem proficiscuntur, cum sit plus quam notorium Trajectenses tam facile a Coloniensibus intelligi quam a Brabantinis, Hollandis aut Zelandis.

Adfertur et alia ratio, quod tantae sint haereses in locis vicinis ut metuendum sit ne incolae et subditi Regiae Majestatis ea peste inficiantur.

Profecto Ecclesiae Trajectenses inficias ire non possunt quin in locis illis plurimae vigeant haereses, quemadmodum et in Hollandia pro dolor et aliis locis huius inferioris Germaniae.

Tamen loca illa omnia non tam sunt infecta quin inter civitatem Trajectensem et Coloniensem, quae viginti duobus distant miliaribus inter sese distant, praeter multos pagos sint quatuor celebra oppida ac Canonicorum collegia, nempe Aernhemum, Embrica, civitas Xanthensis et Nnoensis, in quibus antiqua catholica et pristina religio adhuc viget.

Facile quoque refelli potest quod asseratur Coloniensi Archiepiscopo nihil magis curae esse Ecclesiam Trajectensem quam si inter suos suffraganeos eam non haberet.

Cum abhinc paucis adhuc annis diversis vicibus, cum celebraretur Synodus Provincialis, et ageretur de correctione morum et restauratione religionis, Ecclesiae Trajectenses aut ipsarum deputati una cum Episcopo suo sint per Archiepiscopum Coloniensem ibidem vocati.

Cui etiam synodo nominatim interfuerunt venerabiles et eximii domini Jacobus Wten Engh decanus sancti Petri tanquam vicarius pro tempore Reverendissimi Episcopi Trajectensis et

Stephanus de Ruxeler u. j. doctor, canonicus sancti Joannis Trajectensis ex parte dictarum ecclesiarum.

Ita ut ex praemissis liquido constat Archiepiscopum Coloniensem debita cura et paterna sollicitudine suam ecclesiam Trajectensem etiam persecutum.

Et quumvis possent etiam alia multa allegari ex quibus facile posset deprehendi has literas divisionis (ut cum venia dicatur) non omnino carere surreptionis et obreptionis vitio,

Sed Ecclesiae praedictae non sunt ejus intentionis ut velint impugnare praedictas literas;

Sed humiliter duntaxat supplicare ut si Regia Majestas plane constituit erigere hos novos episcopatus, id saltem fiat sine praedjudicio, detrimento et damno dictarum Ecclesiarum Trajectensium.

Esset profecto deplorandum quod tam insignes Ecclesiae Trajectenses (quae hactenus semper in fide catholica perstiterunt, ac omnis generis haereticos quantum in se fuit compescuerunt) nunc pro solatio laboris et premio fidei illis regionibus impartiri cogerentur sua bona, jurisdictiones, decimas ac jura quae a fide catholica tam turpiter desciverunt.

Descendendo nunc sigillatim ad ea per quae Ecclesiae Trajectenses, Prelati et Archidiaconi in specie per novam istam erectionem Episcopatum sustinent se esse gravatos,

Exponant in primis Ecclesiae praedictae, Archidiaconum Ecclesiae majoris Trajectensis, qui communem cum Episcopo Trajectensi habet jurisdictionem, omnem illam, si erectio novorum istorum Episcopatum procedat, quae sita est in partibus quatuor officiorum, Flandriae, Zelandiae, majoris partis Hollandiae, bonae partis Geldriae perditurum; ita ut nulla etiam in territorio Trajectensi sibi servaretur jurisdictio.

Reliqui quoque Archidiaconi nempe sanctorum Salvatoris, Petri, Johannis et beatae Mariae Virginis Ecclesiarum Trajectensium et alii Archidiaconi extra ecclesiam Trajectensem residentes vid: Oldenselensis, Daventriensis, Embricensis, et Aernhemensis, qui inter Prelatos et Archidiaconos Ecclesiae Trajec-

tensis sunt et habentur, omni sua jurisdictione per praefatam novam erectionem exnuntur.

Ut interim non omittamus decimas, bona, fundos, census, possessiones, feuda vasallorum, emphyteuses aliaque jura, quibus praedicti Archidiaconi una cum dictis quinque Ecclesiis privarentur.

Ecclesia quoque major Trajectensis videtur istorum novorum Episcoporum erectione plane privata omni jurisdictione juribusque episcopalibus quae habet in Westfrisia.

Ecclesiae praeterea quinque Trajectenses praeter jurisdictiones ut supra est dictum, in praedictis literis erectionis novorum Episcoporum videntur privari ab illis suis decimis, bonis, fructibus, redditibus, juribus et proventibus ecclesiasticis quae in illis regionibus et circavicinis locis ubi novi isti Episcopatus sunt erigendi, habent et possident.

Et quia Caesaria Majestas primo et deinde Regia Majestas etiam accedente solenni ipsorum juramento, promiserunt quinque Ecclesias Trajectenses una cum suis Prelatis, Praepositis, Archidiaconis, decanis aliisque Ecclesiarum membris respective conservare in suis privilegiis, exemptionibus, decimis, fundis, juribus et proventibus,

Supplicant humiliter eadem Ecclesiae Prelati et Archidiaconi illustrissimae vestrae Excellentiae, ut praemissis attentis vestrae Excellentiae tantum dignetur officere apud Regem dominum nostrum clementissimum ut sua Majestas non patiatur tantum et tam enorme praepjudicium et gravamen suis Ecclesiis et Prelatis Trajectensibus inferri, sed potius pro ea qua hactenus fuit in Ecclesias Trajectenses pietate et humanitate, insistendo vestigiis praedecessorum suorum easdem Ecclesias in praedictis suis juribus conservare atque negotium electionis novi Archipresulis tantisper suspendere et prorogare velit, dum de praepjudiciis, incommodis et gravaminibus praedictis, praefatis Ecclesiis, Prelatis et Archidiaconis abunde fuerit cautum et prospectum.

7 Vergadering. 29 Maart 1856.

Bibliotheek. — Verslag betreffende het werk: Borneo's Wester-Afdeeling, 1° deel. — Handvesten en keuren der stad Delft. — Muurschilderij in de Geertkerk te Utrecht.

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. J. Dirks, te Leeuwarden:

Twee vergelen merkwaardige voorvallen te Bolsward, in 1618 en 1681. In herinnering gebragt door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit den Frieschen Volksalmanak.)

In ruiling ontvangen:

Van de Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen:
Annales. Tome XIIIe. 1° Livr. Anvers, 1856.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leenwarden:

De vrije Fries. Mengelingen, uitgegeven door het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde. Zesde deel, 2e, 3e en 4e stuk. Leeuwarden, 1852—1853.

Idem. (Zevende deel). Nieuwe Reeks. Eerste deel, 1°, 2e en 3e stuk. Leeuwarden, 1854—1855.

Van de Société archéologique de Namur, te Namen:

Rapport sur la situation de la Société archéologique de Namur, pendant l'année 1855. Présenté par M. le Secrétaire, dans l'assemblée générale du 10 Février 1856.

Verslag betreffende het werk: Borneo's Wester-Afdeeling, 1° deel.
Gelezen een verslag van de HH. Jhr. J. P. Cornets de Groot van Kranenburg en P. M. Netscher, ('s Gravenhage, 17 Maart 1856), als leden der door het Bestuur benoemde Commissie tot onderzoek van het werk van den hoogleeraar P. J. Veth: *Borneo's Wester-Afdeeling, geographisch, statistisch, historisch, voorafgegaan door eene algemeene schets der ganache eilands*, 1° deel, (Zalt-Bommel, 1854) ten einde alzoo, overeenkomstig den wensch des genoemden hoogleeraars met hem te arbeiden aan den op-

bouw der kennis van een der gewigtigste eilanden onzer Oost-Indische bezittingen. (Zie *Kronijk* 1854, bl. 424). Dit verslag eindigt met de conclusie »om een opzettelijk onderzoek van het werk van den Heer Veth voorschands te laten rusten, dan wel, later daartoe in te roepen de medewerking van het Indisch Genootschap.»

Wordt besloten het bedoelde verslag in afschrift mede te deelen aan den hoogleersaar Veth.

Handvesten en keuren der stad Delft. De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont een HS. in 8°, geschreven op perkament in de 15^e eeuw omstreeks 1420, bevattende de handvesten en keuren der stad Delft. Onder de handvesten bevinden zich slechts twee stukken, die niet bij Van Mieris voorkomen, en die wij hier, als niet van belang outbloot, laten volgen. Het eerste bevat de voorschriften voor de uitoefening der regtsmagt van de Provisoren en Decaui van den Utrechtschen bisschop in Zuid-Holland en luidt aldus:

Potestas provisorum et decanorum per terminos Hollandiae et Zelandiae atque limitaneos secundum moderatones infra scriptas.

In primis quod provisores et decani non molestent aliquem super periurio, pro eo quod coram secularem iudicem iuramentum praestitit in iudicio ad dictamen legum patrie, nisi contra illum qui iuravit ut tanta fama de perinrio quod illa etiam iudicii temporali innotescat. In illo casu corrigetur de periurio convietus per provisorum et decanum et emolumenta de correctione tamen pervenientia equaliter dividuntur inter provisorum et decanum et iudicem loci temporalem.

Item de confugientibus ad emunitatem ecclesiarum provisores et decani habebunt potestatem extrahendi illos, quos de jure emunitas ecclesiarum non defendit, videlicet illos, qui de cimiteriis exeuntes homines spoliaut, aliena rapiunt et violentias

committunt et extunc ad emunitacionem ecclesiasticam redeunt, et alia similia crimina committentes. Et ex cunctis talibus provisor praesentare debet hujusmodi dominis episcopo et archidiacono puiendos, si convicti fuerint, per judicem ecclesiasticum seu temporalem pront qualitas delictorum egerit. Videlicet qui clerici sic extracti et quos emunitas ecclesiastica non defendit per judicem ecclesiasticum corrigantur et qui layci convicti et quos emunitas ecclesiastica de jure non defendit, ad emunitatem de qua extracti sunt remittantur defensione emunitatis nullatenus gavisuri.

Item provisores et decani pro delicto singularis personae vel singularum personarum non fulminent interdicti sententiam siue cognitione causae.

Item de clericis non portantibus tonsuram et vestes clericales alias fuit ordinatum, qui infra certum terminum eis statutum se in tonsura et vestibus clericalibus exhiberent, alioquin non gaudebant privilegio clericali. Et cum ordinatum exstitit nunc de novo, qui volentes gaudere privilegio clericali pro eo, quod se asserunt in minoribus ordinibus constitutos, exhibeant se provisorio et decano loci et faciant propriis nominibus eorum scribi pro clericis, et tales gaudebunt privilegio clericali. Et si quis praedictorum clericorum postea reperiretur delinquens enormiter, caperetur per judicem temporalem, provisorio vel decano praesentandus et corrigendus secundum qualitatem delicti sui.

Item qui provisores et decani non molestant homines super violatione festorum extra synodum, nisi fuerit manifesta probatio contra impetendos seu molestandos, quos tunc provisores et decani poterunt convictos de violatione corrigere et non nisi per justitiam temporalem ad reparationem aggerum aut aliarum rerum servando servari non poterunt compellantur.

[Dit laatste is in de bijgevoegde vertaling dus uitgedrukt:

Ende si sullen worden gedwonghen tot wedermaken der diken off ander dinghen die tonende niet en worde ghehouden, tonende dat is al so veel te segghen als niet toonen].

Item de fornicatoribus, adulterantibus et aliis delinquentibus

observetur consuetudo hactenus observata, hoc salvo quod mulieres maritate non vexentur super fornicatione seu adulterio nisi fornicatio sit publica vel sit accusata in synodo.

Item quod non molestentur aliqui per monitiones aut excommunicationes nisi prius ita legitime citati fuerint, quae citatio probabiliter credi possit ad ipsorum notitiam pervenisse.

Item quod provisos et decani de citationibus suis, actis judicialibus in receptionem pecuniarum non excedant, sed se conforment in praemissis observantiae Trajectensium curiarum.

Item de proclamationibus et absentis recipiatur sicut est extractum [als ghetaxeert is].

Item quod officium provisoris et decani in quolibet decanatu per unam duntaxat personam idoneam excerceantur.

Item quod incole patrie, in quibus potestas provisoris et decani se extendit, non citentur Trajecti ad instantiam aliorum incolarum ejusdem patrie, dummodo citandi realiter in effectu juri parere voluerint coram provisorio et decano, et provisor et decanus ammoto quolibet impedimento libere valeant judicare.

Item quod de bonis clericorum ad refectionem aggerum et aqueductuum ac viarum publicarum quod de consuetudine patrie hactenus est servatum de prediis laycalibus.

Het tweede stuk is eene verklaring van schepenen en gezworenen van 's Hertogenbosch van 1259, waaruit blijkt dat de schepenen van Delft in twijfelachtige gevallen te 's Bosch raad kwamen vragen en in zoover zij niet vroed waren, daar ter hofvaart giugen.

Universis tam praesentibus quam futuris praesens scriptum visuris scabini jurati et tota universitas de Buscoducis salutem et agnoscere veritatem. Universitati vestrae praesentium testimonio declaramus quod burgenses de Delft idem jus, quod nos habemus, optinebunt et cum de aliquo judicio dubitaverint pro eodem requirendo ad oppidum nostrum de Buscoducis venient et ibi et non alibi requirent. Et nos secundum jus nostrum

de quo requisiti ab ipsis fuerimus, favorabiliter discernemus. In cujus rei testimonium praesens scriptum eisdem contulimus nostri opidi sigillo roboratum. Datum anno dñi millesimo ducentesimo quinquagesimo nono mense julio.

Achter de handvesten volgen de keuren naar de onderwerpen gerangschikt, waaruit wij slechts een paar bepalingen hier kunnen mededeelen, vooreerst een paar, die over de zeden van de vrouwen te Delft geen gunstig licht verspreiden:

Waert dat twee vrouwen dorpeliken ende leliken soelten, worden si daer off verwonnen mit witachtighen oirkonden, vrouwen off mannen, sij zullen den steen draghen also verre alst den scepenen goetdunct opens booft ende sonder ommeleet. Ten waer of haer man wilde gheven xxv ^{fl} voor haer ghelde.

Voert wye wiven helde in sijn huys, die oncuishede daer in dreven, mocht men bedraghen mit oirkonden, verbeurde xii so.

Voorts eenigen van anderen aard:

Wat an de lijve strafbaar is, kan alleen betuigd worden door poorters geervet elx tot x ^{fl}.

In gheen stoven off in bordelen, daer bem enyge diernen laten bruden om gbelt, gheen vier noeh licht barnen twissche tsavonds dat die cloeke ix slaet ende tot des uchtends dat die wachter de dach blaest.

Voert sullen die blut laten tzij wijf off man haer bloet bedelven ende dat also bewaren dat ter gheen croninghe off en come bij xxx sc. — Ende dat bloet van horen veynsteren doen inden somer voor der tiender ure ende inden winter voir die elfte ure bij de selven hoete.

Voert en moct gheen vrouwe doen hidden te kinderman meer dan xv vrouwen totten vroedeweve bij xii sc.

Terwijl uit het hoofdstuk Hilio-, weeskinder-erve- of erfhuys wij eenige bepalingen overnemen, die ons de zorg des gerechts voor de weeskinderen en stads kinderen aantoonen, vóór de op- rigting der afzonderlijke weeskamers.

Hilie, weeskinder-erve- of erfhuys.

Wat man off wijf in wittachtighe hieliek vergaderen ende enigberhande bilixe voerwaerden maken van enighen goede off ander voirwaerde, die sullen comen voir raedsluden off vier scepenen eer sij malcander beslapen ende laten haer voerwaerde registreren. Ende dit sel wesen scepen kennis. Ende wye des nyet en dede, daer maeh men voirt an onsculde voer doen — mer alle seult selmen betalen naden rechte van de stede eer dat die hielixe voirwaerde voirtgane bebben sel.

So wat seult, dat enyghen weeskinderen registreert werde, die scepen kennis en sel nyet langher duren dan waent die weeskinder xv jaer ont sijn.

Voirt waer yement op sijn dootbedde begbeerde voechde van zijnen kinderen ende die core, dien soud men sijnen kinderen sette, op dat hi in gheen ander voechde van anderen en is.

Die raetsluden doen ghebieden dat alle dieghenen die voechde van weeskinderen sijn, dat die haer rekeninghe daer off maken twisschen nu ende groten vasten avond naestcomende, want sij daer na rekeninghe daer off horen willen. Ende wye des nyet en dede dien soud men dien ontghelden, so dat een ander bem hiede mochte.

So wye sijn gelt qualiken toebrenghet en den gherechte dan van sijnen maghen angebrocht wort, so dattet gherechte dunet dattet oerbaer is, dat selmen dan openbaerlie in die kerek doen roepen ende maken daer off der stat kind. Ende wanneer dattet also geopenbaert ende gberopen is, so selmen van des stats kint gheen recht doen, van dat hi eoep, vercoept, verset, verteert, mit spelen verliest, noch van gheenrehande zaken nyet meer verbneren die sijn goede teghen draghen, dan tgbercebt hem toe setten daeghelix te verbueren ende te versetten. Beboudelicken mijnen beer sijnes rechts van sinen boeten. Ende wanneer den vrienden voirs. weder goet dunet dat hi hem wel regiert ende den reebte dat anbrenghen, so sel hi weder wesen sijns selfs voghet als tgherecht dat dan weder in die kerc doet condighen.

Muurschilderij in de Geertekerk te Utrecht. Jhr. Mr. B. J. L. de Geer spreekt, naar aanleiding van enkele overblijfselen van muurschilderijen, gevonden in het koor der Geertekerk te Utrecht, over de schilderijen die eenmaal de muren van het koor dier kerk hebben versierd, blijkens de berigten daaromtrent in het werk: *Historia S. Gertrudis principis Virginis, primae Niuellensis Abbatissae: Notis et figuris aeneis subinde illustrata, operâ et impensâ Josephi Geldolphi a Ryckel Abbatis S. Gertrudis Louanii, anno 1637*, waarin wij lezen hoe, in 1314, de buiten de stad bij de kapel van St. Anna gelegene parochiekerk van St. Geerte werd verwoest en daarom overgebracht binnen de muren der stad, waar Gisbertus Oude, regulierkanunnik, die het eerst bestuurde, en hoe die tot gebruik der Gereformeerden werd ingerigt, *ejectis et expictis Christi divorumque imaginibus et ipsius Gertrudis, ad cuius pedem glices et mures cursitabant*, bl. 487. Op bl. 614 komt eene beschrijving der Geertekerk voor, waaruit wij zien, dat deze kerk in- en uitwendig overigens denzelfden vorm had als zij nu nog heeft; dat op het midden van het koor, waartoe men met trappen opging, zoo als nog het geval is, een ingens sarcophagus, een groot monument, te zien was met het opschrift: *Sepulcrum Genealogiae de Lochorst*, van welk geslacht reeds vroeger hier eene kapel gesticht was, en dat in *fornice chori* geschilderd was Christus het laatste oordeel houdende, *Christus iudicans censorio die*; dat in het schip der kerk, met hout gedekt, de beelden gezien werden van de H. Maagd, de twaalf Apostelen en van St. Geerte, »in *fornice autem navis D. Virgo, xii Apostoli, St. Gertrudis ac ejusmodi imagines ad humanam magnitudinem conspiciebantur, ante paucos annos gypso et cerussâ obductae*;" dat aan het eind tegen den toren een organum pneumaticum aanwezig was, en ter zijde des torens twee kapellen, *quarum alteram baptisterio servisse credibile est*, terwijl toen nog de kerk geheel vrij op het kerkhof stond. In haar waren vijf broederschappen gesticht (bl. 754), van het H. Kruis, van St. Anna, van St. Antonius, van St. Geerte en

van de H. Maagd. Hierdoor wordt het berigt bij Van Heussen, *Historia episcopatum*, I, p. 90, aanmerkelijk aangevuld.

8 Vergadering. 12 April 1856.

Bibliotliek. — Proces over het rectoraat der kerk van Ryeland.

— *Proces-verbaal van het breken van het zegel van Karel V op het hof van Holland in 1555. — Gedicht uit de eerste helft der 16^e eeuw.*

Bibliotliek. Ten geschenke ontvangen :

Van Mr. J. Dirks, te Leeuwarden :

Serverinus Fryta, of Leuven door Maarten van Rossem in het jaar 1542 berend. Eene voorlezing met aantekeningen door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit *I^e vrije Fries*, nieuwe reeks, deel I.)

Proces over het rectoraat der kerk van Ryeland. De Heer Dr. P. J. Vermeulen vertoont een perkamenten rol, bestaande uit eene reeks aaneengevoegde perkamenten bladen, ter lengte van ongeveer 20 N. ellen, en bevattende de akten van een proces over het rectoraat der kerk van Ryeland (Rieland, bij Smallegange, *Chron. van Zeeland*, p. 709) gevoerd tusschen het kapittel van Middelburg en den Heer der plaats in 1350, voor verschillende geestelijke geregten.

Proces-verbaal van het breken van het zegel van Karel V op het hof van Holland in 1555. Medegedeeld door Mr. H. Hooft Graafland.

Opten daech van huyden compareerde inde camere vanden Rade van Hollant Heeren Gerardt, heer van Assendelft, Eemskerk etc., ridder, eerste raet, presiderende inden selven hove ende heeft in presentie van die vanden rade hier onder genomineert, doen casseren en aen stukken slaen bij Andries de smit opt hof alhier, het oude zegel vander justitie van wegen

de k. ma^t. (Karel V), als grave van Holland, tot noch toe gebruikt, exhiberende daer beneffens het nyewe zegel van sooninexs van Engelants (Philips II, gemaal van Maria Koningin van Engeland) wegen gedaen maiken omme tselve voortaan te gebruiken, versockende hier van acte, die hem bij den voors. hove verleent is. Actum bij Hegers, Suys, Snoukaert, Nijdtscn Boot, Droogendijk, Weitszen, raetsl. van Holland, opten xxiij Decembris xv^{cl}v. In kennisse van mij, getekent, J. Van Dam.

Gedicht uit de eerste helft der 16^e eeuw. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Het gedicht of liever de rijmelarij, die wij gaen mededeelen nit een HS., toevallig door ons gevonden, is de aansporing van een man dier dagen tot de Hollanders gerigt, zoo het schijnt, tot het ondernemen van den oorlog tegen Lubeck, waarvan in 1583 sprake was. Vgl. *Divisie-Chron.* II. fol. 33 verso, Wagenaar, *Vad. Gesch.*, V. p. 54. *Beschrijv. v. Amst.*, I. p. 230, Altmeyer, *Histoire des relat. comm.*, p. 270. Van dezen oorlog kwam niets, maar wij sien er de stemming uit, die toen bestond:

O ghij Hollandsche steden algemeen!
 Den tijt is verleden, dat ghij voor den Graef van Holland
 quaemt,
 Ende claegden over de Oostersche steden,
 Wat verdriet dat zij ons deden,
 Op de zee. De Graef heeft gaern gehooft
 Haer woort,
 Ende heeft verstaen haer sinnen,
 Ende gaf haer oorlof tsij den Leeu
 Uyt den banden souden doen springen.
 Ende zij zijn met dit antwoord wederomme gegaen.
 Wat ist, dat zij hebben gedaen?
 Schepen maecten zij te reeden ter zee
 Ende zijn ter zeyle gegaen;

Dat haer Godt geleyde, haren zeyn was regtevoort,
 Soo wie zij zaghen bij comen, zij waeren
 Onvertsaegt ende quaemt haer terstond aen boort,
 Seggende: geeft u gevanghen,
 De Graef heeft ons oorlof gegeven, den Leeu is uiter banden,
 Dns schrijven wij ons door de werelt al
 Godts vrient ende des werelts vijandt.
 Al dit gerucht is voor alle man gecomen,
 Spagnaserts, Fransoyzen, Engelschen, Oosterlingen, Schotten,
 Zoo zij waren ende van waer zij quamen, zij hebbense al
 genomen.

Dit geschiede mennigen tijt ende dach
 Dat men de Hollanders zoo zeylen sach
 Met veel schepen ende die toegemaect met volck ende ge-
 schut wel sterck

Al op de oest onder tnieuwe werck,
 Daer hebben zij gemeyn gehouden, om eenen nienwen raet
 te vinden,

Hoe zij die schepen voor Hamborg wel souden kounen ge-
 winnen,

Onder eycken hont, dat zij lagen toegetakelt,
 Met geschut, als men wel saghen,
 Waeghalsen hebben de Hollanders uyt gemaect.

Int cort, aen de schepen zijn sij gernaect
 Zij hebben die van Hamborg ter spijt genomen
 Ende zij zijn met de selve schepen tot Amsterdam gecomen,
 Die ander Oostersche steden hebben dit vernomen
 Als Zye, Zwol, Dantsic etc. Alst is voor hem gecomen,
 Wat de Hollanders bedreven,

Indien zij met hem niet in peyse mochten comen,
 Soo mosten zij de zee met alle haer schepen begeven.
 Te Lubeke hebben zij raet gehonden, hoe sijt souden be-
 ginnen,

Seggende: aldus en doocht toch niet, wij en mogen ter zee
 niet gewinnen,

Wij willent aen den Graef van Hollant versoecken
 Mochten wij met hem ende zijnen onderzaten peys gewinnen.
 Int cort zij zijn in den Hage gecomen,
 Nae den Graef hebben zij vernomen,
 Den Graef en wilde hem niet laeten vinden,
 Hij was in Henegouwen of in Picardyen,
 Waer zij hem sochten, zij en konden hem niet vinden.
 Dit geheurde soo menighen dach,
 Soo quamen daer van Spagnaerts, Francoysen, Lombaerden,
 Bretoenen, Engelsch ende Schotten soo grooten geclach,
 Al over den Graef zijnen onderzaten,
 Ende zij begcerden met hem over te comen opdat zijt sou-
 den laten,
 Ende den Leeu weder aen banden doen hinden,
 Opdat hij niet meer uyt en zoude springhen.
 Dit is geschiet als ons de cronijck wel hreet bewijst.
 Waer is nu den moet, ghij Hollanders, want ghij lijdt,
 Dat men nu aen u seycken (?) die alle de werelt in dwanck
 Hier omtrent konde brenghen, ghij sijt nu malder
 Dan kinderen, omdat ghij hierom niet en doet,
 Ghij moet zijn sot, mal of onwijs ende niet vroet.
 Ick heb dickwils hooren seggen,
 Mochtmen partyen nederlegghen,
 Hollant waer tbeste lant dat men in Duytscher lant vanck,
 Want het heeft en gouden hoom,
 O Edele Heeren, ghij sijt in droom,
 Luycket op u ooghen, wort onwaken
 Ende wilt u pooghen om te wraken,
 Ende weest op de been, het is meer dan tijt,
 De helft sij dy quijt,
 De ander helft wil korts vergaen
 Of ghij moetet al te zamen wederstaen.

Wij deelen dit mede, zoo als wij het gevonden hebben, met
 al zijne onnaauwkeurigheden, en zonder te durven verzekeren

dat het niet eenmaal toen ter tijd zou zijn gedrukt; sints bleef het althans onbekend, en de geschiedkundige volkszangen uit de eerste helft der 16^e eeuw zijn zoo weinige als die uit de tweede helft talrijk.

In hetzelfde HS. volgt hierop onder het opschrift: *Nieuwe maren begonnen int jaer duysent vijf hondert vier en dertick. Merckt wel*, eene aantekening van hetgeen meest belangrijk in Amsterdam voorviel in dit en het volgend jaar, waarin vele berigten omtrent de vervolgingen tegen de wederdoopers. Omtrent de verschillen met Lubeck vinden wij slechts het vertrek van Cornelis Banning uit Amsterdam, in het einde van Januarij 1535, naar Brussel en van daar met de keizerlijke ambassaten naar den lande van Oistlandt om dach te houden met de rebellen van Lubec, vervolgens het ontvangen van een brief van dezen afgezant bij den burgemeester van Amsterdam, den 2^{en} April, meldende, dat men met den Lubeekschēn geen peys heeft kunnen maken en vervolgens den 7^{en} April, dat men met hen een vierjarig bestand had getroffen op alsulcker manieren als van datum den xxvi Martii binnen Hamburg gemaect waer. De schrijver voegt er bij: Godt geve dat het salich moet wesen.

9 Vergadering. 26 April 1856.

Bibliotheek. — *Hollanders op het eiland Amak.* — *Ontdekking van een oud Vlaamsch drukwerk.* — *Geheime briefwisseling van Bilderdijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van de Société libre d'émulation de Liège, te Luik:

Annuaire de la Société libre d'émulation de Liège pour l'année 1856. Liège, 1856 ¹⁾.

Van den Heer R. Chalon:

Un esterlin de Henri III contrefait par Thierry, comte de

1) Als een vervolg op den *Almanach de la Société d'Emulation* pour 1783, 1784, 1785, 1786, 1787 et 1789.

Clèves. Par R. Chalon. — *Poids monétaires du midi de la France. Un quarteron de Mirepoix portant la date de 1310.* Par le même. — *Monnaies de Navarre frappées au nom du Roi Ferdinand d'Aragon*; par Renier Chalon. Bruxelles, 1856. (Allen. Extraits de la *Revue de la numismatique belge*, t. VI, 2e série.)

Van Jhr. W. F. Trip van Zoudtlandt, te Uitwijk:

Confession de Foy, Faicte d'un commun accord par les fideles qui conuercent es paysbas, lesquels desirent viure selon la pureté de l'Euangile de nostre Seigneur Iesus Christ, M.D.LXI. Réimprimé textuellement par Jules-Guillaume Fick. Genève, 1855¹⁾.

In ruiling ontvangen:

Van de Kon. Akademie van wetenschappen, te Amsterdam: *Verlagen en Mededeelingen*. Afdeling Letterk. 1° Deel. 3e Stuk. Amst., 1855.

Idem. Afdel. Natuurkunde. 4° Deel. 2e Stuk. Amst., 1856.

Van de Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren:

Bulletin. Tome III. 1er Fascicule. Tongres, Mars, 1856.

Hollanders op het eiland Amak. De Heer Dr. J. G. Burman Becker te Koppenhagen zendt aan het Genootschap ten geschenke eenige afbeeldingen van de kleederdragten der boeren op het eiland Amak en deelt bij die gelegenheid het volgende mede:

In 1516 liet onze koning Christiaan II vierentwintig huisgezinnen uit Waterland (in Holland) komen en wees hun grond ter bewoning aan op het eiland Amager (Amak). Dit eiland is 1 vierkante geographische mijl groot en zoo dicht bij Koppenhagen gelegen, dat men er een gedeelte van die stad op

1) Zie over dit werkje, waarvan het origineel, zoover bekend, eenig overgebleven exemplaar door Jhr. Trip aan de Koninkl. bibliotheek te 's Gravenhage ten geschenke is gegeven, *Algem. Konst- en Letterbode* van 1856, bl. 132.

gebouwd heeft. De bodem, van nature een zandgrond, is door de nabijheid der genoemde hoofdstad zoo vruchtbaar geworden, dat de bevolking van het eiland tegenwoordig 4800 zielen bedraagt. De boeren hebben nog hunne oude kleederdragt. Lang behielden zij hunne eigene regtspraak met een schout, maar dit is thans veranderd. In mijn tijd heeft ook het prediken in de Hollandsche taal opgehouden, die niemand meer verstond. De bewoners zijn arbeidzaam en hebben vroeger den tuinbouw zeer bevorderd, maar nu het koren zoo duur is geworden en veel groenboeren rond de stad wonen, kweeken zij dezelfde voortbrengselen als de andere boeren. Christiaan II gaf hun grond ter bebouwing in twee dorpen, doch hunne kleeding wordt thans in al de 9 dorpen van het eiland gedragen. De Hollandsche namen van Pieter, Class, Dirk, worden alleen op dit eiland aangetroffen.

Ontdekking van een oud Vlaamsch drukwerk. Medegedeeld door den Heer J. H. van Dale, te Sluis.

Gelijk men eenmaal fragmenten van de oudste drukwerken in Nederland ontdekte aan of in den band van oude werken, zoo mogt het mij ook onlangs te beurt vallen, van tusschen den verscheurden band van een cartularium der stad Sluis eenige bladen te voorschijn te halen, die behooren tot een werkje, dat wegens zijn zonderlingen inhoud onze aandacht verdient, en, wegens den *tijd* wanneer, en de *plaats* waar het gedrukt werd, de belangstelling van deskundigen, onzes inziens, overwaardig is.

Aan het slot van het werkje leest men:

Hier zijn volmaect prenosticaten Johannis Laet.

van Borchloen vuytghegeueu des iacrs lxxxi.

Gheprendt Taudenaerde.

Wij zien dus uit het slot, dat de schrijver Johannes Laet van Borchloen heet; dat zijn werk voorspellingen bevat over het jaar 1481; in dat jaar zelf is uitgegeven, en dat het te Ou-

dennaarden in Vlaanderen is gedrukt. Hooren wij wat de schrijver zegt in den aanvang van zijn geschrift, waarop wij het voorgaande gronden: »Want ic Johnnis Lact van Borchloen, zeer simpel in dezer consten der astronomien, dit aldus weet, dat alle dyne hi den wille van Gode hier op der eerden van boven wert geregiert, ende de loop des hemels nemmermeer stille ne staet. So willio scriven hoe hem dit *toecomende jaer* van 1481 hebben sal in vele dynghen. *Int jaer naestleden screef ic*, dat wij te sorghen hebben voor drie quade toecomende dynghen, als hoorloghe, sterfte en dieren tijt.” Uit dit laatste nu blijkt, dat ook in het jaar 1480 de schrijver zijne voorspellingen in druk heeft uitgegeven, daar hij er vnn spreekt als vnn eene bekende zaak. Hij draagt zijn werk op aan den »alder eerweerdichsten in Gode, heer Lodewijc van Borbon, hi der gracen Gods, hiscop van Ludyce, hertoge van Buylgoen, grave van Loen.” Des schrijvers prenosticaten loopen over de »dispositie en 't wesen van dit geheel toecomende jaer, hoe hem de tijt hebben sal in de veranderinghe der lucht.” Hij verdeelt daartoe het jaar in vier deelen, elk deel van drie maanden, en schrijft »hoe hem elc deel hebben sal in de veranderinghe der lucht”, d. i. de winter, de lente, de zomer en de herfst. »Van de dispositie en 't wesen hoe haer de lente hebben sal” geeft de schrijver daarenhoven nog eene opmerkelijke figuur of afbeelding, waarin de teekenen vnn den dierenriem, enz. prijken. Ook van de overige jaargetijden, moeten, hlijkens den inhoud des werks, zulke figuren bestaan hebben, éloch deze zijn ons niet ter hand gekomen. Het geheel eindigt met eene voorspelling betrekkelijk den doorluchtigen, glorieusen, vermogenden prins Maximiliaan, in de geschiedenis van die dagen overbekend, wien eere en voorspoed wordt toegezegd. Wij voegen hier ten slotte nog bij, dat aan het einde van het werkje, op het laatste blad, eene figuur is afgedrukt, die wel eenige overeenkomst heeft met eene groote versierde schoppen-afbeelding, op de kaarten van het kaartspel voorkomende.

Wanneer wij thans eenig onderzoek instellen naar den ver-

moedelijken drukker van onze prenosticaten, dan zien wij, dat, na Dirk Maertens, die in 1473 te Aalst, en Colard Mansion, die in 1474 of 1475 te Brugge aanving te drukken, men *geene drukkers in de eerstvolgende jaren* in Vlaanderen zag optreden. De oorlog, dien Lodewijk XI in deze provincie ontstoken had, om zich meester te maken van het rijke erfdeel, dat Karel de Stoute zijner dochter Maria van Bourgondië had nagelaten; de binnenlandsche verdeeldheden, die de doodstraf van Hugonet en Imbercourt, Maria's trouwste raadslieden, ten gevolge hadden, hebben niet weinig bijgedragen om de beoefening der kunsten en wetenschappen te stuiten. Eerst in 1480 was het, dat Arend of Arnold de Keyser (Arnoud l'Empereur, Arnoldus Caesaris) te Audenaerde de drie volgende belangrijke werken uitgaf: 1°. *D'Ystorie van Saladine* (in 1636 rijmregelen), waarvan tot den huidigen dag slechts twee exemplaren bekend zijn: het eene berustende in de bibliotheek der stad Haarlem, het andere bij den heer professor Serrure, te Gent, die, als lid van de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen, in 1848, een herdruk van zijn boekjuweeltje bezorgd heeft, uitsluitend bestemd voor zijne medeleden, die ten getale van 36 zijn. De zeldzaamheid van het werkje heeft dus daardoor, betrekkelijk, weinig geleden. 2°. *Hermanni de Petra, Sermones I. super orationem dominicam*. 3°. *De quatuor novissimis, ou les quatre choses dernières, auxquelles la nature humaine doit toujours penser*, klein in 4° met vier houtsneden, waarvan slechts twee exemplaren bekend zijn, dat des Heeren P. C. van der Meersch en dat der bibliotheek van de Gendsehe universiteit. Van Audenaerde bragt de Keyser zijne persen naar Gent over, waar hij sinds 1493 verscheidene werken drukte, waarvan de *Guillermi Parisiensis rethorica divina*, en *Vijf boecken Boecii de consolatione philosophiae* de belangrijkste zijn. Van 1485 tot 1490, zijn sterfjaar, vindt men geen gejaarteekend werk, dat zijne pers heeft verlaten. Uit de *Recherches sur la vie et les travaux de quelques imprimeurs belges, etc. par P. C. van der Meerach, avocat, conservateur des Ar-*

chives de la Flandre Occidentale, etc. Gand, 1844, waaraan wij het voorgaande hoofdzakelijk ontleenen, blijkt dus, dat in Vlaanderen, van 1470 tot 1480, geene dan de drie bovengenoemde drukkers met name bekend zijn, en het derhalve hoogst waarschijnlijk is, dat Arend de Keyser, te Audenaerde, de drukker is onzer prenosticaten, ja, des te waarschijnlijker, wijl de la Serna Santander in zijne *Dictionnaire bibliographique choisi du quinzième siècle, etc.* bepaald zegt, dat hij de éénige bekende drukker is der stad Audenaerde in de vijftiende eeuw. Deze waarschijnlijkheid is, na aan hevige weerspraak onderworpen te zijn geweest, tot zekerheid gebragt door den Heer P. C. van der Meersch, die in den *Messenger des sciences historiques, des arts et de la bibliographie en Belgique, Année 1855, 4e livraison*, onder den titel van *Un mot à propos de la découverte d'une édition inconnue, imprimée à Audenaerde vers 1480* een hoogstbelangrijk artikel heeft gewijd aan de beschouwing van den drukker en schrijver der prenosticaten. De heuschheid van dien geleerde, die ons verplicht heeft met de toezending van gemeld woord, stelt ons in staat tot de mededeeling van het volgende. Aldus spreekt hij: »Quoique nous n'ayons pas eu l'occasion d'examiner les feuillets découverts à l'Ecluse, nous n'hésitons pas cependant, après avoir lu attentivement les pièces produites au débat, à adopter l'opinion émise par M. van Dale. Un point qui est incontestable, c'est que la pronostication de Jean de Laet a été imprimée à Audenaerde; les termes de la souscription ne peuvent laisser aucun doute à cet égard. — — — Ce qui doit du reste lever tous les doutes, c'est qu'un des feuillets découverts est orné d'un fleuron, que M. van Dale compare à une double carte de pique entourée d'ornemens, et qui après vérification, sera reconnu être la marque d'Arnoud de Keyser, que nous reproduisons ici." In waarheid, de door den Heer van der Meersch medegedeelde afbeelding is letterlijk die, welke op het laatste blad onzer prenosticaten gevonden wordt.

Wat den schrijver Johannes Laet aangaat, daaromtrent deelt

ons de kundige v. d. M. het volgeode mede: « M. le comte de Beedelièvre-Hamal nous apprend ¹⁾ que Jean de Laet est né à Looz-le-Château (Borchloen) et qu'il se rendit surtout fameux par sa prédiction que l'année 1482 serait funeste aux Liégeois par la peste, la famine et la guerre; ce qui a eu lieu en effet, ajoute le biographe. Nous possédons de ce célèbre astronome liégeois, précurseur de Mathieu Laensberg, outre la pronostication découverte par M. van Dale et celle mentionnée par M. de Beedelièvre, une autre pronostication, intitulée: *pronosticatio anni praesentis lxxvii et lxxviii, per Joannem Laet de Borchloen, dédiée à Très révérend Père en Dieu Monseigneur de Bourbon, par la grâce de Dieu et du Saint-Siège évêque de Liège. Cette pronostication de format in 4°, imprimée à Paris, se termine par cette souscription Explicit pronosticatio anni lxxviii impressa Parisii (sic) circa nostram dominam sub interminio sancte Catherine per Richardum Blandin et Guillelmum Fremier ²⁾.* »

Gaspard, de zoon van Johannes Laet, onderscheidde zich, even als zijn vader, door zijne pronosticatiën.

Nog is bekend een sterrekijker Alphonse de Laet, « médecin et amateur de l'art d'astrologie. » De Heer Van der Meersehe cindigt met de volgeode woorden: « Nous espérons que M. van Dale donnera prochainement une description exacte des précieux fragmens qu'il vient d'arracher si heureusement à la destruction. »

Eerlang hopen wij aan het nitgedrukte verlangen van den Heer v. d. M., in onze Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, te voldoen.

Geheime briefwisseling van Bilderdijk. De Heer Dr. J. J. F. Wap deelt mede, dat Bilderdijk na zijne uitzetting in 1795 met

1) Comte de Beedelièvre-Hamal, *Biographie liégeoise*, t. I, p. 167.

2) Hain, *Repert. bibl.*, N°. 9827.

(Men zie *Nieuws- en Advertentieblad voor Zeeuwsch-Vlaanderen*, 1855, N°. 91, 95, 97, 101, 102; 1856, N°. 118. Bijblad *De Eendragt*, veer-

zijne vrienden geheime briefwisseling hield door middel van een door Bilderdijk geëst vrijheidsbeeldje, hetwelk aan het hoofd der brieven gesteld was, terwijl in de brieven zelve aanmerkingen op het beeldje gemaakt werden volgens een daarbij behoorenden sleutel. Het koperen plaatje, waarmede het vrijheidsbeeldje op de brieven werd afgedrukt, behoort thans in eigendom aan de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, doch was vroeger in het bezit van den Heer B. Klinkert, die er 12 afdrucken van nemen liet, waarvan de Heer Wap er thans een aan het Genootschap ten geschenke aanbiedt met den door genoemden Heer Klinkert afgeschreven daartoe behoorenden sleutel, terwijl hij de vraag voorstelt, of aan de leden ook brieven van deze geheime correspondentie van Bilderdijk bekend zijn?

10 Vergadering. 10 Mei 1856.

Bibliotheek. — *Overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns.* — *Gesantschap naar den koning van Mataram in 1632.* — *Brief van den kerkeraad van Middelburg aan de kerken van Engeland, 5 Junij 1673.*

Bibliotheek. Ten geschenken ontvangen:

Van Mr. H. O. Feith, te Groningen:

Register van het Archief van Groningen, door Mr. H. O. Feith. Chronologisch gedeelte. 1631—1756. Vierde Deel. Groningen, 1856.

Van Mr. A. Telting, te Franeker:

Levensbericht van Mr. Daam Fockema.

Van Dr. C. A. Engelbregt, te Doesburg:

Iets over de spelling van Grieksche en Latijnsche eigennamen. (Overgedrukt uit de *Bijdragen tot de kennis en den bloei der Nederlandsche Gymnasiën.*)

tiendaegsch Tydschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen, 10^e jaer, N°. 12, 14, 16, en 18. *Gazette van Audenaerde*, 1855, N°. 47; *Un Mot*, enz.)

Overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns. De Heer Dr J. J. F. Wap deelt mede uit *De Godsdienstvriend*, D. 76, n°. 4, April 1856, bl. 182, hoe den 1^{en} October 1855 uit Xanten naar Deventer overgevoerd werden de eerwaardige overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns, de stichters der broederschap van 't Gemeene leven, waarvan de een is overleden den 20^{en} Augustus 1384 en de laatste den 24^{en} Maart 1400. Deze gebeenten werden in 1697, bij het breken in eenen muur van het moeder-fraterhuus te Deventer, achter ijzeren traliën gevonden. De mare daarvan verspreidde zich, en een afgezant uit het toen nog bestaande fraterhuus te Emmerik kwam ze vragen van den magistraat. Den 7^{en} Mei van dat jaar werden ze door Hermanus Petri, die later rector af superior werd, naar Emmerik overgebracht. Toen het fraterhuus aldaar, ingevolge keizerlijk decreet, gedagteekend St. Clond den 11^{en} November 1811, werd opgeheven en de laatste fraterheeren den 1^{en} Januarij 1812 uiteen gingen, vertrouwde men de bewaring van de gebeenten der stichters aan den jongste hunner toe.

Het kerkbestuur van Deventer, de stad waar Geert Grote werd geboren, waar hij en Florens Radewijns zijn gestorven, en waar de beroemde broederschap is ontstaan, na eenig navorseen onderigt, waar zich thans deze beenderen bevonden, verzocht ze terug. De WelEerw. heer Jnhannes Theodorus Theyssen, thans pastoor te Xanten, die ze bewaarde, na hierover de WelEerw. heeren Johannes Reymers, een 90jarig grijsaard te Emmerik, en Gerhardus Mulder, thans pastoor te Oud-Zevenaar, met Z. Eerw., de eenigsten der nog levende fraterheeren, geraadpleegd te hebben, voldeed aan dat verzoek. Eene commissie begaf zich naar Xanten, en van de overgave werd een proces-verbaal in dubbel opgemaakt, waarvan een exemplaar bij de gebeenten werd gevoegd, die bestaan uit de twee zuiver bewaard gebleven hoofden, benevens vier beenderen. Zij zijn thans in een gotiek kastje gevat, dat voorzien is van dezelfde Latijnse opschriften, die ze in het klooster te Emmerik hebben aangeduid :

Capita . et . ossa . venerandi . viri . et . devotissimi . diaconi . Gerhardi . Magni . et . venerabilis . patrie . Florentii . Radewini . primorum . fundatorum . P. F. clericorum . communis . vite . A° 1697 7 Maii Daventria Embricam translata et reposita ; etc.

Gezantschap naar den koning van Mataram in 1632. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Omtrent het verhaal van dit gezantschap, hetwelk door mij wordt medegedeeld naar een H.S., kennelijk uit dien tijd afkomstig, vergelyke men Valentijn, *Beschrijving van Oud en Nieuw Oost-Indien*, deel IV, bl. 94.

Int jaer ons Heeren 1632 den 2 April sijn wij van Batavia tseyl gegaen met ons twe jachten genaemt Wessanen ende t'ander Diemen, hadden tot opperhoofden als commandeur de heer ontfanger Cornelis Maseyck ende Wagensvelt als vice-commandeur, dewelcke last hadden om met den coninck van den Mataram pais te maecken.

Den 19 dito hebben voor Japara ons ancker laeten vallen.

Den 22 dito is daer een moor aen lant gegaen om den Gouverneur die op Japara lagh te ondervragen, dewelcke een goet antwoert ende vrundelijck bescheyt gaff, daer op den ontfanger den 25 dito een treffelijcke schenckagie aen lant heeft gesonden, twelck de Gouverneur ontfangen heeft, ende scyde dat wij noch 7 a 8 dagen souden wachten tot bescheyt van de Coninck quam.

28 dito heeft de voors. Gouverneur aen boort gesonden ende geseyt dat de Coninck wel tot peys gesint was ende dat wij vrij aen lant mochten comen coopen ende vercoopen nae ons belicfte, ende oock dat hij brieven van den Coninck hadde, die hij naer Batavia aen onsen heer Generael moste stieren: ons volck dat gelovende hebben daerop den 30 April beyde boots met 24 personen ende een swart aen lant gestiert, souden de brieven, soo wij meenden van den Coninck gecoomen waren ontfangen, maer sij hebben ous met alle man gevat ende swaerlijck gebonden, ende met beyde beenen int block

gecloneken, soo dat wij niet beter en dochten of sij soudens ons datelijck omt leven gebracht hebben.

1 May hebben sij ons des morgens vroegh van daer geleyt te lantwaert in, wij seer bedroeft sijnde, wisten niet waer sij ons brengen soudens.

8 May sijn wij bij het hof van den Coninck gecoomen ontrent 30 mijlen van Japara; smiddaghs sijn wij voor den Coninck verscheenen, seer hart gebonden, die welcke ons vraghde waerom dat de heer ontfinger niet meede aen lant gecomen waer, oock dat wij geen pais en mcenden, maer quamen om te bespieden, voorts bleven hart gebonden en van veel volck bewaert.

10 dito sijn wij de tweede mael voor den Coninck gebracht, die welcke ons straffelijck liet vragen ende seggen soo wij niet besneden en wonden wesen ons datelijck het hooft af sonden laeten slaen, waerop wij antwoorden met alle man liever te sterven als besneden te worden; maer Godt de Heere vernurwede sijn berte, soo dat hij het niet en dede, maer sterde ons naer een poorte ontrent 6 mijlen daer van daen, alwaer wij dagh ende nacht met beyde beenen in een block mosten leggen ende elck hadde vier oppassers.

20 September sijn wij weder naer den Coninck gebracht, seer bart ende straff gebonden ende voor den Coninck gestelt die ons straffelijck liet seggen, al die geene die nu niet besneden en woude wesen, die soude datelijck sterven, daer op wij met groote benautheyt seyden, dat wij niet gecomen waren om besneden te worden, maer om pais te maecken. Wij dus sittende ende niet anders weetende ofte soudens strack gedoot worden, doch Godt Almachtich gaff ons genade, soo dat hij aen onse Coopman liet belasten dat hij soude na Batavia schrijven, ende bijaldien dat de heer Gouverneur Generael binnen een maent ons niet en quam verlossen, ons alle gelijk soude doden, liet ons weder naer voorn. poort brengen, met beyde benen int block sluyten ende stercker bewaeren als te voeren, twelck ons die tijt langh viel ende swaer, dogh Godt de Heere

gaf ons genade, soodat van des Coninox draygen niet afquam tot den jare 1637.

Int jaer 1636 sijnder 5 van ons volck wegh geloopen om do zuytkaut van 't lant met een prauw en sijn door veel armoet op Bantam gecoomen.

Den 23 Augusti 1637 sijn wij wederom bij den Coninck boven ghaelt ende in de boyen met beyde beenen gecloncken ende hebben daer 5 jaeren ingegaen tot den jare 1642; den 14 September is onse Coopman bij de Groten geroepen, die tot hem seyden, dat hij drie mannen soude wt soecken, die sij souden na Batavia stieren, want de Coninck woude pais mot Batavia maecken, twelck onse Coopman dede, coos ons 3 man die sij dadelijck de boyen los deden en bij nacht op een poort ende wel sterck bewaerden; dit was een grooto valsheyt, want des anderen daeghs daer aen hebben sij onsen Coopman, genaemt Antony Poule levendich voor den kaiman geworpen endo leyden hem te last dat hij toveren condo ende de duyvol in haddo, maer het was haere groote valsheyt, doch soo wij verstaen hebben, souden het de Engelschen hebben gedaen, want sij hadden aen den Coninck geschreven ende geseyt dat onse Coopman alles over schreef dat daer geschiede.

Van ons 24 persoonen sijnder 13 gestorven daeronder onse Coopman medo geweest is, 4 sijnder gotrouw ende daer gebleven, 7 verlost ende door Gode^s genade op Batavia gecomen.

Brief van den kerkeraad van Middelburg aan de kerken van Engeland, 5 Junij 1673. Medegedeeld door Mr. J. A. Grotho. Dit schrijven des kerkerads van Middelburg aan de kerken van Engeland gedagteekend 5 Junij 1673, wordt genoegzaam verklaard door het medegedeelde bij Basnage, *Annales des Prov. Unies*, II, p. 396 volg. Het luidt aldus:

Reverendissime praesul, patres fratresquo in Christo dilectissimi!

Nemini vestrum mirum videatur, quod ejusdem summi Regis subditi, ejusdem veritatis doctores, ejusdem corporis arctissimo

cjusdem fidei nexu coagmentati membra, hisce litteris vos compellemus. Ea est inter Ecclesiam Britaunicam et Belgicam necessitudo ut utramque cordi vobis esse, si dubitavimus pietati sane vestrae, et Christiani nominis studio nimis esseimus injurii. Ubi per vos aliquomodo staret protestantium salus, opem non implorare vestram, nec id extremæ foret negligentiae coram tribunali Christi, olim nobis exprobrandæ. Equis enim novit, an non cum in finem vobis Ecclesiae praefecturam hoc tempore divina commiserit providentia, ut ingruentem fratribus tempestatem sufflaminando exemplum Christiano orbi praebeatis longe luculentissimum. Videtis V. R. quo tendat oratio, nimirum ut viscera misericordiae vestrae erga nos, gregesque nostros, hisce precibus commoveamus, ac pro nobis apud magnæ Britanniae Monarcham intercedatis, quo minus Ecclesiae reformatæ apud nos veritatis hostibus præda evadant, et ludi-brium. Meliorem enim (nisi votis excedant suis) hujus tragoediae exitum ut in alia eant serenissimi Regis vestri consilio, ne sperare quidem amplius, nedum expectare possumus. Vobis quippe constat, eos, qui hæc consilia in Ecclesiam antea cudere, nunc autem effecta dare omni vi armisque contendunt, protes-tantibus in Britannia et Belgio ex aquo esse infensissimos; verbo, papistæ sunt, et romani pontificis vasalli, qui non tam in reipublicæ nostræ, quam Ecclesiae reformatæ conjurarunt perniciem. Christi regno cui promovendo vosmet ipsos vestraque omnia devovistis omnes, quantum imminet periculi, non minus hand dubie, quam nos facillime deprehenditis. Causæ quidem judiciorum divinarum nos minime latent, quibus gravissima nos-tratum peccata quotidie obversantur, at gentem illam, quam colimus, cujus calamitates semper deploravimus, in iis exsequen-dis virgam esse Dei, miseriam nostram auctam reddit et acer-biorem. Eadem veneramur sacra, eandem profitemur fidem, sub eodem pacis Principe cremur, et in mutua saevimus vis-cera. Utinam sciretis immanem quam in fratres excreant Galli crudelitatem in iis provinciis, quæ non arinis, sed dolo malo subjugatas, omni expilationis ac direptionis genere contra fidem

datam, continuo adeo vexant, lacerantque, ut quamplures melioris sortis cives ad extremam reducti paupertatem nostris elemosynis sustentari debeant. Castas virgines gravesque matronas stuprare, infantes nna cum parentibus perimere, incolas in propriis aedibus comburere, aufugientesque postliminio in ignem conjicere, ventres defloratarum virginum ferali iotu dirumpendos pulvere tormentario replere, aliaque exquisitissimae immunitatis facinora illis lusus sunt ac jocus; atque haec sors est hujus gentis quae tanta cum exultatione Regem redncem excepit, vobisque est congratulata. Oratoria nostra in papistarum delubra conversa, suggestus frastulatum comminutos, greges pastoribus orbatos, quis euumeret, et si quod reliquum est reipublicae identidem succumbat, heu quanta malorum seges nobis restat demetenda? Nec de nobis tantum, et solliciti sumus salute nostra, sed etiam vinca Christi alibi plantata nobis cordi est; at eversa hac republica, quid ceteris ejusdem fidei consortibus accideret, facile est cuivis colligere; et utinam res vestro aliarumque ecclesiarum, per nostram incolumitatem eant ex votis. Et sane quid hoc rerum praesertim statu, ad reipublicae clavum adiuncto Anriaco Principe, Anglia non speret de Batavis, quam Regi vestro gloriosum, quam Deo acceptum, bonisque omnibus gratum foret Christianismo pacem reddere, et crescenti Anti-Christianismo obicem ponere. Patronum ac fautorem illum coleret, quicquid uspiam reformatorem est, apud quos defensor fidei semper est agnitus, et in aeternum est agnoscendus. Ommis itaque et per omnia sacra obtestamur, praesul, rev. patres et fratres in Christo, ut communem protestantium causam apud serenissimam magnae Britanniae Majestatem agatis, quantum potestis sedulo. Salutem nostram vestris precibus a Deo flagitari, nulli quidem dubitamus, verum etiam id obnixè rogamus, ut pro pietate et humanitate vestra, Regis animum demulcere, et pacem nobiscum ineundam impense flectere studeatis. In altum jam eductae sunt utriusque gentis classes, et ad praelium paratae, ut, sive pugnam impediât Coelestis Imperator, seu victores, seu victi evadamus, idem fraternae charitatis of-

scium a vobis vehementer imploramus; sin autem nil quicquam pacis, et vobis parariis, obtineri queat, speramus nos sub clypeo Omnipotentis salvos evasuros, et sub auspiciis illustrissimi principis Auriaci, una aut libertatem servare, aut honestam subire mortem; imo extrema potius tolerare fert animus, quam gravissimo antichristi jugo colla subdere; pacem vero, quam omnibus trophæis potiozem ardenti desiderio nos unice flagitare, hisce litteris testatum facimus. Deum immortalem supplices veneramur ut Regi, Regno, Ecclesiaeque Britannicae affatim benedicat, ac vos vestraque omnia benevolentia sua aeternum prosequantur. Valete.

Medioburgi 5 Junii 1673.

Johannes vander Waeyen.

11 Vergadering. 24 Mei 1856.

Bibliotheek. — *Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolgung te Amsterdam in de 16^e eeuw.* — *Onuitgegeven dichtstukjes van Bilderdijk.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer G. Kuyper Hz., te Muiden:

Beginnelen der Nederlandsche Spraakleer voor schoolgebruik, door G. Kuyper Hz. 5^e druk. Utrecht, 1856.

Van den Heer B. Glasius, te Geerttruidenberg:

Over den Hoogleeraar H. J. Royards. Door B. Glasius. (Overgedrukt uit *Godgeleerd Nederland*.) 's Hertogenbosch, 1855.

Van Dr. J. J. van Oosterzee, te Rotterdam:

Nineveh en de Heilige Schrift. Eene voorlezing door J. J. van Oosterzee. 2^e druk. Rotterdam, 1856.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en Geschriften. 3^e Jaarg. 1^e afl. 's Gravenhage, 1856.

Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16^e eeuw. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe uit eene verzameling van oude afschriften der Justitie- en Keurboeken van Amsterdam.

Gecundicht den 22 Decembris 1524. Al eest soo dat in voertijden seer scarpelickx geboden is geweest dat men geen heymelijcke vergaderingen ofte schoelen soude moeten houden van sekere leringen oft dwalingen hoe men die best soude moghen noemen, die (God betert) noch daegelijckx gesayt werden, noch eenige Predicanten die in de Kercken ende Capellen predicken moeten straffen mit woerden noch mit wercken, maer soude eenen ygelijken den overste wel moeten aenbrenghen de materie daerinne de Predicanten dwaelen, al breder begreepen in de willekeure daer af gecundicht; desen nochtans niet tegestaende bevint men metter waarheyt, dat eenige mit seer quade mannen bij nachte ende ontijden een oneerlijke sank maecken ende een roep laeten opgaen voor eeniger Predicanten, ende goede luyden huysen, van straffinge ende berispinge van hoeren sermoenen ende leven, ende oock mede, dat quader is, dat eenige int heymelijcke stellen voor kerckedeuren ende aen outaers fameuse libellen ende oneerlijke schriften, roerende den oncer onser alderheyliehste Vaeder den Pauws, den oflaeteu, meer andere persoonen ende diergelijcke; dat mijn heeren van den Gerechte geensins gedooogen willen bij iemant gedaen te werden. Gelieden daeromme seer scarpelicken dat niemant voortaan sulcken geroep oft senck en make, oft oock eenige famose libellen ende gunde schriften tot oncer van iemant opstelle tot eenigu plaetsen, op gecorrigeert te werden aen lijf ende goet; ende de gheene die sulcx den heeren aenbrochte ende de persooene die sulcx gedaen hadde den heeren noemde, die sal hebben van elcke reyse 3 carolus guldens. Gecundicht ut^a presentibus de schout, alle de burgemr., Luyt Jacobsz, Simon Louw, Jan Hollesloot, mr. Cornelis Woutersz ende Jan IJsbrantsz, schepenen.

Keurboek D fol. 103.

Alsoo Jan Goessens, caerdemaecker, hem seer qualijck gedragen heeft, spreekende oneerlijcken op Godt ende sijne gebenedijde Moeder, seggende: *is onse lieve vrouwe soo heylich, hoe heylich magh dan wesen den eerl die se al te samen gedragen heeft*: 'twelck al teudeert tot groote oneere ende irreverentie van Godt ende sijne lieve Moeder, ende inijn heeren van den Gerechto niet en behoeven noch en willen laeten ongestraft, maer corrigeren ten exemple van anderen, seggen hem daeromme voor correctie, dat hij in verbeteringe van sijn misbruyck een halve ure lang staen sal op de kercke ende daer naer bij schijnende sonna uytter Stede gaen ende niet weder inne te coomen voor ende aler hij een bedevaert gedaen sal hebben tot onsen Lieve Vrouwe te 's Gravensande, daer af betoogh brengende, op de correctie van den Stede.

Actum ende afgelesen den 8^{en} Augusti 1525, pbus Jan Huybertsz schout, alle de burgemeesteren excepto Allert Boelissen ende alle de schepenen excepto Cornelis Hendrikz Loen.

Keurboek D fol. 192.

Gecundicht den 12^{en} September 1525. Alsoo mijne heeren van den Gerechte genoeg bij deuchdelijcke informatie gebleecken is, dat Pieter Vetgen dronckensgewijs, seer oneerlijk gesproocken heeft van de Moeder Gods, seggende dat de Moeder Gods niet meer en was dan *wal Ytien*, 'twelck een simpel mal wijf is; dat seer qualijck gedaen is ende mijn heeren van den Gerechte van Gods wegen schuldich sijn sulcx te straffen; overseggen hem daeromme voor correctie, dat hij voor tijdelijcke voldoeninge van desen sijnen abus openbaerlijck gegeselt sal worden.

Keurboek D fol. 193.

Gecundicht den 17^{en} May 1527 presentibus de schout, alle de burgemrn, Claes Jacobs ende Claes Loen Hendrikz. Alsoo Jan Pouwelsen, cuper, seer vileynelijck gesproocken heeft opt wuerde heylige sacrament in de herberge genocmt den Pot, dat hij nochtans seyt, bij sijn wetenschap niet geseyt te hebben; niet

te min tselde mijn heeren van den Gerechte genoegsaem gebleecken is, ende men schuldich is mit alder vlijte d'eere Gods voor te staen. Seggen hem daeromme over voor correctie, dat hij te bier ende te brode sal blijven leggen op St. Oloffspoort tot Sacramenti toe in Junio naestcomende ende op den selven dach coomen in den Oude Kerek, hebbende op sijn naeckte lijf eenen panser behangen mit ronde briefgens mitte figuren van 't heylige sacrament, ende een bernende waskeerse in de hant ende alsoo gaen voor de cruyssen in de processie; ende de processie gedaen wesende ende Jan Pouwelsen weder in de Oude Kercke gecoomen sijnde, sal hij voorts in 't panser mitten bernende keerse gaen in den berbeige genaemt de Pot, seggende op sijn knien tegen den waert ende waerdinne dat hij seer qualijck gesproocken heeft, bildende indien hij iemant daer inne geschandaliseert maech hebben, dat men hem dat omme Gods wille vergeven wil.

Keurboek D fol. 199.

1535. Alsoo mijn heeren van den gerechte gebleecken es dat Rem Garbrantsz, glasmaecker, in den naesomer leetleden op eenen avont an der Plaetse deser Stede es geweest mit Jan van Seellinckwoude ende eenige andere personen van de Luterie suspect sijnde, ende daer toe lange aspect geweest heeft van den Luterianen ofte anderen personen van gereprobeerde secte an te bangen, sonder dat hij kennende es vuyt ander meeninge op der Plaetse geweest te hebben dan omme bij den Burgermeesteren ende Burgeren te sijn, die hij verstaen hadde aldner vergadert te wesen. Soo ist dat mijn heeren voorsz. den voorn. Rem Gerbrantsz voor correctie mit vonniase gecondemneert hebben ende condemnereen bij desen, dat hij binnen daegba sonneschijn gaen sal vuyt deser Stede ende haere vrijhey, daer vuyt blijvende den tijt van tbien iaren op verbeurte van sijn lijf. Actum 14^e daeh in Meye a^o 1535 pbus de Schout, Ruysch Jansz., Heymen van Amstel ende Gosen Recalff, Burgermeesteren ende alle den schepenen dempto Simon Lourensz.

Justitieboek fol. 53.

1535. Alsoo mijn heeren van den Gerechte genouch gebleecken es van der quader fame van Trijn Floris van Sparendam, Claesien Claesdr. ende Jannetgen Jansdr. te samen in een huys gewoont hebbende, ende dat tot hoeren huysse ofte woonstede daer sij woonachtich sijn, diverse persoonen van ketterije ofte nieuwe secte besmet sijnde inne ende uyt hebben gegaen ende conversatie gehadt ende mijn heeren van den Gerechte sulcken persoonen in der Stede niet en willen gedoogen. Soo ist dat mijn beeren van den Gerechte den voorsz. Trijn van Sparendam, Claesgen Claesdr. ende Jannetgen Jansdr. mit vonnisse gecondemneert hebben ende condemneeren bij desen, dat sij luyden binnen daeghs sonneschijn gaen sullen uyt deser Stede ende hoere vrijhey, daer uyt blijvende den tijt van tien jaren sonder daer weder inne te comen op de verbeurte van hoeren lijfven. Actum et presentibus nī supra.

Justitieboek fol. 53 verso.

1535. Alsoo mijne heeren van den Gerechte genouch gebleken es, dat Ael Pieter Goverts soons wednwe seeckere voorleden jaeren ende tot verscheyden reysen gelogeert ende gebuyt heeft verscheyden persoonen besmet van den Latherye ende andere gereprobeerde secte, ende voor sulcx over lange gefameert is geweest, sonder dat mijne beeren bevinden kunnen, dat sij de voorsz. persoonen gekent oft wetende gelogeert heeft, hoe wel nochtans 't selve niet te presumeren es, maer wel ter contrarie te vermoeden staet, ende daeromme de voorsz. mijne beeren niet gedoogen en willen de voorn. Aeltie binnen deser Stede langer converseeren ofte honden sal. Soo ist dat mijne heeren voorsz. overgemerckt de gelegenthey van den voorsz. saecke ende van der state der selver Alydt, haer geven ende gunnen tijt tusschen dit ende alderheyiligen daeh eerstcomende excluys, omme haeren saecken uytschulden ende inneschulden te elaren ende vereffenen sooveel des mogelijcken sij, condemneren baer te betaelen den costen van haeren gevangenisse ende voor den voorsz. daeh van alderheyligen te gaen nyt

deser Stede ende haeren vrijheyd, daer uyt blijvende ten ewigen dagen op den verbuerte van haer lijff. Aldus gecundicht den 21 Augusty anno 1535, presentibus den heere Schout, Ruysch Jansz. ende Heyman van Amstel, burgermeesteren, ende allen den Schepenen dempto Jan Isbrantsz. Hoolesloot.

Justitieboek fol. 64 verso.

1535. Alsoo Cornelis Gerritsen Dengelsman genaemt, qualijcken gevoelt heeft van den heyligen sacramento des altaers, anders dan de heylige karsteu kercke daer af geloofd ende leert te gevoelen, daer aen hij achtervolgende den placaten der K. M^t. onser genadiger Heeren wel behoort gestraft te werden aen sijn lijff ende goetd anderen ten exemple, ten ware hij beter instructie ontfangende de voorsz. dwalinge off gegaen ende bem tot penitentie ende onder den geloove der heyliger kercke begeven hadde. Soo ist dat mijnne heeren overgemerckt de gelegentheyt deser saecke den voorsz. Cornelis Gerritsz gecondemneert hebben ende condemnneeren bij desen, de voorsz. sijnne dwalinge openbaerlijcken voor der goeder gemeente te bekennen ende off te gaen. Ende daerna gaende in de gevangenisse daerinne blijven sal ter tijt toe hij de costen sijner gevangenisse betaelt hebbeude uyt deser Stede ende haer vrijbeyt gaen sal, daer uyt blijvende den tijt van acht jaeren op de verbuernisse van sijn lijff. Gecundicht den lesten October anno 1535, presentibus toto collegio.

Justitieboek fol. 66.

1535. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Rem Pietersz, aenhangende gereprobeerde leeringen, einigen verboden boucken, te weten de souterre gemaect bij Johannes Pomeranus, den duytsche misse gemaect bij Ecolampadius ende andere die bij den placate K. M^t. geinterdiceert ende verboden sijn, bij hem te houden of te bewaren, ende oock tot verscheyden placten hem heeft onderwonden te lesen, leeren ende predioken, ende van de Schrifture te dispteeren, ende op den

ordonnantien ende cerimonien der heyliger kereke quelijcken ende schandelijcken te spreecken, dwelck al saecken sijn, eyschende scharpe punitie. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte gehoord hier op de confessie ende antwoorde van den voorn. Rem Pietersz ende op de gelegentheyten van sijnne misuysen gelet hebbende, denselven condemnieren ende mit vonnisse overseggen dat hij een halff ure staen sel op ter kaecke mit een roede mutse als een docter op sijn hooft, ende voorsz. boucken aen sijn hals hebbende, ende daer nae binnen sdoechs sonnescheyn, sijne costen van den gevangenis betaelt hebbende, gaen sal uyt deser Stede ende hoere vrijheyt, daer uyt blijvende den tijt van ses jaeren oen een geduerende, sonder daer inne weder te commen op den verbeurnisse van sijn lijff. Actum den 19 November o°. 1535, presentibus den schout, Ruysch Jensz. ende Heyman Jacobsz., burgermeesteren ende allen den schepenen.

Justitieboek fol. 66.

1536. Alsoo mijn heeren van den Gerechte genouch gebleken is van den quaden ende onstuerigen regimente zeeckere lange tijt gehouden bij Schoen Yeff, woonende buyten Sint Anthonis poorte ende datter tot meermael personen suspect ende oock eensdeels gecorrigeert van Lutherie ende andere gereprobeerde secte tot haeren huysen geconverseert hebben gedacht. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte onme te schuwen meer inconvenienten die uyt haer quade conversatie souden mogen comen, gehoord den eysch bij mijn heer den schout op den voorn. Schoen Yeff gedaen, mit haere antwoord ende defencie, gevisiteert seeckere getuyghenisse ende op den gelegentheyten van haeren misbruycken gelet hebbende den voorsz. Schoen Yeff gebannen hebben ende bannen bij desen nyt deser Stede ende haeren vrijheyt, bevelende haer daer uyt te goen binnen 's dachs sonneschijn, sonder daer inne weder te commen binnen den tijt van ses jaeren op den verbeurnisse van haer rechterhant. Gecandicht den 2 Marcij anno 1536, presen-

tibus den schout, Claes Gerritsz Deymenz ende Cornelis Banninck Burgermeesteren, ende alle den Schepenen dempto Claes Gerritsz Matheusz.

Justitieboek fol. 67 verso.

1537. Alsoo m^r Jen Suyder van Pnmerrent hem op sacraments dach bestleden hier ter Stede zeer irreverentelijken heeft gedragen int passeren van den heyligen sacramento, blijvende stsen mit gedeckten hoofde, sonder eenige reverentie te bewijsen, niet tegenstende hij daer toe genouch vermaent worde, daer deure veel goeden menschen gescandaliceert sijn geweest, ende daertoe in hechtenisse gestelt sijnde, van den heyligen sacramento qulijcken heeft gesproocken, in sulken schijne dat hij deeromme aen sijn lijff behoorde gestraft te werden, te warren hij seer wel bij den droncke wesende bevonde hadde geweest, ende 't selve excuserende seyt niet te weten wat hij gedaen ofte gesproocken mach hebben, kennende sijn schuldt ende genade begeerende, oock hem thoenende, ymers mitten monde, als de geene die hem hondende is in een goet christen gelove. Soo ist dat mijnne heeren de gelegentheyte der voorsz. snecke overgeleyt hebbende den voorsz. m^r Jan voor correctie overgeseyt hebben ende seggen over bij desen, dat hij in beteringe van sijn voorsz. misbruyck openbaerlijcken gegeeselt sel werden anderen ten exemple, ende daer toe gaen sall nyt deser Stede ende hseren vrijheyt, nse dat hij sijn costen van de gevangenissee betstelt sal hebben, daer nyt blijvende den tijt van drie jseren, sonder daer inne weder te comen, oock nse de voorsz. drie jeren verloopen sullen wesen, dan mita betaelende tot behouff van den heeren de somme van 25 carolus guldens. Aldns gecundicht ende ter executie gestelt den 23^{en} Marcij enno 1537, presentibus den schout, allen den burgermeesteren dempto Claes Hillebrantsz, m^r. Henrick Dircksz, Joost Buyck Sijbrantsz, Jan Willemsz, Dirck Marcus, Gerrit Jansen ende Gerrit Claesz, schepenen.

Justitieboek fol. 75 verso.

1537. Alsoo Albert Reyersz anders Oldeknecht genaemt, geboren van Bolswaert in Vrieslant, hem zekeren jaeren be-
geven heeft in den geselschappe, conversatie ende handelinge
van persoonen mit ketteryen ende quade leringe besmeert sijnde,
ende mittenselve in verscheyden conventiculen hem gevonden
ende oock binnen sijns selfs woeninge gehouden heeft, aldaer
van den schriftte, sacramenten van den heylicher kercken, ende
pointen van den heyligen karsten geloove onbehoorlijken ge-
disputeert, geleert ende getracteert is geweest, soo dat de
voorn. Albert daer door geinficieert sijnde, qualijken heeft
gesproocken ende gevoelt van den heyligen sacramente des al-
taers ende anderen sacramenten, oock van dordonnantie ende
gewoonte der heylicher kercken, tot schandalisatie van anderen
goeden karsten menaschen, ende contrarie den heyligen karsten
geloove, plaecaten ende bevelen van K. M^t. onsen genad^e Hee-
ren. Soo ist dat schepenen gehoort den eyse bij mijne hee-
ren den sehont tegens den voorn. Albert Reyersz gedaen mit
sijnne antwoord, belijdinge ende confessie, ende op der gele-
gentheyt deser saeke ripelijcken gelet hebbende, den selven Al-
bert achtervolgende de voorsz. placaten mit vonnisse condem-
neren mitten swaerde geexecuteert ende bij den seharprechter
van levende lijfve ter doot gebrocht werden ende daernaen sijn
lichaem op een rat ende 't hooft op een staecke gestelt aal
werden, vercluerende voorts sijn goederen geconfisqueert ter
somme van hondert ponden, naervolgende de privilegien deser
Stede. Aldus gedaen den 12^{en} Aprilis 1537, presentibus den
schout, Claes Gerret Deymansz ende Gerret Andriesz, barger-
mⁿ ende allen den schepenen.

Justitieboek fol. 77.

1537. Alsoo Andries Hermansz van Gelre hem vervor-
dert heeft tot verscheyden tijden ende plaetsen te disputeeren
van der schrifture, te houden conventiulen, ende daer deselve
gehouden, van der schrifture, van den sacramenten der heyli-
gen kercken ende ordonnantien derselver onbehoorlijken geleert

ende getracteert werde, daer deur de voorsz. Andries io dwa-
lingen ende ketteryen gecoomen, oock anderen meoschen daer
aff geleert ende besmet heeft, ende alsulex oock van den hey-
ligen sacramente des altaers ende anderen sacramenten der
heyiligen kercken, sekere lange tijt quallickeo ende ketterlieken
gesproocken ende bevoelt heeft ende als noch bevoelende is,
contrarie den heyligen karsten gelove ende tegens den placeaten
key. Ma^t. onsen genadigen Heeren. Soo ist dat schepenen, ge-
hoort den eysch van mijn heer den schout tegen den voorn.
Audries gedaen, mit sijnen antwoord, confessie ende beliedinge,
ende op den gelegentheyt van sijnen missuseo ripelieken gelet
hebbende, den selven Andries na vermogen der placeaten voorsz.
condemneeren mitten swerde te sullen goexecuteert ende bij
den scarprechtter van leveoden lijfve ter doot gebracht werden,
ende daerna sijn lichaem op een rat ende 't hooft op een stae-
cke gestelt sal werden anderen ten exemple, te verelaeren voorts
sijnne goeden geconfisqueert tot behouff vao den heeren ter
somme van hondert ponden naevolgende den privilegie deser
stede. Aldus gedaen ten dage ende bijwesen als vooren.

Justitieboek fol. 77 verso.

*Gecondicht den 7^e dagh 1539 Julij, presentibus den schout,
Joost Buyck en Willem Stichel ende voorts alle de schepenen,
dempto Claes Baengen ende Simon Marlsen.*

Alsoo Jorinen Benthuyzen out outrent 14 iseren geconfessoert
heeft op sondagh lestleden gelesen te hebben mit Haos van Camp-
huysen in eenen tuyn in een boeck geintituleert *nieuwe testament
van Martinus Luthere*, de welcke bij diverse plaaceten der key-
serlijke Ma^t. verboden sijn geweest niet te lesen noch bij hem
te mogen hebben op de verbeurte van lijf eode goet; seggende
voort de voorsz. Jorinao van denselven plaaceten niet geweeten
te hebben, alzoo hij seer cors hier in desen landen gecoomen
is ende dat hetzelve boeck hem gegeven is geweest bij sijn
vader, doen hij van huys soude vertrecken io dese landen,
aoders niet wetende dan dat men 't selve boeck sonde mogen

leesen, gelijk men gewoonlijk is in zijn landen te doen, niet wetende daerna misdaen te hebben; seggende indien hij geweeten hadde dat 't selve boeck in dese landen verboden hadde geweest en soude om geen goet ter werelt 't selve gelesen hebben, hebbende daer van groot leetwesen, begerende gracie voor vigueur van justitie. Mijn heeren van den gerechte gehooft hebbende die confessie ende allegatie van den voorsz. Jorinen, overmerckende zijn joncheit ende ignorantie, oock dat deselve Jorinen in dese landen niet lange geweest en hadde, geneyght wesende meer tot barmherticheit dan tot rigore van justitie, hebben denselven Jorinen gecondemneert op sondagb toecommende te gaen voor die processie, hebbende om zijn hals hangende 't voorsz. boeck daerop geschreven sal staen met groote letteren *dit is Martinus Lutheris boek* oft 't selve te redimeeren met 25 carolus gulden.

Keurboek E fol. 207 verso.

1544. Alsoo Cooman Jan Claesz, poorter der Stede ende Lucas Lambertsz van Beveren gebooren, hem begeven hebben onder der leeringe, secte ende heresie van den Anabaptisten, laetende hen haerdoepen bij Menno Symonsz, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kereke ende daer en boven de voorsz. Jan Claesz hem heeft vervordert anderen simplen menschen te leeren ende te indneeren totter voorsz. secte, ende alsulcx bekend VIe boucken bij den voorsz. Menno Symonsz gemaeckt, te hebben doen drucken binnen der stadt van Antwerpen, daer aff bij de tweehondert in deser lande van Hollandt vercoopen, ende nytgeven ofte doende vercoopen ende uytgeven ende dandere sendende naer Vrieslant aen den voorsz. Menno Symons, omme aldaer gebruyckt ende uytgedeelt te werden, al vol van den leeringe ende dwalinge van Menno voorsz. contrarie den heyliger kereke, beschreven rechten ende placaten Key^s. M^t. onser genadichster Heere. Soo ist dat mijne heeren den Scheepenen, geboort den eysch bij mijne heere den Schout van wegen K. M^t. op den voorsz. Cooman Jan Claesz

en Lucas Lambertsz gedaen, mit haeren defencie, confessie ende belijdinge, ende op den gelegentheyte van den voorsz. saecken gelet hebbende, den voorsz. Jan Claesen ende Lucas Lambertsz mit vonnisse condemnere, te sullen bij den scharprechter mitten swaerde geexecuteert ende van levende lijve ter doot gebrocht werden, op de schavotte voor deser stede-huys opgericht sijnde, ende daerenboven haeren hoofden op staecken ende haeren lichaemen gestelt te werden op raden, anderen ten exemple verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert, uytgeseyt van den voorsz. Jan Claesz poorter deser Stede, die mijne beeren verclaren geconfisqueert ter somme van hondert guldens nae vermogen den privilegien deser Stede. Achtervolgende welcken vonnisse de voorsz. persoonen terstont daerna bij den scharprechter geexecuteert sijn. Actum den 19 Januarij a°. 1544 presentibus den Schout, allen den Burgermeesteren, Joost Buyck, Symon Martsz, Sybrant Occo ende Symon Cops Claesz Schepenen.

Justitieboek fol. 124.

1544. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Aeff ende Neele Jan Verburgen dochters, Duyf Jansdr de huisvrouw van Hans Craegh, ende Anna Jandr de buysvrouw van blauwe Willem haer luyden vervordert hebben te coomen ten huysse van Coman Jan Claessen, hoorende aldaer de leeringe ende wtlegginge bij den voorsz. Jan Claessen, op sekere capitulen ende poincten van de schrifture na sijn verstande gedaen, hem in sulcke manieren vougende in den schole ende heymelijke predicatie van de voorsz. Jan Claessen wesende discipel van Menno Simonis van der herdoopers secte, daertoe de voorsz. Aef Jans dochter oock eens heeft gehoort ten huysse van Weytien Gerrit Berstendr, de leeringe van een Jan Buydelmaeker, oock een van de discipulen voorsz, ende de voorsz. Neel Jansdr gevraeght sijnde van haer gelove aengaende den heyligen sacramente des sjaers, daerop seer suspectelijcken heeft geantwoort, sonder bij sulcken antwoorde te blijven; welcke al saecken

sijn daerdoor meerder inconvenient van dwalinge soude mogen gebeuren, daerdoor de voorsz. vronpersoonen geschapen hebben geweest verleyt ende in ongelove gebracht te worden, waeromme al sulcke heymelijke scholen, predication ende conventiculen hij ordonnantie van de heylige kercke, ende placaten Keys. May^t. ons G. Heeren scherpeijck verbooden sijn. Soo ist dat mijn heeren de Schepenen, gehoort den eysch hij mijn heere de Schout op den voorsz. vrouwen gedaen met haere bekenninge ende op ter saecken gelegentheyd rijpelijcke gelet hebbende de voorsz. vrouwspersoonen met vonnisse condemnere te gaen tusschen dit ende woensdagh eerstcomende exclus wt deser Stede ende haere vrijheyte sonder daer weder te mogen coomen dan op den elfden dagh van May eerstcomende oft op eenen anderen elfden dagh van May daerna alst hun luyden goetduncken sal. Des sullen sij ten selven 11^e dage als sij inne coomen schuldich sijn te gaen ongedecks hoofts met harnende waskaerse van een pont in de hant in der processie die alsdan hier ter Stede gehonden sal werden, ende achter den arcke van den heyligen sacramento, voor mijn heeren van den Gerechte, brengende de voorsz. kaerse nae de processie ende die laetende in de Oude Kercke voor de heyligen sacramento, condemnere voorts de voorsz. vrouwspersoonen te betaelen tot behoef van den heeren, te weten de voorn. Aef ende Neele Jan Verburgen dochters elck 100 carolus gls, de voorsz. Duyf ende Anna Jans elck 25 carolus gls., endo interdiceren mijn heeren van den Gerechte daerenboven de voorsz. Duyf Jans 't Vroumoerschape langer te exerceren. Ende dit al op der correctie van der Stede. Aldus gecundicht mette clocke den 19^e dagh jannarij 1544, presentihus alle de hurgemeesteren, Joost Buyck, Simon Martsen, Sihrant Occo en Simon Cops Claessen, schepenen.

Keurboek E. fol. 237.

Onuitgegeven dichtstukjes van Bilderdijk. Naar aanleiding van het in de voorlaatste vergadering medegedeelde omtrent Bilder-

derdijk, deelt de Heer Mr. B. J. L. de Geer eenige onuitgegeven versjes mede van denzelfden dichter, ten bewijze hoe hij ook in andere talen even gemakkelijk zong als in zijne door hem zoo hoog geachte, zoo vlijtig beoefende moedertaal. Zij behooren allen tot het tijdvak van zijn verblijf in Londen in 1796, tijdens hij door het geven van onderwijs in verschillende talen in zijn onderhoud moest voorzien.

Imitation d'Horace.

Ami, vous vivrez bienheureux ,
 Si, toujours maître de vos vœux ,
 Vous n'erre pas trop loin sur la plaine liquide ;
 Ni, redoutant des flots les coups capricieux ,
 Vous cotoyez les bords d'une course timide.

Celui qui vit content du sien ,
 Chérissant l'or tout pur d'un état mitoyen ,
 Ne va , pour se cacher ramper dans la misère ,
 Et n'aspire non plus à l'éclat incertain
 Qui couvre les palais des maîtres de la terre.

D'un arbre trop touffu le superbe feuillage
 Est exposé de près aux forces de l'orage ;
 Des plus hauts bâtimens les fondemens chargés
 De plus terrible choc s'écroulent ébranlés :
 Et quand le ciel s'irrite, en nous lançant la foudre,
 C'est le sommet des monts qu'il va réduire en poudre.

An milieu des revers gardant la fermeté,
 Et s'ouvrant aux douceurs d'une belle espérance,
 Mais craignant du bonheur la fragile inconstance
 Un grand cœur ne connaît que la sérénité.
 Celui qui dans les airs fait gronder la tempête,
 D'un mot, d'un seul clin d'oeil l'arrête,
 Et nous rend la tranquillité.

Tout est frêle ici bas et de courte durée,
 Le mal, comme le bien, se change à chaque instant,
 Apollon quelquefois du haut de l'Empyrée
 Dételle de son char le coursier anhéant,
 Pour goûter dans le fonds de la sainte vallée
 Les doux plaisirs d'un docte chant.

Vous, dans le milieu de l'orage,
 Opposez à vos maux la grandeur du courage.
 Et lorsqu'au centre du bonheur
 Tout marche au gré de votre ardeur,
 Craignez qu'une maligne étoile
 N'enlève à tout moment cette vaine faveur;
 Et quelquefois, baissez la voile.

B.

Ex tempore.

Dans le paquetboot, à mon retour de
 l'Angleterre. Fin de Sept. 1795.

*A l'Aminte du Tasse, en le remettant à
 Mademoiselle . . . .*

Chef-d'œuvre reconnu du plus fameux poète
 Que l'Italie en pleurs vit naître de ses flancs !
 Va, passe en d'autres mains ! Le sort que je t'apprête,
 Est digne du grand homme et de ses doctes chants.
 Heureux d'avoir pleuré les rigueurs de Sylvie,
 Berger sensible et doux, tu vas bénir ce sort :
 Des yeux bien plus puissans te rendront à la vie,
 Que ceux qui ont manqué de te donner la mort.
 Berger sensible et doux ! à ton bonheur suprême
 Dans la main qui t'attend, que ne puis-je aspirer ?
 Que ne puis-je à mon gré disposer de moi-même ?
 A toi, que j'y remets, j'irais la disputer.

Londres 17e/96.

B.

A Miss Billah.

(Écrit dans sa grammaire Italienne.)

Lorsqu'un beau jour les Graces et l'Amour
Voulaient parler à la race mortelle
Il s'en forma des langues la plus belle,
Dont Vénus fit son langage de cour.

Jeune beauté ! dont la grâce éclatante
Sait subjuguier et le coeur et l'esprit,
Sais-tu quelle est cette langue touchante ?
C'est l'Italien, que partout on nous vante.
Doute en, qui veut ! An moins sans contredit,
Il le sera, quand ta voix l'embellit.

London 1796.

B.

To

Miss S. ....

A precious jewel, gold or gem,
The wealthy man might give;
The poor exiled is wanting them,
Who self by gifts must live.

A little science, far from pride;
A heart, of falsehood free;
A thankful mind, by ill-luck tried;
Is all that rests to me.

Dear friends ! receive then my remains
With no rejecting eyes !
Th' Almighty Power not disdains
The poor man's sacrifice.

London 1796.

B.

Die Küsse.

Ein Küschen das ein Kind mir schenket,
 Das mit dem küssen nur noch spielt,
 Und bey dem küssen noch nicht denket;
 Das ist ein Küss, den man nicht fühlt.

Ein Küss, den mir ein Freund verehret,
 Das ist ein Grusz, der eigentlich
 Zum wahren küssen nicht gehört;
 Ans kalter Mode küst er mich.

Ein küss, den mir mein Vater giebet,
 Ein wohlgemeinter Segensküss,
 Zum Zeichen das sein Herz mir liebet,
 Ist etwas, das ich ehren muss.

Ein Küss, den mir Kerstindchen reichte,
 Den kein Verräther sehen muss,
 Und der den Kuss der Tauben gleichete,
 Ja, das war eigentlich ein Kuss.

B.

12 Vergadering. 7 Junij 1856.

*Bibliotheek. — Merkwaaardige vonnissen uit den tijd der geloofs-
 vervolging te Amsterdam in de 16e eeuw. — Verschil over de
 criminele regtspraak ten platten lande Bewesten Schelde tusschen
 Middelburg en Goes.*

*Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:
 Van den Heer C. P. Serrure, te Gent:
 Messenger des Sciences historiques. Année 1856. 4e Livrai-
 son. Gand.*

Van den Heer P. van Duyse, te Gent:
 XII. J.

Het groot Schietspel en de Raderijkerspelen te Gent, in Mei tot Julij 1498. Door Van Duyse. (Extrait des *Annales de la Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand.*)

Van den Heer A. D. Schinkel, te 's Gravenhage:

Nadere bijzonderheden betrekkelijk Constantijn Huygens en zijne familie, medegedeeld door A. D. Schinkel. Tweede Stuk. (Niet in den handel.) Gedrukt 125 exemplaren. 1856.

Van Dr. J. J. F. Wap, te Utrecht:

Astrea, Maandschrift voor schoone kunst, wetenschap en letteren, verzameld door Dr. Wap. 1°, 2°, 4° en 5° jaargang. Utrecht, 1852—1856.

In ruiling ontvangen:

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia:

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Batavia, 8° deel, 2^e druk, 1826; 11° deel, 1826; 12° deel, 1830; 13° deel, 1832; 14° deel, 1833; 16° deel, 1836; 18° deel, 1842; 20° deel, 1844; 21° deel, 1846—47; 22° deel, 1849 (4°); 23° deel, 1850 (4°); 24° deel, 1852 (4°).

Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16^e eeuw. (Vervolg van bl. 109). Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

1544. Overmits mijn heeren van de Gerechte bevinden dat Dieuwer Hansen de huysvrouw van Reyer Vincentsen mede geweeten heeft van de leeringe ende handelinghe van Coman Jan Claessen, sonder hem te openbaeren, oock in haer antwoord op den pointen ende articulen van den heyligen sacramente haer seer inspectelijcken heeft gedragen anders dan een goet christenmensche behoort te doen. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort den eysch bij mijn heer den schout op de voorsz. Dieuwer gedaen met haere belijdenisse, den voorsz. Dieuwer Hansen condemnieren op den 11^e dagh van May naestcomende te gaen in de processie die alsdan hier ter stede

gehouden anl werden, met een barnende waskaerse van een pont in haeren bant, ongedeckx hoofts achter den arcke van den heyligen Sacramente ende voor den Gerechte ende voorsz. kaerse te brengen ende laeten voor den heyligen sacramente in de Oude Kercke op correctie van der Stede. Actum et presentibus nt supra. *Keurboek K. fol. 238.*

1545. Alsoo Quirijn Pietersz van Groeningen, in Zeelant gebooren, hem begeven heeft totten ongeloove ende ketterye der Anabaptisten laetende hem haerdoepen bij Menno Symons, leeraer van der voorsz. secte, geleden omtrent sea jaeren, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyliger kercken, ende daer en boven andere menschen tot sulcken ongeloove ende dwalinge heeft geinduceert ende geraten tegens den heyligen karsten geloove, dordonnantie der heyliger kercken ende den placaten K. M^l. onser genadichster Heeren, ende daertoe bij den voorsz. ongelove hartneckigh blijvende is. Soo ist dat mijne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijne heeren den schout op den voorsz. Quirijn Pietersz gedaen mit sijn belijdinge ende op de gelegentheyte der voorsz. saecke ripelijcken gelet hebbende den voorsz. Quirijn Pietersz mit vonnisse condemnieren, te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten viere; verclaerende voorts sijne goeden geconfisqueert tot profijte K. M^l. Aldus gepronuncieert den 16 Aprilis 1545, presentibus toto collegio van den Gerechte, dempto mr. Hendrick Dircksz, burgermeester.

Justitieboek fol. 134.

1545. Alsoo mijne heeren van den Gerechte uyten confesie van Alyd Barents dochter van Groeningen geboren, de weduwe van wijlen Jan Claesz alhier geexecuteert, gebleken is dat sij op den lesten dach Marcij lestleden hier ter Stede heeft gesproocken eenen Quirijn Pietersz van Groeningen, oock alhier geexecuteert, wesende van den Anabaptisten secte, sonder denselven Quirijn, achtervolgende deser Stede kueren ende bevelen

yemande van den Gerechte te denunciëren; ende daertoe haer jonchste kint heeft gebaert in den dorpe van Olderssum in Oostvrieslant, sonder 't selve kint te laeten doopen, soo naer ordonnantien ende usantie der heyliger kercke gehoort. Dwelck al saecken sijn eysschende capitale punitie, indien mijnne heeren bleecke der voorsz. vrouwe geweten te hebben dat de voorsz. Quirijn haerdoopt was, ofte dat sij baeren voorsz. kinde badde laeten blijven ongedoopt bij haer wille ende consente ende door vreesse ende bedwanck van baeren man daertoe niet gebrocht en waeren, oock mede niet volcomelijcken badde gedaen blijcken dat sij voorsz. kint bier ter Stede hadde doen doopen als sij des machtijs was bij te brengen: ende boewel sij deser saecken aengaende meer behoorde te obedieren ende te volgen dordonnantien der beyliger kercken dan den wille van haeren man voorsz., soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte gehoort den eysch bij mijnne heeren den schont op der voorsz. vrouwe gedaen mitter getuygenisse van den peters ofte gevnders van de voorsz. kinde ende op der saecken gelegentbeyt ripelijcken gelet hebbende, der voorsz. Aelje Barents dochter mit vonnisse condemnieren te gaen uit deser Stede ende een mijle daer buyten, nae dat sij den costen baerder gevangenisse betaelt sal hebben, daer uyt blijvende ten enwigen dagen sonder te commen binnen een mijle rontomme deser Stede, achtervolgende doctroije daer aff wesende op de verbeurte van haeren lijfve. Aldus gecundicht den 22 dach May anno 1545 presentibus toto collegio van den Gerechte dempto Claes Loen, bnrgermeeester.

Justitieboek fol. 135.

1549. Alsoo Peter Jans soon tot Luninckbnysen in den gestichte van Munster gebooren, Tobias Quintinexsz. poorter deser Stede, schoenmaeckers van haeren ambachte, Jan Pennewarts van Loeven, Ghijsbert Jansz van Woerden, Ellart Jansz oock poorter deser Stede elodermseckers, Luckes Michielsz van Dordrecht, glaesemaecker van sijnne ambachte,

Barbara Tielmans van Dordrecht ende Rijtgen Boens de dochtere van Willem Boens van Antwerpen, hen hebben laeten haerdoopen bij een Gielis van Aken genaemt, hen begevende onder der secte ende ketterije van den Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heylicher kercke voorsz, den beschreven rechten ende placaten Keys. Mt. onser genadichster Heeren, ende daer en boven in haeren ongelove dwalinge ende ketterijen hartneekich blijven. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen, gehoort den eysch bij mijnne heeren den schont op den voorsz. persoonen gedaen, mit haerluyder confessien ende op de gelegentheyt der voorsz. saecken rijpelijcken gelet hebbende, den voorsz. persoonen condemnieren te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten viere; verclarende voorts in deser saecke allen haeren goeden geconfisqueert tot behouff K. Mt. als Grave van Hollandt een onser G. H. onvermindert ende sonder prejudicie deser Stede privilegien. Aldus gepronuncieert ende ter executie gestelt op den 20^e dach in Martij anno 1549 presentibus den schout, Egbert Gerbrantsz ende Joost Buyck Zijbrantsz, burgemeesteren ende alle den scheepenen.

Van dese sijn drie ter torture geweest, te weten Tobias Quintinxsz op den 14 Februarij, Peter Jans den 15 dito, en Ellart Jansz 8^e deser maent Martij.

Justitieboek fol. 166.

1549. Alsoo Jacob Claesz van Lansmaer hem heeft begevonden onder den leringen, secte ende ketterije van den haerdooperen, laetende hem wederdoopen, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heylicher kercken, den beschreven rechten ende placaten K. Mt. onser genadichster Heeren, ende daerenboven in sijnne dwalingen ende ketterijen hartneekelijcken blijvende is, niet tegestaende donderwijs hem van het oprechte geloove gedaen. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehoort den eysch bij mijnne heeren den schont van wegen K. Mt. op den voorsz. Jacob Claesz gedaen, mit sijn confessie, ende op

den gelegentheit der voorz. saecken ripelijcken gelet hebbende den voorsz. Jacob Claesz condeemnieren achtervolgende den voorsz. placaten, bij der scharprechter geexecuteert te werden mitten viere; verclarende voorts sijnne goeden geconfisqueert tot behouff K. M^t. als Grave van Hollandt. Aldus gecundicht ende bij den scharprechter geexecuteert den 9^{en} dach in November anno 1549, presentibus den schout, mr. Henrick Direksz, burgermeester, Jan Willemsen, Claes Meeusz, Symon Claesz Cops, Floris Martensz, Jan Claesz van Hoppen ende Henrich Jansz Croock, schepenen.

Justitieboek fol. 172 verso.

1549. Overmita Cecilia Jeronimus dochter van Wormer haer heeft begeben onder den leeringen, secte ende ketterije van den Hardooperen, laetende, haer wederdoopen, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heylicher kercken, contrarie den heyiligen karsten geloove, dordonnantien der heylicher karsten kercke, den beschreven rechten ende placaten K. M^t. onser genadichster Heeren; ende daer en boven in haeren dwalingen ende ketterijen, hartneckelijcken blijvende is, niet tegenstaende donderwijs, haer van den oprechten gelove gedaan. Soo ist dat mijnne heeren de schepenen gehooft den eysch bij mijnne heeren den schout van wegen K. M^t. op den voorn. Cecilia gedaen, mit haeren confessie ende op den gelegentheit der voorsz. saecken ripelijcken gelet hebbende den voorsz. Cecilia Jeronimus dochter gecondemneert, achtervolgende den voorsz. placaten, bij den scharprechter geexecuteert te werden mitten viere; verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert tot behouff K. M^t. als Grave van Hollandt. Actum ende geexecuteert ut supra.

Justitieboek fol. 172 verso.

1550. Alsoo Anneken Gerrits dochter, van Dordrecht ofte van Ast gebooren, ende Trijntje Direx dochter, van Dorsten in den gestichte van Munster gebooren, haer hebben laeten

haerdoopen bij eenen Gielis van Aken, haer alsulcx begevende onder der secte, dwalingen ende ketterijen der Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyligen karsten geloove, den beschreven rechten, ende placaten Keys. M^t. onser G. H. daer off sij navolgende den voorsz. placateu verbeurt soude hebben geexecuteert ende van levende lijve ter doot gebracht te werden bij den viere, ten waere sij ontfangen hebbende beter onderwijs, haeren dwalingen ende haerdoopselen afgaende, haer wederomme hadde begeven onder den geloove van der heylicher kercke ende ordonnantien van dien. Soo ist dat mijne heeren van den Gerechte, gehoord den eysch bij mijnne heeren den schout op der voorsz. Anneken Gerritsen ende Trijntgen Dirckx dochter gedaen, mit haeren belijdingen, den voorsz. personen, achtervolgende den voorsz. placaten mit vonnisse condemnieren bij den scharprechter te watere geexecuteert te werden; verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert tot behouff van den K. M^t. als Grave van Hollandt etc. Aetum ende ter executie gestelt den 15 in Januarij anno 1550, presentibus toto collegio dempto Henrick Croock, schepen.

Justitieboek fol. 176.

1550. Alsoo Anneken Boens, de dochter van Mathijs Boens van Antwerpen, haer tot Antwerpen heeft laeten haerdoopen bij een Gielis van Aken, haer alsulcx begevende onder den ongeloove, secte, dwalingen ende ketterijen der Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heylicher kercken, contrarie den heyligen karsten geloove, den beschreven rechten ende placaten K. M^t. onser G. H., daer sij navolgende den voorsz. placaten behooren sonde geexecuteert te werden mitten vuere, ten ware sij ontfangen hebbende beter onderwijs, haeren dwalingen afgaende, haer wederomme hadde begeven onder den gelove van der heylicher kercke ende ordonnantien van dien. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte, gehoord den eysch bij mijne heeren den schout op der voorsz. Anneken Boens gedaen, mit haeren belijdinge, derselver Anneken,

achtervolgende den voorsz. placcaten mit vonnisse condemnieren bij den scharprechter te watere geexecteert te werden; verclarende voorts haeren goeden geconfisqueert tot behouff K. M^t. als Grave van Hollandt. Actum ende ter executie gestelt den 3 Marcij anno 1550, presentibus den schout, Claes Gerritsz ende Claes Basgen, burgermeesteren, Jan Willemsz, Claes Meensz, Symon Claesz, Floris Martensz, Jan Hermansz, Jan Claesz van Hoppen, schepenen.

Justitieboek fol. 177.

1550. Alsoo Aeltgen de Wael, Aeltgen Egbertsz off Aeltgen Mosterts genaemt, Annetgen Leenarts, Cornelis Elbertsz, Dirck Pietersz, Catrijn Jans dochter sijn huysvrouwe, Ghijsbert Florisz, Elsken Ruters, Jan Jacobsz de barnasmaecker, Jan Gerritsz de beusemmaecker, Marretje Barena sijn huysvrouwe, Jacob Claesz de snijder, Weyne Pouwels dochter, de huysvrouwe van Pieter Dircksz, Elisabeth Pieters dochter haer niehte, Gaeff Jansz, Claes Zibboltz van Sneeck, Claes Dircksz, Aechte Dirx sijn huysvrouwe, Jacob Geliaz ende Catrijn Elberts dochter, tot drie mael bij edicte gedachvaert sijnde, omme op peene van banne ende confiscatie van haeren goeden ende persoonen te compareren ende aenhooren alsuleken eysch ende conclusie als mijnne heeren de schout van wegen K. M^t. onsen genadigen Heere op hnnluyden soude willen doen ende nemen, niet en hebben gecompareert, ende alsulcx op den 2 Augusti leetleden tegens henluyden gegeven is de derde default, nyt clachte van den welcken sijnyden bij vonnisse van schepenen ten versonecke van mijnne heere den schout versteken sijn van alle exceptien declinatoir ende peremptoir, oock van alle defensie; ende mijnen heren de schout dier tijt toegelaten is geweest, omme sijn intendit tegens der voorn. defailjanten over te leggen, ende henluyden ex supraabondanti te vierde mael te verdachvaerden, welke verdachvaerdinge daer nae den 26 Octob. leetleden oock bij edicte is gedaen; daer bij de voorsz. diffailanten geronpen

sijn geweest, omme op pene voorsz. te compareren den 14 November lestleden, omme 't voorsz. intendit te sien overleggen ende sententie te horen enz.; sonder dat de voorsz. gedaechden oft yemant van hen gecompareert is, hondende hen fugtijf sonder te voorscheyn te comen. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte, gehoort den eysch hij mijn heere den schont op den voorsz. gedaechden gedaen, gevisiteert den verificatien hij hem overgelijt, ende naer dien hem gehleken is geweest, den voorsz. fugitive ende gedaechden besmet te weten van den Anabaptisten secte; oock op der saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende: condemnieren den voors. gedaechden te hlijven nyt deser Stede, daer nyt henluyden bannende ten eenwigen dagen, sonder daerinne oft binnen een mijle rontomme daer huyten te comen, op de verbeurte van haren lijven: verclarende mede hooren goeden geconfisqueert tot behouff van den Heeren, onvermindert deser Stede privilegien, in allen horen poinoten. Aldns gedaen den 25 Aprilis anno 1550. presentibus Claes Gerritsz, Claes Baagen, Pieter Cantert, burgermeesteren, Jan Willemsz, Claes Moeusz, Symon Cops, Floris Martensz ende Henrick Croeck, sohepenen. Ende gepubliceert den 26 in Aprili, anno voorsz., presentibus iisdem dempto Symon Cops.

Justitieboek fol. 178 verso.

Overmits Reyer Direksz, schuytenvoerder, poorter deser Stede hem geleden ontront drie jaeren begeben heeft gehad onder den leringen, dwalingen, secte ende ketterije der Anabaptisten, qualijcken gevoelende van den sacramenten der heyligen kercken, contrarie den heylicher karsten geloove, dordonnantien der heyliger kercken, den beschreven rechten ende placaten Keys. M^t. onser genadiger Heeren ende daer en boven in sijne dwalingen ende ketterijen hlijvende is, niet tegenstaende donderwijs hem van den oprechte gelove gedaen. Soo ist dat mijnne heeren de sohepenen, gehoort den eysch hij mijnne heeren den schout van wegen K. M^t. op den voornoemden Reyer Direksz gedaen,

mit sijn confessie, ende op der ssecken gelegentheyf ripelijcken gelet hebbende, den voorsz. placaten, bij den scharprechter geexecuteert te werden mittien viere, verelarende voorts sijnne goeden geconfisqueert tot behoef K. Mt. als Grave van Hollandt, onvermindert ende sonder prejudicie deser Stede privilegien. Aldus gepronunceert ende bij den scharprechter ter executie gestelt op den 16 dach in Augusto snno 1550, presentibus den schout, allen den burgermeesteren ende alle den sehepenen dempto Jan Duyvensz.

Justitieboek fol. 182.

1552. Alsoo Lieviñ Jansz van Ghendt alias Liefken de Keyser genaemt, wevere van sijnen ambachte, Mijñart Harmanz van Baleh de hontagere, Peter Thymansz van Zutphen die cuyper placht te sijn, nn bouckhinder van sijn ambachte, Reyer Egbertsz, deser Stede poorter, Henrick Anthonisz van Leyden, beyde wevers ende Claes Garbrantsen van Wormer gehooren, hen hebben begeven in de conventiculen ende vergaderingen van den luyden van de wederdooperen secte, ende te hoeren den leringen van den hoofden ofte leraers derselver secte, te weten Claes Garhrantsen voornoeft van Menno Symonsz over de thien jaeren geleden, ende de voorsz. Lieviñ van Ghendt ende alle de anderen van Gielis van Aken, ende door dien den selven leeringen, dwalingen ende ketterijen bij den voorsz. valschen leeraers verspreyt, aenhangende, hen hebben gescheyden van den geloove, obediencie ende eenicheyt der heyliger karsten kereke, qualijken gevoelende van den saernementen der heyligen kereken, snlex dat de voorn. Lieviñ, Meynart ende Pieter hen bij den voorn. Gielis van Aken hebben laeten haerdoopen, ofgaende haeren doopsele in haeren kintsheyt ontfangen, ende de voorsz. Reyn Egbertsz, Henrich Anthonisz ende Claes Garhrantsz ofgaende mede haeren doopsele voorsz., hekent hebben tottet haerdoopsele berijt te wesen, indien sij daertoe souden kunnen geraeeken, al contrarie den heyligen karsten geloove, dordonnantien van den heyligen

kercke, den beschreven rechten ende placaten K. M^t. onser genadichster Heeren, ende daerenboven in baeren ongelove, ketterijen ende dwalingen bartneckich blijven. Soo ist dat mijne heeren de scheepenen, geboort den eysch bij mijne heeren den schout op den voorn. delinquanten gedaen mit haeren belijdingen ende op der voorsz. saecken gelegentheyt ripelijcken gelet bebbende, condemneeren den voorsz. delinquanten te sullen bij den sbarprechter geexecuteert werden mitten viere, verclaerende voorts haeren goeden geconfisqueert tot profijte K. M^t. als Grave van Hollandt, onser G. H. onvermindert ende sonder prejudicie deser Stede privilegien. Actum ende gepronuncieert ter vierscharen op den 6 dach Augusti anno 1552, presentibus allen den schepenen dempto Andries Boesz, bij advyse van den hurgermeesteren.

Justitieboek fol. 202.

1553. Alsoo Harman Jansz van Sellem, bij Munster gebooren, hem heeft begeben in den geselschappe van den luyden van der Anabaptisten secte ende tontfangen baerluyder vermaninge ende dwalingen: oock geweest is in seeckeren conventiulen, daer van der scriftuer onbehoorlijcken, soo bij Gelis van Aken, als bij andere, geleert ende verhaelt is geweest; sulcx dat bij sijnen doopsele hem gegeven afgaende, bekent heeft begeert te hebben ander doopsele 't ontfangen, indien bij daertoe sonde kunnen geraecken; oock qualijcken gevoelende van den heyligen sacramente des altaers, al contrarie dordonnantien ende den geloove van der beylige karsten kercke, den beschreven rechten ende placaten K. M^t. onser genadichster Heeren ende daertoe in desen sijnen ongelooove, ketterije ende dwalinge bartneckich blijvende is, niet jegenstaende tonderwijs hem van den oprechte geloove gedaen. Soo ist dat mijne heeren de schepenen gehooft den eysch bij mijne heeren den schout op den voorn. Harman Jansz gedaen, mit sijn belijdinge ende op der saecken gelegentheyt ripelijcken gelet bebbende, condemneeren den voorsz. Harman Jansz naevolgende den voorsz.

placaten te sullen bij den scharprechter geexecuteert werden mitten vicre: verclarende voorts sijne goeden geconfisqueert tot profijte K. M^t. els Grave van Hollandt. Aldus gepronnachieert ende geexecuteert den 16 dach in Jannarij anno 1553, presentibus den schout, Peter Cantert ende Joost Buyck, burgermeesteren ende ellen den schepenen, bij edvyse van dander twee burgermeesteren. *Justitieboek fol. 208.*

1553. Alsoo Felistis Jens dochter anders Felistis Resincks geheeten, ven Vreeden in den gestichte ven Munster gebooren, hier ter Stede seeckere jeeren gewoont hebbende, heer vervordert heeft haer te begeven in den geselschappen van den luyden ven der Hardooperen secte, ende tot haerluyder quade leringen, vermeninge ende onderwijs; dien aenhangende, ende haer ven den obediencie ende gelove van der heylicher kersten kercke scheydende ende qualijcken gevoelende ven den heyligen sacramenten des eltaers, oock eenigen ven der secte voorsz. onderwonden heeft in haeren buyse logis ofte slaepstede te gunnen, wetende die van dier secte te sijn; mede geweest is ter plaetse daer Gielis van Aken, vermaninge sonde doen; den selven gesproocken heeft, in meninge sijn vermeninge te hooren, hoewel 't selve heer feilgeerde. Ende det erger is, eenige anderen personen totter dwalinge van den voorsz. secte, ende nytter obediencie van der heylicher kercken heeft getoogen ende gebracht soo veel in haar is geweest; blijvende elsnoch hartneckich bij de voorsz. dwalingen, contrarie den geloove ende ordonnantien van der heylicher karsten kercke ende placaten K. M^t. onser G. H. Soo ist dat mijne heeren de schepenen, gehoort den eysch op den voorn. Felistis Resincks bij mijn heeren den schout gedaen, mit haer belijdinge ende op der voorsz. saecken gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, condemnieren der voorsz. Felistis Resincks hij den scherprechter geexecuteert te werden mitten vicre; verclarende haeren goeden geconfisqueert tot profijte K. M^t. als Grave van Hollant. Actum et presentibus ut supra. *Justitieboek fol. 208.*

1553. Overmits Cornelis Alherechtsen, van Leyden gebooren, snijdergeselle, Gerrit Dircksz alias Gerrit Wevers genaemt, van Raesdorp in den gestichte van Mnnster gebooren, slootemaecker van sijne ambachte, ende Anthonis Kourtsz van Oerdp in Vrieslant, de honckehinder, hen vervordert hebben te spreekken, converseeren ende hen te verselschappen respectivelijcken mitten luyden van der Haerdooperen secte, ende haerluyder dwalingen, vermaningen ende ketterijen in sekeren conventiculen te hooren ende tontfangen, sulcx dat de voorsz. Cornelis Aelhrechs tot meermael geweest is in conventiculen bij Gilles van Aken, leraer van der voorsz. secte binnen der stede van Leyden ende elders gehouden, van den welcken hij hem oock heeft laeten verlijden ende haerdoopen. Oock de voorsz. Gerrit Dircksz in twee conventiculen hij denselven Gilis hier ter stede gehouden geweest is, ende dser toe gebrocht heeft Harman Jansz van Sellem, omme de leeringe van den voorsz. Gelis te hooren, mede den voorsz. Harman Jansz, te karsmisse over jaeren geleden off daer omtrent, in quaet gevoelen van den heyligen sacramento des altaers heeft gebrocht ende van den rechten gelove verleyt. Ende de voorsz., Anthonis Courtz niet tegenstaende hij over drie jaeren bij den hove van Vrieslant van sijn dwalinge ende quaet gevoelen van den heyligen sacramento des altaers gecorrigeert ende duer sijn tonge gedaen steken; oock nyt Vrieslant op sijne halse gebannen is geweest, hem wederomme heeft gevoucht hij de luyden van der voorsz. dwalinge ende secte; ende alsulcx geweest is in seeckeren conventiculen tot Leyden bij eenen Adriaen de goudtsmit, leeraer der voorsz. dwalingen gehouden, mede seeckeren suspecte liedekens, smaeckende opreurte, hij hem bevonden sijn, eensdeels hij sijn handt geschreven; sulcx dat also drie der voorsz. persoonen gevonden sijn aengehangen te hebben den dwalingen voorsz., contrarie dordonnantie ende den gelove der heyliker karsten kercke, den beschreven rechten ende placaten K. M^t., daer af sij nae volgende den selven plaeceten behoorden gexecuteert te werden mitten viere, ten waeren sij

beter onderwijs ontfangen hebbende, hen begaven onder den obediencie ende geloove der heyliger karsten kereken, afgaende den ketterijen ende dwalingen van den voorsz. seecte. Soo ist dat mijne heeren de schepenen gehooft den eysch bij mijne heeren de schout op den voorsz. delinquanten gedaen mit haerluyder belijdinge ende op den saecke gelegentheyt ripelijcken gelet hebbende, condemnieren den voorsz. delinquanten, naevolgende den voorsz. placaten bij den scharprechter geexecuteert te werden mitten swaerde; verclaerende haeren goeden geconfisqueert tot profijte K. M^t. als Grave van Hollandt, onser G. H. Actum ende geexecuteert als vooren.

Justitieboek fol. 208 verso.

1558. Overmits Wijbrant Sybrantsz van Beets in Vrieslant, slootemaecker van sijnen ambachte, Aechgen Jacobsz dochter uyt Beverwijk, Felistis Ericx dochter, anders Cranepols genaemt, van Stadthoo in den gestichte van Munster ende Stijntgen Everts dochter, van Deventer geboren, hen vervordert hebben te spreeken ende te converseren mit luyden geinfeicert mitten Haerdooperen dwalingen, mit henluyden van den aebfuren te spreeken ende haerluyder vermaninge te hooren; oock mit sulcke luyden hen te verselchappen buyten deser Stede ende daer binnen, sonder nochtans haerdooft te sijn, noch den vermaningen van Gelis van Aken oft van anderen, hen voor leeraers uytgevende, gehooft te hebben, ende nyettemin uytter voorsz. conversatie genouch in dwalingen ende van der obediencie ende gelove der heyliger karsten kereke gebracht sijn geweest; dwelek hen leet is alsoo sij bekend hebben, begerende te blijven bij den leeringe ende gelove der heyliger kereke voorsz. Soo ist dat mijne heeren schepenen, gehooft den eysch op den voorsz. personen gedaen mit haerluyder belijdinge, ende op der voorsz. saecken gelegentheyt, oock op den conditien ende circumstantien in der voorsz. personen ende saecke bevonden, ripelijcken gelet hebbende; ende nyt dien meer genegen sijnde tot barmhartichijt dan tot uytterlijke rigoor van justitie,

den voorsz. personen mit vonnisse condemnieren , nae dat sij den costen van haeren gevangenissee betaelt sullen hebben , te gaen uyt desen Stede ende haeren vrijheyd binnen 's daechs sonneschijn, daer uyt een mijle rontomme ; daer huyten blijvende ten ewigen dagen , op de verbenrte van haeren lijfven. Aldus mitten clocke gecundicht den 20 Januarij anno 1553, presentibns mijne heeren den schout , mr. Hendrick Dircksz burgermeester presiderende, ende alle de schepeuen, dempto Gerrit Claesen.

Justitieboek fol. 210.

1547. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gehleecken is dat Jan de Monnick, van Arien in Artois geboren , Alias Ferdinando van Gent genaemt, cnopemaecker van sijn ambacht, sekeren tijt geleden, als hij sieck wesende, bij der vrouwe tot wiens huysse hij was slapende, vermaent wierde dat hij hem soude willen voorsien van een ander logys, alsoo hij tot haeren huysse te nanwe was gelogeert, ende 't heylige sacrament (indien hij siecker quame te werden) aldaer niet bequamelijck bij hem soude mogen coomen, daer op geantwoort heeft seggende: *Ik wille den witten Jan voor mijn bedde niet hebben* ende oock op een anderen tijt geseyt heeft, *dat de heylige oolye nergens toe en diende dan om de schoenen mede te smeren*: blasphamerende alsulcx tegen Godt ende den sacramenten der heylicher kercken. Ende bovendien hem oock onderwonden heeft te lesen, ende oock gepoocht anderen (soo veele in hem was) voor te lesen, een boeckxken geintitulcert, *de val der roomscher kercken*, wesende vol blasphemien ende quade ende valsche leeringen. Dien hij nochtans in hechtenisse wesende noyt en heeft gepoocht te sustineeren ofte defendeeren, maer ter contrarie verclaert heeft de voorsz. blasphemien hem seer leet te sijn ende van den quaden leeringen ofte gevoelen bij hem eenichsins ontfangen ofte gehadt te resilieeren: ende voorts te willen leven ende sterven in 't geloof ende leeringe der heylicher roomschen christen kereken, all breder blijckende

bij zijn confessie. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte, gehoord den eysch ende conclusie van mijn heere den schout op hem gedaen ende genoomen, met sijne voorsz. confessie ende verclaringe des leetwesens; ende opter saecke gelegentheydt gelet hebbende, den selven Jan de Monnick gecondemneert hebben ende condemnieren hem mits desen ter cause van sijne voorsz. misuses opentlick op een schavot te bekennen sijne voorsz. schult, als dat hij grootelijcx tegens Godt ende den sacramenten der heylicher kercken geblasphemeert heeft, ende dat 't selve hem hertelijcken leet is; ende voorts bij den scarprechtter met een ijser door sijn tonge gesteecken te worden, ende daerna de costen sijnder gevanckenisse betaelt sijnde, binnen daechs sonneschijn te gaen uyt deser Stede ende haere vrijheydt, daer uyt ende een mijle rontsomme daer buyten blijvende den tijt van vijftich jaren, op sijnen halse. Aldus gedaen metter clocke opten 30 Augusti 1557. Presentibus de schont, Jan Duvensz burgermr., Cornelis Thonissen, Hendrick Cornelisz, Frans Teyngh, Hendrick Croock ende Albert Marcus schepenen, ende bij advyse van Joost Buyck oick burgemr. ende Pieter Bicker Willemsz schepenen.

Justitieboek fol. 258 verso.

1560. Alsoo Cornelis Pieters van Wemelinge nyt Zeclant gebooren, hem vervordert heeft binnen deser Stede boecken te vercoopen sonder te connen lesen ofte schrijven; oock bevonden is onder hem gehouden te hebben eenige quade gereprobeerde ende andere boecken bij den placcaten van den Co. Ms^l. verboden sijnde. Soo ist dat mijnne heeren van den Gerechte gehoord den eysch van mijn heere den schout op hem gedaen met sijn confessie ende defentie ende op der saecken gelegentheydt gelet hebbende, den selven Cornelis Pietersz gecondemneert hebben ende condemnieren mits desen, een ure lanck, op de kake gestelt te worden, mit den verboden boecken bij hem bevonden om sijn hals; ende voorts de selve sijne verboden boecken opentlijcken verbrant te worden ende daerna binnen

daechs sonneschijn te gaen nyt deser Steda ende haere vrijheyt: daer uyt te blijven den tijt van twintich jaren, op sijn hals. Aldus gecundicht mette clocke den 22 Martij a° 1560, presentibus den schout, Sybrant Ooco, Pieter Cantert, Jan Claessen van Hoppen, burgermeesteren, Floris Florisz, Cornelis Jacobsz, Lucas Meynertsz, Frans Marcus, Pieter Pietersz, Jan Vechtersz ende Jan Claesz, schapenen. *Justitieboek fol. 286.*

1560. Alsoo Jelis Jansz, van Antwerpen gebooren, hem vervordert heeft binnen dese Stede boecken te coope te houden sonder daer toe geadmitteert te sijn, contrarie Conin. Mat. placaten. Oock bevonden is te coope te houden eenige boncken bij deselve placaten verboden sijnde. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort den aysch bij mijn heere de schout op ham gedaen, mit sijn confessie ende op alles gelet hebbende, deselve Jelis Jansz gecondemneert hebben ende condemnieren mits desen, een maent lanck op Onse Vrouwentoorren geleyt te werden te biar ende broode, tot sijnen selfs costen, ende voorts sijn verbodan boecken, bij hem bevonden, opentlijk verbrant ta worden; interdicerende hem voorts da neeringe van 't boecken vercoopen ten eeuwigen dagen, op ter correctie deser Steda. Actum ut supra.

Justitieboek fol. 286.

1568. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is dat Jacob Jansz Sael, poorter deser Stede, op St. Bartolomeusavont in den jare 1566, hem vervordert heeft te beginnen in de Onde Kercke sekere nieuwicheden, willende dat de Cappellaen van denselven kercke karstenen soude een kindeken, twelck bij den voorn. Sael gehaven sonde werden, tselve kindeken soude segenen in der duytscher tale; spreekende oock eenige ongebonden ende schandaleuse woorden, waerdoor een groote commotie in deselve kercke gerosen is, ende is deselve kerk terstont daerna door sekere quaetdoenders begonst gedistruceert te werden. Dat meda de voorsz. Saal ten tijden als de Predication eerst bij

de nieuwe Predicanten buyten deser Stede soude geschieden, deselve Predicanten met een roer geassisteert, geleyt ende oock 't perck daer de selve nieuwe Predicatie geschieden soude, helpen maecken; thoonende sulcx als een hooft ende fauteur van de voorn. nieuwicheden. Dat oock deselve Jacob Sael ontrent tien jaren geleden verlaten heeft 't Christen gelove ende hem begeven tot de secte der Wederdooperen, ende heeft hem alsoo doen herdoopen in 't Haerlemerhout bij eenen Lenardt Bouwens, leraer van de voorsz. secte; daernae bij weder afgefallen is van den voorsz. secte, aenneemende de secte van Calvinus; ende op der secte van Calvinus het Nachmael nuttende, doende daer te vooren ten huysen van Jan Aertsen zekere abjuratie van de oude Catholijke religie aftegaen ende niet meer aen te nemen ende meer andere oproerige feyten. Alle welcke saecken sijn tenderende tot groote onre, lesie ende vercoortinge van de Goddelijke ende Co. Ma^t. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte, gehoort den eysch van mijn heere de schout op den voorsz. delinquant gedaen ende genomen, met de confessie ende defentie van den selven delinquant: gevisiteert seekere informatie tegens hem bij den voorsz. schout overgelegd, ende op alles gelet hebbende; hierop gehadt t'advys van mr. Reynier van der Duyu, Raet in den Hove van Hollant als gevougt adjunct van schepenen ende bij sijne Ma^t. daer toe geordonneert; den selven Jacob Sael gecondemneert hebben ende condemneeren hem mits desen, geexecuteert te werden motten awaerde: verclarende voorts alle sijne goederen geconfisqueert, onvermindert deser Stede privilegien in allen anderen saecken. Gedaen ter vierschbare op ten 22 Junij 1568, presentibus de schout, alle de burgemeesteren, dempto Simon Marten, ende alle de schepenen.

1568. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is bij de confessie van Joost Bastiaensen den Delvensers soon, dat hij op den 26 September a^o 1566, ten tijde als 't Minnebroers convent binnen deser Stede worde gedestruet ende an stukken gebrooken, heeft helpen met meerder quaetdoenders

openloopen met een eynde van een balck de poorte staende achter aen de boomgaert van de voorsz. convente, responderende aen de vesten deser Stede, ende na dat deselve opengelopen was ende voorts gegaan met meer andere in den convente voorsz. ende de kercke van dien; helpende aldaer na sijn vermogen de beelden ende altaren in stucken slaen, destrueeren ende breecken; ende dit al tot grooten oneere, lesie ende vercoringe van de Goddelijcke ende Co. Ma^t. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort hebbende den eysch van mijn heere de schout op den voorsz. Joost Bastiaensz gedaen ende op alles gelet hebbende, hierop gehadt t'advijns van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den Hove van Holland, als gevouecht adinnet van schepenen, ende bij sijne Ma^t. daer toe geordonneert; denselven gecondemneert hebben ende condemneeren hem mits desen mette coorde geexecuteert te worden, datter de doot na volcht; ende verclarende sijne goederen geconfisqueert, onvermindert deser Stede privilegien in alle andere saecken. Gedaen ter vierschare op ten 22 Junij 1568, presentibus de schout, alle de burgemeesteren, dempto Simon Martsen, ende alle de schepenen.

1568. Alsoo mijne heeren van den Gerechte is gebleecken dat Weyn Duyf, Adriaens dochter, poortresse deser Stede ende Trijn Hendriex van U....berch, haer dienstmaeght, op den 23 Augusti a^o 1566, als de beelden ende altaren in de Oude Kerck binnen deser Stede, bij sekere quaetdoenders wierden nedergeworpen ende in stucken geslagen, hen aldaer mede ende metten eersten onder de voorsz. quaetdoenders hebben gevonden, ende mede int beeldestormen, vernielen ende int breecken van dien handadich geweest sijn, doende elckx daertoe, nae haer vermogen ende macht, hulp ende bijstant, ende dit al tot groote lesie, vercoringe ende oneere van de Goddelijcke ende Co. Ma^t. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte gehoort hebbende den eysch van mijn heere de schout op de voorsz. Weyn ende Trijn gedaen ende op alles gelet hebbende, hier

op gehadt t'advys van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den hove van Holland, als gevoucht adjunct van schepenen, ende bij sijne Ma^t. daertoe geordonneert, de voorsz. Weyn ende Trijn, ende elcx van haer luyden, gecondemneert hebben ende condemnneeren mits desen, metten watere geexecuteert te werden, datter de doot navolght; ende verclarende voorts alle haerlieden goederen geconfisqueert, onvermindert alijt deser Stede privilegien in alle andere aencken. Gedaen ter viersehare den 22 Junij a^o 1568, presentibus de schout, alle de burgermⁿ, dempto Simon Martsen, ende alle de schepenen.

1568. Alsoo mijn heeren van den Gerechte gebleecken is uytter confessie van Jacob Hendriksen van Groningen, schaerslijper, poorter deser Stede, dat hij hem vervordert heeft in de voorgaende turbulente tijden te begeven onder de quaetdoenders ende beeldestormers, die hij oock op St. Bartholomeus avont a^o 1566 in de Oude Kereke deser Stede heeft helpen breecken en vernielen den beelden en altaren aldaer, gelijk hij oock daerna gedaen heeft in de Minnebroederen Kerek en Convent; alwaer hij mede de denren van deselve kerek met een balek heeft helpen openloopen. Ende heeft hem daer nae verhuurt, omme die van de nieuwe religie als pijper te diemen, bedingende daer voor sekere penningen; begevende hem voorts in den dienst van die van de voorsz. nieuwe religie, die hem oock op sekere daech met meer anderen verdracht ende verscheyden hebben gehadt, dat sij hem souden vinden bij de Haerlemerpoort, als de knechten van den heer van Broderode, den loosen alarm souden maecken voor de Regulierspoort, ten eynde hij gevangen met anderen gedaechvaerde de voorsz. Haerlemerpoort van binnen sonden opslaan met sekere moochers, breekijsers ende andere instrumenten daer toe dienende; omme alsoo de voorsz. knechten van den voorsz. heer in der Stede te laeten, daer toe hij oock sekere moochers, breekijsers ende andere instrumenten heeft helpen brengen. Dat mede de voorsz. Jacob Hendriksz geweest is over verscheyden concepten van verrade-

rye deser goeder Stede, ende onder anderen alsseer getracteert wierde, dat men de geestelijke personen ende de Catholijcken nytter Stede soude jagen, den kloosteren, kereken ende andere geestelijke plaetsen soude vernielen, ende de goeden dien soo onder de knechten van den voorsz. Brederode, als die in de Stede souden gecoomen wesen, als andere guyten deser Stede gedeelt ende gepartieert souden werden. Dat noch boven desen bij eenige der voorsz. Jacob Hendricksz aengenomen is geweest, om de heer van Brederode voorsz. binnen deser Stede te beschermen ende de Grave van Megen ende andere Conincklijke Mat. heeren buyten deser Stede houden souden. Alle twelcke saecken sijn, streckende soo tot verraderije deser goeder Stede, als tenderende tot groote seditie ende vercoringe van de Goddelijcke ende Co. Mat. Soo ist dat mijn heeren van den Gerechte, gehoord den eysch ende conclusie bij mijn heere de schout op den voorsz. delinquant gedaen ende genoomen, ende op alles gelet hebbende, ende hier op gehadt het advijs van mr. Reynier van der Duyn, Raet in den hove van Hollant, als gevoucht adiunct van schepenen, ende bij sijne Mat. daer toe geordonneert, den selven Jacob Hendricksz hebben gecondemneert ende condemneeren hem mits desen, mette coorde geexecuteert te worden datter die doot na volght, ende na gequartieert ende sijn gequartieerde lichaem buyten de poorten deser Stede gehangen te worden, ende sijn hoofd op een staeck ter Haerlemerpoort uyt gesteecken; verclaren voorts sijne goederen geconfisqueert tot profijt van Co. Mat., behoudens deser Stede privilegien in alle andere saecken. Gedaeen ter vierschare op den 22 Junij 1568, presentibus de schout, alle de burgermeesteren, dempto Symon Martaen ende alle de schepenen.

Extract uyt het register van de confessien der stadt Amsterdamme, fol. 109 verso.

Actum den 23 Junij 1568, presentibus de schout ende Arant Ernat, schepen. Pieter Jansen de With, gevangen, poorter deser Stede: Seyt dat hij gevangen buyten St. Antonis poort,

besijden de Lijnbaen, de leste nieuwe predicatie die aldaer geschiede gehoort heeft, waer na den Predicant onlangs in de Stadt gebracht worde, sonder dat hij daer bij was, oft met roere oyt ter predicatie geweest is.

Seyt tot meermaelen in de predicatie hinnen deser Stede geweest te hebben, sonder eenich geweer hij hem te hebben, dan een opstoecker oft brootmes op sijn lijf, ofte met sijn rapier, alsoo alle de sehutters doen met rapieren gingen.

Seyt onder de nieuwe predicatie mette nappe omme sien gegaeen te hebben, ofte voor de deuren staen, gaerende d'aelmoessen, Adriaen in 't Crombout, Hendrick van Marcken, Willem Waliehsz, mr. Willem Bardsen, Cornelis Boom, Willem Corasz, hontcooper, Jan Meurlinek, Egbert Roelofsz, Lourens Jacobsz in de Goude Wael, Franc de Wael, wonende op de Nieuwesijts Achterburchwall, Thymon Meyndertsz, Dirk Oloffsz, Hendrick Franssen, Meus Pietersz, besijden t' excijs-huys, Reynier Cant, ende dat tot verscheyden plaetsen ende onder diversehe predication.

Seyt dat hij tot meermalen in de nieuwe predicatie Pieter Jacobasz Schnep gesien heeft, ende dat in de Minnebroeders kerck.

Gevraecht bij mijn heere de schout, wie hem gevangen, 's daeghs na St. Matthijs dach a°. 1566, ten tijde doe de Geusen ende Catholijcken tegens malcanderen in wapenen waren, die commissie ofte last gegeven heeft, omme de Geusen aldaer vergadert in ordonnatie te stellen ende den Catholijcken van daer te bonden?

Seyt dat hij ten tijde voorsz. hij ende op de Nieuwe Brugh in wapenen geweest is, sonder dat hij eenich onderwints hadde, off iemant in ordonnantie stelde, ofte eenige Catholijcken van daer gehonden heeft.

Seyt dat hij gevangen St. Matthijsdach des nachts voorsz., daer hij des anderen daechs in wapenen was omtrent elf uren uyt sijnen huys gehaelt werde bij Dirck Hem, bij hem hebbende geweer; seggende tegens hem gevangen: *sit gij hier?*

Daer sijn wel één ofte 200 burgers op de Nieuwe Brug vergaderd, daerop hij gevangen seyde: *gaet voor henem, ick volge u*: ende is sulcx terstont gevoleht, aenhebbende een buffenkolder, een vuytroer op 't lijf ende een helbaert op sijn schouderen, ende comende op de Brugge voorsz., heeft aldaer gevonden veel volcx van de nieuwe religie, vergadert in wapenen, onder welcke personen waren Dirck Hem, Jan Brouck, Jan Syversz, Claes Pauw, Jan Pietersz Swaeroogh, blijvende aldaer ontrent 1½ uyre; ende werde geseyt in 't generael dat sij luyden des anderen daegs wederom coomen souden, met henre wapenen: gaende dieu echtervolgende des anderen daeghs 's morgens ala voren, aldaer weder met sijn wapenen, blijvende aldaer den geheelen dach tot des avonta, dat het accoord gemaect was; gaende altemet aff ende een tajiens huys.

Seyt ontrent de Nieuwe Brugh mede in wapenen gesien te hebben die veel onderwints hadde, stellende de luyden in de geleden, Jan Sivertsz, Willem Corsz, Jen Lansz, Hendrick Clementsz, Jan Pieter Swaeroog, Dirck Hem, Hermen Meyndertsz, Floris Rodenburch, Jan Willemsz Wijngaert, Schoone Dirck ende meer anderen.

Kent mede ten huys van Dirck Jansz Graeff over 't maecken van 't contract tusschen de burgermeesteren ende die van de Religie van wegen sijn quartier geweest te hebben met Jan Willemsz Wijngaert ende Schoone Dirck, ende dat deur begeerte van Dirck Jansz Quinting, de welcke tegens hen luyden seyde, dat burgermeesteren sulcx versocht hadden: vindende aldaer ten huys over 't maecken van 't contract, Arent Jansen Coesvelt ende anderen, hem alsnu ontgaen.

Seyt dat sekeren tijt daarna bij hem gecoomen is eenen Gerit Smit, wonende op de Zeedijk in de Dregge, vragende hem gevangen, off hij ten huys van Jan Betten mede gaen wilde, seggende, *wij sullen aldaer mogelijk sekere nieuwe tijdinge hooren*: ende hij eldeer comende heeft gevonden vergadert Jan Beths, Harmen Rodenburch, Jan Willemsz Wijngaert, Jan Pietersz Swaeroogh, Jan Sivertsz in den Ham,

Arent Coesvelt, soo hij vermoet Gerret in de Dregge ende meer anderen, aulex dat de camer bijnaest vol was, die hem nu mede ontgaen sijn, spreekende aldaer en nomineerende sekere ..... ende andere quartiermeesters, deweleke naderhant burgermeesters overgelevert werden, die bij burgermeesteren gevisiteert sijn ende eenige van dien geroieert sijn geweest; ende is aldaer middelertijt met een barst ingecoomen Jan Bronck, ende versoekt aldaer, na bedunekens van hem dat men den heer van Brederode nomineeren soude tot een Capiteyn Generael over deser Stede, ende seyde: *Indien gij 't niet en doet, soo en weet ick 't niet de maets niet te marchen*; ende alsoo de personen aldaer bij den anderen vergadert tselve niet consenteeren wilden, seggende dat hij 't burgermeesteren selfs aengeven soude, is hij met een grammen moede uyten huys gelooopen.

Actum den 8 Julij 1568, presentibus ut supra. Pieter Jansz de Witb de novo geboort ende gevraegbt, wie meer ten buyse waren van Dirck Jansen Græff, over 't maecken van 't contract tusschen die in wapenen waren aen de Nieuwe Brugge ende den burgermeesteren deser Stede, ten tijde sij tegen malcanderen in wapenen waren?

Seyt aldaer mede gesien te hebben Arant Bouwer, Adriaen Pan, Jan Persijn ende Egbert Roelofsz.

Actum den 5 Augusti 1568, presentibus alle de burgemeesteren, dempto Simon Cops Claessen, ende alle de schepenen, dempto mr. Allert Cantert. Schepenen sijn geresolveert Pieter Jansz de With te condemneeren ter torture ende scarper examen, omme op de interrogatorien, die mijn beere de schont schepenen overleveren sal, pertinentelijck bij geschrifte te interrogeeren metten scharpen.

Actum den 9 Augusti 1568, presentibus ut supra. Pieter Jansz de With de novo gehoord; Seyt dat ten tijde doe de

Catholijcken ende die van de Nieuwe Religie tegens den anderen in wapenen waren, dat eenige van de Nieuwe Religie hem ontveldicht hebben twee hassen, alsoo hij deselve niet goetwillich leenen en wilde, welck geschut genomen werde hij Jan Sivertsz met een deel Bootgesellen ende 't selve gestelt met het hoofd nae de plaets ontrent de Onde Brugge, sonder dat hij hij 't stellen geweest is; dan naderhant is hij aldaer ontrent gecoomen, ende heeft gesien dat het voorsz. geschut stont ontrent de voorsz. Brugge, in maniere als voren, op een deel hoepen.

Actum den 26 Augusti 1568, presentibus de schout, allen den burgermeesteren, demptis Floris Martas ende Symon Martas, ende allen den schepenen. Pieter Jansz de With de novo gehoord; Seyt dat hij met meer anderen hem 's daeghs na St. Mattijsdach aⁿ 1567 hij de Nieuwe Brugge gevoecht hebbende in wapenen, aldaer omtrent de Brugge ten selve tijde gecoomen is Simon Martsen, hurgemeester, met Jacoh Cornelissen, schepen ende meer anderen, dewelcke hij gevangen siende, dat besingelt waren van veel persoonen, is tot henluyden inne getreden, vragende den voorsz. hurgemeester: *Wat doet gij hier, comt ghij hier om ons te verspieden ofte om vrede te maeken.* Waerop de hurgemeester antwoorde: *och lieve, laet mijn het Water langs gaen:* ende alsdoen de hurgemeester sulcx dede, is hij gevangen gebleeven hij dengenonen aldaer in wapenen sijnde, stellende deselve te vreden, spreekende oock den hurgemeester soo hart toe omme de maets te beter te vreden te stellen, soo hij best conde.

Seyt dat hij verhoort hebbende, datter veele op de Brugge vergadert waren ten dage voorsz. in wapenen, is aldaer mede gegaen sonder wapenen, ende alsoo de geenen seyden aldaer vergadert, dat sij begeerden de ordonnantie bij mijn heere de Prince gemaect te onderhouden, ende dat de burgemeesters knechten aennaemen, dat sij dat beletten wilden, is na huys gegaen om sijne wapenen, ende aldaer mede bij hen luyden

gogaen ende gebleven, ende heeft deselve te vreden gestelt off
sijn best daeromme gedaen.

Seyt dat hij in de verleden turbulente tijt heeft gesien,
datter twe met roers uytten buyse gecoomen sijn van Claes
Pauw, schietende deselve daer voor de deur los.

*Actum den 28 Augusti 1568, presentibus den schout, allen
den burgermeesteren, dempto Simon Martz, ende allen den schepenen.*
Pieter Jansz de With is op den eysch ende conclusie bij mijn
heere de schout op hem gedaen ende genomen, gewesen ter
torture ende scarper examen omme op sijn complices ende den
interrogatorien bij mijn heere de schout schepenen vertoont,
geinterrogeert te worden metten scharpen.

Gevraecht ter torture off op St. Mathijs dach a°. 1567 ten
tijde die van de Nieuwe Religie op de Nieuwe Brugge in wa-
penen waren, bij henluyden niet geseit en worde ende beure
meninge was, op de Plaetse te coomen ende het stadbuys inne
te neemen ende die van de wet ofte de Catholijcken doot te
slaen, ofte ten minste nyt de stadt te jagen?

Seyt dat hij deselve woorden niet gehoord en heeft, nochte
van het selve niet te weeten.

Voorts gevraecht wie de geene waren die 's daeghs na
St. Mathijs dach, de rebellen aldaer vergadert, geen wapenen
hebbende, wapenen gaven ende oock gelt?

Seyt daervan niet te weeten.

Gevraecht off hij tot Ouderkerck niet en is geweest bij den
capiteynen van Brederode, aldaer van 't verraet beslooten worde,
van de faulse alarme ende de stadt inne te neemen?

Seyt in vier iaren tot Ouderkerck niet geweest te hebben
ende daervan niet te weeten.

Item mede gevraecht off ten hnyse van Jan Betsz Rodenburch
in sijn presentie niet beslooten is geweest dat men den Heer van
Brederode neemen sonde voor een Capiteyn over Amsterdam,
ende off men mede het boot niet toe maecken sonde omme in
den Amstel te leggen ende den Grave van Megen te resisteeren.

Seyt dat het aelve in sijn presentie niet geschiet en is, off daer van niet en weet, dan seyt dat aldaer getracteert worde, als vooren in sijn confessie.

Mede gevraeght in wat hns getracteert is geweest, van den Heer van Brederode heymelijck in de stadt te haelen?

Seyt daervan niet weten.

Seyt oock niet belet te hebben dat men den Graef van Me-gen virtualie toevoeren soude, als hij oock niet en weet off Brederodes knechten voor de poort deser Stede soudén coomen ende alarm slaen.

Gevraeght tot wat hns de consistorie gehouden is geweest?

Seyt van geen consistorie te weten, dan wel ter predicatie simpel geweest te hebben.

Gevraeght wat vrouwe in de sacristie van de Minnebroederskerck de kinderen psalmen leerde singen?

Seyt mede dat hij dat niet en weet, off noyt in de sacristie geweest te hebben.

Voorts gevraeght wie dat de penningen gecollecteert heeft binnen deser Stede, omme de knechten van Brederode te onderhouden?

Seyt daervan niet te weeten ofte niemant te kennen, noch oock niet en weet wie tot onderhondenisse van de kercken, off die van de Nieuwe Religie, eenich gelt gegeven heeft.

Gevraeght off het accoordt, tot Dirck Jansz Graef gemaect, doen die Cstholijcken ende de Gensen tegens malcanderen in wapenen waren niet voortgegaen en hadde, wat die Geusen alsdan gedaen soudén hebben?

Seyt daervan niet te weeten, noch sijn moeninge sulcx niet geweest te hebben omme iets qnaets te attenteeren.

Actum 4 October a°. 1568, presentibus de schout, Simon Cops Claenra ende Albert Marcus, burgermeesteren, ende allen den schepenen, dempto Jan Rijser. Schepenen sijn geresolveert, overmits nienwe indicien vallende tegens Pr Jansz de With, den selven Pr Jansz te condemnneeren andermael ter torture

ende scharpe examen, omme op de interrogatorien van mijn heere de schout geïnterrogeert te werden mitten scharpen.

*Actum den 5 Octobres a°. 1568, presentibus de schout, allen den burgermeesteren, demplo Albert Marcus, ende allen den schepenen, demplo Jan Rijser. Pieter Jansz de With de novo gehoord, Seyt dat hij ontrent de Nienwe Brugge ten tijde doen de Grave van Megen tot Sloterdijk met sijn krijghavolok lagh, aengesproocken heeft Willem Martsen, bailla, die met anderen, hem nu ontgaen, wilde varen bij den Grave van Megen met victualie, seggende toghena den selven: *ghij en behoort buyten de stadt niet te varen, alsoo u Capiteyn van huys is, ende ghij lieutenant sijt ende daeromme bij u knechten hoort te blijven; waer deur hij terug gekeert is ende niet huyten geweest.**

Pieter Jansz de With is op den eyseh ende conclusie van mijn heere den schout andermael gecondemneert ter torture ende scharpe examen, omme op sijne compliceen, verraderije ende andere feyten mitsgaders den interrogatorien van mijn heere de schout metten scharpen geïnterrogeert te worden.

Gevraecht ter torture off hij niet te vooren geweeten heeft dat bij de knechten van den Heer van Brederode een valsch alarm geslagen sonde worden voor de Regulierspoort, ende off hij niet en weet wie de penningen tot behouff van de knechten van Brederode gecollecteert ende wie daertoe gecontribneert ende gegeven heeft?

Seyt dat hij van 't slaen van de alarme, hier voren gevraecht, niet en weet, noch oock van 't collecteeren van de penningen ende soo oock van geen verraet ter werelt.

Verskil over de criminele rechtspraak ten platten lande Bewesten Schelde tuschen Middellburg en Goes. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Wij bezitten eene voortreffelijke verhandeling van Van de Spiegel, dien ijverigen onderzoeker der oudvaderlandsche regten oer de opkomst, het gezag en den ondergang der aloude hooge

of grafelijke vierckare in Zeeland, uitgegeven in de *Werken van het Zeeuwisch Genootschap*, D. II. bl. 69—126, waarin hij echter de geschillen tusschen Middelburg en Goes, betrekkelijk het hooge rechtsgebied ten plattelande van Zuid-Beveland, sints 1574, als buiten zijn bestek liggende, niet heeft behandeld. Wel vinden wij die kortelijk vermeld bij Timmerman, *Cost. v. Middelb.*, bl. 8, maar min naauwkenrig opgegeven bij G. N. de Stoppelaar, *de civit. Mediodburg*, p. 66. Want de verdeeling der judicatuur op Walcheren hield wel stand, zoo als die door den Prins in 1575 geschied was tusschen de steden Middelburg, Vlissingen, Vere en Arnemuiden (Boxhorn. II. p. 555), maar de twisten met Goes betroffen Zuid-Beveland en daarin kreeg Middelburg eindelijk gelijk. Wij deelen tot beter verstand hier een verhaal dier twisten mede uit de zeer uitvoerige aantekeningen op de costumen van Middelburg in HS. nagelaten door den advocaat Douw, waariu wij vinden:

Consideration ende aenteyckeningen op de criminele judicatyre ten platten lande Bewesten Schelde.

De criminele judicatyre ten platten lande Bewesten Schelde van Zeeland, plagt geexerceert te werden bij den burggraf en leenmannen, maer om dat sij seer selden vergaderden en daer door veele misdaden ongestraft bleven, soo heeft vrouw Maria als gravinne van Zeelandt, juden jaere 1476 den 24 Meert, tot vervoorderinge vande justitie, de criminele calange gegeven aenden rentm^r. Bewesten Schelde ¹⁾, dewelcke voor desen sijn comptoir gehouden heeft tot Wissenkerke, maer om dese reden tot Middelburg comen wonen ²⁾ om benevens seven leenmannen bewesten en vijf beoosten Schelde de criminele judicatyre ter calange vanden rentm^r. voors. te exerceren, welke ordonnantie van vrouw Maria, conink Maximiliaen beneffens sijnen sone hertog Philips, op den 20 Januarij 1499, hebben geconverteert

1) *Groot Priv.* § 49.

2) *Cost. v. Middelb.*, door Dr. Timmerman, p. 8.

in een privilegie, waer bij hebben geordonneert en gestatueert, dat niet de judicatyre Bewesten Schelden ter calange vanden rentm^r. aen leenmannen sonde sijn, maer aen burgemrs en sebo-penen ofte de weth van Middelburg, met speciale gebode deser privilegie bij die van Middelburg onverbrekelyk te observe-ren ¹⁾, welke privilegie die van Middelburg vreedsaementlyk hebben beseten sonder eenig hinder off letsel tot den jare 1574, wanneer de Nederlandse beroerten hoog en hooger gaende, eyndelinge het eyland van Waleheren gereduceert is onder de gehoorsaemheyte van sijn Ex^{tie}. den heere prince van Orangen ²⁾ inden name van Sijn Maj^t. Inden jare 1574, soo hadde den rentm^r. Bewesten Schelde Serooskerke sig geretireert binnen der Goes en, gednurende sijn verblijf aldaer, eenige ge-vangen ter judicatyre vande weth vander Goes gestelt, tot dat eyndelinge het eyland van Zuytbeverland ende stad Goes mede gereduceert sijnde, in dato 22 Jannuarij 1577 ³⁾, hebben die vander Goes inden jaere 1577 gepresentoert requeste aen sijn Ex^{tie}. tenderende ten eynde sijn Excellentie de criminele judica-ture uyt den eylande van Suytbeverlandt belieffde te defereren aenden calange vanden bailliu vander Goes en ter judicatyre vande weth vander Goes, allegerende daertoe de exempelen vande decisie vande hooge jurisdictie ten platten lande in Waleheren bij sijn E^{te}. gedaen, en aende respective steden van Middelburg, Vere en Vlissingen geconfereert ⁴⁾, alsmede dat den rentm^r. al bereyts eenige gevangen voor de weth vander Goes ter judicature hadde gestelt, weleke req^{te}, alvoren bij sijn Ex^{tie}. daerop te disponeren, is gestelt in handen van die van Middelborg, om daer op te seggen haer belang, en is eynde-linge, naerdat partye pro et contra waeren behoort, bij sijn Ex^{tie}. provisionelyk geoordeelt, dat de judicatyre over het crimineel Bewesten Schelde alleen competeert de weth van

1) V. d. Spiegel, *Over de hooge vierschaar*, bl. 118.

2) Boxhorn, *Chron.*, p. 552.

3) Boxhorn, p. 579.

4) Boxhorn, p. 555.

Middelburg, welk disposityff bij dheeren Staeten van Zeeland, inden jaere 1577, is gecorroboereert en absoluyt verstaen, de weth van Middelburg de voors. judicatuere met de seclnse van alle andere uyt cragte van 't voors. privilegie te competeren. Dog die vander Goes daer mede niet vergenoegende, hebben andermael 't geene voors. inden jaere 1581 bij requests gepresenteert aen sijn Ex^{te}. en wel specialijck den bailliu van der Goes versoeckende als superintendent vande Landwacht inden eylande van Zuytbevelandt geadmitteert te worden tot de criminele calange vande misdaden inden voors. eylande voorvalende, ende dat voor soo veel het selve soude worden gesepareert vande rentmeesters plaets van Bewesten Schelde, en den selven rentm^r. alleen laetende de administratie vande 'sgraven domeynen ende ontfangen als voor den jaere 1476 ja geweest, welck versoeck vanden voors. bailliu vander Goes en superintendent vande landwacht van Zuytbeverland bij sijn Ex^{te}. in soodanigen agtinge is genomen, dat sijn Ex^{te}. eyndelinge bij acte gegeven tot Delft den 3 Julij 1584, heeft gedisponeert ende criminele calange gesepareert van het rentmeesterschap van Bewesten Schelde en gegeven aen voors. bailliuw, mits dat hij geen calange soude doen voor eenig andere regtbancq als voor de weth van Middelburg, sijnde daer toevolgens het voors. privilegie in dato 20 Januarij 1589 bij conink Maximiliaen en hertog Philips gegeven alleen een privative gequalificeert, waertegen die van Middelburg hun voegende bij den rentm^r. haer hebben geopposeert en met vele andere redenen ter materie dienende aen sijn Ex^{te}. geremonstreert, dat sulx was strijdende jegens de fundamentele wetten van den lande van Zeelandt, en wel specialijck van die van Middelburg, dewijl geen andere officieren in haer weth worden geadmitteert en vervolgens inde hooge vierschaere, als den rentm^r. Bewesten Schelde, den baillin vande stadt en den bailliuw vande wateren, dewelke ook gebouden sijn haere residentie tot Middelburg te houden, ende geconsidereert, dat den baillin vander Goes dependeert van een laeger vierschaere en niet alhier en woont, bij

de weth van Middelburg ter booger vierschaere vervolgens niet en soude connen werden geadmitteert, alsmede dat de kosten en weddens van voors. bailliu ten laste vanden grave soude comen te belooopen, wanneer sij binnen Middelburg eenig gevangen soude comen te presenteren en vele andere redenen meer, des niet tegenstaende soo is den voors. bailliu vander Goes jn en bij bet disposityff van sijn Ex^{tie}. gemainteneert en na het overlijden van sijn hoog gedagte Ex^{tie}. bij den grave van Lycester als gouverneur vande Nederlanden, bij acte jn dato den 5 April 1586 geconfirmeert; nyt cragte van welke bij dagelijx eenige executien quam te doen bnyten de poorten vander Goes jn Zuytbeverlandt, waertegens die van Middelburg hun opposerende, hebben den bailliu van der Goes daer geapprehendeert en feytelijken gebragt op den s'graven steen binnen Middelburg. Welken balliu daer over claegende aen sijn Ex^{tie}., soo heeft sijn Ex^{tie}. daerover geschreven aen de magistraet van Middelburg, ten eynde den voors. bailliu soude werden gerelaxeert en gestelt op vrije voeten, alle bet welke bij de voors. magistraet niet en js geobtemperoert, maer jn tegendcel den bailliu gebonden jn apprehensie, tot dat eyndelinge, jnden jaere 1586 den 2 Julij, ter staatsche vergaederinge over dese saeke is gedisponeert ende verclaert bij haer Ed. Mog., dat den rentm^r. Bewesten Schelde alleen is bevoegt om de criminele calange over den eylande van Zuytbeverlant ter judicature vande weth van Middelburg te doen en, voor soo veel als den voors. rentm^r. hier jnne was getnrbeert, weder berstelt.

---

13 Vergadering. 27 September 1856.

Bibliotheek. — *Geschied- en oudheidkundige herinneringen uit de Nederlanden.* — *Registers van geslachtwapens en geslachtlijsten.* — *Iets over Daniël Burchgrave en Prouninck van Deventer.* — *Mr. Johan de Bye.* — *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegsten tot op onzen tijd, door C. Kramm.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Dr. W. Vrolik, te Amsterdam:

Revue des Sociétés savantes de la Neêrlande, par W. Vrolik.
(Overgedrukt nit de *Verslagen en Meded. der Kon. Akademie van Wetenschappen, Afd. Natuurkunde, Deel V.*)

Van de Redactie:

Revue des Sociétés savantes de la France et de l'étranger publiée sous les auspices du Ministre de l'instruction publique et des cultes. Tome I. 6e Livraison. Juin 1856. Paris 1856.

Van Burgemeester en Wethouders der stad Utrecht:

Verslag 'van den toestand der gemeente Utrecht. 1855. Utrecht, 1856.

Van Dr. R. C. H. Römer, te Deil:

Dichtstukjes door R. C. H. Römer. Leyden, 1856.

Iets over Ruslands Letterkunde, door R. C. A. Römer. (Overgedrukt uit de *Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant, over den jaer 1855.*)

Van den heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Rijckloff Volckertas. van Goens, buitengewoon Raad van Indië.
(Overgedrukt nit de *Bijdragen van de Taal- Land- en Volkskunde van Neêrlandsch Indië, Deel IV.*)

Van Mr. R. W. Tadama, te Zutphen:

Geschiedenis der stad Zutphen, van de vroegste tijden tot 1795.
Door Mr. R. W. Tadama. *Met platen en kaart.* Arnhem en Zutphen, 1856.

Van den Heer J. David, te Leuven :

Vaderlandsche Historie, door J. David. 5e deel. Leuven, 1855.

Van den Heer R. Chalon, te Brussel :

Les Monnaies des Seigneurs de Borkulo; — *Monnaies belges trouvées en Irlande*; — *Imitation d'une monnaie de Hainaut*, par Arnold de Stein; — *Poids monétiformes du midi de la France*. Par Renier Chalon. (Extrait de la *Revue de la numismatique belge*, t. VI, 2e série.)

In ruiling ontvangen :

Van het Verein für Hamburgische Geschichte, te Hamburg :

Hamburgische Münzen und Medaillen. Herausgegeben von einem Ausschusse des Vereins für Hamburgische Geschichte und redigirt von O. O. Goedeckens. 1° Abtheilung: *Die Münzen und Medaillen seit dem Jahre 1753*. Hamburg, 1843—1850. 4°. 2^e Abtheilung: *Die Ergänzung des in den Jahren 1741 bis 1753 erschienenen Langermannschen Hamburgischen Münz- und Medaillen-Vergnügens*. Hamburg, 1852—1854. 4°.

Zeitschrift des Vereines für Hamburgische Geschichte. Neue Folge. 1° Bandes 2^e Heft. Hamburg, 1855.

Van de Kon. Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam :

Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. 3^e Deel. Met platen. Amsterdam, 1856. 4°.

Verlagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen. *Afdeeling Natuurkunde*. 4° Deel, 3^e Stuk en 5^e Deel, 1° Stuk. Amsterdam, 1856.

Idem. *Afdeeling Letterkunde*. 2^e Deel, 1° Stuk. Amsterdam, 1856.

Lycidas Ecloga et Musae invocatio, Carmina quorum auctori Johanni van Leeuwen e vico Zegwaart certaminis poetici praemium secundum e legato Jacobi Henrici Hoeyffl adjudicatum est in concensu publico Academiae regiae scientiarum. Die XIII. Maji anni MDCCCCLVI. Amstelodami, 1856.

Van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht :

Verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering gehouden op Dingsdag 24 Junij 1856. Utrecht, 1856.

Van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant :

Handelingen, over den jare 1855. 's Hertogenbosch, 1856.

Van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage :

Handelingen en Geschriften. 3e Jaargang. 2e Aflivering. 's Gravenhage, 1856.

Catalogus der boekwerken van het Indisch Genootschap te 's Gravenhage. 's Gravenhage, 1856.

Van de Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg, te Luxemburg :

Publications. Année 1855. XI. Luxembourg, 1856. 4e.

Van de Geschichts- und Alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg :

Mittheilungen. 4^r Band. 1 et 2 Heft. Altenburg, 1854 en 1855.

Van het Germanische Museum, te Nürnberg :

Beilage zum Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1856. N° 1—7. 4^e.

Geschied- en oudheidkundige herinneringen uit de Nederlanden.

De Voorzitter brengt ter tafel een HS. getiteld: *Geschied- en oudheidkundige herinneringen uit de Nederlanden* door J. H. van Hateren Wz., in leven onderwijzer te Agelo, onder mededeeling, dat dit HS. aan het Genootschap ten geschenke is gezonden door den heer F. A. Ehlinge Wubben, te Staphorst.

Wordt besloten het HS. te stellen in handen van Jhr. C. A. Rethaan Macaré, met verzoek daarvan verslag te willen geven.

Registers van geslachtwapens en geslachtlijsten.

Jhr. Mr. D. M. M. van Hangest Baron d'Yvoy, te Harderwijk, schrijft aan het Genootschap, dat de mededeeling van Jhr. C. A. Rethaan Macaré in de *Kronijk* van 1855, bl. 70 en volg.

omtrent het handschrift behelzende de afteekening en beschrijving van de geslachtwapens en rouwborden, die in de kerken der provincie Zeeland gehangen hebben, hem aanleiding gegeven heeft, om ter kennis van het Genootschap te brengen, dat hij een gelijksoortig HS. bezit, in 7 deelen, in de laatste helft der vorige eeuw vervaardigd door wijlen zijnen oud-oom den Baron d'Yvoy van Mijdrecht. Het 1^e deel, getiteld *Holland*, bevat de afteekening der geslachtwapens, weleer uitgehouwen of geschilderd op graftomben, grafzerken, glasramen enz. in de kerken te Asperen, Noordwijk, 's Hage, Leyden, Voorburg, Naarden, Alkmaar, Woerden, Schagen, Lisse, Hillegom, Heemstede, Voorschoten, Vianen, Gorinchem, Rijswijk, Loosduinen, Naaldwijk, Gouda, Rotterdam, Alphen, Maasland, Zwammerdam en Schiplui; het 2^e, getiteld *Utrecht*, die welke in de kerken te Utrecht, IJsselstein en op het huis te Wulven werden gevonden; het 3^e, getiteld *het land van Montfoort*, die in de kerken van Ravenswaay, Waardenburg, Everdingen, Golberdingen, Eck, Hoevelaken, Cuilenburg, Bnren, Zoelmond, Buurmalsem, Trigt, Beusecom, Maurik, Rijswijk en Ingen; het 4^e, getiteld *Eemland*, die in de kerken van Amersfoort, de Vuursche, Woudenberg en Renswoude; het 5^e, die in de kerken van Geertruidenberg, Broda, het Ginneken en Ter Heide, het 6^e, getiteld *het Overkwartier*, die in de kerken te Rhenen, Wijk bij Duurstede, Amerongen, Leersum, Doorn, Driebergen, Overlangbroek, Neerlangbroek, Kothou, Werkhoven, Houten, Schalkwijk, Odijk, Bunnik, de Bilt, Blauwkapel en Hagestein; het 7^e, getiteld *het Nederkwartier*, die in de kerken te Abcoude, Nederhorst, Loenen, Vreeland, ter Aa, Breukelen, Maarssen, Tienhoven, Zuilen, Westbroek, Ameyde, Lopiker Kapel, Jutphaas en Harmelen.

Van al de in dit HS. voorkomende geslachtwapens zijn door Mr. D. M. M. d'Yvoy alphabetische registers vervaardigd, die door hem aan het Genootschap ten geschenke worden aangeboden, benevens een dergelijk register van eene hem ook toebehoorende verzameling van MS. geslachtregisters ten getale van

ruim 1100, loopende tot omstreeks het jaar 1650, terwijl hij zich voorts bereid verklaart tot het geven van nadere inlichtingen en uittreksels.

Iets over Daniël Burchgrave en Prouninck van Deventer.
Medegedeeld door Mr. J. van Dam van Noordeloos, te Rotterdam.

Dat elke bijdrage de gebeurtenissen in het tijdvak van Leicester's verblijf hier te lande, en ook de personen betreffende, die toen onder en met hem het bestuur uitmaakten, welkom zijn moet, werd teregt meermales gezegd en aangetoond, onder anderen in het *Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek van Utrecht*, 2de Jaargang, 1836, bladz. 1 tot 40, en 205 tot 228. Jammer dat in het laatst genoemde gedeelte zoo vele schrijf- en drukfonten zijn ingeslopen, die later in de lijst van errata van dat jaar slechts gebrekkelijk zijn aangewezen of verbeterd. Intusschen is het aldaar geleverde, zoo ik vertronw, voldoende, om mijne meening te bevestigen, en ook om eene aanmerking te regtvaardigen, welke ik vermeen te mogen maken op hetgeen door den Heer Mr. J. A. Grothe gezegd wordt, bij de mededeeling in de *Kronijk van het Historisch Genootschap* van 1855, hl. 229—238, van een brief van Prouninck aan de stedelijke regering van Utrecht van 8 November 1586, alwaar men bladz. 230 leest: »Daniël Burchgrave een Vlaming, die *uit nederigen stand* zich door eigen verdienste wist op te heffen." Het is waar, deze meening werd door de meesten onzer geschiedschrijvers gedeeld, of beter, hebben die elkander veelal nageschreven, zooals in genoemd tijdschrift t. a. pl. reeds is aangemerkt, terwijl tegelijkertijd het verkeerde en onwaarschijnlijke daarvan wordt aangetoond, en tevens bewezen, dat de Burchgrave was van *een degtig zoo niet adelijk geslacht, en van eene bechaafde opvoeding*. Men leze hetgeen aldaar door wijlen den Heer Mr. W. C. Ackersdijk, wiens belangstellende toegenegenheid en vriendschap ik heb mogen ondervinden, uit onder mij berustende

oorspronkelijke stukken is medegedeeld en aangevoerd, te veel en te uitvoerig om alhier in zijn geheel te worden overgenomen.

Ook ten aanzien van *Prouninck*, of *Prouning dit de Deventer*, (want alzoo teekende hij zich in alle de originele papieren in mijn bezit), den man om wien het den Heer Grothe in zijne bijdrage te doen is, is wel waardig na te lezen hetgeen t. a. pl., hem aangaande wordt gezegd. Niet alleen wordt erkend dat hij te 's Hertogenbosch was geboren, maar tevens aangetoond, dat hij tot een ond aanzienlijk Brabandsch geslacht behoorde; voorts, dat de geschiedschrijver van Rayd zeer partijdig in zijn oordeel over hem geweest is; en dat, wat betreft de zaak, waarover de inhoud des medegedeelden briefs loopt, het *niet* toelaten van Prouninck in de Staten-Generaal, partijchap en eigenbelang in het een en ander de drijfveren waren.

Mr. Johan de Bye. Medegedeeld door denzelfden.

Naar aanleiding van het door den Heer van der Noordaa ter tafel gebragte HS. van Johan de Bye, J. U. D. (zie *Kronijk* 1855, bl. 202), kan ik aan het Genootschap mededeelen, dat ik insgelijks een zeer duidelijk geschreven handschrift bezit, bevattende *het Stadtrecht van Bommel off Reghtspleginghe binnen Bommel gebruyckelijck*, anders genaamt 't *project van de Heer Mr. Johan de Bye*, met menigte van aanhalingen en renvooijen naast den tekst geschreven, een werk dat, naar ik vermoed, thans wel alle belangrijkheid zal hebben verloren. Wat den steller van dit *Project* betreft, den heer Mr. Johan de Bye, hij was zeer denkelijk een zoon van Arnold de Bye, Burgemeester te Bommel, en van Jeanne van Nayen. In de *Beschrijving der stad Bommel*, nitgave van 1774, bl. 76—77 leest men, dat „Jan de Bye, in leven Dijkgraaf en Burgemeester van Bommel, vervaardiger is van een Latijnsch Tijdvers, op den brand in den Toren aldaar, 1538.” Hij werd Gedeputeerde der Staten van Holland, en huwde Wilhelmine van Grevendick, waarhij hij een

zoon had, Arnold genaamd, welke trouwde Margaretha van Aemstel, en eene dochter Jeanne, die 1^e huwde Anthony Huyghens, Raadsheer in Gelderland, 2^e Jean de Glummers, heer van Palestein, insgelijks Raadsheer in Gelderland. Een kleinzoon van Johan was Arnold de Bye, geh. 1600, ook Burgemeester te Bommel, Heer van Wayestein, Curator der hoogeschool te Harderwijk en in 1647 Ridder der orde van St. Michiel van Frankrijk, over wien vooral de berigten bij H. Bouman, *Beschrijv. der Geldersche Hoogeschool* en J. Scheltema, *Staatk. Nederland* zijn na te lezen. Voorts zie men de genealogie van het geslacht *de Bie* in het werk van Kok op Ferwerda.

Naar aanleiding dezer mededeeling herinnert de Voorzitter aan de waarde die welligt dit HS. van *het stadtrecht* voor de regts-geschiedenis hebben zal, juist zamengesteld op den tijd toen men overal in de steden de regten verzamelde en ordende, onder invloed van de herhaalde bevelen tot inzending der constnimeu ter goedkeuring. Ook hij bezit twee folio deelen in HS uit het midden der 17^e eeuw met stukken op Bommel en Bommel- en Tielrewaard betrekkelijk, doch blijkbaar verschillend van het hier vermelde HS.

De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, van den vroegsten tot op onzen tijd, door C. Kramm. De Heer J. J. F. Wap vestigt de aandacht op dit werk, waarvan de 1^e aflevering door hem aan het Genootschap ten geschenke gegeven, eerstdaags het licht zal zien. Het bevat de geschiedenis der Nederlandsche beeldende kunst, lang vóór Carel van Mander's schriften, en ook reeds de oudere, zoogenaamde Bourgondische school en vult overigens al de gapingen aan, waarvoor eene geregelde historische opvolging tot dus verre volstrekt onmogelijk gemaakt werd. Van Carel van Mander af tot en met het slot van J. Immerzeel's bekend werk, ontvangt men vier deelen vermeerderingen, verbeteringen en waar noodig teregtwij-

zingen, met één woord, aanvullingen van wat er tot heden tekort schoot of geheel ontbrak aan de *Levens en Werken der Hollandische en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters, sedert den vroegsten tot op onzen tijd.*

14 Vergadering. 11 October 1856.

Bibliotheek. — *Tractaat met de Regering van Algiers*, 1679. — *Geschenken aan den Dey en Regering van Algiers*, 1779. — *Brieven van Hooft, Huygens en Tesselschade.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer F. A. Ebbinge Wubben, te Staphorst:

Geschiedkundige herinneringen van de havenstad Waleveld. (Door F. A. Ebbinge Wubben.) (Overgedrukt uit de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* van 30 Sept. 1855).

Van Jhr. Mr. D. M. van Dusseldorp de Superville, te Middelburg:

De Hertogen van Orleans uit den Oepetischen koningstam. Door Mr. D. M. de Superville. Middelburg, 1854.

Welke kunnen de gevolgen der Oosterache kwestie voor het meereendeel der Europeache volkeren en staten thans zijn? Door denzelfden. Middelburg, 1854. (Overgedrukt uit de *Middelburgsche Courant* van 11, 14 en 16 Febr. 1854.)

Engeland en Frankrijk, Frankrijk en Engeland. Door denzelfden. Middelburg, 1855. (Overgedrukt uit de *Middelburgsche Courant* van 2 en 4 Nov. 1854.)

Littérature-Histoire. Par D. M. de Superville. Middelbourg, 1855.

Aperçu de l'histoire de la Noblesse Française, depuis le 10 Août 1792 jusqu'à nos jours. Par le même. Middelbourg, 1855.

In ruiling ontvangen:

Van het Institut archéologique liégeois, te Luik:

Bulletin de l'Institut archéologique liégeois. Tome II. Liège, 1856.

Tractaat met de Regering van Algiers, 1679. De Voorzitter brengt ter tafel de navolgende door den Heer Mr. L. C. Hora Sicama aan het Genootschap ter inzage gezonden stukken:

1°. Journael ofte Dagb-register van de reyse naar Algier van Thomas Hees, gedaan in 't jaar 1675. In 2 deelen in 4°. (Dit journaal begint 27 Julij 1675 en loopt tot 29 Februarij 1680.)

2°. Tractaat van vrede en koophandel tusschen de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en de Regering van Algiers, 30 April 1679 gesloten door bemiddeling van Thomas Hees en Jacob de Paz, Commissarissen van H. Ho. Mog., in de Fransche taal, geratificeerd door H. Ho. Mog. 29 Julij 1679, op perkament, met het groot zegel van Staat, nithangende in roode was;

3°. Brief van H. Ho. Mog. aan Hadgi Mahomet, waarbij Thomas Hees wordt gecommitteerd om te handelen over de lossing van slaven, 10 April 1683;

4°. Brief van H. Ho. Mog. aan Baba Hassan over hetzelfde onderwerp.

Na lang aanhouden der beide Commissarissen Thomas Hees en Jacob de Paz werd den 30 April 1679 een tractaat tusschen de Regering van Algiers en hunne Hoog Mogenden getroffen, welk verdrag onder goedkeuring van de Staten-Generaal door gemelde Commissarissen werd geteekend. Het ter tafel gebragte verdrag, met de handteekeningen van D. van Wijngaerden als Voorzitter en H. Fagel als Griffier der Staten-Generaal, is volgens Kluit, *Historia Foederum Belgii Foederati*, pars II. p. 182, te vinden in het *Groot Plakaatboek*, III. 1406, en den *Hollantae Mercurius* (1679) bl. 125—134 en bovendien nog in vier andere verzamelingen. Thomas Hees heeft in het bovengenoemde journaal van zijne reis naar Algiers omtrent het sluiten van dit verdrag het volgende aange- teekend:

Saterdag den 29 dito (April 1679). Schoon weder. Met den dag opgestaan om ons gereet te maacken tot het solem-

niseeren vant opgeregte tractaat opt 'skonings huys. De donanen vergadert zijnde op haer ordinaire tijt, hragt veel tijts toe voor aleer wij aldaer compareerden. Ontrent agt nuren verscheenen wij aldaer voor Baba Hassan alleen, zijnde de douane reets vertrocken. Naar vriendlijke groetenisse van beyde de zijden, versogten wij hem de laaste hant aant werk te leggen; liet ons ondertusschen aen een zijde vertrekken (?) dat de donane wederom geroepen wierde; in derselver presentie verhaalde hij B. H. (Baba Hassan) het sommier vant tractaat en de redenen die haar gonvernemrs beweegt hadden om met ons in onderhandelinge te komen; ook waarom met de Engelsen niet was gehandelt. D'Aga Kajah-bolooks, nevens alle hoge en lage, die in grote menigte aldaar tegenwoordig waren, hoorden dit aan met groot genoeg en riepen eenpaarigh daarop ja. Het was genoegzaam te bespeuren aan haar gelaet, dat het een bleyde tijdinge was; geduerende dese zijne oratie quamen wij wederom daer; voort volk passeerende, groeten wij haar beleefdelijk. B. Hassan scheenen de woorden met een goede gratie af te gaan. Geeyndigt hebbende groete ik hem en alle de vooraansittende en liet zeggen wij nu gereet waaren om te teykenen en te zegelen; daarop wierde de papieren int Turx en Frans van een inhoud verwisselt, en teykende ik d'eerste; de Paz excuseerde om den sabbath en nam aan op morgen te teykenen; doen teykende een van de bijzittende secretarissen voor den Basscha, Duletly, B. Hassan en Aga. Vervolgens de papieren overgelangt aan Adgi Mehomede de moorse tolk om te zegelen. Doen zeide B. Hassan men zoude het fatha, dat is Godts heylige naam daarover aanroepen, daarover zeggen. Dit wierde alsoo met luyde stem en opgeheven handen volbragt. Doen wenschten wij malcander geluck, en groete van verre alle d'omstanders en zitters. Baba Hassan reitereerde eenige maalen dat hij nu van zijne kant alles hadde gedaan, selfa zoo als ik het verstonde, dat het nu mij toequam mijn werk daarvan te maecken, en dat hij mij alles liet bevoolen zijn; tot ant-

woort dat ik voor mij altijd hem verschuldigt bleef voor alle beleefde en vriendelijke bejegeningen. Wat aangong de rest, dat ik hem wel konde toeseggen bij mijn Cavalleros woort het alderbeste tot uytwerkinge van de zaak te zullen doen. Hierop wierden wederom versogt ons op een zeide te begeven, terwijl de papieren gezegelt zouden worden. Daarna quam de moorse tolk ons haalen, om het principaal en coopje authentik uyt de hant van Baba Hassan t'ontfangen. Dese geschriften met beleeftheit overgelangt en met een vriendelijk gelaat aengenomen, namen afscheyt en gongen midden door den hoop deur. Hier op ging de Paz weder voort. Eenige Algerenen qnamen aanstonts ons feliciteren; het tractaat, soo wel tnrx als frans is geteykent. Enz. enz.

Sondag den 30 dito. Regen; een groot gewoel onder de slaaven. De Engelsen tegens de Hollanders omt seerst. De Paz heeft geteykent. Enz. enz.

Wat overigens dit journaal verder betreft, is het van dag tot dag naauwkeurig aangehouden, doch niet van dat belang om nitgegeven te worden, als zijnde opgevuld met aantekeningen, waarvan voor de geschiedenis (nitgezonderd zoo ver die betrekking heeft op dit verdrag) minder partij te trekken is. De brief omtrent dien vrede door de regering van Algiers aan hunne Hoog Mogenden geschreven, omtrent het midden van de maand Rabia Elouel in het jaar 1090 der Hegira, staat in den gemelden *Hollantse Mercurius* (1679) p. 132—134. Na het sluiten van dit verdrag hadden hunne Hoog Mogenden eenen Jacob Tollins tot Consul te Algiers aangesteld, terwijl de Commissarissen Hees en De Paz, na de ratificatie weder stonden te vertrekken, doch reeds in Jannarij 1680 kwam van gemelde Commissarissen het berigt, dat de regering van Algiers den vrede niet wilde aanvaarden, voor dat het geschut, zijnde acht metalen stukken van 40 pond met affuiten en toebehooren, mitsgaders eenige kogels en kruid, welke door den Gouverneur Baba Hassan, als eene vereering bedongen waren, te Algiers zouden zijn aangekomen. De beide Commissarissen vonden

zwarigheid dit verzoek in te willigen, doch ziende dat de regering op dit punt bleef vasthouden, hebben zij het ten laatste toegestaan. De gemelde Commissarissen vertrokken naar Livorno en Tollius bleef te Algiers. Deze kon het echter op den duur met de Algerijnen niet vinden, zoodat de regering van Algiers in het begin van Julij 1680 een brief aan hunne Hoog Mogenden zond, met verzoek dat zij den Consul wilden terugroepen en een ander in zijne plaats benoemen. Daar dit echter zoo spoedig niet kon geschieden, werd Jacob de Paz die te Livorno was gebleven, weder bij provisie gecommitteerd, tot dat de Staten-Generaal zekeren Karel Alexander van Berck daartoe gekozen hadden ¹⁾. De meergemelde Jacob Hees werd later, ingevolge onderstaanden brief aan Hadgi Mahomet, tot lossing der slaven, ingevolge het 12^e artikel van het verdrag, nogmaals naar Algiers afgevaardigd. Een gelijktijdig schrijven en van denzelfden inhoud werd ook aan den gouverneur van Algiers Baba Hassan gezonden. Het luidde aldus:

Doorlugtigste en Excellentsten Heere!

Wij hebben hyden gecommitteerd ende aangesteld den eren vesten, vromen, discreten, onsen lieven getronwen Thomas Hees, om in qualiteit als onsen Commissaris met ende nevens onsen Consul van Berk, het werk van de bewuste lossinge der slaven aldaar t'effectueren, ende denselven onder anderen in last gegeven, Uwe Excellentie in onsen name ende van onsentwegen particulierlijk te begroeten ende aan deselve te betuygen de sonderlinge begeerte die wij hebben om Uwe Excellentie dienst te doen, ook wijders te versekeren van d'onveranderlijke wille ende genegenheit die wij hebben omme d'opgeregte ende herstelde oude goede vrundschap ende gewenschte vrede van onser zijde niet alleen heiliglijk te doen nakomen, maar ook meer en meer voort te setten ende te be-

1) Zie *Hollandas Mercurius* van 1680, bl. 162—165.

vestigen. Wij hebben derhalven niet willen nalaten Uwe Excellentie gantsch vrundtlijk te versoecken, dat deselve den voornoemden onsen Commissaris niet alleen gunstig gehoor ende sodanigh gelove wille geven als ons selven, maar dat ook Uwe Excellentie met sijn veel vermogend credit hem int uytvoeren van sijn aanbevolen last alle hulpe en faveur gunstelijk gelieve te bewijzen; hetwelke bij alle voorvallende gelegentheden wij met alle goede officien ende toegeneigden wille zullen trachten t'erkennen, in verwagtinge van 't welke ons gantsch vrundtlijk jegens Uwe Exoellentie erbidende, zullen wij den Almogenden God bidden,

Doorlugtighate en Excellentsten Heere, Uwe Excellentie te willen houden in sijne bescherminge. In den Hage den 10. April 1682.

Uwe Excellencies

goede vrunden,

De Staten Generaal der Vereenighde Nederlanden,

De Weede, Vt.

Ter ordonnantie van deselve,

Onderschrift:

H. Fagel.

Heer Hadgi Mahomet.

Geschenken aan den Dey en Regering van Algiers, 1779. Medegedeeld door Jhr. C. A. Bethaan Macaré. Dat de vriendschap met de Regering van Algiers voormaals vrij duur te staan kwam, kan blijken uit de volgende onder mij berustende *Notitie van ingekogte presenten voor den Dei en Regeering van Algiers* van den jare 1779.

Jaarlijksche presenten.

Bij de kooplieden van der Wallen en van Vollenhoven:

6 cabels   à 14 d^m 120 v^m

6 dito   , 12 , 120 ,

25 paardelijnen , 4½ , 120 v^m

180 ijzer trossen van 32 d^m tot 16 inclus

280 wiel trossen van 14 d^m tot 5 draan

Bedragende in gewigt 122138 ℔ à f 54 't. s. ℔ f 21984-17

Bij de overgelegde bewijzen. af 1 pCt. 219-17
 f 21765 —

Bij de wed. C. T. Snellen:

18000 ℔ grof buskruit

2000 ℔ fijn dito

20000 ℔ à f 38 p^r 100..... f 7600
 af 1 pCt. 76
 f 7524

180 vaatjes van 100 ℔ 22 st. f 198

40 dito „ 50 „ 15 „ - 30
 - 228
 f 7752 —

Bij de kooplieden T. Bisdorn en Zoonen:

100 rollen Hollands zeildoek à f 36 de rol f 3600
 af 1 pCt. 36
 f 3564 —

Den 2 equipagem^r. N. A. Meyners:

200 nieuwe gerande ducaten bij den Muntm^r.

de Buk te Dordrecht ingekogt à f 5-5-8 f 1055 —

Voor eenig porcelijn door denzelven bij S.

Faber ingekogt ..... f 272-5 —

En wegens onkosten en verschotten..... - 118-6 —
 f 1445-11

Den makelaar L. van Zwijndregt:

Voor betaalde praemie van assurance op

goederen pr. 's Lands fregat van oorlog

Castor cap. P. Melvill

f 45320 à 3 pCt. f 1359-12

NB. Zijnde deeze assurance polis..... - 3-10

rantie geschied voor zegel..... - 12

't gevaar van de zee. f 1363-14
 f 35890- 5

Consulaire praesenten.

Bij de kooplieden A. Musketier en Zoonen :

59½ ellen violet couleur laken	}	154½ ellen à f 6 pr el f 927 —
39 „ ponçon rood „		
56 „ frans blaauw „		
58½ ellen carmoisin	}	345½ ellen à f 5 pr el - 1727-10
57 „ ponçon rood		
55 „ capucine coul ^r		
59 „ frans caneel		
63 „ paille		
53 „ feuille morte	}	175 ellen à 4½.... - 789-15
62 „ donker groen		
58 „ frans blaauw		
27½ „ saxis groen		
28 „ violet		f 3444- 5
		af 4 pCt. rabat - 137-15
		<u>f 3306-10</u>

Voor 't pakken & emb..... f 22- 5—

„ 16 toiletten à 20 st. - 10- —

„ 3 d^e à 15 st. - 2- 5—f 34-10f 3341—

Bij den koopman E. Gillot :

16½ ellen goude grond gebt. flau. à f 32 —.. f 520 —

16 „ „ „ zilver stof - 22 —.. - 352 —

16 „ ponçon zilver canelle stof - 13 —.. - 208 —

24½ „ wit zilver en coul. stof - 9 —.. - 220-10

16 „ groen gond & coul^r. d^e. - 9 —.. - 144 —

60 „ carmosijn damast - 4-12.. - 276 —

f 1720-10

af 1 pCt. - 17- 4

f 1703- 6Bij de kooplieden de wed. Grand Laine & Co:1 frans goude 4 coul^r rept. horologie met ran-

den en diamante wijzers ..... f 390—

1 dito	dito	.....	f 360—
1 dito	zonder diamanten	.....	- 220—
1 dito	Engelsche gladde met dubbelde kast..		- 310—
4 dito	gonde gladde Eng. houbl. à f 110 ...		- 440—
1 dito	frans geëmail. met diamante wijzers.		- 127—
2 dito	gequillocheert zonder diamanten à f 100.		- 200—
1 dito	frans zilvere groene buite kast		- 33—
			<u>f 2080—</u>

Bij A. en S. Boas :

Een ring bezet met een fraaije roos, weegende
 9½ grein, geëntoureert met 28 kljne roosjes. f 700 —

Bij Barant Symons :

3 porcelijne thee serviesen ..... f 70 —

Bij Maria de Koninck :

1 pr ¼ wit Haarlems lijnwaad 52½ ellen

1 „ dito 50 „

1 „ dito 51½ „

1 „ dito 49½ „

203½ ellen

à f 35 st. pr el f 356- 2- 8

af 1 pCt. .... - 3-11- 8

Bij Pieter Bitter: f 352-11

1 geëntoureerde ring..... à f 380 —

1 dito ..... - 270 —

1 dito ..... - 166 —

1 dito ..... - 134 —

Provisie van 1 ring door Boas verkogt 7 —

f 957 —

Bij A. J. van Ravesteijn :

1 vat met 166 pr. candij brooden 568 ~~fl~~ à 22 f 312-8

af 3 pCt. - 9-8

f 303 —

een vat - 2-10

Bij Cornelis de Langen: f 303-10

35 ~~fl~~ fijne Heyzan thee à f 5 't ~~fl~~ ..... f 125 —

35 ponds bossen ..... à 5 st. p. stuk	f 6-5
sondeeren van 25 bossen	- 13 —
1 kisje met baleeren.....	- 1-10
	<hr/> f 133- 8
	<hr/> f 9642-15—
De groote praesenten bedragen	f 35890-5 —
De Consulaire	- 9642-15—
	<hr/> f 45533 ——

Brieven van Hooft, Huygens en Tesselschade. De heer Mr. J. A. Grothe vertoont eene door hem aangekochte verzameling van eigenbandige brieven van Pieter Corneliszoon Hooft, Constantijn Huygens en Tesselschade Roemers, en deelt daarbij mede, dat deze brieven van Hooft, door G. Brandt uitgegeven, juist diegene zijn, welke aan de te Leyden en te Amsterdam berustende verzamelingen ontbreken.

15 Vergadering. 25 October 1856.

Bibliotheek. — *Eene bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht.* — *Charters uit de 13^e eeuw, verzameld door A. van Buchell.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den heer G. Kuyper Hz., te Muiden:

Assyrië. De Assyrisch-Iranische Mogendheid. (1250 tot 500 J. v. Chr.) *Naar de denkbeelden van Jacob Kruger voorgesteld door G. Kuyper Hz.* Amsterdam, 1856.

Van Mr. J. Dirks, te Leenwarden:

Een reisje van Leeuwarden naar Wesel, Kleef enz. en terug, in 1770, door vier Leeuwarders gedaan; bij uittrekeel, met ernige aantekeningen, uit het HS. Dagverhaal daarvan van Robertus Distelbloem, medegedeeld door Mr. J. Dirks. (Overgedrukt uit den *Friesche Volksalmanak* voor 1857.)

Van Dr. J. J. F. Wap, te Utrecht:

XII. J.

Astrea, Maandschrift voor schoone kunst, wetenschap en letteren, verzameld door Dr. Wap. 6^e Jaargang, 1856—57. 1^e Afl. Utrecht.

In ruiling ontvangen :

Van Curatoren van het Athenaeum illustre, te Amsterdam :
Catalogus van de bibliotheek der stad Amsterdam. Eerste gedeelte. Amsterdam, 1856.

Eene bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht. Medegedeeld door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Omtrent den bouw van den Dom te Utrecht vindt men slechts enkele berigten bijeenverzameld bij Matthaeus, *Fundationes et fata eccles.*, I. p. 6; Blondeel, *Beschrijving van Utrecht*, p. 313; Van Heussen, *Historia Episcop.*, p. 53 en anderen, die welligt nog van elders konden en verdienden aangevuld en vermeerderd te worden. Zoo weten wij, dat bisschop Hendrik van Vianden in 1254 eenen nieuwen en grootschen bouw begon, dien hij echter niet voltooide, zie Beka, p. 88, 92. Heda, p. 214, en die ook onder zijn opvolger Johan van Nassau niet werd voltooid. Geen wonder trouwens, daar onder dezen de toestand van het bisdom ver van voorspoedig was en hij de geldmiddelen uitgeput achterliet, toen hij in 1288 van zijne waardigheid afstand deed. Zijn opvolger Jan van Zyrick schijnt echter terstond het plan te hebben opgevat den bouw begonnen door Hendrik van Vianden voort te zetten en te voltooijen, althans hij wist een brief te erlangen, die hem, zoo hij hoopte, de middelen zou verschaffen, daarmede voort te gaan. Het is deze brief, dien wij uit het origineel, waaraan nog de twintig zegels, bijna ongeschonden, aan zijden staarten afhangen, hier willen mededeelen :

Universis christo fidelibus ad quos pervenerit hec scriptura
Philippus Salernitanus, Theocristus Adrianopolensis, Petrus
Arborensis et Johannitus Mokicensis divina miseratione Archi-
episcopi; Gimbalduus Ymolensis, Jacobus Marsitanus, Guillel-

mus Callensis, Maurus Ameliensis, Bonifacius Bosoniensis, Simon Assisinas, Bartholomeus Senetanns, Waldebrunnus Avelonensis, Romanus Troensis, Edmundus Turiensis, Marcellinus Turtibnensis, Henricus Tridentinus, Bonifacius Parentinus, Bartholomeus Grossetanns, Philippus Fesulanns, Perronns Larmensis, Leotherius Vesulanus et Conradus Tullensis Episcopi. Salutem in domino sempiternam. Licet is de cujus muere venit ut sibi a suis fidelibus digne ac laudabiliter serviantur, de abundantia pietatis sue merita supplicum excedens et vota bene servientibus multo maiora tribuat quam valeant promereri. Desiderantes tamen reddere domino populum acceptabilem fideles Christi ad complacendum ei quibusdam allecturis manneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus invitamus ut exinde reddantur divine gratie aptiores. Cupientes igitur ut ecclesia sancti Martini Cathedralis Traiectensis congruis honoribus frequentetur, que pro nimia vetustate indiget reparatione et in aliquibus partibus de novo opere magis sumptuoso construitur, nec illi proprie snpetant facultates, per quas huiusmodi reparatio velut illud laudabile opus de novo conceptum possit consummari, monemus, rogamus et in domino exortamur quantum de bonis vobis a deo collatis pias elemosinas et grata caritatis subsidia ad illud opus laudabile erogetis ut per vestram subventionem possit plenarie consummari et vos per hec et alia bona que domino inspirante feceritis adipisci possitis vitam eternam. Nos de omnipotentis dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi omnibus vere penitentibus confessis qui suas facultates ad fabricam dicte ecclesie ..... causa devocionis accesserint seu in extremis laborantes quicquam facultatum suarum legaverint dicte ecclesie singuli singulis singulas dierum quadragenas de injunctis sibi penitentiis dummodo consensus diocesani ad id accesserit, misericorditer in domino relaxamus. In cujus rei testimonium presens scriptum sigillorum nostrorum munimine duximus roborandum. Datum Romae anno domini MCCLXXXVIII anno pontificatus domini Nicholai pp IIII anno primo.

Hieruit blijkt dus dat men toen nog aanzienlijke verfraaiingen en vergrootingen van den Dom voorhad. Evenwel schijnt het niet, dat men de voorgenomen werken in dien omvang heeft uitgevoerd. Of was het novum opns het bonwen van den toren? Het duurde echter nog tot 1322 voor men er mede aanving.

Charters uit de 13^e eeuw, verzameld door A. van Buchell. Medegedeeld door Jhr. J. J. de Geer. Onder de vele HSS. van den geleerden Arnold van Buchell, berustende op het provinciaal archief van Utrecht, behoort eene belangrijke verzameling afschriften van verschillende charters met de afbeeldingen der zegels.

Als eene proeve daarvan dient de volgende lijst van deels nog onuitgegevene oorkonden, vervat in een HS. in folio, getiteld *Probatorum liber I.*

Anno 1199. Diederik, graaf van Holland, en gravin Aleid bevestigen de kerk van St. Maria te Rijnsburg in het bezit der goederen, haar geschonken door gravin Petronella en haren zoon Diederik. (Zegel).

1230?. Arnold, abt van Egmond, ontslaat eenige dienstlieden der abdij van het regt vnn keurmede.

1139. Paus Innocentius neemt de abdij van Egmond en die van Rijnsburg onder zijne bescherming.

1262. Bevestiging van de gift van een tiend aan de abdij van Bodelo.

1268. Floria, graaf van Holland, geeft het patronsatregt der kerk van Leiden aan het Dnitsche huis te Utrecht. (Zegel).

1265. Hendrik, bisschop van Utrecht, verheft eenige eigenhoorige lieden der kerk van St. George te Amersfoort tot den vrijen dienstmansstand.

1277. Johannes, bisschop van Utrecht, beveelt aan zijnen maarschalk, om het klooster van Oostbroek te handhaven in het bezit der aan hetzelfde geschonkene tienden van Dinslo in Trintvelt.

1279. Godefried van Zeyst, ridder, Johannes, zijn zoon,

Aleid en Hildegond, zijne dochters, geven aao het klooster van Oostbroek eenen watergang (waardoor de curtia Stoetwegen haar water leidt in den Rijn) en eenige tienden in eigendom, bij gelegenheid van de inkleeding van Petronella van Zeyst, dochter van Godfried voornoemd.

1278. Arnold van Amstel, ridder, verklaart zich gehouden, om op bepaalden tijd aan het klooster van Oostbroek 50 Utr. ₤, met 5 ₤ rente, te betalen, wegens den koop van goederen der abdij, in het Gein gelegen.

1250?. De Roomsche-koning Willem handhaaft de Utrechtsche burgers in het bezit hunner goederen.

1248. Dezelfde begiftigt de abdij van Egmond met 20 maten graan uit zijne tienden te Texel en bevestigt haar in hare regten en bezittingen.

1290. Testamentaire beschikking van Diederik, priester in Ackeraloot.

1239. Arnold, abt van Egmond, oorkondt, dat hij op bepaalde voorwaarden eene gift van 3 ₤ enz. heeft ontvangen.

1252. Lubbert, abt van Egmond, verkoopt eenige goederen voor schulden.

1266. Nicolaas, abt van Egmond, vrijdt eenige aan de abdij eigenhoorige lieden.

1236. Otto, verkoren bisschop van Utrecht, bekrachtigt de overdragt van Slachmaat aan de kerk van St. Jan te Utrecht.

1050. Bernold, bisschop van Utrecht, bevestigt de abdij van St. Paulus te Utrecht in het bezit der goederen, haar door zijne voorgangers geschonken.

1290. Stephaan van Sulen beleent Harman Dapper van der Strijpen met goederen, welke diens vader had gehonden in leen. (Zegel).

1287. Johannes, hertog van Brabant enz., geeft aan de stedelingen van Gorinchem, ter wille van Joh. van Arkel, ridder, tolvrijdom in zijne landen.

1199. Diederik, graaf van Holland, en gravin Aleid, zijne gemalin, oorkonden den verkoop van land bionen Pendrecht.

1281 Floris, graaf van Holland, herstelt zijne onderlanden tusschen Schie en Goude in hunne oude dijkregten.

1217. Stichting eener kerk in het Gein.

1277. Simon van Haarlem, ridder, oorkondt, dat het hem en anderen aangenaam zal zijn, dat Joh. Rollandt eenig land verkoope. (Zegel).

1269. Joh. van Arkel, schildknaap, en Otto van Arkel, ridder, onderwerpen hunne geschillen met het kapittel van den Dom te Utrecht, omtrent de tiendeu van Oosterwijk en Hokelhem en het patronaatregt der kerken aldaar, aan de uitspraak van scheidslieden.

Zonder jaartal. Godefried, bisschop van Utrecht, oorkondt omtrent een verschil tusschen hem en den graaf van Holland, betreffende de vrije lieden van zijn Sticht.

1253. Hendrik, bisschop van Utrecht, oorkondt over goederen te Darthuizen, onder Doorn, geschonken aan de abdij van St. Servaas te Utrecht.

1292. Verzoekschrift der gebroeders Ro'olf en Hendrik Kok, ridders, om de bediening der kerk van Heteren voor een vriend, geadresseerd aan het kapittel van St. Marie te Utrecht. (2 Zegels).

1280. Nicolaas van Cats neemt in pacht van het kapittel van St. Marie het geregt en de tins van Lopik en den tiend in Boenrepas. (Zegel).

1279. Diederik Lam neemt in pacht van het kapittel van St. Marie eene halve hoeve onder Leersum. (2 Zegels).

1280. Het kapittel voorn. geeft in pacht aan Willem Utermathe eenige goederen onder Odijk.

1289. Brief van den graaf van Seyn aan het kapittel van St. Marie te Utrecht over een verschil omtrent de goederen des kapittels in Bedendorpe. (Zegel).

1279, 1219. Johannes van Alblas, Hendrikszoon, neemt de tienden van Dekenspolder ouder Alblas in pacht van het kapittel van St. Marie te Utrecht, op gelijke manieren als Otto van Alblas en Badel of Badelog, diens gemalin, ze voormaals gehonden hadden.

1263. Diederik van Emeze neemt in pacht van het kapittel van St. Marie goederen in Osterhove. (4 Zegels, waaronder dat van Harderwijk).

1251. Willem van Brederode, ridder, neemt in pacht van het kapittel voorn. de helft der tienden in Papendrecht.

1275. Het kapittel voorn. geeft in pacht het land in Strijlant, hetwelk Gerard van Voorne, ridder, van hetzelfde vroeger gehouden heeft.

1202. Bepalingen van het kapittel van St. Marie omtrent het gebruik der opegevallen praebenden enz.

1280. Uitspraak van Floris, graaf van Holland, omtrent eene wetering onder Lopik.

1272. Haveze, ridder, van Wijk, geeft aan zijne gemalin Sophia eenige goederen onder Koten, in ruil met goederen in Gelmathe, welke door hem in pacht zijn gegeven aan het kapittel van St. Marie. (2 Zegels).

1273. Diederik van Velden en zijne gemalin verklaren, voor het geregt van den bisschop van Utrecht, geen regt te hebben aan de goederen genaamd Gelmath.

1287. Hubert van Everdingen, de oude, ridder, verkoopt aan het kapittel van St. Marie 15 morgen lands en ontvangt ze weder van hetzelfde in pacht. (2 Zegels).

1255. Hendrik van der Lek, ridder, neemt onder bepaalde voorwaarden in pacht van het kapittel voorn. den tol te Smithuizen en de hoven Euwich en Malbergen. (5 Zegels).

1255. Beschikking van het kapittel omtrent het beheer der 100 marken, voortkomende uit de overeenkomst met Hendrik van der Lek, betreffende den tol te Smithuizen.

1273. Schuldbekentenis van Hendrik van der Lek in zake als voren. (Zegel).

1256. Otto, graaf van Gelre, verklaart geen regt te hebben over eenige onderdanen des bisschops, gezeten in de landen tussehen de Lek en de Linge, welke landen door den bisschop aan den graaf verkocht waren. (Zegel).

1231. Overeenkomst tussehen het kapittel van St. Marie en

de stad Utrecht, ter eener, en de bewoners van een huis van 9 kameren aan de Nieuwegracht, ter andere zijde, omtrent de te betalen huurpenningen.

1276. Overdragt van land en dijken onder Hesel, door het kapittel van St. Marie aan Hendrik van Stakenburg. (Zegel der stad Bommel).

1268. Hendrik van der Lek neemt voor zijn leven in pacht het geregt en tins des kapittels te Lopik en het geregt, tienden en tins in Bonrepas. (8 Zegels).

1282. Joban, heer van Kuik, ridder, draagt een huis en 26 morgen lands onder Werkhoven over aan het kapittel van St. Marie.

1290. Gerard, persona (priester) der kerk van Velsen, draagt over, voor het geregt van Utrecht, een erf, gelegen bij het klooster der Predikbeeren te Utrecht.

1281. Schuldbekentenis van 45 ~~fl~~ voor het geregt van Utrecht. (5 Zegels).

1297. Testament van Wonna, wed. Johannis Sopbiae, burger van Utrecht. (2 Zegels).

1290. Verkoop van goederen, bij Hagestein gelegen, door Gijsbert, jonkheer van Goye, aan het kapittel van St. Pieter te Utrecht. (2 Zegels).

1295. Verkoop van eene hoeve lands aan gene zijde der Lek gelegen, door Giselbert uitten Goye, ridder, aan het kapittel van St. Pieter, in ruil met andere landerijen. (3 Zegels).

1272. De proost van St. Pieter te Utrecht draagt over eenige goederen, boven Oudwijk gelegen, aan de kerk voornoemd. (Zegel).

1277. Verkoop van een tiend bij Oudwijk, door Ludolf van Ultravecht aan het kapittel van St. Pieter.

1315. Schuldbekentenis van Zweder van Abcoude, ridder, Otto van Zulen, Diederik gen. Borre, Ernest van Damasche, Gerard Taetse van Vloten, ten behoeve van het kapittel van St. Pieter, wegens de pacht der tienden te Amerongen. (6 Zegels).

1288. Verkoop van eene hoeve lands bij Hagestein, door

Hubert van Vianen, schildknaap, aan het kapittel van St. Pieter, in ruil met andere goederen. (4 Zegels).

1250. Verkoop van een tiend van Wede, door Wier, zoon van Wier, ridder, genaamd *Wedher*, aan het kapittel van St. Pieter.

1287. Het kapittel van St. Pieter en Otto, heer van Buren, onderwerpen hunne geschillen aan de uitspraak van scheidsmannen. (2 Zegels).

1283. Egbert, graaf van Benthem, en Hadewig, zijne gemalin, dragen den eigendom der advocatie van Espelo over aan hun oom Egbert van Benthem. (2 Zegels).

1283. Kwijting van Egbert, broeder van wijlen den graaf in Benthem, wegens 100 marken, voortvloeiende uit zake als voren. (Zegel).

1285. Stephaan, proost van St. Pieter, geeft in pacht aan Ludolf, genaamd Altinge, eenig land onder Holte gelegen. (2 Zegels).

1283. Egbert, broeder van wijlen graaf Otto van Benthem, draagt de advocatie van de curtis Espelo in leen over aan den proost van St. Pieter te Utrecht, om later door dezen in eigendom bezeten te worden. (3 Zegels).

1241. Nicolaas, ridder, heer van Pntten, ontvangt in pacht van het kapittel van St. Pieter te Utrecht eenen tiend bij Almesvnte. (Zegel).

1243. Dezelfde ontvangt de voormelde goederen in eigendom. (Zegel).

1227. Siger van Dublemonde geeft aan de kerk van St. Pieter te Utrecht den tiend van Almesfute terug, welken hij sedert lang zich onregtmatig had toegeëigend. (Zegel).

1319. Beatrix, vrouwe van Pntten en Strijnen, ontvangt in pacht van het kapittel van St. Pieter de tienden van Almesvoet. (2 Zegels).

1299. Hendrik van Vechten, schildknaap, verkoopt zijne goederen onder Bunnik en zijnen tiend in Pothusen aan het kapittel van St. Pieter, en draagt zijne vrij eigene goederen

onder Vechten in eigendom op aan den bisschop van Utrecht, van wien hij ze in leen zal houden. (10 Zegels).

1296. Ruil van goederen, gelegen in Berinthem en Wedersche, tusschen Dirk, heer van Keppel, en het kapittel van St. Marie. (Zegel).

1260. Hendrik, bisschop van Utrecht, verkoopt zijne goederen, Enge genaamd, aan het kapittel van St. Pieter, tot volmaking van het slot Vredeland. (Zegel).

1200. Diederik, graaf van Cleef, ontslaat Johan van Reningen Eliasz. als zijnen dienstman, en geeft hem over als dienstman van St. Maarten te Utrecht.

1275. Arnold van Amstel, ridder, ontvangt in pacht van het kapittel van den Dom goederen in den Achtersloot (onder IJsselstein).

1291. Giselbertus, oudste zoon van wijlen Arnold van Amstel voornoemd, verbindt zich om de bepalingen, in den voorgaanden brief uitgedrukt, stiptelijk te zullen nakomen. (Zegel).

1267. Giselbert, heer van Amstel, zoent zijn vergriep tegen eenige Longobarden aan de kerk van St. Maarten.

1295. Verkoop van goederen onder IJsselstein, door Giselbert uitten Goye aan de kerk van St. Maarten.

1295. Giselbert nitten Goye, ridder, en zijn oudste zoon nemen in pacht van het kapittel van St. Maarten de tienden in Oderixoye en Wielrevelt.

1282. Wilhelm van Risewich, ridder, draagt over aan het kapittel van St. Maarten 3 hoeven lands, gelegen in Brede-male (Betuwe). (2 Zegels).

1295. Everard van Stoutenburg verkoopt 15 morgen lands onder Bilenvelt aan het kapittel van den Dom. (2 Zegels).

1296. Afstand van bovengemelde goederen, gedaan aan Everard van Stoutenburg, door zijne kinderen en bloedverwanten.

1241. Balduin, graaf van Benthem, geeft, als burggraaf van Utrecht, aan het kapittel van den Dom, onder bepaalde

voorwaarden, het regt van onderhoud van de pons urbanus te Utrecht (Maartensbrug). (Zegel).

1224. A. de Kuik verkoopt al zijne regten binnen Utrecht aan de kerk aldaar, uitgezonderd zijne leenmannen. (Zegel).

1280. Overdragt van zekeren tiend, gelegen bij Hogelande, door Diederik van Werde Hendriksz., ten behoeve van Herman Toitelart, schepen van Utrecht. (3 Zegels).

1287. Nicolaas de Weldige, ridder, verklaart, dat de tien-den, die hij onder Eiteren houdt, na zijnen dood, aan het kapittel van den Dom moeten terugkomen.

1287. Dezelfde verkoopt 4½ morgen lands onder Eyteren aan Willem genaamd Bordeys, vicaris der kerk van Utrecht. (Zegel).

1274. Beatrix, gemalin van den ridder Nicolaas van Cats, ontvangt in erfpacht van het kapittel van den Dom goederen, gelegen in Borch. (2 Zegels).

1240. Arnold, ridder, van Wesemale, de jonge, belooft aan het kapittel van den Dom eene som jaarlijks te zullen betalen voor goederen, die hij ten huwelijk ontving van zijnen vader. (Zegel).

1253. Overdragt van het patronaatregt der kerken van Westerlo en Oelne, door Arnold, oudsten zoon van Wesemale, ridder, en zijne gemalin Elisabeth, ten behoeve der abdij te Tongerlo. (Zegel).

1269. Schuldbekentenis van 102 marken door Arnold, heer van Wesemale, maarschalk van Brabant, ridder, ten behoeve van het kapittel van St. Maarten te Utrecht; welke penningen door de Tempeliers te Utrecht zullen voldaan worden. (Zegel).

1289. Brief van Gerard van Wesemale, ridder, heer van Bergen op Zoom en Harsele, omtrent eene aanmaning van schuld.

1284. Bepalingen van den magistraat van Utrecht, betreffende de Begijnen aldaar.

1220. Privilegiën van Frederik, Roomsche-koning, ten behoeve der geestelijke vorsten. (Zegels).

1255. Uitspraak van Hendrik, bisschop van Utrecht, in een verschil tusschen de prelaten en de stad van Utrecht, betreffende de geestelijke regten en bezittingen aldaar.

1296. Verkoop van goederen te Weithuserbroek, door Hnbert van Bosinchem, ridder, aan het kapittel van den Dom, van hetwelk deze ze weder in erfpacht ontvangt. (4 Zegels).

1253. De abdij van Tongerlo pacht de tienden van Westerlo van Arnold van Wesemale, ridder. (Zegel).

1289. Vergelijk tusschen Gijsbert van Abcoude; schildknaap, en den proost van St. Maarten, omtrent het regtsgebied van het dorp Amerongen, gruit, tol en hofluiden aldaar en het regtsgebied van Langbroek enz. (2 Zegels).

1225. Uitspraak van Conrad, pausselijk legaat, in verschillen tusschen de kerk en den bisschop van Utrecht en den graaf van Gelre. (Zegel).

1259. Walter van Amersfoort, ridder, draagt het slot Stoutenburg over aan den bisschop, van wien hij het in erleen ontvangt. (3 Zegels).

1272. Reinald, graaf van Gelre, geeft over aan het kapittel van den Dom eenige goederen te Schalkwijk. (Zegel).

1271. Verkoop van goederen te Schalkwijk, door Ernst van Wulven, ten behoeve van het kapittel van St. Maarten. (2 Zegels).

1293. Erfpacht van een erf op het Oudkerkhof te Utrecht.

1291. Overdragt van eenig land onder Montfoort, ten behoeve van het kapittel van St. Maarten. (Zegel).

1287. Haveze, zoon van wijlen den ridder Stephaan van Wijk, neemt land in pacht van Lambert, kapellaan in de kerk van St. Maarten. (Zegel).

1268. Otto, zoon van den ridder Egbert van Amstel, pacht voor zijn leven het geregt, tienden en tins van Waveren, toebehoorende aan het kapittel van St. Marie te Utrecht. (2 Zegels).

1260. Hendrik, bisschop van Utrecht, geeft aan Gerard van Sconegge, burger van Utrecht, eenige erven, gelegen op het einde van de straat, genaamd Thollerstege, in erffregt.

1295. Overdragt van een viertel lands in 't Veen, door Johan van Wische, schildknaap, aan het Vrouwenklooster bij Utrecht. (Zegel).

Zonder jaartal. Paus Nicolaas beveelt aan den deken van Emmerik, om een geschil te beslechten tussehen het klooster van Oostbroek en eenige leeken van Utrecht.

1297. Privilegien, door Willem, bisschop van Utrecht, verleend aan het klooster van Oostbroek. (2 Zegels).

1297. Willem Koec neemt in pacht van het vrouwenklooster bij Utrecht eenig land onder Oostbroek. (Zegel).

1322. Frederik, bisschop van Utrecht, beslecht de verschillen tussehen den abt van Oostbroek en de priorin van het Vrouwenklooster aldaar.

1323. Simon van Haarlem, jonger zoon van Hendrik van Diepenen, pacht van de abdij van Egmond goederen te Limmen enz.

1315. Het kapittel van St. Salvator verklaart, dat het hooge geregt der heerlijkheid van Haastrecht aan den bisschop van Utrecht behoort.

1315. Alard, heer van Buren, en Otto, zijn oudste zoon, verklaren, dat de tienden van Malsen aan het kapittel van St. Pieter behooren. (2 Zegels).

1328. Johan van Benthem verkoopt, met toestemming zijner bloedverwanten, verscheidene goederen aan den bisschop van Utrecht.

1352. Hendrik van Selwert, schildknaap, belooft binnen bepaalden tijd de overeenkomst te zullen nakomen tussehen het kapittel van St. Maarten en hem, over het geregt in Groningen aangegaan. (Zegel).

1339. Kwijtbrief van Evert van Bevervorde, ridder, ten behoeve van den bisschop van Utrecht, betreffende de heerschap van Diepenen. (Zegel).

1243. Harbert van Lede neemt in pacht van het kapittel van St. Maarten goederen te Hokelem.

1283. Oorkonden over de verpanding van het slot van Diepenem enz. (Zegel).

1287. Pacht der goederen van Kwakebeek en Berchem, gehonden door Willem van Vlaanderen, graaf van Namen, van het kapittel van St. Maarten.

1313. Verpachting van eene curtis in Enne, toebehoorende aan den bisschop van Utrecht. (2 Zegels, waaronder dat van het land van Drente.)

1364. Giselbert van Abcoude verklaart aan de kerk van St. Maarten eenige goederen op die Coppel verkocht te hebben.

16 Vergadering. 8 November 1856.

Bibliotheek. — Nadere mededeeling omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel. — *Commentatio de rebus sancti Martini Trojectensis.* — *Rekening der onkosten gemaakt door dir van Dordrecht bij het beleg van Gorinchem, 1408.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer W. L. Welter, te Petersburg:

Lijst der Nederlandsche Handschriften in de Rus-Keizerlijke bibliotheek te St. Petersburg, door W. L. Welter. (Overgedrukt uit de *Handelingen der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden.*)

Van Dr. P. J. Veth, te Amsterdam:

Borneo's Westers-Afdeeling, geographisch, statistisch, historisch, voorafgegaan door eene algemeene schets des ganschen eilands. Door P. J. Veth. Tweede deel. Met platen. Zalt-Bommel, 1856.

Nadere mededeeling omtrent een geschrift van Hendrik van Bommel. Door Jhr. Mr. B. J. L. de Geer.

Ter aanvulling van het door mij medegedeelde (hiervoren, bl. 34) kan dienen, dat mij nit inzage van de verhandeling van den Heer Mees over Lambertus Hortensius gebleken is, dat werkelijk het HS van den heer Grothe is of een afschrift van of een excerpt nit het gedrukte werk van Hendrik van Bommel, daar de door den heer Mees daaruit aangehaalde plaatsen

in dit HS gevonden worden. Ik moet dan ook herhalen, dat een herdruk van dit werkje mij wenschelijk zou voorkomen.

Over de *commemoratio de rebus sancti Martini Trajectensis*. Medegedeeld door denzelfden.

Terecht heeft van den Bergh in zijn *Handboek der Middelnederlandsche geographie*, bl. 267, gewezen op het belang, hetwelk voor de kennis van de geographie van Holland en Utrecht in de middeleeuwen heeft, de »*commemoratio de rebus sancti Martini trajectensis*», zooals die hij Heda, hij van Mieris en elders voorkomt, een belang, hetgeen hem dan ook aanspoorde eenen nieuwen naauwkeurigen afdruk daarvan te geven. Tot nog toe echter waren daarvan slechts twee afschriften bekend, een in een Engelsch handschrift en een ander in het liber catenatus uit de 14^e eeuw, welks laatste tekst door van den Bergh werd medegedeeld. Thans echter heb ik een derde afschrift gevonden in een HS, behorende tot de boekerij van den Aartsbisschop der oude R. C. Clerezy te Utrecht, hetgeen zeker meer dan eene eeuw ouder is dan dat in het liber catenatus, en geheel onbekend bleef, althans zeker niet het HS is, waarin voor *Elfnum*, *Delfnum* zou gelezen zijn, daar deze lezing hier niet in gevonden wordt. Het bedoelde HS is een cartularium, in klein folio op perkament geschreven, begonnen in de laatste jaren der 12^e of in de eerste helft der 13^e eeuw, en later voortgezet, waarin de oudste giftbrieven van de St. Maartens kerk zijn geboekt, te beginnen met die van Karel Martel, en hetwelk klaarblijkelijk met zorg en naauwkeurigheid is afgeschreven. Mij voorbehoudende later meer uitvoerig te spreken over den verderen belangrijken inhoud van dit HS, hetgeen ik voor als nog slechts zeer vlugtig kon inzien, wil ik hier alleen eene naauwkeurige vergelijking geven van den tekst der *commemoratio*, zooals die hij van den Bergh voorkomt, met dien, welken dit HS in zijn oudste gedeelte bevat. Elk woord, waarin het HS van den gedrukten tekst afwijkt, zal ik zoo opgeven, dat ik naast de lezing van den uitgegeven tekst, die van het HS plaatse.

Bij van den Bergh bl. 270 :

Bosinchem. — buosinchem.

Riswick. — riswic.

et inter Holan- — et inter holan-
wegh et Freger- weggh et fro-
ma husenhem. gernasusen-
hem.

In villa Rijswijk — in villa riswic.
ad eandem. — ad eandem.

Blz. 271.

Haghabard. — hagabard.

Westfriase. — wefresse.

Tulle. — turre.

Gesturpe marca II. — gestrupe-
mutha I virge simul jacent.

Tulle. — turre.

Lorech IV. — lorech III.

Rumpel. — rup'st.

Blz. 272.

Fektna. — feetna.

Heshorst. — hesseshort.

Suegion. — suegon.

paschuis. — pascuis.

Blz. 273.

Wrdan. — wirdan.

Hermesche. — hermeshe.

Hauence. — hanesce.

Rodenburg. — rodenbrug.

Blz. 274.

Cralingen. — galinghem.

Hosteppinhem. — hosteppinheri.

Westeppinhem. — westeppinheri.

Masalande. — maselande.

Suinonedriht. — suinoverit.

Blz. 275.

Honerathorp. — hoverathorp.

Pillenghem. — pillinghem.

Masamuthon. — masamusen.

Langongest. — lanlongest.

Homarathorpa. — hovarathorpa.

Rothulfnaem. — rothulfvashem.

Heilere. — hesle.

Os — osbrattashem.

Blz. 276) *bractashem.*

Offirichem. — offirithem.

Westagnem. — westsagnen.

Luisna II. — luisna V.

Ostengest. — osgeresgeist.

Offem. — oslem.

Taglingi. — thaglingi.

Nortgo. — norhtgo.

Lechem. — lethem.

Blz. 277.

Haralem. — haralē.

Suattlingaburich. — suattlinga-
burim.

Dez. — tlex.

Bacchem. — batchem.

Brokyerhem. — brokhem.

Guisingo. — gnisingo.

Wintmundhem. — wiutmund-
hem.

Blz. 278.

Bettinghen. — blectinghem.

invencionis. — inventionis.

an de negocio. — aut de negocio.

Wromere. — weremere.

Blz. 279.

traghal. — *tragal.**Dalmersee.* — *darmersee.**Amuthon.* — *amuson.**Getzewald.* — *getzewald.**Niflarlaca.* — *niflarlaca.*

Blz. 280.

Almdo. — *alvitlo.**Radberch.* — *radberth.**Simath.* — *sinath.**Saxburck.* — *saxbēch.**Richad.* — *riebald.**Hune.* — *huno.**Huldulf, Oathald.* — *hildulf,
oatbald.**Northanheri.* — *nothanheri.**Ludingem.* — *luddingem.**Gefnulf.* — *refnulf.*

Blz. 281.

Wichmundhem. — *wihtmundhem.**Ellinchem.* — *ellunthem.**Wenninghe.* — *wemminge.**Landiaghe.* — *landiage.**Hosterburghem.* — *hostarbur-
ghem.**Hrothalsashem.* — *rotelvaschem.**Rinasburg.* — *rinesburg.**Radulphi.* — *radulfi.**bianthan.* — *bisusun.**hiis.* — *his.**Felisan.* — *feilsun.*

Blz. 282.

Texale. — *texlae.**insuper continentur.* — *insuper
siēconti-
nentur.**silvis, terris, paschuis.* — *silvis,
pasenis.*

Is nu ook al de winst dezer vergelijking niet zoo groot als men zon wenschen, zij bevestigt toch niet slechts in vele opzigten den tekst van het liber catenatus, maar zij geeft ons daarvoor eenen ouderen grondslag, welligt even oud als de codex Tiberius in de Cottoniaansche boekerij, die ons dan ook eenigzins het gemis van eene zeer nauwkeurige vergelijking van dit HS vergoedt.

Rekening der onkosten, gemaakt door die van Dordrecht bij het beleg van Gorinchem in 1407. Medegedeeld door Mr. P. van den Brandeler, te Dordrecht.

Met uitzondering van eenige pergamenten rollen, zijnde rekeningen van de 13^e eeuw, is nevensgaande rekening de oudste Tresoriersrekening, welke in het stedelijk archief te Dordrecht gevonden wordt. Reeds gaven de Heeren J. Smits Jz.

en Dr. G. D. J. Schotel, in hunne *Beschrijving der stad Dordrecht*, Deel II, Afl. 1, in de bijl. op bladz. 88 en volg., een kort uittreksel daarvan. De rekening is in Hollandsche ponden van 30 grooten Vlaamsch licht geld het stuk opgemaskt, zoodat het ƒ Vlaamsch gelijk 8 ƒ Hollandsch is. Bijna in iederen post is de verhouding van het Vlaamsch tot het Hollandsch geld aangewezen, zooals toen meestal geschiedde. Voorts komen in deze rekening nog de volgende muntspetien voor:

de nobel = 4 ƒ holl. = 10 sc. vlms.

de kroon 2 ƒ holl. = 5 sc. vlms of 60 d. gr. vlms.

de butdrager (het onderdeel van de kroon?) = 2 sc. holl. = 3 d. gr. vlms.

Het teeken ff, dat men telkens in de rekening aantreft, heb ik gelaten zooals het manuscript het aangaf; het beteekent: *facit*. De rekening is niet van goedkenring voorzien.

In een der hoofdstukken van de rekening wordt van *peengel*-den gesproken; de Heer Smits voegt daarbij als toelichting: »voor de pezen, waarmede de bogen der schutters gespannen werden.” Het was eigenlijk eene verhooging der *soldij* of *soudie*, zooals men toen schreef, welke aan de schutters, die aan den krijg hadden deel genomen, werd uitgekeerd en den naam van de bedoelde pezen der bogen ontleende. Zoo leest men in eene rekening van het jaar 1456:

»Betaelt den wapentuerres die als scutten off artegiars wtge-
»weest ende int heer gelegen hebben mit bogen ende scutten,
»tot hair soudie ende dachgelt vanden 4 stuuers sdages dat sijn
»ontfangen hebben, hair peesgelt als elken van hem noch enen
»stauer elcx dages dat hii mit sinen boge wtgeweest heeft”, enz.

Het beleg van Gorinchem door hertog Willem van Beijeren in 1407, was een van die episodien uit den Arkelschen krijg, waarin de stad Dordrecht een groot aandeel schijnt gehad te hebben, welke krijg, in 1401 aangevangen, met den val van de Heeren van Arkel in 1412 eindigde. Het beleg van 1407 zelf liep niet gunstig af en werd gevolgd, zooals bekend is,

door een verdrag van twee jaren, gedurende welken tijd Willem van Arkel in het vreedzaam bezit van de stad bleef.

xiii^e. viij. Van tbelegge van Gorinchem.

Rekeninghe der treseriers Jan die Jonghe, Bouwen Artus
zoon, Wouter Negelaer ende Ewout Laurens zoon.

Int jaer achte.

Ontfanc der threseriers vorscr. vanden drie msenden exss.
dats te weten thogen daer of van wiin ende bier als
hier na bewiist staet, gerekent op sinte Lehnyns dach
jnt jaer achte.

Inden eersten thogen vanden wiin exss. van eenre maent,
verhuert swoendages na Piinxsterdach lestleden ende hadde Gil-
liis vander Halle, om ij^e. xxj. fl h.

Item thogen vanden bier vander selven maent ende had Pic-
ter Deen, om vijf^e. lv. fl h.

Item ontfanc thogen vanden wiin exss. van eenre maent hier
na verhuert tsonnendages opten eersten dach in Julio ende had
Gilliis vander Halle, om c. lxix. fl h.

Item vanden hogen vanden hier vander selver maent ende
had Pieter Deen, om vijf^e. lxxj. fl h.

Item ontfanc vanden hogen vanden wiin exss. van eenre
maent, verhuert tsonnendages xxix. dagen in Julio ende had
Wormbout vanden Wiingherden, om c. xc. fl h.

Item vanden hogen vanden bier vander selver maent ende
had Pieter Deen, om vijf^e. lxxv. fl h.

Item ontfanc van hueden ende smeer bi Graman Hugen zoon
ende Everdey Wouters zoon, *vander reysen voer Gorinchem of-
gheslagen*, huushuren ende der dienre loen, dat gherekent is bi
den goeden luden meer ontfanc dan wtghegheven viij. fl ,
xv. sc. h.

Somma van allen ontfanc deser threseriers als van thoghen
van exss., coomt xxix^e. lxxix fl ende xv. sc. h.

Witgeven der threseriers vorser., eerst van hrode *juder*
laeten reyse voer *Ghorinckem ghegheten ende ghelelen.*

Inden eersten ghecoft bi Ghiishrecht die backer thegens Michiel die makelaer xv. hoet tarwen, elc hoet xxxix. sc. groot lights gelts, van elken hoede enen grote min ff xxix. *℥*, iij. sc., ix. d. groot, ff in ponden iij^e. xxxij. *℥*, x. sc. h.

Item noch van hrode ter selver reyse, Willem Keyser van vij^{de}. hroets, elc c. xij. groten ff iij. *℥* h.

Item Jacop vander Tynpel v^e. ff ij. *℥* h.

Item Jacop die koc viij^e. ff iij *℥*, iij. sc. h.

Item Mathijs Cleis zoon vj^e. ff ij. *℥*, viij. sc. h.

Item Danckert Humans zoon xj^e. ff iij. *℥*, viij sc. h.

Item Dire Jans zoon ix^e. ff iij. *℥*, xij. sc. h.

Item Gherit Haes viij^{de}. ff iij. *℥*, viij. sc. h.

Item Jan Martiins zoon xij^e. ff v. *℥*, iij. sc. h.

Item Eliaes Braen xv^e. ff vj. *℥* h.

Item Zoetman ix^e. ff iij *℥*, xij. sc. h.

Item Aernt van Slidrecht vj^{de}. ff ij. *℥*, xij. sc. h.

Item Mathijs Pieters zoon x^e. ff iij. *℥* h.

Item Heyn Mande viij^e. ff iij. *℥*, iij sc. h.

Item Willem Tielmans zoon x^e. ff iij. *℥* h.

Item Ghiisbrecht vander Lake xvj^e. ff vj. *℥*, viij. sc. h.

Item Laurens Cleis zoon v^e. ff ij. *℥* h.

Item Cleis Spoormaker xiiij^e. ff v. *℥*, xij. sc. h.

Item Willem Haes iijj^e. ff xxxij. sc. h.

Item Cleis Hugen zoon ix^e. ff iij. *℥*, xij. sc. h.

Item Robbrecht v^e. broets ¹⁾ ff ij. *℥* h.

Item Kateliin Gherit Haes xiiij^e. ff v. *℥*, xij. sc. h.

Item Gilli's van Untvelt iijj^e. ff xxxij. sc. h.

Item Lamens Pieters zoon vj^e. ff ij. *℥*, viij. sc. h.

Item Ghiishrecht Ricouts zoon xij^e. ff v. *℥*, iij. sc. h.

Item Florens Bouwens zoon boven tkoern dat hi vander stede

1) Hier is het woordje *broets* herhaald, daar in de rekening eenen nieuwen blad. aanving.

ontfinc te backen, xijc. broets ff iiij. *fl.*, xvj. sc. h.

Item Ghiishrecht Cleis zoon boven tkoern dat hi vander stede ontfinc te haeken ix^{te}. broets, ende hem ghegheven xv. groot, dats van elken hoede enen grote, vanden koern dat thegens Michiel gbecoft was toter backers behoef ff tsamen iiij. *fl.*, vj. sc. h.

Somma iijc. xxix. *fl.*, iiij sc. h.

Van wiin, bier ende speeerye.

Item Hubrecht Jans zoon van wiin xxij. eronen ende een quartier ende van koeken enen croen, soe die rekeninghe vander overwisinghe inhout ff xlvj. *fl.*, x. sc. h.

Item Ludekiin die hamborger van vj. vaten hamborchs biers, elc vat iiij. sc., vj. d. groot vlaams ff xvj. *fl.*, iiij sc. h.

Item Koenraet Bouwens zoon van xiiij. dossin koeken, elke dossin xij. gr. ff v. *fl.*, xij. sc. h.

Item Bertout Wouters zoon van krude, soet boec inhout vij. sc., viij. d. groot ff iij. *fl.*, j. sc., iiij. d. h.

Item Jan Wouters zoon van alrehande speeerye, soe hi jnt boec overghelevert is xxix. sc., viij. d. groot, j. toerloer ff xj. *fl.*, xvij. sc., ij. d. h.

Item Monriis van zofferaen ende ghenghebaer xv. sc. gr. ff vj. *fl.* h.

Item Jordaen Aernts zoon van sinen ghebreke alst boec inhout vj. sc., iij. d. groot ff ij. *fl.*, x. sc. h.

Item Pieter Jans zoon van Haerlem van xlvij. sticke hiers, dat vol atie xlix. groot, coomt ix. *fl.*, xvj. sc., groot ff in ponden lxxvij. *fl.*, viij. sc. h.

Item Martiin Quaetvoet van viij. pont was te doblisen, dat pont ix. groot, coomt vj. sc. groot ff ij. *fl.*, viij. sc. h.

Item Aernt Ricouts zoon van sinen ghebreke van tortisen ende doblisen v. sc. groot ff ij. *fl.* h.

Item van lx. ydele tonnen die int heer verloeren worden, den Herlemmers daer voer ghegheven viij. *fl.* h.

Somma e. lxxxij. *fl.*, x. sc., vj. d. h.

Van vleesch ende visch.

Item Knop Michiels zoon ende Jan Jans zoon van iij. runderen, costen tstic ix. fl hollens, coomt iij. pont, vij. sc., vj. d. groot ff in ponden xxvij. fl h.

Item Bertont van Engelant lxxj. bergher visch, thondert xxxiiij. sc. vlaams, coomt xxx. sc., ij. d. groot ff xij. fl , j. sc., iiij. d. h.

Item Michiel die makelaer dat hem ontbreect van visch naden boec xvij. sc. groot ff vj. fl , xvj. sc. h.

Item noch Michiel van l. pont kaerssen 'tpont iij. groot, coomt xij. sc., vj. d. groot ff in ponden v. fl h.

Somma l. fl , xvij. sc., iiij. d. h.

Van laken.

Item Aechte Bertouts van laken dat tegens hoer gecoeft was soe si overghelevert was iij. fl , j. sc., j^d. d. groot ff in ponden xxiiij. fl , ix. sc. h.

Item Wibrecht van sinen laken, soet boec inhont ende hi overghelevert was v. fl , ij. sc., ix. d. groot ff xij. fl , ij. sc. h.

Item Henric Willem Dancn zoons zoon van sinen laken, soe hi overghelevert is iij. fl , ij. sc., v. d. groot ff xxiiij. fl , xix. sc., iiij. d. h.

Item Gheract Damaes zoon van sinen laken, soe tboek inhout, xij. sc., iij. d. groot ff in ponden iiij. fl , xvij. sc. h.

Item Willem vander Molen van sinen laken, naden boec liij. sc. groot ff in ponden xxj. fl , iiij. sc. h.

Item Gherit Guetgesel wasmen sculdich, soe tboec inhout, van laken xi. fl , v. sc., x. d. gr.; hier of heeft Tielman Humans zoon betaelt xxxv. pont hollens, coomt dat dese thesericrs betaelt hebben dat restant lv. fl , vi. sc., viij. d. h.

Somma c. lxxj. fl , xix. sc. h.

Van honte taerdzen pieken ende desgeliix.

Item Jan van Dam van houte, soe hi overgelevert is xv. sc., ix. d. groot ff in ponden vj. fl , vj. sc. h.

Item Gheraet van Nes van honte, soe tboec inhoud xix. sc.,
vj. d. gr. ff vij. **ss**, xvj. sc. h.

Item Damaes die Hent van pieken xxxj. sc. groot ff xij **ss**,
viij. sc. h.

Item Danel Velprechts zoon ende Cleis Heem van taerdzen,
soe tboec inheut xxij. sc., vij. d. groot ff ix. **ss**, xij. sc.,
viij. d. h.

Item Joest Alaerts zeen van bast, van meuwen, van blakiens,
van hanthaven, van kerden, soet boec inheut v. sc., v. d.
groot ff ij. **ss**, iij. sc., iij. d. h.

Item Willem Bertouts zoon van salpeter ende colen ende
zwavel in sine molen te maken vj. sc., ix. d. groot ff ij. **ss**,
xiiij. sc. h.

Item Jan Lowiix van een roerschaft xij. groot ff viij. sc. h.

Item Pieter Aernts zoon van viij. sparren xvj. groot ff x. sc.,
viij. d. h.

Item Cleis die bortheuwer van xij. muulderboerde, tatie
viij. groot, coomt viij. sc. groot ff in penden iij. **ss**, iij. sc. h.

Item Geidscale Jans zoon den scrijnmaker van xij. pieken,
tatie van xij. groot ff iij. **ss**, xvj. sc. h.

Somma xlix. **ss**, xvij. sc., viij. d. h.

Van beter, kase, kannen, schotelen ende des gbellix.

Item Herman Haec soe hi everghelevert was van kannen
ende van schotelen iij. **ss**, xij., sc., vij. d. groot ff xxix. **ss**,
j. sc. h.

Item Jacop die Hege van schotelen xij. sc., vij. d. groot
ff v. **ss**, viij. d. h.

Item Gberit Jans zoon van eenen vate boteren xvij. **ss** h.

Item Liishet Haechebax van dat hoer ombrac van boteren
ende van loeck daer si al mede betaelt is xij. sc., j. d. groot
ff v. **ss**, iij. sc., viij. d. h.

Item Dire van Muden van stoelkassen, see tboec inheut
xvij. sc., viij. d. groot ff vij. **ss**, ix. sc., iij. d. h.

Item Aernt Jerdaens zoon van kaerssen, mostertzaet ende

mostert xij. sc., vj^o. d. groot ff v **℥**, viij. sc., iiij. d. h.

Item Cleis Specsteen van enen bore van foret van asiin, van zout, soe tboec inhoud ix. sc., vij. d. groot ff iij. **℥**, xvj. sc., vij. d. h.

Item Willem Gherits zoon van hantschonen vij. sc., vj. d. groot ff iij. **℥** h.

Item Wouter die cuper van tonnen te binden ij. sc., vj^o. groot ende v groot daertoe ff xxiij. sc., viij. d. h.

Item Tielman Goidscalx zoon van kaerssen, soe tboec inhoud, vj. sc., x^o. groot ff ij. **℥**, xv. sc. h.

Item Hugu Boye van arweten, soe tboec inhoud, ij. **℥** h.

Item Baerent Blessine van kasen ende mostertzaet v. sc., ix^o. groot ff ij. **℥**, vj. sc., iiij. d. h.

Somma lxxxv. **℥**, v. sc. viij. d. h.

Van dienstluden int heer.

Item den drie pipers, twe trompers ende die horenblasers van hoeren dienst, soe si overgelevert siin, coomt tsamen iiij. **℥** groot ff xxxij. **℥** h.

Item Jan Dirx zoon ende Florens Scheriaer, kox int heer ende Michiel, tsamen ghegheven van horen dienste soe si overgelevert siin xxix. sc., iiij. d. groot ff xj. **℥**, xiiij. sc., viij. d. h.

Item Jan Ansen zoon, Willem Meynert ende Martijn Snider met horen knechten pentiers van horen ombreke van hore overleveringhe iij. **℥** groot ff xxiij. **℥** h.

Item Herman Haec, Vastrecht die cuper ende Tielman vanden Eynde, buttelgiers, van dat hem ombrac naden boec vander overleveringe xxxvj. sc. groot ff xiiij. **℥**, viij. sc. h.

Item Daem die barhier van siinre meysterie, na inhouts des boecs v. **℥** h.

Item meister Jan Abe van siinre meysterie bi bevele vanden achten ende dekens xij. **℥** h.

Item Meeus Messelgier van dat hem gebrac van sinen arbeit ende dienste xv. groot ff x. sc. h.

Item Aalbrecht ende Aelgout, tymmerluden, ghegeven elx van xij. daghen dat si aenghebroecht hebben bi hoeren eede, dat hem ombraken vander reysen voers., elx xij. grooten daghes ff ix. **ƒ**, xij. sc. h.

Somma c. ix. **ƒ**, iiij. sc., viij. d. h.

Loen van sciphuren.

Item Jan die Graue met eenre schute van siinre sciphuren, soet boec inhoudt vj. sc. groot ff ij. **ƒ**, viij. sc. h.

Item Gillis Wouters zoon, Alaert Henrix zoon, Pieter Zeelander, Pieter Hanneken, voer hoer sciphure, soe tboec inhoudt iiij. **ƒ**, h.

Item Ghiisbrecht van Rye van siinre sciphure, soe tboec inhoudt xvij. sc., j. d. groot ff vij. **ƒ**, iiij. sc., viij. d. h.

Item Cleis van Pit van siinre sciphure, soe tboec inhoudt iiij. **ƒ** h.

Item Jacop Boyen van siinre sciphure met sinen knechten van des dat hem ombrect na siinre overleveringe, met dat hem Wouter Vlas betaelt heeft vj. sc., vj. d. groot ff ij. **ƒ**, xij. sc. h.

Item ..... Pieter Jans zoon in den wilden man mit sinen gesellen, van sciphueren na siinre overleveringhe, soe tboec inhoudt vj. sc., iiij d. groot ff ij. **ƒ**, x. sc., viij. d. h.

Item Claes Hoelman van siinre sciphure, soe tboec inhont, overmids dat hi enen knaep meer hadde dan tboec inhont j. **ƒ**, xiiij. sc. h.

Item Pieter Heestinc, Willem Harst ende Jan Jacop Boydens zoons zoon elx xx. groot ff ij. **ƒ** h.

Item Martijn Jans zoon van sinen afterstal dat hem ombrac van ij. **ƒ**, xv. sc. groot ghegeven xvij. **ƒ**, h.

Item Pieter Dirx zoon van sinen afterstal viij. sc. groot ij. **ƒ**, iiij. sc. h.

Item Mathijs Ansen zoon van dat hem ombrac van siinre overleveringe vij. groot ff iiij. sc., viij d. h.

Item Pieter Snellert van sinen afterstal, soe tboec inhont ix. sc., vj. d. groot ff ij. **ƒ**, xvj. sc. h.

Item Heyn Verloren van ij. reysen van sinen afterstal, soe tboec inhoud vj. sc. viij. d. groot ij. fl , xij. sc., iij. d. h.

Item Tolle Wisse zoon van dat hi overghelevert is v. sc. groot ff ij. fl h.

Item Wenemaer van sinre schiphure boven dat hem betaelt was in ofcortinge van sinen afterstal, dat was xxxij. sc., xj. d., hem ghegeven sin gebrec xj. sc. groot ff iij. fl , viij. sc. h.

Item Lotte Dirx zoon van sinen afterstal ix. sc. groot ff ij. fl , xij. sc. h.

Item Meens Stolwix zoon van sinen ghebreke iij. sc. groot ff xxxij. sc. h.

Item Cop Vos mit sinen gesellen van dat hem van allen afterstal ombreec boven allen overleveren ende bewisinge daer hi al mede betaelt is xxxix. sc., ix. d. groot ff xv. fl , xvij. sc. h.

Item Willem Pieters zoon van sinen overleveringe ende afterstal xj. sc., viij. d. groot ff iij. fl , xij. sc., iij. d. h.

Item Reynaer, soe tboec inhoud xxx. groot ff xx. sc. h.

Item Dirx Willems zoon, soe hi mit sinen eede ghehouden heeft boven dat hem Wouter Vlas betaelt heeft van sinre schiphure vj. sc. groot ff ij. fl , viij. sc. h.

Item Herman Willems zoon, die mede om onse luden voere met sinen scepe doe si thnus qnamen als hi kenlike heeft ghemacct xx. groot ff xij. sc., iij. d. h.

Item Heynken Humens zoon van sinen afterstal ende van sinen gebreke viij. sc., vj. d. groot ff ij. fl , viij. sc. h.

Item Jacop Mathijs zoon van sinre schiphure ij. fl , iij. sc. viij. d. h.

Item Tolle Wissen zoon van sinen scepe ghegeven dat hem ombrac, als hi ons kenlic ghemacct heeft, boven dat hi voren gerekent staet ij. fl h.

Item Heyne Verloren van dat hi drie nachte die donrebusen inden scepe ghewaect heeft xij. sc. h.

Somme xcix. fl , xvj. sc., viij. d. h.

Van waghenhuren betaelt na dat dat boec inhoud vander
overleveringe ende hier na ghescreven staet van eller
reyse xv. groot.

Item Jan Hugen zoon met enen wagen.	vj. 2½	Item Meeus die Joncheer. ij.	2½
Item Voppo Ghijsbrechts z. enen wagen.	ix. -	Item Koen Meliis z.	j. -
Item Jan Ghijsbrechts z. iiij.	-	Item Pieter Heinen z.	j. -
Item Hugu Ghijsbrechts z. viij.	-	Somma xxxiiij. 28. 1)	
Item Symon Gherouts z. ij.	-	Item Willem Bertouts z. j.	-
Item Gheraet die Wael. j.	-	Item Heyne Pouwels z. ij.	-
Item Mathiis Gherits z. ij.	-	Item Bouwen Pouwels z. j.	-
Item Aernt Symons z. j.	-	Item Engelbrecht Wou- ters z.	j. -
Item Hugu Dirx z. iiij.	-	Item Jan Mathiis z.	j. -
Item Jan Cleis z. iiij.	-	Item Dirc Gheraets z. ij.	-
Item Jan Neysen z. iiij.	-	Item Heyne Jans z. ij.	-
Item Ysebrant Pieters z. j.	-	Item Pouwels Giben z. j.	-
Item Herbaren Florens z. j.	-	Item Gheraet Bloc. j.	-
Item Pouwels Cleis z. j.	-	Item Gheraet van Amer- zoyen.	j. -
Item Jan Cleis z. ij.	-	Item Dirc Jan Dirx z. z. j.	-
Item Pieter Oem. iiij.	-	Item Willem Jans z. j.	-
Item Laurens van Cloet- wye. j.	-	Item Beysken. j.	-
Item Hugu Voppen z. ij.	-	Item Herman Jacops z. j.	-
Item Pieter Doel. iiij.	-	Item Reynuaert. ij.	-
Item Jan van Gheer. j.	-	Item Stolwiic. iiij.	-
Item Jan Henrix z. iiij.	-	Item Cleis Aernts z. j.	-
Item Jan Martiins z. j.	-	Item Jacop Cleis z. j.	-
Item Cleis Florens z. j.	-	Item Symon Heynen z. j.	-
Item Wouter Florens z. j.	-	Item Voppo Giben z. j.	-
		Item Heyne Giben z. j.	-

1) Het hier gestelde teeken 2½ heb ik overgenomen zooals het in het origineel voorkomt; het staat gelijk met 4 28 b. = 10 sc. b. of 15 grooten vlaams.

2) Hier eindigde de bladzijde en was het bedrag opgetrokken.

Item Wouter Rembonts z. ij.	24	Item Jan Dirx z.	ij.	24
Item Engelbrecht Jans z. j.	-	Item Noydeken Zugher. ij.	-	
Item Boyden Jans z. j.	-	Item Staes an die Mer-		
Item Jan Lemmen z. j.	-	wede.	j.	-
Item Jan Jans z. j.	-	Item Jan Dirx z. an die		
Item Jan Pieters z. j.	-	Merwede.	ij.	-
Item Meliis Stoeldrayer. ij.	-	Item Jacop Jans z. j.	-	
Item Lau Boen. ij.	-	Item Hugeman Jans z. j.	-	
Item Ghijsbrecht Neyse. j.	-	Item Jan Henrix z. j.	-	
Item Eykendunen. j.	-	Item Hugu Dirx z. j.	-	
Item Gheraet Jacops z. iij.	-	Item Maes Zeymans z. j.	-	
Item Jordaen Jans z. j.	-	Item Gherit Aelbrecht		
Item Martiin Jan Neven z. j.	-	een playte opghetogen		
Item Aernt die Picker. j.	-	mit ij. paerden ff	j.	-
Item Dire Kemp. iij.	-	Item Godeken Aernts z. j.	-	
Item Jan Cleis z. j.	-	Item Pieter Zoete Eliaes z. ij.	-	
Item Cleis Gheronts z. j.	-	Item Daem Gilliis z. mit		
Item Jacop Henrix z. ij.	-	sinen gesellen.	j.	-
Somma xxxiiij. fl , xx. sc. h. 1)				

Betselt van peesgelde behalven dat Willem Graman in
sijn rekeninghe hem ghegheven heeft.

Cleis Danels z.	xxiiij. sc.	Dire die Goyer.	xxiiij. sc.
Jacop Btendiie.	"	Gherit Tymmerman.	"
Jan Pieters z.	"	Meister Jan Smit.	"
Laurens die Sager.	"	Symon Jacops z.	"
Gise Knobbont.	"	Heyn Mande.	"
Jan Joriis z.	"	Adrisen Herbarens z.	"
Jan Mande.	"	Cleis Borthouwer.	"
Gherit van Mwlwiic.	"	Fraet Willems z.	"
Willem Oem.	"	Dire die Cuper.	"
Jacop Kogman.	"	Aelbrecht Pouwels z.	"

1) Met vorenstaande som van xxxiiij. fl maakt dit te samen het ge-
heel bedrag der wagenhuren ad 69 fl h. uit.

Jan die Clerc.	xxiiij. sc.	Pieter Reyners z.	xxiiij. sc.
Pieter Boghemaker.	"	Cleis van Colen.	"
Willem Scoenhout.	"	Tolle Wissen z.	"
Joest her Pouwels z.	"	Jan Gherits z. Scoen-	
Jan die Lapper.	"	maker.	"
Heyn But.	"	Meliis Stoeldrayer.	"
Jan Zas.	"	Dirc Zuus.	xxxiiij. sc.
Everaet Plattinmaker.	"	Schacken die Cuper.	xxiiij. sc.
Henric Verloren.	"	Heynken Humans z.	"
Colin die Buser.	"	Andries Henrix z.	"
Jacop Jan.	"	Gherit van Gelre.	"
Henric in die Hant.	"	Heyn die Beste.	"
Ghise Gherit Saelsz.	"	Cleys Symons z.	"
Adriaen Haes.	"	Engelbrecht Scoen-	
Jan Pannaert.	"	maker.	"
Willem vander Sluus.	"	Coman Gherit.	"
Jacop Stasen z.	"	Willem van Merlant.	"
Huge Scherisaer.	"	Jan van Almkere.	"
Jan Zeelander.	"	Noyde Meeus z.	xxxiiij. sc.
Willem Jans Witten z.	"	Jacop Bertouts z., soe	
Jan Miehiels z.	"	hi voermitten ande-	
Gise die Smit.	"	ren niet en hadde.	xlviij. sc.
Adriaen Coenraets z.	"	Jan Pieters z. desge-	
Jan Henrix z.	"	liix.	"
Pieter inden Wilden-		Jan Pellen z. desgelix.	"
man.	"	Pieter Potter.	xxxiiij. sc.
Koen Melis z.	"	Jan Gobben z.	"
Danel Danels z.	"	Aernt Jacobs z.	xxiiij. sc.
Grote Huge.	"	Roel Hallaer.	xxxiiij. sc.
Heyn van Almkere.	"	Jacop Wouters z.	xxiiij. sc.
Gherit Willems z.	"	Pieter Hugen z.	"
Ghijsbrecht Jans z.	"	Dirc Smit.	"

Somma xxiij. 68, ij. sc. h. °

Item Willem Graman ende Everdey Wouters z. van dat si rekenden meer wtgegeven dan ontfangen vander reysen vors.,

coomt xix. fl , xij. sc., iij. d. gr. ff in ponden c. lvj. fl , xvij. sc. h.

Somma perse c. lvj. fl , xvij. sc. h.

Wtghhegheven noch van alrehande particulen bi bevele der gueder luden, overmits dat die andere threseriers gheen gelt en badden mede te betalen ende om der stede schade te scutten van leistunghe ende ander dachgelt.

Item Gheertruud Sariis wedue op Almaengen, van ses termijn tien oudscilden, daer die leste termijn of was verschenen tsinte Pieters daghe ad vincula jnt jaer achte, coomt lx. oudscilden, jn ponden gerekeut voer den scilt xlv. butkens c. xxxv. fl h., hoer hiir of betaelt c. xxij. fl h.

Dus ismen hoer noch sculdich vanden terminen vors. xij. fl h.

Item Aernt Vos van Driel, van twee terminen daer tleste termijn of was opten tiensten dach jn Aprille jnt jaer ses, van elken termijn xij. scilden, vor den scilt xlv. butkens, coomt in ponden lvij. fl , x. sc. h.

Item Jacop die Wale van Mechelen, van domeyns wegghen, van iij. terminen daer tleste of was tsinte Jans daghe te midzomer lestleden, van elken termijn vij. scilden, voer den scilt xlv. butkens, coomt in ponden xlvij. fl , v. sc. h.

Item Gheertruud Wouter Vlas wiif, van ij. terminen, van elken termijn x. scilden, daer tleste termijn of was tsinte Pieters daghe ad vincula lestleden, voer den scilt xlv. butkens, coomt in ponden xlv. fl h.

Somma ij^c. lxxij. fl , xv. sc. h.

Scepenen ende raets reysen.

Item des maendaghes voer onser Vrouwen dach assumepeio geseut jnden Hage Wormbout vanden Wüingherden, Willem Giisbrechts zoon, Jan Fazout, Jacop Bertouts zoon ende Reyner Voegbelaer, roerende vanden ballingen die te Rotterdam opter atraten gaen ende van anderen stacken, waren wt iij. daghen, verteeden tsamen met xx. knechten ij. fl , xiiij. sc., j. d. groot

vlaams, ende van sciphure ende waghenhure sou si vten Hage te Leyde ende ter Goude om reden thuns te comen bi nachte ende te hoosschede jn der herberghen jnden Hage ende ter Goude, tsamen ij. fl. iiij. sc., vj. d. groot vlaams ff tsamen lix. fl. iiij. sc. h.

Item jnden Hage gesent omtrent sinte Lambrechts dach, Gliisbrecht Vrancken zoon, Willem Ghiisbrechts zoon ende Ocker, roerende vanden Schotten ende die saken te verantwoorden, waren wt iiij. daghen, verteerden mit sciphure ende waghenhure ix. cronen, ij. butdragers ff xvij. fl. iiij. sc. h.

Somma lxxvij. fl. vij. sc. h.

Betaelt Wormhout vanden Wiinghert na sinre cedule die hi over heeft ghelevert van schenken, van perceel te perceel als hiir na ghescreven staet ende so hi desen threseriers van enen hogen van enen wiin exss. ofgekort heeft.

Item her Hae jn Zwetenborch iiij. kannen van vij. groot, ij. groot van dragen ff ij. fl. iiij. sc., iiij. d. h.

Item den heren van Postelen viij. kannen van vij. groot, iiij. groot van dragen ff iiij. fl. vj. sc., viij. d. h.

Item den mynister vanden Minrebruederen iiij. kannen van vij. groot, ij. groot van dragen ff ij. fl. iiij. sc., iiij. d. h.

Item opten Pinxsterdach den twee closteren elx twe kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. fl. ix. sc., iiij. d. h.

Item her Hage van Heenvliet ende her Ghijsken van Diepenbrecht om dat si dicke hiir quamen om te dadinghen van Filips vander Leeke, tsamen xx. kannen van viij. grooten, x. groot van dragen ff xij. fl. vj. sc., viij. d. h.

Item her Jan van Drongelen ende her Jan van Brakel iiij. kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. fl. ix. sc., iiij. d.

Item her Florens van Alkemade ij. kannen van viij. groot, enen groot van dragen ff j. fl. iiij. sc., viij. d. h.

Item den schutten xiiij. kannen van viij. groot, viij. groot van dragen ff viij. fl. xij. sc., viij. d. h.

Item den custode vanden Mynrebruederen iiij. kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ff , ix. sc., iiij. d. h.

Item eenre beghine die men cleede iiij. kannen van viij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ff , ix. sc., iiij. d. h.

Item den jonghen schuts viij. kannen van viij. groot, iiij. groot van dragen ff iiij. ff , xvij. sc., viij. d. h.

Item den vier steden als Haerlem, Delf, Leyden ende vander Goude, doe si hiir waren, roerende vande Schotten xvj. kannen van vij. groot, viij. groot van dragen ff viij. ff , xij. sc., iiij. d. h.

Item den ij. cloesteren op onser Vrouwen dach assumpcio, elx ij. kannen van vij. groot, ij. groot van dragen ff ij. ff , iij. sc., iiij. d. h.

Item Wslraven van Brederode ij. kannen van vij. groot, enen groten van dragen ff xxj. sc., viij. d. h.

Item aen wiin ghehaelt opter zalen bi Stoepen, soe siin cedule inhout xxij. sc., vij. d. groot ff ix. ff , viij. sc., viij. d. h.

Somma lxxvij. ff , iiij. d. h.

Van tymmeren ende hout bi bevele vanden achten ende vanden dekens.

Item tot Jan die Jonghen aen hout ghebesicht after tgrote kerchof, te beslaen after ende naest Jacop van Scarpenisse erve, eerst drie dubbel sparren, tatic iiij. groot. Item xxiiij. deelplancken, tatic vij. groot. Item xvj. keperhout, tatic iiij. groot. Item vij. bouten, ende ij. houten van xxiiij. voeten, tatic vij. groot ende xxij. eyken schalen, tatic vj. groot ff xv. ff , j. sc. h.

Item aen dit werck vorscreven ghewroecht Adriaen Blancken, Willem Blancken ende Pieter Willems zoon, elx vij. daghe ende elc xij. groot sdaghes. Item een opperknecht vij. daghe, sdaghes v. groot, ende Cleys Servaes zoon van dat hi mede heyde viij. groot ff ix. ff , xvj. sc., viij. d. h.

Item Tielman Pieters zoon vander zile ter haven ende aen den diick iiij. daghe, sdaghes x. groot. Item Pieter Scarpenisse

iiij. daghe, sdaghes viij. groot, ende Kemp van dat hi hem
halp v. groot ff ij. ff , xj. sc., iiij. d. h.

Item Heyn Hobben zoon, om dat hi dat hout after tkerchhof
brochte daermen aldaer mede tymmerde, ghegeven j. botdra-
ger ij. sc. h.

Somma xxvij. ff , xj. sc. h.

Item ghecoft xij. plancken ghebesicht aen beyden zielen,
tstic viij. groot ff ij. ff , iiij. sc. h.

Somma perse ij. ff , iiij. sc. h.

Van yserenwere.

Item tot Heymans van Vtrecht gehaelt tottet were after
tkerchhof verscreven eerst jc. spikeren van xij. groot. Item jc.
van vj. groot. Item ij. veters daer aen verdient viij. butdra-
gers. Item iiij. handen om een bloc, elc ij. voeten lange,
elke voet enen groten, ende enen groten waert spikeren. Item
aen tsiilken vander haven jc. spikeren van xij. groot, ende ij.
elc hondert vj. groot. Item 5c. cost ij. groot. Item 5c. coste
j5. groot. Item noch tot een ander ziele vander haven iiij. groot
waert spikeren. Item noch vij5. groot van spikeren ff ij. ff h.

Item Mathiis Eliaes zoon van xj. scalmen ander stede vete-
nen x. butdraggers. Item aen twindaes, daermen die palen
mede vter haven wan, vij. voeten bants, elke voet j5. groot.
Item iiijc. spikeren, elc c. vj. groot ff ij. ff , iiij. sc. h.

Item tot bouwen artus ghehaelt, ghebezicht after tkerchhof
ende after in sthege oversloet, eerst iijc. spikeren, thondert
van vj. groot. Item noch j5c., thondert van vj. groot. Item
xxv. spikeren, costen iiij. groot. Item noch jc. van xij. groot.
Item ijc., thondert vj. groot. Item noch jc. van xij. groot.
Item ijc., thondert vj. groot. Item 5c., coste vj. groot. Item
ijc., thondert vj. groot ff ij. ff , iiij. sc. h.

Somma viij. ff , vij. sc. h.

Alrehande particulen.

Item gheleent bi hevelc vanden gueden luden ende den ach-
XII. J.

ten totter reyse te Meduwen tegens die van Huesden, dat tghemeen lant betalen sal xxv. nohel ff e. 68 h.

Item her Jnnghc Jan van Heemsteden betaelt vander stede snudye tStaveren, daer onser poirteren scepe voer ghehouden waren tot Woudrichem e. xx. 68 h.

Item Michiel die makelaer bi bevelen vanden achten ende dekens, van sinre leeninge xxij. 68 h., overmits dat hi hem liet ghenoeghen met een schakten gelde dat hi twischat ghewonnen hadde, roerende vanden koerne dat hi Ghijsbrecht Cleis zoon vercoft ende dat die stede jnder reyse voer Gorinchem weder overnam ende daer toe enen anbel voer sinen oncoeste van dagen, van brieven ende sehiringhen ff tsamen xxvj. 68 h.

Somma ij^e. xlvj. 68 h.

Noch alrehande partieulen.

Item ghegeven Jan die Jonghe van alrehande houte, gebe-sieht aen staeket after den stahhom doemen voer Ghorinchem laeh ende hem die stat seuldich bleef, soe Tielmans ende Wouters boec vander rekeninghe daer of inhouden xxxj. sc., ix. d. groot, coomt in ponden xij. 68, xiiij. sc. h.

Item Ghijsbrecht Gherit Zadels zoon ghegeven van xij. dagen die hi ghewrocht heeft inder laetster reysen voer Ghorinchem als hi ons kenlic ghemaect heeft, des dages xij. groot, hem ofghecort sdages iij. groot van sinen peesgelde ff iij. 68, xij. se. h.

Item Keyser jnden toern van dat hi omgheloepen heeft om alrehande boitscappen ende die luden te halen die geset waren om 't gelt tott' haven te gheven, ghegeven xxxij. sc. h.

Item den jonghen wiif jnden toern om dat si menighe boitscappen ghedaen heeft, die doere vander salen op ghedaen ende die tafellen geset opter zalet om dat gelt tontfaen, ghegeven van hoesscheden iij. sc. h.

Item verteert ende verdronken zader dat dese threseriers dese threserie hebben aenghenomen vander drien maenden om die

reyse van Ghorinchem te betalen, ende dat gelt vander haven intenenen ende wt tegheven, ende die wile dat si over dese rekeninghe hebben gheseten viij. fl h.

Item van dese rekeninghe ende twe boeken te maken ende ander arbeit van deser thresorie roerende, ende voer ende na ghescreven alst dese threseriers begheerden, ghegeven tsamen viij. fl h.

Item Jan Dix zoon der gilden knecht, vander tafel te decen iiij. sc. h.

Somma xxxiiij. fl , vj. sc. h.

Somma summarum van allen wtgheven vander laetster reyse van Ghorinchem, dat die stede den luden sculdich bleef, wtgheset die leeninghe, coomt xxj^o. xij. fl , vj. sc., x. d. h.

Ende tontfanc hier voer coomt xxix^o. lxxix. fl , xv. sc. h.

Dit wtgheven gheeffent thegens tontfanc, coomt dat dese threseriers meer hebben ontfanghen dan uitghegeven, coomt viij^o. xxxviij. fl , viij. sc., ij. d. h. Ende dit overlevren bewisen dese threseriers weder wtghegeven ja hoer rekeninghe vander haven after den stabboem geliken als hoer rekeninghe daer of bewiist ende inhoud.

17 Vergadering. 22 November 1856.

Bibliotheek. — *de Wicquefort's Histoire des Provinces Unies des Pais-Bas. Archiv van Yperen.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Mr. G. A. de Meester, te Harderwijk:

De grondlegger onzer vrijheid Prins Willem I, voorstander van het centralisatistelsel, door Mr. G. A. de Meester. (Overgedrukt uit de *Nieuwe Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Welgeving*, deel VI, stak 2, bl. 258.)

Van den Heer M. L. van Deventer, te 's Gravenhage:

Het jaar 1566. Eene historische proeve uit den Nederland-

schen vrijheidsoorlog. Meerendeels naar onuitgegeven bescheiden bewerkt door M. L. van Deventer. Met een voorwoord van Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink. 's Gravenhage, 1856.

Van den Heer J. Diegerick, te Brugge:

Lettres inédites de Philippe, Comte de Lalaing, Sénéchal de Flandre, Baron d'Escornais et de Wavrin, gouverneur, capitaine général et grand bailli du pays et comté de Hainaut: 1576—1579; par M. Diegerick. (Extrait du t. VIII, n° 2, 2e série, des Bulletins de la Commission royale d'histoire.)

Essai de critique op de Wicquefort's Histoire des Provinces-Unies. Medegedeeld door Mr. J. A. Grothe.

Voor een tiental jaren werd mijne aandacht bijzonder gevestigd op een berigt, voorkomende in *Het instituut of verslagen en mededeelingen, uitgegeven door de vier klassen van het Koninklijk Nederlandsch Instituut*, 1844, n° 1, p. 52, betrekkelijk een verslag door Mr. P. Simons ingezonden, van een handschrift, tot titel voerende:

» Essai de critique des xx. premiers livres de l'histoire des
» Provinces-Unies par Mr. Abraham de Wicquefort. Avec la
» critique de la critique de M. M^{rs}. Daniel Lestevenon et Jac-
» ques Basnage pasteur de l'église wallonne de la Haye. Et par
» occasion on y indique quelques fautes de quelques historiens
» qui ont traiteez les mêmes matieres que Mr. de Wicquefort.
» 1740."

Te meer belang stelde ik in dit handschrift, daar kort te voren door mij uit de boekerij van J. H. Hoeft een uitmun- tend exemplaar van de grootendeels onuitgegeven *Histoire des Provinces-Unies* van de Wicquefort was aangekocht.

Dit Essai, kort daarop door mij mede in eigendom verkregen, bevat in ruim 600 compres geschreven folio bladzijden, eene doorlopende kritiek van de 20 eerste boeken van de Wicqueforts geschiedenis. De schrijver was van oordeel dat, bij eene zeer gewenschte voortzetting van de uitgave van het werk van de Wicquefort, waarvan op dat tijdstip nog slechts vier

boeken waren gedrukt, eene herziening van het geheel noodzakelijk was. Hij heeft daartoe een exemplaar van de Wicquefort met de pen in de hand doorlezen, en van bladzijde tot bladzijde zijne aanvullingen en aanmerkingen opgeteekend.

Het HS. vangt aan met eene opdracht aan Cornelis de Witt van Jaarsveld, raad en oud-schepen van Dordrecht en gedeputeerde ter vergadering van de Staten van Holland en West-Vriesland, waaruit blijkt dat de schrijver een ijverig aanhanger was van de anti-stadhonderlijke partij en dat, gelijk hij het HS. van de Wicquefort's *histoire des Prov.-Unies* (thans in mijn bezit) voor de Witt naar het origineel heeft gecopieerd, hij zoo ook op zijn last en met zijne medewerking dit *Essai* heeft te zamen gesteld. Hij zegt aldaar:

» En prenant la liberté de vous le presenter comme un léger
 » tribut de ma reconnaissance pour tant de bienfaits dont vous
 » me comblez tous les jours, je ne fais que vous offrir et vous
 » rendre ce qui vous appartient par tant d'endroits. En effet
 » outre que je n'ai entrepris cet ouvrage que par vos ordres et
 » sous vos auspices, vous avez eu la bonté de me communiquer
 » liberalement le puissant secours de vôtre riche et nombreuse
 » bibliothèque, et ce qui est infiniment plus considerable, celui
 » de vos lumieres et de la parfaite connoissance que vous avez
 » de l'histoire, et particulièrement de celle de vôtre chere patrie."

Deze brief of opdracht is onderteekend D. L. C.

Nu volgen van pag. 1—58 algemeene beschouwingen over de Wicquefort en zijn geschiedwerk, die bij nadere kennismaking mij gebleken zijn het gewigtigste deel van den lijvigen foliant uittemaken. Zij zijn vervat in acht artieles *preliminaires*:

1. Des vastes connoissances de Mr. de Wicquefort et de l'utilité de son histoire.
2. De la personne de l'auteur, et du tems ou il composa son histoire et autres ouvrages.
3. Du sort de son histoire.

4. Du stile de l'auteur.

5. Des deffauts de cette histoire et de la nécessité d'en faire une critique.

6. De quelle maniere on peut retoucher cette histoire.

7. Si Mr. de Wicquefort a eu raison de se plaindre d'avoir été arrêté et jugé à la Haye.

8. Des differents jugemens qu'on pent faire sur cette histoire, et sur cet Essai de critique.

Art. 1 is van weinig belang, en niet meer dan de getuigenis van Basnage, te vinden in de voorrede voor zijne Annales, eene getuigenis die echter van te meer gewigt is, naar mate anders Basnage's oordeel over de Wicquefort scherp en eenzijdig is.

Belangrijker is het 2e artikel. Na aanhaling van de klagt van Le Clero over de nalatigheid van den uitgever van het 1e deel van de Wicquefort, waardoor wij van meest alle levensbijzonderheden te zijnen opzigte verstoken zijn, vervolgt het Essai »C'est le St. Thomas Johnson qui ayant publié les 4 premiers Livres de cette Histoire, avec toutes les Preuves, en 2 petits volumes in folio, aprez en avoir traité avec les heritiers de Jean et Daniel Steucker, aussi libraires à la Haye, est au moins plus excusable que ceux-ci. Dez l'an 1669 ils avoient accordé avec Mr. de Wicquefort, et peu aprez ils en commencerent l'impression. S'ils avoient été moins négligens et plus portéz à faire plaisir au Public en lui donnant ce qu'on appelle *l'histoire d'un Auteur*, ils auroient pu aisement ramasser et conserver quelques notices publiques ou Anecdotes pour en faire usage en tems convenable, et aujourd'hui nous recueillirions les fruits de leurs soins. Le mal est devenu sans remede.

Mr. Basnage publia ses *Annales des Provinces-Unies* la même année que Johnson fit paroître le commencement de l'Histoire de Mr. de Wicquefort, et voici ce qu'il dit dans sa Preface sur la naissance de l'Historien, ses malheurs et le tems ou il composa son Histoire. »Mr. de Wicquefort qui connoissoit le »gouvernement intérieur de la Republique, dont il avoit fait

une étude particulière, avoit entrepris l'Histoire des Provinces-Unies depuis la Paix de Munster jusqu'à celle de Nimègue. Il étoit né dans la Province d'Hollande, et avoit quitté fort jeune sa patrie pour aller s'établir en France. Son A. E. de Brandebourg l'avoit fait son Résident à Paris, mais après y avoir demeuré 32 ans, il tomba dans la disgrâce du cardinal de Mazarin, qui le fit arrêter pour avoir écrit *les historiettes de la cour, les amours du Roi et les échappées des nieces de son Eminence*¹⁾. Il ne sortit de la Bastille ou on l'avoit mis qu'avec une escorte qui le conduisit jusqu'à Calais, et Mr. le Tellier tâcha de justifier cette violence en apprenant à l'Electeur que son Ministre étoit un novelliste aux gages de plusieurs Princes. Il arriva à la Haye en 1659, et y trouva un puissant protecteur dans la personne de Mr. de Witt, dont il avoit été la victime, puisqu'il entretenoit une correspondance secrète avec lui. En effet c'étoit à ce Premier Ministre de la République qu'il avoit adressé 5 ou 6 volumes de *lettres manuscrites* qu'on n'a conservé jusqu'à présent²⁾ et dont nous aurions fait un plus grand usage, si les bruits de Paris, et les nouvelles des Piliers du Palais s'accordoient toujours avec la vérité des faits. On reprochoit au grand Grotius qu'étant à Paris fort occupé de ses notes sur l'Ancien Testament, et voulant envoyer tous les ordinaires des nouvelles en Suède, il écrivoit légèrement ce que ses batteurs d'estrade lui rapportoient, et qu'il étoit souvent obligé de se retrancher l'ordinaire suivant. Tel est le sort de tous les nouvelistes qui veulent primer; c'est pourquoi nous n'avons cité que très rarement les lettres dont nous venons de parler. Mr. de Wicquefort se reconcilia ensuite avec la France, dont il soutint les intérêts avec chaleur par esprit de vengeance contre le Prince d'Orange, ou par quelque autre motif. Le Comte d'Estrades l'employoit auprès de D. Estevan de Gamarra, et se reposoit

1) Cf. Puffendorff rerum Brandeb. VII. 437. De Wicquefort hist. m. s. Livr. XXIV.

2) Deze brieven zijn in minaat, althans voor een gedeelte, in mijn bezit.

« avec tant de confiance sur lui, qu'il renvoyoit Mr. de Lionne
 « aux Lettres de Mr. de Wicquefort, afin de ne le fatiguer pas
 » par des repetitions inutiles de ce qui se passoit en Hollande.”
 J'ai quelques remarques à faire sur se recit.

1°. Que selon Mr. de Bynkershoek, *traité du juge competent des ambassad. chap. XI, § VIII*, Mr. de Wicquefort étoit né à Amsterdam ¹⁾).

2°. Que ce fut lui qui étant Ministre de l'Electeur de Brandebourg à Paris, negocia avec le Comte de Brienne et vint à bout de determiner le Cardinal Mazarin à faire donner par le Roi de France, la qualité de Freres aux Electeurs de l'Empire.
 » Je ne me donnerai pas trop de vanité (dit Mr. de Wicquefort) quand je dirai que la négociation qui a été faite pour
 » cela est mon ouvrage; et que Mr. l'Electeur de Brandebourg
 » en est obligé à mon zele et aux habitudes que j'avois à la
 » cour de France” ²⁾).

3°. Ce qui a donné lieu à Mr. Basnage de dire que l'Auteur s'étoit *reconcilié ensuite avec la France* et de lui reprocher ici et ailleurs qu'il soutint les intérêts de cette couronne dans son Histoire avec trop de partialité; c'est 1°. qu'on trouve à la page 13 du livre XIII une note qui annonce » que les ambassadeurs
 » Hollandois ne vinrent à bout d'obtenir que l'Article de la Garantie de la Pêche seroit énoncé formellement au Traité qu'aprez qu'une personne, en ce tems la fort confidente de la
 » Cour de France (il y a à la marge que ce fut l'Auteur de cette
 » Histoire), eut représenté aux Ministres, que sans cette garantie
 » non implicite mais expresse, le Traité ne serviroit de rien, et

1) Zie de sententie van den hove van Holland, Z. en Vr., jegens Abraham van Wicquefort, 's Gravenh. 1675, 4°, initio. Hij heette eigenlijk *van Wickevoort*, en de naam werd door zijn langdurig verblijf in Frankrijk veranderd. In de brieven van Huoft komen er verscheidene voor aan Abr. de Wicquefort en aan zijnen broeder Joachim; de hollandsche brieven worden steeds aan *van Wickevoort*, de fransche aan *de Wicquefort*, geadresseerd.

2) L'Ambassadeur et ses fonctions I, 356. Histoire MS., VII, p. 260 mibi.

» qu'après qu'on leur eut fait connoître, qu'il falloit nécessaire-
 » ment que le Roi se déterminât, parceque si la France man-
 » quoit à l'état, on seroit obligé de se faire des amis ailleurs,
 » et que les offres de son amitié ne seroient pas méprisées à
 » Madrid comme elles l'étoient à Paris." Cet endroit à donné
 lieu à Mr. Basnage de dire hardiment. » Enfin l'Auteur ne
 » dissimule pas qu'il étoit le confident de la France, et qu'il
 » lui donnoit des avis." Sur cette accusation vague, sans pre-
 tendre prendre parti pour ou contre, j'avouerai qu'il est vrai,
 qu'en quelques endroits Mr. de Wicquefort a donné des louan-
 ges fades et mal placées à Louis XIV, et que Mr. Basnage a
 eu raison de s'en moquer. Mais il me semble qu'ici on doit
 louer Mr. de Wicquefort, plutôt que de le blâmer, s'il est vrai
 que ses avis contribuèrent à faire conclure un Traité aussi avan-
 tageux aux deux nations et particulièrement aux Hollandois
 que celui de 1662. 3°. Mr. de Wicquefort avoit dit ¹⁾ (en
 parlant de lui-même sans se nommer) que » la cour s'étant
 » éloignée de Paris en 1659 pour aller achever le Traité des
 » Pyrénées, le chevalier du Guet alla dire, de la part du Roi,
 » au Ministre d'un des plus puissants Princes d'Allemagne qu'il
 » eut à se retirer et à sortir du royaume avec sa famille. Le
 » Ministre demanda au Chevalier copie de son ordre, et à son
 » refus il lui déclara, qu'il en donneroit avis au Prince, son
 » maître, dont il ne pouvoit pas abandonner les affaires sans
 » son commandement exprès. Toutes fois ne pouvant pas de-
 » meurer en France contre la volonté du Roi, et de l'autre côté
 » ne pouvant pas partir avec précipitation d'un lieu où il s'étoit
 » établi il y avoit 30 ans, il obtint de Mr. le Tellier un pas-
 » seport du Roi, qui lui donnoit un mois pour donner ordre à
 » ses affaires, et pour sortir du Royaume. La moitié de ce
 » terme n'étoit pas encore expirée lorsque le même Chevalier du
 » Guet l'alla enlever de sa maison, et le conduisit à la Bastille.
 » Pendant sa détention on lui fit faire plusieurs propositions

1) Mémoires touchant les ambassadeurs 1730, p. 106 fine.

» qui alloient toutes à l'obliger à sortir de France volontairement. Mais le ministre jugeant qu'après la violence qu'on lui avoit faite, il n'y devoit point consentir sans l'avis du Prince son Maître, y apporta tant de résistance, que la Cour craignant que le Prince ne s'y interessât, comme il fit en effet, le fit tirer de la Bastille, et conduire à Calais où il le fit embarquer. Le Cardinal Mazarin, à qui il faut rendre cette justice, qu'il étoit ennemi de la violence, considérant qu'il en avoit trop fait, en voulut bien faire une espèce de réparation au Ministre, à qui il écrivit au bout de 3 mois, et le convia de revenir en France pour y jouir des effets de la bienveillance du Roi, qui le fit en même tems assurer d'une pension de mille écus. Il en a été ponctuellement payé tous les ans, jusqu'à ce que les intérêts de la France étant devenus incompatibles avec ceux de sa Patrie, le Ministre ne pouvant pas partager son affection, la donna entière à celle-ci, qui l'en a très mal recompensé."

J'avoue que ce récit et toutes ses circonstances conviennent si bien avec les aventures de Mr. de Wicquefort, qu'il n'est pas possible de croire que c'est d'un autre que de lui-même qu'il parle en cet endroit. Un anonyme ¹⁾ qui a fait la critique des *mémoires sur les ambassadeurs* a cru la chose si sûre et si palpable qu'il n'en a point douté. « Je prie (dit-il) le lecteur de considérer ce Ministre, ce puissant Prince d'Allemagne, ces 30 ans, la lettre obligeante du Cardinal, la bienveillance du Roi, la pension de mille écus, l'exactitude du paiement, les intérêts incompatibles de la France avec sa patrie, qui l'a très mal recompensée d'une affection qu'il lui donnoit toute entière après l'avoir ôtée si généreusement à l'autre. Si ce Ministre n'est pas le ministre prisonnier, ce Prince Mr. de Brandebourg, les trente ans le tems de son séjour en France, et si la pension et le soin que l'on eut de l'adoucir n'effacent pas bientôt le souvenir des maux soufferts à la Bastille, et ne

1) Barbeyrac ad Bynkershoek. Traité du juge compétent ed. 1730, chap. VII, § 8, pag. 47.

« l'engagèrent point à la reconnaissance qu'il en témoigne: quoi-
 » qu'à la vérité il ait partagé et qu'il partage encore l'affection
 » qu'il prône, en donnant une si bonne part à la France, et
 » de ces avis, qui rompoient les mesures de la Hollande, qui
 » est sa Patrie, et qui l'en a justement puni" ¹⁾. Je conviens
 avec l'Anonyme que Mr. de Wicquefort est ce Ministre, mais
qu'il ait donné à la France des avis contraires aux mesures de la
Hollande, sa patrie, c'est ce qu'il n'est pas si facile de prouver.
 Car 1°. l'Avertissement du Libraire ²⁾ ne dit autre chose si non,
que quelques-unes de ses Lettres furent interceptées, sans détermi-
 ner à qui elles étoient adressées. 2°. Il est vrai que Mr. le
 Clerc ³⁾ après avoir déclaré qu'il est fâché de n'avoir rien à an-
 noncer sur la personne de l'Auteur que ce qui est contenu dans
 l'Avertissement du Libraire, ne laisse par de dire plus bas, que
 Mr. de Wicquefort devint suspect « en quelque manière à ceux
 » qui gouvernoient après la mort de ce Grand Homme, Mr. de
 » Witt, comme s'il decouvroit à *quelques Princes d'Allemagne*,
 » ce qui se passoit en cet état." Et ajoutant tout de suite qu'on
 » intercepta au mois de Mars 1675, quelques unes de ses Let-
 » tres ou on trouva de quoi le faire arrêter", il est probable
 qu'un homme du poids de Mr. le Clerc n'auroit pas avancé
 cette circonstance sans l'avoir appris de quelque personne bien
 informée, et plus au fait que le Libraire, et qu'il croyoit que
 Mr. de Wicquefort avoit donné des avis. Reste donc à sa-
 voir de quelle nature ils étoient. 3°. Mr. Basnage, devenu
 Historiographe des États, en relation avec plusieurs membres
 du Conseil d'Etat d'Hollande, qui lui ont fourni toutes les lu-
 mières qu'il a pu souhaiter, et lui ont prêté l'Histoire MS. de
 Mr. de Wicquefort pour en composer ses Annales et qui étoient
 sans doute bien au fait du contenu des *lettres interceptées*, Mr.
 Basnage, dis je, qui avoit pris d'ailleurs toutes les autres no-
 tices nécessaires touchant Mr. de Wicquefort, dont il vouloit

1) Réflex. sur les mém. pour les ambassad. p. 34. ed. 1730.

2) Histoire des Prov. Un. 1719, vol. I, p. 2.

3) Biblioth. anc. et mod. 1720, XIII, p. 238.

faire une mention pertinente dans la préface de ses Annales, n'y a point avancé, non plus que dans son *indice expurgatoire*, qu'il eut donné à la France de ces sortes d'avis qui rompoient les mesures de sa patrie: quoiqu'il ne l'épargne pas, et se soit proposé de demootrer la *partialité* de l'Auteur pour cette Couronne. 4°. Mr. de Bynkershoek dit que la sentence que la Cour de Justice rendit contre Mr. de Wicquefort « fut fondée » sur ce que le Ministre condamné avoit revelé par un commerce « illicite de lettres, des secrets de l'Etat qu'il devoit cacher » ¹⁾. Ainsi il est impossible d'assurer positivement, comme l'a fait l'Auteur anonyme des *Reflexions*, que c'est à la France que Mr. de Wicquefort donnoit ces avis contraires à sa patrie, et il est plus raisonnable de presumer qu'il cessa d'être attaché à cette Couronne, ou du moins de lui donner des avis dès l'an 1672, lorsque le Roi déclara la guerre aux Etats Generaux.

On peut objecter que Mr. Basnage et Mr. de Bynkershoek ont en la prudence et la politique de se taire, et de suivre en cela l'exemple de la Cour de Justice, qui n'avoit pas jugé à propos de circonscrivir dans sa sentence contre Mr. de Wicquefort à qu'elle Couronne, ou à quel Prince il écrivoit ces lettres qui furent interceptées.

Il est vrai qu'en 1675 ce tribunal auroit peut-être eu de bonnes raisons pour ne point descendre dans ce détail; mais ni en 1719, qui est l'époque de l'impression des Annales de Mr. Basnage, et à peu près celle du tems où il a pu critiquer Mr. de Wicquefort dans l'*Indice Expurgatoire*; ni en 1722 et 1730 dans lesquelles ont paru les 2 éditions du traité de Mr. de Bynkershoek, il n'y avoit aucune considération qui pût empêcher ces messieurs de publier que *c'étoit à la France que Mr. de Wicquefort donnoit ces avis*, qui causerent ses malheurs. On fera, si l'on veut, un problème de cette question, et j'avoue qu'elle n'auroit pas été assez de conséquence pour m'y arrêter si longtems, si je n'avois été bien aise de ramasser ce que

1) Traité du juge compétat des Ambass. XI, § 8, p. 68.

j'ai trouvé en plusieurs endroits touchant la personne de Mr. de Wicquefort, et cru, comme Mr. le Clerc, que cela répandroit plus de lumière sur son *Histoire des Provinces-Unies*. Une autre raison m'y a engagé; il s'agissoit de revoquer en doute la pièce suivante, que l'impartialité m'obligeoit de rapporter.

« La Cour d'Angleterre (dit Burnet Hist. de mon tems livr. III)
 « fit quelques déconvertes qui lui donnerent des inquietudes. Le
 « chevalier Guillaume Williamson, à son retour de Cologne, vit
 « clandestinement Wicquefort, qui a publié un livre sur la maniere
 « de se conduire pour les Ambassadeurs. Les Etats avoient choisi
 « le dernier pour Secrétaire, et il étoit chargé de traduire les
 « Lettres Angloises, dont les originaux lui demonroient assez sou-
 « vent entre les mains. Le Chevalier l'engagea à les lui remet-
 « tre pour en faire sa cour au Roi. La plupart étoient du frere
 « du Lord Howard, qui devint apres la mort de son aîné Lord
 « de ce nom..... Au commencement de la guerre avec
 « la Hollande il alla faire offres de service à do Witt, homme
 « sec, s'il en fut jamais, me disoit ordinairement ce seigneur
 « lui-même. Quand le prince d'Orange fut élevé, Howard l'alla
 « trouver lui et Fagel. Il se vanta d'être non seulement en
 « état de leur proeurer de bons avis, mais encor de leur former
 « un parti redoutable en Angleterre. Howard sollicita fortement
 « son Altesse d'y faire une descente, pour forcer le Roi à con-
 « voquer le Parlement, et à ne plus faire les choses de sa tête.
 « Deja il avoit dressé un manifeste le plus au gout de la nation
 « qu'il étoit facile de le concevoir. Lui et Dumoulin qui étoit
 « commis du Lord Arlington, s'unirent ensemble, et ils donne-
 « rent effectivement aux Etats de tres bonnes lumières. Le der-
 « nier, saisi par la peur d'être découvert, prit ses précautions et
 « passa en Hollande. La plupart des lettres dont on a parlé
 « étoient écrites de la propre main du Lord Howard et on les
 « avoit, lorsqu'on lui en fit subir l'interrogatoire à la Tour. Quand
 « les Etats Generaux en eurent nouvelles, ils sommerent Wicque-
 « fort de leur remettre tous les originaux qu'on lui avoit laissé
 « en garde; et comme il ne fut pas en son pouvoir de les re-

» présenter, on le mit en prison. L.L. H.H. P.P. signifient
 » en même tems e S. M. B. que si elle faisoit trancher le tête
 » à personne à l'occasion des lettres que leur Secrétaire avoit
 » livrées, celle du Prisonnier en répondroit. Halewyn m'a dit
 » que lorsqu'on demanda aux Juges, quel crime ce pouvoit être
 » que d'avoir livré des lettres pareilles apres le paix conclue,
 » ils avoient répondu, qu'il méritoit le mort, conformément a
 » la Loi Romaine, qui décerne cette punition contre tout ce qui
 » est *contra salutem populi Romani*. La menace résoluë des
 » Etats sauve la vie du Lord Howard. Cependant Wicquefort
 » fut longtems detenu en prison, et ruiné parla de fond en
 » comble. Il fit valoir une espece de caractère qu'il evoit de
 » la part d'un Prince d'Allemagne; mais les Etats crurent qu'il
 » y avoit renoncé en embrassant leur service."

Si on ajoute foi à ce recit et s'il étoit vrai dans toutes ses circonstances, il s'en suivroit, que ce n'étoit ni à la France, ni à quelque Prince d'Allemagne que Mr. de Wicquefort donnoit des avis; mais qu'il fut arrêté et puni pour avoir livré à la Cour d'Angleterre des lettres importantes que les Etats lui avoient confié.

Cette accusation feroit tort à sa mémoire, et comme je ne la crois pas fondée, il me semble qu'on ne doit pas y ajouter foi. Voici les raisons qui m'en font douter: 1°. Je ne trouve dans aucun autre Historien aucune des particularités dont Mr. Burnet accompagne son accusation contre Mr. de Wicquefort, et il n'est pas probable que le premier eut en sens connoissance ou que les autres eussent négligé de parler de tous ces faits. Mr. Rapin de Thoyras auteur si impartial et si exact qu'il décrit tout ce qu'il y a de tant soit peu important, et propose toujours le pour et le contre pour laisser à son lecteur la liberté de se déterminer, n'en a pas dit un mot. Seroit-il possible que Mr. Burnet seul auroit eu connoissance de ces menées des Etats de faire trancher le tête à leur Secrétaire par représailles. Mr. le Chevalier Temple connoissoit particulièrement Mr. de Wicquefort, et écrivoit, aussi bien que tant d'autres, avant et apres la paix

de Nimegue, et puisqu'ils ne disent pas un seul mot de tout cela, il faut croire qu'il est permis de n'y pas faire toute l'attention que semble meriter un Ecrivain d'ailleurs respectable et du poids du docteur Burnet. 2°. Cet auteur des *Réflexions* ou de la critique des *Memoires* de Mr. de Wicquefort, si passionné contre lui qu'il ne lui passe rien, et qui étoit si alerte pour découvrir, de quoi grossir et fortifier sa critique, auroit il ignoré, oublié ou cru ne devoir pas publier que Mr. de Wicquefort, Secrétaire des Etats, avoit livré leurs lettres. Mr. Basnage en relation avec plusieurs membres du Conseil d'Etat, qui étoit fondé à chercher de tous cotés des notices sur la personne de Mr. de Wicquefort, et qui donne dans la préface de ses *Annales* le recit de son emprisonnement, auroit-il pu ignorer, ou taire que *l'Auteur étoit Secrétaire des Etats et avoit trahi leur confiance en livrant leurs papiers.* Enfin Mr. de Bynkershoek, voulant refuter ce que Mr. de Wicquefort avoit dit dans ses *Memoires* en faveur de l'immunité et de l'exemption des ambassadeurs, s'est attaché uniquement à dire que l'écrivain *s'est laissé emporter par sa passion ..... et que la sentence étoit fondée sur ce que le Ministre condamné avoit révélé par un commerce illicite de lettres des secrets de l'Etat, qu'il devoit cacher.* Or, ces derniers mots semblent se rapporter à l'emploi d'*Historiographe* et non de *Secrétaire*, et ne signifient autre chose si non que ce que Mr. Basnage et les autres ont dit, savoir que Mr. de Wicquefort écrivoit au dehors et que » sur des accusations de correspondances secretes avec les ennemis de la Republique il fut arrêté prisonnier à la Haye."

2. Le temps de prez de huit mois que la Cour de Justice employa à l'instruction de son proces, semble indiquer qu'il n'étoit point question d'un genre d'accusation pareil à celui dont le docteur Burnet charge Wicquefort, sur quelqu'un de ces bruits vagues; et que ce roman n'ait eu cours à Londres, l'Historien en chargea son Ouvrage, avec d'autant moins de soupçon, qu'effectivement Mr. de Wicquefort fut arrêté environ ce tems-là.

Telle étoit à peu près la nature de mes doutes lorsque pour m'éclaircir mieux sur cette affaire je crus pouvoir prendre la liberté de m'adresser à Mr. le Conseiller de Witt.

Je donnerai sa réponse en entier parcequ'elle contient plusieurs particularitez curieuses, dont il y en a à la vérité qui semblent réaliser le recit du Docteur Burnet en quelques circonstances, tandis que d'autres prouvent par induction que Wicquefort *n'avoit pas livré les lettres des Etats*. Le lecteur en jugera.

» J'ai examiné (me répondit ce Seigneur) la sentence de Mr. de Wicquefort, non seulement comme elle a été prononcée et publiée par la Cour d'Hollande, mais aussi *les motifs* qui de voient servir de baze à ce jugement, les quels *la Cour trouva bon, avant que de prononcer, de communiquer à S. A. le Prince d'Orange, en qualité de Gouverneur de la Province, afin d'aller, pallier, rayer et dresser leur sentence comme il le jugeroit convenir avec l'intérêt de l'Etat*. Le Prince les aiant renvoyé aux Commissaires pour les Affaires Secretes, deux Conseillers de la Cour entrèrent en conference avec ces Commissaires, et comme ceux-ci avoient aussi ordre de *fournir, en cas de besoin, tous les éclaircissements nécessaires sur les faits exprimés dans la sentence, et de concerter ensemble et avec les Députés de la Cour, les moyens d'y aller, pallier, rayer etc. sans que cela put néanmoins faire du tort à la justice, ni faire inferer que son administration en eut souffert quelque chose*. En consequence l'on y a effectivement pallié et rayé de concert avec les Commissaires quelques faits que la prudence ne permettoit pas de rendre publics. Mais je n'ai trouvé nullepart que Mr. de Wicquefort ait été accusé de ce que le docteur Burnet lui reproche ¹⁾. J'ai seulement remarqué qu'il a correspondu tant

1) De premissen van het vonnis, zoo als die door den hove van Holland aan Z. H. ter examinatie werden toegezonden, zijn te vinden in de *Secrete Resolut. der Staten van Holland* op 22 Nov. 1675. Daaruit is te zien dat hij met Williamson en Arlington heeft gehandeld: en onder den schijn van een vriendschapsbezoek, buiten weten van Temple die niet in het ge-

» de bouche que par lettres avec Mr. Williamson, mais il ne
 » paroît point qu'il lui ait remis aucunes lettres, ni copies de
 » lettres, ni même qu'il lui ait découvert la moindre chose tou-
 » chant ces correspondances que les mécontents d'Angleterre en-
 » tretenoient avec le Prince d'Orange, ou avec les ministres de
 » la Republique avant la paix conclue à Londres avec Charles
 » II en 1674. Ainsi je crois que toutes les charges contre Mr.
 » de Wicquefort se reduisent à toute autre chose qu'à ce dont
 » Mr. Burnet l'accuse."

» Mr. de Wicquefort n'a jamais été Secrétaire des Etats; cela
 » est sur. Mais je dois vous avouer que L.L. H.H. P.P. le
 » nommerent en 1666 leur traducteur ou translateur; ce qui
 » sembleroit, donner du poids au recit du Docteur Burnet, et
 » qu'il ne se seroit trompé qu'en disant que *Mr. de Wicquefort*
 » *étoit Secrétaire* au lieu de *Traducteur des Etats*. Néanmoins
 » cela ne m'empêche pas de croire que M. M. de Bynkershoek
 » et Basnage, aussi bien que le Libraire qui a publié le com-
 » mencement de *l'Histoire des Provinces-Unies*, et Mr. le Clerc qui
 » en a donné l'analyse doivent être préférez pour la nature du
 » delit à Burnet, que je sçais d'ailleurs s'être trompé tres souvent
 » en parlant des affaires et de plusieurs personnes de ce Pays."

Voilà tout ce que j'ai pu ramasser touchant la personne de
 Mr. de Wicquefort. Il paroît par là: 1°. Qu'il étoit né à Amster-
 dam. 2°. Qu'il alla à Paris en 1629 et s'y établit. 3°. Qu'il
 y fut Ministre de l'Electeur de Brandebourg jusqu'à 1659.
 4°. Qu'alors il fut mis à la Bastille et escorté jusqu'à Calais
 ou il s'embarqua pour l'Angleterre. 5°. Que la même année
 il revint en Hollande. 6°. Que le 13 Mars 1665 il fut nom-
 me Historiographe des Etats d'Hollande. 7°. Qu'en 1666 les
 Etats Generaux le choisirent pour leur Traducteur. 8°. Qu'il
 entretenoit des correspondances illicites au dehors, et que ses
 lettres ayant été interceptées il fut constitué prisonnier en 1675.

heim was, met den lasten heeft gehandeld over de middelen om den
 Prins van Oranje van de malcontenten af te trekken en met het Hof te
 versoenen.

9°. Que prez de 8 mois apres la Contr lui prononca une sentence par laquelle il étoit condamné à une prison perpetuelle. 10°. Que c'est une tradition qu'il fut transferé à Loevesteyn, d'ou il se sauva par le moien d'une de ses filles; mais que Mr. Basnage dit seulement qu'on songeit à transferer Mr. de Wicquefort dans ce château, lorsqu'il s'échappa de sa prison en 1679. 11°. L'avertissement du Libraire dit que le fils de Mr. de Wicquefort fit imprimer en Allemagne en 1676 la sentence de la Contr Provinciale avec des remarques, qu'il adressa à tous les plenipotentiaires assemblez au congrez de Nimègue, les priant de s'interessar pour la liberté de son pere, et de maintenir la dignité de leur caractère commun de Ministre Public, ce qu'ils ne jugerent pas à propos de faire. 12°. Que je trouve dans la Préface des Annales par Mr. Basnage, que Mr. de Wicquefort en sortant de prison se refugia à la cour du Duc de Zell, d'ou il se retira en 1681 fort choqué de la molesse avec laquelle ce Prince s'emploioit à faire revoquer la sentence de la Contr de Justice ¹⁾.

Aan het einde van de mededeeling van het meest belangrijk gedeelte van dit 2e artikel is het niet ondienstig op te merken, dat de schrijver er bij iederen onbevooroordeelde wel niet in zal geslaagd zijn de meening over het karakter van de Wicquefort ten guaste te stemmen. Op zijn zachtst genomen was hij in waarheid *«un nouvelliste aux gages de plusieurs Princes»* gelijk le Tellier hem noemde. In Frankrijk den Keurvorst van Brandenburg vertegenwoordigende, onderhield hij voortdurend briefwisseling met de Witt. Uit Frankrijk op niet zeer beleefde wijze uitgezet, zoude men gemeend hebben dat hij met dat land wel voor goed gebroken had; maar neen. Als wij in de brieven van d'Estrades lezen dat deze (29 Maart

1) Onder het afskriften deser bladen komt mij ter hand de belangrijke dissertatie van den Heer D. Everwijn, *Abraham van Wicquefort en zijn proces*, die echter over de levensbijzonderheden van de Wicquefort weinig nieuw licht verspreidt.

1668) aan de Lionne schrijft: Mr. de Wicquefort m'a prié de vous témoigner que quoiqu'il arrive, il demeurera toujours dans les intérêts de la France, et est fort votre serviteur ¹⁾, of hij zich beroept op eenen brief van de Wicquefort aan de Lionne ²⁾ en hij 29 Maart 1663 aan den Koning schrijft, le sieur de Wicquefort écrit si particulièrement à monsieur de Lionne ce 'qui s'est passé en Zélande, sur la ratification du traité fait entre les provinces de Hollande et de Zélande, et pour les intérêts du Prince, que je ne lui en manderai rien et me rapporterai à sa lettre ³⁾. Dan is het ons niet twijfelachtig waarvoor hij dat jaargeld van Frankrijk trok, dat hem geregeld werd uitbetaald tot dat er botsing kwam tusschen de belangen van dat Rijk en zijn Vaderland (zie boven p. 203). En hoe gedroeg de Wicquefort zich nu tegen over Frankrijk bij het uitbarsten van den oorlog in 1672? Aan zijne hand wordt toegeschreven een werk getiteld *Advis fidelle aux veritables Hollandais*, waarin met forsche trekken de gruwelen worden beschreven door de Franschen in dien oorlog hier te lande gepleegd ⁴⁾ en waaromtrent men in de *Bibliothèque historique de la France* vindt aangeteekend: »on dit que »quand les Hollandais ont guerre avec les Français ils font »distribuer cette relation dans les écoles, afin que les enfants, »la voiant en entretiennent leurs parents, qui animés par là »contre les Français paient plus facilement les contributions »nécessaires pour soutenir la guerre. Quand la paix se fait, »on retire le livre.”

Was vaderlandsliefde de drijfveer tot dit in de tijdsomstandigheden zeker nuttig geschrift?

De Resolutien van Gecommitteerden Raden der Staten van Holland en Westvriesland lossen den twijfel op omtrent den auteur van het werkje en beantwoorden de vraag ⁵⁾, »Is ge-

1) Lettres d'Estrades, IV. 367.

2) L. c. II. p. 154.

3) L. c. II. p. 166.

4) Biographie Univers, I. p. 491, meer bekend onder den titel der hollandsche vertaling *Fransche Tyrannie* etc.

5) Extracten uit deze onuitgegeven Resolutien op het Prov. archief te

»lezen de req^{te} van Abr. van Wicquefort houdende in effecte
 »versoek, omme te mogen werden voldaan van hetgeene hij
 »sustineert hem te *competeren* wegens het schrijven in de Fran-
 »sche tale van de historie deser landen ....., mitsgaders
 »het boekje genaemt *adois fidel aux veritables Hollandois*. Waer-
 »op gedelibereert ende de Resolutien soo van de Heeren Staten
 »van Hollant en Westvrieslant als haer Ed. Mo. op het voorsz.
 »subject applicabel, naergesien sijnde, is goedgevonden ende
 »geresolveert 1°. enz., ende ten laetste nogh over het schrijven
 »van het voorsz. boek genaemt *adois fidel aux veritables Hollan-*
»dois ende alle het andere werck hetwelcke hij met het maecken
 »van translaten als andersints voor het gemeene lant heeft waer-
 »genomen de somma van f 1600.”

Uit de officiele uitgave van het vonnis in 1675 tegen hem geslagen, blijkt dat hij »hoewel niet vermochte te ondernemen
 »(als in loontrekkende dienst van den Staet zijnde) veel min
 »te doen, yetwes 't geen tegens den dienst of 't interest van
 »den Staet strijdigh was, maer in tegendeel sijne plicht hem
 »obligeerde, voor soo veel in hem was, 't beste van den gemel-
 »ten staet te procureren, mitsgaders oock bekend te maecken,
 »'t geen tegen deselve soude mogen werden ghemachineert.”

»Hij des niet teghenstaende bekend van tijdt tot tijdt corres-
 »pondentie gehouden ende overgeschreven te hebben alderhande
 »saecken van Staet, niet alleen met ende aen die Princen ende
 »Vorsten, van dewelcke hij publycquelyck wierde geemployeert,
 »maer oock met ende aen personen van alderhande conditien
 »in alle quartieren van Europa, den Hove in het particulier
 »bekent gemaect” ¹⁾. Wij twijfelen of de verontschuldiging
 van de Wicquefort ²⁾ hij velen hijval zal vinden »dat het houden
 »van sijne correspondentie is, en alleen getendeert heeft om

Haarlem aanwezig, kwamen in der tijd tot mij door de zorg van mijn vriend, den Heer Mr. A. C. van Heusde, thans referendaris aan het Minist. van Binnenl. Z.

1) Sententie jegens Abr. v. Wicq., p. 1.

2) Sententie p. 19.

»pensioenen te trekken, ende dat hij gedetineerde getracht
 »heeft de secreten van het landt te weten, niet tot naedeel van
 »den Staet, soo hij seydt, maer om sijn meesters te beter te
 »konnen dienen,»

Dat echter op de door hem getrokken pensioenen geen zegen heeft gerust, blijkt uit de bovengenoemde *Resolut. van Gecomm. Raden*, die ons op 17 September 1683 berigten, dat de nalatenschap van Wiequefort door twee zijner kinderen gerepudieerd, maar door zijne twee jongste dochters onder beneficie van inventaris aanvaard, slechts toereikend was om aan zijne crediteuren 25% van hnnne vorderingen nittebetalen.

Het derde der *Articles Préliminaires* bevat vele meestal onbekende bijzonderheden omtrent het lot van het geschiedwerk van de Wiequefort: het meest belangrijke wil ik ook daaruit mededeelen.

De la manière dont parle le Libraire dans son Avertissement, le Publie qui souhaitoit de voir la continuation et la fin de l'ouvrage, s'étoit flatté que l'opiniâtreté de Steucker étant éteinte avec lui, et Johnson aiant traité avec ses heritiers, rien ne pouvait plus empêcher que le Livre V et les suivantes ne parussent bientôt.

Cependant rien n'est encor prêt pour l'exécution de ce Projet, et à moins que quelques personnes de erélit et puissantes ne s'en mêlent, il y a apparence que l'ouvrage restera enseveli dans la poussiere, et les tenebres d'une prison perpetuelle, peu distante de l'endroit ou est celle dont l'Auteur s'est heureusement échappé.

Dans le tems que messieurs les Conseillers Députés d'Hollande avoient pris la Résolution, et apparemment à la requête de Johnson, de laisser imprimer les livres V—XXXII, c'est à dire le reste de l'Histoire M. S., Mr. Daniel Lestevenon, qui étoit, si je ne me trompe, Bourguemaitre de Gonde, et du Conseil d'Etat, demanda a ses membres collègues d'examiner ces M. S. avant qu'on les publiât: ce qui lui fut accordé. En consequence il dressa de son propre mouvement une espèce de

critique de 10 pages, laquelle contient les endroits des livres V—XXXII qui lui ont déplu, et lesquels, selon lui, on ne doit point laisser imprimer sans les rayer ou alterer. Cette critique est appelée avec celle de Mr. Basnage *Indice Expurgatoire* et a été cause que cette Résolution n'a pas eu jusqu'ici son effet, et que Johnson n'est pas le maître de publier le reste de l'Histoire, n'ayant pas même les M. S. en sa puissance. Ils furent remis (je ne sais en quelle année) à Mr. Basnage, devenu Historiographe de la République, pour s'en servir dans la composition d'une Histoire, qu'il a jugé à propos de donner au Public en 1719 sous le titre d'Annales. » Apres la mort de l'Auteur (dit Mr. Basnage, *Préf. des Annal.*) on se trouva fort embarrassé de ce qu'on feroit de son ouvrage. L'équité ne permettoit pas qu'on donnât un libre cours aux satires qu'il faisoit contre des personnes qui gouvernoient habilement la République; l'on étoit d'autant moins porté à y consentir que ces satires consistoient dans des termes outrageants plutôt que dans ces traits délicats qui piquent agréablement, ou dans ces Anecdotes qui méritent d'être recueillies. D'un autre côté cet ouvrage pouvoit avoir son utilité; la République manquoit d'une Histoire suivie depuis les Annales de Grotius; et quoique Mr. de Wicquefort ne remontât pas jusqu'à la trêve de 1609, ou ce grand homme avoit fini, on n'auroit pas laissé de profiter de son travail. Il étoit question d'y faire quelque réforme en retranchant ce qui pouvoit choquer un lecteur équitable; mais personne ne voulut devenir plagiaire; la peine qu'on essaye à corriger l'ouvrage d'un autre, parut trop grande pour se contenter de l'honneur de servir en second.

Je ne sais quel motif a eu Mr. Basnage en gardant si longtemps l'Histoire M. S. de Mr. de Wicquefort, et les autres papiers qu'on lui avoit prêtés, et il m'est impossible de dire pourquoi il ne les rendit pas apres la publication de ses Annales. Quoiqu'il en soit, il mourut, sans s'être acquitté de ce devoir, et sa veuve requise par M. M. les Conseillers Députés d'Hollande leur remit plusieurs M. S. de Mr. de Wicquefort, et

entr'autres les livres V—XX, qui étoient cousus en 4 parties égales, couvertes d'un papier marbré. Puisque madame Basnage rendit le commencement de cette Histoire M. S. comme un dépôt, ou plutôt un prêt que l'Etat avoit eu la bonté de faire à feu Mr. Basnage, je ne puis comprendre pourquoi elle ne rendit pas tout le reste de cette Histoire, ni comment elle a pu s'imaginer qu'il faisoit partie de la bibliothèque de son epoux, et en consequence de cette erreur volontaire ou involontaire en faire present à Le Vier, libraire. Quoi qu'il en soit Le Vier étant mort, sa veuve ayant besoin d'argent a vendu ces M. S. pour trois cent et quelques florins à un seigneur Anglois revêtu d'un caractere à la Haye, qui dit les avoir acquis pour un ami à Londres, à qui il les a envoyéz.

In *Article VII* behandelt de schrijver kortelijk de veel besproken quaestie van het al of niet wettige van de Wicquefort's arrestatie, en van zijn beroep op zijn publiek karakter als minister van eene buitenlandsche mogendheid en voert hij, dunkt mij, als in dit geval alles afdoende aan, dat de Wicquefort blijkens de resolutie van 13 maart 1665 niet als envoyé was erkend dan onder de uitdrukkelijke bepaling »dat hij daardoor niet en »sal zijn geeximeert van de plichten van onderdanigheid ende »gehoorsaamheid die hij als subject van haer Edel Gr. Mog. »onderworpen is, specialijk ten aansien van de betalinge van »alle ordinaris ende extraordinaris schattingen ende impositien; »soo wel personele als reële, mitsgaders ten reguarde van de »jurisdictie over zijn persoon ende familie soo in 't crimineel »als in 't civil."

Hij was daarenboven sedert 1666 in loontrekkende dienst van de Staten van Holland, en door eenen eed van geheimhouding gebonden »dat hij niet soude releveren in eenigerley »manieren de secrete stücken ende geschriften, die hem bij »ofte van wegghen haer Hoogh Mog. ter handen souden werden »ghestelt, om in de eene ofte d'andere tale te translateren, »noch oock de secrete ingredienten, die hem bij ofte van »wegghen als vooren souden mogen werden gesubministreert,

»om daer uyt eenige brieven ofte antwoorden te formoeren, »ende van gelijken ook niet daernaer de brieven of ant- »woorden zelfs" 1). Indien al de Wicquefort met grond betwij- felt 2) of dusdanige resolutie als door de Staten ten opzichte van alle door vreemde hoven geaccrediteerde inboorlingen genomen was, met het volkenregt overeenkomstig is; zoo is zeker min- der juist wat hij er bijvoegt: »S'ils veulent que leur sujet reconnoisse leur justice, »qu'ils ne l'admettent point comme ministre public: mais après »l'avoir admis et reconnu qu'ils ne »l'empeschent point de jouir de tous les avantages qui sont »inséparables du ministre": Zeker had het hem vrijgestaan on- der zulke voorwaarden de aangeboden betrekking aftewijzen.

Ik ga het art. VIII stilzwijgend voorbij, waarin de schrijver van het Essai wijdloopig aantoont hoe de politieke partijen van invloed zijn op de beschouwing van de geschiedenis des vader- lands en hoe daarmede dan ook voor den niet van vooroordeel bevrijdden lezer, van zelf het oordeel over het werk van de Wicquefort en van zijn Essai zamen hangt. Nog moet ik met een enkel woord spreken over de art. IV, V en VI, waarvan de eerste twee handelen over de gebreken van de Wicqueforts geschiedwerk en het laatste over de wijze waarop de schrijver zich voorstelde dat de *Histoire des Provinces-Unies* zoude moeten worden verbeterd voor de nitgave. Daar de schrijver in dit 6e artikel het plan van zijn werk opgeeft, en hieruit tevens zijn oordeel over de Wicquefort's *Histoire* kenbaar wordt, wil ik u dit plan in het kort mededeelen.

Puisque cette Histoire merite de voir le jour et peut être d'une grande utilité tant aux étrangers qu'à la République, et qu'elle n'est pas exempte de défauts je me propose.

1°. De commencer par la page 1re du livre 1er et de finir à la dernière du livre XX, et de tout examiner, ligne par ligne, tant les endroits que M. M. Lestevenon et Baanage ont cen- surez, que ceux que leur silence semble approuver.

1) Zie de *Sententie* p. 1 of resol. van Holland 28 Maart 1675.

2) L'Ambassad. et les fonct. Amst. 1730, I. p. 119.

2°. D'indiquer, et de démontrer que dans tel ou tel endroit il y a une faute de Géographie, de Chronologie, d'Histoire, une faute de copiste, une erreur de l'Auteur etc.; et de rectifier les défauts du mieux qu'il me sera possible, sans jamais m'attacher à mes faibles lumières, marchant toujours bride en main; ne dispensant la louange et la blâme que sur des témoignages et des autorités que je citerai scrupuleusement, et avec toute l'impartialité et l'équité nécessaire.

3°. Lorsque M. M. Lestevenon et Basnage auront critiqué un passage, j'indiquerai non seulement leur critique, mais je la placerai en marge, afin de laisser au lecteur la liberté de s'instruire et de prononcer pour ou contre.

4°. J'avouerai librement qu'en telle ou telle occasion ils ont eu raison, et j'essaierai de retoucher le passage suivant leurs lumières ou celles que j'aurai pu puiser ailleurs; mais si je suis persuadé qu'ils ont eu tort je le dirai naturellement, et opinerai pour laisser subsister le passage en alléguant des raisons valables.

5°. Je retoucherai la style, non pour le mettre partout dans cet état de pureté qui commençoit à fleurir lorsque l'Auteur écrivoit, ce qui n'est pas possible; ni pour le conformer à cette élégance ou il est arrivé depuis, mais j'en ôterai ces expressions qui étoient déjà surannées, et commençoient en 1670 à choquer les règles de la langue.

6°. Il ne m'a pas été si aisé, de me déterminer pour le parti que j'avois à prendre touchant les satires dont Mr. de Wicquefort a rempli plusieurs de ses pages. Les ôter absolument c'est mutiler un ouvrage, le rendre méconnoissable, et dérober un moment de plaisir et de relâchement à un lecteur, que des matières trop sérieuses ennuyent le plus souvent, et à qui cet entrepôt est nécessaire, même pour faire valoir le livre. D'ailleurs la satire est une leçon, et puisqu'elle peut être infiniment utile, qu'un Historien se propose de former également l'esprit et le cœur, et enfin que ce qui est blâmable peut et doit être blâmé par un Écrivain, je ne vois pas pourquoi quel-

ques uns des traits mordants de cette *Histoire des Provinces-Unies* seront rayez sans quartier, tandis que les bibliothèques publiques et les magasins des libraires fourmillent de mille et mille ouvrages, qui pour la plupart, n'ont d'autre mérite que de lancer trait sur trait sur les Monarques, les Princes et les Grands, et très souvent sans égards pour la vérité. Ainsi pour toutes ces raisons je me persuade, qu'il ne faut point mutiler ni tronquer l'Histoire de Mr. de Wicquefort dans les endroits où il a dit vrai: bien entendu que lorsque je trouverai ces *termes outrageants* dont Mr. Baanage se plaint, je tâcherai de les convertir, selon son goût dans *ces traits délicats qui piquent agréablement*. Cependant comme la chose ne sera pas toujours possible sans enlever la signification et la force de la pensée de l'Auteur, je serai obligé de lui laisser toutes ses expressions.

7°. Comme il est impossible de remédier à la trop grande abondance et effusion du style de l'Historien sans refondre absolument l'Histoire, et qu'on ne peut ni ne doit en venir à cette extrémité, dans cette conjecture je crois devoir prendre le parti de laisser subsister cette inondation quoiqu'elle défigure l'ouvrage.

8°. Je retrancherai les pleonasmes: et

9°. Je suppléerai par des notes aux circonstances, ou aux événements importants que l'auteur pourroit avoir oublié, et comme j'emprunterai ces notes autant qu'il me sera possible, de bons auteurs, je ne manquerai pas à leur en faire honneur en les citant. Heureux et mille fois heureux si par de telles et si laborieuses réparations je pouvois procurer au public, le plaisir de lire le reste de l'Histoire de Mr. de Wicquefort.

Uit deze opgave is te bemerken dat de schrijver zich meer voorstelde eene gecastigede uitgave van het werk van de Wicquefort voortebereiden, die zich aangenaam lezen liet, dan wel in die uitgave eene nieuwe bron te openen voor de beoefening der geschiedenis des vaderlands. Een werk van wetenschappelijke aard in verjongden vorm in het licht te geven, en eenen schrijver van vroeger eeuw te dooschen in het kleed van on-

zen tijd, valt nu minder in den smaak; in zoo verre is het Essai van geen belang, gezwegen nog dat de stijl enz. van den schrijver op dezen oogenblik niet minder verouderd is dan die van de Wicquefort zelven, en meen ik dat ten opzichte van Wicquefort de waarde ligt in hetgeen door mij uit de *articles préliminaires* n is medegedeeld, zonder daarom te kort te doen aan enkele, in het laatste *article*, vervatte opmerkingen.

Niet minder dan de schrijver van het Essai acht ik het te betreuren dat, ook nu na eene tusschenruimte van meer dan eene eeuw, zijn wensch om het werk gansch in het licht gebragt te zien, nog steeds onvervuld is gebleven. Moge toch op de *Histoire des Provinces-Unies*, wat taal, stijl enz. aangaat veel zijn aan te merken en die wegens de bepaald anti-stadhouderlijke kleur eenigzins als een partij-werk te beschouwen zijn, niet dan met de meeste omzigtigheid en kritiek te gebruiken; het zal desnietteenstaande moeijelijk kunnen worden ontkend, dat een werk van de hand van Abr. de Wicquefort, geschreven met gebruik van 's lands archieven en onder het onmiddellijk opsigt van Johan de Witt, eene belangrijke bron is voor de geschiedenis des Vaderlands.

Des te eerder nam ik daarom dit Essai ter hand, om uwe aandacht, bij het geven van een verslag daarvan, te kunnen vestigen op het wenschelijke van eene uitgave der *Histoire des Provinces-Unies*, waartoe ik mijn handschrift gaarne ter beschikking zoude stellen.

Gelijk ik in den aanvang mededeelde is dit HS. uit de boekerij van Hoeft in de mijne overgegaan, en door den schrijver van het Essai naar het origineel gecopieerd. Ik kan het, gelijk het hier ter tafel ligt, niet beter beschrijven dan met de woorden van den afschrijver, die na de boven medegedeelde lotgevallen van het origineel aldus vervolgt: »Cependant Mr. le Conseiller de Witt extrêmement zélé pour tout ce qui peut servir à faire connoître l'Histoire de la République, on ses Ancêtres representent les premiers rôles, a fait copier les livres V—XX, y a fait refaire des sommaires plus aurs, composer une

table de matières pour ces 20 livres, et transcrire l'Indice Expurgatoire de M. M. Lestevenou et Basnage, comme aussi les Memoires de l'an 1672¹⁾, et rangé le tout dans l'ordre suivant. Il avoit dez l'an 1719 acheté les livres I—IV, imprimés avec les Preuves, et n'osant se flatter d'être assez heureux pour recouvrer une copie de la suite il fit relire ce commencement d'Histoire en 2 tomes égaux. Le 3e qui est plus gros de beaucoup renferme les livres V—XII, transcrits sur la copie de Mr. de Wicquefort et qui peut passer pour un autographe, puisqu'en quelques endroits l'Auteur y a changé ou ajouté quelques mots de sa propre main. Dans le tome IV sont les livres XIII—XX, et dans le Ve les sommaires refaits, la table, l'Indice Exp. et les Memoires de 1672. Ce seigneur auroit fort souhaité de recouvrir une copie des livres XXI—XXXII qui, comme nous venons de dire, sont en Angleterre, et s'est bien donné des mouvemens pendant longtems pour y réussir, offrant les conditions les plus avantageuses. Mais il a eu affaire à des gens qui n'entendoient pas leurs véritables intérêts, et qui par une obstination laquelle tient un peu du caprice, se sont privés du plaisir d'avoir eux-mêmes une Histoire complète. Cependant Mr. de Witt peut s'en consoler puisque le livre XX, dont il est possesseur, finissant à l'an 1672, le reste de l'ouvrage ne peut plus être de la même force et utilité, les bons secours aiant manqué à l'Auteur après la catastrophe des deux messieurs de Witt.

In een zede deel zijn, met eene andere hand geschreven, daarbij gevoegd de boeken XXI—XXIV.

Mogten indien het laatste gedeelte van het geschiedwerk van de Wicquefort al niet kan worden opgespoord, althans de bewaard gebleven 24 boeken, *met herdruk van het vroeger uitgegene*, door de bemiddeling van ons Genootschap worden aan het licht gebracht. Nu de politieke bezwaren in vroeger tijd die uitgave belemmerende, na een verloop van meer dan anderhalve eeuw vervallen zijn, mag het billijk verlangen van hen

1) Deze Mémoires zijn uitgegeven in de werken van het Genootschap.

die in de geschiedenis van het roemrijke tijdvak van de Witt belang stellen niet langer worden te leur gesteld.

Archief van Yperen. De Secretaris brengt ter tafel een brief van den Heer J. L. A. Diegerick, hoogleeraar aan het koninklijk Athenaeum te Brugge en archivaris van Yperen, bevattende eenige mededeelingen omtrent het archief van laatst genoemde stad en bepaaldelijk omtrent de aldaar berustende brieven van Maximiliaan van Hennin, graaf van Bossu, van Gillis van Barlaymont, heer van Hierges en Joris van Lalain, graaf van Rennenberg, welke de Heer Diegerick ter plaatsing aanbiedt in de werken des Genootschaps, voorzien van eene inleiding en de noodige aanteekeningen. De brieven van Bossu, ten getale van 23, hebben voornamelijk betrekking op de overgave van het kasteel Vredenburg te Utrecht, de betaling der soldaten, de oprigting van een kamp, op zijne benoeming tot stadhouder van Gelderland en Zutphen, de inname en plundering der stad Aarschot in Brabant, de belegering van Binch, de bandeloosheid der te Borchloen gelegerde troepen enz.

De brieven van Gilles van Barlaymont, heer van Hierges, 20 in getal, hebben voornamelijk betrekking op de zaken van Gelderland, op de betaling zijner troepen, op de inname van het kasteel van Utrecht, op de provincie Overijssel, op zijne benoeming tot bevelhebber der garde van Don Juan, op de in vrijheidstelling van zijn vader den graaf van Barlaymont, op de steden Deventer en Kampen, op de oorlogszaken in Limburg, op de bevrijding van de gevangenen uit Friesland, zooals Billy enz., op de afdanking zijner troepen en eindelijk op zijnen afval.

De niet minder belangrijke brieven van Joris van Lalain, graaf van Rennenberg, zijn 18 in getal en handelen voornamelijk over zijne komst te Groningen, waar hij door het aan het muiten geslagen garnizoen teruggedreven wordt; voorts over het voornemen om het kasteel van Groningen te slechten, over de bevrijding der gevangenen uit Friesland, over zijne onte-

vredeneheid op de Algemeene Staten, over de capitulatie van Kampen, Deventer en Zwolle, over zijnen afval, over zijn aanslag op Groningen, over zijne pogingen om zijne troepen tot de Spaansche partij over te halen enz.

Zoover mij bekend is, schrijft de Heer Diegerick, zijn al deze brieven ongedrukt; zeker is het althans, dat zij noch door Bondam, noch door Groen van Prinsterer, noch door Gachard zijn uitgegeven.

Behalve de vermelde brieven en verscheidene van den baron van Ville, stadhouder van Friesland en den beruchten Casper de Robles, heer van Billy, die zeker hoogst belangrijk zijn voor de geschiedenis van Utrecht en Groningen, bevat het archief van Yperen nog vele andere stukken betreffende de noordelijke provincien van Nederland en vooral de tegenwoordige provincien Holland, Zeeland en Utrecht. Zoo vindt men er o. a. de brieven en rapporten van Leoninus betreffende zijne onderhandelingen in 1576 met de regering van Arnhem, met die van Overijssel, van Groningen enz., welke brieven en rapporten aan de Algemeene Staten gerigt zijn; onderscheidene brieven van denzelfden Leoninus, gedurende zijne onderhandelingen te Dordrecht in 1577 geschreven; brieven en rapporten van Bucho van Aytta, door de Algemeene Staten belast met de onderhandeling over de loslating der Friesche gevangenen (Billy en anderen), aan wien ook de taak was opgedragen om Maastricht door de Spaansche soldaten te doen ontruimen (1577); een groot aantal van belangrijke brieven aan de Algemeene Staten geschreven door de regering van Amsterdam, van Dordrecht, 's Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Delft, Groningen, Gorinchem, Middelburg, Slnis enz.

Voorta bevat het archief nog de rapporten en briefwisseling betreffende de onderhandeling te Geertruidenberg in 1577, benevens 70 à 80 onuitgegeven brieven van Marnix van St. Aldegonde aan de Algemeene Staten geschreven gedurende zijne zending naar Tours om den Hertog van Anjon tot aanvaarding van de opperheerschappij over de Nederlanden over te halen.

18 Vergadering. 6 December 1856.

Bibliotheek. — *Autobiographie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië P. A. van der Parra en gedenkpenningen ter zijner eere geslagen.* — *Instructie voor den eersten Commandeur aan de Kaap de goede Hoop (J. A. van Riebeeck), 1651.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam:

Het gesantschap naar Bali, onder den Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer in 1633. (Medegedeeld door P. A. Leupe.) (Overgedrukt uit de *Bijdragen van de Taal- Land- en Volkskunde van Neêrlandsch Indië.* Deel V, bl. 1.)

Gevecht van den Commandeur Cornelis van Quaelbergen, tegen de Engelschen, in Oost-Indië, op den 1sten September 1673; door P. A. Leupe. (Overgedrukt uit de *Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zeewezen en de Zeevaartkunde;* door Jacob Swart. Jaarg. 1856, 2e Afd., n°. 2.)

Van Jhr. C. A. Rethaan Macaré, te Utrecht:

Archief. Vroegere en latere mededelingen voornamelijk in betrekking tot Zeeland, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, II. Middelburg, 1856. (Inhoudende: *Tweede Verhandeling over de bij Domburg gevonden Romeinsche, Frankische, Brittannische en andere munten.* Door Jhr. C. A. Rethaan Macaré.)

In ruiling ontvangen:

Van de Société archéologique de Namur, te Namen:

Annales. Tome IV, 3e livr. Namur, 1856.

Autobiographie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië P. A. van der Parra en gedenkpenningen ter zijner eere geslagen. Medegedeeld door Jhr. C. A. Rethaan Macaré.

Onder de Gouverneurs-Generaal, die de Nederlandsche bezittingen tijdens het bestaan der voormalige Oost-Indische Compagnie met roem hebben bestuurd, mag met regt Petrus Al-

bertus van der Parra worden geteld. Hij bekleedde die verheven betrekking van 1761 tot 1775 en dus gedurende een tijdvak van ruim 14 jaren, waarin hij te worstelen had tegen den euvelmoed en de twistzoekende aanmatigingen der Engelschen, welke geschillen voor zijn dood werden vereffend, terwijl de gelukkige oorlog tegen den Koning van Candi op Ceylon en de voordeelige vrede daardoor verkregen, zijn bestuur niet weinig luister bijzette. Elders vindt men dit genoegzaam beschreven om daarover niet verder uit te weiden; wij willen hier alleen spreken van eenige bijzonderheden, die hem persoonlijk betreffen en daaronder behoort de door hem eigenhandig geschreven biographie, in 1766 of 1767, toegezonden aan den Heer Jan Adriaan van de Perre, Heer van Nieuwerwe enz., als vertegenwoordiger van Z. D. H. den Prins van Oranje, eerste Edele van Zeeland, van den navolgenden inhoud:

»Cornelis van der Parra (die een broeder was van Carel van der Parra) mijnen overgrootvader, is in den jare 1661, den 7 Februarij met mijne overgrootmoeder Elisabeth Haauw, en mijn grootvader Rombout van der Parra na India vertrocken per het schip Overveen, voor de kamer Amsterdam. Den 3 Junij 1668 is gend. mijne overgrootmoeder op Ceylon overleden.”

»NB. Wanneer mijn overgrootvader overleden is, heb ik niet kunnen nagaan.”

»1683 den 11 Julij is mijn grootvader Rombout van der Parra op Ceylon in egt getreden met Maria Strik, dogter van den Opperkoopman Strik.”

»Den 10 Augustus 1684 is geboren Zijn Ed. eerste kind of dogter, die genaamd is geworden Abigael, getrouwt geweest met den predikant Rimersma en te Leyde overleeden.”

»Den 16 Febr. 1687 is geboren mijn zalige vader Cornelis van der Parra.”

»Tusschen dit jaar en 1690 is mijn grootvader en vader na Nederland overgegaan en aldaar

» 1693 den 25 Febr. te Amsterdam overleden mijn grootmoeder Maria Strik.

» 1694 is mijn grootvader en vader met het schip 't Hof van Ilpendam weder na India terug gekeert in de qualiteit van koopman."

» 1695 is mijn grootvader op Ceilon getrouwt met Henretta Wigbelmans, dogter van den Persisch Directeur Magnus Wigbelmans, die den 26 Mey 1697 op Ceylon is overleden en » Zijn Ed. in bet jaar 1709."

» 1709 is mijn waarde vader Cornelis van der Parra in huwelijk getreden met mijne waarde moeder Geertruy Sussanna Spanuit op Ceylon en aldaar als Coopman en Sekretaris van Politie in den jare 1719 overleden."

» 1710 den 6 October is geboren mijne in den jare 1733 overleden broeder Rombout van der Parra."

» 1713 den 15 Febr. is geboren mijnen in den jare 1744 op Malacca overleden suster Maria Henretta van der Parra, getrouwt geweest met den Malaks Gouverneur Wilhelm Bernard Albinus, waarvan seven kinderen geweest, doch ook alle overleeden zijn."

» 1714 den 29 September ben ik geboren en den 30 September 1738 getrouwt met Elizabeth Petronella van Aerden, waarbij ik geprocreert hebbe

» Een soon gen ^t . Cornelis Maurits,	} doch alle tot
» Een dogter » Geertruyda Cornelia,	
» Een soon » Maurits,	

} mijne smerte
overleden."

» 1743 den 11 Junij heb ik weder een huwelijk aangegaan met Adriana Johanna Bake, weduwe van den Commandeur en eerste Equipagemeester Anthony Guldenarm en dogter van den Heer Rasd Extra-ordinsair van Nederlands India David Johan Bake, bij dewelke ik na een seventienjarige gezeegende vereeniging verwekte mijn waarde soon Petrus Albertus, thans oud ruim ses en een halve jaar. Mijne nu salige moeder is hertrouwt geweest met den Heer Adriaan Maten, geweest Commandeur van Mallabaar, die te zamen in den jare 1736

• zijn gerepatrieerd; zijn Ed. aldaar te Dordrecht in den jare
 • 1737 en mijne salige waarde moeder in den jare 1763 te
 • Leyden in de Heere ontslapen."

• In den jare 1728 ben ik als soldaat aan de penne in dienst
 • der Ed. Cnmp. aangenomen, en vervolgen

• 1737 tot Onderkoopman,

• 1740 » Koopman,

• 1741 » Tweede Secretaris van de Hoge Regeering,

• 1746 » Eerste Secretaris,

• 1748 » Extra-ordinair Raad van India,

• 1750 » Ordinaire Raad,

• 1755 » Eerste Raad en Directeur-Generaal,

• 1761 » Gouverneur-Generaal aangesteld."

Het schijnt dat van der Parra vermeende tot het geslacht van Van de Perre in Zeeland te behooren en die meening was welligt niet van grond ontbloot; hij voerde althans hetzelfde wapen, dat een tak van dat geslacht in België gebleven, is blijven voeren. Om tot een aanknooping te kunnen komen, werd door den Gouverneur-Generaal eene genealogische opgave geleverd, welke tot zijn overgrootvader Cornelis van der Parra opklimt, die een broeder had, Carel van der Parra genaamd, en die welligt zamen zoons zijn geweest van Martinus van de Perre, gehuwd met Christophorina de Baldarisse, welke, ofschoon van Nederlandschen oorsprong, te Cadix in Spanje zijn gevestigd geweest.

Volgens een bestaanden stamboom van het geslacht van Van de Perre opgemaakt en den 10 April 1786 geauthentiseerd, door den eersten wapenkoning en verdere wapenkoningen en herauten van Lothrijk en Brabant te Brussel, was voornoemde Martinus van de Perre achter-achterkleinzoon van Jan van de Perre, Raad en Generaalmeester van de munt der Nederlanden, die door Keizer Karel V tot den adelstand werd verheven met toekenning van het wapen, dat door den Gouverneur-Generaal is gevoerd, blijkens de gedenkpenning hier na te vermelden.

De verandering in den geslachtsnaam kan welligt worden toegeschreven aan het verblijf van Martinus van de Perro in Spanje, waardoor die naam een meer zuidelijke uitspraak kan hebben verkregen.

Hoe het zij, uit een deftig geslacht geproten, begon van der Parra zijne loopbaan op veertienjarigen ouderdom door in dienst te treden bij de Oost-Indische Compagnie onder de toen gewone benaming van *soldaat aan de penne*. Zijn schielijke opklimming tot de hoogste waardigheden in die dienst getuigen voor zijn vlug oordeel en werkzaamheid, die gepaard gingen met de edelste deugden en begaafdheden ¹⁾. Hij was edelmoedig van inborst, mededoogend van aard, weldadig en minzaam, rein van zeden, geregeld in zijne huishouding, een minnend echtgenoot en trouw huisvader. In zijn eerste huwelijk was hij ongelukkig, daar hij na het verwekken van drie kinderen, welke alle jong zijn overleden, ook al spoedig zijn eerste echtgenoot moest missen; ten tweede maal getrouwd zijnde bleef die echt gedurende zeventien jaren kinderloos, toen hem een zoon werd geboren, die hem overleefd heeft.

Het is geenszins te verwonderen dat ter zijner eere drie denkpenningen het licht hebben gezien.

De 1^e op zijne inhuldiging te Batavia als Gouverneur-Generaal op zijn 49^{em} geboortedag den 29 September 1763, is beschreven en afgebeeld in de beschrijving van Nederlandsche Historiepenningen door het Instituut ten vervoelge op het werk van Van Loon, 5e stuk n^o. CCCLXIX. Op de voorzijde ziet men het met een oorlogstrophée omgeven wapenschild, zijnde doorsneden 1°. in goud een opkomende zwarte adelaar, 2°. in purper een zilveren keper vergezeld van drie zilveren tranen, het schild gedekt met een half aanzienenden helm, waarop als helmteeken een zwarte adelaar met nitgespreide vlengelen en daar-

1) Zie de leerrede ter zijner nagedachtenis gehouden door Theodorus Vermeer, predikant te Batavia. Utrecht en Amsterdam bij R. de Meijer en H. W. de Bruyn 1777. Er bestaat buitendien nog eene lijkrede van den predikant J. Huysman, uitgegeven te Batavia 1776 4^e.

boven de wapenspreuk: *Conserva hoc nobis*. Het mag niet onopgemerkt blijven dat in den hiervoren vermelden authentieken geslachtboom, in het 2^e gedeelte van het wapen het veld zwart en de keper goud is. Het is echter niet op te helderen waaruit die verandering van kleur (die niet ongewoon is) voortspruit.

De 2^e gedenkpenning op de zilveren bruiloft van Van der Parra en Adriana Johanna Bake, gevierd den 11 Junij 1768, die wel even als de volgende door het Instituut vermeld, doch niet uitgegeven is, vindt men beschreven in de aanwinsten van het koninklijk penningkabinet van 1 Januarij tot 31 December 1856, opgenomen in den Algem. Konst- en Letterbode van 30 Augustus 1856, n°. 35.

Voorz. Petrus Albertus van der Parra en Adriana Johanna Bake; een jongeling, op den zoom van wiens kleed zijn naam Petrus Albertus van der Parra Junior te lezen is, plengt met de regterhand uit een offerschaal op een brandend altaar en houdt met de linker een bloemenkrans boven de wapens zijner ouders, welke aan eene met bloemloof omslingerde snijl zijn gehecht, terwijl een hemellicht den jongeling bestraalt. In de afsnede: vereert 11 Junij 1743 en J. G. Holtzey f.

Keerz. In een wolk ligt op bondelbijlen, spiegel, de schaal der gerechtigheid en een bevelhebberstaf, onder een lauwerkrans het wapen van Batavia, daaronder het volgende achtregelig vers:

Na twee maal vijf en zeeven jaar
In d' echt gezeegent doorgebracht,
Ontlook de spruit, die op 't altaar
Zijn dank hier wijdt aan d' Oppermagt.
Hij kroont zijn stam op 't zilver feest,
Terwijl der oudren blijden geest
Vervult met warme dankbaarheid,
Roemt 's Heeren goedertierenheid.

Daaronder is een sieraad aangebragt met fakkels, boog en pijlkoker en in de afsnede: Geviert 1768.

De 3^e gedenkpenning ter zijner eere geslagen heeft op de voorzijde zijn beeldtenis van voren gezien met omschrift van naam en titels.

Keerz. Het schip der O.-I. Comp. met het onderschrift: Vincit Vim Prudentia.

Van der Parra is te Weltevreden overleden den 28 Decem-ber 1775.

Instructie voor den eersten Commandeur aan de Kaap de Goede Hoop (J. A. van Riebreck), 1651. Medegedeeld door den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam.

Reeds van het jaar 1619 af was de aandacht gevestigd om aan de Kaap de Goede Hoop eene sterkte aan te leggen »tot »verseeckering van de verversing, nodig tot de navigatie van »India ende de conservatie van het zeevarend volk, waar aan »seer veel gelegen is" ¹⁾.

De geschillen die er tusschen de Nederlandsche O.-I. Comp. en die der Engelschen hadden bestaan ²⁾, waren vereffend bij een tractaat op den 7 Julij 1619, door Gedeputeerden van beide Compagnien te Londen gesloten ³⁾.

Beide Compagnien besloten tot het aanleggen van een fort aan de Kaap de Goede Hoop en den Commandeur van de in dat jaar naar Indië vertrekkende vloot, den Opperkoopman Nicolaes van Baccum van Haarlem, werd van wege de Bewindhebberen der Vergadering van Zeventienon, bij eene zeer gemotiveerde instructie van den 29 November gelast, de gelegenheid daartoe van de kusten, rivieren, baaijen enz. van af de Saldantabaai op te nemen en in kaart te brengen, maar zich inzonderheid te bepalen bij de Tafelbaai.

Niettegenstaande men dus reeds van 1619 af het voornemen had om aan de Kaap een fort te bouwen, liep het echter door

1) Resol. vergad. van XVII van den 19 Aug. 1619.

2) Zie het belangrijk Verhaal over deze Indische aangregheden, door Dr. Diederick Bus, *Codex Diplom.* 3. dl., 2. Afd., bl. 127 volg.

3) In handschrift bij mij berustende.

verschillende omstandigheden aan tot het jaar 1649, toen het weder onder de punten van beschrijving werd opgenomen.

Het stranden van het schip Nieuw Haerlem in de Tafelbaai het jaar te voren, waardoor de Onderkoopman Leendert Jansz. als opperhoofd met eenig volk was achtergebleven om de goederen van dat schip te bergen, gevoegd bij de remonstrantie van Jan Anthony van Riebeeck, die in de vloot van den Commandeur Wollebrant Geleynsz. de Jonge als te huis voer en zich mede eenigen tijd aan de Kaap ophield, gaf aanleiding dat het op nieuw weder in overweging werd genomen en bij resolutie van den 20 Augustus 1650 werd gearresteerd.

In de notulen der vergadering van Zeventienien vindt men het hierna volgende aangetoekend omtrent de vaststelling eener instructie voor den te benoemen Commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. Zoonls bekend is, werd Jan Anthony van Riebeeck in 1651 het eerst met die waardigheid bekleed. De Heer Lants zegt in zijn werkje: *Geschiedenis van de Kaap* enz., bl. 22, in de noot, dat van Riebeeck niet de bestemde persoon was, om als Commandeur aan de Kaap benoemd te worden. Dit is echter slechts in zoo verre waar, dat de aandocht der vergadering van XVII eerst was gevallen op Mathijs Proot, doch dit schijnt geen bijval gevonden te hebben, zoodat er dan ook verder geen sprake van hem is. Wel is hij een en andermaal geraadpleegd geworden over de zaken aan de Kaap en zijn hem daarvoor eerst (3 Aug. 1650) dertig cruysdaalders, later (7 Sept. 1651) f 250 toegekend geworden.

» Punten van beschrijving.

20 Augustus 1650.

P^t. 13. Omme te hooren d'informatie volgens de voorgaende resolutie bij de camer Amsterdam ende Zeelant genomen, zengende het begrijpen van een sterckte aen de Caep de Bonne Esperance, de jongste vergadering van de 17^e in statie gehouden, om daerop als nu geresolveert te mogen werden.

Pt. 13. In deliberatie geleyt sijnde het hiernevenstaende 13de point, is daerop gehoort het rapport van de Heeren gecommiteerden, daerop verstaen hebbende het advijs van eenige schippers ende andere kennisse van saeken hebbende, ende goetgevonden dat men 't selve in 't werck stellen sal, waertoe de camer van Zeelandt bij de vergaderinge geauthoriseert wert, mits de camer Amsterdam voor de camer van Zeelandt het volck daertoe nodich sal aennemen, indien sij d'selve in de hare niet conden becomeen, verstaende dat de Instructie ende 't gundt meer tot dit werck behoort geprepareert sal worden, door de Heeren Gecommitteerden tot de Haagse Besoignes, omme ter naester vergaderinge in Maert 1651 te brengen ende aldaer dit werck tot sijn besluyt te brengen.

20 Maert 1651.

Pt. 5. Alsoo bij de resolutie van dese vergaderinge op 't 13de point van beschrijvinge, in September 1650 voorleden genomen, goetgevonden is dat men aen de Cabo de Bonne Esperance een rendezvous ende sterkte begrijpen sal, ende dat de instructie daertoe dienende door de Heeren Gecommitteerden totte Haagse besoignes geprepareert in dese vergadering gebracht soude werden, omme dit werk tot sijn besluyt te brengen, sullen de voornoemde gecommiteerden gelieven gelast te comen omme de voornoemde Instructie te resumeeren, ende wijders tot voltrekkinge van de voornoemde saecken te helpen resolveren soo verstaen sal worden te behooren.

Pt. 5. Bij de vergaderinge geresumeert sijnde, het concept van de instructie voor den Commandeur die gaen sal nae de Caep de Bonne Esperance, omme aldaer een rendezvous ende sterkte te begrijpen, is goetgevonden de voornoemde Instructie te arresteren, ende dat de equipagie ten dien eynde gedaen sal werden bij de camer Amsterdam met een fluyt off spiegelschip bij deselve jegens September aenstaende in zee te brengen, dewelcke haer in de naeste egalisatie van equipagie valideren sal

voor hondert last, verstaende dat de voornoemde fluyt off pijnas gemant sal worden met 110 coppen, officieren, matrosen ende soldaeten, achter volgende de lijste bier achter in de voorvalende saecken geinsereert, voorsien met soodanige vivres, ammonitie ende andere behoefstns meer als bij de voormelde lijste sijn gespecificeert, boven 't gunt noch vereyst soude mogen worden, waertoe de voormelde camer Amsterdam bij de vergaderinge geauthoriseert is, als mede haer t'informeren op den persoon van Mathijs Proot, ende denselven bequaem vindende, als commandeur ende opperhoofd voor een ander op die tocht te mogen sennemen.

Instruetie voor .....
gaende ten dienste van de generale geoctroyeerde
Nederlantsche Oost-Indische Comp., met het schip
..... nae de Cabo de Bonne Esperanee, omme
aldaer gecomen sijnde te verriichten 't gundt volgt.

Alsoo bij Resolutie van de vergaderinge der 17^e representrende de Generale Oost-Indische Comp. goetgevonden is, dat omme voor te comen dat de gaende ende comende Oost-Indische schepen, nae ende van Batavia respective sonder ongeluck de voornoemde Csep ofte bay aendoen, mitagaders aldaer comende gelegentheyt mogen vinden omme haer van groente, vleys, water ende andere nootwendigheden aldaer te ververschen, ende door middel van dien de siecken op de schepen sijnde, tot haer gesontbeyt te brengen noodieh sij, dat een generael rendez-vous omtrent de strant van de gemelte Csep begrepen worde.

Sult gij met u schip ende onderhebbende volek ter voornoemde plaetse gecomen sijnde, vooreerst met een gedeelte van uw volck u aen landt begeven, medenemende soo veel materialen als u noodieh sijn, omme in der baest tot u defentie voor nerval van de inabitanten (een rouwe natie sijnde) op te werpen een bequame boute logie, soo omme het volek daerinne te logeren als omme u bijbebbende gereetschap te mogen bergen.

Ende alsoo nae overlegh van saecken mede goetgevonden is, dat omme aen de voornoemde Caep residentie te nemen ende tot een verversch plaetse aen te houden, aldaer een defencif fortjen off sterekte gemaect sal moeten werden, welek (soo verstaen werdt) nergens beter als aen de Soete rivier geleydt sal kunnen werden.

Soo sult gij d' voornoemde logie begripen dieht bij off omtrent de voornoemde Soete rivier, daer gij sult oordeelen bequaemst te wesen.

De voornoemde logie in de behoorlijke defentie gebragt sijnde, sult inspectie gaen nemen van de gelegentheyte van de voornoemde Soete riviere, ende overleggen waer soodanich fortjen als op 't papier gebragt ende daervan ontworpen is, met de beste gelegentheyte geleydt sal kunnen werden, verstaende dat om binnen het voornoemde fort altyt versach water te hebben, de voornoemde rontsomme off midden door het fort geleydt sal kunnen werden, gelijk het project daervan gemaect uytwijst, ende het voornoemde fort de naem geven de Goede Hoop.

Ende alsoo noodich is dat al het volck binnen het fort gelegeert ende geacomodeert werde, sult de gelegentheyte daer nae aenleggen, omme bequame huysinge te maeken voor 70 à 80 personen.

Soo haest gij met u volck gelandt sijnde, in defentie sijdt omme van niemant overvallen te kunnen werden, sult gaen uytaien nae bequame plaatsen omme deselve te gebruyken tot thuynen, daertoe nemende vooral de beste vetste gronden, alwaer 'tgeene men plant ende saeyt wel sal kunnen wassen, weleke thuynen (nae gelegentheyte van saecken) rontomme versterckt dienen te werden, waerop wij geen particuliere precise ordre geven kunnen.

Sult mede omtrent het fort inspectie nemen van de beste landen, bequaem sijnde omme vee te wayen (weiden) ende aen te teelen, waertoe dan wel van noode wesen soude goede correspondentie ende intelligentie met de inwoonders, omme deselve metter tijt u omganck gewoon te maeken ende aen te

locken, dat met discretie geschieden moet; vooral u wachtende van haer persoonen off vee dat sij wayen ende aff brengen te beschaedigen, waerdoor sij dan van d' onse afkeerich gemaect werden, gelijk in verscheyde occurrentien gebleecken is.

Ende alsoo het vee 's nachts sonder groot perijckel van genomen te werden, vooreerst niet buyten in 't velt sal mogen blijven, sult d' selven t' savonts tijdelijk in 't fort laeten drijven ende 's morgens wederom in 't velt jagen, waertoe dan oock bequaeme stallinge in 't fort gemaect moet werden, tot dat mettertijt d' inwoonders vertrouwt sullen mogen werden, ten ware gij luyden het voornoemde vee buyten het fort door andere middelen in goede verseeckerheyt bewaren kondt, dat u vigilantie ende sorge bevolen blijft.

Dewijl dit fort principaelijk begrepen werdt. soo wel omme d' Oost-Indische gaende schepen van alle verversinge te kunnen provideren, als die nae het vaderlandt kerende, daermede het eylant St. Helena voorbij te doen loopen, sult neerstich letten op allehande soorten van vruchten deweleke nae het climaet aldaer best sullen willen wassen, ende in wat saysoen van 't jaer yder specie gesaeyt ende geplant moet werden, waervan de rechte kennis door ervaerentheyte becomen sult.

Ende opdat onder het volck goede ordre gehonden mach werden, sijn d' selve beedicht op den Generaale Artikelbrief van de Compagnie, waernaer sij haer dan sullen hebben te reguleren ende doen alle 't gundt haer van d'opperhoofden belast sal werden; gebruyckende ijdereen nae sijn capaciteyt ende 't gundt aldaer vereyst werdt, sonder ijmant ledich te houden, maer haer daegelijcx werck gevende.

Van alle 't geene omtrent u passeert sult correcte notitie ende dachregisters houden, sonder daarvan te blijven in gebreke, ende voorts van tijdt tot tijdt ondersoecken off aldaer ten profijte van de generale Comp. om dese onkosten te vinden, yta bij de handt genomeu sal kunnen werden, waertoe u sal kunnen dienen copye van de remonstrantien aen de vergaderinge van de 17^e overgegeven, hiernevens gaende.

Het voornoemde fort in defentie gebracht ende met zijn noodige behoeften voorsien sijnde, sult het voornoemde schip met 40 man beset latende zijn reyse nae Batavia laten voorderen, behoudende aldaer 70 coppen, met de sloepen (in 't voornoemde schip gesloopt) gaende, omme aldaer aen landt voorts aff te timmeren ende u in alle gelegentheden te mogen dienen; ende besonder mede in 't ontdekken van de gaende ende comende schepen ende deselve te preadverteren, dat sij op de bequameste plaetsen mogen ankeren; ten welcker eynde gij aen landt oock een honte caep sult setten ofte yts anders practiseren kunnen tot waerschouwinge dienende, waernaesij haer sullen hebben te reguleren.

Omme n voor aenval van alle vijanden te beter te mogen defenderen, sult op yder punct 4 stucken canon leggen, dewelcke gij aen landt brengen sult met de behoeftens daertoe dienende.

Ende alsoo op alle particulariteyten dewelke ons noch niet bekend sij ende op u ondervindinge ende industrie principaelijk aencomen moet, tegenwoordich geen instructie gegeven can worden, aal 'tgeene voorschreven vooreerst genoegh wesen omme d'intententie van de generale comp. in desen uyt te voeren, ende voorts n bevolen blijven met de comp. van alles door brieven te corresponderen, waarmede wij u dan veel geluck ende voorspoet op haer reyse ende in 't voltrecken van haer laet toewenshende, sullen daervan het goet succes t'ajner tijdt te gemoet sien.

Aldus gedaen ende geresolveert ter vergaderinge van de 17^e binnen Amsterdam den 25 Maert A^o. 1651.

Lijst van 't volck gedestineert met de fluyt ofte pinas
nae de Cabo de Bonne Esperance.

1 Commandeur.

1 Adsistent.

2 Chirurgijns ende onderchirurgijns.

1	Siecketrooster.
1	Onderstierman.
1	Quartiermeester.
2	Constabels ende sijn maet.
1	Scheepstimmerman.
4	Huystimmerlieden.
2	Smits.
1	Kuyper.
2	Metselaers.
2	Harpoeniers.
1	Kock.
1	Bottelier.
4	Hoveniers.
1	Sargeant.
1	Landtpassaet.
20	Soldaten.
15	Matroosen.
5	Jongens.
t' samen 70	Coppen om een de Caep te blijven, met provisie voor 12 maenden een landt.
40	Coppen omme de fluyt op Batavia te brengen, van allerhande bedieninge.
110	Coppen.

Volgt de lijst van de provisien van vures ende ammonitie van het volck een de Caep blijvende.

1	Groote sloep met sijn toebehooren (gesloopt).
1	Biscayse schuyt ofte sloepjen met toebehoren van lijnen, harpoenen, item ketel om traen te branden etc.
2	Segens, eenige thuyngieters, allerhande thuynsaedt.
8	Stukken canon van 6 C ijser.
400	Kogels.
40	Musquets ende bandeliers.
3000	Musquets kogels.

- 6 Donderbossen.
- 1000 ~~88~~ boskruidt.
- 100 bossen londt.
- 12 Vierroers.
- 20 Piecken.
- 40 Halve id.
- 40 Houwers.
- 2000 Deelen.
- 200 Gezaegde idem.
- 4000 Sparbalcken ende juffers.
- 1200 Kapravens ende sparren.
- 24000 Spijckers van allerhande soorten.
- 100 Kordewagens met dubbeld getal van spillen ende wielen.
- 100 Schoppen.
- 100 Spaden.
- 100 Houwelen ende pieken, van elcx de helft.
- 50 Bijlen.
- 2 Trecksagen.
- 1 Schulpsegh.
- 100 Paren hengsels tot deuren ende vensters.
- 25 Sloten ende partye grendels.
- 2 Dommeerachten.
- 2 Slijpsteen.

Eenige nachtglaesen ende compassen.

Verstaende dat het boven geschreven geamplieert sal mogen worden, met soodsnige gereetschappen als d'equiperende camer Amsterdam geraden sal vinden."

19 Vergadering. 20 December 1856.

Bibliotheek. — *Grafsteden der oudste bewoners van Denensarken.*
— *Eerste algemeene en eerste bijzondere brief, van de Kaap de Goede Hoop aan de Bewindhebbers der O.-I. C. geschreven door den Commandeur J. A. van Riebeeck.* — *Kronijk van Gelderland door Johan de Bye.* — *Het dorp Gein tot eene stad verklaard.*

Bibliotheek. Ten geschenke ontvangen:

Van Dr. F. A. Hekmeyer, te Amersfoort:

Spelen van sinne voer inne alle oirboirlycke ende eerlycke hand-overcken ghepresen ende verhaelt voordien. Ghespeelt met Octroy der Co. Ma. binnen de stadt van Antwerpen op Thaeck-spel naer Dland juweel, bij die vier Cameren van Rhetorijcke die hen daer ghepresenteert hebben den 24ten dach Augusti int jaer ons Heeren 1561. Antwerpen, 1562. 4°.

Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo historia Lombardica dicta. Ad optimorum librorum fidem recensuit Dr. Th. Grässe. Editio secunda. Lipsiae, 1850.

L. Annaei Senecae philosophi opera ad optimas editiones collata praemittitur notitia literaria studii societatis Bipontinae. Biponti, 1782. 4 vol.

Van den Heer U. Capitaine, te Luik:

Nécrologe liégeois pour 1855. 5e Année. Liège, 1856.

Van Dr. F. C. Kist, te Utrecht:

Cascilia. Algemeen muzikaal tijdschrift van Nederland. 13e Jaarg., 1856.

In ruiling ontvangen:

Van het Indisch Genootschap, te 's Gravenhage:

Handelingen en geschriften. 3e Jaarg., 3e afl. 's Gravenhage, 1856.

Van de Redactie:

Algemeene Konst- en Letterbode. 63^e Jaarg. Nieuwe reeks. 3^e Jaarg. 1856.

De Katholiek. Godsdienstig, geschied- en letterkundig Maandschrift. 29^e en 30^e Deel. 's Gravenhage, 1856.

Grafsleden der oudste bewoners van Denemarken. De Heer Dr. G. J. Burman Becker te Koppenhagen, vereerde aan het Genootschap 15 door hem vervaardigde teekeningen van begraafplaatsen der oudste bewoners van Denemarken, waarop men het volgende in kleuren ziet afgebeeld:

I. 1°. Een graf bij het dorp Halskov, in het kerspel Horbelöv op het eiland Falster. Op zes groote steenen is een groot granietblok gelegd.

2°. Een dergelijk graf bij het dorp Kirkevaerløse, in het kerspel van denzelfden naam op het eiland Seeland.

II. Een graf te Herrestrup, kerspel van Grevingen op Seeland, zooals het zich van de zuid- en westzijde vertoont. Van binnen lang 6½ voet, breed 5½ voet, hoog 6 voet, met een ingang ten zuiden. De groote steen die het graf dekt, heeft eene lengte van 8 voet, is bijna even zoo breed en in het midden 5 voet dik. Het geheele graf is vroeger met een grooten heuvel bedekt geweest. Op den deksteen zijn eenige figuren uitgehouwen.

III. 1°. Een oude begraafplaats, door groote steenen omringd, waarvan de grootste 5 à 6 voet boven den grond uitatelen. Deze begraafplaats heeft eene lengte van 28 pas bij eene breedte van 10 pas. Aan de westzijde bevindt zich een graf, waarvan de groote deksteen 10 voet lang en 10 voet breed is. Gelegen bij het dorp Homøe in de provincie Jutland.

2°. Opatand en plattegrond van eene dergelijke begraafplaats. Deze is echter cirkelvormig en door 11 steenen omringd. Zij ligt bij het dorp Bialer in Jutland. De middellijn van den cirkel is 10 pas. De groote steen die het graf dekt en niet volkomen in het midden ligt, heeft eene lengte van 10 voet bij eene breedte van 4 voet.

IV. 1°. Begraafplaats bij het dorp Manstrup, kerspel Beistrup in Jutland. Van het oosten naar het westen lang 46 pas,

breed 8 pas, omsluitende 4 graven, waarvan er 2 verstoord zijn.

2°. Begraafplaats bij het dorp Varst, kerspel Gunderup in Jutland. Lang 45, breed 20 pas. Het groote granietblok, het graf in het midden dekkende, is 9 voet lang en 7 voet breed.

V. 1°. Twee steengraven in het bosch Bonderup op Seeland, eertijds door een heuvel bedekt.

2°. Plattegrond van een steenen grafkamer, langwerpig vierkant, bij het dorp Skyum in Jutland, van binnen lang 28 voet, breed $5\frac{1}{2}$ voet, hoog 5 voet en zonder ingang.

3°. Plattegrond van eene ovale begraafplaats, lang 48 en breed 26 voet, door 21 steenen omringd, met 2 verstoorde graven in het midden, te Staonsholt op Seeland.

VI. 1°. Een heuvel in het kerspel Damsbolte op het eiland Moën, bevattende een dubbele grafkamer met twee ingangen. De omtrek van den heuvel bedraagt 88 voet; zijne hoogte 24 voet.

2°. Plattegrond van deze grafkamers. De noordelijke kamer is 14 voet lang, $5\frac{1}{2}$ voet breed en $5\frac{1}{2}$ voet hoog en gedekt door 4 granietblokken. De ingang heeft eene lengte van 24 voet, eene breedte van 3 voet. Aan wederzijden rusten 9 granietblokken op 10 zoodanige blokken. De zuidelijke kamer lang 14 voet, breed 7 voet, hoog 6 voet. Ook haar ingang heeft eene lengte van 24 voet, eene breedte van 3 voet. De kamer is gedekt door 3 granietblokken van 7 voet lengte.

VII. 1°. Afteekening van den heuvel bij Lille-Rörbäk op het eiland Seeland, bevattende een grafkamer.

2°. De grafkamer in dien heuvel van binnen gezien.

VIII. Doorsnede en plattegrond van de grafkamer te Lille-Rörbäk. De kamer is een langwerpig rond, waarvan de grootste lengte 22 en de grootste breedte 9 voet, de hoogte $6\frac{1}{2}$ voet bedraagt, terwijl de wanden uit 14 steenblokken bestaan. De ingang is $14\frac{1}{2}$ voet lang, $2\frac{1}{2}$ voet breed en $4\frac{1}{2}$ voet hoog.

IX. 1°. Doorsnede van den heuvel bij het dorp Vinkel, kerspel Högslov in Jutland, en plattegrond van de grafkamer daarin bevat, die de gedaante van een kruis heeft. De groot-

ste kamer van het zuiden naar het noorden is 17 voet lang, $7\frac{1}{2}$ voet breed en 5 voet hoog, en door 4 groote granietblokken gedekt. De kamer, ten westen uitspringende, is 8 voet lang, $3\frac{1}{2}$ à $3\frac{1}{4}$ voet breed en 5 voet hoog en door 2 granietblokken gedekt; de ingang ten oosten is slechts door één granietblok gedekt.

2°. Plattegrond van een grafkamer bij het dorp Svanningen op het eiland Fijen, van binnen $11\frac{1}{2}$ voet lang, $7\frac{1}{2}$ voet breed, 5 voet hoog, door twee steenen gedekt en met een ingang lang 25, breed 2 en hoog 3 voet.

X. Plattegrond van een grafkamer te Sprove, kerspel Damaholte op het eiland Moën, in 1855 in een heuvel ontdekt, lang 32, breed 6, hoog 5 voet, gedekt door 7 groote granietblokken. De ingang heeft eene lengte van 18 voet, eene breedte van $3\frac{1}{2}$ voet en eene gelijke hoogte en is door 6 granietblokken gedekt.

XI. 1°. Plattegrond van twee naast elkander gelegen grafkamers, in een heuvel te Smidstrup, kerspel Blidstrup, op het eiland Seeland.

2°. Plattegrond van een grafkamer te Ullerup, kerspel Heltburg, in Jutland, hebbende de gedaante van een kruis, van binnen lang 24, breed $7\frac{1}{2}$ à $7\frac{1}{4}$, hoog $4\frac{1}{2}$ voet. De oostelijke arm van het kruis, die tot ingang diende, lang 6, breed 3, hoog 3 voet; de westelijke arm 6 voet lang, 6 voet breed en $3\frac{1}{2}$ voet hoog.

XII. 1°. Doorsnede en plattegrond van een cirkelvormigen heuvel bij het dorp Eltang in Jutland. De heuvel door steenen omringd, bevat een vierkante grafkamer, lang 10, breed 5, hoog $4\frac{1}{2}$ voet.

2°. Doorsnede en plattegrond van een grafkamer in een heuvel te Ammendrup, kerspel Allerslöv, op het eiland Seeland, lang 20 voet, aan de eene zijde breed 5 voet, aan de overzijde breed $6\frac{1}{2}$ voet, met een ingang lang 29 voet.

XIII. 1°. Een heuvel bij het dorp Om, kerspel Kirkesyvv op het eiland Seeland, bevattende een met steenen geplaveide grafkamer.

2°. Deze grafkamer van binnen gezien.

XIV. Afteekening van de twee grafheuvels in het dorp Jellingen in Jutland, van den noordwestelijken kant genomen. In den linkerheuvel is de koningin Thyra, in den rechterheuvel koning Gorm, bijgenaamd de oude, begraven geworden.

XV. Houten grafkamer, waarin de koningin Thyra begraven werd. De zoldering bestaat uit 24 eikenboomen van verschillende dikte, welke op groote steenen rusten. De kamer is bekleed met eikenplankeu, die over het algemeen 3 tot 5 duimen dik en 14 duimen breed zijn. De vloer is met planken bedekt die op een laag leem gelegd zijn. De geheele kamer is omringd door eene laag leem van 8 voeten dikte, waarachter verscheidene rijen groote steenen geplaatst zijn. De heuvel, waardoor dit alles bedekt wordt, bestaat uit aarde, zand en vooral uit zoden, die voor het grootste gedeelte in aarde verkeerd zijn. De grafkamer is $4\frac{1}{2}$ voet hoog, 8 voet breed, $21\frac{1}{2}$ voet lang. De middellijn van den voet des heuvels is 180 voet; de hoogte van den heuvel bedraagt ongeveer 60 voet.

Tot toelichting dezer afbeeldingen wordt door den Heer Burman Becker het volgende medegedeeld:

Wij kunnen het groote voor-historische tijdperk niet anders verdeelen dan in drie tijdvakken: het eerste toen men nog geen metalen kende; het tweede toen men het brons bezigde; het derde toen men het gebruik van het ijzer had leeren kennen. Zonder eene grenslijn tusschen deze drie tijdvakken te kunnen aanwijzen, weet men met zekerheid, dat de ontwikkeling en de beschaving van het mensdóm des te langzamer heeft plaats gehad naar mate men hooger opklimt.

De overblijfselen van het eerste tijdvak en van de eerste bewoners, die men in Denemarken vindt, zijn wapenen en gereedschappen, die allen van steen gemaakt zijn; voorts de graven van dat volk en eindelijk de gersanten, in die graven gevonden, ten bewijze, dat zij hunne dooden *bygroeven*, terwijl zij, die na hen gekomen zijn en hen gewis ten onder gebragt

hebben, het volk, dat het brons en het goud gekend heeft, de lijken zijner dooden verbrandde en de asch in urnen bewaarde.

Het is nog niet uitgemaakt tot welk volk die eerste bewoners hebben behoord, maar zeker behoorden zij tot den grooten volkstam, die de landen aan de Oostzee bewoonde en zich verder naar het Westen wendde.

Uit de geraamten van de eerste bewoners blijkt, dat deze niet grooter van gestalte, maar zelfs iets kleiner en tengerder waren dan de tegenwoordige bewoners. Het is opmerkelijk, ja bijna ongelooflijk, met hoe groote bekwaamheid zij van steen allerlei voorwerpen wisten te vervaardigen en hoe zij de granietblokken, waarvan zij zich voor hunne graven bedienden, wisten te vervoeren en te behandelen. Men heeft in de veeën geraamten van herten en wilde zwijnen gevonden, die in de beenderen verwond waren door steenen pijlpunten, die in de wond bleven steken toen de pijlen afbraken.

Er zijn geen bergen in Denemarken, maar in een groot gedeelte des lands vindt men granietblokken (*Granitgeschiebe*) en de steenen zijn er menigvuldig. Daar echter vele steenen tot de oude graven gebezigd zijn, vernielt men tegenwoordig vele van die gedenkteeken, naar mate men steenen noodig heeft voor wegen, havens, sonderingen enz. Gelukkig heeft de regering maatregelen genomen om de merkwaardigste graven voor vernietiging te bewaren.

De eerste bewoners zijn, gelijk reeds gezegd is, door een anderen stam ten onder gebragt, die het brons gekend heeft en zijne dooden verbrandde. Men heeft duidelijke sporen gevonden van gevechten tuschen deze stammen.

Van de eerste bewoners kent men drie soorten van graven.

1°. Een groot granietblok op eenige steenen rustende, vormt eene soort van doodkist. Gewoonlijk ligt het geraamte in eene gebogen houding en niet regt uitgestrekt. De 1° en 2° teekening wijst deze soort van graven aan, die waarschijnlijk met aarde in den vorm van een heuvel bedekt zijn geweest. Om grond te winnen en de aarde te kunnen gebruiken heeft men

de heuvels geslecht. Deze soort van graven komt in alle streken des lands dikwerf voor.

2°. Op de teekeningen 3, 4 en 5 ziet men eene andere soort die nog meer voorkomt dan de eerst beschrevene. Een of meerdere graven van de 1^e soort zijn door groote steenblokken omringd, die een regthoek, een cirkel of een ovaal vormen, zoodat het geheel het aanzien heeft eener begraafplaats. Maar waarschijnlijk is ook dit alles eenmaal met sarde overdekt geweest, die men later weggenomen heeft, en alzoo heeft men bij deze beide soorten van graven, doch op kleinere schaal, hetzelfde denkbeeld gehad als bij de 3^e soort, waarvan wij nu gaan spreken.

3°. De derde soort van graven bestaat uit groote door menschenhanden opgeworpen heuvels. Ofschoon een groot gedeelte van die heuvels door den landbouw geslecht is geworden, vindt men er nog zeer vele in de bosschen, op de heide en vooral op de kusten der zee en der talrijke zeeboezems. Echter moeten zij niet allen aan de eerste bewoners worden toegeschreven, want een groot aantal heuvels, urnen met asch en bronzen wapenen en gereedschappen bevattende, moet aan het overwinnende volk worden toegeschreven. Dit maakte somtijds ook gebruik van de heuvels, die reeds door de eerste bewoners waren aangelegd, zoodat men dan onder in de heuvels graven vindt en urnen met asch daarboven. Waarschijnlijk bleef bij beide volken hunne verschillende manier van begraven langen tijd in zwang, zoodat men ook gesamenten vindt met wapenen en gereedschappen van brons, waaraan de eerste bewoners weldra de voorkeur moesten geven boven die van steen. Eindelijk leerde men het ijzer kennen, en dit metaal verdrong natuurlijk zoowel het gebruik van brons als dat van steen. Echter ging men voort zich van brons te bedienen tot versiering, terwijl het ijzer in den beginne zeldzaam schijnt geweest te zijn, want men heeft bronzen bijlen en dolken gevonden waarvan de snede van ijzer was.

Bij het openen van een heuvel ontdekt men tot welk tijdvak

hij behoort, en moet hij aan de eerste bewoners worden toegeschreven, dan vindt men grootere of kleinere grafkamers, uit groote granietblokken zamengesteld. Zij zijn van verschillende gedaante, soms met een langen en lagen ingang, doch gewoonlijk zonder ingang en gedekt met steenen, die somtijds ontzaggeijk groot zijn. De teekeningen 5—13 leveren hiervan genoegzame voorbeelden op. De kleine kamers zonder ingang (5^e teekening) zijn vrij talrijk; de groote veel zeldzamer.

In die grafkamers heeft men vele geruimen gevonden van mannen, vrouwen, kinderen, maar altijd in een gebogen of zittende houding, niet regt uitgestrekt, met hunne steenen wapenen en gereedschappen en barnsteenen versierselen.

Men vindt die grafkamers niet noordelijker dan tot aan de groote Zweedsche meren Wenern en Wettern en in het zuiden tot aan het Thuringerwald.

De grafkamera hebben nimmer tot woningen kunnen dienen uit hoofde van hare geringe hoogte. Somtijds zijn de grafkamers dubbel, hetgeen ook wel met haar ingang het geval is.

In het derde tijdvak, toen men de metalen kende, ging men voort bij begraving heuvels aan te leggen, maar zonder langer de dooden te verbranden, en deze manier van begraven bleef tot in het christelijke tijdvak voortduren. In die heuvels van lateren tijd vindt men dikwijls houten grafkamera, uit groote eikenbalken gemaakt, die met planken bekleed zijn. Een zeer merkwaardige heuvel, die de reeks van deze soort van begravingen sluit en uit historischen tijd dagteekent, is die te Jelling, een dorp in Jutland, niet ver van de stad Weile. Te Jelling had men een ond koninklijk verblijf, dat tot 1675 bewaard bleef, toen dit gebouw ongelukkig door brand vernield werd. Daar woonde koning Gorm, bijgenaamd de oude. Hij was een heiden, maar zijne gemalin Thyra eene christin. Na haren dood liet Gorm een houten grafkamer maken, waarin men de koningin begroef en die door een grooten heuvel bedekt werd. Toen Gorm in 941 kwam te sterven werd hij in een dergelijken heuvel begraven. Beide heuvels bestaan nog

en zijn ontzaggelijk groot. De dorpskerk ligt tussehen de beide heuvels in, en dicht in de nabijheid, op het kerkhof vindt men twee groote granietblokken, met opschriften in Runische letters, die op den koning en de koningin betrekking hebben. In 1821 heeft men den heuvel, waarin de koningin begraven ligt, geopend, door een put te graven en is men in de grafkamer doorgedrongen, waar men eenige stukken gebloemd lijnwaad, brokstukken van houten beeldhouwwerk, eenige metalen versierselen en een kleinen zilveren beker vond. Die voorwerpen zijn afgebeeld in de *Afbildninger fra det Kongelige Museum for Nordiske Oldsager i Kjöbenhavn* van J. J. A. Worsaae, bl. 94. Men bevond ook, dat twee of drie balken boven de grafkamer doorgezaagd waren. Ook vond men een stuk van een kaars, zoodat men vermoedt dat roovers in de middeleeuwen in de grafkamer zijn doorgedrongen. Het is bekend dat men toen in Denemarken booswichten had, die hun beroep maakten van het vernielen der heuvels, om de voorwerpen van waarde bij de lijken te stelen.

Op de kusten der zee en op plaatsen, vroeger door de zee bespoeld, vindt men groote ophoopingën van sehelen, beenderen van dieren, die men gebroken heeft om het merg te kunnen eten, vischgraten, gebroken steenen wapenen, uit welk alles blijkt, dat deze bewoners aldaar hunne woonplaatsen gehad hebben en dat hun voedsel bestond uit hetgeen de zee en de bosschen hun opleverden. Men heeft er beenderen gevonden van honden, waarvan zij zich ongetwijfeld bij hunne jagten bedienden, beenderen van paarden, wilde zwijnen, wolven, vossen, herten, zelfs overblijfselen van dieren, die tegenwoordig in Denemarken niet meer bestaan, t. w. van den bever (*castor fiber*) en van de *alea impranis* (Linn.), eene soort van zeevogel. Tegenwoordig zijn er in Denemarken geen wilde zwijnen meer, terwijl de laatste wolf in 1774 gedood werd. Ofschoon er geen bevers meer zijn, is het opmerkelijk, dat men op 4 mijlen afstands van Koppenhagen een dorp en een geheel arrondissement heeft, dat sedert eenwen den naam draagt van *Bief-*

verskoe, Beverswoud. In de veenen heeft men overblijfselen aangetroffen van het wilde rund en van den eland. Misschien is de luchtstreek zachter geworden, terwijl zich de zee teruggetrokken heeft of waarschijnlijker de bodem gerezen is aan de oostzijde des lands, en de westzijde gedaald is, waarvan vele sporen worden aangetroffen. Zelfs heeft dit in den historischen tijd plaats gehad. Op de zuidkust van de eilanden Laaland en Falster en op de westkust van Zuid-Jutland waren graven van de eerste bewoners, die zich nu in zee bevinden ¹⁾.

Eerste algemeene en eerste bijzondere brief, van de Kaap de goede Hoop aan de Bewindhebbers der O.-I. C. geschreven door den Commandeur J. A. van Riebeeck. Medegedeeld door den Heer P. A. Leupe, te Amsterdam.

1. Edele, erentfeste, wel wijze, voorsienige, seer bescheyden Heeren. Mijn Heeren, alhoewel van 't succes onser saecken voor U.E. alhier noch weynigh fundamenteels t'adviseren sij, soo hebben nochtans niet willen bij dese gelegentheyten versuymen U.E. ten minste cundich te maecten, ons geluckkigh arrivement op den 6 en 7 deser, (met) d'schepen Drommedaris, Reyger ende Hope, met cloeck gesont volcq, Godt loff. Item dat wij de geprojecteerde fortresse afgesteecken hebbeu, ende daernaen werckende sijn met goeden ijver, doch wat soberen voortganh, vermits het luttel getal van volcq; waeromme 'tselve langen tijt na sich slepen sal, eer wij eenige van de schepen sullen connen laeten vertrecken, te meer omdat alle de houtwercken ende de nodige materialen tot de te bouwen woninghen,

1) Over dit onderwerp vergelijkte men de voorlesing van Dr. J. L. F. Janssen over de beschaving der alleruorgste bewoners van ons vaderland, afgeleid uit gevonden overblijfselen, in zijne Oudheidkundige Verhandelingen en Mededeelingen, Arnhem, 1853, I, hl. 1 volg., en de Drentsche Oudheden, van denzelfden schrijver, Utrecht, 1848, alwaar hij in de Voorrede te kennen geeft, dat de vergelijking van de Drentsche monumenten met soortgelijke elders, vooral buiten het vaderland, strekken moet om den vroegsten toestand van Drenthe en deszelfs bewoners in een helderder licht te plaatsen.

heel onder alle virtualien op de buydeningh (buikdenning) gestuwt sijn, dat ons dapper in dat werck doet beletten, alsoo wij daerdoor vooreerst tot de vereyste materialen niet connen comen, waermede wij ons eerste nodige werck, naementlijk huysinge cunnen beginnen te maecken, omme onse virtualien etc. te bergen; des wij 't fortjen hebben afgesteecken ende begrepen, dicht aen de Soete rivier op een seer bequaem hoochachtigh vlaeq pleyn van redelijke aerde, behalven aen 'teene seepuntjen na de Soute rivier streckende, daer d'aerde dapper mul ende rul is, gelijk deselve rontomme vermits de groote drooghte mede all vrij stoffachtigh valt. Edoch sal in den regentijt met goede zooden (welcke aldaer genoegh te vinden sullen wesen) vaat genoegh cunnen gemaect worden.

Gemelte Soete rivier comt aen 't ander seepuntgen na den Leeuwenbergh streckende fray in de gracht te lopen, doch sal diep moeten gegraven worden soo men 't water in ende om de grachten leyden wil, alsoo 't pleyn van 't fortjen tegenwoordigh wel omtrent een paer vadem hoger als 't water van de rivier is leggende, waerom wij oock de wijtte van de gracht niet meer hebben genomen, dan op twee roeden, met voornemen om soo diep te graven als mogelijk sal wesen.

Hebbende voorverhaelde fortjen afgesteecken in een recht viercant met vier punten ofte bolwercken, waervan de buytenste polygonaa oft bolwerck punt hoecken sijn genomen op 21 roeden van den anderen, gereckent tegen 't cleyne royael dat sijn buytenst poligonon heeft van 60 roen'), van allen 't welcke UEd. de pertinente affteykeninghe ende nader perfecten uytroeckeningh, met de naste retourscheepen hopen toe te senden; alsmede van de landerijen tot cultivatie uyt te kiezen etc., waertoe wij meynen bequaem lant genoegh onder 't favenr van 't canon vinden sullen, ala 'tmaer wat begint te regenen, sijnde tegenwoordigh door de groote drooghte 't gras ende groente van 't velt schier als verbrant. Uyt de rapporten van des Salamanders opperhooffden ende extract hunner Instructie, vernemen hoe dat

1) *Dagverhaal* enz. bl. 15, 24 Roeden.

de eerste schepen van d' E. van Teylingen 26 Februarij van hier na St. Helena vertrocken, verscheyden saecken hebben gehadt omme ons bij ontmoetinge alhier, mede te dienen ende in 't voltrecken van ons werck eenige tijt behulpzaam te sijn, om in deffentie te geraecken, 't welck ons voorwaer dapper soude te passe gecomen hebben, alsoo 't (gelijck geseyt) met dit weynigh volcq, seer sober ende verdrietigh voortgaet, des wij oock vooreerst maer twee puntjen ruytswijs over malcanderen, trachten met alle spoet in deffentie te brengen om canon op te stellen ende eenighsints voor schielijcken overval der wilden wat bevrijt ende bewaert te wesen, gelijk UEd. de gemelde opperhooffden bij behouden overcompste (dat Godt geve) omstandiger sullen connen verklaren, daertoe ons refereren ende: Hiermede: Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren, mijn Heeren, UEd. naer onse gunstige gebiedenisse ende oitmoedige groetenisse, den Eeuwigen al in genade bevolen ende in UE. gunste voor gerecommandeert laten.

UE. onderdanige ende verplichte dienaeren,

(Sig.) Johan van Riebeeck, 1652.

Davit Coninck,

Jan Hoochsaet,

Symon Turver.

2. Edele, arntfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren. Mijn Heeren. Bij ons generale schrijvens hebben UEd. cortelijck g'adviseert 't weynige van den toestandt alhier, daerin ons den tijt door nader bevindinge wijser maecken ende in gevolge meerder stoffe geven sal, omme UEd. van larger advysen in toecomende te dienen, desen eenlijck maer streckende omme UEd. dienstelijck te versoecken, dat wij voor dit fortgen met de navolgende nodige cleynigheden tot gerieff van 't volck etc. mogen voorsien worden, als te weten: wat cocx, botteliers, loyers en constapels gereetschap, item met een goet scheeps-corporael off smith, met sijn gereetschap en colen, een

redelijke medicament kist, tinnewerk voor de taefel en botteliers gewicht en schalen, een redelijke clock, vlaggedoeck, een vat off twee met potten en pannen, riemen groot en cleyn formaet, papier, pennnen, lacq en inctstoff; wat pannen en steen tot dack en andersints voor de huysinge en wooningskens, alsoo de plancken door de son soodanig van den anderen aplyten dat deselve niet dicht te houden sijn in dase getemperde tijden, ick late staen in de heeste tijt. Sulcx dat wij dapper becommert sijn om ons broot en andere drooge waren en coopmanschappen droog te houden, sijnde de schippers van dese schepen seer traegh ende onwilligh, van alle 't verhaelde yets over te geven, sulcx dat wij hier van gantsch sober sullen versien en van sommige dingen geheel destituyt blijven, totter tijt wij van UEd. expres geprovideert sullen worden, dat ons t' sijner tijt aengenaam sal weesen. Want van da schepen niata met minne te krijgen is, en deselve (als men yets versoeckt) ons trachten wijs te maecken datse er niet aff en hebben, ofte altoos niet missen cunnen; derhalven als geseyt onse troost dienaengaende van UEd. principael te verwachten en wes meer ons uyt India nodigh is, van daer te versoecken hebben.

Ja, al is 't dat wij hier aen landt met eenigh slegt matroos ofte jongen van doen hebben, in 't aldernodigste dat ons mach voorvallen, soo wordt er van de schippers als sij hem niet missen willen tegen geprotesteert, datse soodanigh tar over zee voeringh van de schepen noch nodigh hebben ende derhalven niet begeeren te missen, onaangesien dat hier eenige ervaaren Groenlands ende Moscovis vacrders sijn, welcke de Comp. alhier tot de walvisch en robbenvangst, mettertijt seer goeden dienst souden cunnen doen, waerom wel wenschten (ingevalle UEd. sulcx geliefden goet te vinden) dat wij mochten versien worden met soodanige commissie en antoriteyt, dat wij yets hongnodigh ten dienste van de Comp. van doen krijgende, sulcx van de respective schepen soo wel personen off andersints souden mogen lichten, sonder van de schippers daerin al teveel belet te worden, waerdoor onse versoecken over cleynichheden ende

beuselingen cesseren ende den dienst van de Comp. in onse saecken alhier te min vercoort worden sal, sonder de schepen nochtans van hare noodigheden te ontblooten, alsoo deselve bij UEd. van alles genoeg versien sijn. Sommige schippers (de discrete buyten) sijn soodanigh op het scheepsgoet en gereetschap versot; als off het niet Comp. maer haer eygen goet was, weynich consideratie gebruyckende off se ymandt verlegen laten off niet, als sij maer overvloedigh mogen versien blijven, geven der weynich om hoe 't met haer even naesten gaet. Daeromme Mijn Heeren, versoecke dienstelijke accomodatie ende gerieff van UEd. opdat wij hun te min mogelijk moeyelijk vallen. Wij sullen ons vooreerst sien te behelpen soo best kunnen, ter tijt en wijlen dat wij secours van UEd. en India bekommen, want qualijck een trommelveel, servet off taeffellaecken off diergelijke beuselingen met min off vriendelijckheyt kunnen optineren, ende dierhalve genootsaect wesen sullen, de dnyre Genueesche (Guineesche) lijwaeten daertoe te employeren, tot schade off groot ongerieff van de Comp., daer sij hun niet eens om erennen.

Ende alsoo wij jegenswoordigh van 'tsucces onser bevolen noch niet sonders hebben t'adviseren, ende derhalve oock geen reden om alreets verlossinge van dese plaetse te solliciteren, soo versoecke echter dienstelijck UEd. daerna hiernaer metter tijt gelieven te dencken, ende UEd. genegen dienaer doorgaens ten dien fine voor gerecommandeert te houden. Hiermede: Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige, seer bescheyden Heeren, mijn Heeren, sullen UEd. na oitmoedige gebiedenisse den Eenwigen al in genade bevolen en in UEd. gunste voor gerecommandeert laeten.

UEd. alder oitmoedigst en onderdanige dienaer,
J. van Riebeeck, 1652.

Opschrift. Edele, erntfeste, wel wijse, voorsienige en seer bescheyden Heeren, Mijn Heeren, de Edl. Bewinthebberen der Generale Nederlantsche Geoctroyeerde Oost-Indische Comp. ter camer van Amsterdam, per 't schip de Salamander, dat Godt geleyde.

Kronijk van Gelderland door Johan de Bye. Door den Heer Is. An. Nijhoff Az., te Arnhem, is het volgende verslag ingezonden omtrent deze in zijne handen gestelde ms. kronijk. (Zie *Kronijk*, 1855, bl. 202.)

» Het handschrift bevat 170 bladen in folio formaat, beschreven door eene hand, die blijkbaar in de eerste helft der zeventiende eeuw werkzaam was. De titel luidt: *Brevis rerum in Geldria et ab Geldriae Ducibus gestarum Epitome*; maar veel later, naar het schijnt voor weinige jaren, is daarbij gevoegd: *Liber hic scriptus est a Joan de Bye acad. Loo. J. U. D. civitatis Bommelensis consule et Scabinorum in Bomela et Tnyl secretario. 1624.*

Vooraf gaat, fol. 1—12, als inleiding of — zoo als in het opschrift staat — *praefationis loco* — 1°. iets over de nsamaafleiding van Gelder; 2°. een berigt aangaande de vroegere bewoners dezer streken: de Sicambren, de Menapiërs, de Batavieren en hunne oorlogen tegen en verbindtenissen met de Romeinen; 3°. een korte beschrijving van Gelderland en van de daaronder behoorende bannerheerlijkheden en steden; 4°. een opgaaf van geleerden, *qui in Geldria doctrinae studiis claruere.*

Daarop wordt behandeld, fol. 13—24, de geschiedenis der zoogenaamde voogden uit het geslacht van Pont; — fol. 24 verso tot 80, die der graven en hertogen; — terwijl fol. 81 tot het einde voorvallen vermeld worden uit den tijd der regering van Karel V en van Philips II, en van den oorlog tegen de Spaansche heerschappij tot op het jaar 1624.

Dat de beide eerste der genoemde afdeelingen (fol. 1—12 en fol. 13—24), naar inhoud en vorm verouderd en thans schier ten eenemale onbruikbaar zijn, behoeft nasuwelijks herinnerd te worden. De schrijver miste het licht, dat uit de werken van Bondam en van Spaen, en later uit de oorkonden door Lacomblet (*Urkundebuch*), is opgegaan, en evenzeer dat, hetwelk nog in den jongsten tijd door onderscheiden navorschers der oudheid over de middeleeuwsche aardrijkskunde en volkenkennis is verspreid.

Fol. 24 verso tot 80 wordt gehandeld over de graven en hertogen van Otto I af tot op den afatand van Gelderland door hertog Willem van Kleef aan keizer Karel V, of van het jaar 1061 tot 1543. De vergelijking van de uitgebreidheid des onderwerps met de beperkte ruimte van zes en vijftig bladen schrifts, welke daarvoor afgezonderd is, leidt reeds tot het besluit, dat men hier geen uitvoerigheid van behandeling te wachten heeft, of dat, zoo al sommige gedeelten genoegzaam zijn ontwikkeld, andere voorbij gegaan zijn of slechts even aangestipt hebben kunnen worden. De nadere kennis-making met het handschrift bevestigt dit vermoeden en doet gebrek aan volledigheid bespeuren. De zaken van oorlog zijn met meer uitvoerigheid behandeld, dan die van vrede; het is eene geschiedenis der vorsten, waarbij die van het volk doorgaans voorbij gezien is. Wel wordt gezegd, dat graaf Otto in 1233 aan onderscheiden Geldersche plaatsaen het eerst stads vrijheden en regten gaf; maar van het opmerkelijk verschijnsel dat die later herroepen en in 1312 door graaf Reinald, uit kracht eener magtiging van het hoofd des Duitschen rijks op nieuw verleend zijn, geen melding gemaakt. Geen enkel woord vindt men over de groote gebeurtenissen van 1418, 1419 en 1436, toen bannerheeren, ridderschap en steden zich vereenigden om hunnen invloed in regeringszaken tegenover den vorst te doen gelden, noch over het gebruik, hetwelk zij, zoo onder Arnold, als onder Karel van Egmond, daarvan maakten. Weinig en oppervlakkig is ook wat gezegd wordt over den invloed van het verdrag van Kamerijk in 1508 op de Geldersche zaken, over de verstandhouding tuaschen hertog Karel en de Staten van het Nedersticht onder Frederik van Baden en Henrik van Beyeren (waar de schrijver trouwens de belangrijke brieven miste, door Mr. van Asch van Wyck oulangs aan het licht gebracht), over den oorlog in Friesland en Groningen, en meer andere punten. Op sommige plaatsaen wijkt het geschied-verhaal aanmerkelijk af van hetgeen andere schrijvers vermelden. Is het gebrek aan naauwkeurigheid, of hebben hier an-

dere en betere bronnen ten dienste gestaan? In het laatste geval had de schrijver die althans behooren te noemen. Men mag evenwel twijfelen, of hij hiertoe wel overal in staat zou geweest zijn, bij voorb. waar hij, bij het verbaal van het bekende niteinde van hertog Eduard in 1371, zegt: »Eduardus dum in confertissimos hostes fertur a suis sagittariis non agnitus frontem percussus equo exiit"; of waar hij hertog Reinald IV met eene dochter van den koning van Napels laat buwen; of waar hij verzekert dat Adolf van Gelder door toedoen der Bourgondiers uit de gevangenschap ontslagen en aan het hoofd van het Vlaamsche leger tegen de Franschen gesteld werd, opdat hij daar den dood mogt vinden en alzo »res Geldriae extra metum et periculum essent." Bijzonder uitvoerig is de schrijver in het verhaal van zaken, die de stad Zalt-Bommel betreffen en van oorlogsfeiten van welke die stad en de Bommeler en Tielerwaarden getuigen waren. Hij heeft daarbij (blijkens onder anderen fol. 33, 36 en 63 verso) van stedelijke archieven en ook van mondelinge overleveringen gebruik gemaakt. Hierdoor brengt hij vele, voor zoo ver ik weet, van elders niet bekende bijzonderheden aan het licht, als: betrekkelijk de onderwerping der stad aan Maximiliaan in 1480, bare belegering door Philips den Schoonen in 1505, den strijd van Poederlo in 1507 enz.

Bij het laatste gedeelte van zijn werk (fol. 81—170) schijnt de schrijver zich niet zoo zeer een verbaal der geschiedenis van Gelderland ten doel gesteld te hebben, als wel de regeringsbedrijven van Karel V en verder de Nederlandsche oorlogen ter afwerping van het Spaansche juk in 't algemeen te hebben willen vermelden. Het klein bestek liet hem niet toe, ook belangrijke gebeurtenissen anders dan ter loops en met weinige woorden te vermelden, en aanwijzing van bronnen wordt nergens gevonden. Naar ik meen zal men dan ook in dit gedeelte niet ligt iets vinden, wat niet uit andere werken nauwkeuriger, grondiger, beter gekend kan worden.

Op grond van het een en ander vind ik geen vrijheid, om

de nitgave der kronijk in *haar geheel* aan te raden; het komt mij voor, een werk te zijn, waarvan de vruchten geenszins aan de moeite en kosten zouden beantwoorden. Liever wil ik met bescheidenheid aan het geëerd Genootschap in overweging geven, om bij wijze van bloemlezing, zoodanige fragmenten, met welker behandeling de wetenschap gebaat kan zijn, na die aan een zorgvuldig kritisch onderzoek onderworpen en met ophelderende aantekeningen voorzien te hebben, het licht te doen zien."

Het dorp Gein tot eene stad verklaard. Jhr. J. J. de Geor to Utrecht, brengt ter tafel het oorspronkelijk charter van den jare 1294, waarbij Johannes van Zierik, bisschop van Utrecht, het dorp Gein in het Sticht tot eene vrije stad verklaart en met stedelijke regten begiftigt. Dit stuk, door Matthaeus en anderen slecht uitgegeven, luidt ala volgt:

Vni(uersis) tam presentibus quam futuris, ad quos presentes littere peruenierint, Johannes dei et apostolice sedis gracia Episcopus Truictensis salutem et rei geste cognoscere ueritatem. Pa(storalis officij) debitum nos sollicitat et inducit personarum et locorum nobis subditorum om(ne)m curam gerere, vtilitates augere ac in omnibus, quantum nobis possibile est, ipsorum (indemnitati precauere. Ea propter nos, inspecta euidenti necessitate ac communi terre (nostre) vtilitate pensata, ut hostiles transitus, qui per villam nostram que gheyne wlgariter (nancu)patur in terram nostram frequenter fieri consueuerunt, aliququaliter precludan(tur, et) insultibus aduersariorum Ecclesie nostre commodius occurratur, Prouida deliberatione prehabita ac vsi consilio Prelatorum et fidelium Ecclesie nostre, dictum locum siue villam gheyne libertati donauimus¹⁾ et exnunc liberum Oppidum esse statuimus, ac ipsum locum infra fossatum ibidem de nouo inchoatum et homines in eo cohabitantes et inposterum cohabitatueros oppidi et oppidanorum frui uolumus libertate, nullam in homines ipsius oppidi de cetero nos nel

1) Voor: - dicto loco siue villae gheyne libertatem donauimus" etc.

nostri successores exactionem seu precariam annuam facturi, dum tamen tempore magne generalis precarie nobis vel nostris successoribus, qui pro tempore fuerint, ab hominibus dicti oppidi viginti quinque libre Traiectensium denariorum bonorum et legalium persoluantur. Eximentes ipsos et bona ipsorum a solutione cuiuslibet thelonij in omnibus locis dominij et terre nostre eatenus quatenus Cives nostri Traiectenses ab huiusmodi eximuntur. Indulgemus etiam, quod eisdem oppidanis²⁾ in nostra et nostrorum successorum gracia et favore existentibus nec a nobis seu nostris successoribus expresse diffidatis, ipsi de consilio sculteti et scabinorum suorum adversarijs et inimicis suis, ipsis incendijs, rapinis, captivitatibus aut alijs quibuscunque modis dampna aut iniurias inferre nolentibus resistere possint et eos persequi, vim illatam repellere et iniurias propulsare absque nostra et nostrorum successorum ingratitudine vel offensa. Nos quoque vel nostri successores iurisdictionem temporalem infra predictum oppidum exercebimus per scultetum et scabinos oppidi supradicti quos ibidem duxerimus instituendos. Institutione et destitutione sculteti et scabinorum ipsius oppidi nobis et nostris successoribus pro nostro libito reservata. Per quos quidem scultetum, scabinos et consiliarios statuta edere poterunt ipsi oppido opportuna. Predictos quoque oppidanos nostros ad aliquam expeditionem per nos aut nostros successores nisi ad defensionem terre nostre nolumus evocari. Ipsi tamen contra iniuriatores nostros in terra nostra nobis et officialis ac nuncijs nostris assistere tenebuntur. In quorum omnium testimonium et munimen perpetuum presentes litteras sigillo nostro, necnon sigillis dilectorum Prelatorum et fidelium Ecclesie nostre, videlicet domini stephani Decani maioris, frederici sancti petri, Johannis sancti Johannis, Gyselberti aldenselensis, Huberti (sancte marie) prepositorum, Henrici sancti saluatoris, Gyselberti sancti petri, magistri bermanni sancti Johannis et Henrici sancte marie Decanorum Traiectensium Ecclesiarum, Walteri de stontenberg, Suederi (de Beuerwerde¹⁾) et Gyselberti

2) Voor: "Indulgemus etiam eisdem oppidanis etc., quod ipsi" etc.

de Goye, marscalci, Elye de Rynengben, Gyselberti de scalkwick et wilhelmi de vorne, militum, fecimus communiri. Et nos Prelati ac milites prenominati, rogati a ue(n)rabili patre domino) nostro Johanne Episcopo predicto, presentibus sigilla nostra apposuimus in testimonium (pre)missorum.

Datum in Ciuitate nostra Traiectensi Anno domini millesimo duc(ente)simo Nonagesimo Quarto dominica ante purificationem bente virginis.

1) De lezing onzeker, Beuerwerde, Beuerweert of Beuerweerd.

BLADWIJZER.

A.

Aa, kerk te *ter*, [148](#).

Aalst, [52](#).

Aarschol, [221](#).

Abcoude, kerk te, [148](#).

ABCOUDE, Giselbert van, [174](#). — Gijsbert van, [172](#). — Zwerder van, ridder, [168](#).

ABE, meester Jan, [184](#).

Achtersloot, [170](#).

ACKERDIJCK, Mr. W. C., [149](#).

ADELAER, Court, Deensch admiraal, [66](#).

ADRIAAN DE GOUDSMIT, te Leyden, leeraar der wederdoopers, [125](#).

AEDEN, Elizabeth Petronella van, echtgenoot van P. A. van der Parra, [225](#).

AERTSEN, Jan, [130](#).

AERTSZ., Adam, chirurgijn, [60](#).

AYTTA, Bucho van, aartsdiaken van Yperen, [50](#), [222](#).

AKEN, Gielis van, leeraar der wederdoopers, [117](#), [119](#), [122](#), [123](#), [124](#), [129](#).

ALBINUS, Wilhelm Bernard, gouverneur van Malakka, [225](#).
Maria Henretta van der Parra, zijn echtgenoot.

ALBLAS, Johannes van, [166](#). — Otto van, [166](#). Badelog, zijn gemalin.

ALBRECHTSEN, Cornelis, onthoofd, [125](#).

- ALDERWERELT HOUTUYN, Jhr. Mr. M. C. Baron van, lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
- ALEID, gravin. Zie Holland.
- Algiers*, [158](#) seq.
- ALKEMADE, Floris van, [191](#).
- Alkmaar*, kerk te, [148](#).
- Almescute*, tiend bij, [169](#).
- ALMKERK, Hein van, [189](#). — Jan van, [189](#).
- Alphen*, kerk te, [148](#).
- ALTINGE, Lndolf, [169](#).
- Amak*, Hollanders op het eiland, [84](#).
- Amejde*, kerk te, [148](#).
- Amerongen*, [17](#). — kerk te, [148](#). — tienden te, [168](#), [172](#).
- Amersfoort*, [21](#). — kerk te, [148](#). — kerk van St. Joris te, [164](#).
- AMERSFOORT, Walter van, ridder, [172](#).
- AMERZOYEN, Gherard van, [187](#).
- Ammendrup*, grakkamer te, [241](#).
- AMSTEL, Arnold van, ridder, [165](#), [170](#). — Giselbertus van, [170](#). — Heymen van, burgemeester, [100](#), [102](#). — Margareta van, echtgenoot van Arnold de Bye, [151](#). — Otto, zoon van Eghert, ridder, [172](#).
- Amsterdam*, [83](#). — herberg genaamd de Pot'te, [92](#). — huis de Dregge, op den Zeedijk te, [135](#). — geloofsvervolging te, [98](#), [114](#). — beeldestorm in de Oude kerk te, [129](#), [131](#), [132](#). — minnebroeders convent gedestrueerd, [130](#), [132](#).
- Anabaptisten, [107](#), [108](#), [115](#), [117](#), [118](#), [119](#), [120](#), [121](#) seq.
- ANDRIESZ., Gerrit, burgemeester, [105](#).
- Anjou*, hertog van, [222](#).
- ANNEKEN, Gerrits dochter, verdronken, [119](#).
- ANTONISZ., Hendrik, van Leyden, verbrand, [122](#).
- Antwerpen*, [51](#), [52](#). — Spaansche furie te, [46](#), [77](#).
- ARKEI, heeren van, [178](#). — Johan van, [165](#), [166](#). — Otto van, ridder, [166](#). — Willem van, [179](#).
- ARLINGTON, lord, [205](#), [208](#).
- Arnemuiden*, [141](#).

Arnhem, [69](#), [70](#).

Arras, évêque d', [50](#).

ARTUSZ, Bouwen, thesorier, [179](#).

ASCH VAN WYCK, Jacob van, [56](#). — Jhr. Mr. L. [H.](#) van,
schrijft: Bezoek van de koningin van Engeland te Wijk bij
Dunstede, [55](#).

Asperen, kerk te, [148](#).

ASSENDELFT, Gerardt van, ridder, [79](#). — Mr. Hüge van, [61](#).

B.

BABA HASSAN, gouverneur te Algiers, [153](#), [154](#), [155](#), [156](#).

BACCUM, Nicolaas van, opperkoopman, [229](#).

BAERDT VAN SMINTA, Jhr. [H.](#), lid van het Hist. Gen. [61](#).

BAESGEN, Claes, schepen, [106](#), [120](#), [121](#).

BAKE, Adriana Johanna, 2e echtgenoot van P. A. v. d. Parra,
[225](#). — David Johan, buitengewoon raad van Indie, [225](#).

BALCH, Mijnt Hermansz. van, verbrand, [122](#).

BANNINCK, Cornelis, burgemeester, [83](#), [104](#).

BARDESIUS, Mr. Willem, [134](#).

BARLAIMONT, Gillis van, [30](#), [31](#), [221](#). — Graaf van, [221](#).

BAS, Dr. Diderick, [229](#).

BASNAGE, Jacques, [196](#), [197](#), [200](#), [203](#), [204](#), [207](#), [209](#) seq.

BASTIAANSZ., Joost, beeldstormer, gehangen, [130](#).

Baudeloo, abdij van, [164](#).

BEATRIX, vrouwe van Putten en Strijnen, [169](#).

Bedendorpe, [166](#).

Beeldenstorm te Amsterdam, [129](#), [130](#), [131](#), [132](#).

BEERNTSZ, Jan, secretaris van Frederik Schenk van Tauten-
burch, [35](#).

Beijeren, Hendrik van, bisschop van Utrecht. Zie Utrecht.

BEIJEREN, Willem van, [178](#).

Benthem, Balduin, graaf, [170](#). — Egbert, graaf van, [169](#).

Hadewig, zijn gemalin. — Otto, graaf, [169](#).

BENTHEM, Johan van, [173](#).

- BENTHUIJZEN, Juriaan, [106](#).
Berchem, [173](#).
 BERCK, Carel Alexander van, consul te Algiers, [156](#).
Berg, graaf Willem van den, [16](#).
Berinthem, [170](#).
 BERNOLD, bisschop van Utrecht. Zie Utrecht.
 BERTAUTS, Aschte, [182](#).
 BERTAUTSZ., Jacob, [190](#).
 BESTE, Hein de, [189](#).
 Bestelbrief, [53](#).
Beluor, [39](#).
Bensekom, kerk te, [148](#).
 BEVERVOORDE, Evert van, ridder, [173](#).
 BEVERWEERDE, Suederus de, [256](#).
Bewesterachelde, [140](#), [141](#), [142](#), [143](#).
 Bibliotheek, [15](#), [27](#), [38](#), [45](#), [57](#), [62](#), [72](#), [79](#), [83](#), [90](#), [97](#),
[113](#), [145](#), [146](#), [152](#), [161](#), [174](#), [195](#), [223](#), [233](#).
 BICKER, Pieter Willemsz., schepen, [128](#).
 BILDERDIJK, Mr. W., onuitgeg. dichtstukjes van, [110](#). — ge-
 heime brieuwisseling van, [82](#).
Bilenvelt, [170](#).
Billy, heer van. Zie Caspar de Robles.
Bilt, kerk aan de, [248](#).
 BILT LA MOTTE C. V. E. van der, lid van het Hist. Gen. [61](#).
Binch, belegering van, [221](#).
 BINKERSHOEK, C. van, [201](#), [204](#), [207](#), [209](#) seq.
 BISDOM, T., koopman, [158](#).
Bisler, begraaftplaats bij het dorp, [239](#).
 BITTER, Pieter, [160](#).
Blaauwkoopel, kerk te, [148](#).
 BLANCKEN, Adrian, [192](#). — Willem, [192](#).
 BLANKENHEIM, Frederik van, bisschop. Zie Utrecht.
 Blasphemien, [99](#), [127](#).
 BLESSINK, Barent, [184](#).
 BLOK, Gernaerd, [187](#).

- BOAS, A. en S., kooplieden, [160](#).
 BOELESZ., Andries, schepen, [123](#).
 BOELISSEN, Allert, burgemeester, [99](#).
 BOEN, Louw, [183](#).
Boenrepas, tiend van, [166](#), [168](#).
 BOENS, Anneken, dochter van Matthijs Boens, verdrongen,
[120](#). — Willem, [117](#). — Rijntgen zijn dochter, verbrand.
 BOETSELAER, Joachim van, [36](#).
 BOGEMAKER, Pieter, [189](#).
Bohème, Prins Maurits en Robbert van, [56](#).
 BOIJZ, Hugo, [184](#).
 BOIJEN, Jscob, [185](#).
 BOILEAU, zijn portret, [67](#).
Bommel, richter te, [39](#), [40](#). — stadregt van, [150](#), [151](#).
 BOMMELIUS, Henricus, [83](#), [174](#).
Bonderup, steengraven in het bosch bij, [240](#).
 BOOM, Cornelis, [134](#).
 BOOT, raad, [80](#).
 BOOTH, Mr. Everard, [44](#).
Borchloen, [221](#).
Borch, [171](#).
 BORDEIJS, Willem, vicaris, [171](#).
 BORRE, Diderik, [168](#).
 BORTHOUWER, Class, [188](#).
 BOSCH, Jhr. H. van den, lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
 BOSINCHEM, Hubert van, ridder, [172](#).
Bossu, graaf van. Zie Maximilissn de Hennin.
Bourbon, Henrietta Maria, gemalin van Karel I, koning van
 Engeland, [55](#). — Lodewijk van, bisschop van Luik. Zie Luik.
Bourgondie, [52](#). — David van, bisschop van Utr. Zie Utrecht.
 BOUWENS, Lenardt, leeraar der wederdoopers, [130](#).
 BOUWER, Arend, [136](#).
Brabant, Johannes, hertog van, [165](#).
 BRAEN, Elias, [180](#).
 BRAKEL, Jan van, [121](#).

Brandenbourg, Prince de, [199](#), [200](#), [202](#).

BRANDELER, Mr. P. van den, schrijft: Rekening der onkosten gemaakt door die van Dordrecht, bij het beleg van Gorinchem in 1407, [177](#).

Breda, kerk te, [148](#).

Bredemale, [170](#).

BREDERODE, heer van, [132](#), [136](#), [138](#), [139](#), [140](#). — Walraven van, [191](#). — Willem van, ridder, [167](#).

Breukelen, kerk te, [148](#).

Brief, brieven enz.:

1259. Verklaring van schepenen en gezworenen van 's Hertogenbosch, [75](#).

1288. Brief van Philippus Salernitanus, archiepiscopus, enz., [162](#).

1294. Brief van Joh. van Zyrick, bisschop van Utrecht, [255](#).

1561. Instructie voor de afgevaardigden der vijf kapittelen te Utrecht, naar Margareta van Parma, [67](#).

1576. Instructie voor de afgevaardigden naar Hoey, [50](#).

1576. Overeenkomst van Johan van Wittenhorst en Elb. Leoninns met de gedeputeerden van den graaf van Bossu, [31](#).

1584. Brief van Willem [I](#), [17](#).

1587. Brief van Adolf van Nieuwenaar, [20](#).

1587. Brief van Leicester, [22](#).

1651. Instructie voor den commandeur J. A. van Riebeeck, [232](#) seq.

1587. Brief van J. Norrits, [24](#).

1652. Brief van J. A. van Riebeeck, [247](#).

1673. Brief van den kerkenraad van Middelburg aan de kerken van Engeland, [94](#).

1682. Brief van de Staten-Generaal aan den gouverneur van Algiers, [156](#).

Brienne, comte de, [200](#).

Brieven van C. Huygens, [161](#). — van Tesselschade Roemers (Visscher), [161](#).

BROEKHUIZEN, Reinier van, [45](#).

- BROUCK, Jan, [135](#), [136](#).
 BRUHESEN, Engelb. van, thesaurier van den Dom, [35](#).
Brussel, [48](#).
 BUCHELL, A. van [164](#).
 BUYCK, Joost Sybrantsz., [104](#), [106](#), [108](#), [109](#), [117](#), [124](#), [128](#).
 BUYDELMAECKER, Jan, [108](#).
 BUYTENDIJK, Jacob, [168](#).
 BUK, De, muntmeester te Dordrecht, [158](#).
Bunnik, [162](#).
 BURCHGRAVE, Daniël de, [142](#).
Buren, kerk te, [141](#). — comte de, [53](#). — Alard, heer van, [173](#). — Otto, heer van, [169](#), [173](#).
 BURMAN BECKER, Dr. G. J., schrijft over: Vijf Karels van Mander, [62](#). — Over Hollanders op het eiland Amak, [84](#). — Over de grafsteden der oudste bewoners van Denemarken, [232](#).
 BURNET, G., [206](#), [207](#), [208](#), [209](#).
Bursfeld, klooster van, [52](#).
 BUSER, Colyn de, [182](#).
 BUT, Hein, [182](#).
Buurmalsem, kerk te, [148](#).
 BYE, Arnold de, burgemeester te Bommel, [150](#). Jeanne van Nayen, zijn echtgenoot. — Arnold de, zoon van Johan, [151](#). Margaretha van Amstel, zijn echtgenoot. — Arnold de, kleinzoon van Johan, burgemeester van Bommel, [151](#). — Jeanne de, 1^e echtgenoot Anthony Huygens, 2^e Jean de Glummers, [150](#). — Mr. Johan de, [150](#), [252](#). Wilhelmina van Greven-dick, zijn echtgenoot.

C.

- CAMPHUYSEN, Hans van, [106](#).
 CANT, Reynier, [134](#).
 CANTERT, Mr. Allert, schepen, [136](#). — Pieter, burgemeester, [121](#), [124](#), [129](#).
 CATS, Nicolaas van, [166](#), [171](#). Beatrix, zijn gemalin.

- CECILIA, Jeronimua dochter, verbrand, [118](#).
Ceylon, [224](#).
Champagny, heer van. Zie Fred. de Prenost.
 CHRISTIAAN II, koning van Denemarken. Zie Denemarken. —
 IV koning van Zweden. Zie Zweden.
 CLAESZ., Gerrit, schepen, [104](#), [127](#). — Jacob, [120](#). — Jacob,
 verbrand, [117](#). — Jan, schepen, [129](#). — Jan, [107](#), [108](#),
[114](#), [115](#). Alijd, Barents dochter, zijn weduwe. — Matthijs,
[180](#). — Symon, schepen, [120](#).
Cleef, Diderik, graaf van, [170](#).
 CLEMENTSZ., Hendrik, [135](#).
 CLERC, Jan de, [189](#). — J. le, [193](#), [203](#), [205](#).
 CLOOTWIJK, Laurens van, [187](#).
 COEBEL, Mr. François, [61](#).
Coelbeek, huis en hof, [44](#).
 COESVELT, Arent Jansz., [135](#), [136](#).
 COLÉN, Claas van, [189](#).
 COLSTER, Mr. Abel van, [61](#).
 CONINCK, David, [249](#).
 CONRAD, pauselijk legaat, [172](#).
Coppel, [174](#).
 COPS, Symon Claesz., schepen, [108](#), [109](#), [118](#), [121](#), [136](#).
Corfits Ulfeld, graaf van, [66](#).
 CORNELIAZ., Hendrik, schepen, [128](#). — Jacob, schepen, [137](#).
 CORSZ., Willem, [134](#), [135](#).
Cothen, kerk te, [148](#).
 COURTSZ., Anthonia, boekbinder, onthoofd, [125](#).
 CROEGH, Hada, [108](#). — Duyf, Jans dochter, zijn huisvrouw.
 CROMHOUT, Adriaan in 't, [134](#).
 CROOCK, Henrick Janaz., schepen, [118](#), [119](#), [121](#), [128](#).
 CUYPER, Dirk de, [188](#).

D.

- DALE, J. H. van, schrijft over: Eene ontdekking van een oud
 Vlaamsch drukwerk, [85](#).

- DAM, J. van, 80. — Jan van, 182. — Dam van Noordeloos, Mr. J. van, schrijft: Over Daniel Burchgrave en Prouninek van Deventer, 149. — Over Mr. Johan de Bijle, 150.
- DAMASCHE, Ernestus van, 168.
- Damsholte, dubbele grafkamer te, 240.
- Darthuizen, 166.
- DEEN, Pieter, 179.
- DEYMANZ, Claes Gerrit, burgemeester, 104, 105.
- Dekenspolder, tienden van, 166.
- Delft, 75.
- DELPRAT, G. H. M., lid van het Hist. Genootschap, 61.
- Denemarken, grafsteden der oudste bewoners van, 239. — Thyra, koningin van, 242, 245. — Gorm, koning van, 245. — koning Christiaan II van, 84.
- Deventer, 221, 222. — Fraterhuis te, 91. — Verraad van, 19, 20, 22, 24, 26, 70.
- Dichtstuk: Aansporing tot den oorlog tegen de stad Lubeck, 80.
- DIEGERICK, J. L. A. schrijft: Over Brieven van den graaf van Bossu, Gilles van Barlaymont en Joris van Lalain, 221.
- DIEPENBRECHT, Gijsken van, 191.
- Dinslo, tienden van, 164.
- DIEDERIK, priester te Ackersloot, 165. — graaf van Holland. Zie Holland.
- DIRCKSZ., Claes, 120. Aechte Dircks, zijn huisvrouw. — Gerit, alias Gerrit Wevers, onthoofd, 125. — Mr. Henrick, burgemeester, 104, 115, 118, 127. — Pieter, 120. Weyne, Pouwels dochter, zijn huisvrouw. — Reijer, verbrand, 121.
- Diepenen, heerschapp en slot van, 173.
- DIEPENEN, Hendrik van, 173.
- DOEL, Pieter, 187.
- Doorn, 166. — kerk te, 148.
- Dordrecht, 178.
- DOUW, advocaat, 141.
- Driebergen, kerk te, 148.
- Driel, 39, 40, 41, 42.

- DRIEL, Aernt Vos van, [120](#).
 DRONGELEN, Jan van, [121](#).
 DROOGENDIJK, raad, [80](#).
 DUBLEMONDE, Seger van, [169](#).
 DUIJF, Weijn, Adriaans dochter, wegens beeldstormerij ver-
 dronken met hare dienstmaagd Trijn Hendriks, [131](#).
 DUIJN, Mr. Reynier van der, raad in het hof van Holland,
[130](#), [131](#), [132](#), [133](#).
 DUIJVENSZ., Jan, schepen, [122](#), [128](#).
 DUMOULIN, commis, [205](#).
 DUSSEN, Floris van der, [55](#).
 DUVENVOORDE, Jan van, ridder, [61](#). — Johan van, domscho-
 laster, [35](#).

E.

- Eck*, kerk te, [148](#).
Eemland, geslechtwapens in de kerken van, [148](#).
 EGBERTSZ., Aeltgen, bijgenaamd Aelgen Mosterts, [120](#). —
 Reijer, verbrand, [122](#).
Egmond, abdij, [164](#), [165](#), [173](#). — Arnold, abt van, [164](#), [165](#).
 — Lubbert, abt van, [165](#). — Nicolaas, abt van, [165](#).
 EGMOND, Frederik van, raad van keizer Maximiliaan, [44](#).
 EYNDE, Tielman van den, [184](#).
Èsteren, tienden te, [171](#).
 ELBERTS, Catrijn, [120](#).
 ELBERTSZ., Cornelis, [120](#).
 ELISABETH, koningin van Engeland. Zie Engeland.
Ellang, graffkamer bij het dorp, [241](#).
 EMKEZ, Diderik van, [167](#).
Emme, eurtis, [174](#).
Emmerik, [69](#), [70](#). — Deken van, [173](#). — Fraterhuis te, [91](#).
Eng, goederen den, [170](#).
Engeland, Elisabeth, koningin van, [21](#), [23](#). — Karel I, koning
 van, [55](#). Henrietta Maria van Bourbon, zijn gemalin. —
 Karel II, [200](#).

- ENGELANT, Bertaut van, [182](#).
Espelo, advocatie van, [169](#).
 ESTRADES, le comte d', [199](#), [210](#).
Euwick, [167](#).
Eoerdingen, kerk te, [148](#).
 EVERDINGEN, Hubert van, ridder, [167](#).

F.

- FABER, S., [158](#).
 FAGEL, G. [205](#). — [H.](#), griffier, [153](#), [157](#).
 FAZOUT, Jan, [190](#).
 FLORIS, V, graaf. Zie Holland.
 FLORISZ., Floris, schepen, [129](#). — Ghijsbert, [120](#).
 FOCK, Mr. C., lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
 FRANKEN, Jan, dienaar van Joh. van Oldenbarnevelt, [58](#).
 FRANSEN, Hendrick, [134](#).
 FREDERIK, roomsch koning, [171](#). — II, koning van Zweden.
     Zie Zweden.
 FREDERICUS, prepositus st. Petri, [256](#).
Frederiksborg, kasteel, [62](#), [65](#), [66](#).

G.

- GALAMA, Ansonius a, vice-domdeken, [35](#).
 GAMARRA, Don Estevan de, [199](#).
Gameren, richter te, [39](#).
 GARBRANTSEN, Claes, verbrand, [122](#).
 GARBRANTSZ., Rem, glasemaker, [100](#).
 Gedenkpenningen op P. A. van der Parra, [227](#), [228](#), [229](#).
 GEER, Jhr. Mr. B. J. L. de, schrijft: Tweejarig overzicht van
     het Hist. Genootschap, [27](#) en volg. — Verslag omtrent een
     geschrift van Hendrik van Bommel, [33](#). — Bijdrage tot de
     kennis van den regtstoestand in het begin der XV eeuw,
     [38](#). — Bijdrage tot de kennis der rechtsgebruiken in de
     middeleeuwen, [54](#). — Gedicht uit de eerste helft der XVI

- eeuw, [80](#). — Over onuitgegeven dichtstukjes van Bilderdijk, [110](#). — Het verschil over de criminele rechtspraak ten platten lande Bewesten Schelde, tusschen Middelburg en Goes, [140](#). — Bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht, [162](#). — Nadere mededeeling omtrent het geschrift van Hendrik van Bommel, [174](#). — Commemoratio de rebua sancti Martini Trajectensis, [175](#).
- GEEK, Jhr. J. J. de, schrijft: Charters uit de 13e eeuw, [164](#), seq. — Het dorp Gein tot eene stad verklaard, [255](#).
- Geertruidenberg, kerk te, [148](#). — Onderhandeling te (1577), [222](#).
- Gein, het, [165](#), [166](#), [255](#).
- Gelderland, Kronijk van, door Johan de Bij, [252](#). — Otto, graaf van, [167](#). — Reinald, graaf van, [172](#).
- GELESZ., Jacob, [120](#).
- Gelmathe, [167](#).
- GELRE, Gerit van, [189](#).
- Gend, pacificatie te, [30](#), [47](#).
- GENT, Ferdinando van. Zie Jan de Monnick.
- GERARD, priester der kerk te Velsen, [168](#).
- GERBBANTSZ., Egbert, [117](#).
- GERRITSEN, Cornelis, bijgenaamd Dengelsman, [102](#).
- GERRITZ., Claes, burgemeester, [120](#), [121](#). — Claes Mattheusz., [104](#). — Jan, [120](#). Marretje Barena, zijn huisvrouw.
- Geschenken voor den Dey en de Regering van Algiers, [157](#), seq.
- Geslachtlijsten, — Geslachtwapens, [148](#).
- GHEER, Jan van, [187](#).
- GHENDT, Lievijn Jausz. van, alias Liefken de Keyser, verbrand, [122](#).
- GIJSBRECHTSZ., Willem, [190](#), [191](#).
- GIJSELBERTUS, prep. Aldenselensis, [256](#). — decanus St. Petri, [256](#).
- GILLOT, E., koopman, [159](#).
- GILPIN, secretaris, [23](#).
- Ginneken, kerk te, [148](#).
- GLUMMERS, Jean de, heer van Palestein, [151](#). — Jeanne de Bye, zijn echtgenoot.

- GODEFRIED, bisschop van Utrecht. Zie Utrecht.
- Goede Hoop*, kaap de, [229](#), seq.
- Goes*, [140](#), [141](#), [142](#), [143](#), [144](#).
- GOESSENS, Jan, caardemaker, [99](#).
- GOYE, Gijsbert, Jonkheer van, [168](#). — Giselbert niten, [170](#), [257](#).
- GOYER, Dirk de, [188](#).
- Golberdingen*, kerk te, [148](#).
- Gorinchem*, [165](#). — kerk te, [148](#). — beleg van (1407), [177](#), [179](#) seq.
- GORM, koning van Denemarken. Zie Denemarken.
- Gouda*, kerk te, [148](#).
- GOVERTSZ., Pieter, [101](#). Ael, zijn weduwe.
- GRAEFF, Dirck Jansz., [135](#), [136](#), [139](#).
- Grafsteden der oudste bewoners van Denemarken, [239](#) seq.
- GRAMAN, Willem, [168](#), [189](#).
- GRAND LAINE en Comp., kooplieden, [159](#).
- GRAVE, Jan de, [155](#).
- 's *Gravenhage*, kerk te, [148](#).
- 's *Gravezande*, Onze lieve vrouw te, [99](#).
- GREVENBROECK, heer van, [31](#).
- GREVENDICK, Wilhelmine van, echtgenoot van Johan de Bye, [150](#).
- Groningen*, [17](#), [221](#).
- GROTE, Geert, [91](#), [92](#).
- GROTHE, Mr. J. A., schrijft: Brief van Willem I aan de regering van Wijk, [16](#). — Verraad van Deventer, [18](#). — Overeenkomst van Johan van Wittenhorst en E. Leoninus met de gedeput. van den graaf van Bossu, [30](#). — Afgevaardigden naar Hoey (1576), [46](#). — Instructie voor de afgezanten der 5 kapittelen te Utrecht naar Margaretha van Parma, [67](#). — Over een gezantschap naar den koning van Mataram (1632), [92](#). — Brief van den kerkeraad van Middelburg aan de kerken van Engeland, 5 Junij 1673, [94](#). — Merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam, [93](#), [114](#). — Essai de critique des xx pre-

- miers livres de l'Histoire des Provinces-Unies par A. de Wicquefort, [196](#) seq.
- GROTIUS, [H.](#), [199](#).
- GUET, chevalier du, [201](#).
- GUETGESEL, Gerrit, [182](#).
- GULDENARM, Anthony, commandeur en eerste equipagemeester, [225](#). Adriana Johanna Bake, zijn echtgenoot.
- GULDENLOWE, zijn portret, [66](#).

III.

- HAAK, Herman, [183](#), [184](#).
- HAARLEM, Pieter Jansz. van, [181](#). — Simon van, ridder, [166](#), [173](#).
- HAAS, graveur te Koppenhagen, [67](#). — Adriaan, [182](#). — Gerrit, [180](#). — Kathelijne Gerrit, [180](#). — Willem, [180](#).
- Haastrecht*, [173](#).
- HAAUW, Elisabeth, echtgenoot van Cornelis van der Parra, [224](#).
- HADGI MAHOMET, [153](#), [154](#), [156](#).
- HAECHEBAX, Lysbet, [183](#).
- Hagestein*, [168](#). — kerk te, [148](#).
- HALEWIJN, [206](#). — François de, heer van Swevegem, [50](#), [51](#).
- HALLAER, Roel, [189](#).
- HALLE, Gillis van der, [179](#).
- Halskov*, graf bij het dorp, [239](#).
- HAM, Jan Sivertsz. in den, [135](#).
- Handschriften: Aanteekeningen op de costumen van Middelburg, [141](#). — van [H.](#) Bommelius, [33](#). — van Mr. E. Booth, [44](#). — Handvesten en keuren van Delft, [73](#). — Necrologium van het karthuizerklooster buiten Utrecht, [59](#). — Proces over het rectoraat der kerk van Ryeland, [79](#). — Stukken betreffende de oprigting van het koninkrijk Holland, [60](#).
- Harmelen*, kerk te, [148](#).
- HARST, Willem, [185](#).
- HATEREN Wz., J. [H.](#) van, onderwijzer te Agelo, [147](#).
- HEEM, Claas, [183](#).
- Heemstede*, kerk te, [148](#).

- HEEMSTEDE, Jan van, [194](#).
 HEENVLIET, Hugo van, [191](#).
 HEES, Thomas, commissaris te Algiers, [153](#), [154](#), [156](#).
 HEESTINK, Pieter, [185](#).
 HEGERS, raad, [80](#).
Hekendorp, [45](#).
Helena, St., eiland, [234](#), [242](#).
 HEM, Dirk, [134](#), [135](#).
 HENDRIKSEN, Jacob, beeldstormer, gehangen, [132](#).
 HENNIN, Maximiliaan van, graaf van Bossu, [30](#), [31](#), [221](#).
 HENRICUS, decanus Sti. Salvatoris, [256](#). — decanus Sti. Marie, [256](#).
 HENRICKX, Lysken, [38](#).
 HERMANSZ., Andries, [105](#). — Jan, schepen, [120](#).
 HERMANUS, decanus Sti. Johannis, [256](#).
Herrastrup, graf te, [232](#).
Hesel, [163](#).
Heteren, kerk te, [166](#).
Heuaden, [194](#).
Hierges, heere van. Zie G. van Barlaimont.
 HILLEBRANTSZ., Claes, burgemeester, [104](#).
Hillegom, kerk te, [148](#).
 HILTEN, Anthonie van, secretaris, [56](#).
Hoey, [48](#), [51](#).
 HOELMAN, Claas, [185](#).
Hoewelaken, kerk te, [148](#).
 HOFFMAN, Dr. J., lid van het Hist. Genootschap [61](#).
 HOEUFPT, J. [H.](#), [196](#).
 Hofvaart, [75](#).
 HOGGE, Jacob de, [183](#).
Hogelande, tiend bij, [171](#).
Hohenlo, graaf van, [17](#).
Hokelhem, tienden van, [166](#), [173](#).
Holland, geslachtwapens in de kerken van, [148](#). — Stukken betreffende de oprigting van het koninkrijk, [60](#). — Aleid, gra-
 XII. J. [18](#)

- vin van, [164](#), [165](#). — Dirk, graaf van, [164](#), [165](#). — Floris V, graaf van, [164](#), [166](#), [167](#). — Petronella, gravin van, [164](#). — Willem, graaf en Roomsche koning, [165](#).
- HOLLESLOOT, Jan, schepen, [98](#), [102](#).
- Holte*, [162](#).
- HOLTZEY, J. G., gravenr, [228](#).
- Homoe*, graf bij het dorp, [239](#).
- HONT, Damaes de, [183](#).
- HOOGHSAET, Jan, [249](#).
- HOOFT, brieven van P. C. [161](#).
- HOOFT GRAAFLAND, Mr. [H.](#), schrijft: Merkwaardige beëindiging, [60](#). — Proces-verbaal van het breken van het zegel van Karel V (1555), [79](#).
- HOOYMAN, J. predikant, [227](#).
- HOPPEN, Jan Claesz. van, schepen, [118](#), [120](#), [129](#).
- HORNES, Elisabeth van, gemalin van Lodewijk van Nassau, [52](#).
- HORTENSIS, L. [34](#).
- Houten*, kerk te, [148](#).
- HOWARD, lord, [205](#), [206](#).
- HUNERTUS, prep. Ste. Mariae, [256](#).
- HUYBERTSZ., Jan, schout, [92](#).
- HUYGENS, Ch. [161](#).
- HUYGHENS, Anthonij, raadsheer, [151](#). Jeanne de Bijle, zijn echtgenoot.

I.

- JACOBsz., Claes, [92](#). — Heyman, burgemeester, [103](#). — Jan, harnasmaker, [120](#). — Lourens, [134](#). — Luijt, schepen, [98](#).
- JANSEN, Gerrit, schepen, [104](#).
- JANsz., Ellart, gepijnigd en verbrand, [117](#). — Gaeff, [120](#). — Gijsbert, verbrand, [117](#). — Herman, verbrand, [123](#), [125](#). — Jelis, boekverkooper van Antwerpen, [129](#). — Leendert, opkoopman, [230](#). — Peter, gepijnigd en verbrand, [117](#). — Ruijsch, burgemeester, [100](#), [102](#), [103](#).
- Jellingen*, grafheuvels in het dorp, [242](#), [245](#).

- JOHANNES, prep. Sti. Johannis, [256](#).
- JOHNSON, Thomas, boekdrukker, [198](#), [213](#), [214](#).
- JONGE, Wollebrant Geleynsz. de, commandeur, [230](#).
- JONGHE, Jan de, [172](#), [194](#). — Jan de, thesorier, [179](#).
- JORCK, Roeland, [19](#), [20](#), [26](#).
- Ingen*, kerk te, [148](#).
- INNOCENTIUS, paus, [164](#).
- Inventaris des boedels van F. Schenk van Tautenburch, [34](#) seq.
- JUAN, Don. Zie Oostenrijk.
- Jutphaas*, kerk te, [148](#).

K.

- Kampen*, [221](#), [222](#).
- KAREL I en II, koningen van Engeland. Zie Engeland. — Karel V. Zie Oostenrijk.
- KEYSER, Arnoud de, boekdrukker, [87](#), [88](#). — Liefken de. Zie Liefvijn Jansz. van Ghendt. — Willem, [180](#).
- KEMP, Dirk, [188](#).
- KEPPEL, Dirk, heer van, [170](#).
- Ketterijen, [101](#), [105](#).
- Kirkevaerløse*, graf bij het dorp, [239](#).
- KNOBBAUT, Gijs, [188](#).
- KOEC, Willem, [173](#).
- KOGMAN, Jacob, [188](#).
- KOK, Jacob de, [180](#). — Hendrik en Roelof, ridders, [166](#).
- KONINCK, Maria de, [160](#).
- Kotken*, [167](#).
- KRAMM, C., zijn werk: De Levens der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, [151](#).
- KUIK, Albertus van, [171](#). — Johan, heer van, [168](#).
- Kuilenburg*, kerk te, [148](#).
- Kwakeberck*, [174](#).

L.

- LÆT, Alphonse de, geneesheer en sterrekijker, [89](#). — Laet van Borchloen Gaspard de, [89](#). — van Borchloen Johannes, [85](#), [86](#), [89](#).

- LAKE, Gijsbrecht van der, [180](#).
 LALAING, Joris van, [221](#).
 LAM, Diderik, [166](#).
 LAMBERT, kapellaan, [172](#).
 LAMBERTSZ., Lucass, [107](#).
 LANSZ., Jan, [135](#).
 LANGEN, Cornelis de, [160](#).
 LANSBERG, Mattheus, [89](#).
 LAP VAN WAVEREN, G., [33](#).
 LAPPER, Jan de, [182](#).
 LAURENSZ., Ewout, thesorier, [179](#).
 LEDE, Harbert van, [173](#).
 LEENARTS, Annetjen, [120](#).
Leersum, kerk te, [148](#), [166](#).
 LEEUW, Balthasar de, ontvanger, [56](#).
 LEYCESTER, [19](#), [21](#), [22](#), [25](#), [26](#). — Brief van hem (1587), [22](#).
Leyden, kerk te, [148](#), [164](#).
 LEK, Hendrik van der, ridder, [167](#), [168](#). — Philips van der, [191](#).
 LEONINUS, Elb., [30](#), [31](#), [222](#).
 LEOPOLD I, Duitsch keizer, [52](#).
 LESTEVENON, Mr. Daniel, [196](#), [213](#), [216](#), [217](#).
 LEUPE, P. A., schrijft: Instructie voor den eersten commandeur aan de Kaap, J. A. van Riebeeck, [229](#). — Brieven van J. A. van Riebeeck, [247](#).
 Libellen, [28](#).
Lier, [51](#).
 LIJNDEN, Mr. W. Baron van, lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
Lille-Rörbäk, grafkamer bij, [240](#).
Limmen, goederen te, [173](#).
Linschoten, [45](#).
 LIONNE, Mr. de, [191](#), [200](#), [211](#).
Lisse, kerk te, [148](#).
 LOCHORST, geslacht van, [78](#).
 LOEN, Cornelis Hendriksz., schepen, [99](#). — Claes Hendriksz., [99](#), [116](#).

- Loenen*, kerk te, [148](#).
Loenenstein, [210](#).
 LOYEN, Jan, [43](#).
Longobarden, [170](#).
Loosduinen, kerk te, [148](#).
Lopik, geregt van, [166](#), [167](#), [168](#). — *Lopikkerkapel*, kerk te, [145](#).
Lorraine, duc de, [52](#).
 LOURENSZ., Simon, schepen, [100](#).
 LOUW, Simon, schepen, [98](#).
Lubek, oorlog tegen de stad, [80](#), [83](#).
Luik, Lodewijk van Bourbon, bisschop van, [86](#).
 Lutherie, [100](#), [101](#), [103](#), [106](#).
Luxemburg, [52](#). — Tractaat van, 48, [49](#), [51](#), [52](#).

M.

- Maarsse*, kerk te, [148](#).
 St., Maartensdienstmannen, [170](#).
Maasdijk, [54](#).
Maasland, kerk te, [148](#).
Maastricht, [46](#), [51](#), [52](#), [222](#).
 MACARÉ, Jhr. C. A. Rethaan, schrijft: Geschenken aan den Dey en regering van Algiers (1779), [157](#). — Autobiographie van den gouv.-generaal P. A. van der Parra, [223](#).
Malbergen, [167](#).
Malsen, tienden van, [173](#).
 MANDE, Hein, [180](#), [188](#). — Jan, [183](#).
 MANDER, Karel I, van, schilder, schrijver van het bekende schilderboek, [62](#), seq. — Karel II van, [65](#). Cornelia Roswijke, zijn huisvrouw. — Karel III van, [65](#). — Karel IV van, instrumentmaker, [67](#). — Karel V van, graveur en kapitein, [67](#).
 MANSION, Colard, boekdrukker, [87](#).
Manstrup, begraafplaats bij het dorp, [232](#).
 MARCKEN, Hendrick van, [134](#).
 MARCUS, Albert, schepen, [128](#), [132](#). — Dirk, schepen, [104](#). — Frans, schepen, [122](#).

MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, Ph., [222](#).

MARTEL, Karel, [175](#).

MARTENSZ., Floris, schepen, [118](#), [120](#), [121](#).

MARTSEN, Simon, schepen, [106](#), [108](#), [109](#), [130](#), [131](#), [132](#), [133](#), [137](#), [138](#). — Willem, baljw, [140](#). — Dirk, boekdrukker, [87](#).

MASEYCK, Cornelis, ontvanger, [92](#).

Mataram, koning van, [22](#), [93](#).

MATEN, Adriaan, commandeur van Malabar, [225](#). Geertruy Susanna Spanuit, zijn echtgenoot.

Maurit, kerk te, [148](#).

MAURITS, prins van Oranje. Zie Naassau.

MAXIMILIAAN, aartshertog van Oostenrijk. Zie Oostenrijk.

MAZARIN, le cardinal de, [199](#), [200](#), [202](#).

Meduwen, [194](#).

MEETKERCKE, Adolf de, [51](#).

MEEUSZ., Claes, schepen, [118](#), [120](#), [121](#).

Megen, graaf van, [30](#), [31](#), [133](#), [138](#), [139](#), [140](#).

MEYNDERTSZ., Herman, [135](#). — Lucas, schepen, [129](#). — Thymon, [134](#).

MEYNERS, N. A., 2^e ekwipagemeester, [153](#).

MELVILL, P., kapitein, [158](#).

MERLANT, Willem van, [189](#).

MESSELGIER, Meeus, [184](#).

MEURLINCK, Jan, [134](#).

MICHIELSZ., Lucas, van Dordrecht, glaesemaker, verbrand, [116](#).

Middelburg, [140](#), [141](#), [142](#), [143](#), [144](#). Brief van den kerkenraad (1673), [74](#).

MOLEN, Willem van der, [182](#).

MOLTKE, graaf, [65](#).

MONDRAGON, [46](#).

MONNICK, Jan de, alias Ferdinando van Gent, [127](#), [128](#).

Montfoort, [172](#). — Geslachtwapens in de kerken van het land van, [143](#). — Jan van, burggraaf, [45](#).

MUIDEN, Dirk van, [183](#).

- MUYLWIJK, Gerrit van, [188](#).
 MULDER, Gerhardus, pastoor te Oud-Zevenaar, [21](#).
 MUSKETIER, A., koopman, [159](#).
 Muurschilderij in de Geertekerk te Utrecht, [78](#).

N.

- Naaldwijk*, kerk te, [148](#).
Naarden, kerk te, [148](#).
 NAYEN, Jeanne van, echtgenoot van Arnold de Bye, [150](#).
 Nassau, Hendrik van, heer van Ouwerkerk, [59](#). — Jan van, [16](#). — Johan van, bisschop. Zie Utrecht. — Lodewijk van, [29](#). Elisabeth van Hornes, zijn gemalin. — Maurits van, [23](#), [59](#). — Maurits van, heer van de Lek en Beverweerd, [59](#). — Willem van, heer van Odijk, [59](#). — Willem I van, [16](#), [17](#), [30](#), [46](#), [143](#). Brief van hem (1584), [17](#). — Willem Frederik van, stadhouder van Friesland, [56](#). — Willem II van, [55](#), [56](#). Maria, zijn gemalin. — Willem III, [209](#).
 Neerologium van het karthuizerklooster buiten Utrecht, [59](#).
Nederhorst, kerk te, [148](#).
Nederkwartier, geslachtwapens in de kerken van het, [148](#).
Nederlangbroek, kerk te, [148](#).
 NEGELAER, Wouter, thesorier, [179](#).
 NEYSE, Gijsbrecht, [183](#).
 NEA, Glierbert van, [183](#).
 NICOLAAS, paus, [173](#).
 NIERGEN, Michiel van, schildknaap van keizer Maximiliaan, [45](#).
 NIEUWENAAR, Adolf van, [16](#), [20](#), [21](#). Brief van hem (1587), [20](#).
 NYDTSEN, raad, [80](#).
 NYHOFF, Is. An., schrijft: Verslag over de kronijk van Gelderland, door Johan de Bye, [252](#).
Nijmegen, vrede van, [206](#).
N.ordwijk, kerk te, [148](#).
 NOOTEN, Mr. N. F. van, lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
 NORRITS, J., veldoverste, [21](#), [24](#), [26](#). Brief van hem (1587), [24](#).

Nuya, [69](#).

NUMAN, secretaris van keizer Maximiliaan, [45](#).

Nuonen, ambachtsheerlijkheid, [45](#).

O.

Occo, Sijbrant, schepen, [108](#), [109](#), [129](#).

Oderizoye, tienden in, [170](#).

Odijk, [166](#). — kerk te, [148](#).

OECOLAMPADIUS, [102](#).

Oelne, kerk van, [171](#).

OLDENBARNEVELT, J. van, zijn ring, [58](#).

Oldenzaal, [70](#).

OLOFFSZ., Dirk, [134](#).

Om, grafkamer bij het dorp, [241](#).

OMER, Johan de St., Sr. de Moerbergen, [50](#).

OOM, Pieter, [187](#). — Willem, [188](#).

Oostbroek, klooster van, [164](#), [165](#), [173](#).

Oostenrijk, Don Juan van, [47](#), [48](#), [51](#). — Keizer Karel V, proces-verbaal over het breken van zijn zegel, [79](#). — Maximiliaan aartshertog van, [44](#). Charter van hem, [44](#).

Oosterwijk, tienden van, [166](#).

Oosterhove, [167](#).

Oterdum, [17](#).

OTTO, bisschop van Utrecht. Zie Utrecht. — graaf. Zie Geloude, Gisbertus, regulier kanonnik, [78](#).
derland.

Ouderkerk, [138](#).

OVERDEVECHT, Ludolf van, [163](#).

Overijssel, [17](#).

Overkwartier, Geslachtwapens in de kerken van het, [148](#).

Overlangbroek, kerk te, [148](#).

P.

Pacificatie van Gend. Zie Gend.

PANNAERT, Jan, [189](#).

Papendrecht, tienden te, [167](#).

Parma, hertog van, [16](#). — Margaretha van, [67](#).

PARRA, Abigaël van der, echtgenoot van den predikant Rimmersma, [224](#). — Carel — Cornelis. Elisabeth Haauw, zijn echtgenoot, [224](#). — Cornelis, [225](#). Geertruy Susanna Spanuit, zijn echtgenoot. — Cornelis Maurits. — Geertruyda Cornelia. — Maria Henretta, echtgenoot van Wilhelm Reinard Albinus. — Maurits. — Jan Adriaan. — Petrus Albertus, gouverneur-generaal, [224](#), [225](#). Elizabeth Petronella van Aerden, zijn 1^e echtgenoot, Adriana Johanna Bake, zijn 2^e echtgenoot. Gedenkpenning op den gouverneur-generaal, [227](#). Gedenkpenning op zijn zilveren bruiloft, [223](#), [229](#). — Petrus Albertus, zoon van Petrus Albertus. — Rombout, [224](#), [225](#). Maria Strik, zijn 1^e echtgenoot. — Henrietta Wighelmans, zijn 2^e echtgenoot.

PASCHALIS II, paus van Rome, [59](#).

Patronaatregt, [164](#), [166](#), [171](#).

PAUW, Adriaan, [136](#). — Claes, [135](#), [138](#).

PAZ, Jacob de, (Israëliet), commissaris te Algiers, [153](#), [154](#), [156](#). *Pendrecht*, [165](#).

PENNEWARTS, Jan, van Leuven, verbrand, [117](#).

PERRÉ, Van der, geslacht in Zeeland, [226](#). — Jan, raad en generaalmeester der munt. — Martinus, [226](#), [227](#).

PERSYN, Jan, [136](#).

PETRI, Hermanus, rector, [91](#).

PETRONELLA, gravin. Zie Holland.

PIETERS, Elizabeth, [120](#).

PIETERAZ, Cornelis, [123](#). — Dirck, [120](#). Catrïjn Jans dochter zijn huisvrouw. — Meus, [134](#). — Pieter, schepen, [129](#). — Quiryn, verbrand, [115](#). — Rem, [102](#).

PYNSSEN, Mr. Willem, [61](#).

Pyrenées, traité des, [201](#).

PIT, Claas van, [185](#).

PLATTYMAKER, Everard, [189](#).

- POLL, Jhr. Mr. W. van de, lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
 POMERANUS, Johannes, [102](#).
 POSTELEN, heer van, [191](#).
Pothusen, tiend te, [169](#).
 POTTER, Pieter, [182](#).
 POULE, Antony, koopman, levendig voor den kaaiman geworpen, [94](#).
 POUWELSEN, Jan, [99](#).
 PRENOST, Frederik de, baron de Reynax, heer van Champagny, [51](#).
 PROOT, Mathijs, [230](#), [232](#).
 PROUNINCK VAN DEVENTER, [23](#), [24](#), [142](#).
 PUTTEN, Nicolaas van, ridder, [169](#).

Q.

- QUAETVOET, Martijn, [181](#).
 QUINTING, Dirck Jansz., [135](#).
 QUINTINXSZ, Tobias, gepijnigd en verbrand, [117](#).

R.

- RADEWIJNS, Florens, [91](#), [92](#).
 RAPIN DE THOYRAS, [206](#).
 RATALLER, Jeronimus, [38](#).
 RAVESTEYN, J. van, [160](#).
Ravenswaay, kerk te, [148](#).
 REBOLLEDO, Spaansch graaf, zijn portret, [66](#).
 RECALFF, Gosen, burgemeester, [100](#).
 REESEMA, Mr. W. Siewertsz. van, lid van het Hist. Genootschap, [61](#).
 REYMER, Johannes, pastoor te Emmerik, [91](#).
 REIJERSZ., Albert, genaamd Oldeknecht, [105](#).
Renswoude, kerk te, [148](#).
 REQUESENS, Don Louis de, [30](#), [46](#).
 REZINCHS, Felistis, Jans dochter, verbrand, [124](#).
Rhenen, [31](#). — kerk te, [148](#).

- RHENEN, Adriaan van, procureur, [37](#).
 RIEBEECK, J. A. van, le commandeur aan de kaap de Goede
 Hoop, [229](#), [230](#). — Eerste brief van hem (1652), [247](#).
 RIJE, Gijsbrecht van, [185](#).
Ryeland, proces over het rectoraat der kerk van, [79](#).
Rijnsburg, abdij, [164](#). — kerk van St. Maria te, [164](#).
 RIJSER, Jan, schepen, [132](#).
Rijswijk, kerk te, [148](#).
 RIJSWIJK, Wilhelm van, ridder, [170](#).
 RIMERSMA, predikant te Leiden, [224](#). Abigaël van der Parra,
 zijn echtgenoot.
 RININGEN, Eliasz., Johan van, [170](#), [257](#).
 ROBLES, Caspar de, [221](#), [222](#).
 RODENBURGH, Floris, [135](#). — Harman, [135](#). — Jan Pieter,
[135](#), [138](#).
 ROELOFSZ., Egbert, [134](#), [136](#).
 ROEMERS, Tesselschade, [161](#).
 ROYAARDS, Mr. H., lid van het Hist. Genootschap [61](#).
 ROLLANDT, Joh. [166](#).
 ROSWIJKE, Cornelia, echtgenoot van Karel II van Mander, [65](#).
Rotterdam, kerk te, [148](#).
 ROVERS, Dr. J. A. C., lid van het Hist. Genootschap [61](#).
 RUIJSCH, Jhr. Frederik, burgemeester van Utrecht, [56](#).
 RUMELAER, Stephaan de, [70](#).
 RUTERS, Elsken, [120](#).

S.

- SAEL, Jacob Jansz., onthoofd, [129](#), [130](#).
 SAGER, Laurens de, [188](#).
Saldantabaai, [229](#).
 SANDELIN, Mr. Arent, [61](#).
 SCHAEF, Pieter Jacobsz., [134](#).
Schagen, kerk te, [148](#).
Schalkwijk, [172](#). — kerk te, [148](#).
 SCHALKWIJK, Gijsbertus de, [257](#).

- SCHELLINKWOUDE, Jan van, [100](#).
- SCHENCK, Lodewijk, [37](#). — Schenek van Tautenburch, Carel, [37](#). — Frederik, aartsbisshop. Zie Utrecht.
- SCHEREYAR, Hugo, [182](#).
- SCHERPENESSE, Jacob van, [192](#). — Pieter, [192](#).
- Schilderijen, [148](#). Zie ook Muurschilderij.
- Schipluiden*, kerk te [148](#).
- SCHOENMAKER, Engelbrecht, [189](#).
- SCHOONE, Dirk, [135](#).
- SCHOONHOUT, Willem, [189](#).
- Schouwen*, [46](#).
- SCHRÖDER, Mr. J., lid van het Hist. Genootschap [61](#).
- SCHWARTZ, Otto, in den adelstand verheven, [60](#).
- SCONEGGE, Gerard, [172](#).
- Seyn*, graaf van, [168](#).
- SELWERT, Hendrik van, schildknaap, [173](#).
- SEROOSKERKE, rentmeester van Bewesterschelde, [142](#).
- SYBRANTSZ, Wijbrant, [126](#).
- SYMONS, Barent, [160](#).
- SYMONSZ., Menno, [107](#), [108](#), [115](#), [122](#).
- SYVERSZ., Jan, [135](#), [137](#).
- Skyum*, steenen grafkamer bij het dorp, [240](#).
- Slachmaat*, [165](#).
- SLATIUS, Henriens, predikant, [26](#).
- Slaven te Algiers, [156](#).
- SLIEDRECHT, Aernt van, [180](#).
- SLOOT, Jk^r. Johan, droet van Vollenhoven, [36](#). Evert de Vos, zijn huisvrouw.
- Sloterdijk*, [140](#).
- SLUYS, Willem van der, [189](#).
- Smidstrup*, grafkamers te, [241](#).
- SMIT, Dirk, [182](#). — Gerrit, [135](#), [136](#). — Gijze de, [182](#). — Mr. Jan, [188](#).
- Smithuisen*, tol te, [167](#).
- SNELLEN, C. F. [158](#).

- SNELLEERT, Pieter, [183](#).
 SNOUKAERT, raad, [80](#). — N., Hollandsch edelman, [65](#).
 Spaansche furie. Zie Antwerpen.
 SPANUIT, Geertruy Susanna, echtgenoot van Corn. van der Parra,
     [225](#). 2^e echtgenoot van Adriaan Maten.
 SPARENDAM, Trijn Floris v., [101](#).
 SPEKSTEEN, Klaas, [184](#).
 SPIERING, Frans, tapjtwerker te Delft, [62](#).
 SPYSEN, Jan, priester, [54](#).
 SPOORMAKER, Claas, [180](#).
Sprover, grafkamer te, [241](#).
 STAKENBURG, Hendrik v., [168](#).
 STANLEY, William, Eng. edelman, kolonel, [19](#), [20](#), [22](#), [26](#).
Staonsholt, ovale begraafplaats te, [240](#).
 STEPHANUS, proost van St. Pieter, [162](#). — deken, [256](#).
 STEUCKER, Jenn et Daniel, boekhandelaars, [198](#), [213](#).
 STICKEL, Willem, [106](#).
 STOELDRAAIJER, Meus, [188](#). — Melis, [189](#).
Stoetwegen, [165](#).
Stoutenburg, slot, [172](#).
 STOUTENBURG, Everard van, [170](#). — Walterus, [256](#).
Strylant, [167](#).
 STRYPEN, Harman Dapper van der, [165](#).
 STRICK, opperkoopman, [224](#). — Maria, echtgenoot van Romb.
     van der Parra, [224](#), [225](#).
 SUYDER, Mr. Jan, [104](#).
 SUYLENBORGH, Arend van, [56](#).
 SUYS, raad, [80](#).
Swanningen, grafkamer bij het dorp, [241](#).
 SWAEROOGH, Jan Pietersz., [135](#).
 SWEVEGEM, heer van. Zie F. de Halewijn.

T.

- Tafelbaai*, [222](#).
 Tapijten, [63](#), [64](#).

- TAXIS, veldoverste, [16](#), [20](#), [26](#).
 TEYNGH, Frans, schepen, [128](#).
 TELLIER, mr. Le, [199](#), [201](#), [110](#).
 TEMPEL, Jacob van der, [180](#).
 TEMPLE, W., chevalier, [206](#), [208](#).
Terheyden, kerk te, [148](#).
Tetzel, tienden te, [165](#).
 THEYSEN, Johannes Theodorus, pastoor te Xanten, [91](#).
 THYRA, koningin van Denemarken. Zie Denemarken.
 THIMANS, Jacob, [37](#). — Peter, van Zutphen, verbrand, [122](#).
 THONISSEN, Cornelia, schepen, [128](#).
 TIELMANS, Barbara, verbrand, [117](#).
Tielrooieerd, rechter van, [40](#).
Tienhoven, kerk te, [148](#).
 TIMMERMAN, Gerrit, [183](#).
 TOITELART, Herman, schepen te Utrecht, [171](#).
 TOLLIUS, Jacob, consul te Algiers. [155](#), [156](#).
Tongerloo, abdij van, [171](#), [172](#).
 Tractaat met de regering van Algiers (1679), [153](#).
Trigt, kerk te, [148](#).
 TRIJNTGEN, Dirks dochter, verdrongen, [119](#).
Trintvelt, tienden van, [164](#).
 TUYLL VAN SEROOSKERKEN, Jhr. Philibert van, [56](#). — Jhr. Renier van, [56](#).
 TURVER, Symon, [249](#).

U.

- Ullerup*, grafkamer te, [241](#).
 UTERMATHE, Willem, [166](#).
Utrecht, [21](#), [84](#), [51](#). — Geslachtwapens in de kerken te, [148](#).
 — Domkerk te, [162](#). — Duitsche huis te, [164](#). — Muurschilderij in de Geertekerk te, [78](#). — Kerk van St. Jan te, [165](#). — Karthuizerklooster buiten, [59](#). — Abdij v. St. Paulus te, [165](#). — Abdij van St. Servaas te, [166](#). — Vrouwenklooster [bij](#), [173](#). — Kasteel Vredenburg te, [221](#). — Bernold,

bisschop, [165](#). — David van Bongondie, bisschop, [44](#). — Frederik van Blankenheim, bisschop, [173](#). — Frederik Schenk van Tautenburg, aartsbissch., [34](#). — Godfried, bisschop, [166](#). — Hendrik van Beijeren, bisschop, [34](#). — Hendrik van Vianden, bisschop, [162](#), [164](#), [166](#), [170](#), [172](#). — Jan van Zyrick, bisschop, [162](#). Brief van hem (1294), [255](#). — Johan van Nassau, bisschop, [162](#), [164](#). — Otto, bisschop, [165](#). — Willem, bisschop, [173](#).

UUTVELT, Gillis van, [180](#).

V.

Val der Roomscher kercken, geschrift, [127](#).

Vorst, begraafplaats bij het dorp, [240](#).

Vechten, [170](#).

VECHTEN, Hendrik van, schildknaap, [169](#).

VECHTERSZ., Jan, schepen, [129](#).

VELDEN, Diderik van, [167](#).

Velsen, kerk van, [168](#).

VELTHUIJSEN, Dirck van, oud-burgemeester van Utrecht, [56](#).

Veluwe, [16](#), [18](#), [19](#).

VERBURG, Jan, [108](#). Aaf en Neel zijne dochters.

Vere, [141](#), [142](#).

VERLOREN, Hein, [186](#). — Henrick, [189](#).

VERMEER, Theodorus, predikant te Batavia, [227](#).

VERWAYEN, Dr. F., lid van het Hist. Gen. [61](#).

VETGEN, Pieter, [99](#).

Vianen, bisschop Hendrik van. Zie Utrecht.

Vianen, kerk te, [143](#).

VIANEN, Hubert van, schildknaap, [169](#).

VIER, Le, libraire, [215](#).

VILLE, baron van, stadhouder van Friesland, [222](#).

VINCENTSSEN, Reijer, [114](#). Dieuwert Hansen zijn huisvrouw.

Vinkel, grafkamer bij het dorp, [240](#).

VLAANDEREN, Willem van, graaf van Namen, [174](#).

VLAS, Wouter, [185](#), [186](#), [190](#). Geertruid zijn wijf.

- VLIERT, Peter Willemsz. van, kapellaan van Frederik Schenk van Tautenburch, [35](#).
Vlissingen, [141](#), [142](#).
 VLOTEN, Gerard Taetse van, [168](#).
 VOGELAAR, Reinier, [190](#).
 VOLLENHOVEN, Van, koopman, [157](#).
Voorburg, kerk te, [148](#).
 VOORNE, Gerard van, ridder, [167](#). — Wilhelms, [257](#).
Voorschoten, kerk te, [148](#).
 VOS, Cop, [186](#). — Jufvrouw Evert de, echtgenoot van jhr. Johan Sloot, [36](#). — van Steenwijck, Jan Henrick de, drost van Koevorden, [36](#).
 VRANCKENSZ., Gijsbrecht, [191](#).
Vredeland, slot te, [170](#). — kerk te, [148](#).
Vuursche, kerk te, [148](#).

W.

- WAEIJEN, Johannes van der, [97](#).
 WAEL, Aeltgen de, [120](#). — Franc. de, [134](#). — Gherard de, [187](#). — Jacob de, [190](#).
Waardenburg, kerk te, [148](#).
 WAGENSVELT, vice-commandeur, [92](#).
Walcheren, [141](#), [142](#).
 WALECHSZ., Willem, [134](#).
 WALLEN, Van der, koopman, [157](#).
 WAP, Dr. J. J. F., schrijft over de: Geheime briefwisseling van Bilderdijk, [89](#), [90](#). Over de overblijfselen van Geert Grote en Florens Radewijns, [91](#).
Waterland, [84](#).
Waveren, [172](#).
 WEDÉ, tiend van, [162](#).
 WEDERDOOPERS, [83](#).
Wedersee, [170](#).
 WEDHER, ridder, [162](#).
 WEEDÉ, DE, [157](#).

Weerde, [45](#).

Weilhuserbroek, [172](#).

WEITSZEN, raad, [80](#).

WELDIGE, Nicolaas de, ridder, [171](#).

WERDE, Hendriksz., Diderik van, [171](#).

Werkhoven, [168](#). — kerk te, [143](#).

WESEMALE, Arnold van, ridder, [171](#), [172](#). Elisabeth, zijn gemalin. — Gerard van, ridder, [172](#).

Westbroek, kerk te, [143](#).

Westerlo, kerk van, [171](#), [172](#).

WEVERS, Gerrit. Zie Gerrit Dirksz.

WICQUEFORT, Abr. de, [196](#) seq. — Joachim de, [200](#).

Wielrevelt, tienden in, [170](#).

WEER. Zie Wedher.

WIGHELMANS, Henrietta, 2^e echtgenoot van Rombout van der Parra, [225](#). — Magnus, Perzisch directeur, [225](#).

WIJK, Haveze van, ridder, [167](#), [172](#). Sophia, zijn gemalin. — Stephaan van, ridder, [172](#).

Wijk bij Duurstede, [16](#), [17](#), [20](#), [22](#), [24](#), [55](#), [56](#). — kerk te, [148](#).

WIJNGAARDEN, D. van, [153](#). — Floria van, ridder, [61](#). — Wormbout van den, [179](#), [190](#), [191](#).

WIJNGAERT, Jan Willemsz., [135](#).

WILKES, Th., [23](#).

WILLEM, Johan de, koopman, [63](#).

WILLEM, Roomsche koning. Zie Holland. — bisschop van Utrecht. Zie Utrecht. — [I](#), prins van Oranje. Zie Nassau.

WILLEMSZ., Jan, schepen, [104](#), [118](#), [120](#), [121](#).

WILLERVAL, heer van, [50](#).

WILLIAMSON, Guillaume, chevalier, [205](#), [208](#), [209](#).

WILSSON, Engelsch kapitein, [24](#).

WISCHE, Johan van, schildknaap, [173](#).

Wissenterke, [141](#).

WITH, Pieter Jansz. de, [133](#), seq.

WITT, C. de, [197](#), — J. de, [199](#), [203](#), [205](#), [208](#), [219](#), [220](#).

XII. J.

19

- WITTENHORST, Johan van, [31](#).
Woerden, kerk te, [148](#).
Woudenberg, kerk te, [148](#).
 WOUTERSZ., Cornelis, schepen, [98](#).
Wouw, slot te, [26](#).
 WTEN-ENGH, Jacobus, deken van St. Pieter, [69](#).
 WUCHTER, Abraham, Hollandsch schilder, [66](#).
Wulven, huis te, [148](#).
 WULVEN, Ernst van, [172](#).

X.

- Xanten*, [69](#).

IJ.

- IJperen*, archief van, [221](#).
 IJSBRANTSZ., Jan, schepen, [98](#).
IJselstein, [170](#). — kerk te, [148](#).
 IJVOY VAN MIJDRECHT, Baron d', [148](#).

Z.

- ZADEL, Gijsbrecht, zoon van Gerrit, [194](#).
 ZAS, Jan, [189](#).
 ZEELANDER, Jan, [189](#). — Pieter, [185](#).
Zegels, [79](#), [80](#).
 ZEGERS, Mr. Gelyn, [61](#).
 ZEYST, Godefried van, ridder, [164](#). — Johannes, zijn zoon,
     Aleid, Hildegond en Petronella, zijne dochters, [165](#).
Zell, duc de, [210](#).
 ZIBBOLTSZ., Claes, [120](#).
Zieriksee, [46](#).
 ZIJRICK, Jan van, bisschop. Zie Utrecht.
Zoelmond, kerk te, [148](#).
 ZUGHER, Noydekyn, [188](#).
Zuidbeveland, [141](#), [142](#), [144](#).

Zuylen, kerk te, [148](#).

ZUYLEN, Otto van, [168](#). — Stephanus van, [165](#).

Zutphen, [16](#), [17](#), [19](#), [24](#).

ZUUS, Dirk, [189](#).

Zwammerdam, kerk te, [148](#).

Zwoeden, Christiaan IV, koning van, [62](#), [64](#). — Frederik II,
koning van, [62](#).

ZWETENBORCH, Hae in, [191](#).

ZWIJNDREGT, L. van, makelaar, [153](#).

Zwolle, [222](#).

•

722391

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

